

7-26

SECRET

B

LETOPIS SLOVENSKE MATICE

ZA LETO 1895.

— III —
UREDIL
ANTON BARTEL

— — —
ZALOŽILA-IN IZDALA
SLOVENSKA MATICA

V LJUBLJANI
NATISNILA „NARODNA TISKARNA“

1895.

D 143/a

E-9005816

Slovarski in besedoslovni paberki.

Nabral L. Pintar.

Po vzgledu nabiralcev, ki so v prejšnjih tečajih »Letopisa« objavili svoje zbirke neznanih ali manj znanih besed (n. pr. iz potne torbe, iz narodne zakladnice i. t. d.), zbral sem jih tudi jaz nekaj, da jih razglasim slovenskim slovníkarjem in jezikoslovcem v pretres. — Največ gradiva za to zbirko zajel sem po svojih spominih na deška leta (kolikor sem teh let sploh preživel v skromnem zavičaju svojega doma) iz domačega mi narečja poljanskega, drugo sem si pa zabeležil ob različnih prilikah, kjerkoli sem pač slišal kak meni še neznan izraz; marsikaj izvedel sem tudi od svojih učencev. Nemogoče seveda ni, da bi pri kaki besedi (ki sem jo čul morda le mimogrede, le v eni sami zvezi i. t. d.) ne bilo vse prav tako, kakor sem zapisal, dasi sem se vestno potrudil, da izprašam za vsak izraz vse »generalije«, po katerih se dá beseda presojati. Kjer je torej kaj napačnega ali nedostatega, blagovolijo naj me drugi korigirati, ki stvar bolje vedó. Utegnilo bi tudi komu biti čez voljo to, da sem med te »paberke« uvrstil tudi mnogo besed, ki so od sosedov iz tujine priromale v gorenjsko kranjščino. Gledé tega zdi se mi primerno, da opozorim na uvaževanja vredne besede, ki jih je napisal g. dr. K. Štrekelj za uvod svoji besedni zbirki (Letop. 1892 str. I.). Jezikoslovec se morda za tujke ne bo dosti manj zanimal, kakor za pristne domačinke, v knjigah jih pa zato še ni treba začeti vse vprek negovati in razširjati, če so v slovarskih zbirkah zabeležene.

Največ preglavice delal mi je naglas. Kjer n. pr. znanujemo v pisni slovenščini tako zvani potisnjeni

naglas $\bar{}$, naglaša poljansčina (vsaj kakor moje uho čuti) že predstoječi zlog, in sicer z usečenim naglasom, da imamo tedaj dva naglašena, a različno naglašena zloga. Prvi zlog z usečenim naglasom je krepkejši od naslednjega, tako da glas ostro zasajen do prihodnjega zloga nekako pojoč pojema ter pade in se unese. Podobno se mi to zdi naglaševanju superlativov, kjer ima tudi »*naja*« vselej svoj posebni naglas, n. pr. najlěpši (Pleteršnik str. 640.). Po tem vzgledu sem tudi jaz za take slučaje stavil po dva akcenta $\bar{}$ $\bar{}$. Poljansčina n. pr. naglaša: mēdēn (von Honig), mōčan (stark), mōst, mōstū (die Brücke), grād, grādū (das Schloss), gōs, gōsi (die Gans), kōst, kōsti (das Bein), prēza (Überband), pōdstāva (Unterlage). Kjer ima potisnjeni naglas *prvi* zlog v besedi, tedaj dobi usečenega (v bolj ali manj obilni meri) zadnji zlog predstoječe besede (oziroma predstoječa beseda, če je ta jednozložna) n. pr. nā mōst (auf die Brücke), prēd grād (vor das Schloss), svētā Jēndert (die hl. Gertrud), dobrā misel (der Dosten). Vse jezikoslovne posebnosti in raznovrstna naglaševanja poljanskega narečja potrebovala bi pa obširne študije, kateri treba časa, tenkočutnega posluha in občevanja s prostim narodom.

Izmej etimologijskih razlag so seveda nekatere samo poskusi, prosta domnevanja, o katerih sam nisem vseskozi za trdno uverjen. Zapisal sem jih pa, ne da bi jih hotel s tem uveljaviti, marveč, da sprožim zanimanje. Če se pa obdrže tudi pred bolj tenkočutnimi sodniki, mi bo to veselo zadostilo za trud mojega razmišljanja.

ájnuć, -a, s. m. angelčec, der Engel; ájnuć varh (der Schutzengel). Drugi demin. ájnuččēk, ájnuččka, angelčēk, das Engelein, Engelchen. (Polj.) Otroke opominjajo, kadar gredó spat: Le zvesto moli in ájnučku varhu se priporoči! — Iz *ang* je *anj*, kar se izgovarja *aju*, a iz *elēc*: elēc : evc : uc, — torej: ánjelec. Mik. Et. Wtb. pag. 3. anāgelū.

ájdvokā, -e, s. f. neka jesenska užitna goba, der Brachpilz oder Feldechampignon (Agaricus campestris). — Dolenjsko. — Po nemškem imenu »der Heiderling«.

ávšnica, -e, s. f. vájšnica, blazína, das Kopfkissen (Polj.). Vájšnica je baj iz vájkušnica, a vájkušna iz srvn. wangeküssen (M. Et. Wtb. pag. 375. vanikuš). Avšnica (vávšnica) je pač kakor vājšnica iz vaššnica, primeri zajec in vzhodnoštajerski zaec, pajek in pačok. Primeri morda tudi »ravšelj« (die Reuse), a ne »rajšelj«?

bábčevje, -a, s. n. (bábčevje), gluho ajdovo zrnje brez moke, prazno ajdovo luskovje (Ljubljansko Posavje).

- báloh**, -a, s. m. siv ali prav bledorjavkast vol, ein fahler Ochs (Gradaški Črni vrh). Menda iz nem. der Falech (Falk), plavec.
- bávlja**, -e, s. f. svoje ime kravi sivkaste barve, plavka. (Polj.) Iz nem. faleh (t. j. fahl) + lja, torej bávlja. Primeri: črnklja, schwarze Stute (Mikl. Gr. II. 105). Glej tudi besedo »bawhast« (Lj. Zv. IX. 98.).
- beloritnik**, -a, s. m. neki čmrli z belim zadkom. Erdhummel, Bombus terrestris (Poljansko).
- bélišca**, -e, s. f. bela ovca. (Polj.) Uprav demin. od béliša, t. j. bela krava. Tudi ime bele junice.
- bendíba**, -e, s. f. trgatev, die Weinlese. (Polj.) Na Ipavskem so že imeli bëndíbo t. j. so že trgali. Iz vindemia. Beseda ta se pa tudi rabi za spravljanje pridelkov, za letino sploh (= žetev, die Ernte). Na Črnovrškem sem čul pšenične žanjice: 'letos imamo pa slabo bëndíbo' rekše: letos nam je pšenica slabo donesla, ni plenjala.
- beráčevka**, -e, s. f. bërāčka, die Bettlerin. (Polj.)
- bitje**, -a, s. n. das Schlagwerk der Uhr (Poljansko); bitjè, bitjà (Podbrezje na Gorenjskem). K bitju spada cela naprava t. j. utež, ki bitje proži, dotična kolesca, kladivce in zvončič. Ura se je na bitju pokazila, gre še, bije ne; bitje je pokazeno.
- bòdēče**, -a, s. n. božje dréve, die Stechpalme (ilex aquifolium). Bòdēče devajo na cvetnonedeljske butare. (Polj.) Podstava je bodec ali bodek + ije, enako kakor »bičje« od »bic« (Mik. Gr. II. 66.) ali od »bik« (die Simse).
- bóček**, -a, s. m. bel junec po glavi umazano marogast, pa tudi po obrazu umazan otrok. Tudi bóče, bóčeta, s. n. (Polj.) cf. mače, eta (Katze).
- bóčka**, -e, s. f. bela ovca, po glavi rjavo marogasta. (Polj.) Da bi bilo to ime = obóčka t. j. ob očéh lisasta, se mi ne zdi posebno verjetno.
- bóčkast**, adj. po obrazu (t. j. po licih, okoli ust in po bradi, ne samo ob očeh) umazan (Polj.). »Umit se pojdi, ko si tako bóčkast. Oj ti bóček, bóčkasti!« velé umazanemu otroku.
- bojó** = pre (dicitur, dicunt), menda, bajè (Podbrezje). To je mesto ,bajó' (բայօ, dicunt). Kor. ba 2. M. E. W. pag. 5.
- bòk**, **bòka**, s. m. (błk), denar, ki plača štiri krajcarje, das Vierkreuzerstück, die Vierkreuzermünze. To ime se menda naslanja na bodi-dovtipno zamenjavanje jednako-glasnih besed ,štir' (quattuor) in ,Stier' (taurus). Tudi beseda bik (byk) se namreč v poljanščini glasi s poluglasnikom kakor bŭkŭ, tako tudi kròh (krŭh, panis), kòp (кѣп, cumulus), premòknòt' (premkŭniti, verrücken),

mōdti' (mādti, säumen), kōsati se (kāsāti se, bereuen) i. t. d. Bik, bikā je i Vierkreuzerstück in der Stier tudi na Igu.

britjé, -a, s. n. britva in druga britvena priprava (n. pr. osla za nakačenje britve), das Rasierzeug. (Podbrezje na Gor.)

brívěn, adj. Rasier-, scharf, kajti »brovën« je pač vzporedna oblika k »brívën«, kakor »skrovën« poleg »skriven«; in ta »brovën« zabeležen je v Koritkovi zbirki slovenskih pesmi kranjskega naroda (IV. 30): »Pōjte, koló narejajte, — S brovnim' britvam' napérjajte«. Primeri: rōvca (iz vrvca, die Schnur), drōva (poleg drva, das Holz, pa tudi priimek nerodnemu in lesenemu človeku). — Iz briven, brōven (menda ne »bríven« Plet. str. 61) cf. piven papir, Fließpapier; kríven cegel, Dachziegel; peven, singbar; grevnica, Wärmeflasche; obdévnicā, das Deckbrett i. t. d. Primeri provne = prūvne.

brízēn, adj. ljub, mil (ubog v pomilovalnem govoru). »Oj ti brižno dete moje!« toži mati pri bolnem otroku (Istra). Primeri grški *κρίδιος* (Il. XIX. 294), *κρίδιτος* (Il. IX. 642. Od X. 225) in nem. Kümmerling = Liebling (Gegenstand der Sorgfalt).

brnóga, -e, s. f. maroga, umazana lisa, temnorjava lisa pri živalih čisto bele dlake. (Polj.) Menda od »brn« (prst), tedaj = lisa prstenaste barve (erdfarben). Gledé obrazila primeri besedo »maróga« (Schmutzfleck) Et. Wtb. mara — str. 183.

brnógast, adj. rjavo lisast, umazano marógast. (Polj.)

brnógaš'ca, -e, s. f. (t. j. brnógaš'čica), ovca z rjavimi marogami po glavi. (Polj.)

brnokóp, -a, s. m. kraj, kjer prst kopljejo in ilovico za tlačenje, die Thongrube, Lehmgrube (Pirovšica). Od brna (= njivska prst), die Ackererde, Kleierde, Thonerde. K besedi brna spada menda tudi krajevno ime Brnik (Fernig), če ni mesto Brdnik.

bugáriti, -im, vb. impf. kričati, razgrajati, hrumeti (Primorsko, Istra). Celo noč so bugarili, da ni bilo mogoče spati (o ponočnih razgrajalih).

búlica, -e s. f. mozóljček, das Wimmerl, Fieberbläschen, Hitzblatter. (Polj.) Primeri hrvat. bubuljica = mozuljac (lat. pupula). Et. Wtb. 24. bulja.

būnkati, -am, vb. impf. bučati, votlo odmevati (Polj.). Véliki zvon bunka. Onomatopetična beseda kakor n. pr. šterbunk' i. t. d.

būrati, -am, vb. impf. breg zagrajati pri uravnavanju rek in vodotočev. Muro būrajo, Dravo so zabūrali (vzh. Št.).

Morda iz nem. bür (das Bauer) tedaj »bure delati« t. j. jezbice ali kâšte graditi (??).

- cěl**, nenačet, brez kvare; iz cela narejen, aus einem Stück gearbeitet; to ni iz cela, t. j. je iz več kosov sestavljeno, zlimano, sešito i. t. d. — Na celem, brez povoda (ohne Anlass), brez naslonila (ohne Anhaltspunkt). Na celem se je začel kregati, t. j. nihče mu ni nič rekel, nihče ga razžalil, nihče izzival i. t. d. To je na celem zlagano (rein erlogen), ni samo zvijača in zasukavanje, ki bi se naslanjalo na kak dogodek. Na celem si kaj izmisliti (vom Zaune brechen). — Na celem gaziti sneg, po neuhojenem snegu gaziti. (Polj.)
- cělež**, -a, s. m. jetrnik? (Horjul.) Uprav Heilpflanze salvia (prim. cěliti, heilen) Kor. cělū. Et. Wtb. pag. 28.
- cepljenka**, -e, s. f. plamenica ali bakla, birkene Fackel, ker je cepljena (gespalten), der Lichtspan (Carniolia II. 31). Na Poljanskem je cepljenka cepljena hruška ali črešnja (naspr. drobnica).
- cókělj**, -a, s. m. (Osilnica) podnožnik pri kolovratu, pri statvah, das Trittbrett. Iz nem. Zockel. Et. Wtb. pag. 30. Na Lipoglavu se imenuje to *stopalnik*, ker se nanj stopa in s stopalom pritiska.
- čáměr**, -a, s. m. kapa od zajčjih kožic, kakor polhovka (Nova cerkev na Štaj.).
- čápica**, -e, s. f. die Tuchmütze (Carniolia VI. št. 69.) in čěpěc, die Haube (ibid. II. 45.).
- čěbūlar**, -rja, s. m. neko jabolko. (Polj.) Menda die Zwiebelrenette, der Breitärschling.
- čěpič**, *čěpiča*, s. m. (izgov. čěpč), der Rohrstab im Regenschirme (Polj.). Gosposke marele imajo železne čěpiče. Marelo bom dal preobleči, palica in čěpiči so še dobri. Primeri: čěpiči, die Schienenruthen bei den Webern (Pleterš. str. 99).
- čěrž**, -a, s. m. storž, čěšarek, Fruchtzapfen, Maiskolben. (Podbrezje.) Čěrž se menda izgovarja namesto ,kěrž', kakor čikla (kikla), črgati (krgati) i. t. d.
- čřevljarica**, -e, s. f. brisljica za brisanje čřevljev ali cunja za obuvanje v čřevlje. (Polj.) Čřevljarjeva žena bila bi po mojem mnenju čřevljarica. Primeri še: bólnica (das Krankenhaus) in bolnica (die Kranke), košarica (das Körbchen) in košarica (die Korbmacherin); toda mesarica je i (das Schlachtbeil) i (die Fleischhauerin). — Poleg kmetica (die Bäuerin) čuje se v poljansčini tudi kmética in kmétovšca (t. j. kmétovšćica, podstava kmétovski).

- črgáti, -am**, vb. impf. klecksen, triefen (Podbrezje) = krgáti (Polj.). Lojeva sveča črgá. (Polj.: Lojeva sveča krga). — Č stoji namesto *k* menda tako kakor v čidati (namesto kidati), sočira (nam. sekira), četna (nam. ketina) i. t. d.
- čvink, -a**, s. m. der Lockruf des Vogelfängers (Dolenjsko). Onomatopoeitična beseda, posnemajoča čukovo skovikanje. Kor. kvik Et. Wtb. 150.
- čvínkati, -am**, vb. impf. ptiče s čvínkom vabiti; čvínk napraviti, Vögel rufen. (Dol.) Čvíkati ali čvíkati z vrinjenim *n*-om. — Primeri ‚bučati‘ (dumpf tönen) in ‚bunkati‘ (veliki zvon bunka), ‚brečati‘ (summen — muha breči) in ‚brenčati‘?
- děbelko, -a**, s. n. neko jabolko. (Polj.) V singularu se sicer čuje poleg neutra tudi masc. děbelk, toda to nas ne sme motiti, vsaj se pogosto sliši »dober vin« (bonus vinus). Da imamo opraviti s samostalnikom srednjega spola, se jasno spozna v množini n. pr.: Debelka so že zrela. Izvedeno iz debeč s sufiksom *ko*. (Mik. Vgl. Gr. II. 264.) Děbělka, -e, f. pa je dotično drevo (jablana), a poleg tega tudi děbělko n. — Vzrok, da pri imenovanju dreves tudi spol menjava med f. in n., je pač v tem, da si utegnemo v mislih dostavljati ali *jablana* ali *drevo*.
- deréza, -e**, s. f. das Steigeisen (Planina nad Jesenicami). Poljancu je to »krámš, krámša« iz »krämpš«, a to iz »krämpěž« (Krampeisen).
- v **dľem** bežati čez njivo, travnik, polje, weithin feldwärts fliehen (vzh. Št.). Kor. dil- Et. Wtb. pag. 55.
- dóm, dōma** in **dōmā** s. m. zemljišče, posestvo, grunt. (Polj.) Hčere bo drugam pomozil, dom bo pa sinu dal. Dom so mu prodali. Veliki domovi so težavni.
- dómija, -e**, s. f. zgradba, poslopje, hiša z vsemi pripadajočimi poslopji in zemljišči, Haus und Hof. (Polj.) N. je bogat, ima zelo veliko domijo. — Domijo (dom, grunt) je prodal.
- dōvž, dōvži**, s. f. sprednja dilica pri panju, katera ima tudi odprtino (žrelo), skozi katero hodijo čebele iz panja in v panj. (Polj.) Na dovžéh imajo naši čebelarji navadno naslikane raznovrstne podobe, češ, da si čebele lažje zapomnijo vsaka svoj panj. — Primeri die Dauge oder Daube?
- drásta, -e**, s. f. drča, die Schleife, der Gleitweg. Kor. ders (schleifen) + ta (ali: der + sta?)
- drénjati se, -am se**, vb. impf. gnesti in prerivati se, sich drängen. (Polj.) Od samost. drěnj, das Gedränge. Tako so se drenjali v cerkvi, da bi me bili kmalu zmečkali.
- drgeljc, -a**, s. m. vrtalka, der Driesel, Trenderl, znana otročja igrača, ki se brenčoč vrti in pleše — volk. (Polj.) Beseda

je pač tujka ter ima stvar od vrtenja (drehen) svoje ime. (*Drehel*, *Drell*??) Glede sufiksa *icī* v tujkah primeri: mandelje (*Mandel*, *Männchen*), cegele (*Zettel*), firkelje (*Viertel*) i. t. d.

dr̄gli, adv. (iz *dr̄gli*, *dr̄gli*) *anderwärts*, *anderswo*, *alibi*. *ἄλλοῦθι* (Poljansko). Nikjer *dr̄gli* (nirgends sonst). Podstava *drugū*, *alius* (Et. Wtb. pag. 51) + suff. *li*. (Mik. Gr. II. 104. Das suffix *lē. li* bildet adverbialia der Zeit, seltener des Ortes, mit denen auf die Frage: wann, wo geantwortet wird.) Primeri: *dōklī* (bis wann), *pōtli* (dannach, später), *vsēli* (jedesmal). Primeri vendar tudi (Mik. Gr. II. 208 suff. *de*) oblike: *drugde* (*habd.*), *drugdi* (*trub.*) in poleg *inde* (*alibi*) *indri*, kar bi dalo misliti na *indli*, *inli* in analogno: *drugdri*, *drugdli*, *drugli*. Potem bi tudi »*dōkli*« (*dōklē*, bis wann) bil = *dōkdi* (t. j. do kde, do kje, bis wo, quoad). Toda to je seveda le gatanje.

dr̄kati, -*am*, vb. impf. hitro iti, hitro hoditi (*Osilnica*). Kam drkaš? (t. j. kam tako hitro?) Morda mesto »*trkati*« (Mikl. Et. Wtb. pag. 354. *terk* — 1).

dr̄bēken, *dr̄bēkena*, adj. *klein*, *winzig* (Polj.). Primeri še *miēken*, *miēkena* in *mejēken*, *mejēkena* (*klein*). — *Dr̄bēkene* jagode, *dr̄bēkena* jabka i. t. d. To so menda pomanjševalne tvorbe, pri katerih se je deminutivni sufiks (*icī*, *ikū*) vrinil pred pridevniško končnico *inū*. Izmed mnogih poluglasnikov se jeden mora ohraniti zaradi lažje izgovornosti (»*dr̄bēkna*« bi bilo pretrdo!) S samostalnimi oblikami: *drob*, *drobēc*, *drobēk* (*mica*) + *inū* nam ni možno začeti razlagati oblike *dr̄bēken*. V otročjem govoru čujejo se podobni pomanjševalniki: *pridkan* (*pridken*?), *fletkan* (*fletken*?) poleg *priden*, *fleten* i. t. d.

dr̄bīlko, -*a*, s. n. neko jabolko. (Polj.) *Jablan* je tudi fem. *dr̄bīlka*. Gl. *debētko*.

drugáčav, adv. von anderer Beschaffenheit. (Bl. Kr.)

drugáčnijī, **drugáčnějī** (izg. *dr̄gáčnějī*, *dr̄gáčnijī*) adj. *anders beschaffen*. (Polj.) Ta je veliko *drugáčnijī* kot uni (*Dieser ist viel anders als jener*). Vsak je *drugáčnijī* (*Jeder ist anders*). Nič *drugáčnijī* = ravno tak. Ta oblika »*dr̄gáčnijī*« izvedena je iz oblike »*drugáčēn*« s primernikovim sufiksom *ēji*, ki se, kadar nima naglasa, slabí v *iji* ali celo v *ji*. Da je ta pridevnik s svojim primerjalnim značajem še s primernikovim sufiksom okrepljen, to je čisto naravno. — Primeri: *stárijī* (*stárijī*, *älter*), *góriji* (*góriji*, *górši*, *hübscher*), *slábijī* (*slábijī*, *schlechter*), a poleg tega *stárējī*, *slábējī* i. t. d. Glej oblike: *drugáčēši*,

- drugáčešnji, drugáčiji, drugáčiši v Plet. slov. str. 178., ki so vse okrepljene s komparativovim sufiksom: ἄλλοίωτος.
- drújěc, -a**, s. m. drugi roj, der Nachschwarm. (Polj.) Namesto drúgěc, t. j. drugi. Primeri prvěc, prvi roj, der Vorschwarm.
- drúmělj, -mlja**, s. m. konec črevljarske drete. (Ig.) Der Drohm, ahd. das drum (Trumm = Fadenende).
- drváriti, -im**, vb. impf. pri oranju ročico pri plugu držati in plug krmiti, den Pflug mit der Sterze lenken. (Dol.)
- đuło, -a**, s. n. klobukovo oglavje, der Hutkegel. (Dol.) Na Gorenjskem je to štula, -e, f. die Hutstulpe. — Štula je pa tudi oni podaljšek močnega meha, ki ga tvori sešita mehova glavina. (Polj.) Menda še ne bo treba nesti v malin, saj je še nekaj moke v štuli. — »Napeta štula«. V Prešernovi uganki je pa trmoglava domišljavost in zmrdavost (Stülpnase). — Štulo napeti = mulo narediti, štulo napenjati = mulo držati.
- dušjé, -á?** s. n. der Quendel, Feldthymian (thymus serpyllum) nenavadno na zadnjem zlogu naglašen, se izgovarja dvozložno »děšě«, kakor glagol »dišě« (sie riechen, olent). Dušije nastiljajo o kresu po shrambah in praprot. (Polj.) Iz duša (Quendel) + ije (Mik. Gr. II. 66.)
- dvájseterica, -e**, s. f. (dújstarca) = dvajsetica, das Zwanzigkruzerstück. (Polj.)
- fermènt, fermènta** v sestavi: do fermenta vse t. j. čisto vse, do zadnjega vse, popolnoma vse, alles mit Stumpf und Stiel. Do fermenta vse mu je toča pobila, vse do tal. Menda = do fundämenta, do fändmenta. Primeri larínga iz ládūnga? (Polj.)
- fičafáj, -a**, s. m. der Pfitschpfeil, Flitzpfeil. — Witsch ali fitsch je medmet, s katerim se posnemlje svist zavihlene šibe ali odstreljene pšice po zraku. Tujka iz nemščine. Prim. fičati pfeifen (Plet. 199).
- filcati, -am**, vb. impf. zbadati, oštevati, karati. (Polj.) Vedno me filca (= graja). Iz nem. filzen = auszanken, einen derben Verweis geben.
- flikati, -am**, v. impf. flikniti, fliknem, v. pf. = švigati, švigniti. (Polj.) 1.) intr. mit rascher Bewegung huschen, schießen. Fliknil (= smuknil) je skozi vrata. 2.) trans. s tanko šibo ali z bičem osmukniti, einen Flicker geben mit einer schwanken Ruthe. Iz nem. flicken (dial. namesto ficken = rasche Bewegungen machen. Primeri fickeln = mit der Ruthe züchtigen.
- fřnclja, -e**, s. f. ključec ali kobilica na kolovratovi perotnici. (Polj.) Menda od brncati (brenčati), schwirren, schnurren?
- frúhtati se in prúhtati se**, v. impf. širokoustiti se, hrustiti se, sich brüsten. (Polj.) Zlasti ponašati se s telesno močjo,

češ, da je dotični tak hrust, da se z vsakim lahko močuje kakor n. pr. bojeviti fantje, ki na prsi trkajoč tovariše pozivljejo na boj. — Primeri pruhť (Letop. 1883, str. 232).

fúrbast, adj. navihan in pretkan, premeten in zvit, durchtrieben. (Polj.) Prim. franc. fourbe, zvitorepec, slepar, prekanjen ptič. — Furbarija, sleparstvo, malopridnost, Spitzbüberei, Schurkenstreich.

gávzniti, -em, vb. pf. poginiti, verenden, den Garaus nehmen. (Polj.) Primeri gúzniti 2 = crkniti, umstehen (Plet. 261).

glavátícnjak, -a, s. m. greda za glavatice (kápezove sajenice), das Krautpflanzenbeet (vzh. Št.)

glénav, adj. an der Leberfäule krank. Glenave postanejo ovce, če na mokrih, lužnatih travnikih glen zajedó, t. j. pasoč se na močvirnatih pašnikih se zapasejo in za tem obolé. (Polj.) Mislim, da se ne motim, da je glenavost isto, kar drugod metljavost (die Egelkrankheit). V ovčjih jetrih se po žolčevodih zaredi in razplodi takozvani metljaj (Distomum hepaticum), neka vrsta črvov sesačev. Ta distom, kadar se prav množno razplódi, razjé in uniči jetra popolnoma in provzroči takozvano metljavost (Leberfäule). Metljaj se plódi po jajčecih, ki pridejo z žolčem v ovčje črevo, od tod pa z odpadki na prosto. Ta jajčeca razvijo se v vodi v klične mešiče (Keimschläuche), ki se razbrsté in razkličejo (entwickeln sich durch Knospung und Sprossung) v takozvane redije, iz katerih se izcimijo takozvane dolgorepe kerkarije porastene z migetalčicami (migljajočimi résicami, Flimmerhaare). Te kerkarije plavajo nekaj časa okrog, potem pa izgubé svoj resasti rep in se zarijejo v neke polžke (Limnaea minuta) in se v teh polžkih zadelajo in zabubajo. Na mokrotnih travnikih pasoča se ovca menda s travo vred pojé tacih polžkov in ž njimi vred zabubanih kerkarij, oziroma zajedavih distomov. Ko želodec polžke prebavi, se v bubah razviti distomi oprosté in si poiščejo pot v jetra, da se ondi vgnezdijo in udomačé. — Narod tedaj stoletnemu opazovanju primerno pravi, da ovca na pomlajeni močvirni travi »glén zajé«, (die Leberfäule einfressen). Glén, der Schlamm.

glúbati, -am, vb. impf. nagen. (Banja Loka.) N. pr. črvi glubajo repo ali krompir, konji glubajo korito ali jasli. Beseda tedaj pomeni isto, kar po Dolenjskem in Belokranjskem sicer *globati* (aushöhlen) n. pr. otroci jamico globajo, voda kamen globlje.

gnilāb, -i, s. f. gnilava, das Faulicht, faules Obst, putria poma. Gnilab še za svinje ni prida. (Polj.) Menda namesto gnilad (kajti priponke abó sicer ne poznamo) ali gnilav

- (primeri: *kostréva* in *kostréba* ter *zelenjav* [spojeno iz *zelenjava* in *zelenjad*, -i, f.]? das Grünzeug) posodba (das Gefäß) poleg posodva, setba in setva (die Saat) i. t. d. Cf. *udod* in *vdač* (Wiedehopf). Izgovarja se *gněláb*.
- gółce**, s. f. pl. zapuščen kraj v hribih, puščava, nerodoviten svet. (Polj.) Od *gol*, t. j. neobrasten; primeri *golci* v Letopisu 1892, pag. 12. Tukaj se mi zdi umestno opomniti, da beseda *govne* = ovčji pašnik, ki jo navaja Mikl. (Et. Wtb. str. 75) pod besedo *govno* (stercus), pač menda nima z govnom ničesa opraviti. Verjetneje se mi zdi, če jo denemo v zvezo z *golv* (pag. 71), nakt. *Govne*, ali prav za prav *golne*, bi tedaj bile *goličave* ali *goljave*, po katerih raste prav nizka gorska trava, katere kosa ne odreže, *govédo* nima kaj odgrizniti, toda ovca jo pa vender odjé.
- gómbāž**, -a, s. m. bombaž. (Polj.) *Gombaž* so imeli za stenj v leščerbi, ko še niso svetili s smrdljivcem. — (Baumwollfäden.)
- góniti se**, *gonim se*, vb. impf. rolzen, sich jagen und balgen. (Polj.) Otroci se *gonijo*, kedar se pojajo in lové, sujejo, rukajo in premetavajo. Na Gorenjskem »se ramžajo«.
- gónja**, -e, s. f. das Rolzen, die Balgerei. (Polj.) Nepokojne otroke miré: »Konec bodi gonje!«
- gónje**, s. f. pl. ograjen pot med njivami, po katerem gonijo živino na pašnik, die Durchtrift, der Viehweg. (Polj.)
- goríca**, e, s. f. (skrčeno iz »govorica«). N. je mož za *gorico* (= za pomenek), ž njim se lahko človek kaj pomeni in pomožuje. Govoril bi cel dan, ko bi mu kedo *gorico* tegnili (ko bi ga kedo poslušal in mu odgovarjal, skratka, ko bi se kedo ž njim razgovarjal in mu družino delal). Gl. *tegniti*. — (Polj.) Glede krčenja primeri *pagaj* mesto *papagaj*, *kóvoz*, namesto *kolóvoz* (po gorenjski izreki *kovóvoz*, der Fahrweg).
- goríčevati**, -ujem, vb. impf. pogovarjati se, pomenkovati se. (Podbrezje.) Namesto *govoričevati*, glej *gorica*.
- góstje**, *gostjá*, s. f. plur. (a ne neutr.! glej Plet. 238) = gosti, die Gasterei, die Gastung (Polj.), uprav *góstije* (die Gäste); *gost* je bilo nekdanj *moško s*-deblo. Ta zavest se je pa izgubila. Znamenit je genitiv *gostjá*, s katerim naj se primerijo: *drožje*, *drožjá*, die Hefen (= drožij) in *ložje*, *ložjá* (= lažij) die Lügen. — Pri nas so danes imenitne *gostje*, velike *gostje* i. t. d. Mati so mi dali *klobaso*, zdaj bom pa že imel *gostje* (= *gostil se bom*), takih *gostjá* že dolgo nisem imel. Čez praznike sem bil v *góstjah*. — *Gostje* napravljajo *zlasti*, kadar je *sejem* ali *žegnanje* in pa o *božičih*. Na sv. Štefana in na Šent Janžev dan

pridejo posli, ki so po službah, domov k svojim starišem, pa tudi prijatelji k prijateljem v gostje. Tisti, ki v gostje pridejo, se zovejo „gostjavec“. — Fant je prišel na praznike domov v gostje, imamo gostjavca. Femininum od „gostjavec“ je „gostjavka“. Ta običaj spominja na „Saturnalijske“. Gostje so pa tudi jestvine, ki jih gostjavcu pri odhodu navežejo v culo (štruklji, potice in mesnina). Ali si veliko gostjâ prinesel? Daj mi gostjâ pokusiti (ἄποπόρευτα, mappa). — — Kaka jed hodi v gostje, t. j. spahuje se po njej. Zlasti kisle jedi ali pa z žarko zabelo zabeljene rade hodijo v gostje. „Opoldanje zelje mi hodi celo popoldne v gostje t. j. po opoldanjem zelju se mi celo popoldne spahuje (stößt mir sauer auf).

(govéde), govéleta, n. das Rind. (Polj.) Eno ped vrta ima zraven bajte, družega nič, saj še enega govedeta ne more rediti. V nominativu čuje se navadno samo oblika „govedo“.

gráhaš'ca, -e, s. f. (t. j. gráhaščica, podstava grahast, tüpfelig, gesprenkelt), grahasta kokoš. (Polj.) Primeri nemški izraz das Perlhuhn (mit perlähnlichen Fleckchen gezeichnet).

grámpast in grámpav, adj. gost in kalen, dickflüssig, voll Bodensatz. (Polj.) Od grámpa, -e s. f. gošča, kaliž, der Bodensatz. Staro olje je grampasto. Ne nalivaj tistega v leščerbo, vsaj je sama grampa, je že preveč grampasto, ne bo gorelo.

gréncéle, gréncel, f. pl. 1.) neke grenke rože. (Črni vrh.) 2.) grenke skrbi, bridkosti in težave (ibid.). Iz pridevnika grenek s suliksom éla, primeri: vrzela (die Zaunöffnung), zibela (die Wiege).

grímēla, -e, s. f. košáto žensko krilo, der Reifrock, die Crinoline. (Polj.) Menda garnira t. j. z mnogimi obšivki in bogatim nalšpom obrobljeno krilo. Tujka po narodni etimologiji naslonjena na grm (der Busch)?

hlobúst, adj. blebetav, plapperhaft. (Polj.) Hlobúst je, kedor mnogo in tja v en dan govori, da mu ni dosti verjeti in se na njegovo govorjenje ne zanesti.

hlója, -e, s. f. die Weisslichte, a smreka (die Rothlichte). Hloja in ne hvoja. (Banja Loka.) Ne verjamem, da bi se to smelo primerjati z gorenjsko »gvalo« (mesto glava, srednja stopnja gvava).

hlojevína, -e, s. f. smrečje, smrekovo vejevje, Fichten- und Tannengeäste. (Fara na Kolpi.) Primeri češki »chloudie« grünes Tannenreisig. Mik. Et. Wtb. str. 87. Kor. chlondu. Sneg je drevje (smrečje) polomil, polno hlojevíne je po tleh.

hmoriti, -im, vb. prf. utruditi, ermüden, erschöpfen.

hmorjen, truden, müde. (Banja Loka.) Po Pokolpju n. pr. v Banji Loki, Osilnici, na Črnomaljskem, tu pa tam tudi v dolenjem Posavju govore v začetku mnogih besed *h* namesto *u* (posredovalna stopinja je menda *f*?) n. pr. voda je hpala (fpala = upála), das Wasser ist gesunken; hmakni se, mache Platz; hmazan, schmutzig; hmit, gewaschen; ravno je hmrv (umrl), er ist soeben gestorben; hbiv (ubil) ga je, er hat ihn erschlagen i. t. d. Primeri J. Werchratskij: Über die Mundart der galizischen Lemken (Archiv f. slav. Phil. XV. pag 66): h tyh cervvijah. in diesen Kirchen; hpiti sja (upiti se) sich betrinken i. t. d. — Glede pomena besed *hmoriti* in *hmorjen* primeri hrvatski: umor, Müdigkeit; umoriti, ermüden. — Glej hmanj (= vmanj) träge, faul (Pleteršn. slov. 273).

hrústati, -am, vb. impf. širokoustiti se, prahlen. (Polj.)

hrustác, -a, s. m. bahač. (Polj.)

hrvātar, -ja, s. m. drvār, ki hodi na Hrvatsko drvarit. (Dol.)

hvál. To besedo čul sem samo v sestavi »na hvál priti«, zugute (zustatten, gelegen) kommen (commode, opportune obvenire). Polj. Čez sedem let še vse na hval pride. Letos smo imeli dosti sadja, to nam je prav na hval hodilo. Le pridno se uči, kar se boš naučil, vse ti bo še enkrat na hval prišlo. Je li ta »hval« m. ali f., bi se iz same te fraze ne dalo ravno lahko določiti, vender sodim, da je morda »hval, -i, f.« kakor »postelj, -i, f. poleg postelja, -e, f.« (Primeri Fr. Kurelčevo črtico »Stariji oblici samostavni« v Radu jugosl. akad. knjiga XX. str. 138.)

hlástavica, -e, s. f. lástovica, die Schwalbe. (Podbrezje.) Morda, ker leteč za mrčesi hlástá (die schnappende)?? Hvástavica je gorenjsko izgovorjeno mesto hlástavica. Prim. smo prašiča »kvali« (= klali).

iz v pomenu sã, raz (de, ab, von, herab) se nahaja v zvezi s prislonjenimi (enklitiškimi) oblikami osebnih zaimen n. pr. izme, izte, izse. (Polj.) Tako nemirno spi, da vsako noč zdrgne vso odejo izse, pa se prehladi. Vse bi mi rad vzel, še obleko bi slekel izme. Vse bo slekel izte, če se mu boš podal. — Primeri iženj. — V vseh teh slučajih je predlog naglašen, sicer pa v pomenu herab ni slišati iz, nego le ôz (üz) ali raz (örz) n. pr. oz kónja (de equo), ôz streho (de tecto).

izkolovóziti, -ózim, vb. pf. trans., ausfahren. Travnik, njivo izkolovoziti t. j. z vožnjo pokončati, da se poznajo globoki jamljiči in koloteči. Podstava kolovoz, die Radspur, das Geleise.

izpremérkati se, vb. pf. zmotiti se, si česa ne dobro zapomniti; izpremerkati dve reči ali osebi t. j. zameniti jih.

Če sta si dva zelo podobna, se človek lahko izpremerka, kateri je pravi. (Poljansko.) Po nemškem vermerken, übermerken. Dasi je podstava tuja, ima glagol vender nekaj slovenskega značaja po svoji sestavi s predponkama.

izrójenec, -a, s. m. panj, ki je rojil. (Polj.) NB. Poljanščina naglaša izrójenec, a ne izrojénec, kakor je po Levstiku zabeleženo v Pleteršn. slov. str. 341.

iztolòbirati, -am, vb. pf. iztabulirati, iz zemljiške knjige izbrisati, extabulieren. (Polj.) Zaradi preskakovanja glasov ali metateze primeri n. pr. gomázin (das Magazin). Poleg tolobirati se sevéda čuje tudi tabolirati in tobolirati.

izvóljen dan = sopraznik, oziroma praznik. Ni sicer od cerkve zapovedan praznik, da bi se ne smela opravljati hlapčevska dela, a ljudstvo si je samo ustanovilo običaj, da god kakega svetnika praznuje in ta dan ne dela, razen če je sila. »Jakovlje (der Jakobitag) je na Banji Loki izvoljen dan.« — Na Igu je to »zaljubljen praznik« (= zaobljubljen praznik.)

iženj (izz = zš(?) + jš), von ihm herunter, von ihm herab, de eo (a ne: aus ihm heraus, ex eo). Primeri čezenj, skozenj, predenj, podenj, nadenj, obenj, zanj, nanj, vanj, ponj (Šuman, slov. slovn. § 46. 3). Cel dan sedi na zicu, še takrat se komaj spravi doli iženj, kadar je južina na mizi. Komaj smo slekli obleko iženj. Iženj se jemlje, kar je na njem (ne: v njem). Pri tej priliki naj tudi omenim, da se v naši poljanščini poleg ‚mim‘ njega‘ (an ihm vorüber) čuje tudi mòm‘ vānj, t. j. mām‘ vānj.

jábčēn, adj. Apfel-, jábčēnik, -a, s. m. das Apfelmus, jabka, -e, s. f. der Apfelbaum, jábko, -a, s. n. der Apfel. (Polj.) Da je samostalnik *jábko* v istini srednjega, a samo per nefas včasih moškega spola, se najbolje razvidi v množini: Jábka so polhna (povhna), jábka so zrela, piškava, grintava, gnila i. t. d.

járe, *járeta*, n. das Lamm. (Polj.) Primeri: máče, máčeta (das Kätzchen), pišče, piščeta (das Hühnchen). Naglas ostane na prvem zlogu, navadneje pa preskoči na sufiks n. pr. púse, páséta (das Hündchen), svine, svinéta (das Schweinchen), kòzle, kozléta (das Kitzchen) i. t. d.

ječmēnka, -e, f. spomladanjska trava, ki z reso in zimzelenom prva požene po talih bregéh. (Polj.)

jégati, -am, vb. pf (a ne *impf.* kakor trdi Pleteršnikov slovar str. 363) omeniti, reči, izraziti se, opomniti; andeuten, erwähnen, sagen. (Polj.) Smo ga vprašali, pa ni nič jegal na nobeno plat, ali mu je prav, ali ne. — Zavolj kosa kruha vdovi pa ni dosti razločil, ko so ga vprašali, ali naj pri tem ostane, kakor je v stari libergí zapisano,

ali jej voli še kak priboljšek. Samo toliko je bil jegal: naj bo pa takisto, naprej pa ni več mogel. — Njemu ni hotel nič povedati, njej je pa vendar toliko jegal, da bi že dal, če bi mu privoščil lepo besedo. — Proti meni je jegal... (er hat sich mir gegenüber geäußert) i. t. d. Meni je znana samo perfektivna raba tega glagola, v slovarju smo videli zabeleženo njegovo imperfektivnost (kar tudi ni nemogoče), a iz tega, da glagol tako omahuje med perfektivnostjo in imperfektivnostjo, dá se sumiti, da je iz tujine. In res ga je menda devati v zvezo z nem. gehen (jehen) = aussagen, bekennen, gestehen, ki ga nahajamo v besedah: Beichte (Geständnis), Gicht (Aussage, Bekenntnis), Bejchiter (Bekenner), Urjicht (Aussage). Primeri »špégati« (spähen), špegon, (Späher, ogleduh), ki se gledé končnice naslanja na besedo Spion.

jéštering, *jéšteruga*, s. m. ilovnat (kamenit) tlak, der Estrich srvn. ésterich. — Gorenji jéštering, der Oberboden oder Schwebel-Estrich. (Polj.) Glede *u* pred *g* primeri šte ge, die Stiegen, porungelj (Prügel), cüngelj (Zügel).

jèüjdna, -e, f. in jèüjdnó, -a, n. neko jabolko, menda vojevodnja, Herzogsapfel. (Polj.) Poleg fem. jèüjdna se v sing. seveda čuje navidezni masc. jèüjdn (cf. dober vin), da pa treba v knjigo postaviti neutrum, to se razvidi iz množine: jeüjdna so debela, jeüjdna so letos polhna i. t. d. To ime je v resnici pridevnik, in v mislih si dostavljamo jèüjdna (sc. jablan), jèüjdnó (sc. jabolko). Izvajati pa bode ta pridevnik s sufiksom inj^o iz vojevoda, der Herzog. Primeri udinj boršt (Herzogsforst) Mikl. Gr. II. 156. Levec, Die Sprache in Trubers Mattheus, str. 42. — Iz tega pa posnamemo, da bi bila pravilna popolna in neobrušena oblika pridevniku »vojevodinj«. Začetek pa se mu je obrusil, in končni j^o v izgovoru preskakuje. Konj izgovarjamo kojn, povodenj (die Überschwemmung) v poljanščini pòüjdn, vsednj (Werktags-) v poljanščini vsejdn, ondánj (von neulich, nuperus) v poljanščini vondájnj i. t. d.

jéza, -e, s. f. rezilni stol, na katerem obroče obrezujejo, der Hånselstuhl, die Heinzelbank (a ne Håuselstuhl, kakor stoji v Pleteršnikovem slovarju str. 369). Nemško ime ima ta stol pač od premičnega podnožnika z debelo glavo, katera prime in drží, kar ima priti pod rezilnik. Ta debeloglava nogalnica je ,hlapec'. Hans in Heinz (okrajšano iz Johann in Heinrich) pa utegne zaznamovati orodje, s katerim se kaj pritrđi in pričvrsti, katero kaj prime in drží, tako kakor pri nas ,hlapec', ali če bi

nadeli temu, kar *prime* in drži, ime Primož (*ὀρυσός*). Primeri: Stiefelheinzl = Stiefelknecht.

ježbica, -e, s. f. pribrežen jez, da voda brega ne trga, die *Arche*, Scherschlenge, Senkschlacht, der Deichschlag. (Osilnica.) Na brano pribijejo tramove navzkriž, vmes pa založe debelih skal in kamenja. Primeri izbica, im *Viereck* aufgeschichtetes Holz. (Pleteršnik, str. 301. pri besedi 3.) To je demin. od izba ali jezba (v poljanščini jěspa) iz nem. die Stube (tukaj = das Bauer, Behälter, Kammer). V tla zabiti koli in povprek vežoči jih tramovi tvoré v istini nekako *klet* ali gajbo, katero napolnijo s kamenjem. Narodna etimologija bi seveda besedo naslanjala na jez' (Damm),

jezičevati, -ujem, vb. impf. jezikati, odgovarjati, die Zunge wetzen, vorlaut sein. (Ilir. Bistrica.)

ježica, -e, s. f. oplodje, pužina, der Putzen, der Griebs, das Kerngehäuse. (Podbrezje.) Prvotno menda samo bodičasto oplodje kostanjevo in bukvičino, a potem splošno tudi o nebodičastem. M. Et. Wtb. str. 106. ježi.

kázān ali **kazēn**, -zna, adj. nagnit, angefault, anbrüchig. (Polj.) Jabolka preberi, da se kázna naprej porabijo. Krompir je pa letos zelo kazan, je bilo premokro leto. Et. Wtb. str. 114. kazi.

kedól (= tje doli, hinunter), **kegór** (= tje gori, hinauf). Polj. Zaradi k = tj. primeri Mikl. Lautlehre 341.

kerdiht, -a s. m. zaupanje, vera, uglednost, *Credit*, Ansehen. (Polj.) Ta človek nima nič kerdihata, t. j. nihče ga ne čisla in ne spoštuje. Kedor se enkrat zlaže ali nepoštenega skaže, pride ob ves kerdihit.

kerdihten, adj. zaupanja vreden, ugleden, priporočilen. (Polj.) To je malo kerdihitno za tacega moža (ne povišuje mu časti.)

kérlěc, -lca, s. m. vrl dečko, korenjak, poštenjak. (Polj.) Ta pohvalni izraz je iz nem. Kerl (t. j. Karl). »Zdaj si pa že kerlc, ko si to naredil« glasi se pohvala še šibkemu dečku, če kaj izvrši, s čimer bi pokazal svojo jakost in vrlost. (Dol. jak.)

kérlski, adj. čvrst, vrl, trden, velik, močan, silen, krepak (brav, tüchtig), zal, brhek (stattlich). N. pr. kerlski voz sena, da ga je kaj; kerlska krava, da jo je veselje pogledati; kerlska ženska, možakinja, ein männisches Weib. (Polj.)

kerlějž, -a, s. m. znamenje konec vasí na pogrebskem počivališču. (Polj.) Na takem znamenju vidiš naslikana mrtvaška nosila s krsto, pod krsto je črepinja s kadečo se žerjavico, poleg pa kleče in molijo pogrebeci. Kar je tu

na znamenju (na kerlejšu) pod razpelom naslikano, se ima poleg tacega znamenja v resnici zgoditi, kadar prineso mimo mrliča. Ko zabijejo v smrtni hiši mrliča v mrtvaško rako in ga vzdignejo, vzemó tudi z domačega ognjišča v črepinjo živega oglja, denejo nanje kadila in s to žerjavico spremijo rajnkega do vaškega kerlejša. Tu se ustavijo, postavijo nosila na tla in opravijo običajne molitve za rajnika. Zadostivši tej pobožni dolžnosti, ga zopet vzdignejo ter neso dalje k fari na pokop. Nekateri se od kerlejša vrnejo koj nazaj domov, pogrebci in bližnji sorodniki spremijo mrliča dalje. Te molitve pri kerlejšu glavni obseg je bil nekaj gotovo v nerazumljivi tujščini izražen klic »gospod pomiluj!« t. j. *κύριε ἐλέησον*, kajti od tod pač prihaja ime »kerlejš«. Prim. Mik. Et. Wtb. pag. 115 kerileši. Primeri tudi Valvasorja »Ehre des Herzogthums Krain VI. pag. 288 . . . ist einem verstorbenem Weibe die Leich-Begängniss gehalten, das ist gesungen worden; dazwischen das Volek geruffen: *Κύριε ἐλέησον* Herr erbarme dich unser«. Na Jurjevici pri Ribnici videl sem tako znamenje ter vprašal mimo prišedšega moža, kako da temu pravijo; odgovoril mi je: »To je *kržišče*«, ter dostavil, da se ondi z mrliči ustavljajo. Križišče je razpotje, kjer pridrži več potov skupaj.

kévh, *kévha*, s. m. golša, der Kropf. (Polj.) Iz nem. *kēlch* = der Kropf (a to od *Kehle*, golt), torej je *kev* prav za prav *kelh*. Glej Weigand I. 917. — Semkaj sodi menda tudi s sufiksom *-lja* tvorjena beseda »kehlja« (struma), ki jo Mikl. Gr. II. 106 navaja za temno.

kévhist, adj. golšast, kropfig. (Polj.) Ne bodo ga vzeli k vojakom, vsaj je *kevhist* (t. j. *kēlhast*, er hat einen Blähhsal).

kíseljko, *-a*, s. n. neke vrste kisló jabolko (Polj.), der Säuerling, der Sauerapfel (sko).

kjévn, adv. *hinaus*. (Poljansko.) Beseda ta je sklopljena in skrčena iz *kjè* (t. j. *tjè*) + *vân*. — Primeri *kedól* in *kegór*.

klán, *klánu*, s. m. *maklèn*, der Feldahorn, die Maserle (acer campestre) zaradi trdosti číslan les. (Polj.) Et. Wtb. str. 118 *klenū*. Primeri član poleg člen?

klánovina, *-e*, s. f. das Masholderholz. (Polj.)

kléka, *-e*, s. f. grčasta krivina v drevesnem deblu, Knöchel oder Knorren im Baumstamm. (Gradaški Črni vrh.) Kor. *klenk*. Et. Wtb. pag. 118. Kjer smreka ni ravna, ondi ima *kleko*.

klékast, adj. na grči nekoliko kriv. (Gradaški Črni vrh.) Drevo je *klekasto*, t. j. ni ravno in gladko, ampak ima grčo in

pri grči krivino. Vrtalcem ceví delajo klekasta debela dosti preglavice, ker jim kaj rad sveder od stržena zaide in vun pogleda.

- klèp**, das Schärffen des Mühlsteines. Ali je klèp, -i, f. ali pa klèp, -u, m. mi ni jasno, kajti čul sem besedo samo v sestavi: *po klep'* (= po klepanju); v jedninskem mestniku pa se je končnica jednako obrusila i pri moških i pri ženskih samostalnikih n. pr. *po vod'* (auf dem Wasser) in *po breg'* (am Abhange). Iz moke po klep' je kruh sipast t. j. iz žita mlenega po klepanju kamna, ki pride po klepanju prvo na kamen. (Polj.) Morda se imá glasiti: klèp, -i, f. Primeri Levstikove zbrane spise IV. zvez. str. 62.
- klepišče**, -a, s. n. železo, na katerem se kosa kleplje, tudi 'baba' imenovano, der Dengelstock, Dengelamboss, pa tudi s kladivom vred in še 'stol ali 'koza', na kateri klepalec sedi, tedaj vse klepalno orodje skupaj, das Dengelzeug. (Poljansko.)
- ključavnica**, -e, s. f. Narcissus poeticus. (Planina nad Jesenicami.)
- klobuštráti**, *klobuštrám*, v. impf. zmedeno in neubrano zvoniti. (Polj.) O hudi uri mežnar z dvema ali tremi naenkrat klobuštra. (Tudi zmedeno in brez preudarka govoriti, je klobuštrati. Mnogobesednemu čvekaču veló: klobuštra klobuštrasta!)
- knāvs**, -a, s. m. velik in močan človek, dolgin (Lipoglav). Primeri: brdavs (Grobian), brnjavs (Zottel), godrnjavs (Brumbär), kmetavs (Bauerntölpel) i. t. d.
- kólce**, *kólca*, s. n. kölesce, das Rädchen; urno kolce, das Uhrädchen; kuhalniško kólce = motič (der Quirl); lectnato kólce, ein Lebzeltenscheibchen. Plur. kólca, die Plugräder. (Poljansko.)
- komáranča**, -e, s. f. pomaranča, Pomeranze. (Polj.) Iz lat. pomum aurantium. k mesto p, kakor g mesto b v besedi gombaž.
- kos** kruha, t. j. izgovorjeni užitek, der Altantheil, die Leibzucht, das Ausgedinge. (Polj.) Stari si je velik kos kruha izgovoril. Mladi bo težko izhajal, priženil je malo, izplačati mora veliko in še starima velik kos kruha dajati, posli in delavci so pa dragi i. t. d.
- kosír**, (-rja), m. čvrst, ki se lahko z marsikom meri, ein Tüchtiger. (Polj.) Ta je .pa kosír, ž njim se ne more skušati kdorsibodi. Ti pa nisi tako kosír, kakor on. Ko bi bil ti kosír, bi se ti drugače delo urezalo, t. j. bi ti šlo hitreje izpod rok. — Čul sem besedo samo v nom. gotovo; zdi se mi, da tudi v genet. »Ni ga tako kosirja, kot je on«, vendar nočem odločno trditi. Iz navedenih

vzgedov se pa razvidi, da to ni trden samostalnik, sicer bi rekli »tak kosir, takega kosirja«, ampak, da tiči v njem nekaj pridevniškega. Menda je le s sufiksom *êr* podaljšani nesklonljivi pridevnik »kos« (gewachsen). Ta pridevnik »kos«, dasiravno v Rogaški okolici dobiva končnico (Pleteršnik str. 440: »ona je kosa, mi smo kos^{ie}«), vendar velja za *indecl.*, ki se rabi le predikativno, nikdar atributivno; in to vzbuja sum, da je ta pridevnik tujec. Menda je iz stvn. *hwas* = scharf, tüchtig, od koder je izprevržena oblika *wahs* (wächs), wäachsen = schärfen; in tudi nemški »gewachsen« torej menda ne bo kar samo »rasten«, ampak marveč »nabrušen« t. j. oster (schneidig), če se je tudi proizvod te besede že zabrisal (Sanders II. 1593. a). Od kos izvajati je tudi glagol »kosati se« (sich messen) in »prekosati koga« (Dol.) jmdn. übertreffen, tudi »prekositi« in popolnoma nepotrebni »prekašati«, ki je prav ničemerem izrodek novejšega slovenskega nedovršnikovanja.

kosmáč, -a, s. m. neko jabolko. (Pol.) Podstava menda pridevnik .kosmat; tedaj ač = atā + jā? Rogač = rogati hrošč (Hirschkäfer), kljunač = kljunati ptič i. t. d.

kostanjč, *kostanjča*, s. m. die Rainweide (ligustrum vulgare). Polj. Collectivum: kostanjčevje (Ligustergesträuch).

košanec, -a, s. m. nekako med polgruntarjem in bajtarjem, ki ima poleg hišice še nekaj zemlje, da more rediti kake tri ali štiri glave živine. (Polj.) Razširjeno tudi kot hišno ime. (srlat. cossatus). Ona je košanka.

košanija, -e, s. f. posestvo košančevo. Primeri mēznija.

kót, -a, s. m. stanovanje starih *v bajti*, kadar so prepustili mlademu gospodarstvo (t. j. sinu ali zetu), die Auszüglerwohnung, *das Koth*, die Kothe oder Köthe. (Polj.) Je li naša beseda iz nemščine vzeta in samo prislonjena na domači kót (der Winkel), ali je nemška od nas izposojena, o tem naj drugi sodijo. — Primeri kóča (die Hütte).

kótar, -rja, m. der Auszügler, kotarica, -e, f. die Auszüglerin. (Polj.) Nem. der Köther, Köthner, Kothsass. — Hišno ime in priimek: Kótar, Kóčar.

kóželjar, -rja, s. m. neko debelo jabolko stožčaste ali koželjaste oblike. (Polj.)

krdéla, -e, s. f. = krdelo (Lipoglav). Cela krdela ljudij gre po cesti.

kréhati, -am, vb. impf. v poljansčini ne pomeni pokašljevati, hüsteln (Lj. Zvon IX. 102), ampak močno in glasno kašljati, synonym. brehati.

krempáti, -am, vb. impf. praskati, kratzen, krauen. (Polj.) Iz nem. krampen, vb. trans. (mit der Krampe aufrauen).

- krogoličen**, *-čna, -o*, adj. (in okrogoličen), okroglega obraza. (Polj.)
- króvnica**, *-e*, s. f. Krovnice so brezove ali vrbove šibe (trte), s kakeršnimi krovci slamnatih streh privezujejo preklice in slamo k latam; die Deckwiede beim Strohdache. (Polj.)
- krpati**, *-am*, vb. impf. (evellere). Korenje krpati (Dolenjsko), k.rvati (ruvati, Poljansko), k.pípati (Štajersko) in še drugod: k.pukati, Möhren ausreuten.
- krpálnica**, *-e*, s. f. suličasta lopatica, s katero korenje izkopavajo, die Reute (der Reutspatel) zum Ausheben der Mohrrüben. (Dol.)
- krúncati**, *-am*, vb. impf. hromati, šepati, hinken. (Polj.) Morda v zvezi z nem. krücken (krumm gehen). Primeri cungelj (Zügel, uzda), prungelj in porungelj (Prügel, krepel), štenge (die Stiege, stopnice). Povem naj še pri tej priliki, da nimam posebno trdne vere v narodno etimologijo pri besedi „krunkelj“ (Lj. Zvon IX. 103), češ, da se je nem. beseda Krummholz izprevrgla v „krunkelje, in da je narod, smatrajoč to za deminutivum, potem »e« odvrigel. Die Krücke ist auch eine Art Krummholz.
- krúšiti se**, obletavati se, osipati se, sich abblättern, abfallen. (Banja Loka.) Cvetje se kruši, rožno listje se kruši. Kor. kräch. Et. W. pag. 143.
- krváč**, *-a*, s. m. (uprav kriváč), zakrivljena sekača, die Plaute. (Polj.) S krvačem drevje obsekavajo, smrečje klestijo. Prim. srpica.
- kúpčar**, *-rja*, s. m. žrebelj z ostro kupčasto glavo. S kupčarji podkavajo zimske črevlje, da bi na ledu ne drselo. — Der Eisnagel, die Eismütze. (Polj.) — kupičar?
- kúrjuc**, *-a*, kúrjak, der Hühnerdreck. (Polj.) Uprav kúrjevec. Kúrjevec se izgovarja kúrjuc, kakor ánjelec, ájnuc ali branjevec (Greißler) brájnuč. Primeri še: tréjkuc, *-a*, s. m. der Drittler, Drittelbauer iz trétjevec, ki ima samo tretji del ali tretjino zemljišča (grunta).
- lárínga**, *-e*, s. f. velika gostija, pojedina, kjer je dosti povabljenih (Polj.), nam. ládínga, die Ladung, die Ladschaft, Versammlung eingeladener Gäste. Torej tujka iz nemščine. O godovanjih, novih mašah, ženitovanjih i. t. d. so velike láríngé. Menda v dosego boljše slišljivosti izvedena prememba *d* v *r* naj se vzporedi z jednako izpremembo v besedi márínga iz manínga (die Meinung): na eno dobro máríngo. (Polj.)
- lárma**, *-e*, s. f. die Lärmtrompete. Godci igrajo lármo (blasen Lärm — Alarm — Tusch). — (Črni vrh.) V narodni (?) pesmi od godca imam zapisano to-le kitico:

Newisti ino Shen'no
 Perlisnit fe snam,
 Ozhet ftarashino
 Obilno zhaft dam.
 Rad fhpafe ugainam
 Pa *larma* jegram,
 Poufod fe perklainam,
 Kir upat kaj jmam.

Ko sem vprašal godca, od katerega sem bil dobil zapisek te pesmi, kaj da je *larma*, dobil sem tale odgovor: Larma je godčevska pridiga, predno dajo krožnik okrog mize, da se pobira za godce.

látnik, -a, s. m. die Steckenbohne, Stangenfisole. Od lata (die Latte). Imenuje se tudi palčar, -*rja* (od palica).

lažitórba, -e, s. f. lažnjív človek, *Lügensack*, *Lügenmaul*. Iz torbe vzeti jo = izpod pazduhe vzeti, t. j. na celem si izmisliti, izlegáti se (Metlika).

léca, -e, s. f. denar (darilo), ki ga dá kupec poleg kupnine, katero odšteje gospodarju, ali gospodinji, ali pa tistemu poslu, ki je imel s prodano stvarjo največ opravka. Od kupljenih vol dobi leco hlapec, od krave ali prašičev dekla, od platna predci in predice i. t. d. (Polj.) — Iz nem. die Letzte = Abschiedsgabe, Trinkgeld.

lécjan, -a, s. m. der Enzian. (Polj.) Lécijan iz èlcijan, a to iz èncijan (?). Primeri: rž (der Roggen), rjà (der Rost) s priimki Eržén, Erjavec. V poljanščini: rež, rëja (rëjnat, adj. rostig), rezgetati (èrzgetati, rüzgetati, wiehern. — kor. rüza). Torej: elcijan, lécijan, lécijan. — Glej ltmóvec iz èlmóvec, rëcnija iz èrcnija (die Arznei) i. t. d. Mik. Et. Wtb. pag. 162. lécijanã — Iz narodne pesmi znani »lečén korén« bi utegnili po mojem domnevanju tudi sem spadati. Znano je, da je encijan na glasu kot zdravilen koren, in na Črnovrškem se zove neki encijan *pospanček!*

léctnat, adj. iz medenega testa narejen, lebzelten (tudi Lettzelten). Lectnat konjiček, lectnat ajnuček, lectnata zvezda, lectnata punca i. t. d. Od lecet, Lebzelten. (Polj.)

lěški, adj. ljudski, Menschen- (Polj.) n. pr. lěški dr. . Menschenkoth. Tavžentrože so dvoje vrste, ene so živinske, druge pa lěške, t. j. z enimi se zdravi živina, z drugimi ljudje. Ljudjé se v poljanščini glasi: lédjè, ledij, lédjam, lèdi, pri ledéh, z ledmí.

lezánji, -jev, m. pl. rezanci, nudeljni. (Polj.)

liberga, -e, s. f. izgovorjeni užitek (das Ausgedinge) in tudi pismo, v katerem je vse izgovorilo kotarjevo ali užitkarjevo (takozvani »kos kruha«) zapisano. (Polj.) Menim, da je ta beseda iz nem. Lieferung = Verköstigung,

liefern = Lebensmittel reichen (= libern iz sred. lat. liberare). Da je iz prvotne oblike »liberinga« »In« brez sledù izpal, temu vzrok je pač naglas, ki se ne dá lahko pomekniti čez predpredzadnji zlog nazaj. Da je torej naglašeni zlog predpredzadnji, treba je najslabšega izmed naslednjih odstraniti, in da je besedo mogoče sploh izgovoriti, moral je s poluglasnim i vred izpasti tudi sonant »n«.

lončár, -rja, s. m. krošnjar, ki od hiše do hiše lonce *prodaja*. (Polj.) Prvotno je seveda: izdelovalec loncev, der Töpfer, der Hafner.

lmóvĕc, -a, s. m. der Ulmenbaum, Ruster (Planina nad Jesenicami). Límóvec = ělmóvec; lim, líma. Et. Wtb. str. 95. ilimü.

mālcati, -am, vb. impf. (mālicati, mālico uživati), pomalcati, -am, vb. pf. malico použiti. (Polj.) Dopoldanja malica, das Neun-uhrbrot. Popoldanja malica, das Dreihurbrot, das kleine Abendbrot. Mik. Wtb. pag. 181. malā 1.

māniĕ (mānsĕ), *manĕca*, s. m. der Hirseautreter. (Polj.) Od meti, manem.

manĕcvka, -e, s. f. die Hirseautreterin. Primeri grabljičevka, (die Recherin) od grabljič in beračevka poleg beračka (die Bettlerin), postopačevka (die Pflastertreterin), Kosmačevka poleg Kosmačka (die Frau des Kosmač), mlatičevka (die Drescherin).

marógaš'ca, -e, s. f. (t. j. marógaščica, podstava marógast, gefleckt, scheckig), bela ovca z marogami po glavi. (Polj.)

mávra, -e, s. f. dolgobilkasta trava z latom na vrhu, das Rispengras. (Polj.) Na mavro nabirajo in nizajo otroci rdeče jagode. Primeri ‚biba‘ v Letop. 1883, str. 197.

médenko, -a, s. n. neko jabolko. (Polj.) Jablan poleg médenko navadneje médenka, -e, s. f., der Süßling, der Süßapfel?

medmāšĕn (mejmašen) adj. kar je med šmarnimi mašami t. j. med 15. avgustom in 8. septembrom. (Dol.) Medmašen semenj. — Medmašna jajca (ki jih kokoši med mašami naneso) se, kakor trdi narodna vraža, posebno dolgo drže, t. j. ne pokvarijo. — Smrdiš kot medmašen kozel.

mergĭnj, -a, s. m. obcestni kamen, der Meilenstein, der Prellstein an der Straße. (Pokolpje.) Et. Wtb. p. 183 marginĭ.

mĕvka, -e, s. f. das Austreten der Hirse. (Polj.) Nocoj imamo mĕvko, imamo manĕce, proso manemo (es wird Hirse ausgetreten). Et. Wtb. men. 2. pag. 188.

mĕžnĭja, -e, s. f. mežnarjevo stanovanje, die Messnerwohnung. Adj. mĕžnĭjski, n. pr. mĕžnĭjska veža, mĕžnĭjski hlapec. (Polj.) Méžnar je iz nem. Mesner, a ta beseda se ne izvaja od Messe (maša), ampak iz srlat. mesenarius, kar

- je zopet iz mansionarius izgubivši *n* v prvem zlogu. Podstava temu pa je mansio (ostajališče, die Herberge). Glej Weigand II. 82. Za našo besedo zgraditi si menda moramo nemško podlago *die Mesnei (lat. *mansionia). Primeri: kresija, križatija, opatija, prošcija, škofija i. t. d. — Iz nem. die Messneri je naša mežnarija, t. j. cerkvenikova služba, Messnerdienst.
- mígalica**, -e, s. f. das Zittergras (Briza), a tudi svetla resa v ponarejenem (suhem) šopku, der Flitter, das Filigran. (Polj.)
- milati**, -am, vb. impf. kamenje streljati. (Osilnica.) V sosednji Fari Kostelski je to »mánáti«, a na Banji Loki »krčiti« t. j. roden. (Et. Wtb. pag. 155. kūrč.) Z razstreljavanjem kamenja izpreminjajo kamenito pustinjo v rodovitno novino. — Milati iz minati je menda od Mine, tedaj uprav minieren, sprengen.
- močilnik**, -a, s. m. močvirna dolinica. (Podbrezje.)
- močnėti**, -am, vb. impf. an Macht und Stärke zunehmen. (Naklo.) Dobrega gospodarja treba, da bo hiša močnela.
- módelnica**, -e, s. f. ploščnata pečnica pri lončeni peči, die gerade oder Tafelkachel. (Polj.) Dolblinaste pečnice imenujejo pa »kahle« (vertiefte Ofenkachel). Na modelnicah so vsakovrstne izbočene podobe, odtisnjene z lončarskim tvorilom ali modlom, od todi ime.
- mòrava**, -e, s. f. mehka tratna trava, feines Rasengras. (Polj.) M. E. W. pag. 204 murava.
- mostnár**, -rja, s. m. mostninar, der Brückenmautner (Koritko, nar. p. III. 66).
- mrák**, *mráku*, s. m. die Dämmerung. O vplivu večernega mraka imá naš narod posebno vero, češ, da nepokriti glavi škoduje. Otroci, ki se jih mrak prime, zelo nemirno spe in imajo hude sanje. Po Marijinem zvonjenju naj otroci ne hodijo v mraku okrog, ali naj pa vsaj denejo kaj na glavo, da se jih mrak ne prime. (Polj.) Primeri: pl. mraki, neka otročja bolezen (Pleterš. str. 608).
- mrtvíca**, -e, s. f. zapuščena (izsušena) struga, po kateri voda več ne teče, ker se je drugam nagnila in si izbrala nov vodotoč, ein ausgetrockneter (todter) Flussarm, das Altwasser. (Dolenjsko) Od tod menda tudi imé neke vasi ob Savi pri Krškem.
- mrtvíca**, -e, s. f. lena in tožljiva ženska. (Osilnica.) Ravno tako »mrtvák« (= lenuh) ravno tam.
- múhvati se**, *am se*, vb. impf. (múhovati se), postopati, pohajkovati, lungern. (Ig, Ljublj.) Kor. mäd. Mik. Et. Wtb. pag. 206. Glej omúhvati se.
- múzenko**, -a, s. n. neko jabolko. (Polj.)

- nabávdati**, *-am*, vb. pf. nabrati, fälteln. (Polj.) Podstava je izposojenka »bävď ali fävď« t. j. gübä. Po tujki »bävď« se dá sklepati, da je dotičnemu nemškemu narečju, iz katerega je vzeta, mimo sedaj navadnejšega »die Falte« rabil masculinum »der Falte«.
- nablvanje**, *-a*, s. n. pritrkavanje, das Glockenspiel. (Polj.)
- nagažèn**, adj. *gestopft* voll, calcatus. (Dolenjsko.) Beseda ta je pač uprav trpni deležnik od *nagaziti, nagazim (zusammen-treten, conculcare). Nagažena je n. pr. senica (Heuscheuer) s krmo, käd z zeljem, pernica (Federkissen) s perjem. Kor. gazü Et. Wtb. pag. 61.
- nagúdèn**, adj. dremljív, zaspan. (Polj.) — To je namesto negóden, ignavus, iners. — Naguden sem = dremlje se mi (ὄπρώστου). Narodna četverovrstnica poje: »Sem trudna, nagudna, Bi rada šla spat, Moj ljubček bo prišel, Mu moram postlat«.
- nak dati**, *dam nak* (nak dajati), odjenjati, *nach* geben. (Polj.) Grozno je trmoglav, ne dá nak po nobeni ceni. To nemčevalno frazo omenil sem zlasti zato, da pri tej priliki opomnim, da se mi ne zdi prav verjetno, češ, da je »nak biti« (instande sein) = junák biti (glej Letop. 1892 str. 14 in 48). Sumljivo je že to, da tudi v ženskem spolu in v množnem številu ostane oblika *nak* (ženska pravi: nism nak nardít, več oseb pa: nisma nak nardít). Menda je tudi ta *nak* samo nemški nach. — Nism nak téga nardít = ich bin nicht darnach, das fertig zu bringen (non is sum, qui faciam). — Ko bi me nesklonljivost in odrevenelost besede ne motila, bil bi bolj nagnjen, da ta *nak* izpopolnim v enak (jednak; primeri lat. parem esse, gewachsen sein). Primeri besedo kös pod kosír.
- napíhnutí**, *-em*, vb. pf. osopsti, dihniti v koga, jmd. anhauchen. (Podbrezje.) Podlasica človeka napihne (osope), da umrje, kajti ima ta žival strupeno sapo (Nar. vraža).
- narèsti**, *naredím*, vb. pf. verfertigen, einrichten. (Polj.) Miklosich v etimologiškem slovarju pri korenu rendä (str. 276) piše: »Im venet. soll *navest* für *narediti* vorkommen«. Kakor vidimo, nahaja se ta oblika že bliže nego v beneški slovenščini, namreč v poljanščini, in to ne samo bajè, ampak prav gotovo. — Cigani ti znajo naresti, da ne boš imel nobene sreče pri blagu. Delam in delam, pa ne morem naresti (fertig machen). Že celo uro delam v pinji, pa se neče narèsti. — Primeri cvèsti in cvetèti, hrópsti in hropèti, a tudi srèsti in srečati (iz katerega sklepamo, da je bilo tudi *srétiti —?).

nástava, -e, s. f. Če pride panj ob matico in čebelar nima v rezervi druge matice, tedaj združi osiroteli brezmatični panj z drugim, ki ima dobro, sprašeno matico, *nastavi* ga, t. j. od zgornjega panja vzame celo dno proč, spodnjemu pa v stropu (v zgornji deski) odpre okroglo luknjo za komunikacijo ter ja tako naloži jednega vrhu družega in ja združi, da sta poslej jedna družina z jedno matico. Tako združena dva panja vznásad se imenujeta *nástava*. (Poljansko.) Drugi zlog v tej besedi je kratek in brez naglasa in vsled tega nejasen, da se prav ne razloči, ali je o ali a. V pisavi odločiti se je za zadnjega, ker ta ustreza etimologiji. — V Podbrezju na Gor. pa brezmatični panj na družega *naveznejo*, in taka združba dveh panjev se ondi imenuje *navéznjenec*. Koren véz. Et. Wtb. pag. 389.

navskati, -am, in nevskati, -am, vb. impf. vekati, greinen und nergeln. Onomatopoetična beseda, posnemajoča medmet trimoglavega nikanja in otročjega nerganja »na, ne (nav, nev)«. Mikl. Gr. II. pag. 480. sk ist determinativsuffix. Primeri bevskati (bev! quäken), revskati (rev! nerren, lat. ringi), piskati (kor. pi- Et. Wtb. sub pisk- pag. 247), kokodajskati (kokodaj! gackern), jaskati (= kričati, Letop. 1893 str. 13). Te tvorbe so podobne onim iz medmetov tvorjenim s suliksom k. (Mik. Gr. II. pap. 471.) In manchen Fällen dient k der Bildung von Verben aus Interjectionen. Primeri bekati (bē! blöken), krakati (krā! krächzen), kvakati (kvā! quaken), javkati, javskati (jav! jammern), cvikati (quicken), mukati (mū! muhen) i. t. d. Poleg tega obrazila služi nam včasih tudi obrazilo l: n. pr. cvi-liti (winseln), muliti (muhen), grú-liti (gr-liti, girren), kru-liti (grunzen), tuliti (tu! heulen), ru-liti (plärren, primeri: rukniti, ručati, rev-, kor. ru- sonare). Tudi pi-lič (das Piephühnchen) je morda od pi-liti (piepen), kajti piščeta imajo svoje ime od tod, ker pískajo ali čivkajo in pivkajo (čiv, piv).

nedoučākan, adj. kdor česa dočakati ne more, nepotrpen (ungeduldig), silen (andringlich). Ne bodi tako nedoučākan, potrpi malo. (Polj.) Besedo bode soditi menda tako, kakor neizrečēn (unaussprechlich) in jednake, tedaj nedoučāka-nīnū. Primeri: rojen list (Letop. 1883 pag. 234).

neuglédēn, adj. očēm neugoden, das Auge beleidigend (Lipoglav). Plevelna njiva je neugledna. Navzkriž stoječe kolje v nogradu je neugledno (gewährt einen unangenehmen Anblick).

néznān, adj. onespodobljen, entstellt. (Polj.) Ne verjamem, da bi se ta bolnik zgoršal, je že tako neznan. Grozno si neznan (schwer erkennbar), komaj sem te spoznal.

- nóra**, -e, s. f. žrd, der Wiesbaum, Heubaum (Dolenjsko). Morda iz ‚navóra‘ prim. sora iz ‚sovora‘ Langwiede, prim še: navor, Hebebaum, navrėti spannen. Kor. ver 2. Et. Wtb. 382. kóvoz = kolóvoz (kovóvoz), das Geleise. (Podbrezje.)
- novóhišar**, -rja, s. m. kočar, ki si je postavil na novo hišo, kjer je prej ni bilo. (Polj.)
- nóžicé** (izgov. nōšč), *nožiča*, s. m. (demin. od nož) zaznamuje vender tudi večji nož, das Brotmesser (ne samo nožek), in sicer nezaklepen nož. (Polj.) Dol.: nóžič, nōšč (nójšč).
- nóžička**, -e, s. f. majhen zaklepen nož, čegar rezilo se z ostrino zaklepa v črné, das Einlegemesser, der Schnitzer, das Taschenmesser (zaklepček). Polj.
- núka**, -e, s. f. trava tretje košnje, kar na dobrih travnikih še po otavi zraste, das Aftergrummet, Nachgrummet, die Ausmahd (foenum chordum). Polj.
- obdévnicá**, -e, s. f. krovna ali obdevna deska, das Schalbrett. (Dol.) Obdevnice imenujejo paž (die Bretterwand, das Bretterdach). Kor. dč- I. M. E. W. pag. 43. obdėti (herumlegen).
- obédva**, *obédve*, štev. = oba, obē, beide. (Polj.) Gen. obedvéh, dat. obedvéma. — Obédva je iz obádva?
- obédvoj** (obéduj), štev. = oboj, beiderlei, *ἀμφότερος* (Polj.) n. pr. obédvoje grablje prinesi (bring beide Rechen); obédvoje hlače so raztrgane; obédvoji so sitni, stari in mladi; obédvoje (obéduje) mi hodi navzkriž, to in ono.
- obédvojěn**, adj. beide betreffend = obedvoj, beiderlei. (Polj.)
- obhód**, *óda*, s. m. materničin izlet v družbi s troti, der Weiselflug, der Hochzeitsflug der Mutterbiene. (Polj.) Tudi glagol »obhoditi« se rabi v pomenu: den Begattungsflug vollziehen. Maternica je obhodíla, je že obhójena (befruchtet), in celo o panju pravijo, da je obhódil ali da je obhójen, rekše, da ima oprášeno maternico.
- obítí**, *obljen*, vb. pf. obviti, umwinden. (Polj.) Primeri: obéza (= obvéza, das Verband), obalítí = obvalítí i. t. d.
- obívati**, -am, vb. impf. obvijati, umwickeln. (Polj.) Primeri: nabívati = nabijati, pritrkavati; napívati = napijati (zutrinken) i. t. d.
- obljúbiti**, -im, vb. pf. prepričan biti, staviti, wetten. (Polj.) Za gotovo je dejal, da bo prišel, pa obljubim (stavim), da ga ne bo (ich *wette*, dass er nicht kommt). Obljubim, da ti bo žal = prav gotovo se boš kesal. Prej ni hotel, sedaj pa obljubim, da bi že rad, pa ne more več (früher wollte er nicht, jetzt möchte er aber *gewiss* schon gern, allein er kann nicht).
- oblodva**, e, s. f. kar se pomijam ali redki svinjski čorbi primeša, da je bolj gosta in tečna, das Mangfutter. (Polj.)

- Za oblodvo se rabi n. pr. lanena glavičevina, ajdova luskovina, otrobi, zadnja moka, posevki i. t. d. (lat. apluda)?
- obnožina**, -e, s. f. die Höschen der Bienen, Blumenstaubkügelchen an den Hinterbeinen derselben. (Podbrezje na Gor.) Čebeli obvisi na nogah, ki imajo na stegnu majhne dlačice, tedaj ko se smučé okoli prašnikov, več ali manj cvetnega prahu, ki se nabere v malo rumeno ali belkasto kepico. Ta kepica cvetnega prahu se imenuje obnožina, ker se nabere ob nogah.
- oboglav**, adj. oglav, razoglav, gologlav, barhaupt. (Polj.) Ne letaj oboglav po Marijinem zvonilu okrog, se te bo mrak prijel.
- obras**, -a, s. m. (brez t, dasi koren »orst« M. E. W. 226), obraslina, die Schramme, Narbe (kjer se rana obrase). Polj.
- obrávnica**, -e, s. f. obramnica, das Achselseil. (Polj.) Primeri lakovnica = lakomnica (das Gießschaff); Σαυνίτις = Samnites, Σαυνιτών = Samnitium, a tudi mnuk = vnuk Et. Wtb. pag. 396.
- oddáti se česa** = vse razdati, sich vergeben. (Dol.) ,Ne bo se oddal, ni se batil, pravijo o skopem človeku.
- odlévati**, *odléjem*, vb. impf. (t. j. odlétovati, odlétujem), wegfliegen. (Polj.) Tako seka, da iveri odlétjejo na vse strani.
- odmévati**, *odméjem*, vb. impf. (t. j. odmétovati, odmétujem), wegwerfen. (Polj.)
- odnarók**, adv. oddaljeno, nepriročno, entlegen, unbequem, (Polj.) Odnarók je to, kar ní na roke (pri rokah). Saj bi te véasi obiskal, pa mi je preveč odnarók (v stran) k vam priti.
- odnášalnik**, -a, s. m. der Prellstein, kamen, ki na ovinkih brani, da voz ne zadene, kamen, ki kola *odnaša*, da se n. pr. zid ne okruši. (Polj.) Pricestne kamne imenujejo tudi *kantone*. Prvotno so se menda tako imenovali mejni kameni ali mejniki med posamnimi kantoni ali okraji, kakor se mejniki s tujim imenom zovejo tudi *konfini*.
- oflikati**, -am, vb. pf. (tudi nalikati), ošibati, ošvigati. (Polj.) Glej flikati.
- ofračén**, adj. jezikav, schnippisch, naseweis. (Polj.) Ofračen je, kdor brez ugovora ne uboga, ampak odgovarja in jeziká, ki ima k vsakemu povelju kako bodi-bistroumno opomnjo. Da bi bilo to *ovračén* (t. j. ki vsako besedo ostro *zavrača*, ki nobene ne zamolči, se na vsako odreže, ki mu ní priti do konca), to ni verjetno. Tudi se v poljansčini nikdar *v* ne glasi kot *f*. — Menda je v zvezi z nem. fratscheln (govoričiti, blebetati).
- ogátén**, adj. pust, trpek (po okusu), herb, *sperr*. (Dolenjsko.) Ogatno je nezrelo sadje, ki zobe vkup vleče; *oparnice*

ali trnulje so ogatne. Kor. gati *claudere* Et. Wtb. pag. 60. Primeri tudi pridevnik *zagáten* (schwül). Zagatno je, kadar človeku kar sopsti ne dá, ko mu kar sapo *zapira*, ali kakor pravijo, da sapa ne gre od človeka (erstickend, zum Ersticken heiß, πνεύρον). Tudi *oparnice* (die Schlehen) imajo ime podobnega izvira (Et. Wtb. pag. 240 per- 5. claudere). Oparno je govedo, kadar voda ne gre od njega, kadar se mu voda *zapira*; oparnost, die *Wassersperrre*. Oparnice delajo skomino. Die Schlehen führen den Namen nach dem herben, die Zähne stumpfenden Geschmack. — Oparno ali soparno je isto, kar zagatno (drückend schwül).

okopáti se, okopljem se, vb. pf. sich herausarbeiten. (Gor.) Dolgo ga je tlačila bolezen, sedaj se je pa vender okópal. Zadolžen je bil, pa se je okópal.

okrógelko, -a, s. n. neko jabolko. (Polj.) — Jablan tudi fem. okrógelka.

okrogoličén, -čna, -o, adj. = krogoličen, okroglega obraza. (Polj.)

omólĕk, omolka, s. m. klobuk (mrena) na kuhanem mleku ali prismojena mleková skorja, če se v počenem piskru mleko prismođi, prismojena skorja pri mlečni kaši, naposled vsaka prismojena skorja na dnu lonca. (Polj.) Pisati treba »omolk«, ne »omulk«, kakor je po samem izgovoru zabeleženo v Pleteršnikovem slovarju str. 828, kakor pišemo: most, kost, a izgovarjamo: must, kust. — Morda iz »omonk«, analogno kakor »palk« (die Spinne) iz »paonk«. Srvn. munke (Brei, Polenta). M. E. W. pag. 201 monka 2.

omúhvati se, omúhjem se, vb. impf. (t. j. omúhovati se, omúhujem se), obotavljati se, muditi se, säumen, zögern. (Gor.) Menda iz »omúdvati se«. Kor. mūd- Et. Wtb. pag. 206. Da t in d pred k prehajata v h, je znano, n. pr. hkavec (tkalec, der Weber), glahko (gladko). Toda tudi sicer se ta prehod večkrat nahaja, zlasti v gorenjščini, n. pr. prehčerajšnjim (vorgestern), pohplat (die Sohle), pohstrešje (der Dachboden) i. t. d.

ópārica, -e, s. f. soparica, die Schwüle. (Polj.) Bo menda še dež do noči, ker je taka oparica, ker je tako oparno (πνεύρος). Kor. per- claudere.

opílití, im, vb. pf. ukaniti, betrügen. (Gor.) Primeri lat. deruncinare (abhobeln) in grški *ζινῶν* v istem pomenu; toda *ζινῶν* ni izvajati od *ζίς* (= *ζίνος ἔλκευ*, za nos voditi), ampak od *ζίνος*, strugača, lesna pila (die Raspel). — Opiliti je v gorenjščini tudi udariti. Tako ga je opilil, da je tri solnca videl.

- opočitati, -am**, vb. impf. očitati, oponašati, predbacivati, vorwerfen, *ἐπιτιμᾶζω*. (Polj.) Kor. čit Et. Wtb. str. 38. Gledé predponk primeri: oponašati, opotékati se, opočiti se, oponoviti, opotekniti se (stolpern) i. t. d. — Glej Ljublj. Zvon XIV. str. 54.
- opravilo, -a**, s. n. zadušnica, bilje in pokop, das Todtenamt. (Polj.) Razločujejo malo, srednje in véliko opravilo. Opravilo je pa tudi služba božja sploh, der Gottesdienst. Danes je bilo dolgo opravilo, der Gottesdienst hat lange gedauert.
- òrsipčén, -čna, -o**, adj. mulmig, locker. To je zaprav pisati razsipičen, kajti nenaglašeni ‚raz‘ izgovarja se v poljanskem narečju ‚orz‘ (růz) n. pr. orsút = rászút (zerstört), včasi tudi z že popolnoma zatemnelim r^{om} kar samo ‚oz‘ n. pr. ozlóc't = razlóciti (scheiden), ozlóžen = razlóžen (deutlich), oz streho = raz streho (vom Dache herunter), toda ráspotje (die Wegescheide) z naglašnim ‚raz‘. Orsip'čno je to, kar se rado rászuje, n. pr. kuhan krompír, kadar nima preveč vodenosti in zateglosti, ampak je bolj suh, da se lepo rászuje in razdrobi. Orsip'čna je prst, ki se ratarju izpod pluga ali kopaču izpod motike rahlo rásziplje, ki ne ostaja (kakor n. pr. ilovica) v zateglih kepah. Podstava je, kakor je videti, rászípica'. Kor. súp. 2. Et. Wtb. pag. 334.
- oržížniti, -nem**, vb. pf. razgoreti se, entbrennen, in Brand gerathen. (Polj.) Malo žerjavice je še tlelo, pa je veter potegnul, in spet se je oržížnila. = rászížniti; glej besedo òrsipčén. — Kor. žeg.
- ostrméti, -im**, vb. pf. = nasloniti se in obviseti (sich anlehnen und in steiler Lage lehnen bleiben). O posekanem drevesu, katero se s svojim vrhom nasloni na sosednje drevo in se ne zvrne. Smreka je ostrmela t. j. nagnila se je drvarjem na drugo stran, nego kamor so hoteli, da naj se podere, ter se je s svojimi vejami zapletla v veje sosednjih dreves in tako obvisela. Ostrmelo drevo prožiti je zelo nevarno delo, navadno je morajo pustiti. Kor. stremä Et. Wtb. pag. 325.
- òstrv, ost'vi**, s. f. drevo z obsekanimi, a ne pri polti odsekanimi vejami, da ostanejo roglji, po katerih se razobesi, kar se ima sušiti, n. pr. detelja ali snopje. der Schoberstock. (Polj.) Po Mikl. kor. os- (Et. Wtb. pag. 227), ali pa morda: ster- 321.
- oštórén**, adj. neroden, okoren. (Črni Vrh.) Besed, gnada, žegnan' smo že tako privajeni, da se nam nove ‚milost, blažen, blagoslovljen‘ zdé prav oštórne. Štor, nerodnež. Primeri tudi ‚neustoren‘ Et. Wtb. 321 in ‚nestóren‘, ni-

komur podoben, neotesan, ungeschlacht, unförmlich; — nestvor (Uding).

otépaľnik, -a, s. m. lopatasto obrezano polénce, s katerim mlatiči snopje otepavajo, kadar škopajo. (Polj.)

òznožje, -a, s. n. cvetni prah, ki se čebeli na stegnih nabere, die Hlöschen der Bienen, das Beetwachs. (Polj.)

ožízniti, -nem, vb. pf. užgati se, entglimmen, aufglühen. (Polj.) Tleč ogorek se ožízne. Dobro pogási ogenj, da se ponoči ne ožízne. Le píhaj, se bo že ožíznilo. — Kor. žeg-Et. Wtb. pag. 406. Serb. žíža, das brennende. — Primeri žíznet Letop. 1892. pag. 47.

pálčnik, -a, s. m. obeza ranjenega prsta, die Fingerhose, der Fingerling.

pálěk (páľk), -a, s. m. die Spinne. (Polj.) Tudi ‚opalek‘ (Letop. 1883, str. 220). — I se ima menda v tej besedi razlagati iz starega nosnika paakъ (Mik. Et. Wtb. pag. 231. paonkū), toda kako? — Glej Ljublj. Zvon I. pag. 35. (čeljan iz èncijan).

páľčevina, -e, s. f. pajčevina, das Spinnengewebe. (Polj.)

párjenica, -e, s. f. parjena, t. j. s kropom poparjena rezanica, das *G'sott*, eingebührter Hückering, Brühfutter. (Polj.)

páščiti se, -im se, vb. impf. hiteti, podvizati se, sich sputen (Osilnica.) Mik. Et. Wtb. pag. 233 pašti, in 369. task.

pégašca, -e, s. f. (i. e. pégaščica, podstava pégast, sommersprossig) ovca z rjavimi pegami. (Polj.)

péjti, pèm (pójti, pójdem) vb. pf. Ta glagol znan nam je le bolj v indikativu in imperativu. Primeri: Levec, Die Sprache in Trubers Matthäus, pag. 36. poiti, pojdem, vb. pf. I. 1, gehen: se je bal tjakaj poiti 2. e; jetzt außer dem Praes. und Impt. nicht mehr gebräuchlich. — Na kočevsko-hrvatski meji čul sem tudi infin. péjti v sestavi »je lahko péjti« (es ist leicht zu gehen). Reкло se mi je, da v sedanjiku skrajšujejo ter govore pèm, pèš, pè (t. j. pojdèm, pojdèš, pojdè, kakor pravi Gorenjec). V naši poljanščini vem, da je v imperativu tudi péva, péma poleg pejva, pejma (t. j. pójdiva, pójdimo). Iz preprostih ust sicer oblik »pèm, pèš, pè« nisem čul, vendar se занесem, da nisem bil predmet mistifikacije, če sem verjel, kar se mi je povedalo. Primeri Šuman slov. slovn. § 14. — Primeri tudi Koritko nar. pes.V. 112. Da zhu ja toshit *pojti*.

péklja (in pénklja), -e, s. f. petlja, die Masche, kor. pen (heften). S penkljó zavezati, ne z vozlom. Penkljo zdrešiti, die Schlinge entschlingen, aufschleifen. (Polj.) Penklja ali peklja je pa menda tudi rimska petica (V, der Fünfer) v računski zastavici: »Peklja pet, križ deset, dve in tri, kolko st'ri (macht aus)?« Kor. penk-. Et. Wtb. pag. 238.

- pétar**, *-rja*, s. m. klicar, oklicevalec, der Bieter, der Entbietende (aufbieten = auf erhabenem Platze verkünden). Tako so dejali prejšnji čas oznanovalecu graščinskih razglasov, ki je v nedeljo po maši stopil na sejmiško ozidje ter z uvodom: »Poslušajte, kaj se vam od c. kr. kantonske gosposke pusti ven klicati« začel razglašati javne oglase. (Polj.)
- píkaš'ca**, *-e*, s. f. (t. j. pikaščica, podstava pikast, punktiert, tüpfelig), bela ovca s črnimi pikami po glavi, (Polj.)
- písanko**, *-a*, s. n. neko jabolko. (Polj.) Jablan je tudi pi-sanka, *-e*, f.
- pišék**, *-a*, s. m. der Wurmfraß, das Wurmstichige. (Polj.) Letos pa sadje ni prída, sam pišek in grinta ga je, t. j. vse piškavo in grintavo je. Boljše bomo odbrali, pišek in drobiž bo pa za svinje (izg. pišk).
- piška**, *-e*, s. f. orehovo jederce, a samo tedaj, če se celo izlušči. (Polj.) Glej besedo *puta* v Letop. 1892 (str. 33).
- pívcati**, *-am*, vb. impf. = pikati (o boljšem piku); pf. je tudi pivcniti, pivcnem. (Polj.) Bolhe ga piveajo, so ga opiveale, ves je opivean pod vratom.
- plávéc**, *-a*, s. m. sivkast vol, weißgrauer Ochs. (Polj.) Kor. polvi. Et. Wtb. pag. 256. Med belcem in sivcem.
- plávka**, *-e*, s. f. sivkasta krava, weißgraue Kuh. (Polj.) Temnejša od belše, a svetlejša od sivke, die Falche.
- plávje**, *-a*, s. n. (uprav plavije) naplavina, kar voda o povodnji nanese, das Angeschwemmte. (Polj.) Kadar voda zopet uplahne in se v vodotoč stisne, pusti na bregu dosti plavja.
- plèh** nem. flach in blach stvn. plèh. Ta tujka rabi se v sestavi ,na plèh órati' (blachackern), ne na ogone. (Polj.) Orje se ali na léhe (beetpflügen) ali na plèh (glatt-pflügen). Pri óranju na léhe odriva plug nazaj gredoč pri drugi brazdi zemljo na nasprotno stran, nego jo je odrival pri prvi brazdi, tedaj narazen, da nastane v sredi rázor, oziroma skupaj, da nastane léha. Pri oranju na plèh zvrčajo se vse brazde na eno in isto stran, da se brazda na brazdo nasloni. Na plèh orjó po brežnih njivah in po lazih, na léhe pa na ravnem polju. Za to imajo tudi dva različna pluga. Plèhno drevo (Leitenpflug) je podvojno, t. j. ima dve črtali, dva lemeža in dva oplaza, prav za prav sta dva pluga na jednom gredeljnu, kajti da navzdol gredoč reže in odriva brazdo na isto stran, kamor jo je obračal navzgor orjóč, treba je za-brazditi z drugim črtalom in drugim lemežem na nasprotno stran obrnjenim. Lèhno drevo (Beetpflug) ima pa le jedno črtalo in jeden lemež ter obrača brazdo vedno od sebe.

- plešiv, íva**, adj. piškav, črviv, wurmstichig, n. pr. plešiv oreh, plešivo jabolko (Metlika, Pirovšica). Miklosich (Gr. II. 224) navaja: »Dunkel ist pišiv (piščiv) wurmstichig«. Toda če je pišiv toliko kot piščiv — kar ni neverjetno — tedaj menim, da ga treba preprosto izvajati od pišek, piška s. m. der Wurmfraß s sufiksom *ivъ*, kakor se piškav iz iste oblike izvaja s sufiksom *avъ*, ali kakor sočivo (Hülsenfrucht) iz sok (sucus). — Primeri tudi Et. Wtb. 269. kor. pysk. Piškav iz pysk ni razumljivo, piščiv pač. Plešiv pa štejemo h kor. plěchu Et. Wtb. 250. (uprav schimmelig).
- poberáč, -a**, s. m. in dem. poberáček, -a, s. m. iz viter pletena posoda z lesenim dnom in z locnom. V takov podolgast košek *pobírajó* sadje in krompir. (Polj.) Primeri: beráč 4.) v Pleteršnikovem slovarju str. 20.
- pobéršina, -e**, s. f. (pobérščina iz adj. poberski?) sadje, ki samo z dreves odpade in *se pobira*, da je potem svinjam pokuhajo. Večinoma je to piškavo, grintavo in drobno sadje, das Geklaubsel. (Polj.)
- poberúhinja, -e**, s. f. babica, die Hebamme. (Polj.) Menda, ker otroke »*pobéra*«? — Primeri nemško iz »Hebamme« potvrjeno obliko »die Hefang«, češ, kakor da ima beseda zvezo s »fangen« (loviti). Obrazilo uho kaže, da babice (kakor znano) niso posebno v čislih. V ruščini je »pobirucha« = berač (der Bettler), a babica je »povitucha«, ker novorojenčka *povije*. Mik. Gr. II. 291.
- pòdel, podéla**, s. m. (nam. poddel), die Vorschuhung. (Polj.) Kupil sem za en pòdel usnja. Črevlji so za pòdel, ker so štíbále (t. j. golenice) še trdne.
- podkòvčar, -rja**, s. m. der Hufeisennagel. (Polj.) Dol.: podkòvčar. Od podkòv, podkòvi f. (das Hufeisen) je demin. podkòvca, in od tod s sufiksom *arъ* (-arius) podkòvčar. Seveda bi po navadnih analogijah pričakovali pomen, der Hufeisenschmied. Toda primeri: pópkar (= pipec), kúpčar i. t. d.
- podnáđiti, -im**, vb. pf. z jeklom podstaviti, anstählen, vorstählen. (Dol.) Sekiro podnaditi, die Axt neu vorstählen. Kor. dé 1. Et. Wtb. pag. 43.
- podolgoličén, -éna, -o**, adj. podolgastega obraza. (Polj.)
- podstáviti, -im**, vb. pf. železnemu orodju, če se obrabi in izgubi ostrino, ostrino zopet privariti. (Polj.) Sekiro podstaviti. Jednako sestavo imamo v podnaditi in poddelati. Poddelati črevlje, t. j. na staro saro (golenico) narediti nov oglav in nove podplate, den Schuh schäften, vorschieben.

- poglóvĕn**, *-vna*, adj. požrešen, kdor bi rad vse sam imel (Polj.); isto je tudi tolminski adj. poglávĕn, 2 (Pleterš. slovar str. 105). Pač mesto *poglomen* (vn = mn); primeri guvno = gumno Letop. 1894 str. 15. Beseda je istega korena kakor glagol glométi, gierig sein, heftig verlangen (Pleteršnik slovar str. 219).
- pogoričĕn**, adj. (skrčeno iz »pogovoričĕn«) gesprächig, redselig, zgovorán, ki rad govori, ki rad možuje in se pomenjuje. (Polj.) Gl. gorica.
- pogoričĕvati se**, vb. pf. pomeniti se, pogovoriti se (Podbrezje). Ob nedeljah popoldne pridi včasih kaj v vas k meni, se bova kaj pogovoričĕvala.
- pogrkniti**, *-nem*, vb. pf. einen schnarrenden Laut von sich geben. (Polj.) Kor. gürka, Et. Wtb. pag. 82.
- pogrkováti**, *-ujem*, vb. impf. nekatere glasove (zlasti goltnike in jezičnike) neblagoglasno izgovarjati, schnarren, ratschen (Polj.)
- poírken**, *poírken'na*, s. m. pas za denar, Geldkatze, Geldgürtel. (Polj.) Beseda je iz nem. Beigürtel. Konec besede, t. j. zlog *-telĕ* se v enakih tujkah v naši poljanščini pretvarja v *-ken* (*-kelĕ*) n. pr. miken, miken'na (Mittel), plajken, plajken'na (ozir. plajkelĕ, plajkelna, Blatt'l, list v knjigi), tako tudi porajken poleg porajkelĕ (Packraitel, kolec, s katerim vrvi in verige povezilnice na tovornem vozu privijajo in pritrjajo, da bolj trdno drže). Primeri še šimen, šimen'na (poleg šimelĕ, šimelna, bel konj), rémen, rémen'na (poleg remel, remeljna, das Rähmel, die Rahmenleiste), pajkelĕ, pajkeljna (Beutel), šárken, šárken'na (šárkelj, šártelj), lírkelj (Viertel), pírkelj (pasec ali obrobek pri obleki, Börtrl, Borte). Tudi v domačih besedah *t* pred *n* dostikrat prehaja v *k* n. pr. siknost sikna! (= sitnost sitna! velé nádležnemu otroku), jemeníken (= imenítĕn, renommiert pa tudi stolz), jemeníknost (= imenitnost, das Nobelthun), knala (= tnala, der Hackeklotz, Hauklotz) i. t. d. Drésen, drésenna poleg dréselj, dréseljna (der Knöterich) kakor úrken, úrkenna (úrtelj, das Urtheil). Poírken je serbski cémer. Primeri narodno pesem: »Kod Marka su tri čemera blaga«.
- pokópnja**, *-e*, s. f. = prekópnja, taló mesto, na katerem je sneg izkopnel. (Polj.) Po pokopnjah že zelenita ječmenka in pópan.
- pólĕp**, *polĕpu*, s. m. (pòlùp) gosta megla. (Polj.) Pólĕp je = čez in čez megla stoji, da se noben grič ne vidi. — Kmalu bi bil pot zgrešil čez griče, tak polĕp se je bil naredil čez in čez, da nisem nikamor videl, da torej nisem nič vedel, kam se mi je obrniti. Polĕpilo se je,

t. j. megla se je zgostila in se zemlje prijala. Polepi se — megle se sprimejo krog in krog, da ni razgleda na nobeno stran. — Menda kor. lip- Et. Wtb. pag. 178.

polúd, -a, s. m. mlaj ali blato, ki se posede na dnu kalne vode; sipasto blato, ki je o povodnjih pusti voda po travnikih in njivah, ko zopet odteče. (Polj.) V katerem zlogu te besede da tiči koren, utegnilo bi se zdeti dvomljivo, vendar sodim, da je samostalnik s sufiksom -ud tvorjen iz kor. pol- (Et. Wtb. pag. 254), tedaj bi polúd bil blato, katero voda tako rekoč na breg *napolje*. Setzschlamm, Niederschlag, Sumpfschlamm, Satz. Vrivala se mi je tudi misel, da utegne biti tujka, v kaki oddaljeni zvezi z »lutum« *λυζ*.

pomíjšnjica, -e, s. f. škaf, v katerem nosijo svinjam žret. Besedo »poméjšnica« priobčil nam je Dom in Svet (III. letnik str. 374). Zdi se mi potrebno, da jo poskusimo razložiti in jej dati književanju primerno obliko, in ta bode pač menda pomíjšnjica, die Spülgelte, das Spülfass. Podstava je *pomíjšnji*, pridevnik izpeljan iz samostalnika pomije (das Spülicht) s sufiksom šni (oziroma iní). Primeri Mikl. Stammbildungslehre pag. 155. Wenn der vocalische Auslaut des Thema sich erhält, hat das Suffix die Form šni. — Kor. my Et. Wtb. pag. 207. Pri nas je to: svinjski škaf ali pomivnik.

pominúti, pomínem, vb. pf. nach und nach vergehen, poizgubiti se. (Polj.) Žerjavica pomine, t. j. pogasne (die Glut verglüht od. verglimmt). Seme je bilo sicer gosto obzelenelo, sedaj pa, ko je suša pritislila, je zopet vse pomínulo (ist verkümmert).

pomíšljati se, -am se, vb. impf. iti po plemenu, pojati se, brunften (o kravi, Polj.). Primeri staroslovensko, popolnoma analogno po grščini sestavljeno besedo: pomyslá, *ἐπιθυμίζ*, pomyšljati, *ἐπιθυμίζω*. Suprasl. 175. 28: jaky pomyslomá předolóna žena (uti desiderio victa mulier).

pomíve, s. f. pl. pomije, das Spülicht (Polj.) *pómívenik*, die Spülgelte (ibid.). Mikl. pravi: »prodaja (venditio) und odeja (tegmen) erkläre ich aus da-ja-a und dē-ja-a, nicht aus dad-ja und ded-ja«. Tedaj bi tudi ne kazalo ločiti pomije, ampak po-mi-j-e. V naši obliki zatikal bi hijat »v« namesto »j«.

pópan, -a, m. zímzelen, Singrün, Immergrün. (Polj.) Naglas je na prvem zlogu, a ne popān, kakor je zabeleženo v Plet. slov. str. 149. — Pópan je menda mesto pópon kor. pen (spannen) M. E. Wtb. 237, ker se popenja, od česar ima več rastlin svoje ime, n. pr. slak ali poponec. —

Glede naglasa primeri: nápon (Spannung), náton (tnalo), závor (Radsperre) i. t. d.

- pópčnica, -e**, s. f. pipec, mihec, der Schnitzer, das Schnappmesserchen. (Polj.)
- pópkar, -rja**, s. m. = popčnica. (Polj.) Podstava popek (der Nabel). Kor. pompá M. E. W. pag. 257. Primeri nemška imena Klösselhengst, Knickerhengst.
- pópkarica, -e**, s. f. 1.) porodničarica, babica. (Polj.) Primeri izraz »puporezna baba« obstetrix (Mik. Gr. II. 147) in »babka pupkorezna« (ibid.), die die Nabelschnur abschneidet. — 2.) = popčnica (nožek).
- po póti povedati**, t. j. naravnost, brez ovinkov, etwas ohne Umschweife, gerade heraus sagen. (Polj.) — To ti pa prav po poti povem, da tega ne trpim. — Primeri Ter. Heaut. IV. 3. 28. recta via rem narrare.
- póprska, -e**, s. f. molža, das Melken (Bohinj). V planinah molzejo zjutraj za rano in ob devetih. Okoli devete pridejo ovce in koze na póprsko, t. j. na molžo. — Primeri prskati (spritzen) Et. Wtb. pag. 243 persk — in pag. 266 prysk.
- potrackáti, -ám**, vb. pf. porabiti, potrošiti, verbrauchen. (Polj.) »Na tri kraje moram kuhati in beliti, pa se toliko zabele potracka«, toži varčna gospodinja. Koliko se pri pojedinah po nepotrebem potracka! Morda mestò potroskati (demin. od potrositi) kor. trens (M. Et. Wtb. 360)?
- požeréti, -im**, vb. pf. biti žerkega okusa, ranzigen Geschmack haben. Podobni glagoli so: pogrenéti, -im (etw. bitterlich schmecken), pokisléti, -im (säuerlichen Geschmack haben), poslanéti, -im (morska voda poslani, das Meerwasser hat einen salzigen Geschmack).
- predúlja, -e**, f. zadrega, stiska. V frazi: N. je v predúlji (N. ist in der Bredúlje = in der Patsche). Iz franc. bredouille; sliši se le pri omikancih. — Ko bi bila beseda domača, pomenila bi morda »predico« (Spinnerin). Besedo navedel sem pa zlasti zato, ker se mi dozdeva, da se na to frazo naslanja naša: »prede mu« = v škripcih je (er ist in der Klemme). Sufiks »ulja« (v apelativih: volkulja, die Wölfin; klepetulja, die Klätscherin; travulja, das Rispengras i. t. d.) se v poljanščini pogosto nahaja v ženskih domačih imenih n. pr.: Felkulja (Felkova žena), Trohulja (Trohova gospodinja), Trejkúlja (on je Tréjkue i. e. Trétjevec, der Drittler, Drittelbauer), Urbančkúlja (Urbanček), Anškúlja (Anžek), Blaškúlja (Blažek) i. t. d.
- pregnátí, prežénem**, vb. pf. I.) V frazi »mnogo blagá pregnati« einen großen Umsatz an Ware haben, to kar zana-

mujemo dandanes pri trgovcu z izrazom »ima velik promet«. (Polj.) Primeri: »velike kupčije žene«, er hat ausgedehnte Handelsgeschäfte. Koliko sedaj blaga preženo, kar so železnice! Temu trgovcu se kupčija dobro obnaša, več blaga prežene, kot vsi drugi trgovci (= razpečati, umsetzen). — 2.) Ves les so pregnali, man hat das Holz ausgerottet. Naši predniki so še imeli lepe gozde, sedaj so pa ves les pregnali.

prégrada, -e, s. f. das Fach im Getreidekasten. (Polj.) Naglas se je še v mnogih besedah ohranil na prefiksu, n. pr. prédal (toda gen. predála), prékopa (jarek za navajanje vode na travnike), rázpótje (Scheideweg), nástava (navenzjenec), zátka (Sperrnagel) i. t. d.

prékláda, -e, s. f. preložitev. Preklade imeti, t. j. dolgove z dolgovi poravnovati. (Polj.) N. je revež, je v večnih prekladah, da enega upnika plača, si mora pa pri drugem izposoditi.

preséci, *preséžem*, vb. pf. zaleči, zaležem, decken, hinreichen, ausgiebig sein. (Polj.) Mrvica zabele v veliki skledi nič ne preseže (gibt nichts aus, reicht nicht hin). N. je ves v dolgéh (zadolžen), pa kaj, če bi jih tudi hotel poplačati, vsaj par sto pri taki zadolženosti nič ne preseže. Priženil pa ni veliko, vsaj bo komaj za ženitovanje preseglo i. t. d.

preséžén, adj. ausgiebig. (Polj.) Presežno je to, kar mnogo preseže, n. pr. répno seme je presežno, to hčè reči, ker je drobno, se z malo merico semena velika njiva (velik prostor) obseje.

prézalica, -e, s. f. prežanje pri svatovščinah in novih mašah, das Schmarotzen (gl. šéškalica); na prezalico iti, na prezalici biti, raz prezalico (od prezalice) priti. — Koren preza- Mik. Et. Wtb. pag. 263. (Polj.)

prézavéc, -a, s. m. prežar, šeškar, trotar, nepovabljenec, der Schmarotzer, Tellerlecker. (Polj.) Na tej oheci je pa bilo trikrat toliko prezaveev kakor svatov.

prezólkēl, *prezólkela*, -o, adj. schliefig, spundig, spinstig (Igr). Kruh je prezólkel, t. j. pri kvašenju pokvarjen in izprijen, ne dovolj vzdignjen, ne rahel, ampak zategel, da se, ako ga prelomiš, nitkasto vleče. Kor. zeln. Mikl. Et. Wtb. pag. 400. Auf zel- beruht zeln-, daraus durch Steigerung zolk. Primeri zamolkel (raucus, heiser), kor. melk (Et. Wtb. pag. 187.), ostrekel (starr) kor. sterk- I. (Et. Wtb. 322). Kruh je okopel, zadahnjen, zategel.

príčna, -e, s. f. pod vozom viseč predalec ali kovčezec, da se kaj vanj dene, zlasti pri tovornih vozovih. (Polj.) Menda iz nem. Pritsche (in horizontaler Lage hängendes Brett).

Primeri, *préčno* v mat. letop. 1892 str. 31. Prična pač ne od *prék* (*quer*).

prikasnévati, *-am*, vb. impf zaostajati, muditi (intr.), biti prepozen. (Polj.) Ura prikasneva (opp. *prehiteva*).

pri narédi, adv. pri rokah, priložno, blizu, bequem, nahe (Podbrezje). Mi smo še pri naredi, kaj pa drugi, ki imajo po dve ali tri ure daleč. Kor. rendū. Mik. Et. Wtb. pag. 276.

próvne, f. pl. pojedina na novem nevestinem domu prvo nedeljo po ženitovanju, die Nach-Hochzeit (Pograjski Črni vrh). Razlagalo se mi je to kot »poravnave«, češ, da takrat ohcet poravnavajo in novi zakon popravljajo, če bi še bilo kje kaj navzkriž. (Primeri besedo »popravljálka« Letop. 1892 str. 30, in 49.) Da je s to pojedino združen tudi namen poravnavanja in popravljanja, se lahko verjame, nikakor pa se mi ne zdi verjetno, da bi bilo *próvne* izvajati iz *poravnave*. Reklo se mi je dalje, da se pri *próvnah* nova gospodinja mora prvokrat skazati kot kuharica. To me je napotilo k domnevanju, da so *próvne* uprav *prvne* (*primitiae culinariae*, der Erstlingsversuch der neuen Hausfrau im Kochen). Suf. *ina*. Primeri: *popotna* (die Reisezehrung), *hišna* (das Stubenmädchen), *nožna* (die Messerscheide) i. t. d. — *Próvne*: *právine* = *dróva*: *drva* = *mróva* (*mica*): *mrva*. Primeri: *kri*, *genet. króvi* in *krévī* (*krvi*), *per Svet' krév'* (bei Heiligen-Blut), je šel k *Svet' krév'* na božjo pot; *sókróvca* = *sokrvica* (*Bluteiter*) i. t. d.

prstén, adj. *siten*, *nadležen*, *neprebavljiv*, *ekelhaft*, *fade*. Strašno si prsten, ne bodi tako prsten, sei nicht so heikel (Podbrezje). To je uprav »*pristájén*« od *podstave pristud* (*Ekel*) kor. *styd* M. Et. Wtb. p. 328. Gledé oslabevanja vokala v zlogu *stud* primeri: *stpen* (= *strupen*), *giftig*, *drgač* (= *drugač*, *anders*), *zbyjén* (= *vzbujén*, *ex-somnis*), *saj* še ni vse *zamjéno* (*zamujéno*, *versäumt*). *Priponka éň* znači tudi *polnoto*: *strupen* (*venenatus*), *smolen* (*piccus*), torej *pristájén* (*fastidiosus*, *odiosus*).

prsténěc, *prsténca*, m. *sitnež*, *ein fader Kerl* (Podbrezje). Uprav »*pristájénecc*« od *pristájén*. Pojdi se *solit*, *pristujenec!* — Primeri: *ruménecc* (*gelber Ochs*), *smolénecc* (*s smolo zakapano jajce*), *apnénecc* (*Kalkstein*) i. t. d. iz *pridevnikov* na *éň*.

prtóvén, adj. *zum Bürden gehörig* (Polj.) *Prtoven* *koš* = *prtovnik*, *koš*, ki se *opřta* (*den man sich auf den Rücken bürdet*, *Rückenkorb*). — (= *prtáven*).

prtóvnica, *-e*, s. f. *obramnica*, *das Tragreffband*, *der Gurt*. (Polj.) *Vzame prtovnico*, *ohomota ž njo meh*, ga *opřta* in *nese* v *malin* (= *prtavnica*).

- prtóvnik**, *-a*, s. m. der Rückenkorb, die Kraxe, Kötze. (Polj.) (= pítavnik)?
- rájmežén**, *-žna*, s. m. orodje, s katerim se trebi in čisti puščna cev, a pri nabijanju zatrdi naboj vanjo, das Räumeisen, der Ladestock. (Polj.) In sicer je puševnik na jednom koncu nabijač (Ladestock), na drugem trebilec (Räumer). Tudi »rajmar« v Letopisu 1892 (str. 33) ni nič drugega nego Räumer. Vse tamošnje primerjanje z »reimen — passen, sich fügen« je neprimerno. — Primeri Raumnadel od. Räumnadel zur Reinigung des Zündloches der Kanone. Glede drugega dela besede (t. j. Eisen, železo) primeri še: ribežen (Reibeisen), čivežen (Zieheisen), peglezen (Bügeleisen), širezen in širezelj (Schüreisen).
- rávšén**, *ravšen'na*, s. m. (= ravšelj, ravšeljna) mreža za račo lov. (Polj.) Iz nem. das Reusle (das Reuslein), die Reuse, srvn. riusche. Glej poirken.
- razgrínati se**, *-am se*, vb. impf. razlegati se, hallen. (Polj.) Morda iz grémati (grímati), ki je iter. od grmeti. (Koren grem. Et. Wtb. pag. 77), pa spojen z razgrinjati (od razgrniti, kor. gert. Et. Wtb. pag. 64). Ta spojitev se razvidi iz perfektivnika ,razgrniti se', odméti se (resonare). V jednom slučaju je seveda pred vrstno spono »ni« izpal zobnik ,t', v drugem ustnik ,m'. Strel, močen klic, lovski rog i. t. d. se razgrinja po gozdu. Nikakor pa ni nerazumljivo, da je utegnil ,razgrniti' nastati iz ,razgrniti' (primeri češki ,strnouti' [emporstarren, staunen] iz ,strmouti' [Kor. stremb. Et. Wtb. pag. 325], a potem da se je zamenil in pomešal z razgrniti (ausbreiten).
- répāti**, *-am*, vb. impf. konju žimo, petelinu sablje (t. j. velika svetla peresa) iz repa puliti, pukati. (Polj.) Perfektivnik je *orèpati* = rep oskubsti, žival repa oropati (schwänzen). Previden hlapec konju rep zaveže (aufschweifen), da ga ne morejo nabirači žime repati. Beseda kaže, da bode tujka, a ne izvedenka iz samostalnika »rep« (der Schweif).
- réz**, *-i*, s. f. četrtnina funta na stari tehtnici (Poljansko). Prav za prav zarez na tehtničnem štederju, der Kerbschnitt am Wagebalken. Tri rezí = $\frac{3}{4}$ ℔; en funt in eno rez ali pet rezij = $\frac{5}{4}$ ℔.
- rink**, *rínka*, s. m. železen obroč. (Polj.) Iz nem. der Rink.
- rinkljati**, *-am*, vb. pf. in impf. promiscue, kakor pri glagolih iz tujine vzetih večkrat. Prašiče, ki rijejo, rinklajo, da bi ne rili, t. j. skozi rilec jim pretaknejo dratén obroček, ki jim, če poskusijo zopet riti, napravlja občutne bolečine. (Polj.) Iz nem. rinkeln (mit einem Rinken versehen). Rinkljan prašič (ein gekramptes Schwein).

- robáč**, *-a*, s. m. neko jabolko. (Polj.) Menda zaradi robate in oglate (ne gladko-okrogle) oblike. (ač = at + jъ)? der Rippling, rippiger Apfel.
- robčevina**, *e*, s. f. zelena orehova ali leščnikova luščina, ki lupino obdaja (pericarpium). Kor. rombā Et.Wtb. pag. 281.
- robkati**, *-am*, vb. impf. iz robčevine luščiti (leščnike, orehe) pa tudi turščico robkati. (Polj.)
- rojčec**, *-a*, s. m. der Bienenschwarm. (Polj.) Rojca ogrebsti, den Bienenschwarm einfangen.
- rök**, *röku*, s. m. spomin, kadar ima v kaki hiši kdó umreti, znamenje napovedujoče bližnjo smrt, das Anzeichen, vorbereitendes Wahrzeichen, omen (zgor. avst.-bavar. das Anweigen). Kadar kdo umrje, vedó naši preprosti ljudje mnogo pripovedovati, kaj da so pred smrtjo ne- navadnega in nerazumljivega slišali ali videli. Takrat si niso vedeli tega razlagati, sedaj pa vidijo, da je pomenilo smrt, »rok je bil«. (Polj.) Družina n. pr. sedi pri večerji, pa slišijo vsi ropot, kakor da so v kuhinji vse burklje in loparji padli po tleh, ali da se je skladalnica drv ob steni podrla, ali da so vežne duri zaškripale, kakor da bi bil kdó v vežo prišel i. t. d., pa gredo z lučjo pogledat, in glej: vežne duri so z zapahom zapahnjene, burklje in loparji stoje v najlepšem redu na svojem mestu, drva v skladalnici so nepremaknjena. — Drugi dan pa stari oče umrje. — Ura se naenkrat ustavi, dasi se še ni iztekla (je še navita). Luč ugasne, dasi je v leščerbi še olja dovolj in so vsa okna zaprta, tedaj nobenega prepaha i. t. d. »Rok smo slišali«. Kor. rek- (Et. Wtb. pag. 274). Rok je tedaj usodno znamenje, der Schicksalsspruch, božja volja. Primeri fatum od fari. — Serb. srok, Zeichen (Termin). — Thüranklopfen — Gemahnung (Grimm Deut. Mythol. 488). Smrt človeka pokliče, povabi, naj gre ž njo. — Primeri: Korytko IV. 107.
- rtiči**, *-ev*, s. m. pl. kratke sani, vlake, die Schleife (der Rutner). Na takih sanéh vlačijo hlode tako, da je hlod samo spredaj na sani oprt, z zadnjim koncem pa drše po tleh. (Planina nad Jesenicami.) Iz množinske oblike *rtiči* bi se dalo sklepati, da sing. rtič pomeni uprav krivino (die Schlittenkufe). Kor. rütā Et. Wtb. pag. 285. Osnovni pojem tega korena je menda: vzboknjeno (zakrivljeno) in naprej štrleče: rtič, die Anhöhe, der Hügel, od todí krajevna imena: Nárt, Podnart in hišna imena Nartnik in Podnartovec. — Rātičnica (iz Rātičnica) je pri nas neka holmčasta in obronkasta njíva. Primeri tudi: rüta, ruski: rta, irta, Schlittschuh. Pod koren rütā spada menda tudi

ime pogorja »Ratitovec« (iz Rütitovec, od rtit, gipfelreich?)

rûdêčko, -a, s. n. neko rdeče jabolko, der Rôthling, rother Apfel. (Polj.) Dotična jablan tudi rûdêček, m. — Rûdêčka fem. je rdeča krava.

rumenôritnik, -a, s. m. neki čmrlj z rumenim zadkom. Moos-hummel, Bombus muscorum. (Polj.)

saksébi, adv. narazen, na dele, auseinander, entzwei. (Polj.) iti saksébi = 1.) ločiti se, 2.) parati se, ne držati se skupaj; saksébi vzeti = kaj sestavljenega podreti, razločiti na posamezne dele; kaj ne gre saksébi = ne dá se razločiti i. t. d. V novejšem času pišejo »vsaksébi« (sibi quisque?), menda neopravičeno, kajti potem bi pač pričakovali poleg *vsaksebi* lahko i *vsakasebi* i *vsakosebi*, ali ne? »V^o saksebi« tudi ni verjetno! V poljanščini je prvi zlog nekako poluglasen, tedaj poleg *saksébi* tudi *soksebi* (sûk-sébi). Morda je = sũ kũ sebê (invicem ad se).

samopātka, -e, s. f. die Ziehharmonika. (Dol.) Menda namesto samopahka, ker je z mehom združena in pri raztegovanju in stiskanju sama piha ali paha? — Kor. pûch, Et. Wtb. pag. 268. — Če je to res, tedaj bi v tem vzgledu imeli ravno nasprotno prikazen od »hkati« (weben), »glahko« (glatt), »sirahka« (Käsemilch) i. t. d.

sejmišče, -a, s. n. prostor pred cerkvijo, kot tržišče (Markt-platz) s^om^omiš^ote, *ἀγορὰ*, forum, der Ring, Versammlungsplatz. (Polj.) Sredi sejmišča stoji navadno lipa. — Kor. jem- Mik. Et. Wtb. pag. 103. — séjém (die Kirmes) pa tudi pojedina žegnanjsko nedeljo (der Kirmesschmaus). »Povabljen sem na (v) séjém.« Sejém so pa tudi jestvine, ki jih sejmovalcu ali sejmovalki (t. j. v sejém povabljenemu) pri odhodu navežejo v culo (*ἀποτίσιμα*). »Čakaj, da ti navežem malo sejma v ruto, domov moraš nesti tudi sejma pokusit«. Berače vprašujejo séjemsko nedeljo: »Ali si kaj nabral sejma?« — Sejmóvati, sejmujem, vb. impf. biti v sejmu kot povabljenec, sejem obhajati, kirmesen, Kirmes feiern. Perfektivniki so: dosejmóvati (sejmovanje končati) in nasejmóvati se (sejmovanja se naveličati). »Ne hodi še domov, enmalo le še posejmuj!« (= ostani na sejmu). — Enaki glagoli, kot je sejmovati, so še: pústóvati, pústujem (den Fasching feiern), ohctóvati, ohctujem (Hochzeit halten).

sélinga, -e, f. die Siedlung, selitev, pa tudi pohišstvo, ki se ob selitvi prevaža. (Polj.) Iz nemške končnice -ung izvira joče obrazilo -inga (enga) spozná se na prvi hip, vendar je dvomljivo, je li cela beseda tujka preobražena iz

nem. Siedlung, ali je tuja samo končnica priobešana na domačo osnovo »sel-« (kor. sed; selo, vicus; seliti se, siedeln), kakor so na pol domače prepiringa der Zank, pritóžinga, die Beschwerde, vézinga, das Angebinde. Druge besede s tem obrazilom so popolnoma tujke, n. pr. ceringa, šenkinga, štrafinga, rištinga (die Rüstung, das Werkzeug) i. t. d.

séveršina, -e, sréž na oknih in po zidu, ivje na drevju, sréžasti oprh, der Rauchfrost, der Rauhreif, das Reifgehänge. (Polj.) Séveršina gre na okna, rekše rože se delajo po oknih. Drevje je vse v séveršini, rekše kosmato je od ivja. Séveršina se oken prijemlje. Séveršina iz zidu poganja. Ko se soba ogreje, gre séveršina raz ókna, se otaja. Ko solnce posije, začne padati séveršina raz drevje i. t. d. Menda síverščina od sív (grau).

sitnost rejtati (rētati) poleg s. prodajati in s. raztresati, biti nadležen in siten. (Polj.) Čudna zveza v tej frazi »sitnost rejtati« (— die Lästigkeit durchsieben, kleinlich genau sein?). Sito in rejta, oboje služi za presevanje. Ali naj pomeni ta rečenica prvotno toliko kakor: skozi sito presejano še na rejti precejtati (narobe!)? Kdo naj vé vzroke vsem rečenicam in njihov postanek! Na vsak način je siten (lästig, sättig) kor. syt 336 v zvezo dejan s sitom (Sieb) kor. si- 296.

skril, *skrili*, s. f. ploščina vrhu kmečke peči, die Ofenplatte, das Ofendach. (Polj.) Tedaj pravijo: v peči (im Ofen), pri peči (beim Ofen), a na skrili (auf dem Ofen). Na skrili n. pr. sušé proso, predno je nesejo v stope. Skril je uprav die Steinplatte. Mikl. Et. Wtb. pag. 304. skryll.

skrivāvšca, -e, s. f. kokoš, ki na različnih krajih nese, ali za katere gnezdo ne vedo, eine die Eier verlegende Henne. (Polj.) Primeri besedo »skrivānčki« (Letop. 1893 str. 46). Od skrivavec je femin. skrivavka (die Hehlerin), od tega bi bil demin. skrivavčica. Naša oblika pa ima menda za podstavo adj. skrivavski (hehlich), tedaj skrivavščica.

skrōški, -ov, s. m. pl. (uprav skrožki, sing. skrožek). Kadar je žito omlačeno in zveto, tedaj najlepše, ki so je za seme namenili ali za prodaj, še posebej na rešetu čistijo, občinjavajo ali obravnavajo. Pri tem poslu vsuje si spretna obravnavalka par vevnic žita v rešeto, potem pa nekako suvaje zgugava in trese z rešetom, da žito v njem ročno kroži znotraj ob obodu. Kar je drobnine (slabega zrna, drobnih smeti in plevelnih semen), pade skozi rešeto, kar pa je debelejših smeti in nerazmlačениh polovičnih in celih klasov, to se zbira pri tem *kroženju* sredi rešeta skupaj. To tedaj, kar se pri obravnavanju s kroženjem

spravi na vrh, ti občinki se imenujejo *skroški*. (Polj.) Kor. krongā. Et. Wtb. pag. 142. Kar pade skozi rešeto, zove se baje po drugodi *premek*, pri nas za moje vednosti ta beseda ni znana. Kor. přemū. Et. Wtb. pag. 263.

slécati, *-im*, vb. impf. brez opravila kje ždeti; majati, sedeti glavo podpiraje, hocken, lümmeln. (Polj.) Ali te ni sram slečati pri kvartopircih? Cele noči presleči pri pijači, po dnevi pa ni za nobeno delo. Je le slečal in se prekladal, ni ga bilo spraviti domov. — Kor. lenk- Mik. Et. Wtb. pag. 165.

só dolina, *-e*, s. f. zaprav so-dolina, ker je pa beseda na prefiksu naglašena, in naglas ne more čez predpredzadnji zlog nazaj, tedaj se en zlog umakne, da ostanejo samo trije, tedaj: só dolna, ein kleines Kesselthal (Velike Lašče).

sodólnast, adj. koritast, muldenreich (Velike Lašče). Njiva je sodólnasta, moča vse uniči, če je kolikaj mokro leto.

sólec, *-tca*, s. m. sodra, babje pšeno, Graupel (Banja Loka).

sólca, *-e*, s. f. babja sol, sódrašca (t. j. sodražica), Graupel (Ajdovica, Mirna).

solika, *-e*, s. f. sodrica, Graupel (Črnomelj).

sórtati, *-am*, vb. impf. ločiti in izobčevati, jemanden als fremdartig nicht gut dulden. (Polj.) »Kaj pa mlada (t. j. nova gospodinja — snaha) pri sosedovih, kako se ima? — É, nič dobrega ni zanjo, domačih je toliko, in vsi jo sortajo in nezavidijo; on je pa premehak, da bi se kaj zanjo potegnil in moško zagospodaril, in tako so vsi čeznjó: stara dva, njegovi bratje in nazadnje še posli. Ona je pa tiha in pohlevna, in prav hudo je zanjo.« — Prašiči se sortajo mej seboj t. j. sovražijo se, ravšajo in pri koriti odrivajo. Mačehini in prve žene otroci se sortajo mej seboj. — Hudo ga je sortal, t. j. v nič deval in poniževal.

sórtěn, adj. mnogovrsten, raznovrsten, od več sort (Poljansko). Platno je sortno, za katero je več predic prejo prelo, t. j. nejednako, po nekatera mesta prav lepo, po nekatera pa zopet slabše.

spóšten, *-ena*, adj. pošten, ehrlich. (Polj.) On je spošten mož. To je spošteno reš. Spošteno sem plačal. — Tako tudi nespošten, ehrlos, ehrvergessen. Primeri: Koritko, Slov. pesmi kranjskega naroda IV. 8. »Mlado sheno, nešpofhteno«, — »Šavolj shene nešpofhtene«.

sprédřzati se, *-am se* (tudi spredřzniti se, -nem se), vb. pf. upati si, sich herausnehmen, sich erkühnen, wagen. (Polj.) Rad bi bil vprašal, pa si vender nisem spredřzal (hatte nicht den Muth). Kor. derzū Et. Wtb. pag. 43. — izpredřzati se.

- spremljati se, -am se**, vb. impf. po otročje se vesti pri čem, kindeln, tändeln, πζίζω, puellascere, pueriliter ineptire — kakega dela se ne resno lotiti, bodisi da manjka moči ali znanja ali volje. — Če si lačen, jej od kraja, kaj se boš le spremljal in z žlico brodil po skledi. — Kaj bo taka plevica, ki se le spremlja, vsak plevelček posebej izpuka, delo se jej pa nič ne odseda. (Polj.) spremljaje πζιδιστί. — spremljanje πζιδίζ Getändel, Tändelei, Zeitvertreib. Poljsko delo je proti našemu hribovskemu le spremljanje. Die Arbeit auf flachem Felde (in der Ebene) ist im Vergleich zu den Arbeiten hier im Gebirge eine Spielerei. — Spremlajáč, spremljavéc, m. (spremljavka, f.) der Tänder, človek, ki se ničesa resno ne loti. — Kor. moldã. Et. Wtb. pag. 200. izpremljati se?
- sréča, -e**, s. f. v znamenje prijateljstva (v izraz prijaznosti) podana roka, zlasti v otročji govorici s pomanjševalno obliko »sréčka«. (Polj.) Daj mi srečko (Dankhändchen), ker sem ti dal jabolko. — Daj mi srečo, da sva prijatelja (da nisi več hud name). Še sreče mu ni dal, ko sta se ločila. — die dargereichte Hand, die Grußhand.
- stáva, -e**, s. f. žimnata zanjka, die Dohne, Schlinge. (Polj.) Dečki konje repajo, da dobe žime za pletenje stav, t. j. žimnatih zanjv v ptičjo lov. Bolj znana v tem pomenu je nastava, n. pr.: »Mladenci pri vas za njih glave nastavljajo skrivne nastave« (Prešeren).
- stávnica, -e**, s. f. svetilnica na drogu, kakršne nosijo v procesijah (n. pr. pri vstajenju ali sv. Rešnjega Telesa dan) pred nebom ali vštric baldahina, die Stangenlaterne. (Polj.)
- stréla, -e**, s. f. kristal kremen, Bergkrystall (Pograjski Črni Vrh, Poljansko). Narod menda misli o takih klinastih in rtastih kamnih, da padajo o treskovih udarih na zemljo. To ime je slično imenu der Belemnit (od τὸ βέλεμνον = τὸ βέλος; primeri Herodot IV. 79, VII. 10), der Pfeilstein (Donnerstein), der Alpschoss, der Donnerkeil, t. j. od Peruna zahíteen (vržen) rtast kamen (ein von Donar geschleuderter Steinkeil, ein Schosstein).
- Svetà Jëndert**, die hl. Gertrud, 17. marcija (Poljansko). Sveta Jendert je patrona predic. Predici, ki svete Jenderti ne praznuje, miši prejo snedó.
- svój pot**, adv. neprestano, neprenehoma, in einem fort. (Polj.) Svoj pot eno trdi. Svoj pot je zatrjeval (er versicherte in einem fort), consequent.
- šèprun, -a**, s. m. plašč iz lipovega ličja, kakor so jih njega dni pastirji imeli, ein Überwurf (ein Schepple) aus Lindenhast. (Polj.) Tak plašč je bil pastirju precej izdatno bra-

nilo, da ga ni dež do kože premočil, če je prišla huda ploha, kajti likovina ne proceja vode kakor sukno in platno. Iz srvn. schaprún, Kapuze. Glej Archiv f. slav. Phil. XII. 469 pod besedo »škabryně«.

šermati, -am, vb. impf. vodo jezíti in s šermi odvracati, da brega ne trga, obrežje rušečo vodo zagrajati, eine Senkschlacht oder Scherschlenge errichten, Scharren einschlagen, den Fluss archen. (Polj.) Voda ti bo kmalu pol travnika odnesla, če ne boš zašermal (verarchen, verschlachten).

šermi, -ov, s. m. pl. v tla zabiti koli z vejevjem prepleteni in s skalami zadelani, ki naj branijo, da bi voda brega ne izpodjedala, der Deichschlag, die Scherschlenge. (Polj.) Iz nem. der Scharren (= breite Pfähle zur Abhaltung des Wassers)?

šeškalice, -e, s. f. prežanje pri gostijah, trotarjenje pri svatbah, pa tudi pri taki pojedini naberačene jestvine, das Schmarotzen bei Hochzeiten. (Polj.) Mnogo jih je bilo prišlo na šeškalice, vse polno je bilo šeškarjev in beračev. Pri sosedovih je bil na šeškalic, pa je prišel pijan raz šeškalice.

šifelj, šifelja, s. m. tenek krožec, ploščica, das Scheiflein, Scheibchen, Zettel. (Polj.) Repo s krljalkom na šifelje skrhljajo. Na šifelje zrezati (in Scheiben schneiden).

šipa, -e, s. f. bela lisica na čelu pri rdečih in črnih živalih. (Polj.) Šipa je manjša od lise, šipa je majhna lisa na čelu, lisec pa je lahko bel od čela do gobca.

šipast, adj. z belo šipo na čelu. (Polj.)

šipaš'ca, -e, s. f. (t. j. šipaščica), črna ovca z belo lisico na čelu. (Polj.)

šipe, -éta, s. m. (ne neutr. kakor bi se po obliki pričakovalo), šipast vol. (Polj.) Primeri: kŕže, -éta, m. marogast vol. (ibid.) Pripodka -et.

škrnevza, -e, s. f. slab skrhan nož, ein schlechtes Schnickermesser. (Polj.) Prim. škŕnec, Letop. 1880, str. 194.

škrnevzati, -am, schneiteln, schnickern, s slabim skrhanim pípcem rezljati. (Polj.) Otroci tudi z ostrim nožem ne morejo gladko rezati, ker nimajo dovolj moči, ampak le škrnevzajo, to je k večjemu kako drobno trščico odkrojijo z rezilom, ponajveč jim pa nož izpodrsne. Otroku s kako skrhanu nožičko rezljajočemu ali rezilo nerodno držečemu vele: »Pusti, da se ne uskrnevzaš!«

škundra, -e, s. f. pletenica z lesenim dnom in lõcnom, demin. škundrica, isto, kar poberač in stojček (Letop. 1892, str. 37). Stojček, ker z ravnim dnom sam stoji, kar vsaka cajna ne, tedaj stojič, stojiček? Poberač, ker se vanj po-

béra? Škundra je pa menda iz tujine, morda je v kaki zvezi z lat. *scutra* (skléda), vendar tega domnevanja ne vem trdno podpreti. (Polj.) Primeri namreč M. E. W. pag. 301 skondélú: Das Wort hängt *trotz des on* zusammen mit lat. *scutella*. Primeri še *thensaurus* s *θησαυρός*, štenge s *Stiege*.

špehúlja, -e, s. f. neke vrste hruška (Polj.), die Speckbirne?

špelíde, *špèlid*, s. f. pl. luskinasto blato na glavi majhnih otrok, der Heidendreck (Poljansko). Špelíde se otrokom ne smejo z glave luščiti ali zmívati, ampak treba počakati, da se same oluščijo in odpadejo. (Babja vera.)

špendáti, -am, vb. pf. potrošiti, porabiti, plačati; aufwenden, die Kosten bestreiten. (Polj.) Iz nem. *spenden*, a to iz lat. *expendere*.

špendóvati, -ujem, vb. impf. trošiti, plačevati. (Polj.) Toliko sem že špendal za fanta, ki sem ga šolal, sedaj pa ne morem več špendóvati.

špéndinga, -e, f. troški, die Ausgabe, der Aufwand. (Polj.) Imel sem velike špendinge (große Auslagen). Iz nem. *Spendung* (*dispendium*).

špičèk, -a, s. m. neko podolgasto rtasto jabolko, der Spitzapfel. (Polj.)

štedér, -érja, s. m. der Wagebalken (Poljansko). Ta beseda bodi tukaj ponovljena, da omenim pomote, ki se je vrnila v novejše slovnike (Bartel str. 595, Hubad str. 697), ki pišeje štedér, kakor da je drugi zlog poluglasen. V resnici je zadnji zlog naglašen. Et. Wtb. pag. 343 študera, lat. *statéra*, gr. *στατήρ*.

štréfti, -im, vb. impf. potikati se, iz nem. *streifen*. (Polj.) Kod štréfiš (wo treibst du dich herum)? Vse sem preštréfil, pa ne morem najti (ich habe alles durchstöbert...)

štritof, -a, s. m. orodje, skozi katero teče nit pri navijanju na klopèič. (Polj.) Drugod je to orodje gladež in vivček (gl. Mat. Letop. od l. 1892 str. 12). Beseda je pač iz nem. *Streiftuch* ali *Streich Tuch*, ker so menda jemali namesto posebnega orodja kar košček sukna ali platna, da so se ubranili nitne ostrosti, da se jim pri vitju drseč med prsti ni v prste zajedala. Pomniti je dalje, da je štritof tudi odrezek ali košček sukna sploh, brez kakega posebnega namena, suknen odstrižek, ki krojaču odleti, n. pr. zaplate iščem, da bi si hlače zakrpal, pa imam tukaj dosti štritofov, a nobeden ni dovolj velik. — Beseda se nahaja tudi kot priimek in hišno ime in je jednaka z obliko »Štritüh« podbreškega narečja. Primeri pruštof in pruštoh (pruštüh), Brusttuch.

štrkotina, -e, s. f. posamna debela kaplja dežja, der Platz-tropfen. (Polj.) Kor. šterk- Et. Wtb. 343. Suff. otъ + ina. — Ni bilo veliko dežja, samo ene štrkotine so bile priletele.

šup (šüp), adj. in šupelj (šüpelj), adj. trhlen, votel, ne cel (cariosus, rimosus). Štor je šup (šüpelj), t. j. po sredi trhlen. Kozarec je šup (šüpelj), t. j. počen, ubit (Osilnica). Kor. šup Mik. Et. Wtb. str. 345.

šupljiti, -im (šüpiti, -im), vb. impf. (izgov. šüpljiti, šüpiti) v rečnici: glavo si šupljiti, glavo si beliti, glavo si ubijati, sich den Kopf zerbrechen (Osilnica). V šoli si moraš glavo šupljiti = mnogo učiti se, mnogo misliti.

švigavec, -a, s. m. flikavec, šiba, die Ruthe; brezovec, die Birkenruthe. (Polj.) Švigavec (brezovec) bi vzel, pa oflikal poredneža.

tedólb (tu doli), da unten; tegór (tu gori), da oben; tétam (tu tam), da drüben; tékje (tu tje), da hin; tekedólb (tu tje doli), da hinunter; tekegór (tu tje gori), da hinauf. Vse te besede se izgovarjajo pod jednim naglasom, da jih kaže šteti za jedno besedo, kakor n. pr. sevéda, káj-pada (freilich). [Poljansko]. Oblika »thorl« (Ljublj. Zvon IX. pag. 101) mislim, da ni sklopljena iz tam + gori, ampak iz tu + gori. — Primeri *kedólb* in *kjèon*. Nem. hoben = hier oben.

tegniti, -nem, vb. impf. oskrbovati, nabavljati, beischaffen, versorgen (Poljansko). Otroku po vsem povprašujočem, ki ima na vsak odgovor deset novih vprašanj, na katera ponajveč človek res ne vé, kaj bi odgovoril, velé odsečno: »Kdo ti bo gorico (t. j. govorico) tegniti?« (Wer soll dir im Gespräch Stich halten? Wer wird sich mit dir abgeben?) Fant je razvajan, oče mu vsega nategne, kar si izmisli. (Der Vater schafft dem Jungen alles bei, was diesem einfällt.) Lahko čeden in nališpan hodi, ko mu jaz obleko tegnem; ko si jo bo moral sam tegniti, bo pa druga. — Česa mu ni vsega nategnil! t. j. z vsem mogočim ga je preskrbel. — Kdó naj ti obleko tegne, ko toliko raztrgaš? — Mu komaj sproti tegnem, toliko potrebuje. — Lahko se nosi kot kaka gospá, ker ji mož najdražjo obleko tegne. i. t. d. — Kor. teng. Et. Wtb. pag. 350.

tekáj = toliko; glih tekáj = ravno toliko; tekáj je dolžan, da ne more nikoli plačati. — Tudi v pomenu: tolikanj, mnogo. (Polj.) Tekáj se je trudil, pa ni vse vkup nič pomagalo. Primeri »kajti« v Letop. 1883, str. 206. Poleg tekáj tudi tekój z istim pomenom (táka, túkoj).

- teléngé**, s. f. plur. volovji jarem, das Ochsenjoch. (Dol.) Čujejo se tudi oblike telége in telíge. Na Štajerskem so tolíge = samokolnica (einrädrieger Schubkarren). Mik. Et. Wtb. pag. 348. teléga. Znamenit v naši besedi je hohnik.
- tézvati**, -am, vb. impf. (nam. tézovati), t. j. tugovati, žalostiti se (Ajdovica na Dol.). Nikar tako ne tézvaj! t. j. ne žaluj, ne jemlji si tega tolikanj k sreči. — Kor. teng Et. Wtb. pag. 350.
- tótodi**, adv. (izg. tütäd) gerade früher, vor nicht langer Zeit. (Polj.) Totodi je še bilo, sedaj pa ni več. Primeri ,todí (Letop. 1883, str. 257) in ,tedolé, ,tekáj.
- tólkalnica**, -e, s. f. lopatasto orodje, s katerim se tolče. (Polj.) S tolkalnico obdelavajo perilo in štrene na perilniku (= lopuča, der Waschbleuel). S tolkalnico raztolkavajo na preorani njivi grépe, ki jih brana ni mogla razkosati in razdrobiti.
- tolòbirati**, -am, vb. pf. tabulirati, vknjižiti v zemljiško knjigo, intabulieren. (Polj.) Tolobíran (tobolíran) dolg.
- trackáti**, -ám, vb. impf. tratiti, trošiti, wüsten. (Polj.) Koren trata 1. Mikl. Et. Wtb. pag. 360. Primeri bockati (sticheln) kor. bod. Ko bi jaz tako trackala z zabelo kakor sosedova, bi ne mogli prav nič masla prodati.
- trenčáti**, -ám, vb. impf. ovíjati, homotati, krotovíčiti; trenseln, dröseln (drieseln). Perfektivniki so: otrenčati (oviti, ohomotati). Deček svojega lesenega konjička z vrvami in konci otrenča. — Zatrenčati, niti zmesi in povozlata, da jih ni mogoče razdrešiti in razbrati (Fäden zusammendrieseln); zatrenčan vozle je uprav ein gordischer Knoten. Štrene zamotane in zatrenčane je težavno viti. — Od-trenčati, kaj skrofovičenega odmotati in razdrešiti, etwas zusammengedrehtes (verwickeltes) aufdröseln. — (Polj.)
- tresúlja**, -e, s. f. palica, s katero predívo pretresajo, kadar kodelje delajo (Podbrezje). Prav za prav die Schüttlerin, primeri: klepetulja (die Plauderin), vekulja (die Weinerin) i. t. d.
- udélo**, -a, s. n. oglavje poddelanega črevlja, die Vorschuhung. Kupil sem za eno udelo usnja (Dolenjsko).
- ugreníti se**, -ím se, vb. pf. bitter werden. (Polj.)
- upústiti**, -ím, vb. pf. Drat upústiti, den Draht durch Ausglühen schmeidigen (entspröden?). Drat, ki je pust in krhek, se mora upústiti, t. j. omehčati, da postane voljan in vločen. Kadar peč belijo za kruh, denejo drat v razbeljeno peč, da ga vročina prevzame in ublaži njegovo krhkost, da je bolj vločen in za piskrovezca rabljiv, da se ne lomi (Poljansko).

- ušléviti se**, *-im se*, vb. pf. opijaniti se, sich besaufen. (Polj.) Šleva je človek brez vse moške togosti, mehak in omahljiv, bodisi po naravi, ali pod vplivom opojnih pijač. Ušleviti se je tedaj menda toliko, kakor izgubiti vso moško togost. Vender treba tudi primeriti »šleviti se« v Letopisu 1892 (str. 39), in potem bi pomenil naš izraz: sich begeistern, den Speichel nicht mehr halten können.
- uvóljiti se**, *-im se*, vb. pf. willig werden. (Polj.) Dolgo se je branil, na zadnje se je pa vender uvoljil in omečil, da mu je dal hčer.
- váhti**, s. f. pl. praznik vseh svetnikov in vernih duš dan, Allerheiligen und Allerseelen. (Polj.) Beseda gre po ijevski deklinaciji, n. pr.: Letos imamo lepe vahti, o vahtih je malokedaj tako lepo. O vahtih ti bom vrnil posojilo, do vaht' me še počakaj. — Ta genetiv ,vaht' pa ni morda po a-deklinaciji, ampak stoji le namesto ,váhti, od katere oblike se je pa (kakor tudi v nominativu) končnica v narečju obrusila, ker ni naglašena. Izvajanje te besede od nemškega Weihtag (Ljublj. Zv. IX. 231) sodim, da je napačno. Sprožil je bil to razlago prvi Levstik v Erjavčevi potni torbi (Mat. Letopis 1882/83, pag. 323, sub voce ,vahtnica'), češ, da je vahti m. pl. (!? — prav f pl.) namesto véhti, kakor je balha f., eine weiße Kuh, namesto bélha (?). Vendar L. dostavlja, da se ne more tajiti, da stvar ni dovolj jasna. Omenjena razlaga iz Weihtag ponavlja se zopet v Letopisu iz l. 1892. (pag. 21. s. v. »nadjlje« ter pag. 136. pod črto opom. 3.). To razširjeno tolmačenje me je napotilo, da povem svoje domnevanje o tej besedi. Če se ne oziramo na druge težave tacega razlaganja, že to ni verjetno, da bi bila beseda pri izposoditvi in selitvi izpremenila i število i spol. Dalje pa treba tudi pomisliti, da ni od nikoder znano, da bi se bil ta praznik kedaj imenoval pri Nemcih Weihtag, da pa tudi ni lahko umevno, zakaj bi se ta dan nazival *sveti* dan *ζζτ' εζογγίν* (Slovencem je sveti dan *ζζτ' εζογγίν* praznik rojstva Gospodovega). — Kakor ima ,badnjak' svoje ime od būdenja, kakor so ,bilje' od lat. *vigiliae*, tako menda tudi *vahti* niso nič drugega nego nemški Wacht. V davni dobi bila je v katoliški cerkvi navada, da so pred vélikimi prazniki vso noč prečuli in premolili, to so bile vigilije. Teh vigilij menda spominjajo še zapovedani posti pred binško nedeljo, pred sv. Petrom in Pavlom, pred Marijinim vnebovzetjem, pred vsemi svetimi, pred M. spočetjem in pred svetim dnevom. Prav posebno pa zaznamuje imé vigilija cerkveno opravilo pred praznikom vernih duš, ko se kato-

liški kristijani v molitvah spominjajo svojih pokojnikov. Opomniti je tudi, da je še sedaj ponekodi v navadi, da mrliče 'vahtajo', t. j. pri njih se zberó ljudje iz sosestva ter ostanejo zbrani pozno v noč ter ali molijo ali se razgovarjajo (Todtenwachen). Vigilije pred praznikom vernih duš pa veljajo vsem rajncim.

váležěn, -žna, s. m. valjar, s katerim se testo valja, das Wälgerholz. (Polj.) Ko bi imela beseda še goltnik v sebi, sodil bi človek, da je tujka iz kakega »Walgeisen« (primeri: čímežen, rájmežen, šírezen, peglezen i. t. d.) Toda naša beseda goltnika nima, in tudi take nemške besede ne poznam. Menda je s sufiksom *ьнъ* podaljšani valež, valeža ali valeš (prim. lemeš poleg lemež, vomis).

vánjkoš, -a, s. m. blazina, der Polster (Osilnica). Mik. Et. Wtb. pag. 375. vaníkuši.

veje, -a, s. n. (zaprav: véjije, coll. das Laubgezweige). Polj. Kjer je trda za mrvo, imajo naši gorjanci navado, da nasekajo po leti češuljatih vej hrastovih, jesenovih, leskovih i. t. d. Te veje povežejo v butare, jih posuše in za zimo spravijo. Po zimi jih pokladajo dróbnici, da jih obira in objeda. Ponekodi jih tudi češuljajo in smukajo, osmukane češulje pa pokladajo kot primesek med rézanicó celó goveji živini. To je véjije (collect.) Letos bom že shajal s klajo, sena in slame sicer ni bilo dosti, pa se je otava obnesla, in pa véjija (izg. veja) smo veliko napravili, véjije (izg. veje) bo za dróbnico. Posamna butara véjija (izg. veja) zove se vejnik, -a, s. m. der Laubbusch.

vézilka, -e, s. f. gibánica za vezilo (štruca), a potem godovno darilo (vezilo) sploh, Namenstagsstriezel. (Polj.)

vézinga, -e, s. f. vezilo, godovno darilo (Namenstagsgeschenk) in pojedina o godovanju (Namenstagsschmaus). Jutri bo moj god; kaj mi boš dal za vezíngo? Včera j sem bil v P. na vezíngi (beim Namenstagsschmaus), sem bil na vezíngo povabljen. (Polj.)

vezòvati, véznjem, vb. impf. koga, njegov god obhajati, jemds. Namensfest feiern; vezovati se, obhajati svoj god. (Polj.) Včera j smo gospoda R. vezovali, t. j. njegov god praznovali, bili pri njem na godovni pojedini. Kako si se vezoval, t. j. kako si obhajal svoj god?

vípčěn, adj. lahek in okreten, leicht und flink, gewandt, behende. (Polj.) Vípčna je n. pr. srna, divja koza, veverica i. t. d. Vípčni so skokonogi telovadci, ki se znajo s čudovito urnostjo in lahkostjo prekopicovati, kar atleti niso. Mlad in zdrav človek je tudi vípčen, t. j. lahek in uren v vseh gibljajih (elastisch). Da li je vípčen mesto gíbčen,

je težko odločno trditi. Človeku hodi na misel tudi nemški »wippen«. Ko bi imel v nemških slovnikih pridevnik »wippig« zabeležen, bil bi takoj pripravljen od tam izvajati naš pridevnik, toda take posredovalne oblike v meni dostopnih knjigah nisem mogel zaslediti. Razlagal bi potem analogno, kakor ‚barčen‘ iz ‚barek‘ (Šuman slov. str. 231). Toda nesklonljivi ‚barik‘ (lüstern) pač ni menda (kakor uči Miklosich Et. Wtb. pag. 7) iz ‚begierig‘, ampak verjetneje je, da iz ‚fahrig‘ (impetuosus, vehemens). Primeri še: lindek (iz lindig = (ge)linde), ledek (ledig), firtik (iz fertig) i. t. d. — Primeri tudi: vif (živahen, čil) in pa pliffig (okretno premeten).

volk, -a, s. m. smolnata platnena cunja, s katero črevljar dreto vošči in gladi, Streichhader des Schusters zum Glattstreichchen des Pechdrahts. (Polj.) Poreden črevljar dá včasih nevedni dekli volka, naj mu ga opere. Pere in pere smolno cunjo, a je oprati ne more, če si ne vzame za pranje vrele vodé. Primeri: štritof.

volnik, -a, s. m. ulnjak, Bienenhaus. (Polj.) Mesto »ulnik« kakor vočenik mesto učeník (der Lehrer), »vöndan« mesto »un dan« (illo die, t. j. neulich, nuper).

vpériti, *erim*, vb. pf. vdeti, vdenem, einfädeln, n. pr. šivanko vpériti, dreto vpériti (s ščetino), t. j. ščetino vdeti in pritrčiti na konec drete (Pokolpje: Banja Loka, Osilnica). Primeri hrv. uperak, uperka, s. m. (das dünnere Ende des Fadens zum Einfädeln) in besedo *napériti* v Mat. Letop. iz l. 1883 pag. 215.

vrstínec, -a, s. m. vrstnik, ki je z menoj jednake starosti, der Altersgenosse (Banja Loka).

všenčív, -íva, adj. ikrast, trichinös (Poljansko). Primeri: pšeniv (Mat. Letop. 1883, str. 232). Kor. pích, Et. Wtb. pag. 270. Gledé začetka besede primeri še v poljanščini: všeno = pšeno (gestampfte Hirse), všenica = pšenica (der Weizen), všén = pšén (der Rothlauf).

vúnanji, adj. tuj, fremd, auswärtig — izgovarja se v poljanščini vónanji (ozir. vónajni) opp. domačin.

zacúkniti se, -nem se, vb. pf. v rasti zaostati, počasi razvijati se. (Polj.) Kaj se bodo neki ob sami repi prašički redili, zacuknejo se in resasti postanejo. Vaši so tako lepo rejeni, naši pa zacúknjeni (t. j. shujšani, verkümmert).

zadójen (ozir. zadojèn), adj. dumm, einfältig. (Polj.) V resnici trpni deležnik od zadojiti, zadojim (beim Säugen überfüttren). Tele se zadojí, če preveč sesá. Primeri tudi zapitati (durch die Mast verderben), zapasti se (sich durch Überfüllung den Magen verderben). Otroci, ki imajo preobilo hrane, se baje duševno manj ugodno

- razvijajo. (Überfütterte Kinder verdummen.) Kor. dé 2. Et. Wtb. pag. 44.
- zastónj**, adv. brez dela, müßig (Pirovšica). Nisem zastónj, imam dosti opraviti. — Kaj zastónj tukaj sediš? (= lenobo paseš). Kor. tunj M. Et. Wtb. pag. 365.
- zastónjski**, adj. brezkoristen (Osilnica). Ti si zastónjski človek (= lenuh). To je zastónjsko delo (t. j. brez koristi, eine nutzlose Arbeit).
- zategěl**, adj. bündig, compact. Kor. teng. Et. Wtb. pag. 350. Nasprotno od zateglega je rahlo, prhko, razsipčno, puhličasto, sipko. — Zategla zemlja, bündiger Boden (nasprotje: pühlica, lockerer Boden). Zategla je n. pr. ilovica, zateglo je dételjišče, že dolgo ne preorano. Zategel je kruh, ki je preslabo vzhajal in torej ni rahel. (Polj.) — Kop spomladi v vinogradih je zategla, rekše trdó je (Dolenjsko). Drenov in hrastov les je zategel, t. j. gost in trden i. t. d.
- zaudáti**, -ám, vb. pf. (komu zaudati v pomenu vergiften je že znano), zaudati kaj, etwas vergeben, preisgeben, auf etwas verzichten, utegnilo bi biti še neznano. »Kosec kruha je zaudal« (er hat auf seine Leibzucht verzichtet — sich seines Anspruches begeben). »Je vse zaudala«, t. j. izpustila je vse pravice iz rok. (Polj.)
- zdévs**, -a, s. m. svetinjica, das Amulet. (Polj.) Zdévske imenujejo svetinjice, ki jih na trakovih navezane nosijo okoli vratu obešene, kakor tudi svetinjice pri pater-noštrih ali molkih. — Primeri: deuzhik, der Ablasspfennig (Gutsmann, pag. 496, b).
- zgonjen**, adj. razposajen, srborit (ausgelassen, unruhig) Zgonjeni so otroci, ki se radi gonijo, sujejo in mečejo. (Polj.)
- zgonjenec**, -a, s. m. nepokojnež, razposajenec (ein Quecksilber). — fem. zgonjenka, razposajenka (ein lebhaftes Mädchen). Poljansko.
- zgrñiti**, *zgrñem*, vb. pf. v sestavi: zima me zgrne = mraz me spreleti (strese, obide), es überläuft mich kalt (Dolenjsko). Zima me zgrne, če se gada samo domislím, nikar še, če ga vidim.
- zic**, -a, s. m. je v kmečki hiši vzvišen sedež ob steni pri peči, die Hellbank. (Polj.) Na zicu sedeči ima noge na klopi. Lažje nego z opisovanjem dopovedati, je pač s podobo pojasniti, tedaj vem, da bode vsakdo najboljše razumel, kaj je *zic*, če opozorim na Simon Ogrinovo podobo „za pečjo“ v 5. letniku Dunajskega Zvona (št. 13., str. 201). Stari mož na tej podobi, ki mu je (kakor pravi razlaga) vnukinja prinesla kosilo, sedi na *zicu*. Takoj sprva, ko sem bil začel razmišljevati o tej besedi, sodil sem pre-

prosto, da je tujka iz nem. Sitz (sedež). Toda sedež bi bil vsak za sejo prikladen prostor, n. pr. klop, stol i. t. d., tedaj se s takim razlaganjem pač ni mogoče zadovoljiti. — *Zic* je marveč obrušeno iz zidec, ki ga nahajamo zabeléženega že (Mikl. Vrgl. Gram. II. 309). Tudi Nemci imenujejo zapeček (die Ofenhelle) z drugim imenom »das Mäuerle«. *Zic* je tedaj prav za prav zapeček s podaljškomo vred: ta podaljšek pa je navadno kamenita, *iz zida moleča, vzdana plošča* nad klopjo. Glede oblike *zic* namesto zidec primeri deca (iz dētca, die Kinder), boc-kati (sticheln) in bodec (der Stachel) ter serbski 'kaca' (= majhna kad). — Ravno to, kar *zic*, je po moji sodbi tudi *ždič* (na str. 215 Mat. Letop. za l. 1880). Da bi se beseda *ždič* naslanjala na glagol *ždeti* (hocken), kakor mislim, da je razumeti razlaganje na navedenem mestu, to pač ni verjetno. Zdi se mi, da bi potem morala pomeniti tistega, ki ždi (der Ofenhocker), a ne klopi, na kateri se ždi (der Sorgenstuhl). Glede šumniske asimilacije primeri slišati poleg slišati, česmin poleg česmin, žvižgati poleg zvižgati, stsl. žizditelj poleg zizditelj i. t. d.; gledé suliška pa mrlec (die Leiche, Trub. Meg.) in mrlič, kolec in količ, vrabec in vrabič i. t. d. — *Ždič* tedaj = zidčec (зидѣцъ). Deminutivum od dem. *zic* je pri nas zček (t. j. ziček), izgovarja se ta deminutivum od deminutiva zidčec jednozložno, a še tega zloga samoglasnik je kratek (poluglasnik). V poljanščini ima sin (lilius), zid (murus) v genet. sēnu, zēdu i. t. d. — Primeri 'zagrēbica' v Mat. Letopisu iz l. 1892, str. 45. Na Igu imenujejo tako kameno vzdano ploščo pri peči za sedež pripravljeno »zidčec«.

znásad (uprav vz-ná-sad) übereinander. (Polj.) Če je ena deska prešibka, pa deni dve ali tri znásad. Znásad naložiti (aufeinander legen). Et. Wtb. sed. pag. 289. schichtweise.

zvirati se, -am se, vb. impf. na vse strani se pretegovati in lecati, sedaj sem, sedaj tje, spremlajati se, maličiti se, sich wenden und krümmen, sich recken und strecken. (Polj.) Nepokojni otroci se zvirajo, telovadci se zvirajo. Ne zviraj se, si boš še vrat zlomil. Mikl. Et. Wtb. pag. 383. kor. ver-6.

zvráčevati, ujem, vb. impf. od zvrniti, zvrnem, ausstürzen, abstürzen. (Polj.) Kadar vozijo ali nosijo gnoj na njivo, zvráčujejo ga lepo v vrsto in v enakih presledkih; ko bi ga zvráčevali le na en kup, bilo bi s trošenjem več dela.

žábna, -e, s. f. preslica, der Schachtelhalm, das Schaftheu, Equisetum (Bistra).

- žabna**, -e, s. f. kakor tudi »žaba« ali »paglavec« priimek porednim otrokom. (Polj.) Ti žabna poredna! Žaba žabasta!
- žabovčec**, -a, s. m. poreden otrok, paglavec. (Polj.)
- žánko**, -a, s. n. neko jabolko. (Polj.) Jablan tudi žanka fem.
- žir**, -i, s. f. bukvica, Bucheichel (Ajdovica, Dol.) Letos je mnogo žiri, bo dosti polhov.
- žlahtnica**, -e, s. f. žlahtna riba, der Edelfisch. (Dol.) Et. Wtb. pag. 341. šlehta.
- žovbėj**, -a, s. m. Salvia, Garten-Salvei. (Polj.) Iz nem. Salbei, a to iz lat. salvia (od salvus = zdrav, cel, tedaj znači ime toliko kot zdravilna rastlina, celivka; sok te rastline je rabil kot zdravilo zoper kašelj in bodljaje). Tedaj prav za prav: žalbéj.
- žugati**, -am, prositi (Polj.), in sicer žugati koga česa in po čem, redkeje za kaj. V pomenu ,pretiti, drohen' je beseda že znana; da se rabi tudi v pomenu ,prostiti', bi utegnilo biti novo. Otroci očeta kruha (po kruhu) žugajo. Sem ga žugal, da bi mi kaj dal, pa mi nič ne dá. Kaj ga bom žugal, ko vem, da mi nič ne dá i. t. d. — Šodil bi, da je žugati v obeh pomenih iz nem. suchen (primeri: ansuchen, ersuchen, prositi).
- žvārc**, *žvarca*, s. m. prva in zadnja deska (?), ki se iz žagovca (Sägeblock) ureže, skrajnik, das Beischalbrett, Schwartenbrett, der *Schwartling*. (Polj.) Iz nemškega.

Dostavek.

Orsipčen naj se ne izvaja iz razsipica, ampak iz pridevnika ,razsípek', kakor gibčen iz gibek, natančen (genau) iz natanek. Tako tudi pridevniku ,letinski' (Letop. 1894, str. 22) ni podstava ,letina', ampak pridevnik ,leten, letna, -o'; tedaj leténski.

Izvajanje pridevnikov iz pridevnikov je v slovenščini zelo razvito. Tako imamo od pomlad pomladen, pomladna, -o in pomladnji, -nja, -nje; od ,pomladen' pa zopet ,pomladanji' in ,pomladanski', a od ,pomladanji' zopet ,pomladanjski' (izgovori pomladajnski). Jednako je lanski in lanjski (vorjährlig), dopoldanji, dopoldanski in dopoldanjski (vormittägig) i. t. d. Oblika dopoldanski mislim, da je izvedena naravnost iz dopoldan, dopoldanjski pa iz pridevnika dopoldanji. Strah, strašen, strašanski; neizréčen (unaussprechlich), neizréčénski; neznān, neznānski i. t. d.

Jurij Lenkovič.

(? — 1601.)

Spisal Ivan Steklasa.

I. Boji na Hrvaškem in Ogrskem po zmagi pri Sisku do leta 1596.

Jurij Lenkovič je bil sin glasovitega Ivana, glavnega zapovednika na vojaški krajini. O njegovi mladosti nam je prav malo znanega. Po primeru očetovem in drugih vrstnikov se je posvetil že v prvi mladosti vojaškemu stanu. Saj je bil že po rodu potomec junaške rodovine, zato se ni čuditi, da se je celo svoje življenje boril s Turki kakor njegov oče. Leta 1578. je bil že zapovednik in leta 1591. veliki stotnik senjskim Uskokom, katerim je bil njegov oče še v dobrem spominu. Omenjeno službo je opravljal do konca leta 1593., ko je bil po smrti Andreja Turjaškega povzdignjen za generala in glavnega zapovednika na vojaški krajini v Karlovcu. Po smrti Ivana Kobencelja (leta 1592.) ga imenuje cesar Rudolf II. tudi za deželnega glavarja kranjskega.

Jurij Lenkovič je bil gotovo najbojaželnejši general, kolikor jih je do takrat zapovedovalo na krajini. Bojeval se je celo svoje življenje, dokler so mu dopuščale telesne moči. V bojnem podjetju je bil jako pogumen, v boju srčan in hraber. In ravno v tem času so potrebovale krščanske čete takega vojskovodjo, kajti Turki so napeli ravno takrat vse sile, da premagajo Hrvate in Slovence, pa da se jim osvetijo za sijajno zmago pri Sisku (leta 1593.). Vse borbe od leta 1593. pa do 1606. (do mira žitvadoroškega) so zadnji napor turške sile, katero so pa kristijani strli pod vodstvom našega Lenkoviča in drugih tedanjih junakov. Za tri mesta so se Turki in kristijani posebno hudo borili posle zmage pri

Sisku, namreč za Petrinjo na Hrvaškem, za Klis v Dalmaciji in za Kanižo na Ogrskem.

Petrinjo je bil sezidal in utrdil okrutni paša bosenski Hasan leta 1591., da bode za oslon turški moči na Hrvaškem, posebno pri njegovem podjetju pri Sisku.¹⁾ Za kristijane je bila ta trdnjava prav neprilična, kajti sovražnik je mogel iz nje napadati vso zemljo od reke Une do Save, tje do Zagreba in Karloveca. Zatorej je bilo neobhodno potrebno, da se osvoji le-tá trdnjava.

Po sijajni zmagi nad Turki pri Sisku ni bil sklenjen mir med nemškim cesarjem in sultanom. Turki so mislili, da se morajo kristijanom osvetiti za prizadeto sramoto.²⁾ Čeravno se je trudil cesar Rudolf II. po svojih poslancih, da nagovoré Turke na mir, in čeravno sta se zavzela poslanca angleški in benečanski za cesarja in njegovega poslanca, kateremu so se Turki zagrozili, vendar le-ti niso hoteli na noben način popustiti, nego so napovedali kristijanom vojsko že dne 13. avgusta leta 1593.³⁾ Že isti dan razobesijo konjski rep v Carjigradu, a kmalu potem tudi v Budimu in drugih turških mestih kot znamenje, da se je vojska začela iznovič. Nekoliko dni poprej se vzdigne veliki vezir Sinan-paša s 250.000 vojaki iz Carjigrada ter udari proti Belgradu.⁴⁾ S seboj je vodil tudi v verigah vklenjenega avstrijskega poslanca Krekvića, ki je vsled velikih muk umrl v Belgradu zaprt v nezdravi ječi.⁵⁾ Po Valvasorju ga je hotel imeti Sinan-paša vedno v svojem taboru, samo da more lože s cesarjem skleniti mir.⁶⁾

Znano je, da se je cesar Rudolf II. kaj nerad vojskoval, nego je skušal pri vsaki priložnosti z raznimi poslaništvi na mirni način poravnati prepire, ki so nastali vsak čas radi borb na mejah državnih. Tudi je kaj rad odlašal nabor vojske, s katero bi se imel v bran postaviti Turkom; zatorej so ga njegovi sovražniki vselej prehiteli. Tudi sedaj se je tako zgodilo. Ko so bili Turki že na potu proti Avstriji, osvestil se je Rudolf II. ter slednjič uvidel, da se ne dá z miroljubivimi dopisi s Turki nič opraviti, nego da se morajo taka vprašanja le z mečem v roki rešiti. Ravno ob tem času prispejo v Prago ogrski in hrvaški poslanci, namreč Franjo Nadažd, Nikolaj Palfy in rabski škof Kutasy, prosit kralja Rudolfa pomoči proti Turkom. Potožijo se svojemu kralju

¹⁾ Letopis Matice Slovenske za l. 1890., str. 10 do 11.

²⁾ Letopis Matice Slovenske za l. 1890., str. 50 do 51.

³⁾ Zinkeisen, Gesch. des osm. Reiches III. 590.

⁴⁾ Letopis Matice Slovenske za l. 1890., str. 51.

⁵⁾ Valvasor XV. 537.

⁶⁾ Valvasor XV. 538.

na svojeglavnega Eggenberga, ki je bil v tem nevarnem času razpustil zbrano vojsko ter tako Turkom pomogel, da so začeli zopet napredovati. In če že kralj sam ne more dati pomoči, naj vsaj dovoli, da se smejo sami braniti. Poslanci so iskreno izpovedali, da se bodo začeli sami dogovarjati s Turki, če jih tudi sedaj odpravi le s kakimi praznimi obljubami.

Ta izjava je cesarja Rudolfa II. genila. In kó izvé, da mu je poslanec Krekvič zaprt ter v verige okovan, da se je turška vojska vkljub dogovarjanju o miru že vzdignila proti Belgradu, kamor je bil pa že ž njo v tem prispel veliki vezir, obljubi omenjenim poslancem pomoč, da zaustavijo sovražnika. Vse čete naj se zberó okoli vojvode Matije, ki je prevzel obrambo Ogrske v svoje roke.¹⁾ Drugega poslanca svojega Lobkovica, ki je bil z darovi prispel že v Komoren, pokliče nazaj v Prago, a denar, ki ga je namenil turškim dostojanstvenikom, upotrebi v vojaške svrhe.²⁾

Naša vojska ni dospela, da izrabi sijajno zmago pri Sisku v svoje svrhe. V prvem redu je to zakrivila slaba oskrba vojske, ki se ni upala radi tega podati daleč v deželo, katero je bil pokončal sovražnik do čistega. V drugem redu pa je bila kriva neuspeha nesloga, radi katere ni bilo mogoče vzdržati vojske skupaj, niti one ne, ki se je vojskovala pri Sisku. Ban in krajiški zapovedniki so odšli na svoja mesta, tako je cesarskemu zapovedniku ostalo komaj 2000 mož v taboru. Iz teh razlogov je moral Eggenberg opustiti za sedaj osnovo glede Petrinje. On sam poroča cesarju tako-le: »Niti za en dan nima vojska hrane, in četudi je s početka mislil, da bi mogel Petrinjo osvojiti, sklenil je sedaj ne oblegati trdnjave«. Ravno tako poroča tudi Rödern, da so morali vsi boji prenehati radi nedostatka hrane. Vsled tega je dobil že dne 29. junija, tedaj devet dni po bitki pri Sisku, Ivan Friderik Trautmansdorf kot poslanec bojnega sveta za krajino obširno spomenico, kako se ima obramba proti sovražniku urediti.³⁾ Cesar opominja v tej spomenici škofa zagrebškega, bana in stanove hrvaške, da poskrbé za denar in hrano za ljudi in za živino, in da se nabrana roba odpravi o pravem času vojski na mejo. Da se pa vse v redu odpravi, odgovorni so zato nadgledniki. Ob jednom opominja cesar škofa in kapitelj, da naj ne popravlja samo podrth zidov trdnjave siške, nego da dá nasuti velik nasip okoli zidu, da ga ne bode mogel sovražnik tako lahko poškodovati. Ves ta posel pa bode najbolje obavil zidarski mojster

¹⁾ Dane Gruber, Borba Hrvata sa Turci, str. 104 do 105.

²⁾ Valvasor XV. 538.

³⁾ Ruprecht von Eggenberg. Ein österreichischer Heerführer des 16. Jahrhunderts. Von Dr. Hans v. Zwiedineck-Südenhorst, str. 116 do 117.

Frančišek Morblo, ki prebiva navlašč za to v Sisku. Tudi naj se poskrbi, kedaj in kako bi se dala postaviti kula nasproti Petrinji. O tej stvari naj se posreduje z zapovedniki in tamošnjimi zidarji. Sploh pa bi bilo najbolje, da se Petrinja učvrsti le s kastelom, a Sisek pa popolnoma. Ko bi pa naši dobili Petrinjo, bilo bi najbolje podreti jo ter na drugi strani reke postaviti čvrsto kulo. O tem naj razsodijo bojni svetovalci s Trautmansdorfom, kateremu cesar popolnoma zaupa.¹⁾

Ivan Friderik Trautmansdorf je svoj posel obavil po nalogu cesarjevem ter je že dne 14. julija sporočil o stanju na Krajini in ob odredbah za obrambo nadvojvodi Ernestu, ki je bil takrat še vrhovni zapovednik od Drave do Erdelja posle smrti svojega brata Karola (leta 1590.). Vsi zapovedniki so se bili razšli po zmagi pri Sisku. Andrej Turjaški se podá v Karlovec, Melhior Rödern v Ptuj radi bolehnosti, a glavni zapovednik Eggenberg na Loko. Trautmansdorf najde na svojem mestu le Štefana Grassweina, zapovednika slavonske Krajine, kateremu preda tudi cesarjevo pismo. Vidi se, da se zapovedniki niso najbolje pripravljali za daljnjo obrambo proti sovražniku. Trautmansdorf se odpoti iz Zagreba tudi v Sisek, kjer pregleda natanko vse bojne priprave. Kmalu potem se zopet snide z zapovedniki v Zagrebu ter se ž njimi posvetuje dlje časa glede bojnih priprav. Slednjič se je sklenilo, da naj se Petrinja napade, ali pod pogodbo, da se preskrbi vojska z vsem potrebnim vsaj za mesec dni, da se ne bi morala radi pomanjkanja hrane vrniti. Tudi se je moralo poskrbeti za bojno orožje, posebno za topove. Vsi zapovedniki tožijo radi slabih plač, radi katerih se vojaki bunijo. Tako so huzarji sklenili, da nobeden več ne osedla svojega konja, ako ne dobi plače, kakršno imajo strelci. Tudi ban toži, da njegovi vojaki niso hoteli služiti, dokler ni od svojega dal vsakemu nekaj plače, in ako ne dobi podpore od kralja, sam ne vé, kako se bode nadalje vojskoval. Zatorej Trautmansdorf priporoča nadvojvodi Ferdinandu, da najprvo preskrbi stalno plačo vojski banovi in četi generala karlovskega, kajti drugače se ne bode dalo vojskovati. Tudi potrebuje vojska 500 kopačev za trdnjavske obkope, 400 konj za topove in 45 voz. Potrebno je tudi, da pride v Ptuj zbrana vojska v pomoč, ali mora paziti, da ne potroši med potjo vse hrane. V Zagreb naj se pokličejo Korošci pod zapovednikom Ditrichsteinom. Če se vse izpolni, kakor je dogovorjeno, potem se bode mogla Petrinja, Hrastovica in Klina Gora podreti, Sisek pa tem bolj učvrstiti in braniti. Trautmansdorf trdi v svojem poročilu, da ni opazil nesloge

¹⁾ R. Lopašić: Spomenici hrv. krajine, knj. I. str. 106 do 107.

med glavnim zapovednikom cesarske vojske in komisarji, kakor se je na Dunaju govorilo, pač pa je bil neki prepir med Melhiorjem Rödernom in banom, a glavni zapovednik hrvaških čet misli, da ni podložen Eggenbergu, vendar pa si prav prijateljski dopisujeta v vseh vojaških rečeh. Ban se nadeja, da se vojaški zapovedniki ne bodo mešali v njegove pravice kot podkralja kraljevine Hrvaške in Slavonije, nego da se precej po dokončani vojski izvoli glavni zapovednik za vse čete.¹⁾

Eggenberg sam ni imel mnogo nade v kak uspeh pri bodočih podjetjih. Četudi se je proslavil z zmago pri Sisku, vendar še to ni bil razlog, da ostane zmagovalec tudi v bodočih borbah. Kriv pa ni bil sam, da ni uspel, marveč nered v vojski. Razni zapovedniki, vzdrževani od raznih gospodarjev, mogli so se ravnati vsak čas po svoji volji, ne pa po povelju glavnega zapovednika. Zategadelj je bilo vedno dosti osebnih prepиров med posameznimi zapovedniki, a posebno še med banom in glavnim krajiškim generalom. Iz pisma cesarskega poslanca je razvidno, da so celo na Dunaju znali o teh prepirih. Vse to ozlovoli zapovednika Eggenberga, zato poprosi nadvojvodo, da ga odstavi in zamenja z drugim generalom.²⁾ Ali nadvojvoda, kateri je želel osvojiti Petrinjo, ne usliši prošnje Eggenbergove, marveč mu v obširnem pismu, v katerem posebno hvali njegove velike zasluge v dosedanjih podjetjih, opisuje žalostno stanje na Krajini, pa da njega jedinega smatra rešiteljem iz te zadrege ter ga prosi, da pridržijo zapovedništvo nad zbrano vojsko.³⁾

Našim je stalo mnogo do tega, da osvoje Petrinjo kot važno obrambno točko med Kolpo in Savo. Zategadelj zapove tudi cesar Rupertu Eggenbergu, da udari z vso vojsko na to turško trdnjavo. Eggenberg se pa vendar ni smatral sam dosti jakim za napad, nego je poklical v pomoč generala karlovškega Andreja Turjaškega⁴⁾ in pa generala kopriwniškega Grassweina, da se mu pridružita z vojskama.

¹⁾ R. Lopašić, Spomenici hrv. krajine, knj. I. str. 188 do 193.

²⁾ Zwiedeneck, Ruprecht von Eggenberg, str. 117 do 118.

³⁾ Zwiedeneck, Ruprecht von Eggenberg, str. 118 do 120.

⁴⁾ Tukaj mi je popraviti neljubo pomoto, ki se nahaja o Andreju Turjaškem v Letopisu Mat. Slov. I. 1890. Na str. 51. se čita, da Andrej Turjaški po siški bitki ni več sodeloval v borbah proti Turkom. To pa ne stoji, ker ga nahajamo tudi še v taboru pri Petrinji. Tudi ni resnično, kakor trdi R. Lopašić (Poviest grada Karlovca, str. 181, in po njem tudi Letopis Mat. Slov., str. 51), da je Andrej Turjaški umrl šele leta 1594., nego že 8. oktobra 1593., kakor je to naznanil kranjskim stanovom Jurij Lenkovič, katerega je postavil bolni general za oskrbnika karlovške posadke. (Izvestja muzejskega društva za Kranjsko. Letnik III. str. 174.)

Razen teh obeh prispejo v tabor še ban hrvaški Bakač s hrvaškimi četami, Jurij Zrinjski, mladi Bačan in Gottfried Breuner s 1000 konjiki in pešci, ki so bili večidel Slovenci iz sosednjih dežel.¹⁾ Med njimi so bili trije Coronini, plemiči kranjski; od teh je vodil Peter 100 pešcev.²⁾

Obleganje Petrinje se je začelo dne 10. avgusta. Trdnjavo sta branila Rustan in Erdoglis-beg. Eggenberg zapovē hitro narediti nasipe ter postaviti nanje 8 topov, ali se kmalu prepriča, da kule ne bode mogel zavzeti, ker se je moralo na njo predaleč streljati. Vrh tega pa jo je branila še voda Kolpa, zato je ni bilo mogoče napasti od te strani. Tudi čez most se ni upala Eggenbergova vojska, ker so mogli sovražniki nanj streljati ter braniti prelaz čez reko. Četudi so se naši drugi dan približali kuli z nasipi, vendar ni bilo nade, da jo dobē v roke, če se vojska ne pomnoži. To so znali tudi Turki prav dobro ter so bili tako drzoviti, da so konje napajali v Kolpi, sami se kopali v njej in vrata kule puščali odprta.³⁾

Ni dolgo trajalo, da se je položaj za našo vojsko vrlo pogoršal, kajti Turki so dobili znatno pomoč. Ko je namreč izvedel Sinan-paša, da je Petrinja v nevarnosti, imenuje Hasana Malega za upravitelja Bosne ter mu zapovē, da hiti Petrinji v pomoč. Ob jednem pošlje na pomoč tudi sam jeden oddelek svoje vojske pod zapovedništvom Hasan-paše, beglerbega traškega in grškega. Ta je bil sin Mehmeda Sokolovića, glasovitega velikega vezirja za vladanja sultana Solimana II.,⁴⁾ ne pa Sinan-paše, kakor trdi Valvasor.⁵⁾ Prvi je prispel dne 13. avgusta pod Hrastovico, kjer se je utaboril na bregu poleg kule, drugi pa dva dni kesneje (15. avg.), prepeljavši se pri Svinjaru čez Savo. Oba se hitro združita ter utaborita na prav neugodnem mestu pred Petrinjo, kjer je bilo težko za hrano in vodo; ali sta hotela pokazati našim v dolini z višine, da sta ona gospodarja okolice.⁶⁾

Še poprej, nego sta prispela omenjena paši svojim v pomoč, sklenili so naši udariti z vojsko čez most proti njima, samo da se ne približata trdnjavi. Dvakrat prekorači naša vōjska most, ali nobenkrat ne zadene na sovražnika. Ujeli so pa na tem četovanju nekega turškega starca Ibrahima, ki je povedal, da pride silna turška vojska še tisti večer

¹⁾ Dane Gruber, *Borba Hrvata sa Turci*, str. 105.

²⁾ Dimitz, *Gesch. Krains III.* str. 250.

³⁾ Hormayr, *Archiv f. Gesch., Staats- und Kriegskunst*, Jahrgang 1829, str. 337.

⁴⁾ Hammer, *Gesch. des osm. Reiches IV.* str. 230.

⁵⁾ Valvasor XV: 538.

⁶⁾ *Ibid.*

(15. avg.) pod Petrinjo in da udari nemudoma na krščanske čete, a če jih ne najde tukaj, odide precej proti Sisku, da osveti tamkaj kri svojih nedavno padlih tovarišev.¹⁾

Ko Eggenberg to izvé, skliče hitro bojni svēt v šator Zrinjskega na posvetovanje. Zapovednikom se je bilo sedaj odločiti za napad ali pa za vrnitev proti Sisku. Bakač in Zrinjski sta bila tega mnenja, da se še sedaj sovražnik ne napade, nego da naj se v prvem redu misli na obrambo Siska. Krščanska vojska naj se utabori zategadelj blizu Siska v onem trikotu med Savo, Odro in Kolpo. Tabor bi se moral obdati z jakim nasipom, in ravno ob Kolpi in Odri bi bilo straže postaviti, da ne bi mogel sovražnik čez. Na ta način bi se mogla potem trdnjava lahko braniti, ker bi se dala hrana dobivati, če že ne drugače, vsaj po Savi. Tudi Turjaški in Eggenberg sta odobravalata to osnovo ter sta še vrh tega svetovala, da se naredi tudi most čez Savo za slučaj, ko bi se morali umekniti pred sovražnikom.²⁾

Ali Breiner je bil proti omenjenemu predlogu. On je predočil svojim tovarišem veliko nevarnost, ki jim je zapretila od sovražnika, kajti le-tá je tako jak in srdit na kristijane, da se ne bi prenehal biti, dokler ne bi zmagal ter premagane zagnal v Savo. On zategadelj svetuje, da se vojska vzdigne nemudoma iz tabora proti Zagrebu in da se čete, katere se smatrajo za ščit in obrambo ne samo Hrvaške, nego tudi Kranjske, Koroške in Štajerske, ne prepusté nemili sreči bitke. Ob jednom izjavlja, da on svojih čet ne bode vodil v boj, nego da se vzdigne precej sam iz tabora, ako se oni čvrsto držé svojega sklepa. Sicer pa jim želi srečo v borbi s sovražnikom.³⁾

Vsled teh različnih izjav se ni moglo v bojnem svētu nič stalnega odločiti; zatorej je Andrej Turjaški kot izkušen vojskovodja sklical na posvetovanje vse nižje zapovednike.

¹⁾ Dane Gruber, Borba Hrvata sa Turci, str. 67; Zwiedeneck, Ruprecht von Eggenberg, str. 45.

²⁾ Valvasor XV. 538.

³⁾ Valvasor XV. 538 do 539. Breinerju je to ponašanje očital ogrski zgodovinar Istvanfy. Breiner v svoji relaciji (Zwiedeneck, str. 121) navaja za vzrok svojega odhoda sklep vsega bojnega svēta, da se Petrinja zapusti, pa da tedaj tudi njemu ni preostalo nič drugega, nego da odide. Zakaj je pa svojo četo tudi izpod Siska odpeljal ter se ni hotel tukaj boriti, četudi so vsi drugi vojskovodje bili za obrambo? Čudno je, da Valvasor o tem molči ter ga ne zagovarja proti Istvanfyju, ki ga imenuje plašljivca, dočim je Herbarta Turjaškega branil radi Krupe (1565), ko mu je Istvanfy očital, da se ni radi plašljivosti zavzel za trdnjavo. Dr. Zwiedeneck zagovarja Breinerja, ali brez pravega uspeha. Če že ne imenujemo Breinerja plašljivca, moremo ga smatrati za prepirljivca in ošabneža, ki v tako veliki zadregi zapušča svoje tovariše. Častno pa to gotovo ni za njegov spomin.

Razloži jim v kratkem položaj vojske ter zahteva od njih, da izjavijo, kaj mislijo storiti. Poprosijo ga, da jim dovoli o tem nekaj časa razmišljati. Kesneje izjavi v njih imenu zapovednik neke karlovske čete Ladislav Bukovački tako-le: »Ko smo odhajali iz Zagreba, niste z nami govorili, niti nas vprašali za svet, zato ni potrebno, da sedaj izjavljamo, nego da vse ono, kar se vam kot izkušenemu generalu zdi dobro, pokorno izvedemo in dovršimo. Ali hočemo vas opomniti, kaj vam je storiti, ko mi molčimo, namreč, da ima vam biti glavna skrb, vse sklepe in čine obrniti le na korist države in vojske.«¹⁾ Iz tega odgovora je mogel Andrej Turjaški uvideti, da vojska ni oduševljena za bitko.

Na ta način so se morali zapovedniki vrniti s svojimi četami. Že drugi dan (16. avg.) zjutraj zgodaj se vzdigne vojska iz tabora; spredaj odpravijo vozove in topove, za njimi pešce ter slovenske konjike, za njimi sledijo čete iz Ogrske in slednjič Hrvati pod banom in Zrinjskim, ki sta stražila zadnjo stražo. Vojska je tako hitro odhajala, da je bil ves odhod podoben begu. Trgovci in vojaški branjevci so morali pustiti svojo robo na mestu, ali so jo pa pokončali, ker niso imeli voz, da jo odpeljejo s seboj, samo da se je ne polasti sovražnik.²⁾ Turški zapovednik si ni mogel razjasniti tega bega naše vojske drugače, nego da hočejo njegove čete zamamiti v kakšno zasedo; zatorej je ostal z vojsko še nekaj dni v taboru. Ko se pa sovražniki prepričajo, da se je naša vojska razšla, vzdignejo se proti Sisku ter ga obležejo. Tako je Sisku odbila zadnja ura. V trdnjavi sta zapovedala dva kanonika, Gašpar Grandža in Andrej Fabričić. Sicer pogumna zapovednika se vendar nista mogla dolgo odločiti za obrambo trdnjave, ker sta kmalu izvedela, kako sramotno ju je zapustila krščanska vojska v tako veliki nevarnosti. V trdnjavi je bilo samo 50 kaptolskih vojakov in 50 mož slovenske pomočne čete. Valvasor³⁾ trdi, da je bilo 50 Nemcev in do sto haramij (narodna vojska). Le-tá četa, katero je postavil Eggenberg za stražo pred trdnjavo, pobegne precej, čim je spazila, da se je sovražnik približal.⁴⁾

Turki obležejo Sisek z vso silo. Naspó visoke nasipe na bregu Kolpe nasproti trdnjavi, postavijo na nje topove ter z njimi razstrelé novo zidovje, ki ga je bil dal kaptol postaviti precej po dokončanem prvem obleganju. Tudi napravijo most čez Kolpo, udarijo čezenj na otok ter neprenehoma

¹⁾ Valvasor XV. 539.

²⁾ Valvasor XV. 539.

³⁾ Valvasor XII. 49.

⁴⁾ Valvasor XV. 539.; Dane Gruber, Borba Hrvata sa Turci, str. 110.

streljajo na trdnjavo, da slednjič poderó velik del trdnjavskega zidú. Sedaj izprevidita zapovednika, da se ne moreta nič več braniti, pa šesti dan obleganja skleneta, da se hočeta s sovražnikom dogovarjati. Zategadelj poprosita turškega zapovednika kratkega premirja, češ, da se posvetujeta o predaji trdnjave. Sicer sta pa mislila le še nekaj časa zaustaviti propast trdnjave, dokler se bolje ne pripravita na zadnjo obrambo v nadi, da njima morda vendar le pride na pomoč kakšna krščanska četa. Turki njima dovolijo premirje, kajti prepričani so bili, da se obleganci morajo predati, ker so ostali brez vsake pomoči. Tako jim Turki sporoče v trdnjavo. Sam zapovednik beglerbeg in paša grški njima piše ter v pismu oponaša, da se vrlo motita, če mislita, da se rešita s pom. čjo onih, ki ne zaupajo sami svojim silam in so se tako sramotno umeknili. Obljubi pa njima, da se lahko rešita, če se dragovoljno predasta.

Skoro se postavi vsa turška vojska v bojni red pred samo trdnjavo ter zahteva od posadke, da se preda. Ali le-tá ni niti mislila na predajo, nego je upotrebila kratko premirje za to, da se pripravi za zadnji odločilni boj. Grandža in Fabričić dasta vse topove nabiti s kroglijami, verigami, razsekanim železom in svincem ter jih postaviti nasproti sovražniku. Ko zapovednika trdnjave zanikata predajo, udarijo Turki na njo od vseh strani. Ko se pa le-ti približajo zidovju, zapalijo naši topove, ki pokončajo veliko množino sovražnikov. Razsrjeni Turki se zaženo sedaj še z večjo silo na zidovje. Na vseh straneh prislone lestve ter se začno vzpenjati na zid. Naši se branijo kot levi, streljajo nanje, usipljejo ogenj in kamenje ter jih rušijo z lestev v jarke. Ali strti od prevelike množine sovražnih čet, iznemorejo vsled ran in od trajnega bdenja. Nič več se niso mogli držati. Grandža pade v boju. Turki ga najdejo ter oderejo, kakor se je bil zagrozil tudi Hasan-paša Mikačiču za prvega obleganja, da ga odré, če ga ujame. Zgodilo se mu je pa ravno obratno, kajti kristijani so mu glavo odrli ter jo poslali v Carjigrad.¹⁾ Fabričića ulové sovražniki z 20 tovariši. Nekaj se jih reši čez Savo, vse ostale pa pobijejo ter odpeljejo seboj v sužnost. Valvasor²⁾ pripoveduje, da so napadli naše janičarji iznenada, ko so se dogovarjali v trdnjavi z odličnimi turškimi poslanci o predaji. Tako so vso posadko pokončali na ukanljiv način, prodrevši skozi razstreljeni in podrti zid v trdnjavo. Zapovednik v trdnjavi postane Ibrahim-beg, zapovednik gradiškanskega brodovja. Fabričića odpeljejo v Carjigrad, kjer ga zavežejo

¹⁾ Letopis Matice Slovenske I. 1890., str. 50.

²⁾ Valvasor XII. 50; XV. 539.

v vrečo ter vržejo v morje. Tako je bil izgubljen za kristijane tudi Sisek.¹⁾

Kmalu potem osvoje Turki tudi Hrastovico in Goro. Nato se pa vzdignejo za plenom. Dne 8. septembra udarijo čez Savo proti Zagrebu, razsajajo okoli Svesvetih in sv. Helene ter odpeljejo 5000 ljudi v sužnost.²⁾

Radi tega poboja krščanske vojske in pada tako važne trdnjave se je razširil silen strah po Hrvaškem in po sosednjih slovenskih deželah. Ljubljanski prebivalci so bili posebno zbegani. Ljudje so bežali s polja v šume in utrjena mesta, kajti v odprtih krajih so bili v vednem strahu, da pridejo Turkom v pest. Iz zagrebske stolne cerkve so poslali vse dragocenosti v Bolonjo na Laško radi večje varnosti.³⁾ Kranjski stanovni pošljejo kot svojega zastopnika na državni zbor v Regensburg Jurija Kisla, barona fužinskega, prosit pomoči proti krvnemu sovražniku. Državni zbor dovoli za obrambo 1572 konjikov, 10.000 pešcev ali pa 60.424 gld. na 60 mesecev. Razen tega se še dovoli na 20 mesecev hitre pomoči.⁴⁾ Največja nevarnost je pretila mestu Zagrebu. Meščani so bili silno zbegani. V tej stiski se obrnejo za denarno pomoč do vojnega sveta v Gradcu. »Sovražnik je pred pragom«, sporočé meščani. »Če se polasti Selina, ki je zgorel po nesreči, ter se približa obali Save, ne bode ga zadržala nobena trdnjava več do Zagreba, in če ta pade, padla je vsa Hrvaška, in vse sosednje zemlje so potem v največji nevarnosti. Meščani zagrebski so izgubili v dosedanjih borbah vse, kar so imeli. Sedaj si ne morejo več pomagati, zatorej prosijo pomoči.«⁵⁾

Nadvojvoda preda zapovedništvo vseh čet Andreju Turjaškemu kot glavnemu zapovedniku vseh treh krajin ter mu zapové, da se preseli v Zagreb. Andrej Turjaški pride zares dne 24. septembra v Zagreb ter prevzame zapovedništvo tudi nad mestno posadko. Ali dnevi njegovi so bili že sešteti, kajti dne 8. oktobra je sklenil svoje življenje, in Zagrebčani so bili prisiljeni iznovič iskati pomoči pri vojnem svetu.⁶⁾

Že dne 10. novembra priporoča bojni svet prošnjo zagrebskih meščanov nadvojvodi Maksimilijanu (administratoren des

¹⁾ Dane Gruber, Borba Hrvata sa Turci, str. 112. Sisek je padel 24. avg., po Valvasoru (XII. 50) šele 28. avg., kar pa ni točno; Hormayr, Archiv f. Gesch., Staats- und Kriegskunst, Jahrg. 1829, str. 340.

²⁾ Valvasor XII. 49 do 50.

³⁾ Balthasar Kerceselich, Historiarum cathedralis ecclesiae zagrabiensis Partis primae Tomus I. Zagrabiæ, str. 297.

⁴⁾ Dimitz, Gesch. Krains III. 250 do 251; Zinkeisen, Gesch. des osm. Reiches III. 591.

⁵⁾ R. Lopašić, Spomenici hrv. krajine, knjiga I. str. 193 do 194.

⁶⁾ Izvestja muzejskega društva za Kranjsko. Letnik III. str. 173.

hochmeisterthumbs in Preussen), ker je neobhodno potrebno, da se Zagreb, ki je ves podrt, uredi čim prej kot glavna trdnjava (Haubtvestung). Poslanci zagrebškega mesta se podadô celô v Prago prosit pomoči pri cesarju Rudolfu II., ki je bil že poprej, nego so Turki osvojili Sisek, dovolil 10.000 goldinarjev za trdnjavo, katera se je imela zidati med Petrinjo in Siskom. Bojni svôt je predložil cesarju, da bi se sedaj uporabil le-tâ denar za trdnjavo zagrebško, ker je padel Sisek.¹⁾ Kapitelj zagrebški je prosil cesarja pomoči še za obsejanja Siska; ali je ni dobil o pravem času. Cesar zatorej v pismu teši in hrabri kanonike v tej veliki zadregi. Na cesarskem dvoru dobro vedô, v kakšni nevarnosti se nahaja Hrvaška, a cesarju je posebno žal, da se je sreča tako hitro obrnila na propast njegovih podložnikov. On se bode na vsak način trudil, da jim preskrbi pomoči. »Ali vi,« piše cesar kanonikom, »bodite pogumni v nevarnosti, pokažite se kot pravi možje in nikarte potemniti z obupnostjo svoje stare slave. S tem zadobite tudi v nebesih večno plačilo.«²⁾

Da se tudi v Zagrebu svet umiri, pošlje cesar tjakaj za posadko svoje najemnike pod zapovedništvom Daniela Frankola Trščana, ki je postal kesneje stotnik petrinjski in senjski ter za nekaj časa celo namestnik krajiškega generala. Zagrebčani pa niso bili zadovoljni s tem zapovednikom ter so ga tožili cesarju, da prezira njih pravice in da huje tlači narod nego sam Turčin.³⁾

Tudi po slovenskih deželah, posebno še po Štajerskem, se je razširil strah pred Turki, ko se je izvedelo, da so osvojili Vesprim in Paloto, tedaj ves predel okoli Blatnega jezera.⁴⁾ Slutilo se je, da mislijo od tukaj udariti celo na Dunaj. Sama nadvojvodinja Marija, sovladarica v Gradcu, soproga pokojnega nadvojvode Karola, se je pripravljala za beg na Tirolsko. Zatorej je pisala svojemu svaku, nadvojvodi Ferdinandu, da pripravi zanjo stanovanje. Iz omenjenega pisma se pa tudi lahko razvidi, kako veliko pomanjkanje je zavladalo takrat na nadvojvodskem dvoru v Gradcu. Nadvojvodinja Marija je morala poklicati svojega sina Ferdinanda iz Ingolstadta domov, ker ga ni mogla tamkaj nič več vzdrževati. Ves denar se je potrošil za obrambo dežele, novih dohodkov pa ni bilo pričakovati od nobene strani. Že zdavnaj se je potožila radi teh neprilik cesarju, ali ni dobila od njega nobene vesti. Zatorej prosi svéta pri svojih svetovalcih.

¹⁾ R. Lopašić, Spomenici hrv. krajine, knj. I. str. 194.

²⁾ Dane Gruber, Borba Hrvata sa Turci, str. 112 do 113.

³⁾ Balthasar Kercselich, Historia cathedralis ecclesiae zagradiensis. Zagrabiae, str. 297.

⁴⁾ Valvasor XV. 540.

Ko pride njen sin domov, naj se hitro upozna z upravo dežele in s svojimi podložniki, da reši, kar se še da rešiti. Tajnik Nogarol odgovori nadvojvodinji v imenu Ferdinanda, da mu je sicer žal za njo in njene podložnike, ali on se nadeja, da ne bode morala pobegniti iz dežele. In zares so se okolnosti kmalu izpremenile, in slovenski svet se je umiril, ko so se začele krščanske vojske po Ogrskem srečnejše vojskovati.¹⁾ Oddehnila se je pa tudi Hrvaška za kratek čas. Veliki vezir je potreboval namreč večjo vojsko na Ogrskem, kamor je zategadelj poklical bosenskega pašo k svoji vojski v Stolni Belgrad.

Veliki vezir Sinan-paša je prispel, kakor je bilo že omenjeno, koncem avgusta v Belgrad, kjer je ostal devet dni. Tukaj je umrl (4. sept.) nesrečni cesarski poslanec Krekvič, katerega je Sinan-paša mučil prav nečloveško, ko ga je s seboj vlačil okovanega v težko železje. Drzoviti paša je obdolžil pet slug Krekvičevih, češ, da so oni krivi smrti, pa da se bodo morali zato zagovarjati pred cesarjem. Ali on jih ni držal ujetih, nego jih je pustil dalje v Budim, samo da pokrije na ta način svojo okrutnost nasproti cesarskemu poslancu. Kmalu zatem udari Sinan-paša proti Oseku, kjer postavi most čez Dravo ter privede svojo vojsko na Ogrsko (27. sept.). Tukaj izve, da je cesarska vojska zbrana pri Rabi, med potjo napade Vesprim in Paloto. Beglerbegu rumelskemu zapove, da pripelje iz Budima v Stolni Belgrad šest velikih topov in dva mala topiča. V ravnici pred Stolnim Belgradom se utabori vojska ter dobi dva dni odmora; ob enem se vojska pregleda ter dobi tudi plačo. Pustivši v Stolnem Belgradu pašo bosenskega, ki je bil v tem že prispel semkaj iz Hrvaške, vzdigne se Sinan-paša na Vesprim. Po tridnevni borbi se preda Vesprim (dne 13. oktobra) pod pogodbo, da posadka slobodno odide. Ravno tako se zgodi osem dni kasneje s trdnjavo Paloto, ali je njena posadka bila izdajniško pomorjena. Potem se poda paša, ker je že jesen nastopila, z vojsko v Budim in Segedin prezimovat. Ali tukaj se pobuni turška vojska dne 30. oktobra, t. j. na dan, ko preneha turška vojska vojskovati se na morju in na suhem. Vojaki prerežejo vrvi pašinega šatora ter ga prisilijo, da se vrne na Turško v Belgrad. Od tukaj pošlje sultanu glasnike o zmagi na Ogrskem ter potem razvrsti vojsko po zimskih stanovih.

Dokler je razmeščal Sinan-paša svojo vojsko po zimoviščih v Belgradu, boril se je budimski paša Hasan pred Stolnim Belgradom z Zrinjskim, Nadaždom, Palffyjem in

¹⁾ Hurter, Gesch. Ferdinand II., str. 147 do 148.

Hardekom. Dne 3. novembra so bili Turki pred isto trdnjavo hudo pobiti. Sam Hasan-paša je padel s 6000 vojaki. Naši so zarobili 44 topov in silo plena. Nekaj dni kesneje (15. novembra) osvoji Kristof Teufenbach, deželni poglavar štajerski, trdnjavo Filek ter jo poruši, kakor tudi dve drugi trdnjavi, Kekō (t. j. modra stena) in Hallokō (t. j. vranja kula), posest Forgačevo; tudi Samoskō, Devany, Bujak, Szecsen, Dregelj, Hajatskō in Novi Grad se predadō naši vojski. Da so bili zapovedniki omenjenih trdnjav strogo kaznovani, kakor je bila že navada pri Turkih, moremo si lahko misliti.¹⁾

Na Hrvaškem se je mislilo, da je za to leto prenehala vsaka borba, ker je bila že kesna jesen ter nastopilo silno deževje, ki je Turke zadrževalo pri njih napadih. Ali vkljub tem nepovoljnim okolnostim so se Turki vendar le še enkrat pokazali na hrvaškem zemljišču. Dne 6. decembra se zbere okoli Petrinje, Siska in Hrastovice do 3000 Turkov, ki poplenijo ves kraj prek Save do Ivaniča. Ko to izvé ivaniški zapovednik Bjelan Grasswein, skliče hitro 900 junakov ter napade ž njimi Turke. Dne 19. decembra se strne ž njimi iznenada ter jih pobije do 700, mnogo polovi, ostale pa zapodi v Savo, kjer se večjidel potopé.²⁾

Kdo je mislil po sijajni zmagi pri Sisku meseca junija, da se to leto vendar le nesrečno dovrši za Hrvate in Slovence? Le radi nesloge in slabe oskrbe morala je pasti za kristijane tako važna trdnjava, kakor je bil Sisek. Sedaj je bila Turkom odprta pot na severoiztok. Vendar pa turška sila ni bila v teh krajih nič več tako jaka, marveč je že precej oslabela. Vrh tega pa so zvali od tega časa turško vojsko prav pogostoma na Ogrsko, kjer so cesarski generali počasi čistili deželo besnih sovražnikov krščanstva. Vendar pa je le jedinost v vodstvu vojske mogla rešiti kristijane daljnjih nadlog. Zatorej je Rudolf II. vrhovno zapovedništvo na Ogrskem izročil za leto 1594. bratu Matiji, a na Hrvaškem nadvojvodi Maksimilijanu, ki je prevzel vlado tudi na Štajerskem mesto nadvojvode Ernesta. Tega je cesar potreboval na Nizozemskem. Karolov sin Ferdinand se pa še ni bil v tem povrnil iz Ingolstadta v Gradec.³⁾

Oba nadvojvodi sta potrebovala dobrih vojskovodov, a ker je bil Ruprecht Eggenberg takrat glasovit po svoji zmagi pri Sisku, želela sta ga imeti obadva. Maksimilijan mu je ponudil v ime cesarjevo službo glavnega vojskovodje (Generaloberstlieutenant) na slavonski in hrvaški krajini, Matija pa

¹⁾ Valvasor XV. 540; Hammer, Gesch. d. osm. Reiches IV. str. 221 do 222; Zinkeisen, Gesch. d. osm. Reiches III. str. 594 do 595.

²⁾ Zwienedeck, Ruprecht von Eggenberg, str. 122.

³⁾ R. Lopašić, Spomenici hrv. krajine, knj. I. str. 194.

ga je hotel imenovati za glavnega zapovednika (Oberstzeugmeister) vseh čet cesarskih deželâ. Eggenberg se odloči za prvo čast ter nastopi službo že dne 1. maja 1594. Njemu je bila podložna razen domače vojske v slovenski in hrvaški krajini tudi tuja tukaj nameščena vojska. Tudi ban s svojo vojsko bi mu moral biti podložen, kar pa je bilo seveda proti pravicam hrvaške kraljevine. Za plačo mu je bilo opredeljeno na mesec 1000 gld., za tedanje čase nenavadno velika svota.¹⁾

Tako se je pripravljalo vse za novo vojsko. Bil je pa tudi že skrajni čas, kajti Turki, oholi vsled osvojenja Siska, so razsajali po Turropolju, da je bilo groza. Meseca junija napadejo celó Karlovec s 15.000 vojaki. Ali junaška vojska pokojnega Andreja Turjaškega pod stotnikoma Žigo Posegarskim in Lambergom ter pod hrvaškimi častniki Matijo Oršičem, Gregorijancem, Ratkajem in Ivanom Vojkovičem odbijejo ta napad, četudi se je bil od vlage pokvaril smodnik ter so puške nosile komaj 30 korakov daleč. Sovražnik pobegne na Petrovo Goro, a radi večje varnosti povečajo vojskovodje posadko karlovško za tisoč mož haramij (hrvaški brambovcj).²⁾

Skrajni čas je bil že tedaj, da pride novi vrhovni upravitelj krajine, nadvojvoda Maksimilijan, sam na Hrvaško. Stanovi hrvaški in slovenski so ga resno prosili, da začne vojsko s sovražnikom. Odloči se slednjič za to podjetje ter javi banu Bakaču, generalom Eggenbergu, Grassweinu, Herbersteinu in Juriju Lenkoviču, ki je nasledil v generalatu karlovškem Andreja Turjaškega, da pride na Hrvaško meseca julija. Zapové jim ob jednom, da zberó svoje čete, pripravijo topov, hrane in drugih potrebnih stvari za obleganje Petrinje. Vojska je bila v tem že vsa pripravljena. Generali pripeljajo svoje krajiške čete, ban hrvaški pa zbrano hrvaško plemstvo, a zbor hrvaški sklene, da se zbere tudi črna vojska. Njim se pridruži tudi kranjski deželni upravitelj Ainkühn (Valvasor ga zove Einhorn) s kranjskimi vitezi, z Ivanom in Jakobom Lambergom, Jakobom Edlingom, Erazmom Scheyerjem, Danijelom Barbom, stotnikom senjskim, z Ivanom in Ciprijanom Coroninijem. Tako se je zbrala lepa vojska 16.000 mož;³⁾ Valvasor⁴⁾ trdi, da jih je bilo samo 8000, a Dimitz⁵⁾ je to število povečal celó na 24.000, kar je pa skoraj neverjetno.

¹⁾ Zwiedeneck, Ruprecht von Eggenberg, str. 123.

²⁾ Valvasor XII. 53; Dane Gruber, Borba Hrvata sa Turci, str. 119.

³⁾ Dane Gruber, Borba Hrvata sa Turci, str. 120.

⁴⁾ Valvasor XV. 541.

⁵⁾ Dimitz, Gesch. Krains III. str. 251 po Richterju. Gl. Hormayr, Archiv f. Gesch. Staats- und Kriegskunst, Jhrg. 1829, str. 344.

Vojska ni čakala nadvojvode Maksimilijana, nego se je vzdignila sama proti Petrinji. Dne 21. julija se že utabori na ravnici pred Petrinjo ob Kolpi. Hitro se povzdignejo nasipi ter na nje namestijo topovi. Naši napravijo drugi dan tudi most čez Kolpo na 24 ladjah, malo dalje od trdnjave, kamor niso dosegale krogle sovražnikove. Turki skoro spazijo, da delajo naši most, pa jih hočejo zaustaviti. 150 konjikov in nekoliko pešcev s 4 topovi napade naše delavce. Tako iznenada prihrumé do mosta, da so bili naši v hudi zadregi, in bilo bi jih gotovo več pobitih, da se niso hrabro držali vitezi Istvanfy, Peter Castelani in Peteon. Naši potem kmalu dogotovijo most ter udarijo z večjo silo na Turke, katere po hudi borbi premagajo ter jim otmó 4 tope.¹⁾

Sedaj začno naši streljati na trdnjavo, ali turška zapovednika Erdoglis-beg in Rustan zasmehujeta našo vojsko radi izgubljenega truda, kajti trdnjava je bila učvrščena z dvojnim zidom, obdanim s hrastovimi hlodi, ki so bili zbiti z žebli. Vrh tega jo je branila reka Kolpa, da je bil za naše pristop do nje prav težaven. Vendar pa naši ne zdvojijo, ampak so vsi oduševljeni za borbo ter prepričani, da to trdnjavo morajo osvojiti. Nadvojvoda Maksimilijan sklene zatorej našim pomoči ter se odpoti z drugo vojsko na bojišče. Dne 24. julija je bil že v Zagrebu, a sledečega dne je pohitel čez Savo mimo Siska v Petrinjo. Ko Erdoglis-beg izvé, da se približuje druga pomočna vojska, sklene naše napasti z vso silo ter jih prej pokončati, nego jim pride pomoč. Dne 27. julija zgodaj udarijo Turki na naše neoprezne straže pri nasipih ter jih hitro premagajo in pobijejo, med njimi tudi nižjega zapovednika Štefana Geraja, stotnika koprivniškega; njegov drug Ivan Veličaj pa se je rešil. V tem pa napadeta dve drugi četi turških konjikov most. V našem taboru je vse preplašeno, le zapovednik Eggenberg hitro spozna nevarni položaj ter pošlje brzo pomoč k mostu, kajti če pade most, potem je vse izgubljeno. Borba je bila huda, ker so Turki ob jednem streljali s topovi proti mostu. Slednjič odloči zmago vendar le pogumnost naše vojske ter reši most, ali vojska izgubi pri tem sto mož in pet topov. Samo jeden večji top so naši rešili, ker ga Turki niso mogli hitro s seboj odpeljati.

Ko izvé Maksimilijan o tej borbi, pohiti še brže s 1000 najboljšimi konjiki proti Petrinji. Na večer istega dne pride v Letovanić, jedno uro pred Petrinjo, kjer prenoči. Drugi dan ga sprejmejo častniki, s katerimi pride v tabor ter ga

¹⁾ Hormayr, Jhrg. 1829, str. 343.

razgleda. Svojo vojsko prevede potem čez most ter se utabori blizu trdnjave v bližnji šumi.¹⁾

Jurij Lenkovič, ki je vodil hrvaške in kranjske čete, je imel prispeti ob jednom z Maksimilijanom v tabor; ali to se ni zgodilo, ker je dobil od nadvojvode zapoved, da med potjo osvoji Hrastovico in Goro. Lenkovič napade najpoprej s svojo četo in s topovi, ki jih je dobil od nadvojvode, trdnjavo Hrastovico, katero je branil Ibrahim-aga s 40 vojaki. Komaj naši vojaki izstrelé nekolikokrat v trdnjavo, précej se preda zapovednik pod pogodbo, da sme oditi s svojo četo. Tudi Turki v Gorah izroče preplašeni svojo trdnjavo Lenkoviču, ki postavi v obe osvojeni trdnjavi jake posadke ter ju oskrbi z obilno hrano. Lenkovič pohiti zatem v tabor k Maksimilijanu, kjer se je prvič proslavil kot hraber in oprezen vojskovodja.²⁾

Oblegani Turki kmalu izprevidijo, da hočejo kristijani na vsak način Petrinjo osvojiti, zato je jih vznemirjajo v taboru, kolikor le morejo. Najhujši udarec za krščanski tabor je bil stolp Hasanov.³⁾ Ta stolp je bil sestavljen iz samih hrastovih tramov, ki so bili zbiti s čvrstimi žebli. Na vrh so postavili Turki ogromen top, ki je sipal lahko na vse strani 20 funtov težke krogle. Stolp je stražilo do 50 vojakov. Na ta način so bili naši vedno vznemirjeni, kajti s stolpa se je moglo lahko v naš tabor streljati pri vsaki priložnosti ter našim braniti celo nasipe popravljati.

Ta stolp je bilo treba osvojiti. Nadvojvoda Maksimilijan se je zategadelj pripravil za borbo. Od več strani naperi topove na ta stolp, in kakih sto mož dobi zapoved, da ga zaskočijo. Ali krogle iz turškega tabora in s stolpa razpršé naše vojake. Že tri dni traja krvava borba. Četrty dan se pa odločijo Lenkovičevi senjski Uskoki za napad. Do 600 njih naskoči stolp ter ga hitro obda v kljub divji obrambi od turške strani. S strašnim vpitjem se prerinejo Uskoki do tramov, nasloné na stolp lestve ter začno s sekirami oboroženi po njem plezati. Huda je bila borba. Na stolpu je bilo 80 Turkov, ki so odbijali napad na vse razne načine. Streljajo s puškami, prebadajo s sulicami, mečejo na naše

¹⁾ Hörmayr, Archiv f. Gesch. Staats- und Kriegskunst, Jahrgang 1829, str. 344.

²⁾ Hörmayr, *ibid.*; Valvasor XII. 44; XV. 541.

³⁾ Ta stolp je bil postavljen poleg groba Hasanovega. Hasan-paša je bil sprva pokopan pri Sisku. Ban Bakač Erded je dal njegovo truplo, ko so ga izvlekli iz vode, zaviti v dragocene preproge ter pokopati na nekem holmcu poleg Siska. V grob zabode sulico, na kateri se je vila zastava. Ali Rustan in Erdoglis sta ga zbok nekega praznoverja izkopala in neke temne noči pokopala pri Petrinji, kjer je bil sedaj postavljen omenjeni novi stolp. (Valvasor XV. 541.)

goreči sumpor, da je mnogi Uskok zgorel, ali množica njih vendar le odloči zmago. Kmalu so na vrhu stolpa, odkoder pomečejo Turke, nato se polasté tudi topa. Malo Turkov se reši v bližnjo kulo. Te Lenkovičeve junake pohvali nadvojvoda Maksimilijan radi njih posebne pogumnosti. Oni so pa ravno hoteli pokazati s tem svojim činom, kako so privrženi vladarju habsburškemu, pri katerem so jih hoteli njih sovražniki ovaditi kot nezveste podložnike.¹⁾

Čim so naši osvojili omenjeni stolp, ki je bil Turkom jedina nada, obrnejo po zapovedi nadvojvode Maksimilijana 8 topov proti kuli, kjer pobijejo jako mnogo Turkov. Tako se zmanjša turška vojska, ki vsled tega izgubi vsako nado, da se bode mogla držati v započeti borbi. In ko se je potem razvil v kuli strašen smrad od mrtvih trupel, ni se mogel sovražnik nič več v njej vzdržati. To opazita turška zapovednika Rustan in Erdoglis pa poskrbita, da se reši, kar se je dalo še rešiti. Posula sta zato kulo s smodnikom, a ravno tako tudi topove, da se poprej razpočijo in pokončajo. Potem zažgeta sumpor, da je začela vsa kula goreti, čim so jo zapustili vojaki. Le-tá četa se obrne najprej proti Zrinju, a kesneje pobegne v Kostajnico. Naša vojska osvoji Petrinjo dne 10. avgusta. V prvi vrsti so odločili boj Lenkovičevi Uskoki.²⁾

Isti dan zažgó Turki tudi Sisek ter ga zapusté. Ko je namreč siška posadka videla, da Petrinja gori, ter slišala ob jednem pokanje topov, znala je, kaj to pomeni, in da nje nič boljšega ne čaka. Zatorej zažgé précej na to svojo kulo ter pobegne iz nje na ladje, ki so bile pripravljene na Savi. To se je pa vse tako hitro vršilo, da so morali mnogi, ki so zaostali, plavati za ladjami, da jih doidejo, ali se pa prepušiti milosti ali nemilosti sovražnikovi. Med poslednjimi je bil tudi zapovednik kule Ibrahim-beg. Bil je šepav, ker je bil pri Bihaću ranjen v nogo. Njega in še mnogo drugih Turkov ulové naši, ki so prihiteli v Sisek, zapazivši, da gori. Naša vojska predobi na ta način tudi Sisek z 20 topovi, katere izvlečejo iz vode, kamor so jih bili potopili Turki. Po osvojenju teh dveh važnih trdnjav delalo se je na to, da se pokončajo ostanki sovražnikove vojske ter osvojé sosednje kule in trdnjave. Jurij Lenkovič napade zatorej Kostajnico, ki je bila že od leta 1556. v turški oblasti. Iznenada prihrumi na njo ter jo osvoji, ali le za kratek čas. Ker se je moral vrniti s svojo četo k glavni vojski, zasedejo jo zopet Turki.³⁾

¹⁾ Valvasor XII. 45; XV. 542. Senjski Vlahi so bili večji del katoliki.

²⁾ Valvasor XV. 542; Balthasar Kercselich, *Historia cathedralis ecclesiae zagradiensis*, str. 299; Hurter, *Gesch. Ferdinand II.*, III. str. 149.

³⁾ Valvasor XII. 21.

Peter Erdedi je čistil predele okoli Siska, Zrinjski in Nadažd pa sta bila poslana s konjico v Kanižo, ker je bil nadvojvoda Maksimilijan sedaj nakanil udariti z vojsko na Ogrsko, da se združi z bratom Matijo.¹⁾

Nadvojvoda Maksimilijan je dal pred svojim odhodom petrinjsko trdnjavo čisto razdejeti, ker je mislil, da je ni vredno popravljati. Ali se je prevaril, kakor bomo videli. Z velikim trudom osvojene trdnjave niso dobro oskrbeli niti s hrano niti s posadkami, pa so jo zatorej Turki dobili zopet v svojo pest. Kulo siško je prepustil nadvojvoda zagrebškemu kapiteljnu, tako tudi zemljišče okoli podrte Petrinje. Ko je nadvojvoda pohvalil in nadaril senjske Uskoke radi njih posebne hrabrosti, zapusti tabor ter se povrne s svojo četo in 30 topovi na Štajersko. Dan osvojenja Siska (10. avg.) proslavljali so zapovedniki vsako leto s tem, da so se menjali ta dan v službi.²⁾

Ako so hoteli kristijani, da jim bodo zadnje zmage nad Turki koristne, morali so osvojene trdnjave popraviti in z jakimi posadkami oskrbeti. Najbolj potrebno je bilo to pri Sisku. Kapitelj zagrebški se je trudil po svojih slabih silah, da popravi kulo; ali kaj je mogel storiti s tako neznatno podporo, ki jo je dobil od cesarja. Borih 4000 goldinarjev je mogel potrošiti, a kaj je to bilo za Sisek, ki se je smatral za prvo trdnjavo na Hrvaškem. S čim naj bi si nabavil orožje, smodnik in topove, s čim plačal vojake? Le 30 konjikov in 50 haramij se je moglo vzdrževati od teh slabih dohodkov. Pa s to četo naj se brani ves turopoljski predel? Vrh tega pa so izjavili stanovi hrvaški, da niso dolžni braniti na svoje stroške osvojene prekokolpske krajine, ter so celó razpustili svoje čete. Bana Tomaža Erdeda pa je cesar poslal prav v tem času kot svojega polnomočnika iz dežele sklepat mir z Žigo Batorijem, vojvodo erdeljskim. Tako je ostala Hrvaška skoraj brez vsake prave obrambe.³⁾ Zavaljo slabe podpore se je moral tudi nadvojvoda Maksimilijan povrniti iz tabora, kjer se je bila pojavila bolezen radi prevelikega pomanjkanja hrane. Poročila nadvojvode, katera je pošiljal cesarju, so prav žalostna. »Vojska v Karlovcu«, piše nadvojvoda, »toži, da ne dobiva v redu svoje plače in da mora svoje stvari prodajati, ako se hoče prehraniti. Ako se ne bodo o pravem času plačevali ti dobri ljudje, ki dobro poznajo način vojskovanja s sovražnikom, morajo se povrniti v svojo domo-

¹⁾ Hormayr, Archiv f. Gesch. Staats- und Kriegskunst, Jahrgang 1829, str. 347.

²⁾ Balthasar Kercselich, Historia cathedralis ecclesiae zagrabiensis, str. 300.

³⁾ Ibid.

vino, ker jim tukaj ni obstanka. Prav tako se godi polku Rajtenavskemu, ki je tako siromašen, gol in večjidel bolan, da se Bogu smili.« Nadvojvoda zaklinja cesarja kot skrbnik naslednikov nadvojvode Karola, katerih dežele so v veliki nevarnosti, da čim prej pošlje izdatno pomoč.¹⁾ Ali le-ta pomoč je bila vedno preneznatna, zato naša vojska tudi ni imela pravega uspeha.

Turki so bili dobro poučeni v vseh teh okoliščinah, pa so hitro upotrebili čas in priložnost, da se osvetijo kristijanom za nedavno pretrpljene izgube in da osvojé zopet izgubljena mesta. Že prve dni septembra se vzdigneta iz Kostajnice, katero je moral Jurij Lenkovič zapustiti, Rustan in Erdoglisbeg na naše kraje s svojimi četami. Prvi udari na Hrastovico, katero hitro osvoji, ker je bila naša posadka pobegnila. Potem se obrne proti Petrinji, katero da precej obnoviti in učvrstiti, ter tudi v njej ostane z večjo posadko. Erdoglis pa je, osvojivši Gore, napadel Turopolje ter ga strašno opustošil, posebno predel okoli Farkašiča. Kaj je bilo našim početi? Vojska se je bila že večjidel razšla, pa jo je bilo treba sklicati iz bližnjih trdnjav, iz Karlovca in Zagreba. Bilo je sicer že kesno v jeseni, ali vendar je Eggenberg s Coroninijem, ki je bil takrat pri Petrinji imenovan zapovednikom konjice, napadel Erdoglisa blizu Kolpe, ko se je vračal z velikim plenom v Petrinjo. Razvije se huda borba, v kateri padejo skoraj vsi Turki, a naši jim odvzemo ves plen. Sam beg Erdoglis je bil ujet ter poslan v Požun (ne v Gradec, kakor trdi Zwiedeneck, češ, da je bil ujet na Maksimilijanovi, iz Gradca upravljani krajini), kjer je tudi v ječi umrl.²⁾

Zmaga krščanskega orožja pa ni imela nobenega pravega pomena, kajti s tolikim trudom osvojene trdnjave so ostale slednjič vendar le v turški oblasti; tako je ves trud tega leta bil za Hrvate in Slovence brezuspešen v teh predelih.

¹⁾ Zwiedeneck, Ruprecht von Eggenberg, str. 123 do 124.

²⁾ Balthasar Kercselich, Historia cathedralis ecclesiae zagrabiensis, str. 300; Zwiedeneck, Ruprecht von Eggenberg, str. 124 do 125. Hurter, Gesch. Ferdinand II., zv. III. str. 149. Richter (Hormayr, Archiv, Jahrg. 1829, str. 347) pripisuje to zmago Ivanu Coroniniju in njegovi četi. Zatorej se zove tudi brdo, na katerem je Coronini pokončal turško vojsko in ujel Erdoglisa, Lahovičevo brdo = italijansko brdo, češ, da je bil Coronini Italijan. Richter je posnel te podatke po knjigi: Bellum Petrinense, Görz 1779, katero je napisal grof Rudolf Coronini. Le-tá je seveda vse zasluge pripisal v prvem redu svojemu sorodniku, da proslavi tako tem bolj rod Coroninijev. Po Richterju se je bitka dogodila že koncem avgusta, po Hurterju (III. str. 149) pa 15. sept., kar dokazuje po nekem pismu nadvojvode Maksimilijana cesarju Rudolfu iz Radgone. Po Kercselichu (str. 300) pa bi se bila morala bitka še kesneje dogoditi, kajti po njegovi trditvi sta se oba turška zapovednika vzdignila iz tabora šele dne 20. septembra, kar pa ni prav verjetno, ker nimamo dokazov zato.

Na Ogrskem je prevzel obrambo nadvojvoda Matija ter še po zimi l. 1594. prispel v Rabo, kjer se je sklenilo, da se ima obsesti Novi Grad. Zapovednik Palfy je imel izvršiti ta nalog, kar se mu je tudi posrečilo s 14.000 pešci in 7000 konjiki po kratki borbi. Kmalu zatem napade tudi Zrinjski s 10.000 vojaki turška posestva. V tej borbi se mu pridruži plemstvo iz Medmurja in posadka iz Kaniže. Ž njim so se vojskovali tudi Frančišek Nadažd ter stotniki Žiga Herberstein, Friderik Trautmansdorf, Ivan Larič in Melhior Rödern. S to vojsko in 11 topovi se poda Zrinjski proti Berzencu. Turki razpoznajo precej svoj položaj, zažgó trdnjavo ter se umaknejo prej, nego se jim približa naša vojska. Naši pogasé hitro ogenj ter zaplenijo 7 topov v trdnjavi. Potem se vzdigne vojska na Čorgo ter ga začne biti s topovi. Hasan-aga, sandžak v Segezdu, izprevidi veliko nevarnost za-se in za posadko ter hitro pobegne iz trdnjave, zapalivši jo poprej na vseh straneh. Naši zasedejo same podrtine. Sedaj jo udarijo na Babočo. Zrinjski se je nadejal, da dobi tudi njo tako lahko v svojo last. Ali se je prevaril. Turki so namreč izvedeli o nakani naše vojske, pa so podrli vse mostove preko rečice Rinje, katere naša vojska ni mogla pregaziti, ker se je bila razlila vsled spomladanskega deževja. Ker ni mogel Zrinjski na noben način do trdnjave, tudi ne preko potoka Labada, kjer so bili nametani visoki nasipi, povrne se koncem marca v svojo Kanižo.¹⁾

Početkom maja se zbere na Ogrskem velika cesarska vojska. Z jednim oddelkom obsede štajerski deželni poglavar Teuffenbach trdnjavo Hatvan, z drugim večjim pa se vzdigne sam nadvojvoda Matija na Ostrogon. Beglerbeg budimski Hasan-paša pride z 10.000 vojaki Hatvanu v pomoč ter se strne s Teuffenbachom pod trdnjavo. Po dveurni borbi so Turki premagani ter izgubé do 3000 mož, med njimi mnogo odličnih zapovednikov. Drugi dan po bitki začne nadvojvoda Matija sam oblegati Ostrogon s 50.000 vojaki. Šestkrat napade krščanska vojska trdnjavo, ali vsakokrat jo obleganci odbijejo. Že 59 dni oblegajo kristijani trdnjavo, pa ni bilo nobene nade, da jo pridobé. Kar se izvé, da se približuje Sinan-paša trdnjavi v pomoč. Na to se je morala krščanska vojska umekniti izpod Ostrogona.²⁾

Sinan-paša, kateremu je bilo žal, da je začel vojsko, pisal je v tem za pomoč v Carjigrad. Sultan mu pošlje v pomoč samega ago janičarskega, kar se doslej ni še nobenkrat zgodilo. Ta aga je spremljal le sultana v vojsko, dru-

¹⁾ Dane Gruber, Borba Hrvata sa Turci, str. 118.

²⁾ Hammer, Gesch. d. osm. Reiches IV. str. 222.

gače pa je ostal vedno v Carjigradu za obrambo sultanovih dvorov. Ago je spremljal Džebedži-bači s 1000 pešci, a tudi kanu tatarskemu je bilo zapovedano, da pride vezirju v pomoč. Pripeljal mu je 40.000 mož v tabor. Z ogromno vojsko od 100.000 mož udari tedaj Sinan na Ogrsko, da pomore Ostrogonu in Hatvanu.¹⁾ Hitro osvoji Tato, katera je bila izročena Juriju Pazyju; le-tá se ni niti branil, nego je predal trdnjavo brez borbe. Turki so ga pustili iz trdnjave vkup s posadko. Ravno tako hitro in brez težav osvoje Turki tudi kulo sv. Martin ali sv. hrib, kjer je bil samostan za redovnike. Od tukaj se poda Sinan naravnost proti Rabi, katero obsede zadnjega dne julija meseca. Naši zategadelj hitro popusté obleganje Hatvana in Ostrogona ter pohité v pomoč Rabi. Bilo je nade, da kristijani uspejo, ker je bila njih vojska mnogobrojna. Turki so obsedali trdnjavo 20 dni, ali pravega uspeha niso imeli. Zato sklene naša vojska po predlogu zapovednika Palfyja pogumen čin, namreč da napade turški tabor. Ali nemške čete niso hotele sodelovati pri tem podjetju, pač pa ogrska pod Palfyjem. Bilo je 5000 mož najboljše vojske, a ravno s toliko četo jim pride iz trdnjave v pomoč zapovednik Hardek. Poveljnikom brodovja na Donavi pa je bilo zapovedano, da v istem času s svojimi četami napadejo sovražnika od zadaj. Palfy in Hardek junaško odbijata Turke ter jih celo prepodita z nasipa; ali ko pošlje proti njima Sinan nove čete janičarske, ne gane se Matija, niti se pridružijo borbi brodarji. To odloči borbo. Naši so se borili kot levi od zore do poldne. Ali ko je bil Palfy ranjen ter odnesen z bojišča, začela se je tudi njegova četa umikati; Hardek pa pobegne s svojo četo v trdnjavo. Turki izgube v tej bitki čez 3000 mož, kristijani pa le 255. Vendar pa Turki nadaljujejo obleganje. Ko je pa slednjič Sinan-paša uvidel, da ne bode mogel trdnjave prej osvojiti, dokler ne zapré mesta tudi od vode, začne delati most čez Donavo. V bojnem svetu nadvojvode Matije bili so zmedeni radi tega. Le pogumen napad na delavce jih je mogel rešiti iz zadrege. Zatorej napade junaški Zrinjski s svojo četo, kateri so bili tudi Nemci pridruženi, delavce mostú in janičarje-stražarje ter se bije ž njimi do noči, ali brez uspeha, četudi je pobil do 2000 Turkov ter svojih izgubil čez 200 mož. Turki narede po noči most. Plašljivi Nemci so bili krivi, da je nadvojvoda Matija popustil obleganje ter odšel s svojo vojsko. Obranitev mesta je prepustil zapovedniku Hardeku. Ko Turki spazijo, da se naša vojska umiče iz tabora v velikem neredu, napadejo tem huje trdnjavo od vseh strani. Plašljivi

¹⁾ Ibid. str. 222 do 223.

Hardek se preda sovražniku že čez 20 dni, četudi bi se bil še lahko branil. Še preden je minilo tridnevno premirje, katero je bilo dovoljeno v to svrhu, da se dokončajo pregovori o predaji, izročil je zapovednik Hardek trdnjavo Turkom. Radi tega podlega čina je bil Hardek, ki se je pred obleganjem hvalisal, da pozoblje vse Turke, če si že ne stró pred Gronom vratu, vkup z graditeljem Perlinom pozvan pred vojaško sodišče. Oba sta bila obsojena na smrt ter drugo leto 1595. dne 16. junija ob glavo dejana.¹⁾ Osman-paša pa je postal sandžak rabski ter je dobil za posadko v osvojeni trdnjavi 3000 janičarjev in 300 topov s 1000 topničarji.

Vsled teh žalostnih poročil z bojišča razširi se po sosednih deželah iznova velik strah pred Turki. Celo na Moravskem in Šleskem se je prebivalstvo pripravljalo za boj proti sovražniku. Štajerska je bila silno vznemirjena, ko je večja četa Turkov prodrla do Kaniže, v Ljubljani pa je bilo vse na nogah, ko se je raznesel glas, da so Turki premagali blizu Karlovca (27. sept.) markgrofa Burgava.²⁾ Pad Rabé je silno preplašil nadvojvodinjo Marijo v Gradcu, zopet je pisala cesarju, kam naj ide v tej nevarnosti, kajti umrla bode strahú, če zapazi Turka v bližini.³⁾ Vendar se pa nadvojvodinji ni bilo treba umekniti iz Gradca, premda si je našla pribežališče na dvoru nadvojvode Ferdinanda Tirolskega. Grozni Sinan-paša udari namreč na Komoran, kamor pride že dne 4. oktobra. Četudi se je trudil na razne načine, da predobi to trdnjavo, ni se mu posrečilo, kajti bila je za njegovo vojsko in za njegove topove prejaka. Ko je pa izvedel, da se približuje Matija z veliko vojsko, prenehal je z obleganjem dne 28. oktobra. Evropske čete odpravi v zimske tabore v Budim, Stolni Belgrad in srbski Belgrad, azijske pa pošlje v Damask, Haleb in Diarbekir. Nato razpusti tudi nadvojvoda Matija svojo vojsko. Vse vojskovanje je bilo za kristijane to leto na Ogrskem nepovoljno.⁴⁾

Na cesarskem dvoru se je v tem marljivo posvetovalo, kaj bi bilo potrebno storiti za obrambo. Že v oktobru so svetovalci sestavili osnovo, po kateri bi se dala v prihodnjem letu zbrati lepa vojska. Po tej osnovi naj 30 posestnikov na sedem mesecev vzdržuje po jednega vojaka. Na ta način bi mogla dati sama Dolnja Avstrija 5000 mož. Uprava z denarji se vendar ne sme prepustiti odbornikom. Češka lahko zmore po tej osnovi 8000 pešcev, a vrh tega

¹⁾ Valvasor XV. 542; Hurter, *Gesch. Ferdinand II.*, zv. III. str. 149; Hammer, *Gesch. d. osm. Reiches IV.* 223 do 224.

²⁾ Hammer, IV. str. 150.

³⁾ Hurter, *Gesch. Ferdinand II.*, zv. III. str. 151.

⁴⁾ Hammer, *Gesch. d. osm. Reiches IV.* str. 224.

dá v največji potrebi brez posebne težave vsakega desetega moža in 2000 konjиков, Moravska 1000, Šlezija 1200, Lužica 400 mož. Za redno vojsko, ki je jedina sposobna za dolgotrajno borbo, mora se razpisati redni davek. Od tirolskih dežel se zahteva po omenjeni osnovi 4000 mož.

Čete iz dežel nadvojvode Karola se nimajo udeleževati bojev na Ogrskem razen v največji potrebi, in če jih ne bode napadal bosenski paša, kateremu se bode pa že moči ustavljati. Vendar pa morajo biti Kranjci, Korošci in Štajerci zbrani na meji ali pa po trdnjavah ter morajo biti vedno na boj pripravljene. Treba je paziti, da bodo vedno vsi, namreč vsak 30. in 10. mož pešcev in konjiki (Gültperde) za boj pripravljene, da se zberó, če bo sila, v osmih dneh; za nje se pa vendar ne more razpisati redni davek, kakor za redovito vojsko, ker bi mogle nastati radi tega zmešnjave. Udarijo li Turki z vso silo na te zemlje, potem naj jim pohiti tudi cesar v pomoč, udarijo li pa na Kanižo, Šopronj in Dunajsko Novomesto, dolžni so tudi poslednji cesarju pomagati.¹⁾

To so bile sicer lepe osnove, ali pri tedanjem stanju večjidel neizvedljive. Čete so morale biti sicer vedno na oprezu, ali oskrba je bila tako slaba, da se je vojska večkrat razšla zbok pomanjkanja hrane. To je bil pa ob enem povod, da si je vojska sama naplačala svoj trud. Napadala je in ob enem plenila po turških pomejnih predelih. Posebno se je odlikovala v tem karlovska posadka, odkar je postal njen zapovednik bojaželjni in nemirni Jurij Lenkovič. Kakor ne davno pred njim Jošt Turn, tako je bil tudi Lenkovič Turkom strah in trepet. S svojim junaštvom se je proslavil na daleč po vseh turških zemljah. Najhuje je čutila njegovo roko turška krajina, kamor je iz Karlovca vpadal vsak čas. Tako se že kesno pod jesen l. 1594. vzdigne s 1000 vojaki na Bihač; dne 5. novembra se približa tej trdnjavi po noči, neopažen od turške posadke. Še tiste noči okoli 2. ure čez polnoči dá na tiho prisloniti lestve na mestno ozidje ter zapové vojakom, da zlezejo na trdnjavsko zidovje. Kakor so bili vsi pravi junaki, hitro poskačejo na zidovje. Sedaj šele jih spazi turška posadka, ki zažene strašen krik ter zleti proti napadačem. Ali vse to je bilo brezuspešno. Kar se ni rešilo v kulo, poginilo je od meča ali od puške, tako da se je napolnil ves prostor z mrtvimi trupli. Naših je padlo malo. Valvasor²⁾ pravi, da komaj 3, a četa dobi velik plen ter osvobodi 1200 krščanskih sužnjev. Kule pa Lenkovič ni mogel osvojiti, ker ni vzel s seboj velikih topov. Mesto pa je

¹⁾ Hurter, *Gesch. Ferdinand II.*, zv. III. str. 415 do 418. Prilog CXV.

²⁾ Valvasor XII. 16.

vendar le požgal ter se povrnil dne 8. novembra slavodobitno s plenom in osvobojenimi sužniki v Karlovec.¹⁾

To junaško delo Lenkovičevo je ohrabilo kristijane v hudih stiskah in težavah, ki so jih morali trpeti v teh hudih časih. Lenkovič jim je bil jedina nada, da slednjič vendar le premagajo sovražnika ter mu odvzemo doslej izgubljene trdnjave. Celo zimo se je torej pripravljalo za vojsko v prihodnjem letu. Za kristijane je bilo povoljno, ker so se ravno v tem času vzdignile proti turškemu gospodstvu Moldavska, Vlaška in Erdelj ter niso hotele nič več davka plačevati. In ta sovražnik je bil za Turško nevarnejši, nego razdeljene čete cesarske. Vojvode vseh treh dežel, Žiga Erdeljski, Aron Moldavski in Mihajlo Vlaški sklenejo s cesarjem Rudolfom II. zvezo proti Turkom, katere tudi večidel preženo iz svojih dežel.²⁾ V Carjigradu se je pojavil radi teh dogodkov nemir. Posebno hudo je bilo Sinanu, ki ni imel sredstev za svojo vojsko. Že so se mu grozili janičarji, da izstopijo iz službe, ako ne dobé v redu svoje plače. Sinan mora sedaj upotrebiti izredno sredstvo, da vojsko ohrabri v boju proti kristijanom. Po nagovarjanju Sinan-paše dovoli namreč sultan, da se prenese sveta, črna prerokova zastava iz Damaska v Carjigrad. Prvikrat se je to sedaj zgodilo, da se je le-tá zastava upotrebila v vojski proti kristijanom. Tisoč janičarjev jo spremi v tabor, kjer jo pozdravi zbrana vojska oduševljeno. Vendar pa sultan Murad ni doživel, da vidi uspehe svojega truda, kajti on umre dne 16. januarja leta 1595., a nasledi ga dovedanji namestnik v Magneziji v Mali Aziji Mohamed III. (1595 — 1600). Izpremema na turškem dvoru vplivala je tudi na ogrske odnošaje. Sinan-pašo pokliče namreč novi sultan v Carjigrad, a za velikega vezirja postavi Ferhad-pašo. Prva naloga velikega vezirja je bila, da uduši upor na Vlaškem, kjer so ustaške čete pod vodstvom Kiralija na početku leta 1595. osvojile že večji del najjačjih trdnjav, kakor: Nikopolj, Brajlo, Silistrijo i. t. d. Ali Ferhad-paša se odpoti kot vrhovni zapovednik v Vlaško šele meseca aprila ter pride meseca julija pod Ruščuk. Ko je pa hotel ravno čez Donavo udariti, dobi glas, da je odstavljen, a mesto njega imenovan že v četrtič za velikega vezirja Sinan-paša.³⁾ Ta prevzame zopet sam zapovedništvo v vojski, osvoji hitro Bukarešt in Trgovište ter učvrsti obe mesti. Ali gospodstvo osmansko je trajalo tukaj le kratek čas, kajti vojvoda Mihajlo, ki se je spočetka zaradi neuspehov podal v Erdelj, prikaže se zopet početkom oktobra na Vlaškem ter osvoji v treh dneh Trgo-

¹⁾ Ibid.

²⁾ Zinkeisen, *Gesch. d. osm. Reiches* III. 596.

³⁾ Zinkeisen, *Gesch. d. osm. Reiches* III. 598.

vište. Sinan-paša izprevidi v kratkem, da se ne bode mogel tudi v Bukareštu držati, popali radi tega vse lesene utrdbe ter pobegne s svojo vojsko. Proti Džurdževu se mu vojska kar razkropi, a pri prevozu čez Donavo jo pokončajo Vlahi popolnoma. Sam Sinan-paša se komaj reši, a Džurdževo pade že čez tri dni.¹⁾

Tudi na Ogrškem se ni Turkom bolje godilo. Nadvojvoda Matija zbere po posredovanju cesarjevem lepo vojsko, ki je štela najmanj 60.000 mož. Na državnem zboru v Regensburgu so sklenili zbrati 13.900 konjikov in 51.000 pešcev, in sicer na račun Nemčije in nekih italijanskih knezov. Papež sam je obljubil 14.000 pešcev in 2000 konjikov pod zapovedništvom Frančiška Aldobrandinija. Drugim knezom so določili na zboru število vojakov. Kdor pa le-teh ni imel, dal je pomoč v denarjih, kar je bilo tudi mnogo bolje za vojaški red. Za denar se je najela prav lahko dobra vojska, ki je morala biti svojemu zapovedniku pokorna. Italijanska vojska pa je bila silno razuzdana ter je večkrat huje razsajala in plenila nego sami Turki, zatorej so se je tudi povsod bali. Cesarju je bilo zategadelj ljubše, da je vojvoda florentinski plačal 60.000 kron v cesarsko vojaško blagajno. Celó iz Moskve je poslal veliki knez Teodor I. svojega glasnika javit cesarju, da mu hoče tudi on poslati pomoči proti Turkom.²⁾

Za zapovednika te vojske imenuje cesar Karola Mansfelda, v vojaških stvareh izkušenega vojvodo. On se vzdigne dne 1. julija z vso vojsko pod Ostrogon, da osvoji najprej to čvrsto in važno mesto za podlogo daljnjih podjetij, kajti cesarska vojska se ne more poprej pomekniti proti iztoku, dokler nima te trdnjave v svoji oblasti. Obleganje je trajalo že celi mesec brez uspeha. Kar se vzdigne Mohamed-paša, anatolski beglerbeg, sin Sinan-paše, z 20.000 vojaki, katere so zbrali sandžaki budimski, rabski in temešvarski. Mansfeldova vojska ga je čakala pripravljena za boj, zatorej je ostal pet dni v taboru, neodločen, kaj bi storil. Slednjič se odloči, da napade in osvoji breg Stražo pred trdnjavo. S tega brega se je dalo lepo v trdnjavo streljati ter jo tako prisiliti na predajo. Ali tudi Mansfeld je hitro uvidel, kakšne važnosti je ta breg, pa se je zatorej dobro pripravil za napad. Dne 4. avgusta udari vsa turška vojska na to brdo. Razvije se huda bitka, ali kristijani sijajno zmagajo. V borbi padejo skoraj vsi turški zapovedniki in do 14.000 mož.³⁾ Naši zaplenijo ves turški tabor s 1500 šatori, ki so bili napolnjeni z raznovrstnimi dragocenostmi, 37 topov in zastav. Le veliki

¹⁾ Zinkeisen, Gesch. d. osm. Reiches III. 590.

²⁾ Zinkeisen, Gesch. d. osm. Reiches III. 600 do 601.

³⁾ Valvasor XV. 543.

top varadinski, spomin osvojenja po Sulejmanu, je rešil beglerber sigetski.¹⁾ Še celi mesec za tem se je držala dobro učvrščena trdnjava. Šele, ko so ji zaprli vodo (napitek vode so plačevali po cekinu), udala se je posadka dne 2. sept. 1595. Naši so ji dovolili sloboden odhod.²⁾

Za Ostrogonom pride na red Višegrad. Naši ga hitro osvojé. Nekaj je pomogla bojna spretnost italijanskih zapovednikov Aldobrandinija in Ghislierija, nekaj pa izdajstvo Osman-age, da je ta trdnjava tako hitro padla. Osman preda našim smodnišnico, katero hitro izpraznijo. Ker je pa vedel, kaj ga za to delo čaka pri Turkih, ostal je rajši v krščanskem taboru ter se dal tudi krstiti. Ko je izvedel poturica Mohamed-beg, da sta izgubljeni trdnjavi Ostrogon in Višegrad, zažge tudi Vac in pobegne v Budim. Zapovednik Palfy, ki je bil s svojo četo v bližini, pohiti v trdnjavo, pogasi ogenj ter zasede mesto. Na ta način so postali naši gospodarji treh važnih ogrskih trdnjav.³⁾

V tem, ko so naše čete tako srečno napredovale na Ogrskem, napadli so bosenski Turki po svoji stari navadi sosednje dežele ter pridrli celo do Pivke na Kranjskem, kjer so hudo razsajali, plenili in lovili ljudi za sužnike svoje. Kmalu pa se pripravljena četa vinodolskih in senjskih Uskokov vzdigne nanje pod vodstvom Jurija Posedarskega ter jih napade pri Lipnici, ko so se s plenom vračali domov. Zgodilo se je to ravno na dan pred sv. Rešnjim Telesom. Turki so bili tako pobiti, da ni odnesel nobeden žive glave. To je jeden zadnjih napadov turških v slovenske dežele.⁴⁾

Prav ob istem času, ko se je bila odločna bitka na gornjem Ogrskem, vzdigne se lepa četa Hrvatov in Slovencev pod vodstvom Jurija Zrinjskega na Babočo (Bobovec), mesto blizu Drave med Kanižo in Sigetom, katerega ni bil mogel le-tá v prošlem letu osvojiti radi prevelike vode. Krajiški general Žiga Herberstein mu je pripeljal na pomoč slovenske čete, katere je marljivo uril v bojnem orožju v Radgoni, Ptuju in Varaždinu. V kaniški trdnjavi je takrat zapovedoval Kristof Hacin. Vse vojske je bilo do 10.000 mož z dovoljnim številom topov. Na potu v Babočo je morala vojska pregaziti reko Rinjo pri Korpadu; vendar pa je prispela še tisti dan (14. avgusta) v Čorgo, kjer je prenočila. Radi prevelike vročine

¹⁾ Ibid.

²⁾ Zinkeisen, *Gesch. des osm Reiches* III. 601; Hammer, *Gesch. d. osm. Reiches* IV. str. 251 do 254.

³⁾ Valvasor XV. 543 do 544; Hammer, *Gesch. d. osm. Reiches* IV. str. 254.

⁴⁾ Valvasor XV. 544.

tudi še drugi dan ni mogel prispeti v Babočo, nego se je ustavil pri Sv. Kralju, uro hoda od Baboče.¹⁾

Turki v trdnjavi niso niti slutili, kaj jim preti. Ko pa zapazijo ogenj v taboru, šine jim precej misel v glavo, kaj to pomeni. Slabo so bili pripravljene za odpor, zato je skle-nejo še tisto noč trdnjavo zapustiti, ali jo tudi pri odhodu zažgati. To tudi v istini storé. Že drugo jutro zažgó trdnjavo, pusté vse topove in druge bojne priprave ter pobegnejo. Naši pohité v trdnjavo gasit ogenj ter rešit, kar se je še dalo. Izvlečejo osem nepoškodovanih topov, naplenijo tudi nekaj plena, ali ognja niso mogli pogasiti; tako izgori velik del trdnjave. Z osvojenjem Baboče pride v krščansko oblast čez 300 vasi ob reki Dravi.²⁾

Po osvojenju Baboče se zberejo naši vojskovodje na posvetovanje, da odločijo, kam jim je udariti z vojsko, ker doslej niso še nič izvedeli o zmagi Mansfeldovi. Herberstein je bil za to, da se prepelje vojska čez Dravo ter udari proti Požegi. Zato je bil že naročil ladje za prevoz. Krištof Hacin pa je mislil, da bi trebalo napasti Pečuh, ki bi se mogel bržkone brez velikega truda zavzeti, ker ni bil jako učvrščen in brez prave posadke, kajti večji del nje je bil pohitel v pomoč turški vojski pod Ostrogon. Drugi so bili zopet mnenja, da bi Turke najhujše preplašili, ko bi se napadla kula Turbit izza Sigeta, kjer je bil spravljen drob sultana Sulejmana I. Slednjič pa zmaga mnenje Jurija Zrinjskega, da naj ostane vojska zbrana na mestu, in da se popravi stara trdnjava Baboča, katero so porušili za poprejšnjih bojev. V sedmih dneh je bila kula popravljena in učvrščena po italijanskih zidarjih. Zrinjski postavi za zapovednika posadki Nikolaja Horvata. Vrh tega pa pusti tukaj tudi Hacin nekaj svoje vojske pod vodstvom Wemillerja.

Deseti dan se povrne Zrinjski že domov. Ko pride v vas Orsad poleg Čorgona, dobi glas o Mansfeldovi zmagi pri Ostrogonu. To veselo novico javi precej svoji vojski, ki od radosti ustrelí nekolikokrat iz topov ter zažge kresove. Kmalu za tem se povrne v Kanižo.³⁾ Herberstein je v tem utrjeval Babočo, ki je imela v bodoče ves predel v okolici varovati. Ker se je bilo pa bati, da Turki udarijo zopet čez Kolpo, menil je Herberstein, da bi se morala vendar le Petrinja osvojiti. Začne se radi tega dogovarjati z Eggenbergom, Bakačem, Jurijem Lenkovičem in drugimi zapovedniki krščan-

¹⁾ Hurter, *Gesch. Ferdinand II.*, zv. III. str. 308.

²⁾ Valvasor XII. 327; Dimitz, *Gesch. Krains* III. 350; Hurter, *Geschichte Ferdinand II.*, zv. III. str. 308.

³⁾ Dane Gruber, *Borba Hrvata sa Turci*, str. 135 do 137.

skih čet, da se vzdignejo vsi na Petrinjo. Vsi so bili složni v tej reči ter sklenejo utaboriti se pri Novem Gradu na Savi.¹⁾

A še poprej nego se vzdigne Herberstein z vojsko svojo od Baboče proti Petrinji, navesti mu sèl, da so Turki napadli okolico koprivniško, pa da tam nemilo razsajajo, požigajo ter plenijo ljudi in živino. Herberstein se vzdigne jadrno nanje, zasede pota, po katerih so se morali vrniti, jih napade iznenada, odvzame ves plen ter pobije do 130 konjikov.²⁾

Ker je bil Herberstein že začel s svojo četo borbo s sovražnikom, ni se hotel vrniti za sedaj na Hrvaško, nego je napadal koncem avgusta okolico cerniško in požeško v turški Slavoniji, da se osveti turškim begom, ker so od te strani prav pogostoma napadali krščanske kraje. Valvasor³⁾ pravi, da je Herberstein tako daleč prodril, kakor doslej še nobeden krščanski vojskovodja v teh krajih. Pri tem podjetju je moral Herberstein narediti štiri mostove čez znatne reke, kar ga je stalo mnogo denarja pa tudi truda. Še pred obleganjem Baboče se je Herberstein strnil z begom cerniškim pri kuli Žugravici, koder je poplenil mnogo turških vasi. Beg se mu je ustavil s svojo četo, ali je bil hitro premagan. Herberstein ga je podrl s konja, in beg se je komaj peš rešil.⁴⁾ Ko se je moral Herberstein kesneje podati zopet pod Babočo, pojavi se ta beg iznovič ter strašno razsaja od Cernika tje do Senja, vendar ga pa Senjani potolčejo in odvzemo plen in sužnje.⁵⁾ To razsajanje pa je bilo tudi Lenkoviču preveč; zategadelj sklene poiskati tega krvoloka v njegovem brlogu, v samem Cerniku. S 3000 najboljšimi krajiškimi vojaki, med katerimi je Erazem Scheier vodil četo kranjskih vitezov, podá se po dogovoru s Herbersteinom na Cernik, da ga osvoji. Jadrno napadeta oba zapovednika kulo ter jo porušita. Na to začneta pleniti in požigati bližnje vasi in gradove. Beg cerniški ju sicer napada od vseh strani, ali ona ga srečno odbijeta.⁶⁾ O teh borbah izve kmalu bosanski valija Pardi-paša ter pohiti s starim Smail-pašo iz Kostajnice proti našim. Izvedevši, katerim potom se mislijo naši povrniti, zasedejo klanec (Valvasor ga zove gotovo pokvarjeno »Sebača«) med Čaklovcem in Belo Steno ter Pakracem. Herberstein in Lenkovič izvesta o tej nakani, napadeta jadrno sovražne čete ter se probijeta skoz nje. Ko prideta na ugodno

¹⁾ Kercselich, *Historia cathedralis ecclesiae zagrabiensis*, str. 302.

²⁾ Valvasor XII. 127; Hurter, *Gesch Ferdinand II.*, zv. III. 307.

³⁾ Valvasor XII. 127.

⁴⁾ *Ibid.*

⁵⁾ Valvasor XII. 92.

⁶⁾ Valvasor XI. 127 do 128; Khevenhüller Franz Christ., *Annales Ferdinandeï*, II. del, str. 1408.

mesto zunaj klanca, povrneta se proti turškemu taboru ter se strneta s sovražnikom dne 1. septembra. Po dveurni borbi so Turki premagani, razbiti in pokončani. Do 3000 jih ostane mrtvih na bojnem polju. Tudi dve zastavi zarobijo naši. Sam Smail-paša je bil hudo ranjen.¹⁾ Herberstein je popisal sam to bojevanje v poročilu cesarju Rudolfu II.²⁾ Med potom na Hrvaško osvoje kristijani tudi še kuli Medjurić in Moslavino ter ju popolnoma razdenejo.³⁾ Prebivalci slavonski se začno po teh zmagah sami upirati Turkom. Hitro napadejo kulo Belo Steno, jo osvoje ter vso posadko pobijejo. Ko hočejo pa Cernik osvojiti, premagajo jih Turki in večidel pokončajo.⁴⁾ Sedaj pa se vzdigne narod tudi okoli Požege proti svojim tlačiteljem. Požeški beg se vzdigne na nje, ali s slabim uspehom. Niso mu pobili samo vojske, nego tudi sam pade v tej borbi. Ko napade namreč v boju junaka Lovrenca Ilijića, pograbi ga le-ta za vrat, ker se mu je bila sablja prelomila, ter ga tako dolgo drži, dokler ga ne zadavi, četudi ga je beg hudo ranil s svojo sabljo. Vsled teh ran umre tudi Lovrenc Ilijić. To je prvi početak boja za oslobojenje Slavonije izpod turškega jarma, ki se je pa šele čez nekaj let popolnoma razvil v pravo borbo.⁵⁾ Herberstein je hotel še isto jesen z novo vojsko napasti Virovitico, Brezovac in Slatino, ali je odgodil ta pohod radi obrambe na Hrvaškem. Ta svoj sklep je naznanil nadvojvodi Ferdinandu dne 30. oktobra, a že dne 2. novembra mu odgovori nadvojvoda, da je s to odredbo zadovoljen, pa da naj dá knezu Juriju Zrinjskemu v pomoč svoje konjike iz Veičavara (pri Muri), ko bi knez med tem udaril na Papo.⁶⁾

Dokončavši srečno te borbe, podasta se Herberstein in Lenkovič na Hrvaško, da izvedeta drug težaven posel, namreč da osvojita Petrinjo. Drugi vojskovodje so bili zbrani že v Novem Gradu.⁷⁾ Ko pride še Eggenberg, ban in ostali zapovedniki, odpravijo se vsi s svojimi četami iz tabora proti Petrinji. Pri Sisku pusté večji del topov in prtljage ter se odpotijo dne 22. septembra naravnost proti Petrinji.⁸⁾ Prednjo četo kakih 50 huzarjev in oklopnikov je vodil stotnik zagrebški Daniel Frankol. Ko ga opazi Rustan-beg, zapovednik Petrinje, poleti nanj iz trdnjave z 80 konjiki ter začne ž njim trd boj. Ali le-ta ga tako pogumno odbije, da je moral

¹⁾ Ibid.; Gruber, *Borba Hrvata sa Turci*, str. 139.

²⁾ Zwiedeneck, Ruprecht von Eggenberg, str. 125.

³⁾ Valvasor XII. 128.

⁴⁾ Gruber, *Borba Hrvata sa Turci*, str. 140.

⁵⁾ Ibid.

⁶⁾ R. Lopašić, *Spomenici hrvatske krajine*, knj. I. str. 202 do 203.

⁷⁾ Kerceselich, *Historia cathedralis ecclesiae zagrabiensis*, str. 302.

⁸⁾ Zwiedeneck, Ruprecht von Eggenberg, str. 125.

beg hitro obrniti svojega konja ter s svojo četo pobegniti v mesto. Vrata trdnjavska pa niso bila dovolj široka, da bi bili mogli vsi naenkrat skozi nje. Zatorej se obrne Rustan še jedenkrat proti našim ter se bije ž njimi tako dolgo, da so se njegovi večinoma rešili v trdnjavo. Pri tej priložnosti jo je pa tudi sam izteknil. Zadela ga je namreč smrtna krogla iz našega tabora, komaj se je umeknil, da ga niso naši ujeli. Turkov je padlo samo 15, ranjenih pa je bilo 8.

Tako ohrabrena četa napade trdnjavo brez vseh priprav. Najpoprej se spusté proti oni kuli, ki stoji desno, če se gleda s Kolpe. Hitro prisionijo na njo lestve ter začno po njih plezati. Ali Turki se zgrnejo hitro na to stran ter odbijejo naše s sulicami in drugim orožjem. Odbita četa se radi tega neuspeha ne preplaši, nego pokliče v pomoč še druge vojake iz tabora. Zdajci se približajo iznovič oboroženi s sekirami ter začno sekati lesene utrdbe te kule, drugi pa podkapati z raznim orodjem temelje trdnjavskih zidov, da na ta način čim prej uderó v trdnjavo. Ali tudi v drugič niso uspeli. Še na jeden način poskusijo polastiti se trdnjave. Sklenejo jo namreč zažgati. Radi tega navlečejo pod leseni ostrog silo sena in slame ter zažgó ta kup, ne bi li na ta način zgorela kula. Čim je začelo goreti, zakričali so naši na vso moč, da Turke še bolj preplašijo. Ali le-ti, navajeni takih prizorov, ne dadó se tako lahko zmesti, in akopram je bila temna noč, priskočijo k ognju ter začno gasiti, drugi pa udarijo na naše z orožjem, da jih odženo od tega posla. Posrečilo se jim je pogasiti ogenj in naše, ki so pri tej priliki izgubili nekoliko mrtvih, odpoditi od kule. Naši sedaj uvidijo, da trdnjave ni moči osvojiti brez večjih topov, katerih pa radi slabih potov ni bilo mogoče s seboj voziti. Tudi niso mislili, da se bode sovražnik branil tako vztrajno in pogumno, da je naših že v prvem boju padlo do 150. Zatorej sklenejo povrniti se v Sisek. Tukaj umre vsled zadobljenih ran Gornjegrajski, junak iz čete Lenkovičeve. Pokopljejo ga z vsemi vojaškimi častmi.¹⁾

Komaj pa se ustavijo naši pri starem taboru, kjer so bili pustili topove in drugo bojno pripravo, že prihiti k njim deček, katerega je bil lanskega leta ulovil Rustan-beg pri nekem napadu. Ker je znal deček pisati, upotrebil ga je beg, da mu je pisal pisma v hrvaškem jeziku.²⁾ Le-ta javi, da je Rustan-beg umrl od rane in da so Turki radi tega zelo zmedeni. Oni mislijo iz Petrinje pobegniti proti Kostajnici,

¹⁾ Valvasor XII. 46.

²⁾ Valvasor (ibid.) pravi, da je bil rodom Vlah in da je bil sin njegov po imenu Rasapas kesneje naddesetnik pri kranjski obrambni četi. Megiser ga zove pa pribegom.

kamor so že odnesli truplo begovo. Naši vojskovodje se na to posvetujejo, kaj jim je storiti. Jedni so bili za to, da se trdnjava napade nemudoma, dokler so še Turki v strahu in zmedeni; drugi, bolj oprezní, pa so bili proti vsakemu podjetju, dokler se ne prepričajo o tem, kar deček pripoveduje, kajti mogli bi se z drugim napadom še bolj osramotiti nego s prvim. Zjedinijo se v tem, da po mogočnosti ulove kakšnega Turka ter se prepričajo o stanju v trdnjavi. Posreči se jim uloviti 7 do 8 Turkov, ki vsi jednoglasno potrdijo izjavo ujetega dečka.

Sedaj šele se vzdigne naša vojska na Petrinjo, katero najde zares prazno. Le nekoliko starih Turkov se je obotavljalo pobegniti iz trdnjave. Prvi zasadi hrvaško zastavo na zidovje Ivan Draškovič, stotnik križevski. Lenkovičeva četa pokonča zaostale Turke, in dne 24. sept. je bila Petrinja zopet krščanska. To pa našim še ni bilo dovolj, nego udarijo za Turki, katere doidejo in napadejo ter jim odvzemo mnogo konj in drugih dragocenosti. Polové tudi mnogo Turkov ter se slavodobitno povrnejo v Petrinjo. V Petrinji sami pa najdejo naši še mnogo velikih topov in veliko zalogo smodnika.¹⁾ Nadvojvoda Ferdinand javlja svoji materi Mariji, da je vojska osvojila 12 topov in 90 stotov smodnika, a Eggenberg da je udaril proti Kostajnici.²⁾

Ko izvedó Turki v Hrastovici in Gorah, kaj se je zgodilo s Petrinjo, hitro uvidijo, da jim ni več obstanka v teh krajih. Zategadelj zažgó obe kuli ter pobegnejo k svojim. Naša vojska hitro pogasi ogenj ter zasede obe trdnjavi. Glas o srečni pridobitvi treh trdnjav, posebno še petrinjske, je silno vzradoval nadvojvodo Ferdinanda in njegovo mater Marijo. Od same radosti je ta obljubila sinu, da se bodo po njeni želji sprejeli na bodočem zboru vsi predlogi, ki se tičejo obrambe naslednjih dežel in pa vojaške krajine.³⁾ Ob jednem sporoči Ferdinand o tej zmagi tudi cesarju Rudolfu II. v Prago. V pismu pravi, da mu je glas o tem prinesel sam Frankol od glavnega zapovednika Eggenberga. Pri tej priložnosti ga poprosi, da izplača zaostalo mezdo, kolikor je ima še vojska dobiti, in da odredi, kako naj se Petrinja učvrsti po predlogu zapovedujočega generala. Po poprejšnjem predlogu se je imel Brest učvrstiti, sedaj pa naj se to opusti in vsi stroški naj se upotrebijo za Petrinjo. Iz Zagreba naj se tjekaj nemudoma odpoti 200 oklopnikov in nemška četa ter ostane tamkaj tako dolgo, dokler se ne

¹⁾ Valvasor XII. 46; Khevenhüller Franz Christ. Annales Ferdinandi, II. del, str. 1400 do 1401.

²⁾ Hurter, Gesch. Ferdinand II., zv. III. str. 562.

³⁾ Ibid. 309. (Pismi, str. 562 do 563)

sklene v tem oziru kak drug sklep. Za zapovednika v tej trdnjavi naj se postavi Frankol, ki se je ponašal skozi 20 let kot hraber vojak. Na ta način se zopet povrne siromašni narod v Turovo Polje, od koder se je razbežal radi vednih napadov. Ves predel pride sčasoma v oblast krščansko, in prebivalci bodo vedeli za to hvalo Bogu in cesarju. Tudi ne bode nič več potrebno toliko žrtvovati za obrambo, ker bode narod sam za to mnogo žrtvoval. Za hrano in bojno orodje pa bode treba še vedno skrbeti, in sicer za posadke v osvojenih trdnjavah, kakor tudi za ostalo vojsko, ki bode nadaljevala boj proti sovražniku. V vseh teh krajih je prava pustinja, in vsaka vojska bi morala propasti, ko bi ne dobivala hrane od drugod. Posebno podporo pa še potrebuje vojska, ki misli udariti na Kostajnico.¹⁾

Še tisti dan (dne 26. septembra 1595) piše nadvojvoda Ferdinand hrvaškim stanovom ter jim v pismu izraža radost radi osvojenja Petrinje, kot prevažnega mesta za krščansko obrambo, pa da bode sedaj ves kraj varnejši, posebno še Turovo Polje. Zraven prosi, da postavijo do daljnje odredbe cesarjeve 200 banskih vojakov v trdnjavo, pa da poskrbé tudi za hrano za to vojsko, kajti glavnemu zapovedniku je naloženo, da se ima Petrinja na vsak način obvarovati. Za hrano dobé ob svojem času odmerjeno plačo.²⁾

Ali šele dne 13. oktobra istega leta odgovori cesar Rudolf II. nadvojvodi Ferdinandu, da ga je osvojenje Petrinje posebno vzradovalo. Ob enem potrdi vse njegove odredbe glede Petrinje ter mu naloži, da poskrbi sam za vzdrževanje vojske v teh krajih, pa tudi za trdnjavo, ki je sedaj mesto Bihača najjačja obrambna točka, v prvi vrsti za njegove dežele in šele potem za cesarske. Državni stroški so za ostalo vojsko tako narasli, da cesarju ni mogoče tudi v teh krajih skrbeti za posadke.³⁾

Iz vsega se vidi, da je bila trdnjava petrinjska smatrana kot važna obrambna točka ne samo za Hrvaško, nego tudi za sosednje avstrijske naslednje dežele. Pri vsem tem pa je vendar nastalo vprašanje, čegava je ta trdnjava, katero je v tem Frankol dobro popravil in učvrstil. Herberstein je zahteval, da pripade njemu, t. j. krajiški upravi. Hrvaški stanovi pa so dokazovali, da spada Petrinja pod njih oblast, kajti tako so tudi v bližini njih mesta Letovanić, Berkiševina in Sredičko ter še mnogo drugih v prekokolpskih predelih. Vprašanje o posestvu za sedaj ni bilo temeljno rešeno, pač pa vprašanje o vzdrževanju vojske. Tako je bilo sklenjeno,

¹⁾ R. Lopašić, Spomenici hrvatske krajine I. str. 196.

²⁾ Ibid. str. 198.

³⁾ Ibid. str. 198 do 199.

da bode dal vsak plemič za obrambo trdnjave jednega konjika, a vsaka hiša jednega pešca.¹⁾ Za hrano imajo skrbeti Štajerska, Koroška in Kranjska. Poslednja je pošiljala vsako leto 300 štertinov pšenice in 50 tovorov soli, ali vse za odmerjeno ceno.²⁾

Vkljub vsem tem sklepom je za vzdrževanje krajiških čet vendar-le manjkalo prepotrebne denarja. Ko je bila sila, obljubili so pomoč vsi, katerim je stalo kaj do obrambe, ko je bilo treba pa izpolniti obljube, izgovarjal se je drug na drugega. Tako so hrvaški stanovi prosili sosednje nadvojvode habsburške podpore, a le-ti zopet v vednih denarnih zadregah cesarja. Le-ta pa je imel zopet toliko stroškov za splošno vojsko, da ni mogel od državnih dohodkov ničesar trošiti za hrvaško krajino, pa je stroške nalagal le nadvojvodom, a ti zopet deželnim stanovom. Ni čudno tedaj, da so na ta način posadke in ostale vojske na Krajini trpele po navadi največje pomanjkanje. Vsled tega so vojaki kar begali iz taborov. Tako pozivlje tudi nadvojvoda Ferdinand v cesarjevemu imenu hrvaškega bana, da se poskrbi za 150 haramij (domobranci) v Petrinji, ker se je njih večji del razšel radi pomanjkanja hrane.³⁾ To pa je nadvojvoda s tem večjim pravom zahteval, ker se je bilo bati, da Turki ne udarijo iznenada na Petrinjo, kakor je Rupert Eggenberg javil v Gradec že dne 18. oktobra.⁴⁾ V tem poročilu je tudi naznanil, kako se je posadka razšla, in da ima sedaj samo 40 konjikov, dočim so vsi drugi pobegnili. A da se uredi vse potrebno za vzdrževanje trdnjave petrinjske, naj pride v trdnjavo bojni svetnik Vilim Windischgrätz, ki je pred nekoliko dnevi (dne 13. oktobra) v Zagrebu držal bojni svet glede obrambe na Krajini v prisotnosti vseh glavnih zapovednikov razen bana Ivana Draškovića, ki je bil zadržan vsled bolezni, kakor se je sam izpričal nadvojvodi Ferdinandu.⁵⁾ Na vso srečo niso v tem času udarili Turki na Petrinjo, torej se je mogla ta trdnjava dobro popraviti, a tudi za posadko se je prilično poskrbelo od vseh strani.

Kakor v preteklem letu, tako je hotel tudi v tem letu junaški Lenkovič poskusiti, ne bi li mogel dobiti z iznenadnim napadom Bihač v svojo last. V to svrho zbere svoje najboljše junake ter pohiti iz Karlovca proti turški meji. Čim se približa trdnjavi, že nastavijo vojaki lestve na zidovje ter začno

¹⁾ Kercselich, *Historia cathedralis ecclesiae zagradiensis*, 302.

²⁾ Valvasor XV. 46.

³⁾ R. Lopašić, *Spomenici hrvatske krajine*, knj. I. str. 301. Poročilo od 20. oktobra.

⁴⁾ *Ibid.* str. 200.

⁵⁾ *Ibid.* str. 199. Pismo iz Klenovnika z dne 13. oktobra.

napadati mestno ozidje in mesto samo. Turki se preplašijo iznenadnega napada in zmedejo, a naši jih hitro premagajo. Posadka, sami Turki in Vlahi, je bila pokončana, a mesto poplenjeno. Naši poberó po celem mestu bogat plen, a v istem času osvobode tudi mnogo zasužnjenih kristijanov. Same kule pa Lenkovič ni mogel osvojiti, ker ni imel velikih topov seboj. Zategadelj dá mesto zažgati in tudi dve novi mošeji podreti. Potem se vrne slavodobitno v Karlovec.¹⁾

Hudi udarci so zadeli Turško to leto (1595). Niso izgubili samo Grona, ki ga je bil osvojil sam Soliman, nego tudi mnogo važnih mest na Vlaškem. Razen že poprej naštetih osvojili so kristijani še Ibrailo, Varno, Kilio, Ismail, Ruščuk in dr. Turško gospodstvo je na ta način prenehalo na Vlaškem. Te silne izgube so pobudile v Carjigradu strah, pa da se prepreči še večja nesreča, zapovedal je sultan, da se opravljajo javne molitve, kar se je vršilo le v največjih nevarnostih za državo. Z molitvami in nagovori so se hrabрили prebivalci v borbi proti kristijanom. V istem času (v jeseni) pokonča strašen potres velik del prednje Azije tja do Carjigrada, kar narod turški še bolj preplaši.

Sinan-paša se je ravno takrat povrnil z bojišča. Vsi so obdolžili njega, da je on jedini kriv vseh nesreč, ki so zadele narod. Sultan ga radi tega odstavi ter imenuje za velikega vezirja Lola Mohameda, ki umre pa že tretji dan nagle smrti. Na sultanovem dvoru so smatrali ta dogodek za mig božji, da so Sinanu storili krivico, zatorej so ga postavili precej v poprejšnjo čast. Slutili so vsi, da je jedini Sinan-paša sposoben osmansko državo rešiti iz tega neugodnega položaja. In tako postane osemdesetletni Sinan-paša v petič veliki vezir. O njem se more reči, da je bil pravi turški Marij, ki ni bil rimskemu sličен samo po svojih zmagah, pogumnosti, podvzetnosti in neukrotljivosti, nego tudi po tem, da je bil petkrat veliki vezir, kakor oni sedemkrat konzul. Kaj takega se ni pripetilo v Carjigradu nobenkrat več. Sinan-paša je zahteval v vsem odločnost, če tudi se mu je protivil svak sultanov vezir Ibrahim. Ali v vojnem svetu, kjer je Sinan-paša večkrat sprejemal prav osorno poslance sosednjih odličnih vladarjev, napade sedaj vezirja Ibrahima pred samim sultanom. »Pravijo, da sem star in slab, in če trdi to Ibrahim, naj gre z menoj v dvorišče, hočeva se boriti in sulice sukati.« In izgovorivši te besede, pograbi Ibrahima za pas ter ga vleče za seboj. Potem predloži Sinan-paša, da se poda v sveti boj tudi sultan sam, kajti to zahtevajo sami janičarji s svojim mrmranjem in zagotavljanjem, da ne pojdejo več v

¹⁾ Khevenhüller Franz Christ. Annales Ferdinandei, II. del, str. 1404.

boj, ako jih ne spremi sultan sam, kakor so to činili nekdanji hrabri sultani.

Mohamed, v katerem se je pretakalo še nekoliko junaške krvi prvih sultanov, dá se nagovoriti na ta način vojskovanja. Po celi državi se razglasi, da pojde sultan sam v boj, kar je seveda vse čete silno ohrabilo. Za bodoči pohod pa se je pripravljalo celo zimo po vsej državi. Samo iz sultanovega zaklada se je v to svrho žrtvovalo 620.000 cekinov. Ali Sinanpaša, ki je hotel z novo sijajno zmago izbrisati sramoto poprejšnjega leta, ni doživel tega veselja. Početkom aprila leta 1596. umre znameniti starček nagle smrti neko sredo pred mlajem, tedaj na dan, katerega smatrajo mohamedovci za najnesrečnejšega. Zapustil je ogromno premoženje, najboljši dokaz, da ni bil samo vladohlepen, nego tudi lakomen bogastva. Smrt njegova je bila tudi glavni vzrok, da se je pohod zakesnil, kajti šele dne 21. junija l. 1596. se vzdigne sultan s sijajnim spremstvom in ogromno vojsko iz Carjigrada na Ogrsko.¹⁾

II. Pobjo pred Klisom in zmago pri Petrinji leta 1596.

Na Hrvaškem se je bila v tem vojska že začela. Senjski Uskoki so namreč s pomočjo Dalmatincev osvojili Klis (dne 7. aprila), ki je bil od leta 1537. v turški oblasti ter ob enem stolica sandžaka turškega, ki je upravljal osvojeno Dalmacijo. Na ta način se je Turek približal jadranskemu morju ter tako postal bližnji sosed Italiji. Strah je vsled tega zavladal po celi Italiji, in papež Klemens VIII. (1592—1605) se je posebno trudil, da se prežene sovražnik z dalmatinske in albanske obale, če tudi z velikimi žrtvami. Nameravali so radi tega osvojiti Klis, Ercegnovi, Dulcinj, Skadar in Krojo ter se dogovarjali na dvoru papeževem v Rimu o bojnih osnovah.

Glavno vlogo pri tem podjetju sta prevzela papežev sorodnik kardinal Jurij in tajnik Minucij, katerega je ravno tedaj potrdil papež na predlog benečanske vlade za nadškofa v Zadru. Le-ta poslednji je tudi to vojsko opisal v svojem delu (*Historia degli Uscoi. Venetia 1683, str. 51 do 60*). Glede Klisa, kot najvažnejše trdnjave v Dalmaciji, skleneta obadva, da pošljeta v Klis vohuna, ki naj razgleda položaj in jakost trdnjave ter izve število posadke. To nalogo sta poverila Frančišku Alegretiču, dubrovniškemu plemiču, zapovedniku jedne papeževe ladje. Znal je dobro hrvaški in poznava

¹⁾ Hammer, *Gesch. d. osm. Reiches IV, str. 254 do 257*; Zinkeisen, *Gesch. d. osm. Reiches III. str. 602*.

prav dobro vse ondotne predele. Ž njim se poda dobrovoljno tudi Ivan Albertini, Spletčan, v Klis, in sicer oba preoblečena kot trgovca z različno robo. Srečno pregledata vse, narišeta celo trdnjavo ter opišeta točno vse okolnosti v nji.

Tajnik Minucij je želel kot Italijan in privrženec benečanske republike, da prevzame ona to podjetje v svoje roke, a za nagrado naj bi ji ostalo osvojeno zemljišče. Ali tej nakani se vzprotivijo dalmatinski Hrvati, a med njimi še posebno Ivan Albertini, njegov brat Matej, arcidijakon spletski, potem Gaudencij, kanonik spletski, a najživahnejši med vsemi Anton Bertučić, vitez rodeški,¹⁾ ki so odločno zahtevali, da se ima to podjetje prepustiti Hrvatom pod varstvom cesarja Rudolfa II. Zatorej se je Minucij tako srdil na Bertučića, da ga je vrgel jedenkrat skoraj skozi vrata, rekoč, da se podjetje na Klis poveri gotovo bolj vrednemu človeku, nego je on. Minuciju je bilo seveda tudi žal, da ni imel pri tej stvari nobenega vpliva, da se izkaže na kakšen način zahvalnega Benečanom, ker so potrdili njegovo izvolitev za zadrškega nadškofa.

Anton Bertučić je bil razžaljen, pa se je radi tega podal naravnost k cesarskemu poslancu na papeževem dvoru, baronu Noradu, ter mu razjasnil, kako so se snovale priprave za podjetje na Klis in kako bi se bilo že mnogo tega izvedlo, da ni vse stvari zaustavljal s svojim svetom Minucij, prijatelj Benečanom. Poslanec seveda precej izprevidi, kako je potrebno in opravičeno, da se podjetje stavi pod cesarsko okrilje. Ob enem prijavi papežu, da je poslan po nagovoru Ivana Albertinija Anton Bertučić k cesarju Rudolfu II. radi dogovora, kako da se pod cesarskim imenom izvede osvojenje Klisa. Zastonj se je trudil proti tem odredbam papežev tajnik Minucij, ki je hotel z vso silo pregovoriti papeža, da naj poveri to podjetje svojemu admiralu knezu Pociju. Vendar pa ni uspel s svojim svetom.²⁾

Ivan Albertini je bil duša tega podjetja. Ko se je povrnil iz Klisa, kjer je kot vohun razgledal vse utrdbe, trudil se je na vse načine, da zbere v svoje kolo možé, pripravne za pomoč v vsakem slučaju. Ali oprezno je moral ravnati, da Turki o tem nič ne izvedo. Zatorej je zbiral prijatelje svoje, ki so stanovali v okolici Klisa, na svojem domu ter se ž njimi razgovarjal o važnih stvareh. Mnoge med njimi je tudi večkrat nadaril, ker je bil imovit. Ko je uvidel, da so mu vsi verni, odkrije jim svojo osnovo, kako bi se dal Klis osvojiti. Vsi mu prisežejo zvestobo ter se povesele, kako

¹⁾ Valvasor XII. 31.

²⁾ Gruber, Borba Hrvata sa Turci, str. 215 do 216 po Minuciju.

bodo v kratkem gospodarji trdnjave ter rešeni turškega jarma. Neki med njimi, katerim je bil kraj točno znan, ponudijo se za vodnike skozi neko globél, po kateri se more priti na najbolj važno mesto pod trdnjavo, a da Turki za to ne bodo niti znali, ker se od one strani niso zavarovali, češ, da je nemogoče tamkaj trdnjavo napasti. V tem je predobil Albertini zá-se tudi kneza poljičkega Pavla Pavića po rodbinski zvezi. Vendar pa mu je ta knez obljubil pomoč šele v onem slučaju, ko bo Klis že osvojen, kajti on kot podanik turški ne sme prekršiti prisege poprej, dokler ni sovražnik popolnoma premagan. Albertini je bil tudi s to izjavo zadovoljen, ker je bil prepričan, da mu je knez Pavić privržen kot kristijan in kum.¹⁾

Po teh pripravah na domačih tleh sklene Albertini po Antonu Bertučiću priobčiti cesarju Rudolfu II. svoje namere in željo, da se izvede vsa osnova le pod okriljem cesarskim, a na noben način pod benečanskim. Bertučić je uspel s predlogom Ivana Albertinija na cesarskem dvoru v Pragi. Cesar je namreč sprejel to ponudbo z največjim zadovoljstvom ter Albertinija v svojih pismih pohvalil kot vrlega domoljuba. Bile so pa tudi velike nade, da se po osvobju Klisa, tega ključa celega kraljestva Bosne, osvobodi Hrvaška ter morda pridobi še kaj novih pokrajin. Da bode pa podjetje varnejše, izroči cesar vso to stvar krajiškemu generalu Juriju Lenkoviću.

V tem pa Albertini ni smel s to namero dolgo čakati, kajti benečanskih vohunov je bilo povsod dosti, in ravno le-ti bi mogli provzročiti zmešnjave pri podjetju. Zategadelj pošlje Albertini na Hrvaško, od koder je pričakoval največ pomoči, svojega prijatelja Nikolaja Cindra, spletskega meščana, ki je bil vrlo pogumen, pa tudi oprezen in najboljši svetovalc Albertinijev. Le-tá se odpoti na novega leta dan 1596 iz Spleta v Ljubljano, ali izve že med potom, da generala Jurija Lenkovića ni več v tem mestu, nego da je odšel na cesarski dvor. Zaradi tega se precej povrne in poda v Senj, kjer priobči stotniku te trdnjave, Juriju Posedarskemu, vso osnovo o napadu na Klis. Ob jednom napiše tudi list istega sodržaja generalu Lenkoviću ter ga prosi, da čim prej prijavi mnenje cesarjevo in svoje v tem oziru, da se

¹⁾ Najobširnejše in najtočnejše poročilo o borbah pri Klisu je opis, ki ga je poslal Constantin Prosperi generalu ferarskega kneza Hippolitu Bentivogliu pod naslovom: *Relatione del' infelice avvenimento dell' impresa di Clissa fatta l' anno della nostra salute MDXCVI.* R. Lopašić, *Spomenici hrvatske krajine*, knj. I. str. 236 do 255. Po tem poročilu je posneto tudi večidel naše pripovedanje. Le na nekih mestih je popolnjeno po drugih virih.

podjetje srečno dovrši. Stotnik senjski odpravi list na določeno mesto ter obljubi Cindru, da mu pošlje odgovor v Splet, ker ga ni mogel v Senju pričakovati.

Na cesarskem dvoru so se v tem hitro sporazumeli z bojno osnovo. Najboljša četa za to podjetje se jim je zdela ona senjskih Uskokov, kajti oni niso mogli pozabiti svojega zavičaja, od koder so jih pregnali Turki. Jurij Lenkovič pa je bil njih vodja, katerega so sledili z velikim veseljem v vsaki borbi, a posebno za svoj lastni kraj so bili pripravi boriti se v vsakem slučaju. S pomočjo teh Uskokov tedaj je hotel Albertini osvojiti Klis.

Že dne 27. februarja pride neki človek skrivaj k Albertiniju in Cindru ter jima sporoči, da naj prideta na otok Buja, kjer čakajo Nikolaj Lasinović, Biankini in drugi glavvarji uskoški, ki želé ž njima govoriti. Oba se podasta na določeno mesto, in tukaj njima pokažejo cesarsko pismo, pisano dne 7. novembra prošlega leta v Pragi. V tem pismu je cesar Rudolf II. potrdil viteza Bertučića predlog o napadu na Klis ter dovolil Albertiniju in njegovim somišljenikom, da morejo omenjeno delo začeti v njegovem imenu.

Albertini sedaj ni mogel čakati na druga pisma od Jurija Lenkoviča kot odgovor na poročilo poslanca Cindra. Dosti je bilo, da je imel dovolitev od cesarja. Bil je pa tudi že skrajni čas, da se izvrši nameravano podjetje, ker Turki so že slutili, da se snuje nekaj proti njim. Zategadelj Albertini še jedenkrat poprosi Uskoke, da ostanejo svoji obljubi zvesti, ter sklene dogovor z dvema bratoma Mihničema in s štirimi Miloševići, da napadejo trdnjavo dne 8. aprila, v ponedeljek po cvetni nedelji. Cindro gre v tem še na otok Solto, da tudi tamošnje Uskoke pouči o tem napadu.

Ali kako se polastiti jake trdnjave? Potrebno je bilo pri tem podjetju mnogo zvijače. Dogovorilo se je sledeče. Vsako leto je bil na cvetno nedeljo velik sejem na iztoku reke Drimca v Albaniji, kamor je dohajalo mnogo sveta in trgovcev iz raznih krajev. Takrat so bili Uskoki že dobro poznani v teh krajih kot nevarni hajduki. Da se tedaj sejmarijem ne pripeti kaj hudega, moral je kliški sandžak, pod katerega je spadal ta kraj, poslati na sejmske dni svoje vojake, da varujejo ljudi razbojniških napadov. Zato je šel to leto sam Ibrahim, zapovednik kliški, z večjim oddelkom svoje vojske v te kraje, a manjši del je pustil v trdnjavi, ker sam ni slutil nič o kakšnem napadu od krščanske strani. In ravno na ta slučaj so čakali Dalmatinci in Uskoki. Že dne 6. aprila pride Lovrene Mihnić k Albertiniju ter mu prijavi, da je trdnjava skoraj popolnoma prazna. Večji del posadke je odpotoval v notranjost zemlje kot straža za sej-

marje, drugi so odšli s kadijo (sodnikom) v Splet, a neki zopet v Omiš in Sčučerac poleg Spleta. Sedaj je skrajni čas, da prihiti Albertini s svojo četo pod Klis, kjer jo Mihnič ponoči spravi v trdnjavo.

Na dano znamenje se hitro zberó Uskoki, ki so čakali pripravljene po bližnjih lukah, kakor jih je bil o vsej stvari poučil Nikolaj Sudijić. Pri Visokem blizu Spleta jih je čakal Ivan Albertini s 40 junaki. Pripeljala pa sta Miloš Slavičić in Jurij Vukčić 80 Uskokov v pomoč. Vsi čakajo na znak iz trdnjave. V Klisu so bile zunaj zidovja samo tri stražarnice, a v vsaki je bilo do 6 ljudi. V jedni teh stražarnic je bil glavar Lovrenc Mihnič, ki je z Bertučićem in še jednim tovarišem ostale upijanil ter pobil. Na to zažgé ogenj. Albertini zapazi hitro dano znamenje ter zapové zažgati gromade na treh krajih. Sedaj pohité drugi proti drugim. Ko se snidejo, pokaže Mihnič odsekane turške glave, da s tem Uskoke še bolj ohrabri. Potem pa jih odpelje nemudoma na Klis in skozi tajni vhod v kulo. To je bil neki stari zapuščeni prokop, po katerem se je izcejala gnojnica iz grada. Bil je popolnoma zamašen in zaraščen, tako da ga Turki niso niti opazili, ali ga pa niso smatrali za kaj nevarnega, ker so se preveč zanašali na svojo utrjeno kulo.

Dalmatinci so kopali in rvali celo noč okoli kule, dokler niso našli prokopa, po katerem so oni prvi splezali v kulo kliško zjutraj drugega dne. Za njimi pridejo tudi Uskoki po pečinah, držeč se drug drugega, do vrhunca trdnjave, kjer poskačejo na najvažnejši strani z zidovja. Tukaj zaženó velik hrup, ko udarijo na 30 Turkov, ki so stražili pri kuli, ali bili zaspali. Turki se silno prestrašijo ter pograbiijo hitro za orožje, da se obranijo, ali naši jih vse pobijejo. Potem začno napadati gornjo, najstarejšo kulo, sezidano na visoki skali, do katere se je moglo priti le po stopnjicah skozi ozka vrata. Pogumno in hitro se popnejo hrabri Senjani do kule ter preženó in pobijejo vse, kar se jim ustavi, razen nekoliko njih, ki so se zaprli v stolp kule, kjer so se zapirali zločinci. Ali le-ti izprosijo milost ter predadó kulo in stolp za svoboden odhod. Tudi iz mesta so bili pregnani ali pa pobiti vsi Turki, ki so se kristijanom upirali. Tako je bila vsa trdnjava vkup z mestom in okolico očiščena Turkov. Ravno na evetno nedeljo dne 7. aprila so postali kristijani zopet gospodarji te važne trdnjave. Bivši turški zapovednik trdnjave, Ibrahim Mustafa, se je večkrat poskusil z našimi, kako bi jih pregnal iz tega važnega položaja; vendar pa mu je bil s početka ves trud zastonj, kajti naši so dobili jako pomoč. Že drugi dan po osvojenju Klisa pridružijo se našim Nikolaj Lasinović, Ivan Vlatković in Biankini s 300 Uskoki; tako je bila cela

okolica zavarovana pred turškimi napadi. V tem boju je naših padlo prav malo, Turkov nekaj več, a ujetih je bilo 130. Drugi so pobegnili. Senjski Uskoki poberó večji del plena (čez 1000 vaganov žita) ter ga znesó na svoje ladje in odpeljejo v Senj. To je bilo napačno, kajti, ko so kesneje Turki Klis obsedli, ni imela posadka hrane, kesneje je bila radi tega tudi trdnjava izgubljena. Od senjskih Uskokov ostane v Klisu 70 mož za posadko pod zapovedniki Ivanom Vijatkovičem, Nikolajem Sudijičem in Milošem Slavičićem. Po dokončani borbi pride pod Klis tudi Pavel Pavić iz Poljice z 200 vojaki, da se pridruži krščanski vojski. Sploh pa je bilo prebivalstvo cele Dalmacije vsled sijajne zmage pri Klisu tako za boj proti Turkom oduševljeno, da bi se bilo vzdignilo vse, ko bi se bila borba takrat nadaljevala. Tudi zaslužni Cindro je prihitel v Klis, da se razveseli z zmagovalci nad zmago, za katero je tudi on veliko storil.¹⁾

Po zadobljeni zmagi zahvalijo naši junaki najprej Boga, a potem razodenejo prebivalcem po okolici svojo veliko radost radi srečnega uspeha z nekoliko streli iz topov, da se je na daleč razlegalo. To je genilo Ibrahima. Ni mu bilo samo žal čvrste trdnjave, ampak ga je bilo tudi sram, da jo je izgubil na tako neoprezen način. Zato hitro pojača svojo četo s sosednjimi posadkami ter pride že čez dva dni pod Klis. Zaupal je namreč prebivalcem mesta, ki so mu obljubili, da ga bodo podpirali pri osvojenju trdnjave. Ali naši zasledijo to uroto ter pogube izdajalce, a potem udarijo na Turke, ki so se bili v tem približali mestu.²⁾ Ali ko so uvideli, da je njih osnova izdana, niso se dolgo borili, pobegnili so ter pustili pod Klisom mnogo mrtvih in ranjenih. Tudi oni prebivalci, ki so bili privrženi Turkom, zbežé na vse strani z otroki in prtljago. Niso se namreč smatrali nič več varnimi v tem kraju. Ali hitri Senjani udarijo za njimi, jih zarobijo do 300 ter jim uplenijo vse, kar so s seboj vzeli. Vse ujete Turke pošljejo v Senj, kjer jih prodadó na javni dražbi.³⁾

Trogirski škof je poslal papežu svojega poslanca, da prijavi veseli glas o osvojenju Klisa. »Sedaj se vije na trd-javi kliški cesarska zastava,« pravi škofov glasnik, »in prebivalci v njej želé živeti in umreti pod zaslombo sv. stolice.« Škof je mislil na ta način pridobiti papeža, da mu čim prej pošlje pomoči.⁴⁾

¹⁾ Valvasor XII. 21.; Starine na sviet izdaje jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, knj. IX. Zagreb 1877. Dr. Fr. Rački, Prilog za poviest hrvatskih Uskoka, str. 201 do 202.

²⁾ Megiser II. 1673.

³⁾ Gruber, Borba Hrvata sa Turci, str. 219.

⁴⁾ Megiser II. 1673.

Ibrahim pa se je nadejal še vedno, da dobi vendar-le v roke trdnjavo, katero je bil izgubil tako neprevidno. Misli je še vedno, da pridobi med kliškimi prebivalci privržencev; zato je obetal vsakomu, ki bi ga hotel podpirati in se zanj boriti, 300 cekinov nagrade. Ali ni ga našel izdajalca. Kliška posadka je v tem osvojila kulo Oprah in Kamjenico ter se pripravljala na odločno borbo, kajti znano jej je bilo, da se Ibrahim dogovarja s sosednjimi bosenskimi begi glede vojaške pomoči. Ko so hoteli Klišani osvojiti kulo Lončarić,¹⁾ izpodletelo jim je, ker se je Ibrahim približal s pojačano četo že dne 12. aprila, a 17. je napadel celó Klis, pa je bil junaško odbit. Dne 22. aprila je imel v taboru pri Ozrinu zbranih že 8000 Turkov, vendar pa tudi ž njimi ni uspel 26. aprila, ko je začel streljati na Klis s topovi, ki jih je dal z bližnjih kul dopeljati. Ali kula Oprah se je čvrsto držala. Našim je v tem pohajala že voda, vendar pa so je dne 2. maja iznovič mnogo nastregli, ko je Bog dal obilnega dežja. Isti dan pride v trdnjavo neki Vlah ter jim sporoči, da mislijo Turki drugi dan napasti trdnjavo z vso silo, pa da so pripravili za ta napad že mnogo lestev in drugega orodja. Ponoči pred najavljenim napadom prideta skrivaj dva človeka v trdnjavo z veselim glasom, da je četa hrvaškega generala Jurija Lenkoviča že na potu. To je posadko posebno oduševilo, da so hud napad dne 4. maja odbili z veliko pogumnostjo. Ali v trdnjavi je bilo za obležence vsak dan huje, kajti Ibrahim je zaprl trdnjavo od vseh strani, ker je bil prepričan, da jo bode mogel le na ta način premagati. V trdnjavi je bilo zares že veliko pomanjkanje vode in hrane. Dà, celo uporni duh se je začel širiti med posadko, in sklenjeno je že bilo, da se Albertini in Cindro ubijeta, a trdnjava predá sovražniku. Ali Albertini izvé o tej uroti, zbere hitro posadko ter jo s svojo zgovornostjo predobi zá-se. Težave se malo zmanjšajo, ko je Bog dal zopet dne 7. maja nekaj dežja ter se je tako nacedilo nekaj vode v kapnice.²⁾

Po dogovoru z Ibrahim-pašo prispe dne 8. maja pod Klis bosenski vali Pardi-paša s 15.000 možmi³⁾ ter prevzame ob jednom zapovedništvo nad vso turško vojsko. Trdnjava se zapre še huje nego doslej. Turki pa dobé vrh tega še zaveznike proti Klišanom, namreč Benečane in dalmatinske Italijane iz same mržnje proti Uskokom, ki so jim bili na jadranskem morju nevarni tekmeci. Benečani so si prisvajali že od zdavnaj gospodstvo nad celo Dalmacijo. Rajši so jo videli pod turškim gospodstvom nego svobodno, če že niso

¹⁾ Valvasor XII. 32.

²⁾ R. Lopašić: Spomenici hrvatske krajine, I, 245 do 246.

³⁾ Ibid. str. 228.

mogli oni v njej gospodovati. Niso tedaj samo nagovarjali Turke, da osvoje Klis, marveč so jim dovažali skrivaj hrane, smodnika in drugih bojnih potrebščin ter jim dajali celó vodiče. Zagrozili so se tudi svojim hrvaškim podložnikom v Dalmaciji, da ne smejo na noben način pomagati Uskokom.¹⁾ A da morejo bolje paziti na svoje podložne, pošljejo jeden del svojega brodovja pred Splet.²⁾ Za izdajice na ta način ni bilo težko, saj so jih Benečani podpirali pri vsakem podjetju.³⁾ Tako se ponudi neki trogirski plemič Celio papežu, bržkone nagovorjen od Benečanov, da on pripelje obsedenec hrane in drugih potrebnih stvari, katere jim hoče papež poslati. Papež dá zares v Ankoni natovoriti veliko ladjo z dvopekom, vinom, oljem in drugo hrano ter s smodnikom in drugim raznim orožjem, da to vse spravi Celio v Klis. Ali ko pride na dalmatinsko obalo, izvé, da so Benečani pod Spletom. V strahu, češ, da mu Benečani odvzemo robo, namenjeno za Klis, začne jo razprodajati sam po dalmatinskih lukah. To je bilo seveda le sleparstvo, kajti v Klis robe ni hotel poslati, a papežu je tudi ni hotel povrniti, ampak se je po dogovoru z Benečani okoristil ž njo sam. Papež je seveda radi te grde prevare zahteval od Benečanov, da kaznijo svojega podložnika Celia, kar se pa ni nikdar zgodilo. Takšnih prizorov je bilo več, to je le jeden sam dokaz italijanske lokavosti in sebičnosti. Siromašni Klišani pa so bili vsled tega v največjih zadregah ter so se morali hraniti z najgadnejšimi predmeti in piti najgoršo vodo.⁴⁾

Klisu je odbila na ta način zadnja ura, če ne pride še o pravem času pomoč. Lenkoviču je bilo sicer javljeno, da je trdnjavo sovražnik oblegel z jako vojsko; ali tudi o žalostnem stanju posadke se je moralo sporočiti v Senj. Za glasnika se je ponudil Frančišek Martinič, ki se je srečno izmuznil skozi neprijateljske straže ter pohitel v Senj. Ali posadka ni mogla čakati te pomoči. Za to se vzdigne Nikolaj Sudijič s svojimi privrženci, da zbere v okolici spletski in trogirski ljudi, ki bi bili pripravni pomoči siromašnim Klišanom. Hitro se zbere 230 ljudi pod zapovedništvom Frančiška Jeremije spletskega in stotnika Jurija Laskarija, ki napadeta od strani turški tabor; druga najeta četa pa je spravila v trdnjavo 700 hlebov kruha. Turki zapró trdnjavo sedaj še huje; nihče ni mogel več iz nje, da bi ga ne ulovili ali ubili. In tako

¹⁾ Ibid. str. 228.

²⁾ Starine IX. 202.

³⁾ Mile Magdić, Topografija i poviest Senja. U Senju 1877, str. 108 do 110.

⁴⁾ R. Lopašić, Spomenici hrvatske krajine, knj. I. str. 227. „Canes, jam equi, mures, asini, calcei ceperant esse ambrosia illis et urina nectar.“

je bila oblegancem omenjena pomoč na škodo, ne pa na korist, kajti sedaj je bilo zaprtih še več ljudi gladnih in žejnih, ki so hitro potrošili še ono malo hrane in vode, kar je je bilo. Ljudje so v trdnjavi strašno opešali, a bilo se je bati, da popolnoma obnemorejo. Turki pa so vse huje streljali na kulo Oprah ter prežali na naše, ki so pod stražo Cindra in Ivana Vlatkovića hodili vsak dan po vodo v neki zdenec blizu trdnjave. Slednjič pa jim Turki zapró tudi ta studenec. Sedaj je bila beda v trdnjavi na vrhuncu, in Turki so mislili, da je prišel čas, ko se bodo morali obsedenci predati. Zatorej so jim večkrat predlagali, da naj se ž njimi sporazumijo o predaji. Turki hočejo za nje skrbeti, da se jim ne pripeti nič hudega. Albertini in Cindro pa sta bila odločna tudi v tem trenutku. Postavita se pred zbrane vojake ter se jim ponudita za hrano, samo da se ne osramoti s predajo čast dalmatinskih Hrvatov. To je pomagalo, in posadka sklene čakati pomoči do dne 20. maja. Po noči istega dne pride pod trdnjavo na turško preoblečen Vlah, katerega z vrvjo potegnejo v trdnjavo. Le-tá dá zapovedniku prstan glasnika Bertučića in pa poročilo, da pride v kratkem pomoč. Knez Novak je zbral namreč v okolici Spleta in Šibenika do 200 mož, a ko je izvedel, da pride iz Senja tudi Bertučić s hrano za posadko, počaka ga na določenem mestu. Tako se je zbralo 400 mož in 13 tovorov hrane. Ž njimi udari knez Novak proti Klisu in po hudi borbi s turškimi stražami prispe srečno v trdnjavo. Ali tudi ta hrana se kmalu potroši, zatorej se odločijo Cindro, knez Novak in Miloš Slavičić ter Franšišek Jeremija na čelu male čete udariti iz trdnjave, kar se jim posreči. Zdravi in čili pridejo v Omiš, kjer izvedó, da je general Lenkovič prispel na dalmatinsko obalo z jako vojsko, kakor je bilo sporočeno.¹⁾

General Lenkovič je dobival prav pogostoma poročila o stanju kliške posadke. Pa kako tudi ne! Saj so ga kristijani v teh krajih smatrali za svojega rešitelja. Že cesar Rudolf II. je generalu naložil, da poskrbi za trdnjavo, vendar pa je kesneje vso stvar izročil nadvojvodi Ferdinandu po poslancu Jeronimu Jaku Cipčiću, ki je prišel prosit pomoči iz Spleta na cesarski dvor.²⁾ Lenkoviču je bila tedaj naložena vsa skrb glede obrambe Klisa. V tem so Turki obsedli trdnjavo, in posadka je zahtevala hitre pomoči. Nikola Albertini, brat Ivanov, opiše generalu po poslancu Frančišku Martiniču žalostne odnošaje v trdnjavi,³⁾ in nato se začne hitro zbirati pomoč. V Senj pohité najemniki iz Karlovca, Otočca, Brinja,

¹⁾ R. Lopašić. Spomenici hrvatske krajine, knj. I. str. 248.

²⁾ R. Lopašić. Spomenici hrvatske krajine, knj. I. str. 203.

³⁾ Ibid. str. 228.

Vinodola in drugih poblížnjih trdnjav. Tudi nekaj ladij se hitro zbere, nekaj pa jih dá Lenkovič iztesati, da more prepeljati svoje vojake pred Klis, ker po suhem mu ni bilo mogoče tjekaj priti, kajti Turki so bili zasedli vsa pota v ta kraj. Dne 19. maja sporoči Lenkoviču vitez Bertučić iz luke Vranjice pri Spletu, kako je posadki poslal hrane, in da je že skrajni čas, da pride tudi on s svojo četo. »Vaša presvetlost naj pride z veseljem, ker je vse pripravljeno za borbo,« sklepa pismo.¹⁾ In Lenkovič se zares vzdigne z zbrano četo na 40 ladjah. Po nekih virih²⁾ je imel general do 4000 mož, po drugih verjetnejših³⁾ pa le 1000, in to malo število je bilo tudi krivo, da se je pohod izvršil tako nesrečno. Z Lenkovičem se poda pod Klis tudi tedanji senjski škof Anton de Dominis, stric glasovitega nadškofa spletskega Marka Antona de Dominis, nekoliko kanonikov, stotnik Jurij Posedarski ter mnogo hrvaških in slovenskih velmož.

Na potu je našim nagajalo vreme; pa tudi Benečani so jih zaustavljali, zatorej so prišli kasneje pod Klis, nego so računali. Benečanske ladje so prežale na naše od vseh strani, kjer se je le dalo, ali so se jim zato pošteno osvetili Uskoki. Srečajo namreč na potu benečansko trijamborko, ki je vozila Turkom pod Klis hrane, smodnika in mnogo bojnega orožja. Uskoki jo ulové in razbijejo, robo pa zá-se pridržé. Dva dni je zadržal naše brodovje tudi hud jug pri Rogoznici.

Posadka kliška se je obdržala v tem vkljub strašnim stiskam. Za vodo morali so se vsak dan boriti, na ta način so izgubili mnogo svojih ljudi. Le nada v hitro pomoč jih je še hrabrila na skupni odpor. Pripoveduje⁴⁾ se iz te dobe tudi tá-le lokava prevara. Posadka obljubi Turkom, da jim predá trdnjavo, če plačajo 25.000 cekinov. Turki prinesó nemudoma zahtevano svoto ter jo izročé obsedencem. Uskoki odpró na to zares trdnjavska vrata ter dovolijo, da v trdnjavo vstopi le toliko Turkov, da je posadka bila še vedno jačja; potem zapró trdnjavo, napadejo Turke ter vse pobijejo. S tem pa Turke še bolj razdražijo proti sebi; ali Lenkovič je bil že v bližini, pa se jim ni bilo toliko bati sovražnika. Težko je bilo Lenkoviču čakati v Rogoznici, a še huje mu je bilo, ko pride v luko Nikolaž Begovič s poročilom, da se more posadka v Klisu držati še komaj dva dni, ker nima niti vode niti hrane. Ker se je polegel veter, zapové general brodovju hitro odpluti, ali vedno se držati obale. Tako brodiho brez odmora dalje in šele zvečer družega dne se ustavijo

¹⁾ R. Lopašić, Spomenici hrvatske krajine, knj. I. str. 204.

²⁾ Megiser II. str. 1674.

³⁾ R. Lopašić, Spomenici hrvatske krajine, knj. I. str. 213.

⁴⁾ Dane Gruber, Borba Hrvata sa Turci, str. 224.

blizu Trogira¹⁾ s 36 ladjami, od katerih sta bili dve nato-
vorjeni z živežem, jedna od papeža, druga pa od cesarja.
Dne 25. maja se poda Lenkovič s svojimi Uskoki na suho
nad Bosiljinom pri Trogiru. Tukaj se snide tudi s knezom
Novakom in njegovo četo, ki je željno pričakovala senjsko
vojsko. Knez Novak predloži Lenkoviču, da se sovražnikova
vojska razdeli in zatorej napade od dveh strani; ker je med
turškimi vojaki mnogo kristijanov, je mogoče, da bi tudi
oni udarili na Turke, ko bi videli, da jih naši zmagujejo.
Lenkovič je odobril to osnovo, če tudi je Cindro ugovarjal
ter zahteval, da se najpoprej trdnjava preskrbi z živežem
in šele potem naj udarijo z orožjem na sovražnika. Preden
se Lenkovič vzdigne z vso vojsko proti Klisu, dá ustreliti
štirikrat iz velikega topa, da naznani posadki svoj prihod.
Ali isto storé tudi Turki v Saloni, da opozorijo svoje na
nevarnost, ki jim je zapretila od krščanske strani.²⁾ Dne
26. maja zjutraj se vzdigne Lenkovič iz tabora, kjer je pustil
300 mož, da branijo v vsakem slučaju brodovje v luki. Vse
vojske vkup z Dalmatinci je bilo 1700 mož, a od teh jih je
ostalo že na planini Kozjak čez 700. Vojski se pridružita
tudi dva Turka, ki sta trdila, da se Turki silno bojé
krščanske vojske. To Lenkoviča posebno ohrabri, da zapové
sovražnika napasti, čim ga zapazijo. Vojska je v tem hodila
celo noč in celi drugi dan ter prišla šele zvečer do Sućurca,
utrjenega grada nadškofa spletskega, odkoder ni daleč do
Klisa. Tudi Turki se pripravijo za boj. Ibrahim razdeli svojo
vojsko na tri strani. Prvi oddelek, večjidel Vlahi, je stražil
na brdu Roputinu turški tabor, drugi oddelek je bil po-
stavljen okoli pečine Greben, kamor so postavili tudi topove,
da morejo streljati na sovražnika, čim se prikaže. Topove je
stražilo do 6000 Turkov. Tretji oddelek, večjidel konjiki,
ostane pri Ozrinu blizu Parčne ravnice.

Dne 27. maja zgodaj, ko se je začelo komaj daniti,
zbere Lenkovič svoje čete, jih ohrabri ter zapové napasti
sovražnika. Nadejal se je, da sijajno zmaga; ali dogodilo se
je protivno. Njegova bojna sreča je dobila znamenit »excipere«
(izjemo), kakor pravi Valvasor.³⁾

Krvava bitka se začne. Naši udarijo skoz ozko sotesko
Vratca naravnost na turški tabor, pobivši poprej v soteski do
50 stražarjev. Turki so bili v vsem taboru zmedeni, ker so
jih naši s tako silo napadli. Niso se zategadelj tudi dolgo
upirali. Prvi začno bežati martolosi in Vlahi, katere so bili Turki

¹⁾ R. Lopašić, Spomenici hrvatske krajine, knj. I str. 250

²⁾ R. Lopašić, Spomenici hrvatske krajine, knj. I str. 228.

³⁾ Valvasor IX. 66; XII. 92; Spomenici hrvatske krajine, knj. I.
str. 206.

preoblekli in oborožili kot turško vojsko. Ko zapazijo ta splošni beg turški konjiki pri Ozrinu, pobegnejo tudi oni s Pardi-begom, ker so mislili, da je kristijanov mnogo več, nego jih je v istini bilo. Celó obsedenci iz trdnjave se vržejo na bežečega sovražnika.¹⁾ Ves tabor z bogatim plenom prepušče našim. Lenkovič se požene sedaj s svojimi konjiki za bežečimi Turki v nadi, da ga bode sledila vsa vojska. Ali se hudo prevari. Če tudi je bil namreč Lenkovič strogo zabranil pleniti, in akopram so naši zapovedniki odganjali Uskoke od plena, vendar se niso dali zaustaviti ti ljudje, da ne bi bili planili za plenom. Na ta način so naši morali izgubiti bitko. Bežeči Turki in pa oni, ki so stražili topove, hitro zapazijo, kaj se je zgodilo na neprijateljski strani. Zatorej se ustavijo, zbero vnovič četo ter udarijo na raztresene naše Uskoke ter jih prav lahko pobijejo in polove. Tako osvoje zopet tabor. Seveda sta Lenkovič in njegov stotnik Vid Klekovič vpila na Uskoke, da se ohrabré in svojega starega junaštva ne osramoté z malodušnostjo, vendar je bilo vse zastonj. Preplašeni beže le-tí proti trdnjavi, a Turki jih pobijejo skoraj vse, ki so bežali do podzidja trdnjave. Kakor so bili s početka Turki lahko preplašeni in tudi premagani, tako se je zgodilo sedaj z Uskoki, ki so raztreseni begali po vsem bojišču. Samo manjši del Uskokov in Dalmatincev se zbere okoli Lenkoviča, da obnové borbo, ali tudi le-té Turki kmalu premagajo, ker so bili preveč zbegani vsled naglega in iznenadnega napada. A ko začno Turki na nje sipati ogenj iz svojih topov, bili bi vsi vkup z Lenkovičem in Vidom Klekovičem propadli, da jih ne reši hitro posadka s tem, da jim odpre vrata trdnjavska. Hud udarec je bil to za kristijane. Ni se zastonj tožil Lenkovič v svojih poročilih cesarju na svojo vojaško sodrgo dalmatinsko in na izdajniške Vlahe, ki so bili največ krivi te nesreče.²⁾ Mnogi krščanski junak je izgubil radi teh nezvestih ljudi svoje življenje. Med odličnimi junaki, ki so ostali mrtvi na bojišču, nam je omeniti markiza Petra Kapuanskega ter Ivana Albertinija. Le-ta je vsled prošnje generala Lenkoviča hitel v pomoč četi, ki je bežala proti trdnjavi. Neki turški konjik ga rani tako hudo, da je vsled te rane umrl na veliko žalost vse posadke. Bržkone da so ostali mrtvi na bojišču tudi trije grofi Posegarski, Avguštin, Gašper in Ivan. Ujeti pa so bili Frančišek Barbo, Friderik Zavrl, Anton Gini, Jakob Mungenzoni, Feliks Petz in Frančišek Jakomini s Trsata.³⁾

¹⁾ R. Lopašić, Spomenici hrvatske krajine, knj. I. str. 228.

²⁾ Ibid. str. 208.

³⁾ Valvasor IX. 67; XII. 32.

Lenkovič je ostal v trdnjavi dva dni. Ali kmalu izprevidi, da se mu tukaj ni mogoče držati radi pomanjkanja hrane in vode. Že poprejšnja posadka se ni mogla prehraniti; a kako bi bilo mogoče sedaj tako mnogoštevilno vzdržati z isto hrano. Sklene zatorej probiti se skoz turško vojsko, pohiteti v Senj ter priti z večjo vojsko iznovič pod Klis. Ker pa v trdnjavi po smrti Ivana Albertinija ni bilo zapovednika, imenoval je Lenkovič za vodjo junaškega Cindra, ki je imel nedvojbeno največ zaslug, da so dobili trdnjavo kristijani v svojo oblast. Ali četa Poličanov ni bila zadovoljna s to odredbo generala Lenkoviča, nego je zahtevala za zapovednika arhidijakona Albertinija. Cindro na to precej odstopi ter se ponudi generalu za vodjo oni četi, ki je imela posadko oskrbeti s hrano. Lenkovič objame ves ginjen tega plemenitega junaka ter ga pohvali pred vsemi radi njegove skromnosti in požrtvovalnosti.

Tretji dan posle bitke (dne 30. maja) se pripravi Lenkovič za napad. Albertiniju naloži, da naj pazi na trdnjavo, dokler se Cindro ne povrne s hrano. Pusti mu pa v trdnjavi 300 mož, 36 konj, ki so bili namenjeni za hrano v hudi sili, 600 mehov vode in nekoliko dvopeka. Lenkovič se spusti iz trdnjave po noči s 700 junaki. Mislil je, da se lahko prebije do brodovja. Ali najde se izdajica, ki priobči vso osnovo Turkom. Poličani, ki so bili Benečanom podložni in jim tudi udani, prijavijo Turkom, kako so namenili kristijani udariti iz trdnjave do svojega brodovja in na katero stran se mislijo obrniti. Turki se postavijo vsled tega po prelazih in zasedah, skoz katere je morala Lenkovičeva četa iti. Le-ta četa je bila razdeljena na tri oddelke; v srednjem je bil sam Lenkovič. Pri mesečini se spusté iz trdnjave na breg Mosor in od tukaj proti Omišu. Kar se vspó na nje Turki od vseh strani ter napadejo posebno srednji oddelek. Lenkovičeva četa, prestrašena vsled te navale, ni se dolgo branila. Preplašena pobegne, in sicer zadnji oddelek kakih 300 mož nazaj proti trdnjavi, drugi pa po bližnji okolici, kjer jih Turki pobijejo. Lenkovič jih je zaustavljaj in nagovarjal na odpor, ali brez uspeha. Slednjič ostane osamljen ter se na bregu Mosoru skloni za neko pečino. Ko pa zapazi, da se je sovražnik spustil za begunci proti Klisu, odpravi se hitro z Antonom Ritterjem na pot. Vodil ju je Mihael Radič, kateremu so bila pota v teh krajih dobro znana. Lenkovič je bil hudo ranjen, pa bi se bil brez Ritterja prav težko rešil iz te zadrege. Ritter je bil takrat grajski knez v Ledenicah in stotnik v Novem. Bil je ves čas veren privrženec Lenkovičev. Za dobročinstvo njegovo ga je Lenkovič priporočil stanovom koroškim. Njegov potomec je bil Pavel Ritter ali

Vitezovič, sodelovalec Valvasorjev. Antona je Lenkovič imenoval tisočnikom (Oberstwachmeister) v Senju.¹⁾ Staremu in že čisto obnemoglemu Klekoviću je bil ubit konj, pa ker ni mogel bežati, skrnil se je v pečevju za ono noč ter drugi dan splezal mimo turškega tabora do Sučurca. Tukaj prenoči drugo noč, a potem dohiti Lenkoviča, s katerim se srečno reši v Senj.²⁾ Tudi v tej ponočni borbi je bil velik gubitek na naši strani. Gotovo je bilo do 300 mož ubitih in ujetih, od katerih so se mnogi po dolgotrajnih nezgodah povrnili na svoja mesta. Med mrtvimi nam je omeniti na prvem mestu odličnega junaka Cindra, potem senjskega škofa de Dominisa, tri kanonike spletske, Gaudencija, Vitelica in Skatnića, ki so se pridružili bojevnikom skrivoma, potem več senjskih kanonikov in duhovnikov glagoljašev, brata Andreja in Ivana Basanija, vlastelina senjska, ter Frančiška Jeremija. Zasužnjeni pa so bili Jurij Posedarski, stotnik senjski, Vajkard Turjaški, sinovec karlovškega generala Andreja, Ivan Mordaks, Rečan, Gabrijel Križanić, Frančišek Lenkovič,³⁾ bržkone sorodnik Jurijev, Gašper Scheier, Vid Dobranski (zadnje tri našteva Valvasor med mrtvimi), konjik Bertučić, Laskari in Tartaglia iz Spleta. Jakomini Pec in Ivan Mordaks sta bila kasneje prodana, ker sta bila lepe postave.⁴⁾

Lenkovič se je v Sučurcu komaj malo odpočil od velikega napora. Na to pa razdeli 50 tolarjev med pogumne

¹⁾ Valvasor XII. 32.

²⁾ Ibid. 33.

³⁾ Po dnevniku ljubljanskega škofa Hrena, ki se hrani kot rokopis v knjižnici prvostolne cerkve zagrebske, je bil ta Frančišek Lenkovič sin Ane Marije Lenkovičeve, rojene grofinje Thurn in Valsasina, bržkone vdove za pokojnim Ivanom Lenkovičem. Potemtakem bi bil Frančišek brat Jurijev, česar pa ne najdem nikjer zapisano. Vdova Ana Marija je dala ravno v spomin smrti svojega sina Frančiška sezidati kapelico v čast Materi Božji v Prunthurnu (menda Sebanje, podružnica gorjanske fare), kjer je prebivala na svojem posestvu. (Causa aedificii sive foundationis istius ecclesiae inde processit. Filius Dominae Annae Mariae Franciscus Lenkovitsch Baro ad Clissam, Dalmatiae propugnaculum munitissimum, singulari Zegniensium stratagemate captam, moxque a Turcis post aliquot menses receptam, cum D. Georgius Lenkovitsch, Capitaneus Carnioliae et generalis in Croatia et Caristatt (qui et ultimus Nominis et Sanguinis Lenkovitschiani extitit) prospere Venetorum prodicione terra marique firmare tentaret, a Turcis occisus pro patrimonio novae Ecclesiae movimentum tulit). Za to cerkvico je blagoslovil škof Hren dne 14. septembra leta 1608. temeljni kamen. Ker je pa po-božna utemeljiteljica umrla že „circa festa Paschalia a. 1608. in arce sua Palihenstain, senio et laboribus viduitatis suae confecta“ in bila pokopana v cerkvi sv. Jurija v Gorjah, zidala je cerkev njena hči Margareta, tudi vdova za grofom Žigo Thurnom in Valsasino, a škof Hren je dogotovljeno cerkev blagoslovil 5. novembra leta 1608. Istega dne so prenesli semkaj tudi truplo utemeljiteljice ter je položili v ondukajšnjo kripto.

⁴⁾ Ibid. 34.

ljudi, da sporočé na kak način z brega Mosora posadki v Klis o njegovi rešitvi, pa da naj se ne predado, kakor so mu obljubili, dokler jim ne pride on iznovič v pomoč. Lenkovič se je namreč še vedno nadejal, da izbriše čim prej s sebe sramoto, radi katere je tako bridko tožil v svojih poročilih predpostavljenim oblastim, vendar pa se je prevaril. Če tudi je posadka znala, da je Lenkovič ostal živ, vendar ni imela pravega zaupanja do njega. Neka malodušnost se je je polastila, kajti zapovednik arhidijakon Albertini ni bil mož na svojem mestu, kakor so bili Ivan Albertini ali pa Cindro. Lenkovič je hitro zbiral vojsko ter je svojim ljudem delil nagrade po 10 tolarjev za jedno noč, da poiščejo razkropljene vojake ter jih pripeljejo v njegov tabor. Še dne 30. maja piše Lenkovič poročilo o poboju pred Klisom nadvojvodi Ferdinandu ter zatrjuje, da ne gre prej izpod te trdnjave, dokler ne bo njegova.¹⁾ Lenkovič je pri tem računal seveda na svojo hrabrost in pa na vernost poglavarja posadke, katero je moral braniti že vsled zadane prisege. Ali ta zadnja nada Lenkovičeva se ni izpolnila. Ko je zbral že skoraj do 1000 Dalmatincev ter se hotel odpraviti proti Klisu, dobi glas, da se je posadka predala Turkom, češ, da je preteklo že osem dni, a pomoči le ni bilo. Zgodila se je pa predaja tako-le. Turki pridejo namreč z ujetim Laskarijem pod trdnjavske zidine ter začno posadko nagovarjati na predajo, kajti o kaki pomoči jim ni vredno niti misliti, ker je general Lenkovič ubit, a vojska mu vsa razbita. Obsedenci jim odgovoré, če tudi so dobro vedeli, kaj se je zgodilo z generalom, da dobe Turki drugi dan odgovor. Na to zbere arhidijakon vse poglavarje na posvetovanje ter jih sam nagovori, da se predado, pozabivši na zadano besedo Lenkoviču, premda so imeli še toliko hrane in vode, da bi se bili mogli držati še nekoliko dni. Če tudi je bilo proti temu predlogu več odličnih mož, med njimi sam Martinič, vendar se je sklenilo, da se trdnjava preda pod častnimi pogoji. Drugi dan se zbere v turškem taboru več turških voditeljev, a arhidijakon pošlje Pavla Pavića na dogovor. Bilo je sklenjeno, da Turki puste posadko iz trdnjave ter ji zagotove življenje, orožje in ostale stvari. Za prevoz bolnikov pošljejo Turki potrebno število konj. Posadka zahteva vrh tega tudi nekoliko Turkov za poroke, ki imajo

¹⁾ R. Lopašić, Spomenici hrvatske krajine, knj. I str. 204 do 205. To poročilo je prinesel Dalmatincev Pečović upravitelju Kranjske Nikolaju Rachambu, a le-tá je je poslal iz Mengiša dne 4. junija nadvojvodi Ferdinandu. Dane Gruber, Borba Hrvata sa Turci, str. 229 omenja Jurija Posedarkega kot posrednika med Turki in Klišani glede predaje trdnjave po Jstvanfiju. Po našem izvoru je bil to ujeti Laskari.

tako dolgo ostati med kristijani, dokler le-ti ne pridejo na varno mesto zunaj trdnjave. Kar so Turki doslej ujeli kristijanov, naj povrnejo vse brez odkupnine. Teh ujetnikov pa je že bilo mnogo mrtvih, saj so jih čez 70 dejali ob glavo že drugi dan po strašnem pobojju pod Klisom, češ, da so vsi nevarni za Turke, ker poznajo dobro okolico kliško. Vkljub temu pa so imeli Turki še mnogo ujetih, a med njimi tudi mnogo odličnih, pa je bilo prav neverjetno, da vse izročé vsled te pogodbe. Če tudi je bila arhidijakonu pogodba s Turki všeč, vendar jim ni verjel. Zategadelj je skrbel samo zá-se, da se reši čim prej iz trdnjave, ter je sporočil Turkom, da mora pogodbo potrditi general Lenkovič, pa da je posadka izbrala njega za glasnika. Turki ga pusté radi téga iz trdnjave ter mu dádó celó spremstvo do Sučurca, a od tukaj v luko Vinišico, od Trogíra 8 milj oddaljeno. Tukaj najde Lenkoviča ter mu navesti, da se je posadka predala sovražniku. Lenkovič na te besede kar ostrmi ter strašno srdit odgovori: »Izdajalec, jaz sem te postavil za vodjo in za zapovednika tej trdnjavi na mesto tvojega brata, ki se je tako lepo in častno vedel ter se brez hrane in živeža šest dni z veliko požrtvovalnostjo vzdržal v trdnjavi pričakujoč pomoči, a ti nisi mogel niti dva dni zapovedati in že si sklenil trdnjavo predati. Idi in vrni se hitro v Klis, in ako hočeš biti veren cesarju, drži trdnjavo do ponedeljka, do tega časa pridem jaz na pomoč«.

Na to ni mogel dati arhidijakon drugega odgovora nego mu je obljubil, da vse stori, kar mu je general zapovedal. Ali mesto da se povrne v Klis, poda se na otok Buja, kjer je ostal celi dan. V tem pa dobé obleganci po dogovoru poroke ter predadó opoldne (dne 31. maja¹⁾ trdnjavo sovražniku, ki se precej vseli. Na obzidje postavijo Turki one tri tope, s katerimi so doslej na njo streljali, straže podvoje, napolnijo kapnice z vodo, a druge shrambe s hrano in bojno pripravo. Naše spremi oddelek turške vojske daleč od trdnjave. Med izseljenci so bili tudi ujetniki, katere so morali Turki po dogovoru našim predati. Čudno je, da so se te pogodbe sploh držali, vseh tako niso hoteli izročiti. Tako znamo, da so si pridržali Jakominija, Peca in Mordaksa, ker so se nadejali, da dobé za nje velike odkupnine. Ko so jih pa naši zahtevali, izgovorili so se, da so za ponočne bitke nekam izginili in da jih sploh ni med ujetniki.

¹⁾ Dane Gruber, Borba Hrvata sa Turci, str. 229 navaja 6. dan meseca junija kot dan osvojenja Klisa po Turkih. Po sporočilu Konstantina Prosperija pa so Turki osvojili trdnjavo že dne 31. maja, ker arhidijakon Albertini (po Gruberju neki Alfijeri) ni čakal osem dni na pomoč od Lenkoviča, kakor bi bil moral po zadani besedi.

In tako je postala ta trdnjava, katera je mogla biti po čednosti, pogumnosti in hrabrosti jednega brata najvažnejša točka cele Dalmacije, radi nezvestobe in slavohlepnosti drugega brata plen najhujšega sovražnika krščanstva. Ni se zatorej zastoj bridko zjokal papež, ko mu je bilo prijavljeno, da je padla ta važna trdnjava, za katero je tudi on toliko skrbel in žrtvoval.

Najhuje je zadel pad kliške trdnjave sosednje Dalmatince, ki so bili zapleteni v to borbo. Turki so se jim osvetili na najhujši način, zaplenivši jim posestva in pregnavši cele njih rodovine, da so se morali kot begunci potikati po svetu. Ravno tako so preganjali Benečani svoje podložnike, ki so se udeležili te vojne. Zategadelj sestavi Pavel Sirotković obširno poročilo cesarju Rudolfu II., kateremu točno opiše zasluge in žrtve dalmatinskih Hrvatov za trdnjavo kliško. Mnogi izmed njih so potrošili velik del svojega imetja za orožje in hrano, a kesneje so jim Turki odvzeli vsa posestva in odpeljali jih celó v sužnost. Sedaj naj se jih usmili cesar sam ter naj poskrbi, da se bodo mogli vsaj vrniti v svoj zavičaj. V tem poročilu je naštetih čez 30 odličnih imen dalmatinskih posestnikov in vlastelinov, ki so nam deloma iz opisa omenjene borbe že znana. Je li prošnja Pavla Sirotkovića bila kdaj uslišana, ni mogoče seznaniti iz tedanjih listin.¹⁾

Huda je bila osoda tudi za ujetnike. Turki bi jih morali po pogodbi o predaji kliške trdnjave vse izročiti kristijanom, ali oni tega niso storili, kakor je bilo že omenjeno, marveč so od mnogih zahtevali ogromne odkupnine, katere po navadi niso zmogli niti sami niti njih sorodniki. Turki pa so bili vrlo lokavi ter so jih po navadi puščali na svobodo pod pogodbo, da plačajo odkupnino, čim jo zberó na kakršenkoli način. Ali so taki ujetniki prestali večkrat tudi dosta muk med Turki, kajti bili so jih po nogah, dokler niso izjavili, da hočejo plačati odmerjeno odkupnino. Tako so Turki ravnali z duhovnikoma Jurijem Bogutičem in Nikolajem Supičićem, ko so ju ujeli pod Klisom. Ker sta imela pa oba duhovnika prevelikih zaslug za krščansko vojsko, kajti ona dva sta ves čas za obleganja Klisa skrbeli za vernike v duhovnem oziru, zavzeli so se za nju odlični možje mesta Senja ter ju priporočili samemu papežu Klementu VIII., da njima dovoli po Italiji nabirati milodarov za odkupnino, katera je bila za vsacega določena, namreč 1700 cekinov.²⁾ Koliko se je pa moralo takih nesrečnežev povrniti na Turško, ker niso mogli dobiti zahtevane svote!

¹⁾ R. Lopašić, Spomenici hrvatske krajine, knj. I. str. 222.

²⁾ Ibid. str. 268.

Težak je bil položaj tudi za Jurija Lenkoviča. Komaj se povrne v Senj, že pošilja poročila o žalostnem dogodku na vse strani, posebej še nadvojvodi Ferdinandu¹⁾ in cesarju Rudolfu II. Upravitelju Kranjske Nikolaju Rachambu zatrjuje v pismu, da on ni kriv velike nesreče, ki je zadela kristijane pod Klisom, marveč da jo je povzročilo izdajstvo nekaterih nezvestih Dalmatincev in plenaželjnih Uskokov.²⁾ Cesarja Rudolfa II. pa prosi general, da mu veruje, kakor mu je opisal ves pohod, a one, ki so predali trdnjavo, naj pokliče k preiskavi o tej stvari. Njega naj pokličejo za glavno pričo, ki dobro vé, so li imeli važen razlog, trdnjavo predati poprej, nego jim je bil odmerjen čas za to.³⁾ Bržkone pa se ni nobena preiskava vršila, ker ni bilo za to pravega časa, in pa ker so mogli generalu Lenkoviču verjeti, kar je o tem sporočil.

Do dne 6. junija je ostal Jurij Lenkovič v Senju. Bržkone se je hotel odpočiti od prevelikega truda vsled zadnjega pohoda ter izlečiti zadobljene rane (40), kar pa v Senju ni bilo mogoče. Zatorej odpotuje skoz Karlovec in Metliko na svoje veliko posestvo Mehovo na Dolenjskem, kjer ga najdemo že dne 16. junija. Tukaj napiše nadvojvodi Ferdinandu novo poročilo o dogodkih pod Klisom ali ob enem toži tudi o svojem slabem zdravju.⁴⁾ Na poziv nadvojvode pošlje mu tudi popis onih, ki so padli pod Klisom.⁵⁾ Omenja tudi ujetnikov, še posebej o Juriju Posedarskem, Vajkardu Turjaškem in Gasparju Križaniću. Lenkovič zahteva tudi za svojo vojsko v Karlovcu najmanj 50.000 gold., da se na ta način plačajo zaostatki, radi katerih se vojska razhaja. Omenjeni denar naj se vzame na posodo pri gospodu Pecenu; posadka naj se pomiri, kajti v kratkem bo treba udariti na Petrinjo, zatorej je treba poskrbeti za dobro in

¹⁾ Ibid str. 204 do 205.

²⁾ R. Lopašić, Spomenici hrvatske krajine, knj. I. str. 205.

³⁾ Ibidem, str. 206 do 208.

⁴⁾ Ibidem, str. 211.

⁵⁾ Ibidem, str. 213. Popis krajiških Hrvatov, ki so padli pod Klisom ali pa bili ujeti dne 27. maja l. 1596.:

Iz Karlovca — od haramij na Mrežnici in masolov (na mestnem posestvu naseljeni kmetje) ter 20 Lenkovičevih mož — okoli	136
Plačanih Senjanov	38
Venturinov (prihajači Uskoki z otokov.)	46
Od trščanske čete	42
Od čet iz Brinja, Otočca, Ledenic in Vinodola	49

Vseh 302

Koliko se je rešilo Dalmatincev (bilo jih je do 300), ni bilo točno izvedeti, večji del njih je vendar ušel.

mnogobrojno vojsko. Lenkovič želi tudi sam prisostvovati pri tem pohodu, samo ako do tega časa ozdravi.¹⁾

General Lenkovič od tega časa ni mislil nič več na osvajanje Klisa, pač pa Nikolaj Alberti, ki je v obširnem poročilu cesarju Rudolfu II. razlagal, kako bi mogel on s svojim bratom Matevžem in s Senjani to trdnjavo osvojiti.²⁾ Cesar Rudolf II. na to pohvali vernost rodovine Albertijeve, odobri osnovo Nikolaja Albertija glede osvajanja Klisa ter podeli njemu in bratu Matevžu vse pravice na one kraje, katere odvzemo Turkom.³⁾ Klis, ta važni ključ Dalmacije pa ostane vendar le v turškem posestvu, kajti cesarske čete so morale braniti na drugem kraju krščanske zemlje. Kako dolgo je ostal Jurij Lenkovič na svojih posestvih, ni nam točno znano. Dne 26. junija istega leta odgovarja nadvojvoda Ferdinand iz Gradca na poročilo Lenkovičevo glede oskrbe vojske, da dobé vojaki vso za šest mesecev zaostalo plačo. Ob enem odobruje strogo ravnanje s to vojsko, ker se je vzdignila proti zapovedniku. Tudi želi nadvojvoda generalu boljšega zdravja, da bode mogel okrepčan zopet na vojsko.⁴⁾ Bržkone je bil Lenkovič takrat še na Mehovem, kajti šele dne 15. julija istega leta ga nahajamo v taboru pri Petrinji.

Poboj krščanske vojske pod Klisom je vznemiril brez dvojbe nadvojvodo Ferdinanda in cesarja Rudolfa II., kajti ravno od tega pohoda se je jako mnogo pričakovalo za osvojenje Dalmacije in sosednjih dežel.⁵⁾ Nadvojvoda Ferdinand dolži v svojem poročilu cesarju Rudolfu o tem poboj naravnost Lenkoviča, češ, da se je pre naglil, ker je imel s seboj samo 1000 mož brez vsakih vohunov in glasnikov. Bati se je sedaj za Senj in Liko, Kras, Pivko in celó za Kranjsko; pa tudi bosenski in hrvaški Turki se bodo ojačali vsled te zmage. Zategadelj je potrebno, da cesar zapové banu hrvaškemu in grofu Juriju Zrinjskemu, da bodita vedno pripravna za pomoč krajiškim zapovednikom.⁶⁾ O nameri Turkov pa je izvedel nadvojvoda Ferdinand iz pisma Jurija Posedarskega, stotnika senjskega. Le-ta sporoči namreč nadvojvodi, čim je bil puščen iz ujetništva, da je padlo pod Klisom čez 150 samih Senjanov, pa se sedaj ne boji samó za Senj, nego tudi za ostalo krajino, kajti slišal je kot ujetnik, kako so se Turki dogovarjali o novem napadu na Krajino. Zatorej je neobhodno potrebno, da dobi on kot za-

¹⁾ R. Lopašić, Spomenici hrvatske krajine, knj. I. 211.

²⁾ Ibid. str. 256 do 264.

³⁾ Ibid. str. 264 do 265.

⁴⁾ Ibid. str. 213.

⁵⁾ Ibid. str. 218 do 219.

⁶⁾ R. Lopašić, Spomenici hrvatske krajine, knj. I. str. 213.

povednik senjski vsaj 300 mož iz Kraške ali pa iz Istrije. Ob jednom naj se ta vojska obskrbi tudi s hrano. Samo pod to pogodbo je pripraven braniti Senj; ne bi rad doživel, da obdolže zopet njega, ko bi osvojili sovražniki Senj. »Večkrat se odvrne velika nesreča, če se posluša svet tudi neznatnih ljudi« sklepa Jurij Posedarski svoje poročilo.¹⁾ Iz takih poročil pa se je moglo sklepati le na hude borbe, ki so se istega leta vršile med kristijani in Turki, in sicer na Hrvaškem in na Ogrskem.

Pa kaj se je v tem godilo na Ogrskem? Po smrti velikega vezirja Sinan-paše prevzame vrhovno zapovedništvo turške vojske na Ogrskem novi veliki vezir Ibrahim-paša, katerega je spremljal tudi sultan sam s svojim svetovalem in turškim zgodovinarjem Seadedinom. Vojska se vzdigne iz Belgrada ter napreduje skoz Petrovaradin in Segedin brez vsakih zaprek in zadržkov. Ravno takrat so osvojile cesarske čete Hatvan ter se silno osvetile turški posadki, pomorivši jo vso na mestu. Prav čudno je tedaj, da se krščanka vojska ni vzdignila na turško ter začela z njo bitko, kar se je pričakovalo na cesarskem dvoru. Še toliko se ni pospešila, da pride o pravem času na pomoč posadki v Jagru. Turki obsedejo Jager dne 21. septembra. Ker se posadka ni hotela predati na poziv sultanov, obležejo sovražniki trdnjavo od vseh strani ter streljajo neprenehoma vanjo. Ali sedaj se pobuni jeden del posadke, večidel Valoni (francoski najemniki), in zapovednik njih Vilim Trcka je moral predati trdnjavo pod pogodbo, da mu posadko pusté svobodno oditi. Ali Turki prevarijo kristijane, kajti oni napadejo posadko ter skoraj vso (do 5000 mož) pokončajo, da se jim tako osvetijo za hatvanski pokolj. Valvasor pripoveduje,²⁾ da so Turki rabili odslej besedo »hatvan«, kadarkoli so morili kristijane. Šele sedaj pohiti nadvojvoda Maksimilijan s knezom erdeljskim Žigo Batorijem Jagru v pomoč; ali prišel je prekasno. Že deset dni poprej je bila trdnjava osvojena. Borba se je imela tedaj dovršiti na ravnici Kereštevci blizu Jagra. V tridnevni bitki (od 23. do 26. oktobra) menjala se je pogostoma bojna sreča. Prvi dan zmagajo kristijani. Sultan Mohamed je hotel že ves preplašen zapustiti bojno polje, zakaj izgubil je velik del svojih topov. Ali previdni Seadedin ga predobi s svojo veliko zgovornostjo zá-se in ga navduši, da vzdrži do kraja na bojnem polju ter še jedenkrat poskusi bojno srečo. Le-ta mu je bila sedaj tudi mila. Drugi dan je bilo le nekaj malih prask. Ali tudi tretji dan je bila zmaga na krščanski strani, kajti vzeli

¹⁾ Ibid. str. 210.

²⁾ Valvasor XV. 514.

so Turkom do 100 topov. Ko so se pa zmagujoče čete vrgle vkljub prepovedi vojaških zapovednikov v turški tabor, vse pohlepne za bogatim plenom, zabredejo v zasedo kakor pri Klisu, in sovražnik jih kmalu potisne iz tabora. Kričeči začno bežati, za njimi jo udere vsa ostala krščanska vojska. Najmanj 50.000 mož pade pod turškim mečem ali pa se uduši v bližnjem močvirju, v katero so zabredli v temni noči. Vojaško blagajno z 10.000 cekini in čez 100 topov ujame sovražnik. Cicala, ki je napadel zadnji bežeče kristijane, dobi od sultana že na bojnem polju dostojanstvo velikega vezirja. Ker je bil pa prestrog, in ker so se bunili vojaki proti njemu, bil je kmalu odstavljen ter zopet Ibrahim imenovan. Po tej sijajni zmagi se vrne Mohamed III. slavodobitno v Carjigrad skoz Solnok, Segedin, Petrovaradin in Belgrad. V Carjigradu mu prirede sijajen sprejem, kakršnih je bilo videti le v slavnih časih vlade sultana Solimana Sijajnega.¹⁾

Tem žalostnejši pa je bil glas, ki se je bliskoma razširil po krščanskih zemljah o strašnem poboju pri Kerestesu. Vse je žalovalo za izgubljenimi žrtvami. Na to je dalo Nj. Veličanstvo dne 30. decembra javno s trobljami oglasiti na Dunaju in tudi po drugih mestih, da »so prepovedane vse veselice, ošemljenja in drsanja ter tem slične zabave.«²⁾ Bali so se tudi za Dunaj, da ga ne bi oblegel sovražnik, kajti bil je slabo utrjen. Da se prebivalstvo deloma umiri velikega strahu, dovoli nadvojvoda Maksimilijan na prošnjo cesarjevo, da se pošlje na Dunaj general Rupert Eggenberg, da učvrsti trdnjavo. Eggenberg pride zares na Dunaj ter se prav nepovoljno izjavi o utrdbah. Po njegovi trditvi se Dunaj ne bi mogel držati proti sovražniku v tedanji trdnjavi, nego bi se morala vojska podati na odprto polje ter tukaj boj odložiti. Vkljub temu se pa mesto vendar ni utrjevalo, ker ni bilo za to potrebnih sredstev, in ker je nevarnost minila, ko se je turška vojska po sijajni zmagi vrnila na Turško.³⁾

Kaj se je godilo po padu Klisa na hrvaški krajini? Vso skrb za te kraje je moral prevzeti za nekaj časa Žiga Herberstein, zapovednik slavonske krajine. Po raznih poročilih, ki so dohajala iz sosednjih turških pašalukov, moglo se je sklepati na hude borbe za pomejne trdnjave. Ni tedaj čudno, da je naložil nadvojvoda Ferdinand še bolnemu Lenkoviču zbirati čete ter ž njimi odriniti pod Petrinjo in Kostajnico.⁴⁾

¹⁾ Zinkeisen, Gesch. d. osm. Reiches III. str. 603 do 605.

²⁾ Ortelius redivivus et continuatus oder der ungarischen Kriegsempörungen historische Beschreibung vermehrt von Martin Meyern. Nürnberg 1665, str. 344.

³⁾ Zwiedeneck-Südenhorst, Ruprecht von Eggenberg, str. 130 do 131.

⁴⁾ R. Lopašić, Spomenici hrvatske krajine, knj. I. str. 213 do 214.

Ker pa bolnemu generalu ni bilo mogoče takrat ustreči temu nalogu, poskrbel je za to Žiga Herberstein, ki se je želel Turkom osvetiti za izgube Lenkovičeve. Kostajnico je hotel dobiti v svojo last, da popravi s to osvojitvijo vsaj deloma izgubo Klisa. Že prve dni meseca junija je imel udariti Herberstein na Turke, ali ni bil še dostatno pripravljen, kakor je sporočil nadvojvodi dne 8. istega meseca iz Varaždina.¹⁾ Manjkale so mu bojne priprave, posebno orožje in mostovi. Tudi se je vojska šele zbirala. Štajerci iz Maribora in Ptuja so prispeli komaj v Zagreb. Od tukaj se imajo podati proti Petrinji, kamor je namenil tudi on priti s svojo vojsko. Tudi Korošci, Kranjci in Karlovčani naj se tjekaj odpravijo. Dobro bi bilo, da posebno Karlovčanom sam nadvojvoda zapové, kako se imajo ravnavati, če tudi je že o tem sporočeno bojnemu svetniku Stefanu Gušiću. Hrvaški stanovci pa pošljejo gotovo 160 glav živine, da se spravijo topovi in pa ostala prtljaga pod trdnjavo, saj je Herberstein prosil oba bana, Gašperja Stankovačkega, škofa zagrebškega, in Ivana Draškovića pomoči v tej stvari. Tako se je počasi vojska zbirala, ko se slednjič vzdigne tudi Herberstein s svojo četo iz Varaždina proti Petrinji. Med potom se mu pridruži iz Štajerske 1000 konjikov pod zapovedništvom Friderika Schaffenburga in nekaj deželnih čet iz Kranjske in Koroške. Tudi novi hrvaški ban²⁾ Ivan Draškovič se zjedini s to vojsko, privedši s seboj do 3000 mož. Najpoprej se odpotijo vsi proti Petrinji, kjer se jim pridruži še Krištof Obručan z ostanki Lenkovičeve vojske. Tako se je zbralo pred Petrinjo do dne 6. julija 6000 mož. Še tistega dne razglasi Herberstein zapoved nadvojvode vpričo dvorskega vojnega svetovalca. Precej zatem sklenejo udariti na Kostajnico.³⁾ General Herberstein je želel predobiti zá-se važnega zaveznika v teh bojih. To so bili Vlahi v sosednji Bosni, ki so želeli prestopiti na našo stran. S temi Vlahi se je dogovarjal že Anton Bertuci pred napadom na Klis (1595), da mu pridejo v pomoč; zato jim je cesar Rudolf II. sporočil, da jih sprejme pod svoje varstvo, in da jim ostanejo vse pravice, ko bi se kdaj Bosna osvojila iz turške oblasti.⁴⁾ Znano je vendar, da se Vlahi niso udeležili podjetja na Klis, a kolikor jih je bilo v taboru, izneverili

¹⁾ Ibid. str. 209 do 210.

²⁾ Kerceselich, *Historia cathedralis ecclesiae zagrabiensis*, str. 303. Ban Tomaž Bakač se je zahvalil na banski časti že l. 1595., ker se cesar Rudolf II. ni hotel ozirati na njegove pritožbe glede hrvaške kraljevine. Ban je zahteval, da se povrne hrvaški kraljevini Pazinski kraj v Istriji, česar pa cesar ni hotel storiti. Kerceselich str. 302.

³⁾ R. Lopašić, *Spomenici hrvatske krajine*, knj. I. str. 216 do 217.

⁴⁾ Ibid. 74.

so se skoraj vsi. Tudi k samemu Herbersteinu je prispel v Slavonijo neki vladika s 40 Vlaha prosit podpore in zemljišč za naselitev. Herberstein je bil takrat pripravljen za napad v slavonske kraje, ali ker je bilo že kesno v jeseni (meseca oktobra l. 1595.), odložil je pohod za drugo leto. Omenjeni vladika pa mu je razjasnil mnoge stvari glede obrambe mej, kar je bilo za našo vojsko od velike koristi. Herberstein poroča nadvojvodi Ferdinandu, da more tega vladiko pripeljati v Gradec, ako ga želi videti ter ga zaslišati o položaju na turških mejah.¹⁾ Za ostale Vlahe prosi Herberstein živeža za toliko časa, dokler se ne najde za nje kako prazno zemljišče.²⁾

Ko se je leta 1596. začela zbirati krščanska vojska, da napade pomejne bosenske trdnjave, pojavili so se iznovič Vlaha. V obširnem pismu, na katerem je podpisan vladika Radoslav, 30 duhovnikov in zastopnikov vlaškega národa, izjavljajo svojo radost, da je prišel čas, da bodo mogli pomagati krščanski vojski ter tako priti pod varstvo cesarjevo. Ob enem prosijo, da se jim dasta 2 mesti izmed 70 zapuščenih med Uno in Kolpo, četudi ne največji.³⁾ General Herberstein se je vrlo mnogo nadejal od Vlahov ter jih je vsled tega pisma nagovarjal na očitni upor proti Turkom, kadar se vzdigne krščanska vojska proti Kostajnici. Ker želé priti pod obrambo cesarjevo, ne dobé samo mest in zemljišč, marveč tudi mnogo svoboščin in krščansko pravico. To vse jim želi dati cesar, in če tega njemu, cesarskemu generalu, ne verujejo, naj kar od samega cesarja zahtevajo potrdila.⁴⁾ In zares jim je vse svobode in pravice potrdil nadvojvoda Ferdinand v Gradecu že dne 10. julija tistega leta.⁵⁾ Vsa ta dogovarjanja pa so bila vendar le brez pravega uspeha. V Herbersteinovem taboru ni nihče mnogo držal do obljub vlaških poslancev. Naši so jih seveda z obljubami mamili na hrvaško stran, da bi ž njimi vkup prodrli v Bosno, kjer bi se jim mogel ves narod pridružiti v borbi proti Turku. Ker so prvi poslanci bosenskih Vlahov Herbersteinu dokazovali, da bi se moglo lahko priti čez Uno na nekih prelazih, poprijel se je ta tega poročila ter prišel radi te osnove celó na Mehovo k Lenkoviču.⁶⁾ Oba sta bila tega mnenja, da bi se z Vlaha, ko bi ostali verni, dala zares Bosna hitro osvojiti. Ali to so bile prazne nade. Že dne 6. julija tistega leta piše general Herberstein nadvojvodi iz tabora pred Petrinjo,

¹⁾ Ibid. 195.

²⁾ R. Lopašić, Spomenici hrvatske krajine, knj. I. str. 201.

³⁾ Ibid. str. 214 do 215.

⁴⁾ Ibid. str. 215 do 216.

⁵⁾ Ibid. str. 217 do 218.

⁶⁾ Ibid. str. 218 do 219.

da so Vlahi nezvesti, zatorej se mora osnova o osvojenju Bosne za sedaj izpremeniti.¹⁾ Še huje pa je obsodil Vlahe Jurij Lenkovič, ko je ravno o tej stvari poročal nadvojvodi Ferdinandu iz Petrinje dne 16. julija. Čez Uno se ne more sedaj udariti ravno radi teh nezvestih zaveznikov, ki so popolnoma omahljivi in nezanesni ljudje (als vnbestendige, haillose leuthe). Oni se po svoji stari navadi ustavljajo zapovedniku, če tudi so ga malo poprej zvali v svojo zemljo. »S temi ljudmi se ne dá nič pomoči,« sklepa Lenkovič svoje poročilo.²⁾ Pa še huje se je zgodilo, nego sta oba zapovednika pričakovala od teh zaveznikov.

Pred Petrinjo zbrana krščanska vojska se vzdigne v vojaškem redu najpoprej do Dolnjega Vinodola, a od tukaj na ravnico Plačevico, skoz katero teče potok Velešan. Dne 8. julija prispé šele pred Kostajnico, ker se je zbok prtljage in topov mogla le počasi dalje pomikati. Ko Turki naše zapazijo, se hitro prepeljejo iz kule, ki je stala na otoku sredi Une, v mesto ter se vržejo na brdo Djed (pri Valvasorju³⁾ Dedun), da od tukaj bijejo naše ter jim branijo utaboriti se in na ugodnem mestu postaviti topove. Ali se prevarijo, kajti naši jih prisilijo s topovi, da morajo hitro pobegniti z brda do reke. Tukaj se komaj v čolnih rešijo v kulo, katero so bili malo poprej zapustili tako brezskrbno. Sedaj postavijo pa naši topove na dva kraja, tri na breg Djed, a dva na drugi breg Une. Na ta način so bili lahko kulo z dveh strani.

Bosenski paša Pardi (Valvasor⁴⁾ ga zove Aksardis) izvé že v Banjaluki, kaj se godí pri Kostajnici. Hitro pošlje tjekaj konjika s poročilom, da naj se posadka dobro drži, kajti že drugi dan ji pride sam v pomoč. In v resnici prihití paša z 200 konjiki pod Kostajnico. Neki ujeti Turki so našim zatrjevali, da je pripeljal paša najmanj 800 mož. To pa ni bilo resnično, ker se je takrat nahajala skoraj vsa turška vojska na Ogrskem; hoteli so le naše preplašiti.

Pardi-paša se postavi s svojo vojsko zraven kule, da zabrani našim pot do vode. Tudi zaustavlja Herbersteina postavljajočega most čez Uno, da prepelje vojsko na drugo stran ter z naskokom napade trdnjavo, ko se je streljalo na njo že dva dni brezuspešno. Sreča je bila, da ni mostu neobhodno potreboval. Izvedel je namreč od domačih ljudi, da se dá Una na nekem mestu pregaziti. Zdajci zapové vojski, da pregazi Uno na onem mestu. Najprej prideta na drugo stran reke Ivan Vojković in Krištof Mrnjavčić, oba huzarska

¹⁾ Ibid. str. 216 do 217.

²⁾ R. Lopašić, Spomenici hrvatske krajine, knj. I. str. 218 do 219.

³⁾ Valvasor XV. 545.

⁴⁾ Ibid.

zapovednika, s svojima četama in ostalim konjištvom. Za njimi se spusté tudi pešci s puškami in smodnikom na glavi, da se jim ne zmoči ta bojna priprava. V kratkem času je bila naša vojska na drugem bregu reke.

Ko opazi Pardi-paša našo vojsko, kako prehaja čez reko, postavi hitro svoje čete v bojni red. Spredaj razvrsti onih 200 konjikov prav na široko, da tako zaslepi naše, češ, da jih je več, nego jih je bilo v istini; zadaj pa je bila pešvojska, sestavljena večidel od raje iz sosednjih mest. Turki pa niso vzdržali niti prvega napada naše vojske, nego so zbežali preplašeni na vse strani. Konjiki se skrijejo po bližnjih pečinah ali pa zbežé na gore, samo da se rešijo; pešci jo uderó v šumo ali pa nazaj v kulo. Da more tem huje sovražnika preganjati, razdeli se naša vojska na dve krdeli. V tej borbi pade mnogo Turkov; hrvaške konjike pa zgrabi turška četa v šumi ter jih mnogo pobije. Valvasor¹⁾ trdi, da je ostalo Turkov na bojišču do 400, a naši so osvojili 8 zastav. Že zvečer se povrne naša vojska nazaj čez Uno ter osvoji hitro Kostajnico; plena najdejo v njej prav malo, kajti Turčin je odnesel s seboj, kar je bilo kaj vrednega. Drugi dan začno naši delati most čez Uno, da prepeljajo topove na drugo stran, odkoder bi mogli lože kulo bítí. Delo se jim posreči. Vsi so že mislili, da se jim preda kula v kratkem času. Kar se raznese po taboru glas, da prihaja kuli v pomoč Ahmed Afis s silno vojsko, s katero je udaril že čez Savo pri Svinjaru. Herberstein se dá pregovoriti od svojih svetnikov ter preneha oblegati kulo. Kmalu zatem podré tudi most čez Uno ter se povrne z vso vojsko v Turovo polje. Ahmed Afis pa je takrat prispel komaj v Belgrad.²⁾

Dné 12. julija je prišel Herberstein pod Kostajnico, a dne 17. istega meseca se je že povrnil z vojsko proti Petrinji. Kaj je bil vzrok, da ni uspel v tej borbi? Sama bojna osnova, po kateri so mu imeli Vlahi pomagati proti Turkom; ali zgodilo se je ravno narobe. Vlahi so se približali tudi v Kostajnici naši vojski ter se tukaj dogovarjali s Herbersteinom o bojni osnovi. Nadvojvoda Ferdinand svari sicer svojega zapovednika, da naj bode oprezen v dogovarjanju z Vlahi radi nekih njih slabih lastnosti,³⁾ vendar pa je poslal za nje sprevedno pismo za slučaj, ko bi se sprejeli na naša zemljišča. Herberstein tega pisma ni mogel rabiti, ker se je nevernost Vlahov v tem pokazala prav očitvidno. Bridko jih

¹⁾ Valvasor XV. 545.

²⁾ Kercselich, *Historia cathedralis ecclesiae zagrabiensis*, str. 304.

³⁾ R. Lopašić, *Spomenici hrvatske krajine*, knj. I. str. 219 do 220.

toži Herberstein v svojem poročilu¹⁾ o napadu na Kostajnico. Mesto da pridejo krščanski vojski na pomoč, zberó se vsi v turškem taboru ter tukaj izdadó turškému zapovedniku bojno osnovo in pokažejo poverljivo pismo, v katerem jih nadvojvoda vabi na svojo stran, češ, za kako važne jih držé kristijani in kako radi bi jih sprejeli v svoje varstvo. Ravno tako kakor pri Klisu, izdali so tudi pri Kostajnici kristijane. In ta nezvestoba (der Wallachen falschheit vnd merklicher betrug) je največ kriva, da ni Herberstein uspel pri Kostajnici, in da ne morejo tudi ostala podjetja napredovati, kakor sicer bi mogla. Nadvojvoda Ferdinand ostro obsoja²⁾ to vedenje vlaških poglavarjev ter zahteva, da se jim osvete kristijani radi te nezvestobe. Zategadelj udari neka naša četa proti Bužimu ter požgé po oni okolici do 200 vasi za osveto.³⁾

Herbersteinovim in Lenkovičevim četam ni bilo namenjeno gubiti čas v pustem Turovem polju pri Petrinji (in oeden vnd wüsten Turovo polia die zeit vergebens muess anwenden vnd verzehren); zatorej Herberstein nasvetuje nadvojvodi Ferdinandu, naj vsaka vojska v svoji krajini napada sovražnikove meje, ne pa brez cilja čaka nove zapovedi. V Gradcu odobrijo Herbersteinovo zahtevo glede daljnega vojskovanja; da se pa za nekaj časa razpusti vojska, posebno še topničarstvo, radi prevelikih stroškov, ni dovolil vojni svet, marveč je odredil, da naj ostanejo zbrani v Zagrebu vsaj še 14 dni.⁴⁾

Vojnemu svetu je bilo dobro znano, kako težko se je dala zbrati dobra vojska. Res jo je bilo tudi težko vzdrževati, ali ker se je slutilo, da borbe na mejah za to leto še niso končane, ni se smela razpustiti. In prav so imeli, da so tako ravnali. Že okoli dne 12. ali 13. septembra prepelje Ahmed Alis (v kranjskih spisih imenovan tudi serdar) svojo vojsko čez Savo ter se hitro približa Kostajnici. Turkov je bilo do 20.000. Ker ne najde zapovednik naših v taboru, naraste mu pogum, da sklene iznenada napasti Petrinjo. Pripravil se je prav dobro z vsem za obleganje. Ali podjetje se mu vendar ni posrečilo. Pobegnilo je namreč nekoliko krščanskih sužnjev iz turškega tabora ter našim odkrilo namero turško. Zato

¹⁾ R. Lopašić, Spomenici hrvatske krajine, knj. I. str. 220 do 221.

²⁾ Ibid. str. 221 do 222 „mit was falschen betrug vnd practicken die nunmehr gar zuuill bekahnten haillosen, verretherischen Wallachen zuwider irer jüngst anerbottenen treu vnd christlicher deuotion diser zeit her vmbgegangen“.

³⁾ Valvasor XV. 544.

⁴⁾ R. Lopašić, Spomenici hrvatske krajine, knj. I. str. 220 do 221; 221 do 222.

se naša vojska dobro pripravi za napad ter jih odbije prav pogumno. Ako je hotel Ahmed Afis trdnjavo predobiti, moral jo je redovito obsesti.¹⁾ Za to pa je potreboval večjo vojsko. V kratkem času se mu pridruži še 30.000 mož iz raznih krajev turškega cesarstva, a največ iz balkanskih krajev.²⁾ V pomoč mu pride tudi novi bosenski paša Odaverd. Dne 14. septembra začne obsedati trdnjavo. Posadki, ki je štela komaj 250 mož, je bil zapovednik nam že znani Daniel Frankol. Malo prej, nego je obsedel sovražnik trdnjavo, poslal je ban v pomoč še 100 mož pod zapovedništvom Jurija Brestovskega. Vsa posadka je tedaj imela 350 vojakov. In ta peščica ljudi je imela braniti trdnjavo, da ne pade v oblast tako silnemu sovražniku.³⁾

Kakor po navadi vsi zapovedniki, tako je poskusil tudi serdar Ahmed, ne bi li zlepa mogel predobiti trdnjave. Poroči zatorej Frankolu, naj se preda. Seveda mu obljubi tudi raznih koristi. Ko pa ni uspel z obljubami, začel se mu je groziti; ko pa tudi to ni nič koristilo, zapovedal je svoji vojski z vso resnobo Petrinjo oblegati. Ob jednom se zaroti pri Mohamedu, da ne odide poprej izpod trdnjave, dokler je ne dobi v svojo oblast. Najprej obdâ trdnjavo od vseh strani, da ji zapre dovoz hrane. Potem naspé visoke nasipe, na katere privleče težke obsadne topove, ter neprenehoma strelja na zidovje. Tudi podre most na ladje, ki je bil narejen čez Kolpo, ter zapre vsa pota, po katerih bi mogli dobiti obsedenci pomoči. Ko je bilo v turškem taboru vse pripravljeno, dá zatrobiti za naskok. Turki skačejo in vpijejo ko zmedeni na zidovje, streljajo iz topov in pušek, mečejo strelice, zažigajo leseno tramovje, delajo vse mogoče, da predobé trdnjavo. Sam vezir ohrabruje vojake, hvali pogumne, zmerja ter se grozi plašljivcem, iznemogle pa zamenjuje s čilimi četami.

Ali tudi kristijani se branijo pogumno: napadače odbijajo z zidovja ter jim izpodmičejo lestve, gase ogenj, mašé luknje, streljajo s smodnikom in streljanci ter s kamenjem in gorečim sumporjem moré sovražnika. Nihče se ne umakne s svojega mesta, dokler ni hudo ranjen ali pa ubit. Vsi so bili navdahnjeni z jedno mislijo: »Pogumnega in junaškega srca bodimo tovariši, ko vidimo, da nam se približuje zadnja ura. Zatorej se borimo hrabro, dokler nas sramotno ne pokonča sovražnik ali pa nas odpelje v sužnost, za vero krščansko, za svoja ognjišča, za svoje žene in svoje otroke, naš

¹⁾ Valvasor XV. 545.

²⁾ Istvanfy trdi, da je imel Afis 100.000 mož vojske, Valvasor pa misli, da jih je bilo 60.000.

³⁾ Kercselich, Historia ecclesiae cathedralis zagrabiensis, str. 304.

najdražji zalog, slednjič za rešitev in obstanek naše mile domovine.« Takšne besede ohrabrijo vsakoga, celó nestalnega Frankola, ki je bil že zdvojlil, da se bodo mogli vzdržati, ter je že celó pomišljal na beg; vendar pa ga je Brestovski osramotil z ostrimi besedami. Vsi sklenejo tedaj braniti trdnjavo do zadnje kaplje krvi. Tako so odbijali vse napade sovražnikove več dni.¹⁾

Ali dan za dnevom je mineval, a posadka v Petrinji je čakala še vedno, da ji pride o pravem času kakšna pomoč. Frankol bi bil rad javil krščanskim vojskovodom Lenkoviču, banu Draškoviču in Herbersteinu, v kakšni stiski se nahaja posadka, ali je bilo težko najti junaka, ki bi bil pripraven to nalogo izvršiti. Slednjič se prijavitita vendar dva vojaka za glasnika. Ali na potu ulové Turki jednega ter ga seveda pogubé, drugi pa srečno uteče v tabor krščanski pri Sisku, kjer se je bila zbrala pod zapovedništvom Eggenbergovim dosti jaka krščanska vojska, večjidel sami Hrvati in Slovenci. V znamenje, da je prispel glasnik iz trdnjave, dá zapovednik Eggenberg ustreliti z velikim topom. V tej veliki stiski pride v pomoč tudi Tomaž Bakač s svojo četo. Bilo pa je vse vojske do 6000 mož. Po zapovedi se naredi hitro most čez Odro, a ob enem pošljejo 50 konjikov proti Petrinji, da vidijo, kaj počno tamkaj turške čete. Ko prispejo le-tí do Drenčine, napadejo jih Turki ter hitro razpršijo. Pri tej zgodi ujemó Turki tudi jednega našega konjika.

Zapovedniki krščanske vojske so bili dolgo neodločni, kaj jim je storiti, če tudi so vedeli, kaka beda vlada v trdnjavi, saj jim je glasnik s solznimi očmi opisal težave in nadloge obsedencev. Ali slednjič je zahtevala vojska sama od njih, da vršé svojo dolžnost. »Petrinja se mora ohraniti,« tako se je zatrjevalo v taboru, »kajti ona je še jedina obramba kraljevine hrvaške in sosednjih slovenskih dežel. Kaj nam je s tem pomagano, če se v taboru čas gubi in hrana troši, dočim naši tovariši trpé največjo nevoljo. Na tak način se sovražniku daje le pogum, da bo še drzovitejši.« Vojskovodi so bili tedaj na ta način prisiljeni na boj. Zatorej sklenejo, da se tabor premesti k Brestu, a od tukaj čim prej do Petrinje. Kmalu zatem je delila kristijane od turškega tabora le še reka Kolpa. Najprvo so hoteli naši spraviti v trdnjavo nekoliko pomoči iznemogli posadki, ali to se ni dalo izvesti na noben način, ker so Turki obdajali mesto od vseh strani. Sovražniki so bili celó tako predrzni, da so našim sporočili, naj se le hitro udalijo od Petrinje, če ni

¹⁾ Valvasor XV. 546.

več zbranih, kajti moglo bi se jim dogoditi kakor leta 1592., ko je bil ban Bakač pri Brestu razbit.¹⁾

Razvidno je bilo tedaj, da bodo mogli naši Petrinjo šele potem osvojiti, ko pokončajo sovražnika v boju na odprtem polju. A da se to izvede, morala bi vsa njih vojska čez Kolpo na drugi breg. To pa takrat ni bilo mogoče, ker je bila Kolpa narasla vsled velikega deževja, in ker niso imeli za prevoz potrebnih čolnov, Turki pa jim seveda ne bi bili dovolili delati mostú čez reko. Ni bilo tedaj druge pomoči, nego povrniti se z vso vojsko nazaj do Siska, kjer je dal zapovednik te trdnjave na zapoved banovo narediti most čez Kolpo. Tukaj so mogli brez zapreke čez most na drugi breg reke priti ter po ovinkih do turškega tabora pod Petrinjo. Ali o tem sklepu se je moralo javiti tudi posadki. Dolgo so iskali za ta posel pogumnega moža. Slednjič ga vendar najdejo. Bil je to Martin Senjanin, četnik, ki se je ponudil sam, da se vtihotapi v trdnjavo za 100 cekinov, ki bi se izplačali v slučaju, da on izgubi glavo, njegovi ženi in otrokom. Hitro se preobleče kot turški sluga kakega bosenskega zaima ter se prerine skoz turški tabor v Petrinjo. Ko je glasnik Frankolu razjasnil, kaj namerava naša vojska, ustrelji z velikim topom v znamenje, da je Martin prispel srečno v trdnjavo.²⁾ Zdajci se poda naša vojska proti Sisku. Bilo je to dne 19. septembra. Ko Turki zapazijo premikanje naše vojske, pomislijo, da se umiče iz strahu, pa radi tega udarijo za njo. Prvi skočijo na kristijane konjiki, a za njimi pešci. Neki se spusté kar čez Kolpo ter jo preplavajo ali pa pregazijo na plitkih mestih. Ko jih je bilo že 6 do 7000 na drugem bregu, začno našim oponašati sramoten beg, norčevati se iz njih ter pozivati jih, naj se vendar poskusijo z njimi. Naši se hitro obrnejo ter napadejo pomešane čete turške tako pogumno in jadrno, da le-ti niso imeli časa postaviti se v bran, ampak so hitro pobegnili proti Kolpi. Ali naši so jim za petami ter jih z meči in puškami grozno pobijejo, posebno ko se strnejo z njimi na bregu Kolpe, ki jih je tudi mnogo požrla v svojih valovih. Trdi se, da je padlo pri tej priložnosti do 3000 Turkov. Mnogo so jih tudi zarobili, posebno so pa mnogo konj ujeli, med katerimi se je odlikoval z dragocenim uresom nakičeni konj Ahmedovega brata Hussajma.³⁾

Naši se po tej zmagi hitro odpotijo proti Sisku, da pridejo na levi breg Kolpe, a Turki se vsi preplašeni, med njimi še posebno Ahmed, vsled nesrečnega poboja spravljajo

¹⁾ Letopis Matice Slovenske I. 1890. str. 19.

²⁾ Valvasor VI. 546.

³⁾ Ibid.

na beg, kajti zbalii so se, da jih ne zadene še hujša nesreča. Še tisto noč (dne 19. septembra) zapové Ahmed izprazniti šatore, pobrati prtljago ter jo odpraviti vkup s topovi proti Kostajnici, kamor se je namenil tudi sam drugi dan odriniti. Ali da se ne pokaže pred našimi plašljivca, pridrži v taboru 8000 najboljših konjikov in pešcev, večidel janičarjev, ter se postavi ž njimi v zasedo, da tako pričaka naše čete, ko bi ga zasledovale na potu proti Kostajnici.

Naši niso vedeli, kaj se je v tem zgodilo v Petrinji. Radi tega se postavijo precej v bojni red, ko prekoračijo most pri Sisku, pešci na levo, a konjiki na desno. Tako razvrščeni se vzdignejo proti Petrinji. Pri Drenčini se strnejo s turškimi predstražami. Naši jih jadrno napadejo in poženo v beg. Povrnivši se v tabor, razglasijo nemudoma, da prihaja mnogobrojna krščanska vojska. Turki se silno preplašijo. Ko se pa prikaže naša vojska pred turškim taborom, in ko udari tudi posadka iz trdnjave na sovražnika, zbeži prvi Ahmed, za njim Odaverd, a slednjič vsa vojska. Naši se poženo za njimi, jih mnogo pobijejo in ulové; zraven zaplenijo tudi nekoliko zastav in dva velika topa, katera so morali Turki v naglosti pustiti v taboru. Na enem od teh je bilo vrezano z arabskimi črkami ime bosenskega paše Ferhata.¹⁾ Naši osvojé tudi mnogo hrane, smodnika in streliva. Onadva velika topa ostaneta v Petrinji za obrambo trdnjave. Krščanska vojska se po tej sijajni zmagi vrne veselo in slavodobitno domov.²⁾

Na hrvaškem zboru, ki se je zbral dne 25. septembra, sklenejo stanovi, da se priporočita radi posebne hrabrosti in pogumnosti Jurij Brestovski in Mihael Ivančić, zastavnik, na cesarskem dvoru. Tudi se sklene, da se pošljejo v Petrinjo trije graditelji, da se trdnjava čim prej uredi. A ker je bila nevarnost za to trdnjavo še vedno velika, moralo se je poskrbeti tudi za vojsko, kar so morali storiti hrvaški stanovi sami, ker je zagrebški kapitelj imel že tako dosti skrbi in stroškov za Sisek.³⁾ Da so imeli stanovi hrvaški prav, da so skrbeli za varnost Petrinje, pokazalo se je v kratkem.

Zmaga pri Petrinji ohrabri namreč naše zapovednike tako jako, da se odločijo za napad v samo turško zemljo.

¹⁾ Kerscelich, *Historia cathedralis ecclesiae zagradiensis*, str. 304 do 305.

²⁾ Valvasor XV. 346; Khevenhüller Franz Christ. *Annales Ferdinandi II. del.*, str. 1633; *Historia obsidionis Petriniae et Cladis Szederinae*. A. 1596. Rokopis škofa Selnickega v kaptolu zagrebškem. Ta rokopis je izrabil za svojo zgodovino Georgius Radkay „*Memoriae regum et Banorum Dalmatiae, Croatiae et Slavoniae*“.

³⁾ Kerscelich, *Historia cathedralis ecclesiae zagradiensis*, str. 305.

Tako odrine Lenkovič s Herbersteinom v požeški kraj, kjer porobita in popalita Vučin ter še kakih 200 drugih vasi. Turki so sicer naše napadali v soteskah, ali brezuspešno, ker jih je bilo premalo. Lenkovič jih mnogo polovi ter pripelje s seboj v Karlovec.¹⁾ Za ta napad se je hotel Ahmedpaša našim osvetiti. Z znatno vojsko se prikaže dne 13. novembra pred Petrinjo ter jo začne oblegati. Po navadi zahteva najprej od posadke, da se mu preda; ali ko ga le-tá ne posluša, začne na njo streljati ter zidovje naskakovati. Lenkovič se v tem povrne iz Slavonije, a ko izvé, kaj se godi pri Petrinji, pohiti tjekaj nemudoma s svojo vojsko, če tudi je bila še vsa izmučena. Komaj pa izvé Ahmed, da se približuje Lenkovič s svojimi četami, pobegne izpod trdnjave v strahu, da se mu ne pripeti isto, kar je doživel pred dvema mesecema.²⁾

Tudi na severni meji Hrvaške so imeli naši opraviti s Turki. V teh borbah so največ sodelovali Zrinjski, ker so branili s tem tudi svoja posestva, ki so se na daleč razprostirala po teh krajih. Koncem meseca oktobra, ko so se naši borili še vedno s Turki pod Jagrom, zbere Hasan Mali, sigetski paša, do 4000 mož ter napade Babočo. Nadejal se je, da jo lahko osvoji, češ, da je večji del posadke pri glavni vojski. Vrh tega je izvedel, da ni v trdnjavi zapovednika Nikolaja Horvata. Pobegnil je namreč od strahú pred Turki iz same trdnjave. Precej po prihodu začne paša bití trdnjavo s topovi. Vendar pa sta namestnika glavnega zapovednika, Jurij Vega in Wemiller, hrabro odbijala vsak napad, če tudi jima je bila posadka maloštevilna. Hasan se pa vkljub temu ne udali s svojo vojsko od trdnjave, dokler ne izvé, da se približuje s pomočnimi četami Jurij Zrinjski. Njega si ni upal pričakati, nego se je hitro povrnil v Siget. Potem razpusti tudi Zrinjski svoje čete. Samo z jednim oddelkom se podá v trdnjavo, da jo popravi in oskrbi z vsem potrebnim. Ko so kesneje vojaki pregnali Nikolaja Horvata, čim se je bil povrnil v Babočo, imenoval je nadvojvoda Matija drugega zapovednika, namreč Gregorija Peteva.³⁾

Leto 1596. tedaj ni bilo posebno srečno za kristijane, in vendar so bili ogromni stroški, ki so se zahtevali od deželnih stanov za to vojsko. Navedimo tukaj samo zahteve, katere so imeli izpolniti kranjski stanovi. Leta 1596. je

¹⁾ R. Lopašić, Poviest grada Karlovca. Zagreb 1879., str. 184.; Khevenhüller Franz Christ. Annales Ferdinandei II. del. str. 1634 do 1635.

²⁾ Hurter, Gesch. Ferdinand II., III. str. 309 pravi, da je bil Lenkovič pobit od Turkov, ali ni navedel za to nobenega dokaza.

³⁾ Dane Gruber, Borba Hrvata sa Turci, str. 158.

zahtevala vlada: 1.) ves del, ki spada po državnozbornem sklepu na Kranjsko za obrambo krajiško; 2.) 90.000 goldinarjev za redovito vojsko na Krajini; 3.) mesto črne vojske naj oskrbljuje najmanj 400 oboroženih konjikov in mesto tridesetega moža 800 strelcev na šest mesecev v vojski ter ima v pripravi tudi dvajsetega, desetega in petega moža; 4.) za zalogo živeža treba izplačati 8000 goldinarjev, bodisi že v gotovini ali pa v žitu; 5.) za trdnjave, posebno za Karlovec, 4000 goldinarjev; 6.) za topništvo in strelivo 4000 goldinarjev; 7.) za posadko petrinsko 150 haramij, če tudi je že za zidanje trdnjave dala dežela 1000 goldinarjev, a za vzdrževanje posadke 2000 tolarjev. Stanovi so dovolili vendar le samo 80.000 goldinarjev ter so zavrgli vse druge zahteve, češ, da ima za nje skrbeti cesar sam. Za hrano in drugo oskrbo ima na vsak način skrbeti dvorski vojaški svet, ali črno vojsko hočejo stanovi sami vzdrževati.¹⁾ In koliko stroškov je zahtevala vojska na Hrvaškem in Ogrskem, kjer se je l. 1597. nadaljevala z vso silo! Tukaj je bilo treba čisto nove vojske, pa tudi novih sredstev za vzdrževanje, da se potisne sovražnik iz dežele na iztok. Zategadelj se je pa tudi celo zimo pripravljalo za bojno podjetje bodočega leta. Bilo je posebno potrebno nadomestiti gubitke minolega leta. Žbori so iznovič dovolili potrebno vojsko in vojaške potreščine. Papež sam je poslal 6000 pešcev in 1000 konjikov.²⁾

III. Padec Kaniže leta 1600.

Tako so mogli cesarski zgodaj spomladi začeti osvetno borbo proti Turkom. Najprej osvoji nadvojvoda Maksimilijan Papo; Rabo pa so zaman oblegale naše čete. Tato so vzeli sicer z naskokom, ali jo izgubili zopet prav hitro, ko se je trdnjavi bližal novoimenovani zapovednik turške vojske seraskir Mohamed Saturdši. Od tukaj udari ta nemudoma na trdnjavo Vac ter jo poskusi vzeti z naskokom, toda premagan se mora hitro vrniti v svoj tabor. Kesneje se začne dogovarjati o premirju, ali brez pravega uspeha. Na južnem Ogrskem so še tega leta osvojili Turki nekoliko mest okoli reke Maroša: Čanad, Arad in Nagytak. Knez erdeljski pa predobi mnogo kul, ali Temešvara ni mogel Turkom odvzeti, če tudi ga je oblegal dlje časa.

Še srečneje se je začela vojska za cesarske leta 1598. To leto so namreč osvojili Rabo. Premagal pa jo je general

¹⁾ Dimitz, Gesch. Krains III. str. 252 do 253.

²⁾ Zinkeisen, Gesch. d. osm. Reiches III. str. 605.

Schwarzenberg deloma z zvijačo, deloma s silo že prve dni meseca maja, ko je še Saturdži v Belgradu čakal novih čet iz Carjigrada. V borbi propade skoraj vsa turška posadka.¹⁾ Potem padejo po redu hitro Tata, Vesprim, Čambok in neke neznatnejše trdnjave, katere so zapustili Turki še pred napadom. Budim pa je oblegal nadvojvoda Matija, ali ga ni mogel predobiti radi slabega vremena, če tudi so bile že utrdbe močno poškodovane. Prav nesrečno je bilo vojevanje v tem letu za seraskira Saturdžija. Prav kasno se vzdigne iz zimovišč ter začne šele početkom oktobra oblegati Veliki Varadin, pod katerim je ostal celih sedem tednov. Kasneje je hotel priti v pomoč o najgršem vremenu obleganemu Budimu, ali je prispel samo do Solnoka. Tukaj mu zmanjka hrane, zatorej se začne vojska proti njemu buniti. Janičarji poderó šatore ter ga prisilijo, da se povrne v zimovišče v Belgrad. V Carjigradu pa so bili jako nezadovoljni s takim vojevanjem. Sultan odstrani zategadelj velikega vezirja Džerraha Mohameda in njegovega serdara Saturdžija; poslednji je izgubil tudi glavo. Veliki vezir in ob enem serdar postane že v tretjič Ibrahim-paša.

Kazni, ki so zadele turške zapovednike, niso seveda zboljšale žalostnih odnošajev na Ogrskem. Vojska, ki je požirala vsak dan čim dalje več žrtev, postala je strašna nadloga za nesrečne narode. Stroški se niso dali že na noben način pokrivati. Prav radi bi se bili iznebili teh nadlog na obeh straneh, samo ko bi bilo to mogoče na časten način. Vsaj poskusilo se je leta 1599., ne bi li se mogel skleniti dovoljen mir za obe stranki.

Novoimenovanemu velikemu vezirju Ibrahimu je bilo zapovedano, da naj pretrese predloge o miru, katere so priposlali iz Prage. On je bil v tem prispel že blizu Grona, kjer se je bila utaborila glavna cesarska vojska. Od tukaj pošlje glavnemu zapovedniku cesarske vojske list, v katerem mu naznanja, da bi mogel sprejeti mirovne pogodbe, predane od strani cesarjeve. I on in njegov gospodar sultan sta pripravna dokončati že deset let trajajočo vojsko, sicer ne toliko radi sebe, nego da se malo oddahnejo vznemirjeni narodi; le pogodbe naj bodejo dovoljne. Palfy si pridobi po mnenju velikega vezirja nevenljivih zaslug, ako bode stvar pospeševal z dobro nakano. Ko je dobil Palfy od cesarja dovoljenje za dogovarjanje, sporoči nemudoma vezirju, da sporazumu ni nobenih zaprek od cesarske strani. Na to se oba sporazumita, da pošljeta obe stranki svoje pooblaščenca na dogovor na mali otok sredi Donave med Gronom in Budimom. Cesarski

¹⁾ Valvasor XV. 547 do 549.

poslanci so bili nadškof gronski Ivan Kutasy, Palfy, Frančišek Nadažd in dr. Jernej Pez, poprejšnji carjigrajski poslanec; veliki vezir pa je poslal svojega Kiajo Muhameda, janičarskega ago Ferhada, kadijo budimskega Habita in Grka Aleksandra Paleologa. Poslednji je zastopal tudi tatarskega kana. Od obeh strani so bili predani poroki.

Ali zahteve so bile na obeh straneh prevelike, da bi se bile mogle vzeti za podlogo razpravljanju o trajnem miru. Zastopniki velikega vezirja niso zahtevali samo Grona in Rabe, dveh najvažnejših trdnjav, ki so ju bili cesarski osvojili v zadnji vojski, nego tudi Filek, Novi Grad in vsa manjša mesta, katera so bili izgubili v prošlih borbah. Zahtevali so tedaj stanje, kakršno je bilo pred vojsko, da tako ne izgubé nobene trdnjave. Ravno tako so pa tudi cesarski zastopniki branili svoje pravice na vse v tej vojski izgubljene trdnjave, posebno na Jager, Hatvan, Sirokvar in Čerepvar. O teh stvaréh se niso mogli na noben način sporazumeti. »Kako bi mogli mi odstopiti Rabo,« zatrjujejo cesarski poslanci, »katero smo osvojili z orožjem, in ki pripada nedvojbeno nam po vojskem pravu?« »In kako bi nam bilo mogoče, vam prepustiti Jager,« odgovoré Turki, »ko ga je osvojil sam sultan ter se tam nahajajo še sedaj mošeje?«

Zastopniki velikega vezirja se na to izjavijo, da se povrnejo, ko dobijo nova napotila o tej stvari. Ali oni se ne povrnejo nič več, nego sporočé našim čez nekaj časa, da ne morejo na noben način sprejeti tako nepovoljnih sklepov o novem miru. »Mi smo začeli borbo z Bogom,« sklenejo svoje poročilo, pa se nadejamo, da jo tudi dokončamo z Bogom.« »V Boga, osvetitelja prekršenih dogovorov,« odgovoré cesarski, »zaupamo tudi mi; on ne zapusti onih, ki zahtevajo pravico.« S tem so prenehala vsaka daljnja dogovarjanja, a vojska se je nadaljevala.

Trajala pa je ta vojska še celih šest let ter je zahtevala na obeh straneh še ogromnih žrtev. Šele ko sta obnemogli popolnoma obe stranki, bili sta bolj popustljivi. Vojskovalo se je pa tudi v tem času še vedno tako grozno kakor dosedaj, če ne še huj. Pravega odločilnega boja ni bilo nobenkrat, ampak napadala so se mesta, pokončavali celi kraji, požigale vasi, preganjale vojske od kraja do kraja tako dolgo, da je zemlja postala popolnoma opustošena. Cesarska vojska je ostala istega leta — bilo je že kesno v jeseni, ko se je razpravljalo o premirju — pri Komornu, veliki vezir Ibrahim pa se je povrnil po brezuspešnem napadu na Nove Zamke (Neuhäusel) skozi Budim, Kečkemet, Sombor in Petrovaradin v zimovišče pod Belgrad.¹⁾

¹⁾ Zinkeisen, *Gesch. d. osm. Reiches III.*, str. 605 do 609; Hammer, *Gesch. d. osm. Reiches IV.* 279 do 292.

V tem se je začela tudi v Slavoniji borba za osvobodjenje izpod jarma turškega. Povod tej dolgotrajni borbi sta dala Ivan Lenkovič in Herberstein, ko sta l. 1595. in 1596. napadla z večjo vojsko neke trdnjave v Slavoniji. Narod se je od tega časa bunal neprenehoma proti okrutnim begom, katerih je bilo pa le preveč, da bi se jih bil mogel tako hitro rešiti. Dolgo so se borili kristijani proti Mustaj-begu Zvaniću, zapovedniku v Petrovem Gradu blizu Daruvara, in pa protj Rustan-agi Sladoviću, poturici in zapovedniku v gradu Čalkovcu. Ker pa niso uspeli v tej borbi, sklene jim ban Draškovič pomoči proti tem strašnim zatiralcem krščanskega naroda v Slavoniji. Radi tega se dogovori s Herbersteinom in Lenkovičem, da se vzdignejo vsi trije z vojsko v Slavonijo ter tamkaj pomorejo narodu zasnovati splošni upor. Početkom meseca septembra (l. 1597.) napadejo Virovitico. Ali obleganje se je vodilo prav nemarno. Naši so trdnjavo šicer bili s tremi topi, ali Turki so se držali hrabro ter naše celó prezirali, ko so jih pozvali, da predadó trdnjavo. V tem se je še Herberstein ločil s svojo četo od ostalih dveh ter se podal proti Slatini, dve miljii od Virovitice. To trdnjavo hitro osvoji, popleni in požge, pokončavši poprej mnogo Turkov. Najodličnejši Turki pobegnejo s svojimi rodovinami v kulo, kjer se hrabro branijo proti Herbersteinovi četi. Vendar pa naši osvoje kulo z naskokom, a Turke zasušnijo z bogatim plenom. Samo nekoliko se jih je borilo do skrajnosti v cerkvenem zvoniku. Herberstein ni hotel gubiti svoje vojske z neuspešnim napadanjem tega zvonika, marveč zapové zavaliti pod zvonik dva sodčka smodnika ter ju zažgati. Okoli 400 Turkov se zaduši in zgorí, med njimi tudi nekoliko odličnih ag. Ta trdnjava pa je moralā biti precej obsežna, ker je bilo v njej do 100 prodajalnic.¹⁾ Lenkovič in Herberstein razsajata sedaj po sosednjih vaseh, kjer se je začela sedaj buniti proti Turkom tudi raja. Vendar pa sta kmalu prenehala s pokončevanjem teh krajev, ker nista imela dovoljne vojske. Zategadelj tudi nista mogla prodreti dalje v turške zemlje, kakor sta spočetka nameravala. To je bil pa tudi povod, da se je začela raja jatoma seliti na krščansko stran. Tako se povrnejo domov ban, ki je brezuspešno obsedal Virovitico, Herberstein in Lenkovič, pripeljavši s seboj 1700 raje z ženami in otroki ter 4000 glav živine. Rajo so naselili večjidel po križevski županiji.²⁾ V te kraje je begala raja že dlje časa, a cesarski generali so imeli ž njo mnogo opraviti, ker tudi tukaj niso bili zvesti. Zategadelj so te naseljence pošiljali čim dalje od turške meje celó tje na Štajersko, druge

¹⁾ Valvasor XII. 128.

²⁾ Ibid.; Hurter, Gesch. Ferdinand II., zv. III. str. 387.

pa so uvrščevali med svojo vojsko.¹⁾ Seliti so se pa začeli Vlahi v te kraje l. 1560., ko sta zapovednika varaždinske krajine Mihael Sekel in Globicer razrušila gnezdo vlaških kalavzov (četnikov), knezov in harambaš v Siraču ter ulovila poglavarja vlaškega, kneza Peašinovića, ki je kesneje pripeljal vso svojo družbo od Pakraca in Cernika na kršćansko Hrvaško.²⁾ V tako velikih četah kakor sedaj pa niso še prihajali v te kraje. Mnogo so jih sprejeli na svoja zemljišča Križevčani. Gornje mesto križevsko je dovolilo namreč mnogobrojni četi Ivana Peašinovića in njegovih podzapovednikov naselitev na mestnem zemljišču, ali le pod to pogodbo, da se imajo vsi brez izjeme po minolih dvanajstih letih podvreči mestnim postavam in davkom. Ko pa te pogodbe ne bi hoteli izpolniti, bodisi že oni sami, ali pa njih potomci, imajo meščani pravico vse izgnati in druge naseliti.³⁾ Kod pa je Lenkovič razmestil svoje Vlahe, katere je pripeljal iz Slavonije z zadnjega pohoda, nimamo podatkov. Napad naše vojske v prošlem letu je bilo pravo polovičarsko delo, ki je kristijanom v Slavoniji več škodilo nego koristilo. Turki so od tega časa kar divjali proti kristijanom. Tako so jih mučili, kakor doslej še nobenkrat. Zaprezali so jih v vozove in plugove, katere so morali vleči kakor živina, ko so pa obnemogli, pobili so jih po navadi. Zatorej so neprenehoma begali na našo stran, a Turke je to silno srdilo, ker so na ta način izgubili velik del svojih kmetov.⁴⁾

Da se vsaj deloma reši ta siromašni narod velikih muk, katere je trpel pod turškim jarmom, pa da se deloma popravi lanski neuspeh naših čet, udarijo zopet vsi trije naši zapovedniki leta 1598. na Slavonijo. Ali šele dne 17. septembra se vzdignejo naše čete proti sovražniku, ki je bil za boj dobro pripravljen, naši pa so bili tudi pri tem podjetju tako malomarni, da niso zbrali niti dovoljnega števila vojakov, ker so se nadejali pomoči od Vlahov, s katerimi se je dogovarjal Herberstein. A navzlic vsem dogovorom vendar niso ostali Vlahi verni. Zategadelj je bil tudi ta pohod kakor prvi brezuspešen. Maloštevno vojsko — bilo je komaj 4500 mož — razdelé vojskovodi na 14 malih čet, ki so morale na osem milj daleč pleniti, preganjati in pokončevati Turke ter narod buniti na upor, ali brez pravega uspeha.

Jedna teh čet, večjidel štajerski konjiki, se približa trgu Cerniku, kjer je bil v tem zbral beg svoje čete ter pričakoval

¹⁾ Letopis Matice Slovenske za l. 1892., str. 115.

²⁾ Štajerski arhiv. Confinaria. F. 56 br. 87.

³⁾ R. Lopašić, Spomenici hrvatske krajine, knj. I. str. 255. Listina je pisana v hrvaškem jeziku, a izdana je 29. sept. l. 1596.

⁴⁾ Dane Gruber, Borba Hrvata sa Turci, str. 168 do 169.

Ali-ago, ki je vodil 2000 mož bosenske vojske v pomoč budimskemu paši. Kar napadejo Turki naše konjike, seveda v nadi, da jih kar pozobljejo. Ali se hudo prevarijo. Štajerski konjiki se hrabro obranijo, če tudi jih je bilo mnogo manj nego Turkov, katerih pobijejo do 300, med njimi tudi samega zapovednika Ali-ago. Seveda je padlo tudi mnogo naših, vendar pa so se vzdržali v borbi, ker jim je že prihitela v pomoč še druga četa. Zdajci napadejo oduševljeni vsled zmage sam Cernik, ga osvoje, poplenijo in zažgó. Tukaj osvobodé 120 zaslužjenih kristijanov ter ob jednom ulové mnogo Turkov z bogatim plenom (do 3500 glav živine). Ko poplenijo vso okolico, povrnejo se domov, in njim se pridruži do 500 Vlahov, ki so se takrat neprenehoma selili iz teh slavonskih krajev.¹⁾ Večji del njih se naseli na prazna in zapuščena zemljišča zagrebške škofije okoli Ivanića. Tedanji škof Nikolaj Selniški jim je dal popraviti celó dve trdnjavi, Gumnik (Gemlech) pri Čazmi in Sv. Križ, ter jim hotel priznati tudi njih pravice, pod pogodbo, da postanejo njegovi podložni.²⁾ Zategadelj poposi cesarja Rudolfa, da tem Vlahom ne dá posebnih svoboščin³⁾ in da prepové Žigi Herbersteinu mešati se v dogovore med škofom in Vlaha radi desetine in drugih davkov,⁴⁾ katere je škof zahteval od naseljenih beguncev. Cesar Rudolf se zavzame za škofa ter sporoči nadvojvodi Ferdinandu, da se ugotovi zahtevi zagrebškega škofa.⁵⁾ Vendar pa se to ni zgodilo, kajti nadvojvoda Ferdinand je sprejemal Vlahe le pod to pogodbo, da ostanejo verni njemu kot vojskovodu proti Turkom. Vsled tega so bili svobodni v vsakem oziru ter niso poznali nad seboj družega gospodarja nego generala. Zato sporoči nadvojvoda Ferdinand škofu Selniškemu, da naj pusti naseljene Vlahe na miru, kajti oni bi se mogli povrniti na Turško ter tako postati prav nevarni za naše kraje, ker poznajo našo zemljo in pota v njo. To bi storili tem prej, ker so prav svojeglavni ter ne bi hoteli ustreči zahtevi škofovi. Zraven pa bi se osmešil tudi sam nadvojvoda s svojim prvim pismom, v katerem jim je podelil navadne pravice Uskokov.⁶⁾ Iz vseh teh razprav se vidi, koliko težav so imele tedanje oblasti radi tega naseljevanja Vlahov po krščanskih deželah, in da se vernost naseljenih Vlahov ni mogla nikdar prav ceniti.

Borba v Slavoniji se je nadaljevala tudi 1599. leta. Prvi, ki se je vzdignil na Turka, je bil Peter Bakač, stotnik kra-

¹⁾ Valvasor XII. 128.

²⁾ R. Lopašić, Spomenici hrvatske krajine, knj. I. str. 271 do 272.

³⁾ Ibid. str. 269 do 270.

⁴⁾ Ibid. str. 270.

⁵⁾ Ibid. str. 270 do 271.

⁶⁾ Ibid. str. 272 do 273.

ljevine hrvaške. Iz svoje trdnjave Moslavine pohiti on proti Pakracu in Čaklovcu ter osvoji obe mesti. Potem se vzdigne na Požego. Bakačevi četi pride v pomoč Lukež Senčević, ki se je bil že leto dni poprej poskusil s Turki, posebej še z ago zemunskim. Senčevićeva četa je štela 500 mož, a kmalu zatem je prispel v tabor Bakačev tudi Lenkovič s svojimi konjiki. Zbrana vojska začne oblegati Požego, katero nekoliko dni kasneje zažgá Senčević; kmalu zatem zgori tudi kula, in od vse trdnjave se ni dalo sploh nič rešiti. Seveda so se borili Turki pri tej priložnosti prav pogumno, ali bilo jim je vse zastoj: do 600 jih pade, med njimi sam paša požeški, a sina Mustafu mu ujemó kristijani z drugimi odličnimi Turki, katerih je bilo najmanj 300.¹⁾

Po dovršeni borbi pri Požegi se povrneta Bakač in Lenkovič na svoji mesti, a Senčević nadaljuje sam borbo proti Turkom ter se nenavadno hrabro obnaša. Izenenada napade Osek ter ga zažgá. Turki so bili vsled hitrega napada vsi zmedeni, vsi prestrašeni so gledali, da se rešijo iz stiske in da odnesó s seboj vsaj najbolj potrebne stvari. Senčević se poda nato hitro v trdnjavo ter pokolje vse Turke, kolikor jih najde v kuli. Le beg, ki mu je bil pred jednim letom odpeljal hčer, mu pobegne proti Valpovu. Ali kmalu ga ujame ter nasadí na kolec. Potem začne obsedati Valpovo. Skoro pa se izcimi v njegovem taboru kuga, ki umorí tudi njega samega. S smrtjo Senčevićevo preneha zopet za nekaj časa slavonski vstanek proti Turkom.²⁾

Razen teh borb v Slavoniji bilo je tudi drugih v tem času okoli Karlovca in Senja. Leta 1598. prihrumi koncem avgusta turška četa samih konjikov tje do Karlovca. Karlovčani jih jadrno napadejo pod vodstvom Lenkovičevim in Blagajevim ter jih premagajo popolnoma. Ta turška četa pa je našo vojsko le namamila v boj, da so naši udarili za njo. Pri Zvečaju je čakala naše v zasedi druga turška vojska, v vsem najmanj do 5000 mož. A kakor večkrat, tako se je zgodilo tudi sedaj. Naši preganjajo Turke brezskrbno, kar planejo na nje Turki iz soteske ter jih začnó strašno pobijati. Večjidel jih potisnejo v Mrežnico, kjer se mnogi potopé, med njimi grof Štefan Blagajski, Rihard Popelsdorf, Gera, Žiga Lamberg in še neki drugi; mnoge pa zasužnjijo, med njimi Vilhelma Lamberga. Lenkovič se reši srečno v Karlovec.³⁾

Tudi pod Senj se spusti plenit istega leta jaka turška četa. Bilo je vseh najmanj do 8000. Na nje se vzdigne ne-

¹⁾ Valvasor XII. 128.

²⁾ Daně Gruber, Borba Hrvata sa Turci, str. 171 do 172.

³⁾ Valvasor XII. 64.

znatna četa Uskokov, jih preteče ter počaka v soteski pri Grobniku. Ko se Turki približajo, napadejo jih in obdajo Uskoki tako jadrno, da se Turki ne morejo na nobeno stran rešiti. Večji del njih pade v boju.¹⁾ Turki prihrumé tega leta celó do Ljubljane, kjer jih ni bilo že več let, ter odpeljejo s seboj v sužnost gospoda Lamberga.²⁾

Radi državne pomoči proti Turkom idejo istega leta na državni zbor v Regensburg poslanci notranje-avstrijskih dežel. Kranjsko je zastopal deželni konjušnik Hervard baron Turjaški. Ker so avstrijske naslednje dežele do takrat žrtvovale že ogromne svote za obrambo (Kranjska po Valvasorju XII. 9 do leta 1597. v vsem 8^{1/2} milijonov v zlatu), priznali so na tem zboru zbrani stanovi veliko njih požrtvovalnost ter odredili znatno državno podporo za nadaljnje vojskovanje.³⁾

Tudi leta 1599. se sprimejo Karlovčani večkrat s Turki. Borbe so bile sedaj srečne, sedaj nesrečne. Turki udarijo pri neki priložnosti z vso silo iznenada na karlovške čete, pa jih tudi premagajo. Čete so morale pobegniti v trdnjavo. Ali zato se jim drugikrat osvetijo prav hudo. Dobro pripravljene se čete zaleté na turško zemljišče ter poplenijo in opalijo utrjena mesta Bužim in Čazin.⁴⁾

Ko se je neukrotljivi Malkoč-beg vzdignil na primorske kraje ter hudo razsajal po senjskih planinah, pričakajo ga Uskoki pod zapovedništvom karlovškega podgenerala Daniela Frankola ter mu četo popolnoma razbijejo.⁵⁾ Pa tudi na severni strani Hrvaške okoli Drave se je nadaljevala borba s Turki. Tako je leta 1599. Jurij Zrinjski s svojimi pešci in karlovškimi huzarji udaril proti Sigetu, kjer je zadel ne daleč od trdnjave na pašo sigetskega, razbil mu vojsko ter njemu samemu odsekal glavo.⁶⁾ A da osveté smrt paše, prihrumí do 2000 Turkov v jeseni istega leta na Hrvaško, ali Karlovčani in drugi krajišniki pod zapovedništvom Jurija Lenkoviča sprejmejo jih tako pogumno in junaško, da so se morali z velikim gubitkom povrniti.⁷⁾

Leto 1600. je bilo za kristijane kaj nesrečno, kajti izgubili so prevažno trdnjavo Kanižo. Položaj za naše je bil na Ogrskem že dlje časa prav neugoden, ker ni bilo pravega reda v vojski. Tako se namreč pobunijo v Papi francoski najemniki (Valoni) radi tega, ker niso dobili že

¹⁾ Starine, knj. IX. str. 205.

²⁾ Valvasor XV. 549.

³⁾ Hurter, Geschichte Ferdinands II., zv. III. str. 387 do 390.

⁴⁾ Valvasor XII. 64.

⁵⁾ Valvasor XII. 128.

⁶⁾ Valvasor XII. 64.

⁷⁾ Ibid.

nekoliko mesecev plače. Zahtevali so zasluženno svoto 40.000 cekinov. »Če se jim ne plača o pravem času, predadó trdnjavo Turkom,« javili so svojemu zapovedniku. A tudi turški vezir je to izvedel, pa je že mislil, da bode v kratkem gospodaril v trdnjavi, zakaj po dogovoru je bil obljubil posadki poslati v kratkem zahtevano svoto, katero bi sicer zastoj pričakovali od svojega zapovednika. Vsled te obljube ohrabreni napadejo Valoni Nemce in Madžare v svojem taboru ter jih večidel pobijejo, a sami se hočejo predati Turkom. V skrajnem času izvé o tej buni sam glavni zapovednik vojske general Schwarzenberg, pohiti v tabor, obdá trdnjavo z drugo četo, ali v boju pade sam, zadet od krogle. Sedaj se hočejo obleganci probiti iz trdnjave, ali se jim ne posreči, kajti večji del njih pade v borbi. Komaj četrti del se jih reši v Stolni Belgrad. Tukaj dobodo obljubljenih 40.000 cekinov ter ostanejo potem zvesti turški najemniki. Papa pa je ostala vkljub izdaji vendar-le v krščanski posesti. Mesto ubitega Schwarzenberga imenuje cesar precej drugega zapovednika ogrskim četam, namreč vojvodo lotrinškega Filipa Emanuela Mercoeura.¹⁾

Turška vojska je prispela to leto na Ogrsko šele meseca septembra. Veliki vezir je hotel spočetka udariti proti Ostrogonu, ko je pa izvedel, da posadke iz Kaniže, Baboče in Koprivnice pod vodstvom Herbersteinovim hudo pokončujejo turške kraje, odrine z dovoljenjem sultanovim proti Kaniži. Med potom se mu predasta dve trdnjavi, namreč Šikloš in Baboča. Škoda je bilo posebno Baboče, za katero so se kristijani tolikokrat borili v poprejšnjih časih. Bila je preslabo utrjena, in zapovednika Jurij Peter in Urmiller nista bila toliko pogumna, da bi jo bila obranila s 500 možmi posadke, nego sta jo predala Turkom pod pogodbo, da sta mogla s četo iz trdnjave svobodno oditi.

Četrti dan je bil Ibraham že pred Kanižo (8. sept.). Zapovednik v trdnjavi je bil Jurij Posedarski, znan nam od pohoda na Klis. Posadka je štela 2000 mož. Kaniža sama pa je bila dobro uévrščena že po položaju sred močvirnega kraja, kamor se sovražnik ni mogel tako lahko približati. Potrebno je bilo najpoprej napraviti do trdnjave pota od protja, listja, bičja, slame in drugih stvari. Na dveh straneh se na ta način Turki približajo trdnjavi ter jo začno biti s topovi. Naši so večkrat vpadali iz trdnjave ter sovražniku razbili celó nekoliko topov. Veliki vezir si je dal seveda mesto poškodovanih pripeljati druge iz Stolnega Belgrada. Veliki

¹⁾ Zinkeisen, *Gesch. d. osm. Reiches III.* str. 609; Hammer, *Gesch. d. osm. Reiches IV.* str. 293 do 294.

vezir slednjič izprevidi, da s streljanjem ne predobi trdnjave, nego le z redovitim obleganjem. Toda moral je poprej močvirje in jame okoli trdnjave zasuti, predno se je mogel približati zidovju. Metali so zategadelj v jame smodnik v vrečicah ter ga zažigali. Ali se pri tem poslu dogodi velika nesreča. Ko so namreč v skladišču polnili vrečice s smodnikom, pade iskra v smodnik, ki se hitro užge v celem skladišču. Stolp odleti v zrak ter raznese vojake, ki so bili v bližini. Sedaj je pa posadka še v večji zadregi. Sovražnik se spušča že pod samo zidovje, a v trdnjavi ni bilo niti zrnca smodnika. Jurij Posedarski je bil že v velikih skrbeh. Hitro pošlje Janeza Kovačiča k Zrinjskemu ter ga poprosi smodnika in po mogočnosti tudi vojske. Na srečo se je ravno takrat približevala glavna kršćanska vojska v pomoč stiskani posadki. Vse zbrane čete je vodil vojvoda Mercoeur s svojim bratom Henrikom in grofom Tillyjem, pozneje tako glasovitim generalom v tridesetletni vojski. Bilo je nade, da 15.000 mož — toliko jih je bilo zbranih v taboru pri Jagru, — osvobodi Kanižo ter prežene sovražnika iz južne Ogrske. Žali Bog, da ni vojni svet v Pragi poskrbel za hrano, kar je bilo najvažnejše pri tem podjetju, zakaj ves predel okoli Kaniže je bil popolnoma zapuščen in pokončan. Ta malomarnost vojnega sveta je bila pa tudi kriva, da naša vojska ni uspela proti Turkom. Pri vasi Semenju se združi glavna vojska še s hrvaškimi in slovenskimi četami pod vodstvom bana Draškovića, Jurija Zrinjskega, Bačana in Herbersteina.¹⁾ Lenkovič sam se ni udeležil tega pohoda, pač pa večji del njegove vojske.²⁾ Zbranih je bilo do 25.000 dobrih vojakov; vendar pa jih je smatral turški zapovednik še vedno za preslabe, da rešijo Kanižo. Navzlic turškim napadom približajo se naši vendar njih taboru ter se tik njega prav dobro učvrsté za nasipi. Sovražnik jih je hotel pregnati od tod; ali naši ga bijejo s topovi, da je bilo grozno gledati; slednjič se je moral skriti za nasipe. Sedaj zapové Mercoeur Herbersteinu in Koloniču, da osvojita glavni nasip, odkoder je sovražnik naše vznemirjal s 14 topovi. Obadva s tako silo napadeta sovražnika, da sta kmalu gospodarja na nasipu, pobivši do 3000 Turkov. Sedaj je bil čas, da se vrže vsa naša vojska na turški tabor. Ali glavni zapovednik ni poznal dovoljno položaja, pa je poslal samo jeden oddelek svoje vojske Herbersteinu v pomoč. Borba se je sicer obnovila, ali tabora vendar niso mogli naši osvojiti. Vendar pa so pobili najmanj 3000 sovražnikov ter se vrnili s 14 topovi v

¹⁾ Valvasor XII. 75.

²⁾ R. Lopasić, Spomenici hrvatske krajine, knj. I. str. 278 do 279.

svoj tabor. Še cele tri dni so trajale take borbe, na odprto polje se pa naši niso upali, če tudi jih je večkrat pozival veliki vezir. Na tak način bi bila trajala borba še dolgo, da ni Ibrahim zaprl našim vseh potov, po katerih se jim je dovažala hrana. Tako se je morala naša vojska umekniti izpod trdnjave radi hrane, za katero ni bil poprej poskrbel vojni svet. Hudo se je osvetila ta malomarnost. Že dne 13. oktobra se vzdigne naša vojska iz tabora proti Muri. Ko to zapazi Ibrahim, postavi hitro svojo vojsko v polukrogu, da zapre našim pot iz tabora. Mercœur je bil s svojo vojsko v prav neugodnem položaju. Kar se vzdigne hud vihar z gromom, treskanjem in nalivom, a v turški vojski nastane vsled tega zmešnjava. To priložnost uporabijo naši ter se hitro umaknejo. Le Tatarji so se od strani zaletavali v našo vojsko, ali brez vsake škode. Kar prihrumi za našimi tudi Ibrahim ter udari na zadnje čete; vendar ga le-té hrabro odbijajo, dokler se zmračí. Tudi še drugi dan se ponovi borba, ali turška vojska se mora umekniti, ko jo napadeta Kolonič in Nadažd. Dne 14. oktobra pridejo naši do mosta na Muri in tako se rešijo gotovega propada.

V naši vojski pa še sedaj ni bilo pravega reda. Mesto da se pripravlja za novo borbo, razbeži se na vse strani. Mercœur ostane v kratkem sam ter se povrne na Ogrsko, prepustivši Kanižo žalostni osodi. Posadka je kmalu zatem izgubila ves pogum, ko je videla, kaj se je zgodilo s tako mnogoštevilno vojsko. Jurij Posedarski je slutil, kaj ga čaka, ter je bil silno zamišljen; a še huje se mu je storilo, ko ga je začela zapuščati njegova vojska ter ga celó siliti na predajo. Če tudi jih je nagovarjal na zvestobo in vztrajnost, vendar jih je imel vsak dan manj okoli sebe ter je bil slednjič prisiljen dogovarjati se s sovražnikom glede predaje.

Pogodbe predaje so bile hitro sklenjene. Posadka more svobodno oditi ter vzeti s seboj vse, kar ima svojega, le topov ne. Posedarski je sprejel prisiljen to pogodbo ter je že osmi dan (22. oktobra) predal trdnjavo sovražniku, ki jo je le 24 dni oblegal. Najhuje mu je bilo za topove, katerih je ostalo v trdnjavi 76, namreč 50 velikih in 26 malih. Turki so se držali pogodbe strogo ter je niso prekršili v nobeni točki. Ko je v Carjigrad prispel glasnik velikega vezirja Abdi-efendija ter sporočil sultanu o zmagi, proslavljal se je ta dogodek tri dni in tri noči. Zapovednik Kaniže, nesrečni Jurij Posedarski, pa izgubi radi predaje svojo glavo, in ravno tako tudi zapovednik Baboče, stotnik Urmiller. Veliki vezir pusti v Kaniži 3000 mož posadke, a za sandžaka trdnjave in pomejnih mest postavi Hasana Terjaka

(t. j. ki meri opium); sam pa se povrne prek Oseka v Belgrad prezimovat.¹⁾

Tudi leta 1601. so se Turki začeli dogovarjati o premirju, ali le s to namero, da kristijane zaslepé in da se bolje pripravijo za nadaljnje vojskovanje. Naši so dobro poznali Turke ter se niso dali zaslepiti, marveč so zbirali novo vojsko proti njim. Vojskovalo se je pa tudi to leto s prav premenljivo srečo. Našim se sicer posreči po najdaljšem obleganju osvojiti Stolni Belgrad, ko so premagali pod trdnjavo velikega vezirja Hasana, naslednika starega Ibrahima, ki je bil že dne 10. julija umrl v Belgradu. Ali Kaniže niso mogli osvojiti, če tudi so jo oblegali z jako vojsko, katero je zbral nadvojvoda Ferdinand iz vseh krščanskih dežel. Bilo je te vojske gotovo do 30.000 mož. Hrvaške in slovenske čete so vodili ban Draškovič, Jurij Zrinjski in Žiga Herberstein. Vendar pa navzlic vsem bojnim pripravam kristijani niso mogli uspeti, ker je dohajal trdnjavi v pomoč veliki vezir, in ker je nastopila že meseca novembra (18.) tako huda zima, da so ljudje zmrzovali v taboru. Vojska se je morala vrniti kakor prošlega leta brez vsakega uspeha. Pri tej priložnosti je poginilo radi nespretnosti zapovednikov do 6000 ljudi. Izgubili so tudi mnogo topov, ker jih niso mogli izvleči iz močvirja, kamor je bila zašla vojska, ko se je vračala. Ostanki lepe vojske se odpočinejo šele v Medmurju; kesneje odide jeden del v Radgono, drugi pa v Ptuj. Tukaj nastane med njimi kužna bolezen, ki ne podavi samo mnogo vojakov, ampak tudi precej ostalega ljudstva. Kako slabo so bili naši pripravljeni za boj, in kako malodušna je bila že postala naša vojska, kaže najbolj to, da je bil veliki vezir prispel šele do Sigeta, ko so naši že zapustili Kanižo. Veliki vezir se zategadelj tudi ni dalje trudil, ampak se je povrnil v Belgrad. Sultan ga je vkljub temu bogato nadaril, a vrh tega je dobil še velik del plena iz krščanskega tabora. Tako je ostala Kaniža za kristijane izgubljena do l. 1699.; a Turki so imeli sedaj v tej trdnjavi važno oporišče za svoja daljnja podjetja na Ogrskem. Na srečo je začela ravno v tem času moč turška giniti, zato niso bili sosednji kraji sedaj v taki nevarnosti, kakor bi bili lahko še pred 50 leti.²⁾

¹⁾ Valvasor XII. 25; Hammer, Geschichte des osm. Reiches IV., 295 do 296. Zinkeisen, Gesch. d. osm. Reiches III. 609 do 610.

²⁾ Valvasor XII., 22 do 25; Hammer, Gesch. d. osm. Reiches IV., 315 do 319; Zinkeisen, Gesch. d. osm. Reiches III. str. 610. Dane Gruber, Borba Hrvata sa Turci, str. 186, navaja med zapovedniki naše vojske tudi Lenkoviča. To pa ne more biti, ker je Lenkovič umrl že dne 8. junija l. 1601., a pohod proti Kaniži se je vršil meseca novembra istega leta. Pač pa so mogle karlovške čete v tej borbi sodelovati.

Ker se je glavna borba vodila na Ogrskem, bili so večji napadi na hrvaški strani bolj redki, ali vendar ni minilo nobeno leto, da ne bi bili prišli v deželo ti nemili gosti. Tako je leta 1600. (meseca julija) prihrumela turška vojska do 16.000 mož pod vodstvom bratov Memibegovičev na Hrvaško ter nemilo razsajala do grobniškega polja pri Reki. Ali Senjani in Karlovčani, bržkone pod vodstvom Lenkovičevim, jih dočakajo v neki soteski ter jih pobijejo čez polovico. Mnogo jih tudi polové z bogatim plenom.¹⁾ Ali že meseca septembra je hotel Sefer-beg iz Bihača s 3000 vojaki udariti čez Kolpo v Turovo Polje. Ker so pa bile vsled deževja vode narasle, in ker je beg izvedel, da so zbrali svoje vojske Peter Erded, banov stotnik Petričević ter tedanji zapovednik petrinjski, povrnili se je hitro na drugo stran, da udari čez Mrežnico proti Karlovcu. O tej nameri begovi je sporočil petrinjski zapovednik generalu Lenkoviču, da ga Turki ne iznenadijo. Ali v tem je tudi že general izvedel po vohunih, kaj Turki snujejo. Zategadelj pokliče kranjske strelce v pomoč, da odbije napad. Nato sporoči o tem nadvojvodi Ferdinandu ter ga poprosi, da mu povrne vojsko, katero mu je bil poslal v pomoč za Kanižo.²⁾ Te vojske pa bržkone Lenkovič iste jeseni ni potreboval proti Turkom, če tudi mu je javil nadvojvoda dne 13. oktobra, da se bode mogla skoro povrniti.³⁾ Gotovo ni niti slutil nadvojvoda Ferdinand, da se bode morala ravno isti dan vsa vojska vrniti izpod Kaniže, a ne samo Lenkovičeva. Po Valvasorju⁴⁾ je to leto pridivjalo celó na Kranjsko do 5000 Turkov, ki so po svoji stari navadi plenili in požigali ter se povrnili z velikim plenom na Turško.

Sledečega leta 1601., ko so Lenkovičeve čete razsajale po sosednjem Turškem, prikaže se iznenada turška vojska pred Karlovcem. Mislila se ga je namreč polastiti v času, ko je bil večji del posadke odsoten. Vendar pa je bila četa, ki je ostala v trdnjavi, tako pogumna, da je napadla sovražnika pod vodstvom Karola Gallenberga, ki je bil takrat zapovednik v Karlovcu mesto Jurija Lenkoviča. Po hudi borbi odbijejo naši srečno napad ter ulové celó nekoliko Turkov.⁵⁾

IV. Položaj v Senju.

Hude zmešnjave so nastale v Senju po nesrečni bitki pri Klisu, in ravno Jurij Lenkovič je bil pozvan, da jih od-

¹⁾ Valvasor XII. 128.

²⁾ R. Lopašić, Spomenici hrvatske krajine, knj. I. 279.

³⁾ Ibid. str. 281.

⁴⁾ Valvasor XV. 550.

⁵⁾ Valvasor XII. 64.

strani kot krajiški general. Vendar pa se je rešilo kočljivo uskoško vprašanje šele po njegovi smrti, in sicer nepovoljno za Senjane.

Benečanom kot lokavim trgovcem ni bil po volji pohod proti Klisu, marveč so gledali z veseljem, kako gine krščanski svet v borbi proti mohamedancem. Še to jim ni bilo po volji, če je kateri Uskok pribežal živ na njih brodovje, kateremu je bil zapovednik Benedikt Moro. Le-tá Benečan je tako mrzil Uskoke, da je dal vsakega, ki mu je prišel v pest, obesiti ali pa na ladjo prikovati. To benečansko barbarstvo, hujše od turškega, pobudilo je med Uskoki silno osveto, da so od tega časa napadali Benečane povsod, kjer je bilo le mogoče. Benečani so zategadelj razglasili senjske Uskoke za pomorske gusarje ter jih očrnili pred celo Evropo kot najnevarnejšo sodrgo. Je li bilo pa kaj čudnega, če so se Uskoki maščevali Turkom in Benečanom? Saj so jih prav oni najhujše zatirali in preganjali.¹⁾

Že leta 1597. so občutili Benečani osveto senjskih Uskokov. To leto udarijo namreč Uskoki na mesto Rovinj v Istri ter poplenijo jedno večjo benečansko ladjo in deset manjših brodov, na katerih je bilo natovorzene robe v vrednosti do pol milijona goldinarjev. Benečani, razsrjeni radi tolike smelosti, pošljejo precej dalmatinskega namestnika Ivana Bembo z vojnim brodovjem proti Senju in ostalemu hrvaškemu Primorju. Zraven sporočé svojemu poslancu v Prago, da se potoži cesarju Rudolfu II. radi tega uskoškega nasilja. Na cesarskem dvoru se seveda zavzamejo za Benečane ter pošljejo svoje komisarje v Senj k preiskavi. Krajiški general Jurij Lenkovič dobi zapoved, da krivce kazni, uplenjeno robo zbere ter povrne Benečanom. Lenkovič je moral zares sedem Uskokov obsoditi na smrt. Zbrani plen ponudi kesneje Bembi, ki ga pa ne sprejme v svoji oholosti.²⁾

Ivanu Bembi se v tem posreči, da zapre sledečega leta 1598. že meseca februarja 17 senjskih brodov s 700 Uskoki in 70 nemškimi arkebusirji v luki Rogoznici blizu Šibenika. Uskoki so bili v veliki zadregi, ker so tudi s kopnine prežali na nje Benečani pod knezom Andrejem Sorancem, kateremu so se pridružili še Turki. Ali zato Uskoki niso izgubili srca. Prepričani, da niso Benečanom kos, prodado hitro in prav po ceni svoj ogromni plen sosednjim kmetom, potem pa razpno neke temne noči, ko je vlekel hud veter, jadra na svojih ladjah ter se srečno potisnejo skoz srediño benečanskega brodovja na odprto morje, pa se tako srečno povrnejo v Senj. Admiral Bembo izgubi radi

¹⁾ Mile Magdić, Topografija i poviest grada Senja, str. 111.

²⁾ Valvasor XV. 556.

svoje neopreznosti službo, katero poverijo sedaj Benečani pomorskemu generalu Nikolaju Donatu.¹⁾

Uskoki so si v kratkem času prisvojili v Senju vso moč. A da se opravičijo pred krščanskim svetom glede obrekovanj od strani benečanske, izdado odprto pismo na kristijane dne 19. oktobra 1598. To pismo je napisal v ime Uskokov mestni beležnik Jeronim d' Argento (Srebrnjak).²⁾ Že po tem se vidi, da je mestno poglavarstvo bilo v uskoški oblasti. V vojaških stvareh so bili seveda odvisni od vojnega sveta v Gradcu, ali njih stotnik je moral večkrat popustiti, saj so bili Uskoki senjski vedno verni nadvojvodi, če tudi le temu ni bilo vselej prav, da so oni tako živo preganjali Benečane, kateri so se neprenehoma pritoževali na te morske gusarje. Nadvojvoda Ferdinand je seveda želel, da se sklene vsaj premirje med obema strankama. Za posrednika izbere tedanjega škofa senjskega Markantuna de Dominis. Papež Klement VIII. mu piše o tej stvari iz Ferrare dne 2. septembra 1598 ter ga prosi, naj ta posel čim prej reši na zadovoljstvo obeh strank. Kesneje mu je v tem oziru pisal še jedenkrat dne 15. oktobra; ob jednom pa je poprosil tudi cesarja Rudolfa II. in nadvojvodo Ferdinanda, da posredujeta oba po poslancih pri razpravah, katere bo vodil omenjeni škof. Slednjič priporoča njima senjskega škofa, ki pride v kratkem na dvor.³⁾

Koncem leta se poda škof Dominis k cesarju Rudolfu II. in nadvojvodi Ferdinandu v Prag in Gradec ter se loti prav resnobno posla; moral je namreč nagovoriti Rudolfa II., da ukroti Senjane Uskoke, pa da sklene mir z Benečani. In ravno ta sila je več škodila nego koristila. Ker je bil škof po mišljenju Italijan, bil je seveda udan bolj Benečanom nego senjskim Uskokom. Da je bil za posredovalca izbran kateri previdnejši mož, bržkone bi se bila vsa ta stvar poravnala na miren način; tako pa se je zgodilo ravno narobe. Škof se je sporazumel z Benečani, da jim on izda hrvaško Primorje s Senjem, Vinodolom in Novim. Ali dokler so po morju gospodarili Uskoki, ni bilo mogoče niti misliti na kakšno predajo omenjenih mest. Radi tega je škof Dominis nagovarjal na razne načine avstrijsko vlado, da premesti Uskoke iz Senja daleč od morja tjekaj okoli trdnjav Otočca, Brinja in Prozora. Celó papež Klement VIII. je priporočal cesarju Rudolfu II. v pismu, pisanem dne 29. avgusta 1599, naj hitro izvede, kar zagovarja škof Dominis, sicer se ni

¹⁾ Starine, knj. IX. str. 203 do 204.

²⁾ M. Sladović, Poviest biskupijah senjske i modruške ili krbavske, Trst 1856, str. 277 do 278.

³⁾ Starine, knj. II. str. 13 sl.

nadejati miru, dokler bode kaj Uskokov v Senju. Ta svet pa ni bil všeč na cesarskem dvoru, kjer so sčasoma izprevideli, da bi se na ta način polastili Benečani Senja, kar je bila že njih stara želja. Vkljub tej opreznosti na cesarskem dvoru je pa vendar senjski škof toliko izposloval, da je zapovedal slednjič cesar Rudolf II. nadvojvodi Ferdinandu, naj uredi te odnošaje, kakor more in zna.¹⁾

V tem so se nadaljevale borbe med Uskoki in Benečani. Tako napadejo Benečani Ledenice s 300 Albanci. Zapovednik kule Martin Posedarski je bil tako neoprezen, da je velik del svoje posadke pustil iz trdnjave radi hrane in drv. To priložnost uporabijo sovražniki ter napadejo mesto. Kulo je obranil zapovednik, ali ostalo mesto je pokončala benečanska vojska do kraja. V svojem poročilu o tem napadu toži Martin Posedarski stotniku senjskemu Danielu Barbu, da njega in vojvodo Marka Maritića Benečani preganjajo povsod, kjer le morejo, a tudi stotnik Jakob Leo je proti njima nahujskan, zatorej želi sam čim prej vso to stvar samemu generalu Lenkoviču naznaniti.²⁾ In v resnici se je omenjeni Leo v svojem poročilu generalu Lenkoviču o tem napadu izrazil nepovoljno o Posedarskem kot zapovedniku. Tudi poroča Lenkoviču, da mu ni mogoče nič več krotiti Uskokov, kajti oni se hočejo Benečanom osvetiti tudi za ta zadnji napad. Vse se buni, in le s pomočjo Lenkovičevo bi bilo mogoče narediti mir, kar je potrebno radi varnosti Krajine in pomorskih mest. Turek se je namreč zjedinił z Benečani proti Uskokom. Nevarnost preti sedaj od dveh strani. Liški beg se je povrnil v Lapac, kamor je sklical vse age in tudi Albance; zategadelj mora biti naša vojska prav oprezna in pa trdnjave se morajo učvrstiti. Otočac je tako zapuščen, da se ne bi mogel niti jeden dan držati proti sovražniku, a še huje je v Prozoru, kjer je že trdnjavski zid razpadel na več krajih. Vrh tega pa je vojska nepokorna in slabo preskrbljena. In prav te dve trdnjavi bi morali biti dobro urejeni, zakaj če ju premaga sovražnik, ne bodo varna mesta od Senja do Ljubljane.³⁾ To poročilo, pisano v Senju dne 24. septembra 1600, nam najboljše razjasnjuje žalostne odnošaje v teh krajih. Jurij Lenkovič in Daniel Barbo sta imela kaj težavno nalogo, da rešita Krajino, Senj in hrvaško Primorje hudih sovražnikov, ki so prežali od vseh strani na to nesrečno zemljo. Tako poroča Daniel Barbo

¹⁾ Valvasor XV. 557 do 558; Mile Magdić, Topografija i poviest grada Senja, str. 114.

²⁾ R. Lopašić, Spomenici hrvatske krajine, knj. I. str. 273.

³⁾ R. Lopašić, Spomenici hrvatske krajine, knj. I. str. 274 do 275.

nadvojvodi Ferdinandu dne 1. oktobra 1600¹⁾ o novem napadu benečanskih Albancev na Senjane, ki so se bili že popolnoma umirili vsled njegovega posredovanja. Sam škof senjski, ki je takrat bival v Benetkah radi uskoških stvari, je pohvalil Senjane radi tega mirnega držanja. Ali zloduhim Benečanom to ni bilo po volji, zakaj hoteli so se polastiti lepega hrvaškega Primorja s silo ter so radi tega napadali Senjane na morju in po suhem. Uskokom ni bilo mogoče tega ropanja mirno gledati; če tudi so bili svojemu zapovedniku prisegli zvestobo in mir, vendar se sedaj niso dali nič več krotiti, ampak so napadli svoje sovražnike. Daniel Barbo jih je hotel ustaviti z drugo svojo četo, ali oni zbeže v sosednje gore. A ker je moral prav takrat iti na zapoved Lenkovičevo s svojo četo proti Turkom, ni jih mogel dalje preganjati. Vendar pa je kesneje, ko se je povrnil v Senj, krivce odstranil iz mesta, ker so bili večjidel venturini in ne rojeni Senjani. Kako zlobni pa so bili Benečani, moremo soditi po tem, da so obdolžili Daniela Barba, češ, da je on dogovorno s Senjani dal napasti benečanske ladje radi plena, ki si ga je pridržal za-se. Zategadelj so napadli Belaj, njegovo posestvo v Istri, ter je popolnoma razdejali, a okolico poplenili. Radi te izgube poprosi Daniel Barbo nadvojvodo Ferdinanda, da mu izroči za odškodovanje posestvo Tolmin, ali pa presežek od dohodkov grofije Pazinske.²⁾ Ker je zapretila nevarnost celó sosednji Kranjski, pozvali so Žiga baron Podpeški kot upravitelj dežele, Ivan Bonhomo iz Volčjega Potoka, blagajnik hrvaške in morske krajine in namestnik vicedoma, ter stanovi kranjski vlasteline na Krasu in Pivki, da se zbero z vsakim tridesetim, desetim in petim možem v Šiler-taboru na Notranjskem in da bodo pripravljeni proti sovražniku, ko bi, osvojivši Senj in Reko, napadel naše kraje.³⁾

Ravno takrat se poda Daniel Barbo na zapoved Jurija Lenkoviča v Gradec radi senjskih stvari.⁴⁾ Posvetovanja s senjskim škofom in vojnim svetom so se dovršila nepovoljno za Uskoke, in nadvojvoda Ferdinand je izročil to sitno vprašanje Juriju Lenkoviču na povoljno rešitev. Najprvo je bilo treba odstraniti iz Senja velik del Uskokov, posebno venturine, v notranje kraje po manjših trdnjavah, a mesto njih v senjsko trdnjavo postaviti nemške vojake. Daniel Barbo je nato sestavil tudi proračun za 200 nemških vojakov v Senju in za 200 venturinov, ki so bili določeni za Otočac,

¹⁾ Ibid. str. 276 do 278.

²⁾ R. Lopašić, Spomenici hrvatske krajine, knj. I. str. 277.

³⁾ Dimitz, Gesch. Krains III. str. 382.

⁴⁾ Ibid. str. 278.

Brinje in Prozor. Nadvojvoda Ferdinand odobri že dne 5. oktobra 1600¹⁾ Lenkovičevo osnovo o premeščanju venturinov v Otočac ter je celó obljubil, da preskrbi za popravilo zapuščenih trdnjav na korist novih naseljencev. Daniel Barbo je imel izvršiti ta nalog ter sporočiti o tem stanovem kranjskim, da se z njih prispevkom popravi vsaj Otočac. Ker se je bilo v vojnem svetu sklenilo, da ima ostati v Senju samo 50 plačanih Uskokov, uprle se je Daniel Barbo temu sklepu, kajti na ta način bi izgubil svoje najboljše vojake. Nadvojvoda je v tem oziru popustil ter dovolil, da ostane 100 plačanih Uskokov v senjski trdnjavi, ali seveda le pod pogodbo, da stotnik pazi na nje, in da se ne dogodi zopet kakšno razbojstvo. Za plačo novih nemških vojakov, katere naj stotnik čim prej zbere, imela je skrbeti po nalogu nadvojvode Ferdinanda komorska blagajna. Bojne priprave, posebno svinec in smodnik, naj zahteva stotnik iz Ljubljane.²⁾

Senjski stotnik pa je imel za svojo trdnjavo še mnogo drugih zahtev, katere je priporočil nadvojvodi. V prvi vrsti je bilo treba popraviti veliki stolp in trdnjavsko obzidje, potem pa poskrbeti za dovoljno hrano in dobrega proviantnega oskrbnika. Vojaki morajo dobivati plačo in hrano vsake kvatre, a ko se bode prvokrat izplačevalo nemškemu vojaku, treba bode tudi zaostanke senjskim vojakom plačati. Za nemške vojake zahteva stotnik večje ugodnosti nego za hrvaške, morda za to, ker so bili tujci. Tudi je potrebno postaviti stražarje med Otočcem in Senjem, ker je v teh krajih zavladala velika nevarnost. Ker so se iz Senja odpravljala službena pisma prav neredno, zahteval je stotnik, da se postavita v Senju dva pošarska sla, v Brinju jeden jež, v Vinodolu jeden peš, a na Reki tudi jeden jež, a iz Reke naj se odpravlja pošta naravnost na Vrhniko. Ker je Senj zaprt, nosi davek od tridesetine prav malo. Od dohodkov ni moči kupiti niti olja za razsveto, a potrebno je, da gorita v trdnjavi (Nehaju) dve sveči, v kastelu in v mestu po jedna. Duhovnikom se ne more nič dati, zatorej je prosil gvardijan frančiškanskega samostana Nikolaj Zavrečević, Rečan, druge pomoči. Onih 500 gld., katere je dobil stotnik l. 1599. od kranjskih stanov za popravilo trdnjave, moral je potrošiti večjidel za podpore. Zato treba sedaj druge pomoči. Nadvojvoda Ferdinand je bil dovolil počenši od 1. decembra 1599 za podporo senjskih sirot 1000 goldinarjev, ali tega denarja ni izplačal hrvaški vojni blagajnik Žiga Posedarski, zatorej prosi stotnik, da se nadomesti. Tudi za

¹⁾ Ibid. str. 279.

²⁾ Ibid. str. 279 do 280.

glasnike in vohune je treba denarja. Posebno pa prosi stotnik nadvojvoda, da čim prej poravna prepire z Benečani »im widrigen ist mir ainmal vnmöglich, das ich das Zengerische kriegsvolkh in der vesten, da weder zu nagln (glodati) noch zu beissen ist, in gehorsam erhalten mag«. ¹⁾

Te zahteve so bile večjidel opravičene, in nadvojvoda Ferdinand jih je izpolnil, ker mu je bilo mnogo do tega, da se Senj vzdrži v avstrijski oblasti. Že dne 9. oktobra javlja v Senj, da je naročene hrane v Pazinu za 10.000 goldinarjev, in da se imajo v trdnjavi postaviti posebna skladišča za žito. Tudi za straže med Senjem in Otočcem ter za pošto se je poskrbelo. ²⁾ Ker pa nadvojvoda Ferdinand ni mogel zmagati sam stroškov za nemške vojake, poprosi cesarja Rudolfa II., da bi prevzel on polovico letnih stroškov od 20.000 goldinarjev, kar je neobhodno potrebno, da se izvedó nove uredbe v Senju. Ravno tako prosi za Otočac znatne podpore, da se popravi trdnjavsko obzidje. ³⁾ Kranjski deželni zbor je na prošnjo Lenkovičevo prevzel iznovič za leto 1601. povečane stroške za Krajino, posebno še za Senj, Ogulin, Otočac in Reko. Tudi se je morala pojačiti posadka na Ljubljanskem gradu. Za Petrinjo so namenili 2000 tolarjev, a precejšnjo svoto tudi za popravo trdnjavskega zidovja v Karlovcu in Otočcu. Ljubljanski škof Hren je dal celó napraviti v Gornjem Gradu leseno cerkvico za Petrinjo, kamor jo je odpravil po Savinji in Savi. Poslal je tjakaj tudi dva duhovnika, ki sta bila večča nemškemu in slovenskemu jeziku. ⁴⁾ Glede urejenja poštnih zvez je sporočil nadvojvoda vse potrebno krajiškemu generalu Juriju Lenkoviču in ravno tako tudi glede glasnikov, na katere se je v Senju trošilo mesečno 200 goldinarjev. ⁵⁾ General Lenkovič je že dne 14. novembra priposlal nadvojvodi Ferdinandu nov predlog glede poštnih glasnikov. Posebno važno je bilo v teh časih, da se hitro izve v Gradec, kaj se godi v Senju in sploh na Krajini. Doslej je potreboval list iz Senja v Gradec in ravno tako tudi nazaj celih 14 dni. Temu se je moralo pomoči najprvo. Zategadelj sta se imela namestiti po dva pešlistonoši v Senju, v Brinju in v Ogulinu; le-tem se bode treba manj bati martolosov, nego da nosijo pošto jež. Ker je nadvojvoda mislil, da bi se za pošto upotrebili stroški, s katerimi se vzdržujejo husarji, ni mogel Lenkovič tega odobriti, ker so bili husarji prav potrebni; pač pa bi še mogli biti

¹⁾ R Lopašić, Spomenici hrvatske krajine, knj. I. str. 280 do 281.

²⁾ Ibid str. 281.

³⁾ Lopašić, Spomenici hrvatske krajine, knj. I. str. 281.

⁴⁾ Valvasor XII. 47; Dimitz, Gesch. Krains, III. 385.

⁵⁾ R. Lopašić, Spomenici hrvatske krajine, knj. I. 281.

brez stražarjev v Brlogu, ker so tamkaj nepotrebni. Pošta pa bi morala tudi še za naprej hoditi peš čez Grižane na Reko, a od tukaj jež na Ljubljano. Za to pristno zvezo naj se upotrebi strošek za Karlobag, ki je ostal pust vsled benečanskega napada. Glasniki so za varnost velike važnosti, pa je treba za nje boljše skrbeti nego doslej. Senjski stotnik dobiva poročila s Turškega le po sužnjih in svojih vojaki. Dokler je bil Lenkovič senjski stotnik, je bila navada, da je stotnik držal in plačal posebne glasnike in vohune za Turško. Hrvaški general dobiva poročila večjidel z Otočca po tamošnjem stotniku in zapovedniku, a to stoji preveč denarja. V kratkem času je potrošil Lenkovič za glasnike 4000 goldinarjev, nekaj v gotovem denarju, nekaj pa v suknu. Pomanjkanje glasnikov je opazil celó cesarski svetnik Josip Rabata, vicedom kranjski, ko je bil komisar in nadzornik vojske na Krajini.¹⁾

Mogoče je bilo sčasoma vse te nove uredbe v Senju izvesti, ali so zato morali biti izvršitelji jako previdni. Najteže je bilo odstraniti iz mesta uskoško vojsko, a to se je moralo zgoditi, ker so to zahtevali Benečani, a radi miru je njim tudi popustil nadvojvoda Ferdinand. Stotnik senjski Daniel Barbo in general Jurij Lenkovič sta pri tem poslu ravnala prav oprezno, zategadelj so se vsi sklepi izvajali prav počasi. To nekaterim ni bilo po volji; a ker je imel Jurij Lenkovič preveč drugih opravil, moral se je za Senj imenovati poseben komisar. Cesar Rudolf II. odredi za ta posel Josipa Rabato, vicedoma kranjskega, katerega je bil že poprej poslal nadvojvoda Ferdinand kot poslanca v Benetke radi uskoškega vprašanja. Z imenovanjem komisarja Josipa Rabate je dobila vsa ta stvar drugo lice. Novoimenovani zapovednik je bil strog in nasilen vojak, ki je zahteval pokornost v vsakem oziru brez ugovora. Ali tudi Uskoki so bili trdi in neupogljivi, pa jih ni preplašila prevelika strogost komisarjeva, marveč jih je tako razjarila, da so zahtevali žrtev za krivice, ki so se jim zgodile. Za žrtev pa so si izbrali samega komisarja Josipa Rabato.

Že prve zahteve novega komisarja so bile prestroge, kajti razen preseljenja Uskokov iz Senja v notranje kraje moral je po višji naredbi poloviti uskoške poglavarje ter jih usmrtiti, vse Dalmatince in druge benečanske podložnike pa za vselej odpraviti iz Senja in prepovedati voziti z oboroženimi ladjami po morju, če tega ni dovolil general Jurij Lenkovič.²⁾ Umeje se, da so imeli Benečani pri tem poslu prvo besedo, in Rabata jim je bil le preveč udan. Da ugodí njih željam,

¹⁾ Ibid. str. 282 do 283.

²⁾ Hurter, *Gesch. R. Ferdinands II.*, VI. zv. str. 528.

podá se najprej na Reko, kjer se pogodi takó-le s Filipom Paskvaligo: 1.) Senjskim Uskokom se dovoljuje broditu samo izmed Senja in Karlobaga; 2.) na benečanskem zemljišču ne smejo nikjer pristajati; 3.) da se vožnja po morju z neoboroženimi ladjami dovoljuje ostalim avstrijskim podložnikom; 4.) in da se le-té ne preiskujejo pri trdnjavi sv. Marka v morski ožini med otokom Krkom in bakarsko obalo; 5.) da se podložniki, pregnanci in begunci benečanske ljudovlade v Senju in v ostalih primorskih mestih nič več ne sprejemajo, slednjič 6.) da se kaznijo Uskoki, ki so bili pregnani radi razbojstva, naj se že ujemó na morju ali pa na suhem.¹⁾

Po tem dogovoru s Paskvaligo se podá Josip Rabata v Senj, kamor prispé dne 29. januarija 1601. l. in sicer v spremstvu s škofom senjskim Markantunom de Dominisom in s svojo vojsko, katere je bilo najmanj 1500 arkebusirjev. V Senju je bilo takrat komaj 300 oboroženih Uskokov. Rabata se nastani v kraljevski trdnjavi ali današnjem kastelu. Nato dá zapreti velika in mala mestna vrata, namesti po kulah, vratih in zidovju straže ter oglasi po celem mestu sledečo zapoved: Vsakdo naj se podá brez ugovora, sicer izgubi glavo. Prepovedano je vsem pleniti in voziti se na ladji po morju. Pohajkači (venturini) imajo se premestiti v gornjo Krajino. V jednom dnevu se mora vsakdo prijaviti v kastelu ter zapisati svoje ime. Zločinci se imajo v dveh dneh sami prijaviti pri sodnji ter prositi pomiloščenja pri vrlo milostljivem vladarju avstrijskem, kateri ga podeli vsakomu, ki bi mogel biti s svojo hrabrostjo koristen Krajini. Kdor se bode najmanj protivil, izgubi glavo. Nihče ne sme nositi orožja, in nihče ne sme iz mesta brez posebne dovolitve presvetlega gospoda komisarja. Kdor ne pride, poklican po komisarju, precej v kraljevski kastel, izgubi glavo. Slednjič še zapové štirim vojvodam in zagrozi s težko kaznijo, da pošljejo čim prej presvetlemu gospodu komisarju točen popis vseh onih vojakov (najemnikov) in pohajkačev, kateri so bili takrat odsotni, in zakaj niso ostali v mestu.

Vsled te zapovedi so bili senjski Uskoki osupli, kajti nedavno pred tem so bili prisegli na križ, da se oni ne podadó nikomur in da ne sprejmó novih izprememb. »Ali ravno narobe se je zgodilo,« tako sporoča Rabata Juriju Lenkoviču iz Senja dne 14. februarja 1601. l.²⁾ »ko sem prišel semkaj. Predočil sem jim jasno, kako je potrebno, da se predadó, in sicer z oglasom in pa z odločno besedo. Mnogi so se počasi premislili in so kmalu dohajali v kastel kazat podložnost in pokornost vsem zapovedim Nj. Veličanstva. Drugi so pa v

¹⁾ Hurter, Gesch. Ferdinands II., zv. VI. str. 540 do 541.

²⁾ R. Lopašić, Spomenici hrvatske krajine, knj. I. str. 283 sl.

zaporu.« Mnogi Uskoki so se podali, ker so se nadejali milosti, katera jim je bila obljubljena. Upali so še vedno, da jim pomore general Lenkovič, saj je bila slednjič vsa stvar vendar le njemu izročena, in on je bil Uskokom dobrohoten. Ali sedaj se vmešajo v to razpravo zopet zločesti Benečani. Njih admiral Filip Paskvaligo pošlje k Rabati v Senj svojega tajnika Viktorja Barbaro z novimi povelji. On zahteva namreč strogo kazen za vse one, ki so kdaj razžalili Benečane. Rabata ni bil zadosti previden, pa je ustregel vsem zahtevam tajnikovim. Sedaj se začno grozno preganjati poglavarji uskoški. Že dne 2. februarja sta bila obsojena na smrt poglavarja Martin knez Posedarski in Marko Margetič, vojvoda ledeniški, kot vodnika razbojnikov in kalilea splošnega miru. Po noči ju namreč denejo v temnici ob glavo ter obesijo potem nad vrata mestnega kastela. Tudi je bilo zapovedano, da se isti dan uloví v kastelu tudi Dubrovničan Jurij Maslarda, ali ker se je dal vpisati pod tujim imenom, bil je izpuščen. Malo kesneje ga pa prebode na ulici stotnik Odoard Grassela. Padlo je še mnogo drugih glav, in Senjani so se vsled tega umirili za nekaj časa, kakor to sam Rabata sporočuje Juriju Lenkoviču.¹⁾ »Sedaj se mi zdi, da sem jako preplašil Senjane, ki so od okrutnega leva postali na hip blagi janci. Oni beže, kadar iz kastela izidem, ter se skrivajo od straha, da jih ne bi dal iz hiš odpeljati ter kazniti; še celo z mojim imenom strašijo matere svoje otroke. Ali sedaj je prišlo do zadnje točke zapovedi, namreč, da se odstranijo iz Senja vsi pohajkači (venturini), pa da se postavi v trdnjavo sto najboljših vojakov radi večje varnosti. Če se nam še to posreči, potem je to vprašanje srečno rešeno.« Ali Josip Rabata se grozno prevari v svoji nadi. Preveč je zaupal sam sebi in poslancu Barbari, ki ni bil še zadovoljen z dosedanjiimi žrtvami. Ko se zategadelj raznese po Senju glas, da Benečani zahtevajo še novih žrtev, poprosijo senjski meščani škofa Dominisa pomoči. Le-tá ide s poslanstvom od najiminitnejših Senjanov k Barbari ter ga nagovori v obširnem govoru glede senjskih Uskokov, ki so storili Benečanom sicer mnogo hudega, ali da je že tudi čas, da prenehajo te siromašne ljudi preganjati. Samemu škofu, prijatelju Benečanov, je bilo že preveč, kar so le-tí počenjali v Senju. Barbara obljubi, da sporoči o tem poglavarju Paskvaligi. To gane tudi Rabato, pa preneha s preganjanjem; le še 20 oseb prežene iz Senja ter se jim zagrozi s smrtjo, ko bi se povrnil v trdnjavo. Šele tedaj prešteje prebivalce in odredi, da se nekateri izselijo, drugi ostanejo, a tretji podadó v pomejne

¹⁾ R. Lopašić, Spomenici hrvatske krajine, knj. I. str. 287.

trdnjave Brinje, Otočac, Prozor in Brlog na vojaško službo. Do 100 rodovin, pripravljenih za odhod, se zbere v cerkvi, a škof jih nagovarja na mirno življenje ter jih še blagoslovi. To je bil žalosten prizor, ko so se morali posloviti omenjeni begunci od morske obale, kjer so živeli sicer bedno ali svobodno. Ta selitev se pa tudi ne bi bila morala izvesti, da je bil Rabata malo previdnejši. Že v svojem poročilu¹⁾ toži Lenkoviču radi te selitve. Tedanji stotnik senjski Daniel Barbo se krepko uprè komisarjevi odredbi glede preselitve svojih ljudi, brez katerih mu ne bode mogoče braniti Primorja, če ga napadejo Benečani ali pa Turki. Zato se je rajši zahvalil na časti svoji, nato pa se je podal radi te stvari k nadvojvodi Ferdinandu v Gradec. Jurij Lenkovič je sporočil že dne 19. februarja 1601. l. z Otočca pri Novem Mestu,²⁾ kjer je takrat prebival, nadvojvodi Ferdinandu o tem sporu ter mu predložil, da potrdi mesto Daniela Barbe za stotnika v Senju njemu dobro znanega in vrlega krajišnika Vida Klekoviča. Lenkovič goji v svojem pismu še vedno nado, da se vsa stvar v Senju poravna mirno. Škoda, da se ni sam prepričal o stanju v Senju, pa da je preveč verjel poročilom komisarja Rabate. Danielu Barbi pa se je v tem posrečilo očrniti na dvoru v Pragi in Gradcu Rabato, kar mu je bilo tem lažje, ker je imel dovolj zaveznikov na obeh dvorih, a na Hrvaškem še mogočnega bana Draškovića. Nato se raznese glas po Senju, da je Josip Rabata izgubil milost na nadvojvodskem dvoru v Gradcu, ker je dal toliko hrabrih Uskokov pobiti, ter da ne bi bilo niti nadvojvodi Ferdinandu žal, ko bi se odstranil neprijazni komisar.

Josip Rabata je bil ravno v Trstu, ko je izvedel, kako sta ga očrnili v Gradcu Daniel Barbo in ban hrvaški Draškovič, češ, da je podkupljen od Benečanov vršil vse njih zapovedi. Radi tega pohiti iz Trsta v Gradec, kjer se opraviči pred nadvojvodo vseh nečastnih činov, katerih so ga bili obdolžili njegovi protivniki. Potem odide hitro koncem septembra v Senj, da tudi tamkaj uduši z vso strogostjo nereda, ki so se bili pojavili vsled lažnih glasov. Med senjskimi Uskoki pa se je navzlic vsej strogosti komisarjevi širilo nezadovoljstvo. Rabata si je hotel pomoči na ta-le način. Zbere namreč večji del senjskih Uskokov ter jih pošlje v Kanižo proti Turkom. Za stotnika jim postavi nekega Jurišo Senjanina, znanega junaka, katerega se je najbolj bal.³⁾ Ko pride Juriša s svojo četo v Karlovec, nagovori ga Daniel Frankol, glavni protivnik Rabate, da se povrne v Senj, češ, da še

¹⁾ R. Lopašić, Spomenici hrvatske krajine, knj. I. str. 287.

²⁾ Ibid. str. 288 do 289.

³⁾ Spomin na Jurišo živi še dandanes v hrvaški narodni pesmi.

vedno njegovim zemljakom preti nevarnost, in da se je hotel Rabata tudi njega na ta način rešiti. Juriša se zares povrne v Senj, ali ga zapové Rabata precej ujeti in zapreti v temnico mestnega kastela. Sedaj je bilo Uskokom pa že preveč Rabatove strogosti; pobunijo se dne 31. decembra 1601. leta. Hitro osvoje nekoliko topov ter ž njimi udarijo na kastel. Po kratki borbi ga osvoje in posadko pokončajo. Tukaj ulové tudi Rabato, ki postane v kratkem žrtva njih besnosti. Odsekajo mu glavo ter jo izložijo na oknu nad vrati kastela. Ko prinesó drugi dan njegovo truplo v cerkev, nahrupé na mrtvo telo proste žene senjske, katerim je bil pobil in pozaprl može, očete in sinove, ter je hudo izmrevarijo. S tem groznim delom pa senjsko vprašanje še ni bilo rešeno.¹⁾

Jurij Lenkovič ni imel samo gledé selitve senjskih Uskokov mnogo skrbi, nego je moral braniti proti Juriju Zrinjskemu in knezom Frankopanom one Vlahe, katere je bil pripeljal že leta 1597. in 1598. iz Like, največ iz Korenice, na njih posestva v Gomirje, Vrbovsko, Moravice, Tuk, Jasenak, Drežnico, Potok, Vitunj, Hreljin, Ravno Goro, Stari Laz in Mrkopalj, pa tudi čez Kolpo v Marindol in Bojance. Že leta 1585. je karlovški general Josip Turn predložil, da se nakupijo zemljišča za Vlahe iz Like na posestvih knezov Zrinjskih. Ali ker je bilo v teh krajih mnogo prazne zemlje, naseljevali so se Vlahi brez dogovora s posestniki teh zemljišč. Radi tega so nastale tožbe proti naseljevanju Vlahov, in že Jurij Lenkovič je zavračal Jurija Zrinjskega, naj mu ne preganja naseljencev. Jurij Zrinjski je namreč zahteval od nadvojvode Ferdinanda, da mu podvrže vse naseljene Vlahe okoli Gomirja, kamor sta jih bila pripeljala brez njegove dovolitve Jurij Lenkovič in ban Ivan Draškovič.²⁾ Seveda se je Lenkovič zavzel tudi za svoje naseljence ter prosil nadvojvodo,³⁾ da zavrne Zrinjskega gledé njegovih zahtev, zakaj če vzame Vlahom dosedanja zemljišča, povrnejo se v svoje stare kraje ter bodo v vsakem oziru nevarni. Zraven pa naj se opomnijo tudi Vlahi, da ostanejo verni svojim gospodarjem. Nadvojvoda Ferdinand sporoči⁴⁾ to željo Lenkovičevo Juriju Zrinjskemu ter omenja, da morajo dobiti tudi ti Vlahi svoje pravice, kakor so jih dobili drugi v krščanski zemlji naseljeni »bey denen zuegesprochunen freyheiten,

¹⁾ Ljubić, Starine, knj. II. str. 45 do 59. *Relatione de successi della città di Segna 1601 et 1602, et della morte del commissario Rabate.*; Valvasor IX. 81 do 82; XII. 92 do 93; Fr. Hurter, *Gesch. Ferdinands II.*, zv. VI. str. 541 do 546.

²⁾ R. Lopašić, *Spomenici hrvatske krajine*, knj. I. str. 293.

³⁾ *Ibidem*, str. 294. Pismo je pisano dne 8. maja 1601. l. v Otočcu pri Novem Mestu.

⁴⁾ *Ibidem*, str. 295.

allermassen dieselben die ander Ussgoggen haben, zu erhalten vnd zu schuezen«. Ravno tem pravicam pa so se upirali knezovi Frankopani in Zrinjski prav krepko tudi še po smrti Jurija Lenkoviča ter so neprenehoma zahtevali podložnost Vlahov, dočim so jih cesarski generali branili kot svoje zaveznike proti Turkom, pa tudi proti omenjenim knezom. Te borbe radi Vlahov so se končale šele v drugi polovici 17. veka.¹⁾

V. Jurij Lenkovič kot deželni glavar kranjski in njegova smrt.

Cesar Rudolf II. je imenoval Jurija Lenkoviča leta 1592. deželnim glavarjem na Kranjskem. Kakor mnogi drugi predniki, tako je moral tudi on prav pogostoma izročati upravo Kranjske svojim namestnikom, kajti večji del življenja svojega je bival na sosednjem Hrvaškem. Od leta 1596. ga nahajamo bolj pogostoma na Kranjskem, kjer je sodeloval s škofom Tomažem Hrenom v protireformaciji. Prava borba se začne proti novi veri leta 1592., ko je dobila Ljubljana zopet katoliškega župana ter katoliške činovnike. Po primeru Ljubljane si izvolijo katoliške župane tudi Črnomelj, Metlika, Radeče, Krško, Novo Mesto, Kočevje, Idrija in Kamnik. V Vipavi je branil protestante Ivan Lanthieri; tudi v Kranju so se še držali. Pozivali so se neprestano na zaključke zbora v Brucku, češ, da se jim ne sme nič hudega zgoditi. Ker so pa katoliške oblasti vkljub temu zatirale novo vero, požili so se radi tega kranjski stanovi nadvojvodi Ernestu (l. 1594.). Ali nadvojvoda prežré njih pritožbe ter jim dokaže, da nimajo prav, ko se pozivljejo na omenjene zaključke zbora v Brucku. Tudi jih svarí, da naj ne podpirajo protestantov, ker tako gojé le nemir v deželi.

Dne 24. januarja leta 1597. je prevzel vladu v naslednjih deželah sam nadvojvoda Ferdinand. Početkom sledečega meseca pride tudi v Ljubljano, kjer ga je deželni zbor dne 10. februarja sprejel prav svečano ter mu prisegel zvestobo. Protestanti so se sicer ustavljali tej zahtevi, češ, da jim mora nadvojvoda poprej potrditi njih versko svobodo. Ali po posredovanju deželnega glavarja Jurija Lenkoviča in tedanjega stolnega vikarija Tomaža Hrena jim je spodletel ta predlog, če tudi ga je oduševljeno zagovarjal grof Ahacij Turn. Vse druge deželne pravice pa je nadvojvoda potrdil s prisego deželnemu glavarju, kar je kesneje odobril tudi cesar.²⁾

¹⁾ Iz obširnih razprav o protireformaciji sem posnel samo ono, kar se tiče Jurija Lenkoviča, ker drugače bi bil spis preobširen.

²⁾ Dimitz, Gesch. Krains III. str. 270 do 271.

Važen dogodek za katoliško vero na Kranjskem je bila naselitev jezuitov v Ljubljani leta 1596. ter imenovanje izvrstnega stolnega dekana Tomaža Hrena za ljubljanskega škofa (18. oktobra l. 1597.). Novi škof je bil ves goreč za sv. vero ter pogumen v svojem podjetju proti protestantom. S pomočjo jezuitov in deželnega glavarja Jurija Lenkoviča je strl popolnoma moč protestantstva na Kranjskem. Kmalu so bili odstranjeni vsi dostojanstveniki, kar jih je bilo še protestantskih v Metliki, Vipavi in Ložu. Vajkardu Turjaškemu pa je bilo zapovedano, da ima župnijo škocijansko predati katoliškemu župniku, kar se je seveda zgodilo šele po dolgi in hudi borbi. Vsled nemirov, ki so se pojavili v Ljubljani radi protestantov, predložil je škof Hren, da se morajo tudi v glavnem mestu dežele kranjske nameščati za uradnike le katoliki. Ta sklep je nadvojvoda deloma odobril ter zapovedal, da se nima v bodoče nihče uvrstiti med meščane, kdor ni katoliške vere.¹⁾

Dne 22. oktobra leta 1598. je bila izdana naredba nadvojvode Ferdinanda za Štajersko (že dne 28. septembra), Koroško in Kranjsko, da se imajo vsi pridigarji in učeniki protestantske vere odstraniti v treh dneh iz vseh nadvojvodskih dežel. Zategadelj zapové deželnemu glavarju Juriju Lenkoviču, da ta nalog strogo izvede ter zadetih nikjer ne brani. Deželni stanovi so se sicer tej naredbi protivili, vendar pa se ni dalo nič predrugačiti. Tudi vse prošnje pri škofu Hrenu so bile brezuspešne, kajti že dne 1. novembra se je podal ta v svečanem sprevodu v špitalsko cerkev, kjer se je zopet čez 40 let opravila katoliška služba božja. Nato so se izselili protestantski propovedniki iz Ljubljane, kjer so se bili prikazali prvokrat pred 67 leti. Skrivali so se sicer še nekaj časa pri plemstvu po deželi, ali jim je vendar odzvonilo za vselej. Največ zaslug pri tem uspehu imata brez dvoma Tomaž Hren in Jurij Lenkovič. Ali je radi teh novotarij bilo v kranjskem deželnem zboru večkrat prav viharno, ker so protestanti zahtevali še vedno svojo versko svobodo. Deželni zbor se je radi tega večkrat zbral, pa zopet razšel. Deželni glavar Jurij Lenkovič in ž njim vsa duhovščina se na to izjavi, da pri teh okoliščinah ne morejo ostati v deželnem zboru, posebno ne radi tega, ker se vladarju odreka pokorščina. Ko se je zbor zbral v šestič, dobil je oster odgovor od nadvojvode Ferdinanda. V tem odgovoru se jim očitajo vse krivice, ki so jih storili katolikom v zadnjih letih, česar javna oblast ne sme in ne more trpeti. Sedaj se za brani protestantom tudi pokop svojih vernikov na katoliških pokopališčih, sploh morajo prenehati vsi njih obredi. Kar je

¹⁾ Ibid. III. str. 273 do 284.

bilo še protestantskih propovednikov po deželi, kjer jih je plemstvo skrivalo po svojih grajščinah, bili so obsojeni na velike denarne kazni. Proti temu ravnanju izročé stanovi notranje-avstrijski leta 1600. nadvojvodi Ferdinandu spomenico, v kateri ga prosijo milosti za protestante ter izjavijo, da hočejo prositi pomoči tudi pri cesarju, če ne uvaži on njih prošnje. Nadvojvoda Ferdinand jih odbije, in ravno tako je bila brezuspešna prošnja na cesarskem dvoru, ker so morali v tem vendar-le vsi protestantski propovedniki in učenci zapustiti kranjsko deželo. Vendar je bilo še vedno med plemstvom, meščani in drugimi prebivalci mnogo protestantov; zatorej sestavi škof Hren preiskovalni odbor, kateremu je bila težavna naloga, da pridobi še zadnje privrženice nove vere za katoliško cerkev. Temu odboru je bil predsednik sam škof Tomaž Hren, a njegov prvi pomočnik Jurij Lenkovič. Odbor je skrbel najprvo za Ljubljano, kesneje pa ide z istim namenom v Kamnik, Kranj, Tržič, Škofjo Loko in Radovljico, kjer so se spreobrnilo zadnji protestanti. Isto se zgodi tudi po dolenjskih mestih. Tako nahajamo Jurija Lenkoviča s Tomažem Hrenom leta 1600. v Novem Mestu,¹⁾ odkoder se podasta tudi v druga mesta. Že istega leta je opravil škof Hren svečano procesijo sv. Rešnjega Telesa v Ljubljani po stari navadi ter je mogel tudi papežu Klementu VIII. pisati, da se mu je posrečilo zopet vse izgubljene ovce na Kranjskem pripeljati v pravi hlev sv. cerkve.²⁾ Jurij Lenkovič je bil v tem oziru Hrenov pomočnik do smrti svoje. Kakor je bil prijatelj Vlahom, katere je naseljeval po hrvaški krajini, tako je mrzil privrženice Lutrove vere na Kranjskem. Zategadelj je žrtvoval mnogo truda, da se zatré nova vera, posebno še po Dolenskem, kjer je imel svoja velika posestva. Tudi v svoji obitelji je imel opraviti z novo vero. Čitamo namreč v dnevniku škofa Hrena, da je tretji dan velikonočnih praznikov leta 1600. delil prvokrat zakrament sv. birme v stolni cerkvi ljubljanski. Med odličnimi birmanci so se nahajali sledeči: Sebastijan Lamberg; Jurij, sin nekega turškega bega, katerega je Lenkovič ujel in posinil; Suzana, soproga Lenkovičeva, ki se je spreobrnila zopet h katoliški veri, ter Felicita Turjaška, vdova Adama Bonhoma. Hči Lenkovičeva Solija je sprejela zakrament sv. birme 28. velikega travna leta 1602.

Jurij Lenkovič je bil vrlo bogat vlastelin. Od svojih grajščin Mehovega, Pogane, Ruprčvrha, Otočca pri Novem Mestu, Mirne, Statenberga in Podbrežja pri Kolpi je dobival velike dohodke, katere je trošil v krščanske koristi za obrambo

¹⁾ Vrhovec, Zgodovina Novega Mesta, str. 231.

²⁾ Dimitz, Geschichte Krains III. 285 do 336; Hurter, Geschichte Ferdinands II., VI. zv. str. 538 do 541.

krajine, ko je sprevidel, da so se sosednje dežele, posebno še Kranjska, preveč iztrošile v dolgotrajni borbi. Tako sporoči pri neki priložnosti kranjskim stanovom, naj le pošljejo strelce v Otočec v Krajino, ker on plača za nje vse stroške, ako jih ne dovolé na dvoru.¹⁾ Takih slučajev pa je moralo biti več, če tudi nimamo podatkov za to. Poznat pa je bil tudi na Krajini vsem onim, ki so potrebovali pomoči. Kadar je bilo treba rešiti koga iz turške vojske sužnosti, zavzel se je zanj ter žrtvoval večkrat lepe svote za take nesrečneže.

Ko so Turki ujeli pri neki priložnosti sedem Senjanov, osvobodil jih je Ivan Lalosevič. To opazijo Turki, ujemo osvoboditelja ter mu odsekajo glavo. Osvobojeni Senjani priporočajo radi tega njegovo rodovino Juriju Lenkoviču, kajti prepričani so bili, da ji on pomore v hudi stiski in nevolji. V prošnji, katero so mu izročili, zoveje ga očeta in mater sirotam in pravičnega revežu in bogatino (»bi vasda iezte v. s. g. otac i maty sirotam i prauda ubogu i bogatu«).²⁾ Da je bil tudi gostoljuben kakor njegov oče, ni mi treba dokazovati.

Jurij Lenkovič je bil imeniten pa tudi po rodovinskih zvezah, saj je bil zet takrat najmogočnejšega velikaša na Hrvaškem, namreč grofa Jurija Zrinjskega in njegove soproge Sofije rojene grofice Stubenbergove. Oženil se je pa z njuno hčerjo Suzano dne 27. aprila l. 1597. ter se venčal svečano v hiši svojega tasta v Ptuju. Na svatbo je povabil Lenkovič tudi kranjske stanovce, ki so mu za pirni dar poklonili lepo srebrno umivalnico, vredno 600 državnih tolarjev. Iz tega zakona se mu je rodila jedinica hči Sofija.³⁾

Jurij Lenkovič je bolehal od poboja pri Klisu, kjer je bil hudo ranjen, ter se ni mogel popolnoma izlečiti. Vsled ran je tudi prezgodaj umrl na veliko žalost hrvaškega in slovenskega naroda dne 8. junija leta 1601. Pokopali so ga z velikim sijajem v cerkvi jezuitski sv. Jakoba v Ljubljani, kjer je videti ta-le nadgrobni napis še dandanes: »Hier liegt begraben der woledle H. H. Georg Lenkovich zu Freyenburg und Wörd, Rhöm. Kays. May. Rittmeister, H. und Erzherzogen Ferdinand Rath, Landeshauptman in Krain, Obrist der Croatischen und Märggrenzen, der da gestorben den 8. Juny 1601.«⁴⁾

¹⁾ Mitth. des historischen Vereines für Krain 1859. str. 81, 82.

²⁾ R. Lopašić, Spomenici hrvatske krajine, knj. I str. 282. Prošnja je pisana l. 1600. v Senju v hrvaškem jeziku.

³⁾ Po Valvasorju IX. 67 se je pir obavil 3. marca; R. Lopašić, Poviest grada Karlovca, str. 194.

⁴⁾ Mittheilungen des historischen Vereins für Krain 1859, str. 81.

Ustanovitev narodne šole na Slovenskem.

Po arhivnih virih spisal Jož. Apih.

Drugi del.¹⁾

Na Primorskem.

Tudi na Primorskem se ni dala narodna ali »nemška« šola ustanoviti tako hitro, kakor je želela vlada; vladni ukaz z dne 18. novembra 1769. l., ki je velel goriškemu deželnemu glavarstvu, naj »se začne poučevati v nekaterih malih šolah z nemškim jezikom in naj se v naslednjih letih nadaljuje, dokler se bode poučevalo v vseh malih šolah v tem jeziku.« ta ukaz je ostal še par let na papirju. Stoprav l. 1772. je deželno glavarstvo izdalo odlok, da se pričnejo te šole v jeseni 1772. l. — To se je naznanilo tudi stanovom koroškim (15. julija 1772. l.). Vabili so sinove koroških stanov, naj pridejo pohajati goriške nemške šole, kajti tu se bodo učili v nemškem jeziku, pa bodo imeli priliko, naučiti se tudi italijanščine. O uspehu tega vabila ne vem poročati; saj je bil menda samo negativen. Ujema se pa to vabilo s tistim razširjanjem nemščine v plemiških krogih goriških,²⁾ ki je bilo opazovati sporedno z vedno odločnejšo centralizujočo smerjo avstrijske vlade; kakor se je plemstvo drugih dežel približalo Dunaju, začelo je i goriško plemstvo gojiti čim dalje bolj »državni jezik«; sinovi plemičev so se ga jeli učiti, hoteč priti v državno službo; zato so jih pošiljali roditelji na tuje, da se tam nauče nemškega jezika; zato so pa

¹⁾ Glej Letopis 1894, str. 253.

²⁾ Morelli, Istoria della Contea di Gorizia. III. 138 i. d.

tudi radi pospeševali ustanovitev »nemških« šol na Goriškem. Državniki Torresove vrste so seveda tožili, da nemščina gine na Goriškem, a te tožbe so izvirale samo iz nepotrpežljivosti teh ljudi, katerim se je nemščina prepočasi širila po Goriškem in — drugod.

Pogoj razvoju »narodne« šole je pa bila tudi tukaj normalka, učiteljske one dobe; dunajska vlada je velela ustanoviti dve normalki, v Trstu in v Gorici; in to že 1772. l., a izvršil se je ta ukaz šele tri leta pozneje, ko so otvorili v jeseni 1775. l. obe normalki — seveda popolnoma po vzorcu dunajske normalke. Iz te kože dunajska vlada ni mogla izlesti niti v krajih tako oddaljenih od Dunaja; zato se ni čuditi, da so si vladni organi silo otežkočili svoj posel, ker so popolnoma prezirali naravne razmere. Sreča, da so hitreje nego na Kranjskem sestavili in oživili šolski komisiji za Trst in Goriško, in da so imenovali poročevalcem goriške komisije finančnega svetnika (Mittelsrath) grofa Manuela Torresa, o čegar delovanju smo govorili povodom ustanovljenja kranjskih šol. Mož se je lotil svojega posla z uprav silovito eneržijo, kar gorel je za šolo, zato so ga morali brzdati; cesarica ga je sicer jako čislala, a vendar mu je morala povedati, da ne gre siloma uvesti šol niti zahtevati denarnih žrtev, ki bi le še bolj razjarile narod. Greiner mu je tudi moral naročevati, naj počasi postopa, vedno z ozirom na denarna sredstva, kajti brez novcev ne bo dobiti sposobnih učiteljev; brez stalne plače ne bode mogoče obvarovati učitelja bede (16. septembra 1775. l.).

Stikali so tudi na Goriškem, da bi zasledili potrebnih »fundir« za šolo; za začetek se je vlada s škofom skoro na pol sporazumela: od prebitkov naj bratovščine in cerkve plačujejo po 5%, oziroma po 2% v normalnošolski zaklad, ako presežajo prebitki 20 gld., in ako v to privolijo dotični patroni (30. grudna 1775. l.). Patroni so bili večinoma gosposke, katerim ni bilo nič za šolo, torej tudi ni bilo novcev. Pomagati je moral jezuitski zaklad kranjski in pa nekateri drugi viri, n. pr. 17 kr. pristojbine od vsakega plesa v mestu, plače dosedanjemu učitelju borjenja, laškim propovednikom i. t. d. Dohodki so bili pičli, a grof Torres je bil tako vnet za šolstvo, da je sam založil precejšnjo svoto za prve stroške.

Dne 3. listopada 1775. l. so otvorili goriško normalko z nemškim učnim jezikom v deželi, v kateri je bila nemščina še dokaj manj znana nego na Kranjskem; saj toži šolska komisija goriška (17. oktobra 1777. l.), da je tekom zadnjih sto let »nemščina izginila z Goriškega in se rabi samo še pri plemstvu, pri deželni vladi in olikani družbi.« Protij tej oviri so pa v Gorici izumili neko sredstvo. Ne da bi bili

uvedli materinščino kot učni jezik — tega Bog ne zadeni! — člen šolske komisije Morelli je nasvetoval, naj osnujejo neko pripravnico za normalko, »elementarni razred«. Deželno glavarstvo je predložilo ta nasvet dvorni kanceliji (4. grudna 1775. l.), ki ga je nenavadno hitro (že 23. grudna 1775. l.) odobrila in torej naročila učitelju Mateju Lebanu, naj poučuje vsak dan po dovršenem normalčnem pouku 1 $\frac{3}{4}$ ure »s svojo spretnostjo in potrpežljivostjo« take dijake, ki prav nič nemški ne znajo. Izbrali so pa Lebana, ker je bil večš nemščini, slovenščini in italijanščini. Kmalu pa so uvideli, da ta uredba ne zadostuje, zato so 1776. l. osnovali popoln in reden elementarni razred. Namestili so dva elementarna učitelja, Lebana in Portulussija, bržčas onega za slovenske, tega za laške in furlanske dečke. Poučevala sta po navodilu Torresovem, in bila jima je naloga, v teku jednega leta toliko nemščine dečkom vbiti, da morejo potem nemško normalko pohajati. Preosnova elementarnice se je izvršila po načrtu Lebanovem, ki se je sploh kazal moža krepke inicijative.

Isti Leban pa je bil kmalu nezadovoljen z učno osnovo, osobito z učnim jezikom v normalki, ker se je gotovo uveril, da so nenemški učenci vendar premalo nemški znali, prestopivši iz osnovnice v normalko. In ta mož je bil energičen: kar mu je šinilo v glavo, to je poročal naravnost cesarici. Tem načinom je povzročil obširne in ostre obravnave med dotičnimi oblastmi; te razprave so poučne za šolske razmere goriške.

Leban toži kar naravnost o »šušmarstvu« (stümplerei) na goriški normalki. »Predvčeranjim je velel katehet kot namestni ravnatelj učitelju prvega razreda, naj predava v furlanščini; ker pa učitelj ni dosti večš furlanščini, so se mu dijaki précej smejali. Sedaj naj presoja vsakdo sam, če je to furlansko postopanje primerno nemški normalki, in če se tem pótem more doseči pravočasni uspeh.« Boljše, pravi Leban, bi bilo odpraviti normalko in ustanoviti mesto nje šolo za nemški jezik (deutsche Sprachschule). Sedaj se morajo šolarji učiti veronauka v čisto neznanem jeziku; če tudi zna katehet deželna jezika, laški in »ilirski«, in če tudi zahteva, da mu dijaki to, kar povedó nemški, vsaj v najvažnejših točkah ponové tudi v materinem jeziku, »se vendar ne naučé dobro veronauka. Kaj pa, ako katehet tega ne stori, ali če ne zna deželnih jezikov? Potem bo treba kaj ukreniti, da se ne zanemari važni veronauk; potrebno je pa tudi, da goriški učitelji znajo poleg nemškega tudi italijanski jezik in vsaj nekaj slovenski (»ilirski«), ker morajo učitelji namestovati drug družega, ravnatelj pa vse, celó kateheta. Nemška normalka ne more koristiti deželi, v kateri ni nemščina ma-

terini jezik dijakov; saj je ne znajo ali vsaj ne zadosti, da bi mogli res umeti pouk; zato naj se učenci najprej nauče nemščine v »šoli za nemščino«, potlej naj pohajajo normalko. Nadškof bi moral namestiti tri veroučitelje, nemškega, laškega (oziroma furlanskega) in »ilirskega«, t. j. slovenskega. Ti naj bi poučevali otroke v materinščini v cerkvi ali v šoli; sedanji katehet pa nima za ta posel potrebnega znanja jezikov. Oni kateheti bodo z otroki po domače »kramljali« o verskih resnicah, doma pa bodo roditelji z njimi ponavljali, kar so se učili v šoli. Dokler se ne nauče goriški dijaki toliko nemščine, da jim »bo tekla liki materinščina«, ni treba normalke, in denar naj se porabi rajši za jezikovno šolo nemško. To bo manj stalo stroškov, otroci in roditelji bodo pa bolj zadovoljni. V tej nemški šoli naj bi se poučevalo celi dan (!), da bi se mladež naučila nemščine kmalu in temeljito, poleg tega bi se učili še računstva, spisja itd. Trije učitelji z 250, 300 in 450 gld. plače bi zadostovali, prvi učitelj naj posluje tudi kot ravnatelj; vsi bi morali gladko znati furlanski in slovenski (»windisch«), da morejo vselej takoj pojasniti dijakom, če jim ni kaj popolnoma umljivo.

Mnogo so pisali gospodje o Lebanovih nasvetih; Leban je dregnil v sršenovo gnezdo!

Grof Torres zahteva sicer, naj se stvar preišče po bodočih letnih preskušnjah; zdi se mu pa, da govori iz Lebanove pritožbe osobna mržnja zoper ravnatelja in kateheta Hilferdinga. Dasi je Leban zarad znanja treh jezikov v Gorici za elementarni razred skoraj neobhodno potreben, ga bo vendar treba kam premestiti. Deželno glavarstvo naj pové, zna-li katehet slovenski in italijanski, sicer naj pošljejo svétnika Gröllerja iz Celovca, da preišče, kaj je na tej stvari. Dež. glavarstvo pa poroča (11. julija 1776), da katehet res ne zna deželnih jezikov in da tedaj res ne more učiti dijakov, ki so večidel Slovenci in Furlani, verskih resnic. Zatorej ima Leban prav, da zahteva premembo, treba je samo namestiti kateheta, ki zna »slovenski« (windisch), ne pa »ilirski«; potem se ne bo treba bati, da bi učenci ne dobili nič ali nejasnih pojmov (kar je vse jedno) v veronauku, učeč se ga mehanično na pamet v tujem jeziku. Tudi to je prav, da imenuje škof katehete, saj je škof pastir svojega okrožja, on ima dolžnost skrbeti za verski pouk; na ta način ne bo nič novih stroškov treba, in učenci bodo imeli uspešen pouk; vlada naj si pridrži samo nadzorstvo. Zastran predloga Lebanovega glede temeljitega pouka nemščine se dež. glavarstvo tudi popolnoma strinja z njim: nemščina je tej deželi potrebna, brez nje ne more obogateti

Goriška, se ne morejo mladeniči izuriti v umetnosti in rokodelstvu, ne bode mogočeboljšati npravnstvenosti niti usposobiti deželanov za državne posle. »Nobena reč ni tako nujna, nego da se v deželo uvede po šolah za nežno mladež nemščina; potem se je bo učil rod za rod, in nazadnje postane tako rekoč materinščina«. Vpraša se pa, če se ta »nedvojno zelo koristni in nujni smoter« da doseči po normalki, katere dijaki so večinoma nenemške narodnosti, ki ne umejo svojih učiteljev, dočim učitelji ne znajo deželnih jezikov in torej ne morejo ničesar pojasniti učencem. Normalka je gotovo »za nemško mladino prekristen zavod; tu se nauči otrok svoje materinščine igraje, a ne da se tajiti, da je ta metoda namenjena samo za nemške dežeje, saj dokazuje to sama vsebina saganske »metodne knjige«. ¹⁾ Goriške pa sedaj ni še mogoče smatrati za nemško deželo, ker ne umeje nemški niti petdesetina tukajšnje mladine; iz tega sledi samo po sebi, da s to metodo ni mogoč tukaj prav nobeden ali k večjemu tako pičel uspeh, da bi se ne izplačali stroški, dokler ne bo nemščina bolj razširjena in je ne bode govorila ali vsaj umela večina otrok«. To je uvidela že sama dvorna kancelija in je po Lebanovem nasvetu osnovala elementarni razred. A to ne zadostuje; iz njega bode prihajalo premalo učencev v normalko, in potlej bo morala normalka sama od sebe prenehati, ker ne bo imela dijakov nemščini dosti večših; kajti nekateri dijaki prestopijo iz drugega normalnega razreda v latinsko šolo, »nekaterih pa ne bodo roditelji več hoteli pošiljati v normalko, saj je že doslej mnoge uzlovil nezadostni uspeh te šole«. Normalka stane na leto 2000 gld., dočim bi jezikovna šola po Lebanovem načrtu stala samo 1000 gld. Taka šola bo več koristila in hitreje razširjala nemščino, posebno, če bodo učitelji znali tudi dobro furlanski in slovenski. Doslej se je zaman pričakoval uspeh normalke. Za ono šolo bi bilo namestiti Lebana, kateremu se je že pred otvoritvijo normalke zaradi »izredne spretnosti v vzgojevanju mladine« izreklo najvišje priznanje in se mu prisodilo 100 gld. doklade, ki pa se mu zaradi nedostatka v blagajnici ni mogla še izplačati.

Temu poročilu je priložil grof Lamberg, dež. glavar, še posebno svoje mnenje, v katerem tudi podpira Lebanovo vlogo. Če so v nemškem Dunajskem Novem Mestu z dobrim uspehom prepustili kršanski nauk popolnoma katehetom,

¹⁾ XIII. Hauptstück. Wie der Jugend an Orten, wo man nicht deutsch spricht, die deutsche Sprache beizubringen ist. Prva točka zahteva, da v takih krajih mora znati učitelj poleg nemščine tudi »materinščino dežeje«.

imenovanim po škofu, se to v nenemški Gorici še bolje obnese. V nenemški kronovini »je silo težko osnovati normalno šolstvo«, pač pa se poučuj po isti metodi v italijanščini; to bo dokaj lažje in uspešnejše«, in otroci bodo imeli priliko naučiti se nemški.

Tako je sodila prva instancija goriške dežele. Čisto nasprotno pa sta se izjavila dva svetovalca, Morelli in Romano, v imenu šolske komisije, ki je tukaj prišla v hudo nasprotje z dež. glavarstvom. Morelli se kaže hudega, zagrizenega osebnega sovražnika Lebanovega; on misli, da ostane vse pri starem in se izpremeni samo ime, ako ostane Leban pri saganski metodi tudi v jezikovni šoli. Ako pa zavrže sagansko metodo, potem je upravičena bojazen, da uvede v novo šolo svojo nekdanjo staro in zanikarno metodo, katere se je držal kot navadni učitelj toliko let v svoji zasebni šoli na veliko nevoljo roditeljev. Če ne bo kot ravnatelj nove šole marljivejši in ne izpremeni svojega mišljenja, bo šola slaba. Leban bi rad izpodrinil kateheta Lorenca Liebla, a ta je nameščen za normalko; za druge šole je dosti slovenskih in furlanskih duhovnikov v mestu in na kmetih. Samo glede nujnosti elementarnega razreda se strinja z Lebanom, jezi ga pa, da se ni ta razred osnoval po njegovem, nego stoprav pozneje po Lebanovem nasvetu, ki mu ne ugaja. Lebanu želi premeščenja, »a želeti je, da se mu odpre drug pot, da si služi svoj kruh«. Grof Lamberg mu je odgovoril, da ne more ostati Liebl katehet, kajti Morelli ni ovrgel istine, da se morajo na normalki dijaki učiti krščanski nauk v tujem jeziku. Svetovalc Romano pa je zahteval dva elementarna razreda, poleg katerih ostani normalka, samo k veronauku naj se učenci vedejo v cerkev. »Če ostane normalka, se v dvajsetih letih lahko zamenja materinščina z nemščino« — po uverjenju Romanovem!

Cesarica je priznala, da ima Torres prav. Tudi dvorna kancelija je bila tega mnenja in se je hudovala na Lamberga in deželno glavarstvo zaradi tega, ker se strinjata »z dosti nepremišljenim nasvetom Lebanovim« glede normalke, »saj Leban išče pri tem zgolj svoj dobiček«. Jako čudno je to tembolj, ker Lebanu nasprotujejo večšaki Torres, Morelli in Romano. Za normalko se je potrosilo že precej novcev, sedaj ni več misliti, da bi jo odpravili, saj svedočijo imenovani izvedenci, da »govorita vsaj v Gorici gotovo dve tretjini otrok popolnoma dobro nemški; vsi ti se lahko udeleže s pridom zboljšane pouka in višjih predmetov«. Ker se je za nemške učence po Lebanovem načrtu osnoval elementarni razred, zato ni treba normalčnemu katehetu znati vseh treh

jezikov. — Če je katero deželno oblastništvo kdaj stavilo ali podpiralo predloge, ki so količkaj bili v nasprotju s tisto jednoličnostjo, katero so hoteli povsod vpeljati, je taka oblast takoj prišla na Dunaju na sum, da je nasprotna šolski reformi sploh. Tudi v tem slučaju se deželno glavarstvo ni ubranilo tega suma in je dobilo zato ukor; zajedno pa se je razširil delokrog šolski komisiji, dala se ji je večja nezavisnost od glavarstva. »Nemirnega« Lebanu so ukazali pokarati in premestiti. Da bi bil pa katehet Liebl popolnoma na svojem mestu brez znanja deželnih jezikov, o tem so vendar malo dvojili, kajti naročili so Torresu, naj se pogodi s škofom zastran nameščenja družega kateheta, ako se mu to zdi potrebno. »In allen Verstanden« je zapisala Marija Terezija.

Malo poprej je odobrila cesarica neke druge nasvete, tičoč se goriške normalke, ki ni mogla takoj dobiti primernih prostorov, dokler je niso namestili v hiši Alvarezijeve ustanove: »weil mir so sehr am herzen liget, das die normal-schulle einmahl recht festgesetzt werde« — je pisala Marija Terezija svojeročno. V isti resoluciji je pa tudi imenovala grofa Torresu, kateremu je velela: »mein wohlgefallen wegen seinen eyffer zu bezeugen«, komisarjem za Trst in Ljubljano; velela mu je izplačati 1000 gld. doklade za oskrbovanje šol v Trstu in na Kranjskem in dostavila »und verdient er es schonn was bisher getan«.

Ta resolucija svedoči, kako visoko so cenili na Dunaju Torresovo sposobnost za organizacijo šol; videli smo že, kako je opravil svoj posel na Kranjskem, kjer je spravil normalko v tir, pa vzbudil tudi mnogo nasprotovanja.

Ko ga je na Kranjskem nasledil grof Edling, se je vrnil Torres zopet v Gorico in se osvedočil takoj o stanju šolstva. Dne 12. svečana je že poročal o elementarnem razredu, čegar učitelj je bil še vedno Leban. Priznavajoč vnetost Lebanovo, graja odločno Lebanovo metodo, katera — mimogrede bodi rečeno — še danes ni izumrla: Leban je vbijal dečkom preveč pravil v glavo; to je bilo pretežavno za spomin in ni vodilo do cilja. Torres je hotel, da bi se marveč šolarčki učili v tem razredu samo črk in črkovanja, v prvi vrsti bi elementarnica morala biti »kramljalnica« (Schwätzschule); učitelj pripoveduj otrokom povesti, otroci naj jih ponavljajo; na ta način vadi učitelj otroke, da pravilno izgovarjajo nemški, realij (vednosti) jih uči le toliko, kolikor jih otroci razumejo in nemški povedati morejo, če tudi začetkoma nepravilno«. Zagovarjal je Torres torej nekako empirično metodo.

Opat Felbiger pa se ni strinjal s temi metodiškimi nazori Torresovimi, češ, da je taka metoda umestna samo pri guvernankah, katere s svojimi gojenci celi dan občujejo, ne pa v razredu s 30 do 40 učenci in dvema ali tremi urami na dan. Nujno pa je rešiti to pitanje, veli Felbiger (kateremu se je menda tu prvikrat jelo svetati, da je treba jemati ozir na različnosti in posebnosti širne Avstrije), z ozirom na veliki broj nenemških kronovin. Zato hoče vedeti Felbiger natanko, kaj se je doslej ukrenilo zastran elementarnega razreda, če res učenci tega razreda ne znajo prav nič nemški, če znajo samo italijanski ali furlanski, če znajo učitelji poleg nemščine tudi italijanski (o slovenščini v Gorici opat nima nobene slutnje), kako so dijake doslej učili nemški. »Ali jim je učitelj samo nemške besede ali stavke narekoval, da so se jih učili na pamet? Kako je postopal pri tem? Kako jih je vadil v nemščini? Črez koliko časa se je srednje nadarjeni dijak elementarnega razreda toliko naučil nemški, da je mogel umeti in tudi za silo umljivo govoriti? Ali se niso učili čitati tudi v materinem jeziku? . . .« Bistvena nujnost pa je, da tam, kjer so nenemški učenci, govore učitelji poleg nemškega tudi drugi jezik. V abecedniku je tiskati nemške in nenemške pismenke, in učenci naj se jih vadijo izgovarjati; črkovati je nemški in nenemški; v abecedniku je razvrstiti vaje tako, da je jedna stran nemška, druga nenemška, ravno tako je urediti tudi mali katekizem; učitelj pa čitaj z dijaki vsako lekcijo v obeh jezikih, jo razlagaj in izprašuj tudi v obeh jezikih, in napredovali bodo dečki vidno. Bržčas so tako sedaj poučevali v goriški elementarnici krščanski nauk — seveda bolj zarad pospeševanja nemščine, nego zarad — krščanskega nauka. — To pa še ni zadostovalo grofu Torresu in deželnemu glavarstvu. Spomnili so se, da je pred nekaj časom umrl neki Merelli, ki je v jezuitski cerkvi imel krščanski nauk za mladino in za »druge«, t. j. prave Nemce, in da je od takrat zaspalo to katekizovanje, ki pa je »za šolsko mladino neobhodno potrebno, osobito pa za normalke, ker ljudje umejo in govore vsak dan več nemški«. Zato zahteva (30. grudna 1778) Torres, da škof tukaj namesti novega duhovnika. To pa škofu ni bilo mogoče, ker ni bilo dobiti duhovnika, ki bi dobro znal nemški in imel tudi sicer potrebno zmožnost; bil je nekaj časa tak duhovnik, ki je tudi slovenski pripovedoval, a je kmalu šel, ker mu niso dali nič — plače. Isto je storil neki razjezuit, »in tako stori tudi vsak katehet, ne da bi se mu to moglo zameriti, kajti zakaj bi nosil breme, pa nič ne dobival plače, ob kateri bi živel«, pravi škof, zajedno nasvetujoč, naj se tisti cerkveni

krščanski nauk izroči normalčnemu katehetu, ki je mlad in čvrst. Zgodilo se je to sicer (1778), a Liebl je zapustil normalko, če ne poprej, pa vsaj 1779. l., ko so namestili piariste za učitelje na tej šoli; šel je pa Liebl, daši so mu izrekli malo prej najvišje priznanje.

Še pred to izpmembo je pa zapustil normalko tudi Leban. V svoji omenjeni pritožbi je bil sam zahteval premeščenje, če ga ne imenujejo ravnateljem novi šoli, v katero je hotel izpremeniti normalko. Seveda je pristavil, da želi premeščenja samo pod tem pogojem, da obdrži svojo plačo (400 gld.). Ker se je Leban hudo zameril šolski komisiji, in ker ni bilo prav nobene sloge med učitelji goriške normalke, je grof Torres sam priporočal premeščenje Lebanovo, a ne v Trst, kajti to bi bilo povišanje. Deželni glavar grof Lamberg je sicer prosil, naj se ne kaznuje Leban, nego se mu da le ukor, ker je dvakrat neposredno nadlegoval cesarico. Ko se je bližala nevihta, so se učitelji normalčni sicer zopet sprijaznili, Leban si je celó zopet pridobil naklonjenost ravnateljevo; a vkljub temu so ga poslali v Bolec, da tam ustanovi novo trivijalko; plačo so mu pustili neskrčeno, pokarali so ga pa. Dvorna kancelija — tudi take stvari so se takrat reševale pri najvišji oblasti — mu je njegovo postopanje bolj zamerila nego domače gosposke; zahtevala je, naj se Leban, uredivši bolško šolo, nikar ne pošlje več v Gorico nazaj, »kajti je že enkrat rogovilil silno proti novi šoli, in sicer iz gole sebičnosti in hoteč povzdigniti se nad druge; deželno glavarstvo ga je celó podpiralo pri tem; zato se ne moremo nikdar zanašati nanj; Leban bo povsod uspešneje posloval nego v Gorici, kjer ima že preveč somišljenikov«. Cesarica je zapisala »placet« (22. svečana 1777). Bolška gosposka je dobila povelje, Lebanu podpirati pa zajedno tudi imenovati zanesljivega, nemški umejočega človeka »ki bo skrbno opazoval vedenje (Conduite) Lebanovo in ga večkrat nadzoroval«. Čez pol leta pa poroča Leban šolski komisiji, da so prišle nakatere odlične osebe bolške v njegovo šolo, hoteč se uveriti o pouku, pa da so zapustile šolo jako zadovoljne z uspehom, glasno »izražujoč svoje zadovoljstvo in veselje«; učenci so odgovarjali spretno v »nemščini in materinščini«. Kakor se vidi, je Leban torej osnoval bolško šolo tako nekako po vzorih, ki so se mu izjalovili pri goriški normalki.¹⁾ Poslal je pa takrat tudi abecednik, ki ga je sam poslovenil.

¹⁾ 1778. l. čitaš v poročilu dvorne kancelije: »In Flitsch hat man eine solche Stundeneintheilung gemacht, dass einige zur Erlernung der deutschen Sprache, andere aber zur Erlernung der Gegenstände in selber verwendet werden«.

Postopanje zoper Lebana ni uverilo niti vseh normalčnih učiteljev, da je poučevanje na normalki prav in pametno urejeno. Marveč je že leto potem trdil učitelj Battig o elementarnem razredu, da ni nič vreden, ker se morajo šolarji nemških besedi učiti na pamet, ne da bi jih razumeli, da se po tej metodi morejo k večjemu v štirih letih kaj prida nemški naučiti, da je treba otroku najprej nemške besede tolmačiti v nemščini; zato morajo znati vsi učitelji nemški in furlanski (o slovenščini ne govori). On nasvetuje boljšo metodo pa boljšo plačo za-se; če se mu dá 100 gld. doklade, bo poučeval 5 ur na dan in bo po jedno uro učence uril v nemški konverzaciji. Grofa Torresa je Battigova, tudi Mariji Tereziji neposredno doposlana vloga kar razkačila: v odgovoru trdi, da ni čuda, če dijaki nimajo kaj prida koristi od nemškega pouka, saj Battigov rekurz svedoči, da sam ni dobro podkovan v nemščini. Na normalki se v drugem razredu še prestavlja iz materinščine v nemščino, v tretjem in četrtem razredu pa to ne gre več; tu je treba, »da se dijaki prisilijo, da umejo in govore nemški«. Tu v Gorici je stvar težavnejša nego drugod, tu se morajo dijaki učiti »das Unbekannte durch ein Unbekannteres«, ker »ni jezik pri prostega kmeta nikjer učni jezik«. Sedaj otroci že toliko nemški znajo, da razumejo, kar se jim predava — trdi Torres z ironijo in sarkazmom pobijaje Battigove nasvete, češ, da bi Battig na ta način samo rad potisnil »nemške in tuje učitelje iz dežele in zopet oživil tisto staro, nemarno metodo, namestil nemško normalko z osnovno šolo, raztegnil šolski pouk v dva brezkončna tečaja in prislužil si 100 gld. za svoje prazno čenčanje«. Elementarni razred ostani, kakršen je, Felbiger naj se uveri, da je dober, Battig pa mu mora dati »eksemplarično zadoščenje« za »nespametne (hirnlos) izraze«.

Opat Felbiger pa ni bil tako hud na Battiga, ni nasvetoval nobenega zadoščenja Torresu, pač pa Battigu ukor in kazen, da mora poučevati po 5 ur na dan brez posebne nagrade. Glede metode same so mu pa vendar nekaj pritrdili: dvorna kancelija je velela, da vsaj v prvem razredu normalke zahtevaj učitelj odgovor na nemško pitanje v materinščini (28. svečana 1878).

Avtokratiški grof Torres je kaznoval baš takrat še učitelja Jesenka, ker se je bil pregrešil na isti način kakor Leban in Battig, t.j. tudi on ni brezuvetno odobral didaktičke modrosti Torresove; zato ga je iztiral iz Gorice kot učitelja v Ajdovščino.

Ne more se dandanes več dognati, v koliko je bila utemeljena trditev Torresova, da izvira »upor« učiteljev

goriške normalke iz sebičnosti in mržnje proti tujerodnim učiteljem. Meni se vidi, da je Torres v svoji dozdevni nezmožljivosti smatral za upornost, kar mora šolnik smatrati za naravni izraz stvarnega zanimanja za šolo. Torres zastopa tukaj tisto brezozirno centralizujoče kopito, na katero so hoteli državniki dunajski nabiti po tujih vzorih vse javne razmere naše države; prirodna reakcija proti temu nivelovanju tudi na polju šolstva in narodne vzgoje so pone srečeni poskusi goriških učiteljev. Sicer pa ni nasprotje nikakor načelno: vsi se strinjajo v glavni stvari, da šola širi nemščino in izpodrivaj slovenščino, oziroma furlanščino. Dočim pa upravni uradnik želi hitrih uspehov, kaže zdrava pedagogika praktičnemu šolniku daljšo pot; nasprotje je tičalo torej samo v časomerju germanizacije.

Ako uvažujemo vse pritožbe in nasvete iz učiteljskih krogov, moramo nehoté poročila Torresova o sijajnih uspehih goriške normalke motriti nekako »cum grano salis«, tako n. pr., če poroča 1778. l., da so pri zadnji skušnji »dokazali trdi furlanski in slovenski dečki, da so napredovali čvrsto ne samo v veronauku, računanju, pisanju, risanju in početkih latinščine, nego tudi (kar je najbolj občudovati) »v čitanju, pisanju in govorjenju nemškem«.

Dne 3. novembra 1775. l. so ostvorili prvi razred normalke in osnovni razred; oba sta brojila vkup 98 učencev. Radi bi bili kakor v Ljubljani tudi začeli hkrati z vsemi štirimi razredi, a ni šlo, »ker so le malokateri učenci znali čitati in pisati; večinoma so bili še čisto neuki, ne vštévši tistih, ki niso celó nič razumeli nemški«. Tudi nova metoda ni našla pravega odobravanja pri občinstvu; stoprav dobri uspehi dijakov (pravi poročilo z dne 17. oktobra 1777) so vzbudili zaupanje tako, da je poskočil broj učencev l. 1776. na 210, 1777. l. na 317; polagoma so prirastli k prvemu razredu še ostali razredi. »Mali šolarčki so napredovali — poroča Torres — v dveh letih uprav nepričakovano navzlic tolikemu številu predmetov; odgovarjali so jako točno na vsa vprašanja, še bolj pa se je čuditi, kako spretno govore sedaj nemški taki slovenski in furlanski dijaki, ki so, vstopivši v šolo, komaj par nemških besedi jecljati mogli. Vse to je uverilo tukajšnje občinstvo, da preosnovano šolstvo ni prazno sleparstvo, nego najboljša ustanova naše premilostne vladarice«. S kakimi neprilikami se je pa normalka imela mimo nerednega šolskega obiskovanja boriti, o tem naj se pouči čitatelj iz dveh dogodbic, katere navajam v opombi.¹⁾

¹⁾ Katehet p. Liebl je nekoč kaznoval „mladega gospoda“ pl. Grabiza, ker ni hotel mirno sedeti. Najprej ga je hotel s šibo udariti, kar je bilo dovoljeno, a deček se je valjal po tleh, in Liebl mu je založil 2 Batzen

— Bila je to stanovska preširnost siromašnih plemičev, ki so za svoje dečke zahtevali ozira na »stane« tudi tam, kjer mora v disciplini vladati strogo demokratstvo — v šoli namreč.

Da je pa napredovala normalka goriška bolj nego ljubljanska, to je gotovo in je to nedvomna zasluga goriške šolske komisije, ki je bila živahnjša mimo ljubljanske, saj ji je duša bil grof Torres. Prikupila se je na Dunaju tudi z nekim zbornikom vseh šolskih naredb iz l. 1775. do 1777. in po svoji natančni šolski statistiki; pošiljali so na Dunaj tudi poročila o izpitih, ki so trajali včasih v elementarnici po tri dni! To se je celó Felbigerju malo preveč temeljito zdelo. »Dva dni bo v bodoče dosti«; za sedaj pa naj še ostanejo trije dnevi, da se pri tej priliki občinstvu pokaže prid »nemške« šole. Felbiger je bil sploh izvedenec v reklami; za reklamo so torej morali služiti tudi javni šolski izpiti.

Nič manj nego pri ustanovitvi in uredbi goriške normalke je škripal in cvilil upravni stroj, čegar strojevodja je bil grof Torres, tudi pri osnovanju prvih trivijalk goriških. Tudi v tem oziru so bile ovire mnogovrstne: ni bilo novcev, ni bilo sposobnih učiteljev, ni bilo dosti vnetih gospok, ni razumel narod koristi narodne šole, in — jahal je tudi tu Torres iskrega svojega in dunajskega konjiča »germanizacijo«. Doživeti sad šolstva je tudi tukaj hotela uprava že kar čez noč, vkljub temu, da Torres sam često toži, da je ponekod nemogoče dobiti učitelja, ampak imajo samo cerkovnika, nesposobnega za poučevanje, tam zopet ni hiše, ni fonda za šolo, da se tu »upira gosposka, tam pa posebno duhovščina«.

Največ se je pa pisalo o jezikovni uredbi trivijalk, ki so imele po Torresovem nazoru res biti to, kar

u. einen Streich über den Rücken auf das Kleid, pa tako slabo, da se ni paglavec nič jokal, temveč je takoj zopet bil razposajen kakor poprej. Mati je najprej dečka poslala h katehetu prosit odpuščanja, potem pa je vložila pritožbo pri šolski komisiji, in šolska komisija je ukazala katehetu, da mora prositi v treh dneh odpuščanja stariše tistega učenca, če ne, se bo postopalo proti njemu »mit unliebsamen Mitteln«. Liebl je napravil vizito stoprav, ko so mu ustavili plačo. Tudi to stvar je rešila dvorna kancelija vsled priziva Liebla; razveljavila je ukaz goriške komisije, priznavajoč, »da sme učitelj dijaka tepsti samo redkokdaj in ne brez tehtnih razlogov«, da pa zasluži razposajeni Grabiz večkrat šibo. Treba je pa učiteljem ukazati, da se brzda; prenačlenje naj se jim prepove. »Če pa se učiteljem zaukazuje, da se morajo oproščevati, kar ne ostane nikdar zakrito, se žali čast učiteljev in se daje potuha razuzdanosti dijakov« (31 majnika 1777). — Učitelja Weberja je zatožil pri ravnatelju normalke neki Ign. pl. Brunetti zavoľjo groznega zločina: Weber je »tikal« njegovega sina! (hat seinen Sohn per Du traktirt). A. Brunettiju so že kar v Gorici povedali, kar mu je šlo. Povodom afere Grabčeve je Torres pripomnil, da je treba strogo postopati z učitelji posebno v Gorici, »kjer pravijo, da doseže normalka svoje uspehe le po obilnem pretepanju učencev«.

je zaznamovalo ime: »nemška šola«. Že koj v prvem poročilu (15. junija 1776) se je sicer pohvalil grof Torres z dosedanjimi srečnimi uspehi šolstva na Goriškem, »kjer se je doslej vzgoja otrok prepuščala božji previdnosti, kjer doslej ljudje po vzgledu sosednje benečanske republike niso poznali delavnega življenja in kjer so smatrali nemščino tujim jezikom in jo popolnoma izgubili«; Torres se nadeja, da bode imela ta dežela odslej najboljšo javno vzgojo, ki zatre nemarnost mladeži in zopet v veljavo spravi nemščino, prepotrebno za deželo in državo, za umetnost in vojno. Že v prvem polletju so se nekateri otroci naučili nemški govoriti in pisati; Torres je poslal nekatere naloge Felbigerju, da se sam uveri o uspehu. Takoj pa tudi toži, da v goriški nunski šoli poučujejo deloma nune, deloma učiteljice, »ki same niti čitati niti pisati ne znajo«; oba samostana se branita sprejeti novo metodo, zato bo najboljše ustanoviti javno dekliško nemško šolo. Torres se upa tako šolo osnovati brez stroškov, a seveda bi bil potreben tudi tu elementarni razred za deklice, ki ne znajo nemški. Brez tega sredstva si Torres sploh ne more pomagati, tudi na kmetih ne; izrecno pravi, da morajo osnovati vse večje srenje s cerkveno pomočjo v dveh letih po vsej deželi trivijalke, a najprej je otvoriti elementarne razrede¹⁾, potem stoprav trivijalke. Sam pa mora priznati, da je na Goriškem narod tem šolam manj prijazen nego drugod, »kajti tu se sodi, da je nemščina v trivijalkah nepotrebna in nemogoča, dasi je v mnogih krajih ukoreninjena in v deželi potrebna. Ljudje poprašujejo, čemu naj se kmet uči nemški, in kaj bo koristilo čitanje in pisanje pri kmetovanju.« Ne bo lahko trivijalk povsod ustanoviti, to uvidi Torres sam, a vendar je tem potem »pospeševati omiko naroda in širiti prepotrebno nemščino«.

Zastran goriške nunske šole je že deželni glavar grof Lamberg takoj ugovarjal Torresu, češ, da ni treba vsem deklicam znati nemški, saj se lahko laški učé; morebiti je umestno naročiti nunam, naj vzgojijo nekaj kandidatinj za nemški pouk; naravnost izjavi Lamberg, da »se v Gorici sme nemščina samo priporočati, nikakor pa ukazovati, ker bi ne bilo niti pametno, če bi se popolnoma zatrla italijanščina, ki je osobito priprostemu narodu goriškemu zaradi prometa z Benečani in Lombardi, torej glede zaslužka neobhodno potrebna«.²⁾ Če hočejo roditelji dati poučevati deklice v nemškem jeziku, naj se dovoli kateri »pošteni« ženski privatna šola. Dvorna kancelija mu je pridila gledé jezika, in dovolili so neki ženski osnovati za-

¹⁾ Isto zahteva l. 1778. za Kormin in Gradiško.

²⁾ Grof Lamberg sam je dovršil svoje studije v Rimu in v Bolonji.

sebeno ljudsko šolo v Gorici, dočim so bili prepovedali in strogo zatirali druge »zakotne«, t. j. zasebne šole.

Torres je že leta 1776. nasvetoval osnovanje nekaterih narodnih šol, in sicer najprej v Bolcu, »kjer ljudje večinoma nemški govoré«; ondodna grajščina je državna, torej naj država dá tukaj dober vzgled.¹⁾ To mu je obveljalo; Lebana so poslali tja za učitelja, in že 1777. l. je goriška šolska komisija poročala o sijajnih uspehih Lebanove spretnosti. »Dotlej so bili Bolčani vedno divjakom bolj podobni nego ljudem; prosveta pa, ki jo zadobivajo po šoli, jih zjednači drugim omikanim narodom.« V Gradiški in Korminu so tudi takrat dobili šole. V Gradiški so sicer često menjavali učitelje, in ljudje so imeli »najsmešnejše predsodke, od katerih jih je baje ozdravil prvi izpit«. V Korminu so še slabše napredovali; 1777. leta je imela ondodna trivijalka 41 učencev, v elementarnem razredu pa jih je bilo 58! Dne 3. majnika 1777. leta so sicer ukazali ustanoviti šole v Tolminu, Spodnjem Rifemberku, Razdrtem, Št. Juriju, Gonarsu. Pa kako tarna Torres! Denarja ni, šolskih poslopij tudi ne, gosposke niso nič prijazne šoli,²⁾ cerkovniki in učitelji so nevedni — skratka, Torres pravi, da so tukaj take zapreke, kakor jih je bil našel na Kranjskem. »V vseh deželah vzbujá nova šola različno mišljenje, nikjer pa ni prevrat silnejši nego na Goriškem. Drugod je latinska šola že nemška, tukaj pa se je stoprav 1772. l. začelo v »parvi« nemški poučevati.³⁾ Večina stanovalcev ne mara za jezik, ki ga ne ume, dasi so predniki govorili nemški.« So pa tudi »pametni« ljudje, ki hvalijo dobrotljivost in skrb vladarice, želeč sebi zopet leta mladosti, da bi se tudi mogli učiti. »Pristaši stare dobe pa smatrajo normalno šolstvo za odvišno stvar, videč, da jih neznanje nemščine izključuje iz naše službe in milosti«, a tudi ti morajo priznati, da je šola dosegla hitro velik uspeh, in da ima od nje država mnogo koristi; dežela bo za to dobroto vedno hvaležnim srcem slavila vladarico.

Trezneje od Torresa so druge instance sodile o nalogi narodne šole.

Opat Felbiger, poročevalec dunajske normalnošolske komisije, je s to komisijo vred rad pohvalil Torresa in goriško

¹⁾ Dvorni dekret z dne 9. listopada 1776: »Ustanovitev te šole se je nasvetovala z namenom, da bi s tem vzgledom spodbudili bližnje grajščine k posnemanju«.

²⁾ Kakor »posestnik tolminske grajščine, ki ne pozna niti dobrot dobre vzgoje, niti koristi ved«. Torres 9. listopada 1776.

³⁾ Že 22. novembra 1769. leta se je ukazalo jezuitom v Gorici in Gradiški »von der parva an in den Schulen die Explication und Argumente jederzeit deutsch und resp. lateinisch zu geben«. (Notranje-avstr. gub. na deželno glavarstvo goriško.)

komisijo, saj sta si oba v istini zaslužila pohvalo po svoji marljivosti in iskrenosti, a gledé jezikovne uredbe goriških trivijalk se vendar na Dunaju niti toliko niso strinjali s Torresom kakor grof Lamberg. Priporočaje goriški komisiji ustanovitev tolminske šole (10. marca 1777. leta) dostavlja Felbiger: »Ne dá se tajiti, da morajo tam ljudje znati različnih jezikov zaradi prometa s sosednjimi Benečani, a ni treba, da bi ta razlog oviral izboljšanje učne metode, ki se pospešuje lahko tudi v drugih jezikih«, t. j. tudi v nenemških jezikih; Felbiger upa, da izginejo predsodki, kakor hitro bodo ljudje videli uspehe. Komisija sama je končno izjavila to-le točno in zanimivo mnenje (9. aprila 1777): Nadejaje se, da dobé prve goriške šole polagoma naslednice v vseh 74 župnijah in 82 podružnicah, »ako se nikjer ne namesti učitelj, ki nima spričevala, da zna po predpisih vsaj v deželnem jeziku poučevati mladino«, dostavlja komisija, »da se zaradi neznanja nemščine nekateri v pripravniki tečaj goriške normalke poklicani učitelji res niso videli zmožni, a ker je vrhovni smoter šolske reforme prosveta mladine, razširjanje nemščine pa zgolj postranski namen, zato ne sme postranski smoter ovirati vrhovnega, tudi se ne sme zaradi njega zanemariti skrb za vzgojo mladine; to velja osobito za deželo, kjer se zunaj glavnega mesta nemščina le malo govori. Komisija (goriška) ne sme torej čakati, da ji bode mogoče nameščati nemške učitelje, temveč mora skrbeti za to, da se učitelji, ki so že tam, usposobijo poučevati po novi metodi mladino v materinem jeziku«. Temu načelu, ki pomeni prevažen napredek v goriškem šolstvu, niti Greiner sam niti dvorna kancelija nista ugovarjala, ko sta reševala mnenje nižjeavstrijske šolske komisije o Torresovih nasvetih. Vsled tega je Torres moral zastran nameščenja cerkvnikov zahtevati poleg znanja nemščine odslej tudi znanje »obeh deželnih jezikov« in sposobnost, poučevati mladino v teh jezikih. Na Dunaju so mu sedaj pritrdili; gledé nunske šole v Gorici pa so mu še posebej povedali, da naj nune še dalje poučujejo deklíce, »saj ni treba, da bi kar povsod takoj v začetku nemški poučevali; dokler ni nemških učiteljev, poučujte mladino v materinem jeziku; učite jo v tem jeziku čitati, pisati in tudi krščanskega nauka«. Ako se bomo bolje sporazumeli z narodom samim neposredno, se bo dalo morebiti več doseči, nego s posredovanjem grajščinskih gospok. Tako je pisal Felbiger, in dvorna kancelija je odobrila pametno to stališče. Torres se

je v tem oziru moral ukloniti; tembolj so ga razjarile druge ovire. Ko je tolminsko glavarstvo, pod katero je spadalo 14.000 duš, odklonilo ustanovitev šole, »dasi je to jedino sredstvo, da postanejo ondotni divji podložniki kdaj podobni drugim omikanim narodom« (piše Torres dne 4. sušca 1778), je Torres zahteval takoj, da se ni treba več pogajati z gosposkami, ki niti šolskega poslopja nočejo dati, nego kar neposredno z občinami, kajti one se že dadé zlepa pogovoriti, da dovolijo malo prispevkov. Ta odločni način se je odobril na Dunaju, a Torres naj potrebno komisijsko potovanje od kraja do kraja izvrši ob svojih stroških in v spremstvu školijskega poverjenika, »da ne bo potem duhovščina morda ugovarjala in delala zapreke«. Povodom tega komisijovanja naj Torres ukrene sam, kar se mu vidi potrebno (dvorna kancelija 27. junija 1778). Par let poprej je grof Torres žrtvoval nekaj denarja, da je pospešil oživiljenje goriške šole; sedaj pa je bil drugih misli. Kraji, ki so imeli dobiti redne šole prvi na Goriškem, so je dobili šele nekaj desetletij pozneje. Baje je Torres slutil, da njegov načrt ni popolnoma po godu dunajski vladi, ki je baš pri preustroji šolstva posebno točno se držala navodila blage cesarice: nikar ne izzivajte s silovitim postopanjem nevolje narodove.¹⁾

Ker so na Dunaju uvideli nujnost poučevanja v materinem jeziku, so zahtevali tudi nabavo potrebnih učnih knjig. Dne 9. aprila 1777 je dvorna kancelija, oziroma nje odsek za študije (poročevalec Greiner), nasvetovala goriški komisiji, naj dá knjige za kmetiške šole (čitanka, katekizem, abecednik) posloveniti po »kranjskem« ravnatelju Kumerdeju; natisnejo se pa lahko na Dunaju. Nadškof goriški je naročil potem novi katekizem v slovenskem jeziku iz Ljubljane, bržčas Edlingov, čim je prišel na svetlo; furlansko izdajo pa je sam dal v natis. Mnogo izvodov teh knjig pa niso potrebovali, kajti nadškof pravi (1777), da potrebuje 20 izvodov slovenskega katekizma; šolska komisija goriška jih je naročila 50. Poleg tega jednotnega katekizma so izdali še posebnega za trivijalke. Nevem, jeli bil to tisti katekizem, ki ga je dal posloveniti Torres (kakor poroča 1777. l.). Čitanko za kmetiške šole so naročili iz Ljubljane.

Poleg trivijalk za krščansko deco niso pozabili šol za Žide, katerih je bilo precej v Gorici in v Trstu. Z ozirom na veliko število in imovitost Židov, zarad zveze goriških Židov s tržaškimi in dunajskimi in iz »človekoljubnosti, ki jo je gojiti za člene človeške družbe«, so v

¹⁾ „Die Commission schreibt sich die finger ab, diese Localuntersuchung selbst auf Unkosten des Gf. Tores zu erhalten, hat aber noch keine Antwort“ je tarna! 1777. l. Torres.

Gorici dovolili Židom šolo, katero so Židje z veliko radostjo pozdravili, a učitelja plačaj država, so rekli. Torres se je v tem slučaju drugače vedel nego drugekrati; ni hotel upotrebiti sile, nego je sam pokrtil stroške ustanovitve židovske šole, zahteval pa je, da se Židje primorajo plačevati učitelja, saj itak nič ne prispevajo za šolstvo (15. junija 1776). Na Dunaju so mu pa samo na pol ugodili, češ, učitelja naj plačujejo Židje sami, »saj se jim je skazalo dosti milosti, čim se smejo udeleževati tako koristne ustanove«; ako se pa branijo prispevkov za svojega učitelja, pa jih ni siliti. Isto se je ukrenilo tudi gledé tržaških Židov, dočim se je dovolilo Grkom in drugim inozemcem pohajati javne šole. Za tržaško okolico je sodil Torres (1776), da je jedna šola v Proseku dovolj.

Normalka je bila tudi na Primorskem učiteljska šola za zasebne in za javne učitelje; tja so pošiljali starejše, že službujoče učitelje, ki so jih nazivali »Schulmeister« in jih razločevali od »Schullehrer«; tu so vežbali pa tudi kandidate za učiteljski posel. Goriška normalka je usposobila do 1778. l. 44 zasebnih učiteljev, t. j. srednješolskih dijakov, ki niso smeli več po hišah poučevati ali učiti kot »instruktorji«, ako niso imeli spričevala, da so prebili z dobrim uspehom tečaj o novi metodi na normalki. Vsako leto so morali na Dunaj poročati, koliko učiteljev je dobilo to usposobljenje, in kje so jih namestili. Uspehi gotovo niso bili Bog ve kako velikanski, saj so morali takrat zadovoleti s slabo poučenimi kandidati in s silo kratkimi tečaji.

Poleg javnih šol so morale prenehati vse »zakotne šole«, ako niso imele posebne koncesije; ker so se pa bile nekatere take šole jako omilile posebno boljšim obiteljim, je bilo težko zatreti jih, osobito ker že pomanjkanje učnih sil ni dopuščalo namestiti jih z rednimi šolami.

V zadregi zarad sposobnih učiteljev se je grof Torres (1777) spomnil, da je pri Sv. Križu mnogo kapucinov; ali bi ne bilo umestno, »primorati jih, da poučujejo? Saj je poučevanje, vzgojevanje in omikanje mladine baš tako dobro delo, kakor propovedovanje; ni dvojiti, da preostaja kapucin-cem poleg ur v koru in poleg meditacij še mnogo ur brez-koristnega posla«. Šolska komisija je zahtevala tedaj, naj nadškof piše po dva kapucinca iz Sv. Križa, ki znata nemški, da se izurita v Gorici v saganski metodi; a ta ni odgovoril na to. Posrečilo pa se je Torresu dognati, da so morali dominikanci v Korminu ustanoviti narodno šolo. Takrat je cesarica ukrenila na predlog dvorne kancelije: »Verstanden keine dispensation niemahls vorzuschlagen und dises so heylsame und nöthige werk ein-

mahl mit ernst einführen« (1777). Klarisinke v Gorici so se pa ubranile trivijalke, ker je šolska komisija poudarjala, da temu nasprotuje samostanski red in obljuba. Izpodtletel je Torresu tudi nastopni načrt.

Grof Coronini je nasvetoval osnovo trivijalke na Kviškem v Brdih. Tu naj se učé deklice tudi presti; za plačo učitelju naj se porabijo tiste obresti, katere dobivajo sedaj štirje gojenci werdenberskega semenišča na predlog grofa Coroninija; ustanovi naj se še posebna župnija na Kviškem pod patronatom grofov Coroninijev. Goriški nadškof je takoj ugovarjal z župniki v Ločniku in Biljanu vred. Župnika sta trdila, da bi šola za predenje pokvarila нравnost; umestnejša bi bila ustanova, iz katere bi dobivali ljudje podporo v slabih letinah, »da bodo ubogi Brici imeli kaj kruha gruditi in malo ministre, da si okrepčajo želodec«. Nadškof Edling je soglasno s komisijo za ustanove branil nedotekljivost Werdenbergove ustanove. Komisija je jako hudo pisala proti grofu Coroniniju, češ, da hoče uničiti ustanovo, njemu poverjeno, in da je nedoumno, da si more kaj takega izmisliti razsvetljena glava. Deželno glavarstvo je tudi nasprotovalo: Kviško ni niti središče Brd, tja torej ne sodi šola, tudi zarad siromaštva ne, tam so sami »koloni«, nihče nima lastne zemlje, vsi potrebujejo otroke za domače delo.

Grof Torres pa je bil prenavdušen za šolo. Hvalil je Coroninija, ki hoče za 9000 ljudi in 24 vasi napraviti šolo. Ta bode pospeševala vzgojo kmetiškega prebivalstva v onem kraju, kjer se sedaj brigajo bolj za — živinorejo nego za omiko človeško. Šola za predenje je tudi umestna, saj potrebuje predilnica v Kanalu že sedaj 1500 predic. O škofu pa pravi, da sedaj sicer ugovarja, da se je pa že sam hotel polastiti vse Werdenbergove ustanove za svoje semenišče. Šolstvo se mora urediti, saj je grozno, kako zaostaja Goriška za drugimi deželami, n. pr. za Koroško, ki ima že 100 šol.

Opat Felbiger je popolnoma pritrldil Torresu, in tudi dvorni kanceliji je ugajal Coroninijev predlog, češ, da je namenjena Werdenbergova ustanova vzgoji revnih otrok; seveda se zahteva za vstop, da so otroci že 12 let stari, a to je zato, ker se jezuiti niso ukvarjali s poučevanjem majhnih otrok. Sedež temu zavodu je pa tudi le slučajno Gorica, ker bi se takrat¹⁾ ne bila mogla mladež drugje kaj naučiti. Ako se porabi ustanova za vse otroke, ne samo za 24, je to gotovo popolnoma po želji ustanovnikov, vsaj bolj, nego če se izroči ustanova nadškofu za semenišče. Čeprav pa se je

¹⁾ Ko je Werdenberg napravil ustanovo.

Coronini sam vnovič potegnil za svoj načrt, vendar se je cesarica uprla taki temeljiti premembi smotra Werdenbergove ustanove in je meseca aprila 1778. l. odredila: »Ich finde all diese Vermischungen, Veränderungen nicht nach der Intention der stiftung diser 4 stellen wie die andern dem seminarium des bischofs zu incorporiren«. Zmagal je torej nadškof popolnoma.

Ustanov torej ni bilo mogoče priklopiti šolskemu zakladu; samostanov tudi ni bilo dosti, da bi prevzeli kaj prida šol, s cerkovniki ni bilo upati zadostnega uspeha, in veledušnih dobrotnikov se ni oglasilo nič, da bi denarno podprli novo šolo, saj so se celó grajščine in občine branile novega bremena za narodno šolstvo. V tem položaju je grof Torres napel vse sile, da bi odprl in navrtal šolski zalogi izdatnih virov. L. 1776. je nasvetoval, naj se naloži vsem samostanom, ki imajo ustanovno dolžnost poučevati in vzgajati, a tega ne storé zarad neznanja nemščine, da plačujejo po 5% svojih dohodkov šolski zalogi, dokler ne otvoré liki samostani v drugih mestih dobro urejene šole. Obdačijo naj se gledališke predstave, »katere tukajšnji narod jako rad ima«, pa tudi plesi, zapuščine, ženitvovanja; preiščejo naj se zakladi bratovščin in cerkvá, ker se ni zanašati na izjave gosposk; 5% bi plačevale cerkve, 2% bratovščine od svojih dohodkov. Vlada je odobrila obdačenje cerkvenih in bratovščinskih dohodkov, a na priziv nadškofa je ustavila izvedenje, oziroma dostavila, da mora dati patron dovoljenje. Torres ni miroval: dokazal je, da imajo cerkve 27.300 gld. čistega prebitka in da bi lahko utrpele tistih 5% in bratovščine 2%. Drugi viri bi se izteknili, če bi se na licu mesta povsod dognalo, koliko zaklada je za učitelje tu in tam; tistih 200 gld., ki jih država daje goriški kmetijski družbi, naj se porabi za šolo, »saj ima družba itak več, nego ji je zdravo«. Š to svoto in pa z mezdo goriškega grajščinskega kaplana bi se lahko ustanovili dve šoli. Dominikanski samostani na Goriškem bi tudi lahko nekaj plačevali; kjer nimajo nemških duhovnikov, bi se potem namestili dominikanci z drugimi.

Tisti predlog Torresov gledé preiskave šolskih poslopj in zakladov i. t. d. so odklonili, kakor smo že omenili. Tudi v drugih ozirih je Torres jako malo dosegel, saj je celó goriško deželno glavarstvo ugovarjalo, češ, da na kmetih prenehajo plesi, če se zahteva plača od njih; tudi nova pristojbina od zapuščin je nemogoča, istotako šolnina, kajti narod je siromašen. Šolska komisija je morala še vedno prositi cesarico podpore iz državne blagajne, oziroma jezuitskega zaklada. Za 1778. l. je vladarica dovolila 1660 gld. »auff dises lauffende jahr nur, man wird sehen was in disen

geschehen werde, weiter resolviren.« Novi prošnji je zopet ugodila, a samo »Vor dis jahr in april nur ein vortrag zu machen, wie die quantum kunfftig ohne beyhilff des aerarii zu dotiren wäre«. Da je dobivalo goriško šolstvo podporo iz kranjskega jezuitskega zaklada, smo že zgoraj omenili.

Goriška normalka je pa vendar bolehalo, dokler je niso (1779) z nekaterimi drugimi šolami vred poverili očetom piaristom. Šola je ostala »politicum«, a usehnila bi bila ta eksotična cvetka, da ji ni preskrbela nova mati — država — vsaj nekaj duševne in denarne hrane iz cerkvenih ustanov.

Znano nam je že, da je vlada kanila prepustiti šolsko nadzorstvo osobito duhovnikom, pa tudi redovnike je hotela kolikor mogoče izkoristiti v šolski službi. Zato je izdala že 1774. l. ukaz, da naj cerkveni patroni pri oddajanju cerkvenih mest jemljejo ozir samo na duhovnike, ki imajo spričevalo, da so večji »normalni« metodi. Isti ukaz so dobili ordinariji in samostanski predstojniki glede mladih duhovnikov in redovnikov, in tudi »občni šolski red« z dne 6. grudna 1774. l. je zahteval isto glede katehetov normalk in drugih šol. Da bi se to izvedlo, je vlada ukazala izvežbati bogoslovce in duhovnike za novo metodo v posebnih pripravnih tečajih pri normalkah (za Ljubljano dne 10. maja 1777). Felbigerjeva »metodna knjiga« je bila pri tem pouku »kanon«, po katerem so se učili bodoči in tudi starejši duhovniki, »kako je staviti pitanje in presojati odgovore«. Vlada pa je izdala taka natančna navodila zato, ker je našla njena nakana več ali manj odpora pri nekaterih škofih.

V Gorici je stopilo deželno glavarstvo vsled poročila šolske komisije (6. novembra 1777) z nadškofom v tej stvari v precej živahno obravnavanje.

Najprej je komisija sama pisala nadškofu, a ni dobila odgovora; zato je ponavljalo deželno glavarstvo ta poskus, opominjajoč škofa, »da imajo vsi škofje vsled svojega apostolskega poklica dolžnost učiti narode, in da je vsak posebej obvezan, svojo čredo, kateri je postavljen od Boga in vladarja za pastirja, voditi na pašnik resnice in zveličanja in razsvetljevati svoje duše z lučjo prave vere. Iz tega razloga so bile zdavnaj šole združene s cerkvijo in učitelji z župniki, iz istega razloga tudi sedaj ne gre oprostiti in izključiti škofov od razširjevanja nove učne metode, katero je določila premilostna cesarica kot pot in luč do resnice in zveličanja«. Soglasno s šolsko komisijo naroča torej deželno glavarstvo to-le: V semenišču naj se poučujejo bogoslovci v novi metodi, šolska komisija pa jih bo izpraševala in jim dala spričala; izpiti se bodo vršili dvakrat na leto v semenišču; škof naj

določi duhovnika, ki naj se priuči novi metodi; to naj določi škof v teku 14 dni, a izbrati mora duhovnika, »ki zna nemški«. Zajedno deželno glavarstvo škofu nasvetuje nekaj župnikov (tolminskega, rifenberškega i. dr.), ki naj se pozovejo v semeniški metodični tečaj. Energično zahteva šolska komisija, da naj škof 14 dni pred mašnim posvečevanjem naznani vse posvetne in redovne bogoslovce, ki se imajo isto leto posvetiti, šolski komisiji in naj jih ne posveti, če nimajo spričevala normalnošolskega ravnatelja. Ne vem, zakaj se je gosposka tu pozivala na § 20. šolskega reda, mesto na § 13. Temu se je čudil tudi nadškof, omenjaje v odpisu z dne 3. grudnia 1777, da § 20. nikjer ne prepoveduje posvečevanja mašnikov brez tistega dokazila; § 20. se tiče samo občin, ki ne smejo nameščati učiteljev brez dokaza usposobljenosti za novo metodo. Ustrezaje želji vlade imenuje škof duhovnika Godino bodočim učiteljem bogoslovcev v novi metodi in nasvetuje, kako bi se mogli v kratkem času vsi duhovniki goriške grofije priučiti tej metodi. Godina bode imel dva tečaja vsako leto, preskušnje se bodo vršile zunaj semenišča; tega pouka se udeležé vsi bogoslovci in duhovniki iz onih krajev, kjer že imajo šolo, ali jo kmalu ustanové, ne pa iz vasi, kjer ni šole in je tudi še ne bo tako hitro. V katerem jeziku predavaj Godina? »To je zavisno od jezika trivijalk; če se bo poučevalo v trivijalkah nemški, mora Godina predavati nemški; če pa bo učni jezik trivijalk dotični domači jezik, mora pa Godina predavati latinski, ker znajo latinski vsi duhovniki; sicer bi se delo preveč razcepilo. Kdor ne zna nemški, ga ni mogoče siliti k nemškim predavanjem«. V bodoče pa se bo zahtevalo spričevalo usposobljenosti že od dijakov, ki hočejo vstopiti v semenišče. Redovniki naj se poučujejo v novi metodi v svojih samostanih.

Deželno glavarstvo je odobrilo škofov načrt (23. grudnia 1777). Godina poučuj latinski, izpiti bodo nemški ali italijanski ali tudi slovenski, kakor bo treba, ker gre za to, »da dokažejo izpraševanci, da se niso naučili samo besedi in stavkov, nego nove metode«. Malo pa vendar godrnja glavarstvo, da ni škof že poprej storil, kar veleva »šolski red«, in zahteva zapisek vseh od 1775. l. sem posvečenih duhovnikov.

Grof Torres je pa vendar še posebej pri dunajski vladi tožil škofa, češ, da ovira šolstvo, nameščaje nesposobne duhovnike. V Ajdovščini je namestil kaplana, ki »baje komaj zna čitati (?) in torej ni zmožen poučevati«. Izvršitev cesarske naredbe je neobhodno potrebna, kajti vsi nedostatki »izvirajo največ iz nevednosti duhovnih beneficijatov, iz nevednosti

izvira i slabo mišljenje i slabo vedenje. Ne trdim, da naredi znanje nove metode duhovnike, osamljene na kmetih, bolj modre ali bolj npravne; gotovo pa je, da bodo vsled obilnejšega posla imeli manj časa za zabave, tudi si lože naklonijo spoštovanje naroda, ako brezplačno prevzemó posel, dostojen svojemu duhovskemu poklicu«.

Opat Felbiger je bil zmernejši od Torresa, kajti že to, da je škof sploh odgovoril, se mu vidi važen uspeh; zato ga je treba pohvaliti. Če pa škof meni, da so sedemdnevni tečaji zadostni za duhovnike in bogoslovce, je pa to ravno toliko kakor nič. Niti trimesečen tečaj z jedno uro na dan bi ne bil predolg, marveč bi bilo treba šest ali vsaj pet mesecev z najmanj dvema urama na dan. Godina naj se priučí poleg katehizovanja tudi didaktiki sploh in se naj izvežba v novi metodi tudi praktično. Nameščeni duhovniki se ne morejo siliti k udeležbi pri semeniškem tečaju, ker ne morejo tako dolgo izostati; za nje se otvori poseben tečaj, osobito za katehetiko. Teorijo slovniško je predavati latinski, vaje v izpraševanju pa se morajo vršiti v narodnem jeziku, kajti »ta ostani učni jezik, dokler ni nemščina bolj razširjena« (4. junija 1778).

Greiner je ostreje sodil o nadškofovem načrtu, češ, »z njim kaže škof, če se načrt dobro premisli, da ne podpira te stvari odkritosrčno in da noče sodelovati pri dobri vzgoji svojih duhovnikov. On jim hoče odtujiti normalno šolstvo, kajti samo na videz naj si malo ogledajo novo metodo, v istini pa se je nič ne naučé«. Treba je »nadškofa in njegove premetene in zakrite nasvete zlepa porabiti za dosego občne koristi na ta-le način: Navidezno odobrimo njegov načrt semeniškega tečaja za duhovnike in mu pošljimo v najvišjem imenu po opatu Felbigerju sestavljen načrt, naročujoč mu, da naj na tej podlagi da vežbati duhovnike v katehizovanju v semenišču, ali pa, kakor se je povsod zgodilo, bogoslovce pošilja v pripravniki tečaj v javno normalko. S tem se nič ne zmanjša čast bogoslovcem, ki tudi v drugih kronovinah rade volje pohajajo normalke.¹⁾ Z nekako čudno odločnostjo se cesarici zabičuje, da ne sme nikakor odjenjati od zahtevanega spričevala, niti pri bogoslovcih pred posvečevanjem, niti pri vstopu v samostan, niti pri oddajanju župnij (27. junija 1778). »Placet« — piše Marija Terezija.

V tem je pa šolska komisija goriška že zopet tožila škofa (30. junija), da je vendar posvetil duhovnike, ki niso zmožni poučevati po novi metodi, zatorej naj ga posvaré z

¹⁾ Nadškof se je bal, da se ne bi sramovali bogoslovci sedeti poleg otrok v isti šoli in da ne bi trpeli na svojem ugledu.

Dunaja. A zdi se mi, da škof zato ni storil nič, ker še ni dobil z Dunaja točnega ukaza. Seveda je to jezilo grofa Torresa, ki toži (2. septembra 1778), »da se s škofom le dopisuje, ne da bi se doseglo kaj dejanskega, in da tudi v bodoče tako ostane, če ne najdejo na najvišjem mestu drugega sredstva, s katerim bi primorali škofa, da sodeluje pri osnovanju šolstva«. Stoprav v jeseni je dovršil Felbiger načrt »za nadškofovsko duhovsko semenišče, po katerem je duhovnike poučiti o vsem, kar je treba za uspešno katehizovanje in nadziranje župnih šol«. V predgovoru se sklicuje na štiriletne skušnje, ki so podlaga temu načrtu, ki ne velja samo za Gorico, temveč i za ostale kronovine. Duhovniki morajo poučevati učitelje, zato morajo sami dobro poznati novo učno metodo in predmete šolske; praktično izurjenim jim ni treba biti v vseh točkah metodike za trivijalke, pač pa glede veronauka. Iz knjig, iz pouka na normalki in iz lastne skušnje se priuči duhovnik novi metodi. Glede Gorice veli načrt to-le: Namestni ravnatelj Godina se najprej priuči novi metodi. Zato privedi normalčni ravnatelj ali kateri učitelj šest do osem dečkov v semenišče, da pokaže tam način poučevanja, ali pa naj prihajajo duhovniki v normalko, da tam vse vidijo. Godina uči potem katehizovanje v deželnem jeziku, osobito zato, »ker se uči tudi krščanski nauk v deželnem jeziku, in ker je vedno koristnejše vaditi se v onem jeziku, v katerem je poučevati, sicer ni mogoče doseči dosti spretnosti v tem jeziku«. Po dovršenem tečaju pridi normalčni katehet v semenišče in izprašuj tam duhovnike in bogoslovce.

Nadškof grof Edling je odpisal 3. grudna 1778, da ni nikdar nasprotoval šolstvu, nego je je rad pospeševal; zajedno imenuje Godino za novi posel, obetajoč, da hoče sodelovati po svoji moči, ako se odobri njegov načrt. Kateri načrt ima tu v mislih, ne vem, a ostalo je pri naredbi dvorne kancelije, katera je bistveno izpremenila škofove nasvete.

Na Štajerskem.

Na Štajerskem se od 1752. l. ni izpremenilo na šolskem polju skoraj nič;¹⁾ niti že zdavnaj prepovedanih zakotnih šol

¹⁾ Kot ilustracijo šolskih razmer v oni dobi podajam tukaj nekaj iz arhiva admontskega o šoli v Jarenini. Tu je služil za učitelja in orglarja neki Jan. Jurij Guttman. Ko se je postaral, mu je velel opat admontski spomladi 1761. l., naj si najame ali sposobnega orglarja ali pa učitelja; če prepusti šolo drugemu, mu bode moral naslednik plačevati 50 gl. na leto. Dne 17. septembra 1761 pa poroča opat okrajnemu

niso zadušili, tako da je 1771. l. vlada zapretila zakotnim učiteljem ostro kazen, celó poluletni zapor, roditeljem, ki pošiljajo deco v tako šolo, 1 glđ., dotični gosposki pa 12 tolarjev globe. To strogo naredbo so utemeljevali z nevarnostjo za нравnost otrok, pohajajočih zakotnice; pa tudi ta vroča »juha« se je zelo izhladila, potujoč z Dunaja preko Gradca v slovenske in nemške kraje štajerske. Posebno upirali so se stanovi; niti to jih ni genilo, da je vlada (18. novembra 1772) tarnala, »da morajo učitelji večjidel le streči duhovnikom in cerkvam in zato ne morejo učiti otrok«. Čuli smo že, da niso hoteli nič prispevati za šolo. Tudi na Štajerskem so že 1772. leta mislili porabiti »odvišne prebitke cerkvá in bratovščin« za šolo.

Tudi na Štajerskem je prišla reforma šolstva v tir sto-prav 1774. l., ko so uvedli gornjeavstrijski šolski red in Fleury-jev katekizem. Potem so dobile svetne in duhovske oblasti ukaz, da poročajo o obstoječih šolah, o učiteljih, o njih zmožnosti in plačah, o šolski zalogi, metodi, poslopijih, številu učencev. Okrožna glavarstva so imela sporazumno z župniki staviti nasvete glede osnovanja šol. Žal, da nisem

glavarju, da Guttman noče slušati, da se „je celó predrznil on, še bolj pa njegova jezična žena, nedostojno govoriti o mojem komisarju (župniku jareninskem) in o meni“, zato ne preostaja drugega, nego odsloviti Guttmanna. Zdi se mi pa, da je okrajni glavar branil Guttmanna, kajti opat dostavlja, da hoče skazati glavarju svoje spoštovanje s tem, da še ne odslovi Guttmanna, ako ta v teku dveh mesecev najame sposobnega orljarja. Guttman je kmalu umrl. Sedaj so iskali drugega učitelja; ponujal se je neki Jak. Zinauer, a o njem je poročal župnik jareninski jako neugodno: „Veščaki trdijo, da je slabo podkovan v godbi, da ima „speciem morbi caduci, eifferte mit seyнем Weib unsinnig mit Raufen und Schlagen“. Tako se pripoveduje o njem, zato ne mara srenja zanj, posebno pa še radi tega ne, ker ne umeje niti jedne slovenske besedice. Iz istega razloga sem tudi jaz proti njemu. Kjer je sedaj za učitelja (pri podružnici sv. Jakoba), ima jako ali morebiti prav nič šolarčkov, tukaj pa jih je veliko, torej ne bo mogel kot trd Nemeč poučevati tukajšnjih trdih Slovencev. Tako je bilo tudi pod rajnkim starim Guttmannom; otroci so hodili pred par leti po tri, štiri leta k njemu v šolo, pa se niso naučili ničesar; tako so izgubili dragi čas, roditelji pa denar . . . Za učitelja pri podružnici sv. Ilja je z mojo pomočjo prišel Ignacij Raunigger. On je samec, v godbi po sodbi veščakov dosti izurjen, dober, pošten, pobožen, tih revček (Hascher), rodom Jareninčan in dedni podložnik admontske gosposke . . . Za učitelja pri podružnici sv. Jakoba sem spravil (imena ni mogoče citati), ki poučuje tam že dvanajst let pohvalno. On je v tem kraju po mnenju izvedencev glede igre na orglah in goslih najimenitnejši, lepo piše, je več računstvu ter zna dobro slovenski in nemški.“ Opat naj premesti tega učitelja v Jarenino, Rauniggerja pa v Št. Jakob, Zinauer naj bi zadovolj z učiteljskim mestom šentiljskim, „kjer znajo ljudje večinoma nemški,“ ali pa naj ostane v Št. Rupertu, kjer je sedaj. Opat pa ni poslušal župnika, nego imenoval učiteljem jareninskim Zinauerja, a ta je moral dajati vdovi Guttmannovi pokojnino, namreč 12 glđ. in pol štrtinjaka vina na leto; stanovanje v šoli mora vdova zapustiti „und sich in gutem Frieden betragen“.

mogel iztekniti dotičnih poročil, katera so se zaradi pomanjkljivosti vrnila glavarstvu; vsled tega tudi ne morem poročati o podrobnostih teh poročil; vesela gotovo niso bila, saj je pohajalo izmed 70.000 za šolo godnih otrok šolo samo 4000, po mestih in trgih od 4000 celó samó 1000. Sprožil je pa pri tej priliki sekovski ordinarijat zahtevo, da je izpraševati učitelje po župnikih gledé krščanskega nauka, da naj župnik spiše spričevalo o vedenju učiteljevem; a na Dunaju tega niso odobrili.

Dné 3. grudna 1774. l. je pa izšel odlok cesarice, da je tudi na Štajerskem osnovati v Gradcu normalko in normalno-šolsko komisijo, za katero so imenovali člene grofa Saurana, grofa Stubenberga, barona Rottenberga (poročevalec) in ravnatelja graške normalke Fricka pl. Frickenberga, ki je imel tudi vrhovno nadzorstvo nad štajerskimi narodnimi šolami; škof pa je imenoval graškega nadduhovnika Aichmayerja svojim zastopnikom v tej komisiji. Delokrog komisije je bil bistveno isti kakor na Dunaju, delovala je popolnoma po vzorcih dunajskih in linških, uradni »šimel« ni jemal nobenega ozira na posebne razmere štajerske zemlje. Graška normalka je bila učiteljišče za vso deželo. Nameščati so smeli učitelje, ki so tam pohajali pripravniški tečaj in dobili dobro spričevalo; že nameščene učitelje so veleli poslati v Gradec, da se tam priučé novi metodi; potrebne šolske knjige so smeli v Gradcu ponatiskovati. Silno potrebni pa so bili tudi tukaj — novci; a teh preskrbeti je bilo ravno tako težko kakor v drugih kronovinah. Iztikati so morali po vseh krajih, pa še niso nabrali toliko novcev, da bi bili mogli postaviti šolo na trdno podlago. Štajerski stanovi so kar od začetka rekli, da ne morejo nič prispevati, ker imajo preveč drugih stroškov in ker niso nikdar čuli, da bi pri šoli ne bilo vse v redu. Dobrotnikov ni bilo kaj prida, jezuitski zaklad ni bil preobilen, in vendar so hotele vse srenje dobiti pomoč iz šolskega zaklada. Tako se je že takoj 1775. l. zglasila občina Brežice za pomoč, ker je učitelj zbok prenizke plače popustil službo. Veleli pa so ustanoviti že začetkom 1776. l. nekaj glavnih šol, n. pr. v Mariboru in Celju, vsako s tremi učitelji in katehetom, v Radgoni, v Slov. Bistrici in na Ptujju tudi glavne šole, vsako z dvema učiteljema in katehetom; po vseh drugih krajih pa naj bi nastale trivijalke z jednim učiteljem in katehetom. Za vse te šole je bilo treba denarja. Škof sekovski je vprašal vlado, koliko plače hoče dajati katehetom, kajti če se ne zagotovi duhovnikom stalni dohodek, ne bode nihče hodil v Gradec v pripravniški tečaj, ker bi ne vedel, o čem bode potem živel. Gubernij je na to odgovoril, da še sam ne vé nič zastran plače, a pozival se je

na § 20. šolskega reda, ki zahteva, da mora imeti sposobnostno spričevalo, kdor hoče biti nameščen za učitelja; vlada se nadeja, da ne bodo škofje delali nobenih ovir, temveč da dajo izvežbati bogoslovce v novi metodi. Škof pa je odgovoril, da bi se rad pokoril vladni naredbi, da pa imajo bogoslovci preobilo posla z bogoslovnimi uki, ali da jih mora celó tu in tam še pred dovršenimi nauki poslati za namestne duhovnike v kraje, kjer ni dušnega pastirja. Če hoče vlada dobiti dosti katehetov, naj jim določi zadostno plačo. Sicer pa hoče naročiti duhovščini, naj se poučé o normalnošolskih naredbah, v kolikor jim to dopuščajo glavni posli. Gubernij ni odjenjal: duhovnik mora biti večš novi metodi, sicer ne more nadzorovati šole. Nazadnje sta se pobotala škof in gubernij, da pohajajo bogoslovci v prostih dneh pripravniški tečaj na univerzi (1777), ne pa v normalki vpričo mladine.

Tako so skrbeli za katehete, izurjene v novi metodi. Vendar je še dolgo manjkalo katehetov tu in tam, n. pr. 1779. l. v Konjicah in Sl. Bistrici; poučeval je torej učitelj, kakor je vedel in znal. Posvetne učitelje nameravanih glavnih šol pa so veleli poslati v Gradec v pripravniški tečaj za nekoliko tednov in so jim nakazali po 20 kr. na dan, da morejo tam živeti. Plače so odmerili učiteljem glavnih šol po 200 gld., stroške za vse glavne šole in za normalko pa so proračunali (1776) na letnih 13.520 gld., katere je šolska komisija nasvetovala pokriti z dohodki maškerad (301 gld.), s pristojbinami od zapuščin (1200 gld.), z glavnico za nemške šole v Gradcu (11.000 gld.) in na kmetih (150 gld.), s šolnino imovitejših otrok po 2 gld. na leto (2666 gld.); stanovi bi lahko dali 1000 gld., mesto Gradec 500 gld., Maribor 250 gld., vsa mesta vkup 1600 gld.; nekaj bo dobička pri zalogi šolskih knjig, primanjkljaj pa naj bi se vzel iz jezuitskega zaklada. Gubernij pa ni odobral teh nasvetov, ki bi »netili mržnjo zoper šolo«, marveč je nasvetoval cesarici, naj se vsi stroški pokrijejo iz jezuitskega zaklada. Dvorna kancelija pa je zahtevala kratko malo, da se izvede § 19. šolskega reda, ki slove: »Kantorji in cerkveni kapelniki (regens chori), ki so se doslej bavili samo z godbo, naj odslej tudi poučujejo mladino, ali pa naj namestijo zmožne in spretne namestnike in se z njimi pobotajo glede plačila«. Če je tudi šolska soba majhna, nekaj otrok bo že šlo vanjo; če se tudi ni nadejati zboljšanja plače na kmetih, »vendar se bodo oglašali ljudje za to službo in si bodo skušali pridobiti usposobljenost za njo«. Šolnina naj ostane, a šole je ustanoviti samo tedaj, ako je zadosti zaloge. Da se to zgodi ceneje, je nameščati pri glavnih šolah redovnike; tako ne bo treba imenovati veliko novih učiteljev, in trivijalke se lahko tam pa

tam preosnujejo v glavne šole. Nekateri so hoteli odpraviti mariborsko gimnazijo in namestiti tam glavno šolo; a to se je ravno tako izjalovilo, kakor naskok grofa Torresa na novo-meško gimnazijo.

Tako oprezno in skromno napredovanje je bilo potrebno, ako so se šolske oblasti hotele obvarovati sitnosti in prevare, saj niso smele računati na požrtvovalne sotrudnike. Mesto mariborsko je n. pr. naravnost reklo, da ne more dati 250 gld. na leto, temveč k večjemu enkrat za vselej, ali pa — še rajše — po 2 cekina vsako leto vsakemu učitelju kot častno darilo. Z neko upravičeno radovednostjo pa so popraševali Mariborčani in drugi ljudje, kje da je jezuitski zaklad; saj mora ta biti dosti založen za šolo. Narod je mislil, da so zapustili jezuitje neizcrpne zaklade, ki bi zadoščali za vse mogoče potrebe.

Najrajša bi bila vlada izročila vse šole redovnikom; a to ni šlo zaradi neugodne lege večine samostanov. Za spodnji Štajer so največ koristili minoritje, katerim so izročili najprej glavni šoli v Celju in Mariboru. Dotičnemu pozivu se je odzval minoritski provincijal (31. novembra 1776) tako-le: »Neizrekljivo me veseli kot predstojnika, da morem ustreči želji visoke vlade, katero smatram za povelje, koje mi je izvršiti v zadovoljstvo visokega gubernija po svojih in svoje pokrajine močeh«. V Celje so poslali minoritje tri učitelje in ravno toliko v Maribor. P. Mansuetus Zankl je postal vodja mariborske glavne šole, kmalu potem pa P. Mašek, dočim je Zankl šel v Celje. Tu so imeli učitelje po ceni, kajti šele vsled opetovane prošnje so dovolili minoritom po 25 gld. letne nagrade. Pozneje so namestili minorite na glavni šoli na Ptuj in v Brežicah; da bi jim omogočili poučevanje, so jih oprostili molitev v koru in so jim dali tudi nekatere druge olajšave. Kmalu pa je moral red minoritski poročati, da ne more prevzeti novih bremen za šolo, ker nima toliko za šolo in dušno pastirstvo sposobnih členov. Imovitejšim samostanom so ukazali ustanoviti šole, zahtevali pa niso od njih vseh učnih sil, nego k večjemu kateheta, ravnatelja in še jednega učitelja. Vsi redovniki so se morali izkazati s spričevalom normalke; potem stoprav so jim podali dekret. Poleg redovnikov je bil nameščen pri vsaki glavni šoli po jeden posvetni učitelj, ki je bil prav za prav »trivijalni« učitelj.

Nameščenje dobrih učiteljev pri glavnih šolah je bila velevažna stvar, kajti prevzele so te šole kmalu nalogo, izvežbati učiteljske pripravnike, saj so kmalu uvideli merodajni krogi, da je treba osnovati za veliko štajersko kronovino poleg normalke v Gradcu še nekatera učiteljišča

druge vrste kot mala učiteljišča za pojedina okrožja. Uvideli so, da ne bode mogoče z jedino normalko izvesti § 19. šolskega reda in preskrbeti izvežbanih učiteljev vsem srenjam, dasi je dvorna kancelija (11. majnika 1776) strogo prepovedala nameščenje neizvežbanih učiteljev, naj bode plača še tako borna. Če tudi so oprostili starejše učitelje dolžnosti, priučiti se v pripravniškem tečaju novi metodi, so vendar tudi drugi učitelji večinoma rajši doma ostali, nego bi šli v Gradec; jeden učitelj je bil bolan, drugi ni imel novcev, tretji je moral doma ostati, da bode zvonil, če pride huda ura itd. Do začetka 1777. l. je prebilo pripravniški tečaj v Gradcu poleg 105 zasebnih učiteljev (instructorjev) samo 13 učiteljev in 11 katehetov. Da bi pospešili vežbanje učiteljev, so poslali ravnatelja Fricka na kmete, da si ogleda šole in učitelje; najboljše učitelje naj izbere za pripravniški tečaj; vrnivši se domov, bodo ti učitelji širili novo metodo v obližju svojih šol. Frick ni še našel mnogo veselega sadu novega šolstva; celó že izvežbani učitelji so se večinoma držali še starega kopita — navada je železna srajca — n. pr. učitelj konjiški. Frick tarna, da gosposke zadovolé s pričevalom, katero jim pokaže učitelj, potem pa ta poučuj, kakor hočeš. Knjig po novi metodi ni našel skoraj nikjer. V Konjicah je tudi poučeval učitelj kar tako, kakor si je sam »zveržil neko novo metodo«. Pa še hujše reči so se godile v »pedagogiki« nekaterih mož. Proti dvema učiteljema so dvignili voditelji z gosposkami vred hude tožbe, očitajoč jima skrajne surovosti. Pri aktih leži še sedaj zlomljen glavnik kot »corpus delicti«; da je oglušil ta in oni fant vsled krepke zaušnice, ali da je ostalo učitelju v roki celo prgišče las itd., to so bile vsakdanje stvari v šoli Čoklôvi v Mariboru. V Ormožu pa je prišel Aspoch pijan v šolo s kropivo oborožen; kdor mu ni hotel plačati izredne šolnine — gorje mu! Razgrajal in razsajal je tako, da so vsi otroci izostali, razen treh, ki so imeli menda posebno dobro — kožo.

Polagoma so vendar izvežbali nekaj učiteljev in jim takoj izročili dekrete, zapretivši jim, da bodo morali še jedenkrat priti na lastne stroške v pripravniški tečaj, ako ne bodo poučevali po novi metodi. Včasih je poslal učitelj sina v ta tečaj, ali pa je prišel organist. Vendar se tudi čez več let ni doseglo veliko uspeha; zato konstatuje še l. 1783. graška šolska komisija, da ima celjsko okrožje le malo učiteljev izvežbanih v novi metodi; seveda je bil tam pa tam še kateri samouk, a glede metode je ostalo še dolgo vse pri starem.

Napredovalo je pa šolstvo tako po polzevo tudi zategadelj, ker niso dolgo časa našli primerne osnove nad-

zorništya. »Šolski prijatelji« iz meščanskih krogov se tudi na slov. Štajerskem niso dobro obnesli, osobito v Mariboru so imeli učitelji z dotičnima gospodoma jako mnogo sitnosti. Ogledovanje in nadzorovanje pojedinih šol bi imeli prevzeti župniki in dekani z ravnateljem graške normalke kot vrhovnim nadzornikom; a ti gospodje so izvrševali svoj posel tako malomarno, da so v Gradcu zaman pričakovali poročil iz večine dekanij. V Tirolah se je dala izvesti ta organizacija, na Štajerskem pa je okrožni urad mariborski moral celó nasvetovati, naj se mesto tolikega števila nadzornikov imenuje samo par duhovnikov ali posvetnih mož za to važno mesto, česar pa v Gradcu niso odobrili, češ, kar se je dalo dognati po drugih deželah, je mogoče tudi na Štajerskem, ako okrožni uradi strogo zahtevajo poročil. Glavni vzrok je bil bolni nervus rerum, kajti duhovni nadzorniki niso stali niti beliča, dočim bi bila država morala povrniti drugim gospodom vsaj potne stroške. Za prvih let vlade Jožefove so izdali posebno »instrukcijo« za nadzornike kmetiških in mestnih šol. Kako so to stvar uredili, bomo pozneje videli.

Vlada se je nadejala, da bodo mestni magistrati posebno vneti za šolsko reformo — a motila se je. Vse občine so odrekle podporo tako za učiteljsko plačo, kakor za zgradbo novih, oziroma popravo starih šolskih poslopij. In ta poslopja so bila celo v občinah Celje, Ptuj, Slov. Gradec, Ormož itd. v grozno slabem stanju. Na Ptujju so morali učitelja prisiliti, da je začel poučevati; v Žalcu je sicer ustanovil l. 1762. župnik Kissler šolo, podarivši srenji glavnico za učiteljevo plačo in šolsko hišo. Skoro pa so občinski gospodarji jeli rabiti šolo za druge namene, pustivši v šolski sobi samo dolgo mizo in dolgo klop, in mesto večjega krdela domače šolske mladine je poučeval učitelj na svojem domu samo dva Žalčančka. Stoprav vsled posebnega uradnega ogleda in krepke pomoči župnika grofa Blagaya so oživili zopet to šolo (1778). V Ormožu so imeli »šolo« brez strehe, deževalo je v sobo; dimnik se je bil podrl, torej ni bilo mogoče po zimi kuriti, okna so bila tako majhna, da ni bilo moči pisati o mračnem vremenu, stolov in klopi pa sploh ni bilo v sobi! Najhujši nedostatek je bil pa seveda učitelj sam, ki se je moral nazadnje vendar umekniti, šolo pa so izročili frančiškanom, ki so se sami ponudili za njo; že poprej so imeli največ ormoške mladeži v svoji »zakotni šoli«. Popravili pa »šole« Ormožani še dolgo potem niso; nekaj časa sta se pričkali komenda velikonedeljska in gosposka ormoška, kdo ima dolžnost, zidati šolsko poslopje, in šele ko je vlada ukazala občini, da zidaj šolo, so namestili zopet posvetnega

učitelja, ki je pa sam moral najeti sebi stanovanje, otrokom pa šolsko sobo.

Ptujski učitelji so morali do 1781. l. moledovati za plačo in sposobno šolsko sobo; prošnje pri magistratu so bile zaman, »šolski prijatelji« so še delali zapreke, niso skrbeli za potrebščine šole, niti priganjali roditeljev, da bi pošiljali svoje otroke redno v šolo. Otroci so se potepali in uganjali hudobije, »da jih je groza povedati ali poslušati«. Magistrat se je šele uklonil, ko mu je naložil okrožni urad 12 tolarjev globe.

V Mariboru sta se tudi pričkala magistrat in posvetni učitelj glavne šole, ki ni hotel mesto magistrata pobirati pri otrocih šolnine, kajti okrožni urad je bil ukazal, naj pobira šolnino magistrat. Kljubovali so mestni gospodje celó takó, da so pošiljali svoje otroke rajši v zakotno šolo in tako hudo oškodovali javno glavno šolo; vzeli so učitelju stanovanje in mu odtrgali nekaj pri dohodkih. Prišlo je do dolgotrajne pravde; šele vsled opetovanega pritiska se je udal magistrat.

Pritožbe zaradi prepíčle plače tudi niso bile redke; reševali so jih večinoma neugodno in vzbudili včasih tako jezo, da je nekoč učitelj odpovedal službo, češ da »nočem biti v šoli s 96 dijakih trpinčen dninar s slabo mezdo«. Okrožni urad je tega učitelja smatral godnega za kazensko postopanje,¹⁾ a so ga le odslovili, v tem slučaju po pravici zaradi splošne njegove nesposobnosti za učiteljski posel. S tem, da niso povišali učiteljem plače, so prištedili v Gradcu pri šolskem zakladu toliko, da je bil aktiven že l. 1777.; če je potem še včasih kdo volil ali daroval par stotakov za šolo, so se pa že posebno razveselili gospodje v Gradcu, n. pr., ko je volil župnik šentiljski Tepan 400 gld.; a od tega volila niso imeli učitelji nič.

Skratka, tudi na Štajerskem so morali izkusiti, kako težko je orati ledino, in da vsako drevo le počasi raste. L. 1777. so še menili, da spravijo v šestih do osmih tednih novo metodo v veljavo po vsej deželi, a kolikorkrat je Frick na lastne oči motril napredek, vselej je bilo njegovo poročilo prava jeremijada. Ako pa takrat tu in tam kaj ni šlo po volji, so poslali izrednega komisarja, da preišče stvar in stavi primerne nasvete. Tako so bili poslani grofa Torresa na Kranjsko, dné 21. avgusta 1779. l. pa grofa Ivana Edlinga na Štajersko; zaupali so mu, da s svojo spretnostjo in eneržijo spravi tudi štajersko šolo v pravi tir. Prepotoval je vso deželo, osobito si je ogledal graške in zgornještajerske šole in izročil guberniju po leti 1780. l. obširno poročilo, katero se je pa izgubilo;

¹⁾ „Zum Profoss“.

zato je moral Edling spisati novo poročilo, v katerem je namignil, da se prvo poročilo menda ni izgubilo popolnoma slučajno, češ, da je »ta izguba jako originalna; na Kranjskem tudi niso Bog vé kako zadovoljni z novo šolo, a da bi izgubljali taka poročila, ta redka ideja jim tudi še ni prišla na um«. Kar je pa poročal Edling (24. aprila in 11. julija 1780), to je bilo ravno tako polno graje, kakor nekdanje poročilo Torresovo o kranjskih šolah.

Edling pravi, da bi lahko zapel »upravičeno žalostinko«, ker je »tako rekoč pri prvem pogledu« se uveril, v kako žalostnem stanju so sosebno graške šole; našel je tam stare, onemogle učitelje in premnogo domačih učiteljev, med pripravniki pa samo tri duhovnike; treba bo torej ordinarijate zopet opozoriti na šolski red, šolskim nadzornikom je treba ukazati, da naj strahujejo samo tam, kjer so res napake in nedostatki, mesto da govore vedno osorno-uradno, besedo »neue Lehrart« pa redkokdaj, čim najredkeje izgovarjajo«. Ni mu všeč, da sprejemljejo v graško normalko zgolj sinove odličnih ljudi,¹⁾ dočim morajo otroci navadnih roditeljev pohajati mestno šolo v murskem predmestju. Hvali pa Edling sosebno graške nunske šole, potem ondotno vojaško in sirotišniško šolo in priporoča, da se nunske šole otvorijo tudi v Marenbregu in Studencu.

Graja Edlingova je hudo spekla najprej graško šolsko komisijo; dasi je tožila, da Edling ni pregledal vseh krajev na Štajerskem, da bi odpravil mnogobrojne nedostatke, se vendar vidi, da ji prav nič ni žal, da si je Edling ogledal skoraj samo graške šole. Glede pripravnikov pravi, da so jih izvežbali minolo leto v Gradcu posvetnih 65 in potem še 14 duhovnikov; pretirano imenuje tudi Edlingovo grajanje nekaterih graških učiteljev; v jezi se spozabi graška, sicer popolnoma »prosvetljena« komisija tako daleč, da ugovarja Edlingovemu nasvetu, naj duhovniki z lece ljudem zapretijo s kaznijo, če bodo še dalje imeli domače »instruktorje«, mesto da bi pošiljali otroke svoje v šolo.

Tudi Felbiger ni bil nič prijatelj Edlingu, to svedoči njegova pikra kritika Edlingovega poročila. Edling bi bil šel rad tudi na Goriško kot komisar, da bi tam preiskal šolstvo, in je zahteval dotičnih instrukcij. A Felbiger smatra tako misijo za nepotrebno, ker se goriška normalka itak skoro preosnuje, zaradi gradiščanske šole pa ne kaže toliko denarja trositi, kolikor bi stala revizija. »Sicer pa bi revizija ne rodila nič kaj prida sadu zaradi razpora med Torresom in Edlingom.« Felbiger trdi, da se je Edling premalo po-

¹⁾ Menda so sedaj bolj izbirali učence nego par let poprej.

brigal za didaktično stran šolstva ter se preveč bavil s »policijskimi in gospodarskimi« stvarmi; da bi pa ljudje mislili, da je vendar tudi v »onem oziru kaj storil, hvali na vse pretege, mesto da bi vsaj skušal popraviti, kar se dá popraviti«. Tudi na Štajerskem postopa Edling tako samovoljno kakor na Kranjskem, kjer je moral nekatere svojih protizakonitih naredeb pri šolah v Ljubljani in Idriji zopet umekniti. Edling je nasvetoval obdačenje volil za šolsko zalogo itd., Felbiger pa pravi, Edling naj »rajši take dohodke preskrbi šolstvu na Kranjskem, ki je itak jako zanemarjeno«. S šolsko komisijo vred protestuje Felbiger proti zahtevi Edlingovi, da naj se vzamejo nagrade redovnikom, poučujočim v glavnih šolah, »ki so prav dobre«. Edling ne loči »zakotnih šol« od neizprašanih domačih »instrukt rjev«. One bi se dale zatreti, ako bi se jim naložila šolnina; instruktorji pa bi izginili, ako bi se njih učencem odrekel sprejem v latinske šole. Pritrjuje pa Felbiger Edlingu glede poziva samostanom, naj osnujejo vsaj trivijalke; potlej ga pa še jedenkrat hudo prime: »Edling se ponuja, da bi nadaljeval vizitacijo šol, a reče naj se mu rajše, da naj se poprejal potruđi, da spravi v svoji lastni kronovini marsikaj v red, potem šele naj se briga za druge dežele, ki so doslej že več storile za šolo njego njegova. Na Kranjskem je blizu 383.000 duš, torej 48.000 za šolo godnih otrok, a v 22 šolah je tam samo 1173 otrok, dočim se poučuje v goriški grofiji samo v 6 šolah 746 otrok. Slednjič ima Edling priliko, da stori kaj za šole na ozemlju njemu podrejene gosposke loške; dokaže naj, koliko šol ima tam, koliko jih je osnoval, sploh, kaj on stori za ta okraj, ki mu je izročena« (19. julija 1780).

Na Edlingovo srečo je imela dvorna kancelija drug pojem o grofa Edlinga reviziji nego opat saganski. Dotični referent naravnost pové, zakaj je Felbiger tako nevoljen, — »ker je Edling pregledal šole notranjeavstrijske baje zoper Felbigerjevo voljo«. Sicer pa odobruje dvorna kancelija Felbigerjeve nasvete, prepoveduje učiteljem (zasebnim menda) poučevati več otrok vkup; pozvati pa je samostane, da ustanové v sleherni župniji šolo, in isto se zahtevaj tudi od mestnih magistratov. Za dobro dovršeno delo se Edlingu ne sme dati ukor, saj mu je cesarica sama velela pregledati graške šole, marveč naj mu cesarica »izrazi najvišje priznanje s pristavkom, da se nadeja, da se bode trudil zboljšati tudi svoje lastne kmetiške šole, ker vé dajati toliko dobrih nasvetov glede Gradca.« To je pa res hudomušna pohvala, ki diši močno po ironiji.

Marija Terezija je zapisala: »Placet wie eingeraten, edling hat es auff meine befehl unternommen«.

Da pa je bilo na Štajerskem marsikaj grajati, to svedoči zapisnik ondotne šolske komisije z dne 20. novembra 1780. l. Tu čitamo n. pr., da se je prepovedalo čredniku v Herberstorffu zakotno učiteljvanje, da toži neki župnik, da se vede ondotni učitelj nedostojno, in da prosi, naj ga spodé, da velikrat tožijo roditelji, da ni v šolah nič strahu in reda, in da prosijo, naj se učiteljem pod hudo kaznijo prepové zahtevati denarja od učencev itd.

Vidi se mi, da se je hudovala graška šolska komisija nad Edlingom zato, ker je odkrito povedal, da to in ono ni v redu; to velja imenoma o jezikovni uredbi štajerskih »nemških« šol v slovenskih krajih. Edling ni našel na Štajerskem v šolah nič slovenskih knjig, zato je pridejal svojemu poročilu svoje slovenske šolske knjige, priporočujoč jih za mariborsko in celjsko okrožje, »kjer prevladuje slovenski jezik«. Po pravici se pohvali samega sebe kot marljivega prelagatelja knjig, poudarjaje, da hoče tem pótem zatreti predsodke kmetiškega stanovalstva. »Ti prevodi so rodili najboljši uspeh; kmet se je iz njih lahko v lastnem materinem jeziku prepričal, da normalno šolstvo nikakor ni tisto pustolovstvo, kakor mu je slika predsodek in nespametna politika«. Te knjige hvali Edling kot primerne za šole južnoštajerske, »ker je oni jezik jeziku na Kranjskem tako tesno soroden, da se razlikujeta samo v narečju in izgovarjanju, ki je sicer tudi v slehernem kranjskem okrožju različno.«

Prej ko navedem odlok vlade glede nasvetov Edlingovih, zdi se mi umestno povedati nekaj o zgodovini slovenskega katekizma na Štajerskem.

L. 1753. so uvedli Parhammerjev katekizem v slovenskem prevodu, a menda ni ugajal v jezikovnem oziru vsem štajerskim dekanatom, kajti malo let potem je dal škof sekovski izgotoviti nov prevod istega katekizma. Ko pa je vlada uvedla novi »normalni« katekizem,¹⁾ je ukazal graški gubernij (3. novembra 1778) šolski komisiji, naj se pobriga, »da se ta katekizem skoro in točno prevede v slovenščino«. Šolska komisija je prosila sekovskega škofa, naj po katerem duhovniku dá posloveniti katekizem; tiskal se bode prevod na stroške šolske zaloge (12. grudna 1778). Namera šolske komisije pa ni ugajala na Dunaju, kajti vedeli so, da je že Edling poslovenil katekizem; ker pa »Kranjci in Štajerci menda razumejo slovenski (kranerische) jezik, se nam vidi popolnoma odveč, da bi se sekovskemu knezu nalagal še nov slovenski (windischer) prevod katekizma«. Šolska komisija je pisala

¹⁾ Spisal ga je dunajski nadškof, potrdil papež. Za štajerske župnije ljubljanske škofije je naročil škof 100 izvodov, lavantinski za svoje štajerske župnije 50.

sedaj v Ljubljano po nekaj izvodov novega slovenskega katekizma v Edlingovem prevodu. A takrat je bil že propadel Edling s svojim prevodom, in škof grof Herberstein je poročil (7. junija 1779), da je vlada dovolila njemu, da priobči svojo »prestavo velikega katekizma v slovanski („slavische“) ali čistejši slovenski („krainerische“) jezik«. V dveh mesecih izide knjiga, malo pozneje pa tudi prevod malega katekizma; škof želi vedeti, koliko izvodov bodo potrebovali na Štajerskem, da vé določiti število natisov, in končno se nadeja, »da bodo ta prevod tudi slovenske („windische“) srenje popolnoma umele, ker se je jemal poseben ozir na občne, pri vseh Slovanih navadne izraze«. Sekovski škof pa je takoj (že dne 7. julija 1779) pisal vladi, da naj mu pošljejo nekaj izvodov slovenskega katekizma, da jih dá nekaterim slovenščine zmožnim župnikom v presojo, kajti ne more prikriti, da je »windische Sprache« ne samo od »krainerische Sprache«,¹⁾ ampak tudi »an sich selbst« v slovenskih dekanijah sekovske škofije tako različna, da je bil moral preskrbeti tisti novi prevod Parhammerjevega katekizma. Izročil je Herbersteinovo knjigo, katero je prejel začetkom grudna 1779. l., župnikoma na Ptuju in v Čmureku, kot slovenščini posebno veščima, in oba sta poročala »soglasno, da se ta slovenski („krainerisches“) katekizem čisto nič ne glasi po tukajšnjem slovenskem („windischer“) narečju („Ton“) in da rabi mnogo popolnoma nerazumljivih in nenavadnih izrazov in da zategadelj ni nikakor rabljiv za slovenske župnije štajerske«. Ordinarijat je še dostavil, da je cena (34 kr.) previsoka za »siromašne slovenske kmete«, da bi pa graški tiskar natisnil 1000 izvodov take knjige za 80 gld., da bi izvod torej stal 7 do 8 kr. Škof hoče naročiti kateremu štajerskemu duhovniku, da vnovič posloveni katekizem. Gubernij je takoj podpiral škofov predlog, na Dunaju pa so škofu naročili, naj poprej »natanko pové, kaj je v doslej tiskanih slovenskih prevodih katekizma napačnega«. Zakaj so to zahtevali, to so povedali, ko je poslal škof neko obširno presojo slovenskih katekizmov. »Z vštetim prevodom grofa Edlinga so sedaj že trije „windische“ ali „slavische“ prevodi velikega katekizma izdani; če se pa izdá po predlogu sekovskega kneza še jeden prevod, bi bil ta že četrti. Taki prevodi in opetovani ponatisi pa povzročujejo le nove nepotrebne stroške; za kmeta je veliki katekizem popolnoma odveč, saj je zanj mali katekizem dovolj obsežen; zato pri-govarjaj gubernij škofu sekovskemu, naj rajši opusti ponatis

¹⁾ Blagi čitatelj mi oprostí navajanje teh izrazov; morebiti mu bo to demonstracija „ad oculos“, kakošne težave je že onaj gospodom delala — „kranjska špraha“.

velikega katekizma, pa mu ponatis le dovoli, ako bi nikakor ne hotel opustiti ga« (7. aprila 1781).

Vsled tega pogajanja tudi grof Edling ni dobil ugodnega odgovora na svoj predlog zastran slovenskega katekizma; priobčili so mu samo tisto negativno rešilo dunajsko, in na slovenskem Štajerskem je ostal v rabi še Parhammerjev katekizem, oziroma »Fragebüchlein«, ki se nř nikakor ujemal z novo metodo katehizovanja. Vsled tega je predlagal Frick (1782), naj vlada naroči prevod katekizma v »slovensko narečje štajersko«; to delo naj izvrši duhovnik Peršič proti primerni nagradi. Vlada je odobrila ta predlog, saj je tudi okrožni glavar celjski tožil (31. prosinca 1783), da še ni poslovenjen katekizem. Poleg dotičnih oddelkov »metodne knjige«, ki naj bi se poslovenili v teku treh tednov, »naj se preloži tudi katekizem na narodni jezik, da bo mogoče vse stanovalstvo poučevati v domačem jeziku. Že dne 18. svečana 1783. l. je poslal gubernij sekovskemu ordinarijatu slovenski prevod katekizma, t. j. prevod v štajerskem narečju, bržčas delo Peršičevo. Duhovščina naj prevod pregleda; ako jim ugodí, se takoj natisne. Natisnili so katekizem pač, spečali ga pa menda niso kaj prida izvodov, tako sklepam iz neke beležke iz l. 1788.,¹⁾ da je stavil gubernij nasvete, kako bi se dali spečati katekizmi, ki leže v shrambi graške šolske zaloge. Navzlic temu so natisnili l. 1790. zopet nov katekizem, prevod iz latinščine po župniku Jacomini-ju v Novi Cerkvi.

V občje pa si gospodje na Štajerskem niso nič kaj belili glave z vprašanjem, kako bi uredili narodno šolo v jezikovnem oziru. Dobili so preko Dunaja svojo šablono iz Nemčije in so na to kopito nabili tudi šolstvo v Slovencih med Muro in Savo. Kadar jih ni nikdo opozoril na slovenščino, ali kadar ni namignila cerkvena oblast, da je treba učiti vsaj krščanski nauk v slovenščini vsaj v cerkvi in morebiti tudi v trivijalkah tu in tam, so organizovali šole dalje brez ozira na nenemške deželane na jugu. Kako jim je delal skrb slovenski katekizem, in kako je tu podregnul grof Edling, smo že videli. Že nekoč poprej pa je grof Torres nevedoma malce razkačil ravnatelja pl. Fricka. L. 1776. so poslali z Dunaja Torresov učni načrt za goriško elementarnico s pridejanim nasvetom Torresovim, da naj osnujejo take pripravljalne razrede tudi na Štajerskem; saj so tu razmere podobne onim na Primorskem. Ko pa je oddal Frick o tem načrtu svoje mnenje, je zapisal te-le besede: »V štajerskih mestih in tudi v znatnejših trgih prevladuje nemščina, zato bi bilo odveč, če bi hoteli osnovati na Šta-

¹⁾ Zapiski (Protokolle) v registraturi štajerskega namestništva.

jerskem elementarni razred po Torresovem nasvetu. Ni se nadejati, da bi se normalna metoda tako hitro razširila po kmetih, ako se pa to vendar zgodi, bom smatral za svojo dolžnost, izdelati samostalen, Slovincem »den Winden« primeren načrt«. Torej šola je najprej za Nemce; kadar bodo ti preskrbljeni, potem pride — po nazorih tega šolnika — čas, da se pogrne miza, za katero ponižno sédi — Slovenec!

Da pa je Frick slabo poznal jezikovne razmere tudi po mestih spodnještajerskih, o tem so ga poučila poročila, došla mu kmalu potem z juga. P. Mansuetus Zangkl je poročal (1777), da so dijaki njegove šole sicer jako marljivi, a da vendar ne uspevajo vsi enakomerno, to pa ni »zapisati ni na rovaš učiteljem ni učencem, nego pičlemu znanju nemščine pri veliki večini«. In isto tožbo ponavlja Zangkl še istega leta. Zangkl pa je deloval v največji južnoštajerski mestni občini in je sam videl, kakošne so tam dejanske razmere. Nekako čudna poročila so pa dohajala časih iz majhnih mest in trgov. Ormoški sodnik je tožil, da »so otroci sicer večinoma nemški, da pa ne slišijo celo leto nobenega nemškega krščanskega nauka«. L. 1782. ponavlja sodnik svojo pritožbo in trdi, da nista ni župnik ni kaplan dosti večja nemščini in da uči krščanski nauk »v hrvaškem ali slovenskem (windisch) jeziku«. Nasprotno pa poudarja župnik konjiški (1779), da ima pridno »krščanski nauk v slovenskem jeziku«, in da ga poslušajo »mali in odrasli župljani z veseljem in se nauče marsikaj koristnega«.

Na Koroškem.

Povedali smo zgoraj (Letopis 1894, str. 19), kako se je državna oblast jela brigati za koroško narodno šolstvo, in da je baš tekom dotičnih pogajanj med državo in cerkvijo cesarica sama šolstvo proglasila za »državno« stvar, za »politicum«. Že tam smo omenili, da je država dala na razpolaganje deželni oblasti jako skromna sredstva v šolske namene: sprva samo 300 gld. (13. novembra 1766), a tudi ta svotica je bila namenjena najprej samo za »nakup poučnih knjižic (Instructionsbüchel) in potrebnih instrumentov za učitelje, katere je namestiti na kmetih«, pa tudi samo dotlej, »da zmore stanovska blagajna te stroške«. Seveda je država računila na izdatno pomoč cerkvenih uradov in oseb, tembolj, »ker mora biti oskrbovanje in nadzorovanje nemških šol itak preimineniten posel vsakega župnika« (deželno glavvarstvo 1. grudna 1766). A koroški ordinarijati se niso odzvali takoj, in deželno glavvarstvo je zaukazalo, »da ni dalje za-

našati se na njih počasnost«, nego da naj nasvetujejo okrožni glavarji (celovski, beljaški, velikovski), »kje bi bilo morebiti na kmetih v večjih vaseh, osobito v slovenskih pokrajinah uspešno ustanoviti take šole, in sicer tako, da bi dobival cerkovnik ali zdravnik (Bader) ali kateri drugi pošteni prebivalec letnih 20 do 30 gld., a za to plačilo prevzel brezplačno poučevanje revnejših otrok, dočim bi mu imovitejši plačevali še nadalje dosedanjo šolnino« (deželno glavarstvo 11. aprila 1767). Takrat so samo v Pliberku, Guštanju, Dobrli Vesi in Železni Kaplji imeli narodne šole na slovenski strani velikovškega okrožja; da se razmere izboljšajo, je nasvetoval okrajni glavar Aichelburg (15. junija 1767), naj se izroči župnikom in kaplanom pouk za 20 gld. na leto, »saj imajo dosti časa za to, pa bodo imeli tudi priliko, mladino večkrat v krščanskem nauku poučevati in v veri utrjevati.«¹⁾ Kaj sta poročala ostala okrajna glavarja, ne vem, bržčas se nista odzvala, kajti deželna vlada jih je morala opominjati in poudarjati, kako važna je šola, da se ta povzdigne s pomočjo samostanov in župnikov, »ki so rojeni šolski nadzorniki«,²⁾ pa tudi poučevanje samo se po pravici izroči vsaj tu in tam duhovščini. Glavna stvar pa je, »da se razširi čitanje, pisanje in računanje po vsej deželi kolikor mogoče, saj je to temeljni kamen vsem drugim vedam in znanostim«. V nemških in slovenskih krajih naj se ustanove šole, kjer pa že imajo šolo, bode pa namestiti z denarnimi doneski ali z drugimi podporami (drva, stanovanje) spretnejše in sposobnejše učitelje; tako se omogoči tudi siromašnejšim, da obiskujejo šolo in se kaj nauče. Tu in tam že imajo take šole, treba je torej samo, da jih dobé tudi »po drugih krajih, in da jih pohajajo tudi revni otroci«.

Stanovske odbornike je pa pozvalo deželno glavarstvo, da naj sporazumno z magistratom namestijo v Celovcu dobrega učitelja, kateremu naj zvišajo ugled s tem, da ga imenujejo členom zunanjega mestnega svetovalstva in mu dopuščajo izvrševati tudi druge javne magistratske posle, kadar bode prost šole. Ta učitelj bi bil pa po naših nazorih nekaj deželni šolski nadzornik, kajti on bi izpraševal učitelje in jih pošiljal, kamor treba; na »učiteljišče« še niso mislili takrat niti v obliki »normalke« ne.

Škofom se je ukazalo ustanoviti celo vrsto »nemških« šol, kjer bi bil pouk za revne otroke brezplačen; ordinariji naj gledajo na to, »da oddajajo cerkovniška mesta tam, kjer

¹⁾ Tako posebno v Črni, Sv. Štefanu, Kamenu, Št. Kancijan, Galiciji in na Jezerskem.

²⁾ . . . „als man . . . die Aufsicht über die Schulen für eine hauptsächlich angeborne Obliegenheit der Pfarrherren angesehen“ . . .

imajo stalno plačo, samo takim osebam, ki so sposobne za poučevanje, in naj jim tudi v istini oprtajo poučevanje«. Take šole naj se ustanovijo osobito v samostanih v Podklostru, Beljaku, Osojah (z Weinbergom in Podgorjani), v Celovcu (frančiškani), v Vetrinju (z Žihpoljem, Borovljami, Kaplo ob Dravi), Velikovcu, Grebinju (z Vovbrami) in v Šent Pavlu. Vse to se je deželnemu glavarstvu zdelo prav lahko delo, sicer bi ne bilo zajedno tudi zahtevalo od grajščinskih gosposk, »da naj tekom šestih tednov pod kaznijo treh cekinov« poročajo sporazumno z župniki, kje je ustanoviti šole, kje se nastanita šola in učitelj, »in če bo treba kaj prispevka za popraviljanje stanovanja, kjer je to neobhodno potrebno«. Preveč naj pa nikakor ne popravljajo, »kajti za popraviljanje dá vlada jedenkrat za vselej k večjemu osem goldinarjev, učiteljem samim pa se bode dajala letna doklada 15 goldinarjev in tudi nekaj tiskanih učnih knjig«, če bodo učili revnejše otroke brezplačno. Na ta način so hoteli oživiti 12 šol, med njimi šest v slovenskih vaseh (Bistrica Zilska, Sv. Mihael pri Rožeku, Blatograd, Vrba, Pokrče, Sovinek). Tako bi se porabilo tistih 300 gld., razen 30 gld. preostanka; ta bi se razdelil med tiste učitelje, katerim bi ne dajale srenje brezplačnih drv. S takimi preskromnimi sredstvi in s podporo cerkve je deželna vlada upala, »da se dá šolstvo po kmetih zadostno uvesti«, a prav trdna ta vera vendar menda ni bila, kajti vlada je dostavila, »da naj se stori še nekaj več in naj se slehernemu dovoli biti učitelj, ako ga izprašata domači župnik in gosposka, ga usposobita in mu dasta potrebno spričevalo; brez tega pa naj se nikomur ne dovoli ni javno ni zakotno učiteljevanje«.

Ukazi deželnega glavarstva so pa imeli malo uspeha, kajti grajščaki so se večinoma izgovarjali, da imajo prepičle dohodke in torej ne morejo nič storiti za šolo, od samostanov pa tudi niso prišli kaj ugodni odgovori. Marsikateri samostan se je lahko opravičeval kažoč na svoje v istini žalostne gmotne razmere, pa tudi na samotno lego, kakor n. pr. Osoje s svojim letoviščem, gradom Wernbergom. Opat vetrinjski se je branil šole na Žihpolju, češ, da tam ni nobene vasi, »nego samo duhovnišče, slovenski cerkovnik in jeden krčmar«, ki oba ne znata čitati, pisati in računiti; vsa druga bivališča so pa daleč okrog raztresena. Med samostani lavantinske škofije so imeli »nemško« šolo samo v Št. Pavlu, dočim je grebinjski opat tožil, da bi rad ustanovil šolo v samostanu »in bi otroke poučeval kar najmarljiveje, če bi hoteli roditelji pošiljati jih v šolo, a jih puste rajši brez šole rasti kot divjake«. Drugi samostani so pa bili v krajih, kjer je že bila šola, torej bi bila samostanska

šola odveč, ali pa ni bilo v samostanu primernih prostorov za šolo; drugod so se branili šole, ker bi motila samostanski red, ali pa ker so imeli zarad pičlih dohodkov premalo redovnikov, — skratka, stvar ni prišla in ni mogla priti v tisti tir, ki so ga želeli na Dunaju, kjer so se nadejali, da bode tistih 300 gld čudeže delalo. Tu in tam se je storilo nekaj, sosebno v Celovcu z nameščenjem tistega četrtega učitelja, kateremu pa na Dunaju niso privoščili 100 gld. plače, razen če bi poučeval revne otroke zastonj.

Dasi pa je bilo že tako težko, preskrbeti mladini najpotrebnejši pouk, se je vendar sprožila še misel, da naj se usposobi učitelj tudi za poljedelski pouk. Kmetijska družba je zahtevala, da se sleherni učitelj v mestih, trgih in večjih vaseh predstavi členu kmetijske družbe, katerega bode družba za to imenovala, in naj položi izpit iz poljedelstva; nekateri so zahtevali celó, da se naloži ta dolžnost vsem učiteljem, a društveni odbor je ostal pri navedenem predlogu, uvažujoč, da bi ne bilo mogoče poučiti vseh tedanjih učiteljev zadostno v poljedelstvu, kajti malokatera župnija ima svojega učitelja, ki pa je poleg šolstva še cerkovnik, orgljar, krčmar ali rokodelcec. Deželna vlada je priporočala to osnovo cesarici, ki je res velela (24. svečana 1772), da se ne sme namestiti v mestih in trgih, kjer se peča prebivalstvo večinoma s kmetistvom, in v vaseh, kjer imajo učitelje, nobeden učitelj, če ni zmožen, »mladino poučiti v jasnih in pravih načelih poljedelstva«. Zajedno se je tudi uvedla učna knjiga za poljedelski pouk, a o izvrševanju cesarske naredbe se ne čuje nič; bržčas je zapala, ker ni bila izvedna.

V zvezi s to stvarjo je bil ukaz deželnega glavarstva ordinarijatom (15. prosinca 1771), da naj (vsled cesarske naredbe) sosebno duhovščina na kmetih skrbi za to, da šola kolikor mogoče zboljša gmotno stanje poljedelcem; osobito se je naročalo škofom, da naj izdelajo načrt, kaj je ukreniti, da »ne bi kmetiški roditelji razvadili (verzärtelt) svojih otrok, nego jih v lastni prid varovali postopanja, odkazuječ jim dela primerna njih starosti, dočim bi jih poučevali duhovniki v krščanski veri, čitanju in pisanju, pa tudi jih privajali kmetiškim obrtom«. — Tu tiči kal »realne« šole, ki je pa še dolgo moral spati.

Vsi ti načrti in nasveti pa spadajo v dobo poskusov, ki so imeli dober namen, a so se morali izjaloviti vsled neskladnega postopanja višjih oblasti.

Da so jeli tudi na Koroškem polagati narodni šoli krepkejši temelj, to je zasluga osnovateljev dunajske normalke, kajti ta šola je bila najprej potrebna in je postala vzor za jednake šole po vseh kronovinah. Želja Marije Terezije, da

se posnemaj ta uredba tudi v kronovinah, je bila ukaz koroškemu deželnemu glavarstvu, ki je stopilo 23. aprila 1772. l. v dotiko z nižjeavstrijsko vlado, proseč jo učnih načrtov normalčnih; tej prošnji je ustregla malo mesecev potem dunajska šolska komisija (28. septembra 1772). Drugi pogoj pa je bil, da je Marija Terezija odmenila jezuitski zaklad narodni šoli; z zakladi odpravljenega reda, »ki je skoraj jedini skrbel dvesto let za pouk mladine« (slove dotični dvorni dekret z dne 12. svečana 1774), je hotela vlada nadaljevati jedno smer bivšega reda, a ne samo v višjih šolah, nego »skrbeč za bodoče šolanje vseh podanikov«. Vsakemu podaniku se nudi prilika, da se nauči »kaj primernega svojemu stanu in poklicu«, zato pa je treba izobraziti spretnih učiteljev; nova šolska osnova bodi enotna, praktična, celotna in trajna od »nemških« šol po trgih, mestih in vaseh do visokih šol in akademije ved, katero je cesarica hotela ustanoviti. Začeti je bilo zopet s poizvedbami o obstoječih šolah, o učiteljih, poslopih, zalogi itd.; kakor drugod, so načeloma določili učni smoter šol po mestih in vaseh, odgovarjajoč potrebam meščana in obrtnika na jedni, kmeta na drugi strani.¹⁾ Zarad jednoličnosti se na normalki dunajski izvezbajo učitelji za kronovine; k dotičnim predavanjem so povabili vsakoga, ki hoče biti učitelj in je večš nemščini; obetali so jim zadostno plačo, ako bodo vestno vršili svojo dolžnost. Zdelo se je vladi dalje, da je treba odpraviti nekatere latinske šole v manjših krajih in namestiti jih z više osnovanimi »nemškimi« šolami; nekatere latinske šole so pa preminile samé ob sebi, ko so razrušili red jezuitski.²⁾

Že dne 25. avgusta 1774 je poročalo deželno glavarstvo, da so v mnogih vaseh nemške šole, a takoj se je samo popravilo rekoč, da so te šole take, da ne zaslužijo imena šol, kajti nikjer ni skoraj nobene zaloge za šolo, zato pa učé cerkovniki za pičlo plačo mladino čitati in pisati, dasi zna le malokateri izmed teh »učiteljev« sam »dobro« pisati in čitati; o redu pri pouku, o нравstveni vzgoji ni duha ne sluha. Te šole niso vredne, da bi se o njih osnovi in pouku

¹⁾ Kmetu zadoščaj čitanje, pisanje, računanje in katekizem; meščanski otrok pa se nauči še nekaj bibl. zgodovine, dolžnosti človeka in meščana, lepopisja, nemške slovnice, zgodovine svetovne in zgodovine ved in umetnosti, zemljepisja in spisja.

²⁾ V Dobri Vesi je bil beneficijnt, ki je pripravljal »mladež ondotne celoma slovenske pokrajine« za latinske šole. Tega so pustili, ker je poudarjala celovška komisija za študije, da je potreben, »ker prihaja iz onega kraja večina slovenskih duhovnikov, ki so zares skoraj vsi dobri možje«. Brez tega pouka in hrane, ki jo dobivajo tam revni dijaki, »bi ne bilo mogoče, preskrbeti v tej deželi prepotrebnih dušnih pastirjev«.

nadrobno govorilo, rajši, pravi glavarstvo, premišljujmo, kako bi se dala na Koroškem uvesti »normalna« šola, t. j. »nemška« šola. Glavarstvo nasvetuje to-le: V Celovcu se osnuj normalka s štirimi letniki, šole druge vrste v Beljaku, Šent Vidu, Velikovcu in Volšpergu¹ (»mestne šole« po terminologiji poznejšega šolskega reda), nižje šole v vseh drugih mestih in trgih, n. pr. (v slovenskem Korotanu) v Borovljah, Košentayru, Podkloštru, Šmohoru,) (Trbižu, Naborjetu, Pontablju, Šent Andražu), Grebinju, Spodnjem Dravogradu, Guštanju, Pliberku in Železni Kapli. Šol te vrste bi bilo ustanoviti 35; potem šele »bi bilo ustanoviti jednake šole po večjih vaseh in pri župnijah, kjer je več stanovincev«.

Bilo si je pa deželno glavarstvo v svesti, da ni »niti mogoče niti pametno«, vse te šole kar že sedaj osnovati, saj ni ne poslopij ne učiteljev; treba pa bode postopati jako previdno in temeljito; sicer »se še bolj upré ljudstvo, ki je itak polno predsodkov glede novotarij; pa tudi glede stroškov se še ne vé, koliko bo mogel prispevati jezuitski zaklad.« Glavarstvo priporoča torej ta-le načrt: Najprej osnujmo celovško normalko; ta izvežba v dveh do treh letih toliko učiteljev, da bomo mogli ustanoviti četverico »mestnih« šol; te izvežbajo v treh do štirih letih toliko učiteljev, da moremo preskrbeti ž njimi ostala mesta in trge; potlej šele pridejo na vrsto vasi in župnije, če bo dosti učiteljev in učencev. Za normalko predlaga deželna vlada takoj celoten načrt, priporoča učitelje, ravnatelja in kateheta; oni naj se pa poprej izvežbajo na Dunaju. Cesarica naj ukaže, da ne smejo sprejeti nobenega dečka v gimnazijo, ako nima spričevala normalke.

Dunajska vlada je odobrila nasvete skoraj brez izjeme (29. oktobra 1774). Korošca Košata so imenovali ravnateljem normalki; za kateheta pa niso hoteli dovoliti nobene plače, nego zahtevali, naj se mu podeli kateri »beneficium simplex«.² V jeseni 1775. l. so otvorili celovško normalko, a ravnatelj ji ni bil Košat, ki je v tem umrl; nasledil ga je Mossmann, katerega so kar z Dunaja poslali v Celovec, kakor so tačas večkrat storili, ne da bi bili vprašali šolsko oblast za njeno mnenje.³ Poleg normalke so ostale druge šole v celovških predmestjih; za dekleta je bila šola pri uršulinkah.

¹) „Mihor“ čitaš v tem uradnem spisu — ne Hermagor!

²) Na Dunaju so 1776. l. strogo karali deželno vlado, ker je dovolila frančiškanku kot katehetu 150 gld. letne nagrade, češ, da bi bilo 50 gld. dosti, 100 gld. pa že odveč. Celovškim uršulinkam so dali samo 50 gld. kot jednokratni prispevek k šolskim stroškom; poučevale so pa 1777. l. 218 deklic.

³) Ko je čez par let katehet Neusswirth zahteval pokojnino, je dunajska vlada rekla, pokojnino daj deželni zaklad, češ, da je deželno

Normalnošolski komisiji je bil svetovalec deželnega glavarstva grof Aicholt predsednik, baron Offenfels (pozneje Gröller) poročevalec; poleg njiju so bili člani komisije: zastopnik magistrata celovškega, ravnatelj normalke in zastopnik škofijski; za tega je bil poklican ravnatelj duhovskega semenišča, »ki se (pravi deželni glavar) iz lastne skušnje najboljše uveri, kako nujno je, da se vzbudi mladim duhovnikom za časa veselje in vnetost (za šolo); potlej bodo kdaj župnijske šole dobro oskrbovali«. To pa so vedno poudarjali: »Šola se izroči popolnoma cerkvi«. Zato so zahtevali, da se duhovščina živo zanimaj za njo, da povej svoje mnenje o šolskem redu, pomagaj iztikati po ustanovah, katere bi bilo porabiti za šolo itd.

Med prvimi skrbmi nove deželne šolske oblasti je bila nabava novcev, potrebnih za stanovitno utemeljitev narodne šole.

Omenili smo že, da je cesarica odmenila za šolske potrebščine obresti jezuitske zaloge, a le dotlej, da se pokrijejo stroški za šole z drugimi dohodki; v kronovinah so se dolgo zanašali skoraj zgolj na jezuitsko zalogo. Koroško deželno glavarstvo je naredilo n. pr. 1775. l. ta-le račun:

Jezuitski zaklad koroški ima 941.273 gld. 48³/₄ kr. čistega imetka, čegar 4% obresti vržejo 37.650 gld. 57⁴/₅ kr.; če se od teh porabi 25.779 » 40 » za redne in

izredne upravne stroške, ostane 11.871 gld. 17⁴/₅ kr. za celovško duhovno semenišče in za nemške šole; ta svota se polagoma zviša za 9284 gld. vsled znižanja drugih stroškov, za šolo in semenišče bo potlej na razpolaganje 21.155 gld. 17⁴/₅ kr.; s to svoto pa se pokrijejo »vsi stroški za šolo in semenišče«. A računa tega ni napravil — krčmar! Najprej so odščipnili koroškemu jezuitskemu zakladu nekaj dohodkov s tem, da so mu vzeli posestva bivšega milstatskega samostana in združili s štajerskim jezuitskim zakladom. Seveda je moral ta plačevati koroškemu nekaj iz svojih prebitkov (n. pr. 4230 goldinarjev 1776. l., a kmalu potem [1777] samo 3000 gld.); iz te svote je pa dobival plačo tudi slovenski propovednik pri cerkvi Sv. Duha v Celoveu; tudi nekaj starejših šol in bivših jezuitov je bilo vzdrževati iz teh dohodkov. Zato je

glavarstvo Neusswirthu dalo dekret, a glavarstvo je povedalo osrednji vladi, da je ona sama poslala Neusswirtha v Celovec. Dne 5. prosinca 1776. leta je dunajska vlada opozarjala koroško vlado na nekatere za šolsko službo izvežbane može; med njimi sta bila dva Korošca in Radoljičan Mih. Debelak, a zmožnosti Debelakove so bile samo „mittelmäßig“. Nekega družega so priporočali na Dunaju kot „vorzüglich“ spretnega učitelja, a deželno glavarstvo ga je odklonilo, češ, da so mu bili dali malo poprej samo red „hinlänglich“.

preostajalo malo za nemško šolo. Od onih prebitkov jezuitskega zaklada je cesarica dovolila najprej samo 2000 gld. za narodno šolo, a tudi to samo za jedno leto. Stoprav vsled opetovanih prošenj so dajali to svoto tudi sledeča leta in obetali tudi one mirovnine iz jezuitskega zaklada, katerih razjezuiti ne potrebujejo več; vsi prispevki iz tega zaklada pa ne smejo znašati več nego 4000 gld. na leto (1777). Leta 1778. je Marija Terezija dovolila pomnožitev koroškega jezuitskega zaklada s tem, da se mu pripišejo glavnice ustanov Cerronija in Janšiča, namenjenih za misijone in nakup daril za učence, pridno se učeče krščanski nauk; od ostanka obeh glavnice (17.750 gld. in 7750 gld.) je dobil koroški jezuitski zaklad 8500 gld. Vendar pa ni pripadla od 1778. l. počenshi nobena razjezuitska mirovnina več šolskemu zakladu.¹⁾ Stoprav cesar Jožef II. je nakazal (1781) zopet 1700 gld. zapadlih mirovnic šolski blagajnici, a že dne 7. julija 1781 je dvorni dekret spojil »jezuitski in studijski zaklad« z občnimi državnimi zakladi; tako je prenehalo prispevanje iz jezuitskega zaklada v narodno šolo, ki je odslej dobivala prispevke iz občne državne blagajne.

S prispevkom iz jezuitske zaloge ni bilo mogoče izhajati; saj niso bili pokriti niti stroški normalke, pokriti pa je bilo še stroške za izvežbanje učiteljev, za službena potovanja normalčnega ravnatelja in osobito za osnovanje novih šol. Treba je bilo sedaj napeti vse žile finančnopolitične modrosti!

Prašali so upravo ubožnih stanov, če nimajo »katerih odvišnih ubožnih zalog«, katere bi se prepustile normalnemu šolstvu. Upravitelj je odgovoril, naj se obrnejo do dvorne kancelije, tam imajo pravico odločevati o taki stvari; morebiti se da doseči, da prepusté šolski zalogi pristojbine od plesov, saj so že naznanili večkrat »vneti župani, da se na kmetih množijo plesi tako, da vse kar nori (bis zur Raserei) pri vseh shodih, da celó pri različnih poljskih opravkih, n. pr., kadar manejo proso, tarejo lan, delajo mošt iz sadja. Evangelij pa veli, da podpiraj z obilico reveže, baš pri plesu pa se pokaže obilica, kajti ples niti ne živi, niti ne oblači človeka, marveč slabi moči človekove, poškodeuje večkrat zdravje za vse žive dni, pokvarja npravnost najne-

¹⁾ Z dvornim dekretom (17. prosinca 1778) se je ukazalo deželnemu glavarstvu, naj izplača 50 gld. servitom za misijonska in katehetska opravila „kot milodar iz šolskega zaklada“. Deželno glavarstvo je pa o tem obvestilo servite s pristavkom, da ne dobé nič „zarad siromaščine šolskega zaklada“. Na Dunaju so sicer zopet ukazali, naj plačajo servitom oni „milodar“, češ, saj se je prištedilo toliko zapadlih jezuitskih mirovnic, a deželni glavar je pisal, da niso na Koroškem še „nobenega jezuita prištedili“ in da torej tudi ne morejo dati servitom „milodara“.

dolžnejših deklic, korist pa ima samo lakomni krčmar, a ta dobiček nima blagoslova ter se ne sme podpirati«, kajti narod zapravlja pri takih prilikah to, kar si je s težkim trudom pridobil. Naj se naloži vsakemu plesalcu po 3 kr. za javne namene, to fant lahko plača, saj zabije v »jedni noči 30 kr. do 1 gld.« A če normalnošolska zaloga ne bo imela sreče, ne dobi tem potem nič prida dohodkov.¹⁾ Torej: slabe nade!

Gröller je (1775) izračunal, da bo kmalu treba 5000 gld. za šolski zaklad, ako hočejo razširiti šolstvo po kmetih. Proučili so gospodje člani šolske komisije vire, iz katerih so zajemali za šolo v Nižji Avstriji in na Moravi, a kar je bilo mogoče tam, se ni dalo izvesti tako jednostavno na Koroškem. Najlaže bi si opomogla šola s cerkvenimi sredstvi, a koroške cerkve in bratovščine so sirote, samostani in proštije revne ter ne morejo nič prispevati, k večjemu bi se jim ukazalo ustanoviti šole v samostanih. Pozivi z lece ne pomagajo nič, škofje nočejo nič dati, treba bo duhovščini kar naložiti »malo davka za razširjenje normalnega šolstva, saj je ona že zbok svojega stanu dolžna, vso obilico darovati revežem«. Če se duhovnom naloži davka 1% rektifikacijskih dohodkov,²⁾ bi prelatje lahko sami plačevali 1107 gld. na leto, a brez sile; cesarica naj jih posamezno pozove, da naj le nekaj plačujejo tri leta. Od zapuščin se pobiraj po 1%, ako ni otrók kot dedičev; maškerade bi vrgle 250 gld.; stanovi bi ne mogli nič dati, ker je stanovska blagajna že itak preobdačena; pač pa naj volijo duhovniki vsaj po 3 gld. za šolo, če ne, naj se ta svota kar uradoma odtrga od zapuščine. Nič ne bodo mogli dajati siromaki glumači, samo kaj maledga plesalci na vrvi in drugi potujoči »umetniki«. Gröller bi bil rad tudi obdačil visoke igre za denar, n. pr. 30 kr. od vsake igralne mize; tudi obresti nekaterih glavnice, namenjenih za krščanski nauk in misijone, bi kazalo priklopiti dohodkom za šolo.

Tako so ugibali v Celovcu. Navedeni ukrepi nam značijo dvojje: neokretnost v finančnih poslih, kadar je izvršiti kaj novega, in jožefinskega duha v tedanji državni upravi.

Vseh nasvetov pa niso potrdili na Dunaju, n. pr. tistega ne, da bi morali duhovniki voliti nekaj šoli, kajti »to bi

¹⁾ Kegljišča, biljardi in skoraj vse zabave so bile obdačene za ubožno blagajno, a nesle so te pristojbine kaj malo.

²⁾ N. pr. škof solnograški 155 gld., krški 154 gld., lavantinski 47 gld., prelat osojski 70 gld. 30 kr., vetrinjski 74 gld., podklosterski 35 gld. 30 kr., grebinjski 56 gld. 30 kr., prošt gospesvetki 15 gld., podkrnoski 9 gld., velikovski in tinjski 16 gld. 30 kr., spodnjedravo-gradski 5 gld., župnik mestni celovski 4 gld., komenda reberška 5 gld., dekan velikovski 26 gld., gospesvetki 9 gld. 30 kr. itd.

bilo podobno sili, katere cesarica noče; pač pa so dovolili pobirati 1% od zapuščin, če je čistega premoženja več nego 300 gld.¹⁾

Določeni budget normalnošolski je bil pa zopet — račun brez krčmarja. Gosposke (grajščinske) niso hotele nič dati, »dasi bi imele seosebno skrbeti za to, da dobijo podložniki najpotrebnejši pouk«; samo nekatere gosposke se odlikujejo z dejanskim zanimanjem za šolstvo, a med njimi ni bilo upraviteljstva bančnih grajščin, ki bi bilo imelo najprvo dolžnost, dajati dober zgled. Poziv državne oblasti je ostal brezuspešen, tudi ko je vlada vnovič se obrnila do grajščakov in jih hotela omečiti, češ, da so zaželeni prispevki čisto prostovoljni.

Drugi viri tudi niso nesli, kar so si gospodje v Celovcu obetali od njih. Zarad »prekratkega predpusta« je vrgla pristojbina od plesov (1777. l.) samo 87 gld. 30 kr., bratovščina krščanskega nauka je dala samo 20 gld., ostale bratovščine k večjemu 50 gld., od zapuščin ni bilo dobiti več nego 80 gld., iz »verske« blagajne 150 gld., a še ti dohodki so radi zakesneli; posledica je bil primanjkljaj, potem novo moledovanje: cesarica prepovej bratovščinam nabavo novih stvari brez dovoljenja deželne vlade, najprej naj odštejejo šolskemu zakladu tretjino svojih prebitkov. Cesarica je pritrčila temu predlogu, kakor tudi nasvetu deželnega glavarstva, da ni zahtevati prispevka za šolo iz verskega zaklada, »kajti ni namenjen verski zaklad za šolo«, pač pa naj verski zaklad oskrbuje šole misijonskih mest s stvarnimi potrebščinami, ondotni misijonarji pa imajo itak dolžnost poučevati. Vedno pa so naročali deželnemu glavarstvu, naj izterja točno vse prispevke za šolski zaklad, če treba s silo, naj spravi blagajno v red, potlej šele bodo govorili o zapadlih jezuitskih mirovčinah.

Že 1776. l. je Gröller zahteval, naj cesarica naroči imovitejšim cerkvam, da prepuščajo svoje prebitke narodnemu šolstvu, ako privolita ordinarijat in patron, »da si sme cerkev pri lastnih dohodkih kaj pritrngati«. To je cesarica potrdila, a dotični prispevek je skrčila na tretjino prebitka²⁾ (1777).

¹⁾ Pozneje je bilo plačevati po 1, 2, 3, 4 gld., primerno stanu pokojnikovemu.

²⁾ Dvorni dekret z dne 3. majnika 1777. l. pravi, da je ta prispevek itak utemeljen že v najvišjih odlokih, »a če bo duhovščina skušala ugovarjati, naj se ji iz nekih cerkvenih pisateljev dokaže, da je (odlok vlade) utemeljen v nazorih in ukazih cerkve«. Dotična priloga dvornega dekreta navaja te-le „dokaze“: 4. lateranski cerkveni zbor veleva namestiti pri vseh stolnih in tudi pri drugih cerkvah učitelje, „qui gratis in grammatica facultate ac aliis instituant“. To pa se nanaša glasom avgsburške sinode iz l. 1548. tudi na nižje šole, kajti tu so

Škof krški ni ugovarjal načeloma, nego samo zahteval, naj se ta prispevek nalaga samo imovitejšim cerkvam in se nikar ne porabi za stroške nadzorovalnih potov. Vlada je odobrila pogoje krškega škofa in ga tudi pohvalila zaradi pospeševanja šolstva. V neki prepir pa so prišle oblasti s škofom lavantinskim zastran obdačenja imetja bratovščin.

Proti izplačevanju doneskov iz bratovščinskega imetja je 1780. l. ugovarjal škof lavantinski kot zastopnik nadškofa solnograškega. Dne 22. majnika je pozval župnike in predstojnike bratovščin »liki pravi deželni knez«, naj mu nznanijo, koliko se je doslej že zahtevalo od bratovščin, in koliko se je že odštelo šolskemu zakladu brez njegovega dovoljenja; poudarjal je v tej »inhibiciji«, da »nemško« šolstvo nasprotuje pravemu namenu tega Boga posvečenega denarja; nazadnje pa še vpraša župnike in nadduhovnike, »če so nemške šole v ondotnem kraju koristne ali morda škodljive«. Drugi dan stoprav je škof poslal cesarici spomenico, v kateri je protestoval proti onemu davku od imetja bratovščin.

Korak lavantinskega škofa je hudo razjaril oblasti. Deželno glavarstvo koroško je zahtevalo (31. julija 1780. l.), da cesarica pokaraj škofa, ga pozovi, da prekličé svojo okrožnico, da se bolje pouči o novi šoli in se odslej zdrži dopisovanja cerkvenim predstojnikom »v temporalnih stvareh, ki so izročene samo deželni vladi«.

Še bolj se jezi dvorna kancelija (26. avgusta 1780) nad škofom, čegar »nevarni korak se mora neposredno poročati« cesarici. »Ako se imetje bratovščin porabi za šolo, je to mnogo koristnejše, nego če potratijo svoj denar za nepotrebne zastave bratovščin, za obleko in nepotreben lišp ali celó za pojedine.« Imetje bratovščin je posvetno in časno in ne spada pod kontrolo škofovo; in ta škof se drzne zapisati v svojo spomenico celó zbadljivo opombo zoper naredbo vladarice; še hujše pa je obsojati okrožnico duhovščini. »Premilostna gospa! Če sme generalni vikar katerega ordinarija v dednih državah to storiti, ne da bi se kaznoval, potem ne more nobena deželna vlada več izvrševati najvišjih naredeb, in školje lahko s takimi prežaljivimi inhibicijami zaprečijo vsako posvetno postavo, ako se pri njej zahteva le količkaj sodelo-

veleli škofom, da vnovič ustanove šole, ako dopuščajo to gmotna sredstva, „sicubi aut desitae sunt, aut novis opinionibus infectae“ (šole namreč); a tem šolam naj se imenujejo predstojniki, „magistri et paedagogi“ lepega življenja; v mestih pa, kjer ni nobenih kolegij (duhovskih), je osnovati šole, katerih „magistri“ naj so dobri, poštení in učeni. Cerkevni zbor v Trnovem (1560) je zahteval, da se otvorijo šole v vseh župnijah, in sicer „sua vel vicinarum ecclesiarum aut villarum pecunia“.

vanja duhovske oblasti.« Takega škofa bi bil moral nadškof odstaviti, a zahteva naj se samo to, kar nasvetuje deželno glavarstvo; če se škof ne ukloni, potem naj se odstrani. »Kako bi bilo mogoče nadejati se pomoči pri šolstvu, ki se je tako koristno preosnovalo, ako se vicarius generalis drzne v spomenici do Vaše cesarosti še vprašati, če ni morda poučevanje kmetiškega stanu v čitanju in pisanju škodljivo veri? Ali mar misli, da je skrajna neumnost in nevednost najboljše poročstvo za zveličanje?« Kdor tako vprašuje, »propoveduje vstajo. Kaj naj si misli kmet o novi šoli, ako si lasti njegov dušni pastir stoprav sedaj pravico, preiskovati njeno koristnost ali nevarnost?« Če škof lavantinski javno ne prekliče, potem ne bodo ljudje več hoteli pošiljati svojih otrok v normalne šole; komaj kaleče šolstvo pa takoj zopet propade.

»Sveta jeza« dvorne kancelije pa ni vselej imela zelenega uspeha pri cesarici, ki je sosebno pri takih cerkvenopolitičnih konfliktih reševala dotična vprašanja s svojo mirno razsodnostjo. Tudi v tem slučaju ni ukrenila drugega nego kratki ukaz: »V tej stvari je postopati mirno, da se nič ne pretira, pač pa je treba resnobno uporabiti vsa sredstva, s katerimi se spravi stvar zopet v pravi tir.«¹⁾ Vsled tega so ukazali škofu, da naj prekliče svojo okrožnico; ko je vložil priziv, ga je odbila vlada, kateri je na čelu stal že Jožef II.; škof je moral razposlati drugo okrožnico, v kateri je priznaval, da so šole prepotrebne. (Poročilo deželnega glavarstva 26. prosinca 1782).

Šolska komisija celovška je marljivo delala, da bi čim prej dosegla smoter šolske preosnove. Poročevalec Gröller je bil zajedno, kakor povsod, nadzornik šol cele dežele, seveda sosebno glede na upravne odnošaje; kadar je pa šlo za didaktično stran, je vzel ravnatelja normalke s seboj na potovanje; treba je bilo pa posebnega cesaričinega odloka, da se je udal Gröller in ravnatelju privoščil potrebno samostalnost glede naučnih vprašanj.²⁾ S tistim načrtom pa, po katerem je deželno glavarstvo nameravalo ustanoviti koroške narodne šole stoprav v teku daljše vrste let, se ni ujemal Gröller in je dognal, da je ukazala cesarica (spomladi 1777), da je osnovati »nemške« šole v vseh večjih vaséh »brez-

¹⁾ »Man soll in diser sache gelassen nicht übertreiben, aber ernstlich vorgehen und alle solche mittel anwenden, umb die sache ins rechte geleyss wider zu bringen.«

²⁾ Dvorni dekret 3. prosinca 1777 veli, da ravnatelj ne sme biti pri vizitaciji zgolj „actuarius“, nego „mora pojmiti prav za prav metodo, katere se poročevalec sam nikdar redno učil ni, niti mu je popolnoma znati ni treba“.

uveljaviti, da se priučé novi metodi; tako »bode nemško šolstvo čez leto in dan po celi deželi zboljšano in urejeno«. Po Gröllerjevih mislih bi bilo osnovati toliko šol, da bi bila druga od druge k večjemu jedno uro hoda oddaljena, izvzemši gorate kraje; takih šol bi bilo potem treba 213. Že 1777. l. je bilo osnovanih šol 116, poročal je Gröller, izražujoč uverjenje, da je upati hitrega napredovanja, ako država dá — denarja. Na Dunaju se seveda niso upirali takim nasvetom, marveč so jih kaj radi odobrili in pohvalili iskrene prijatelje šolstva, saj itak šola ni delala državi gmotnih skrbi; šola je bila samo gojenka države, za doto ji je pa imela skrbeti dežela. Ker pa deželna blagajna ni imela novecev, je prišepala za nasveti Gröllerjevimi na Dunaj redno prošnja: Država daj novecev! Potem pa so napisali nekaj pol papirja o raznih vprašanjih, n. pr. kdo in koliko ima plačati za nadzorovanje in preiskovanje šol, ali imajo tam, kjer naj se ustanovi šola, primerni »locus physicus« za šolo i. t. d. In ker sta nazadnje obe stranki dognali, da nima novecev ni ta ni ona, je ostal marsikateri poskus na papirju, če se ni dala tu in tam katera grajščinska gosposka omečiti, da je preskrbela šolsko sobo, upravo in morebiti celó učiteljsko plačo ali kak prispevek; dasi je cesarica prepovedala silo, so vendar odbijali ugovore gosposk in pritiskali na nje. Če so na Dunaju pokarali deželno šolsko upravo koroško zaradi takega pritiskanja, se je ta opravičevala, češ, da itak ne sili nikogar, nego zahteva samo, da »se pripravi vsaj potrebna šolska soba«. Odveč pa ni bil klic z Dunaja (4. aprila 1778): Ustanovite najprej po jedno šolo za vsako gosposko (Burgfried) in stoprav, kadar je ta šola popolnoma urejena, še drugo in tretjo, če jo je treba; starih učiteljev ne gre odslavljati brez potrebe, kakor se je to zgodilo včasih pod pretvezo, da imajo ti zakotno šolo. Potrebno je bilo to v Celovcu, kjer so kmalu uvideli nujnost predmestnih šol poleg normalke; zato niso mogli vzeti kruha dosedanjim učiteljem, nego so jim dovolili celó po 100 gld. iz normalno-šolskega zaklada, seveda so se pa učitelji morali naučiti »normalne metode«.

Saj je pa tudi tukaj trda šla že zavoljo pomanjkanja učiteljev, sposobnih za novo šolo. Zvali so duhovnike in učitelje v celovški pripravniški tečaj, kjer so jih v par tednih za silo poučili o novi učni metodi; po leti 1777. l. so n. pr. pozvali 16 duhovnikov (med njimi 4 iz slovenskih krajev ¹⁾

¹⁾ Klošter, Grebinj, Dobrla Ves, Borovlje, Podgorjani.

in 26 učiteljev (med njimi 8 iz slovenskih trgov in vasi ¹⁾; v velikovško šolo so pozvali 5 duhovnikov ²⁾ in 6 učiteljev ³⁾ (vsi iz slovenskega Korotana), v glavno šolo beljaško pa 17 duhovnikov in 12 posvetnih učiteljev (3 oziroma 3 ⁴⁾ iz slovenskih krajev). A niso prišli vsi, ker jim srenje vzlic cesarskemu ukazu niso dale potrebne podpore, cerkve pa tudi ne; vsi došli pa tudi niso prebili potrebnega izpita. Imena krajev, iz katerih so pozvali duhovnike in učitelje, kažejo, kje so nameravali najprej ustanoviti narodne šole. Precěj so izvežbali tudi domačih učiteljev, t. j. srednješolskih dijakov; a na te se ni bilo zanašati pri nameščenju učiteljev.⁵⁾ Za šolske službe je preostajalo jako malo učiteljev, zato so morali tudi tu pomagati cerkovniki že zarad plače; tudi na Koroškem so 1778. l. veleli, da je nameščati samo take cerkovnike, ki imajo za poučevanje sposobnost in voljo, a namestiti ga sme le deželno glavarstvo s posebnim dekretom; cerkovniška in šolska opravila je pa tako razvrstili, da se ne bodo med seboj ovirala. Sedaj ni smel nobeden cerkovnik več prevzeti cerkovniške hiše in zemlje za vse življenje s kupno pravico ali proti poklonu (Kaufrechts- oder Verehrungsweise), niti hiše (kajže) kot prosto posestvo (Freistift), nego samo kot najemnik, »da se lahko odslovi, če ni priden, in namesti drug, marljivejši cerkovnik« (18. sept. 1777, okrožnica deželnega glavarja grofa Vinc. Orsini-Rosenberga). Jurisdikcijo v takih slučajih je že z odlokom z dne 5. sušca 1768. l. cesarica bila izročila deželnemu glavarstvu. V tem odloku je sicer nameščanje in odslavljanje cerkovnikov še smatrala v načelu za pravico cerkvenih predstojnikov; s koncesijo, podeljeno deželnemu glavarstvu, je bilo pa že sprejeto načelo državnega nadzorstva šol, dasiravno nekako izjemno. Kjer pa so imele srenje pravico nameščati učitelja, tam so tudi omejili to pravico s tem, da je vlada (11. sušca 1776) prepovedala nameščati onega, ki hoče najceneje učiti, a tudi ne odsloviti ga zopet »kakor posla, kadar se ji zljubi«.

Normalčni ravnatelj celovski ⁶⁾ in ravnatelj glavne šole beljaške sta pridno potovala in pohajala kmetiške šole, nad-

¹⁾ Guštanj, Pliberk, Dobrla Ves, Železna Kapla, Št. Janž na Mostiču, Borovlje, Podgorjani, Podklošter.

²⁾ Tinje, Št. Jurje, Ruda, Sp. Dravograd, M. D. v Trnju.

³⁾ Tinje, Grebinj, Št. Jurje, Ruda, Sp. Dravograd, M. D. v Trnju.

⁴⁾ Štebenj, Brdo, Šmohor, iz istih krajev tudi učitelji.

⁵⁾ Zarad preobilice so jih morali vežbati v več oddelkih „weil ... wenn sie auf einmal vorgenommen werden sollten, ihre Anzahl nicht wohl zu übersehen sein dürfte“, saj so se tega pouka udeleževali tudi bogoslovci (1776).

⁶⁾ Razmere v celovski okolici osvetljuje poročilo Mossmannovo povodom šolske vizitacije v jeseni 1777. l., iz katerega so povzete te-le črtice:

zorujoč poučevanje učiteljev; že 1778. l. je poročala šolska komisija, da je izvedeno, kar je »prvi pogoj razširjanju nemškega šolstva«, namreč izvežbanje že namesčenih učiteljev v novi metodi. »Ker so pa cerkovniki in kmetje, nimajo vsi zaželene sposobnosti«, priznava šolska komisija sama (24. prosinca 1778). »Mnogi«, dasi izvežbani učitelji so čisto nevedni in »torej nesposobni za dobro poučevanje«, a ker so zajedno cerkovniki, jih ne gre odsloviti, nego, kadar pomrjejo, bode namestiti boljše učitelje, ako bo zanje dobiti — primerne plače. Ustanovili so šole samo tam, »kjer so po osnovnem načrtu potrebne ali vsaj ne nemogoče« (nicht unthunlich), a vendar so morali imeti potrpljenje z mnogimi, sosebno postarnimi učitelji, ki niso imeli one spretnosti, katera se »more zadobiti šele po dolgem vežbanju«. V mnogih krajih so prevzeli šolo izvežbani duhovniki, kateri so bili pohajali normalno ali katero drugo šolo, ali pa so jih malo poučili sobratje, potujoči po kmetih. Do l. 1779. so izvežbali 197 učiteljev in duhovnikov.

V Žrelcu je učil 30 let stari cerkovnik Lovro Krapinger včasih 6 do 10 otrok v svoji izbi, lastnini podkrnoškega prošta, a „njegova pisava je malovredna, računati pa tudi zna le malo“; za šolo ne sodi, ker mu je cerkovniška služba prva briga. Gosposka naj kaj stori, da se osnuje dobra šola.

V Podkrnosu imajo šolo in učitelja, „ki ne zna samo čitati, pisati in računati, temveč tudi dobro slovenski in nemški“. Prošt hoče za šolo izprazniti kaplanijo, ako vlada pošlje in plača v novi metodi izvežbanega učitelja, kajti za prejšnjega učitelja prošt ni maral, ker je bil baje „tako zabit, da je bil k večjemu za cerkovniško opravilo“. Mossmann pa je hotel tega človeka izvežbati in namestiti kot učitelja v Podkrnosu, seveda z denarno pomočjo prošta, ki je pa Mossmannov predlog odločno odbil.

V Radišah želi župnik šolo in je tudi sam malo izvežbal nekega mladeniča, ki sedaj nekatere otroke uči; tega bi bilo poslati v pripravniški tečaj, ker zna oba jezika. Samo tega se boji župnik, „bode li mogel pregovoriti stariše, da pošiljajo otroke v šolo“, morala bode po svetna gosposka pomagati.

Na Golšovem bo ustanoviti šolo, kakor hitro dobijo tam svojega župnika.

V Zagorju je premalo stanovalcev; ondotni beneficijati uči otroke krščanski nauk in izprašuje poleg starega katekizma. Za šolo bi se moral namestiti drug duhovnik.

V Mohličah bi bila šola na mestu, pa bo šlo težko, „ker tu še nikdar niso imeli šole in nikdo ne zna čitati in pisati“. Začasno poučuj eden izmed duhovnikov, potlej pa naj namesti prelat cerkovnika, veččega pisanju in čitanju, staro „pivnico“ pa bi bilo prirediti za šolo. Jednako naj se stori v Grabštajnu.

Pod gospesvetko gosposko sodi šola v Pokrče ali v sosednjo vas. V Gospesveti poučuje cerkovnik; kaplan bi se rad izvežbal v Celovcu za šolo. (Vasi okrog šenturske gore so bile brez šole, otroci so hodili v sosednje šole.)

Potrebna bi bila šola v gradu Seltenheim; tam blizu živi samotar, ki bi poučeval.

Še neke ovire ni pozabiti, ki je posebno na Koroškem važna. Tu ni v nekaterih krajih velikih sel, temveč so le male vasice ali celó posamne kmetije in selišča, med njimi slabe steze, po zimi zbok snega osobito za otroke nemogoče poti. Tako je še sedaj, sosebno v goratih krajih, pred 120 leti pa je bilo še dokaj slabše, že zarad volkov in medvedov, ki so prežali na plen. Na te in jednake razmere so že tudi takrat opozarjali vlado, a časih zaman.

Naredba, da je dolžnost duhovnikov, priučiti se »novi«, »normalni« ali »pravi« učni metodi, in da ne sme škof nobenemu bogoslovcu podeliti višjih redov niti patron duhovniku cerkvene službe, ako se ne izkaže s spričevalom normalno-šolskega ravnatelja, ta naredba je veljala seveda tudi za koroške škofo; a izvrševali je niso vsi koroški ordinariji jednakomerno. Dočim se je škof male krške škofije vedel čisto po besedilu vladnih ukazov, je prišel škof lavantinski Vincencij Jožef v precej oster razpor z vlado tudi v tej stvari.

Škof Vincencij Jožef je imel nekatere pomisleke nasproti cesarski naredbi v § 20. »šolskega reda«. Sicer je svojim štirim bogoslovcem v Gradcu velel, naj mu pred posvečenjem

V Blatogradu imajo „prav pametnega“ cerkovnika, ki tudi poučuje

V Porečah je šola zelo potrebna; če se tam namesti kurat, bi mogel tudi poučevati.

V Vetrinju ni bilo nikdar šole, dasi je ta kraj jako ugoden za njo. Opat naj da učitelja izvežbati. (Samo nekaj dečkov je poučeval v samostanu domač duhovnik že „od nekdanj“ v čitanju, pisanju, številjenju, godbi in „drugih krščanskih potrebnih stvareh“, pravi neko poročilo iz l. 1067.)

Hodiški cerkovnik zna prav slabo pisati in čitati, pa bi ga bilo izvežbati; še bolje pa bi bilo dobiti „učitelja, ki zna slovenski in nemški“. Oskrbnik zahteva, da naj učitelj tudi orglja, dasi nima cerkev še nobenih orgelj; tega ni treba. Tudi na Otoku in v Št. Ilju bi bilo ustanoviti šole.

Šolska komisija je ukazala osnovati šole v Žrelcu, Podkrnosom, v Mohličah, Grabštanju, Pokrčah (ali blizu tam), v Gospesveti, Blatogradu, Seltenheimu, Porečah, Vetrinju, Hodišah in na Otoku. Ugovor vetrinjskega opata, da vetrinjski otroci nimajo daleč v Celovec, ni obveljal; če noče opat imeti šole v Vetrinju, naj jo pa osnuje v Zakamnu. Na ozemlju vomberške grajščine so veleli osnovati narodno šolo v Borovljah (1777); tamošnji učitelj-cerkovnik se izvežbaj v Celovcu in izvežbaj učitelje za šole v Slov. Kapli, Kotmari Vesi, Žihpolju, Glinjah, t. j. ondotne cerkovnike, ako znajo slovenski in nemški. Odveč pa bi bile šole v Svečah, Bilčovski in Šmarjeti, kajti otroci bodo imeli v seseščini šole. V Slov. Pliberku in v Selah pa ne kaže ustanavljati šol (ker je župnišče predaleč in so vasi preveč raztresene), izvzemši, ako kmetje sami prosijo šole, ali pa kdo naredi dobrodelno ustanovo. Tem marljivo je pa v tem poučuj tam duhovščina mladež v krščanskem nauku. Ali — kmalu so poročali v Celovec, da bode k večjemu v Žihpolju mogoče ustanoviti šolo, ako se za šolo izvežba jeden tamošnjih samotarjev; nemški zna samo cerkovnik v Kapli, dočim ne znajo cerkovniki v Kotmari Vesi, Žihpolju in Glinjah niti pisati niti čitati niti nemški.

prinesó spričevalo, da so se izurili v katehizovanju, a zdi se mu »nevarno, zahtevati od njih tudi znanje vseh ostalih predmetov normalke, tembolj, ker bi morali pretrgati bogoslovske nauke, ako bi se hoteli vse to naučiti. Vrh tega so pa siromaki in si morajo služiti svoj kruh z mnogournimi lekcijami in torej že težko čakajo, da dobé posvečenje v mašnike; potlej se preživé z mašami in bodo imeli dosti časa, da popolnijo svoje nauke«. Škof bo skrbel za to, da se duhovniki vsaj do vstopa v dušno pastirstvo dovolj poučé v učnih predmetih (10. novembra 1778).

Felbigerju to ni zadostovalo, temveč je zahteval poučevanje bogoslovcev strogo po svojem načrtu: bogoslovci morajo slušati metodična predavanja, morajo prisostvovati praktičnemu pouku, čitati nekatere knjige, položiti izpite; pol ure trajaj predavanje, pol ure se poučuj ali izprašuj to, kar se je predavalo poprejšnji dan. A dvorna kancelija škofu (8. avgusta 1778) ni ugovarjala, češ, da se tem pótem vendar tudi doseže za sedaj smoter; za bódoče pa naj se pride v okom vsem prepirom z novo naredbo o izurjenju duhovnikov v novi metodi. Dvorna kancelija tudi ni hotela ugoditi deželnemu glavarstvu koroškemu, zahtevajočemu, da se cerkvenim patronom zapreti kazen, če bodo še nameščali duhovnike brez onega spričevala, nego je samo ukazala znova razglasiti dotično naredbo. Ostali cerkveni dostojanstveniki, imenoma opat lambrehtski, škofa sekovski in ljubljanski, so se brezuvetno pokorili naredbi šolskega reda (poročilo graškega gubernija z dne 2. junija 1778).

Vlada je pa segala precej globoko v samostanski red, hoteč vpreči redovnike v šolsko službo. Oprostila je katehete vseh cerkvenih dolžnosti ob dnevih, kadar so v šoli učili krščanski nauk. V nekaterih samostanih pa tega ukaza niso izvedli; v Grebinju in Podkloštru so poudarjali, da imajo premalo redovnikov.

Sicer pa je jelo že takrat hitro padati število kandidatov duhovskega stanu. L. 1778. toži n. pr. ravnatelj celovške akademije, da hoče izmed 35 dijakov najvišjega razreda samo 13 jih vstopiti v bogoslovske študije, a ker se bo naraščaj čimdalje bolj manjšal, »se utegne zgoditi, da bo celovška akademija jedva izobraževala dosti dušnih pastirjev za (koroško) deželo«. Da je poleg drugih važnejših razlogov vplivala na to stvar tudi šolska politika jožefinizma, o tem nas osvedočuje marsikatera činjenica; naopak pa je rastoče pomanjkanje duhovnikov oviralo izvršitev vladnega šolskega načrta — seveda osobito za dobe sinov Marije Terezije. Začetkom se je vlada nekako veselila, da je bilo v srednjih šolah vedno več praznih klopi, in je mislila, da pridejo iz normalke

sami izborni dečki v latinske šole; trajna suša v šolah je pa kmalu povzročila tarnanje istih vladnih krogov.

Za ilustracijo razvijanja koroške narodne šole za prvih let naj navedem nekaj posameznih slučajev.

V Podkloštru so imeli nekdanj svojo samostansko šolo; narodno šolo so pa dobili tam šele 1777. l., ko je vlada samostanu ukazala ustanoviti jo. Opat se ni branil, prosil je samo majhne državne podpore, češ, »da samostana ni prištevati premožnejšim«; dovoli naj se dalje, da se smejo porabiti obresti 600 gld., katere je volil Simon Požlep za nakup abecednikov, črnila in papirja za dijake iz Selč in za poboljšek učitelju; najtežje pa mu je bilo iztekniti sposobnega učitelja, ki bi se hotel udeležiti pripravniškega tečaja, predno bi začel učiti; nazadnje se je oglasil neki Martin Učan, o katerem opat pravi, »da zna slovenski in se ne bavi z nobenim rokodilstvom«. Vlada je deloma ugodila željam opatovim, in šola se je otvorila.

Z mnogimi zaprekami pa se je bilo boriti, da so dobili v Porečah šolo. Gosposka poreška je bil jezuitski red, a svoje župnije tam niso imeli, nego so spadali pod župnijo otoško onkraj jezera. Zarad tega je mladina slabo obiskovala cerkvena opravila v župni cerkvi in je bila torej tako slabo poučena v krščanski veri, da so že l. 1770. in 1771. pozvali jezuite, naj prepusté svojo prazno hišo v Porečah za stanovanje kuratu, za katerega bi skrbela srenja. A celovski jezuitski kolegij se je branil in rekel, graški kolegij ima dotično dolžnost, a tudi graški kolegij ni hotel storiti ničesar; vsled tega je ostala mladina še brez krščanskega nauka, umirajoči brez duhovne pomoči, kajti često je bil promet z Otokom nemogoč, najbližji župniji severno od jezera pa sta po dve uri daleč (Blatograd in Breza). Nekaj let po razpustu jezuitskega reda je sprožil oskrbnik poreške grajščine (tedaj lastnine koroškega jezuitskega zaklada) vnovič to stvar, zahtevajoč, da se namesti v Porečah župnik ali pa vsaj kurat, odvisen od otoškega župnika. Ta duhovni pastir pa opravljal tudi učiteljski posel: otvori se torej v Porečah trivijalka (1777).

Tej predobro utemeljeni zahtevi so pristojne oblasti še dosti hitro ugodile, dasi ni bila stvar tako preprosta, saj je bilo preskrbeti bodočemu duhovniku potrebnih dohodkov in stanovanje, cerkvi pa nujno potrebno opravo za božjo službo; treba je bilo dobiti duhovnika, ki bi bil kos dvojni nalogi, oskrbovanju cerkvenih in šolskih opravil, pa bi bil tudi več slovenščini. Med razjezuiti niso imeli za to mesto nobenega sposobnega moža, kajti onemoglih starčkov niso mogli rabiti, čvrstejši gospodje pa so bili neobhodno potrebni na drugih

mestih, ali pa »niso znali slovenskega jezika, ki je v Porečah potreben«. Zato so morali sprejeti drugega duhovnika, Ivana Novaka (1779). Novak je moral iti v Celovec v pripravniški tečaj, čez par dni se je pa vrnil v Poreče in je šele vsled posebnega vladnega ukaza dovršil ves tečaj, a kmalu je tožil, da ne more kot župnik tudi poučevati, zato naj se namesti poseben učitelj. Vlada mu je pretila, da ga odslovi, ako se bo branil poučevati; Novak je prosvedoval, češ, da ne gre, da bi župnik »učil otroke čitati in pisati, izvzemši katerega fantiča,¹⁾ ako ga je volja; marveč je katehizovanje njegova dolžnost«, za katero pa naj mu nakažejo katehetska darila; s svojimi 200 gld. letne plače niti kot župnik ne more živeti, torej naj se mu nikar ne vsiljujejo opravila, za katera dobivajo celovski učitelji po 200 do 400 gld. plače. Sedaj se je pipal nekaterikrat z deželnim glavarstvom, odpovedal službo, pritoževal se na Dunaj, zahtevajoč povračila za nakup cerkvene oprave, brez katere je našel cerkev, »podobno bolj poganskemu templju nego katoliškemu božjemu hramu«. Naposled je odšel, a dobiti niso mogli drugega zmožnega duhovnika, ki bi bil hotel tudi poučevati, zato so mislili pouk poveriti poreškemu cerkovniku, »da ne bode preveč bolelo jezuitsko katedralno zalogo«, a cerkovnik je bil reven ribič, čisto neuk. Posebnega učitelja pa so se branili v Porečah, vsaj oskrbnik je pisal, da bi prišlo po leti k večjemu pet otrok v šolo, ker rabijo roditelji otroke, da pasejo krave. Še hujša ovira pa je po njegovem mnenju ta: »Večina otrok bi se morala najprej nemški naučiti, potlej bi se mogli stoprav učiti čitati in pisati«, a po leti bi pozabili, kar bi se s trudom naučili po zimi. Lercher — tako se je pisal ta mož — je torej uverjen, da bi bili stroški ustanovitve »nemške« šole in njenega vzdržavanja previsoki, »nasprotno pa bi se doseglo tako malo sadu, da bi bili stroški čisto zaman in brezuspešni«.

Piškave ugovore oskrbnikove je temeljito pobijal celovski okrajni glavar baron Mandorff (15. novembra 1782), trdeč, otroci bodo redno pohajali šolo, če le šolski nadzornik stori dolžnost in bo izvrševal najvišje ukaze; ugovor »glede slovenskega jezika pa tudi nič ne velja, saj vidimo jako dobre uspehe vetrinjske, borovske in hodiške šole, kjer tudi samo slovenski govoré«. Šola je ondi potrebna, šolsko upravo pa so že pred par leti omislili.

Tudi ta slučaj svedoči, kako je ime »nemške« šole samo že zmešalo glave resničnim in navideznim »prijateljem« nove šole, še bolj pa so se branile šole srenje in gosposke, in če

¹⁾ Krški ordinarijat je bil istega mnenja, „da se pravilno oskrbovanje šole ne dá združiti z mnogimi opravili dušnega pastirja“ (25. majnika 1782).

bi kdo hotel soditi po izjavah srenj in gosposk njih gmotni položaj v oni dobi, morale bi se mu smiliti; vedno čitaš: cerkev nima nič, gosposka nima nič, kmet pa že prav nič, vsled tega ne smemo nakladati jim še novega davka za šolo, saj kmet smatra že šolnino samo za novo naklado, katere je bil prost, dokler mu je bilo na voljo dano, da pošilja otroke v šolo ali ne. Grajščake so l. 1779. vnovič pozvali, naj prispevajo kaj za šolo; a nekateri se niti odzvali niso (n. pr. grof Dietrichstein, lastnik grajščine bekštajnske, landskronske, vomberske, pod katerimi bi bilo osnovati šole v Sattendorfu, Mariji na Zili, Štebnju, Ločah, na Brnci, v Vrbi, Borovljah, Kapli ob Dravi, Kotmari Vesi, na Žihpolju, v Glinjah), drugi so rekli, da nimajo nič, torej tudi ne morejo nič dati (n. pr. grof Martin Aichelburg¹⁾ glede šole v Štebnju na Zili), ali pa so obljubili kaj malega, n. pr. šolsko sobo, ali les za zgradbo šolskega poslopja, ali tlako, ali nekaj goldinarjev na leto za učitelja ali za šolske knjige (n. pr. grof Windischgrätz glede šole v Seltenheimu, grof Vinc. Rosenberg-Orsini, gospod rožeški, hodiški, grabštajnski in soneški, glede šol v Podgorjanih, Rožaku, Hodišah, Grabštajnu, na Radišah, v Golašavi, Globasnici in Šent Kancijanju). Grof V. Rosenberg je bil še najradodarnejši kavalir, kar je cesarica tem rajša priznala pohvalno, ker je mož imel toliko šol na svojem posestvu in — kar mora priznati hvaležno tudi slovenski zgodovinar — v slovenskih vaseh; za šolo hodiško je dal sobo v grajščini z vso upravo in 40 gld. za učitelja, za grabštajnsko tudi upravljeno sobo in za učitelja 100 gld. na leto, za radiškega učitelja, ako ga namestijo tam, 30 gld.;²⁾ obljubil pa je podporo tudi za ostale šole (»nach Thunlichkeit«), ako se ustanové. Grof Goëß (gospod blatograjski, žrelski) je odgovoril moško, da smatra kot koroški plemenitaš »za svojo dolžnost, da sam od sebe osnuje normalke« — pa razen nekaj prispevkov za blatograjsko šolo je menda — pozabil na druge šole.

Varihi in oskrbniki fidejkomisnega imetja mladoletnega grofa Christalnigga so se branili ustanoviti narodne šole na grajščinskem ozemlju važenberškem itd., češ, da bi se vsled takega bremena zmanjšala vrednost fidejkomisa, dočim je šolska komisija trdila, da bode grajščak imel tudi koristi od prosvete podložnikov, in da je dolžnost človeška in krščanska, »po svojih silah deliti dobrote bližnjikom, med katere

¹⁾ Njegov brat Anton je obetal šolsko upravo itd., a v denarju nič, češ, da ima cerkovník, bodoči učitelj štebenjski, »gotovo« 220 gld. letnih dohodkov.

²⁾ To podporo je plačeval, dasi ni prišlo prvo poletje nič otrok v šolo, po zimi pa samo — 14.

je šteti v prvi vrsti lastne podložnike«. Še več šol nego Christalnigg bi imel osnovati grof Egger, gospodar grajščine vovbrske, sp. trušinske, šentpeterske (pri Varinjah) itd., a obetal je samo 12 gld. za grebinjsko šolo, dokler ga bo volja. Proti obema plemičema je hotela deželna vlada uporabljati prisilna sredstva; a Marija Terezija je ostala pri svojem načelu, da ne gre s silo dognati osnovanja šol; zato je rajša sama pisala gospodom, izražujoč nado, da rade volje storé kaj za šolo, in da bi to ona videla posebno rada; le od daleč je namigniti dala, da bi morala drugače obdačiti mestne hiše. Tudi na opetovane pritožbe šolske komisije ni dala drugega odloka nego ta-le: »Siloma ni z nobeno gosposko postopati, kjer se gre za šole; zato je one šole, katere bi imel Egger ustanoviti, izpustiti iz zapiska šol ter njih osnovanje odložiti dotlej, da bode mogel šolski ali jezuitski zaklad kaj prispevati za one šole« (4. sušca 1780).

Omenili smo že, da je vlada odločneje postopala napram samostanom in jim velela ustanoviti narodne šole, bodisi v samostanu samem, bodisi na ozemlju samostanskem; to se je zgodilo v Podkloštru in Vetrinju; v Mohličah pa je šentpavelski opat moral osnovati narodno šolo.

Poleg normalke v Celovcu je šolska komisija ustanovila glavni šoli v Šent Vidu in Beljaku in kmalu za njima trivijalne mestne šole v Krškem, Straßburgu, Volšpergu (1777). Izmed ostalih nameravanih šol so otvorili 1777. l. velikovško trivijalko, ki je postala dve leti potem glavna šola. Velike zasluge za velikovško šolo si je pridobil tamošnji mestni župnik Filip Vedenik, podarivši 1000 gld. za zboljšanje plače trivijalnega učitelja; cesarica mu je podelila zato zlato kolajno in velela, naj se mu dá kateri kanonikat. Zlato kolajno so izročili Vedeniku z veliko slovesnostjo v mestni hiši. Vedenik je zatrjeval pri tej priliki, kako rada bi cerkev in kapitelj podpirala cesarico in »skrbela za spretne, dobre in pobožne učitelje in tem potem pospeševala krščanstvo in blagostanje države«, a da ne moreta tega storiti zaradi slabega gmotnega položaja.

Tako je polagoma izvrševala šolska oblast svoj šolsko-osnovni načrt.¹⁾

Seveda ni šlo tako hitro, kakor so iskreni člani šolske komisije želeli; vendar so poročali 1777. l., da je na Koroškem

¹⁾ L. 1777. so imeli na slovenskem Koroškem te-le šole: V Celovcu normalko, predmestno šolo, uršulinsko šolo in šolo v sirotišču; učitelje so imeli v Osojah, Velikovcu, v Podkloštru; duhovniki so poučevali v Dobrli Vesi (poleg organista), v Grebinju (samostanu), Rablju; organisti pa so učili v ostalih šolah: v Guštanju, Železni Kapli, Pliberku, Borovljah, Podgorjanih, Štebnju na Zili. na Brdu; v Šmohoru je učil tržni pisar, ki je bil zajedno organist.

že 117 po šolskih zakonih osnovanih šol (brez Celovca); 23. septembra 1779 je komisija štela 142 »rednih« in 50 drugih šol, dočim je bilo treba za celo deželo 240 šol. Dne 18. oktobra 1780. l. je poročal Gröller, da je v redu že 150 šol in nedostaje samo še 89 (kmetiških) šol, a to v krajih, kjer je zarad nedostatka potrebne zaloge in iz drugih razlogov malo upanja, da tam sploh dobé kdaj šolo; Gröller je smatral nalogo svojo s tem uspehom že nekako dovršeno in je hotel, naj se druge šole, ki so jih bili postavili v prvotni načrt, iz navedenih razlogov za sedaj kar izpusté. Dasi je naziv »redne šole« vsaj gledé premnogih šol smatrati za evfemizem, so vendar na Koroškem v primeroma kratki dobi dosegli takih uspehov, da so zarad njih zavidale sosednje kronovine Korotancem. Naravno je pa, da je šolska komisija pošiljala s poročili o svojih uspehih zajedno tudi celo kopo pritožeb na Dunaj, katerih nočem navajati več, ker so bile iste, kakor v ostalih deželah one dobe sploh. Slične so si bile razmere tu v tem, da so se tudi na Koroškem dali preslepiti po nazivu »nemške« šole in so pozabili, da mora šola biti za narod — »narodna« šola. Zato niso skrbeli za slovenske knjige, izvzemši jedno knjigo: dunajski katekizem, katerega je šolska komisija velela (1777) posloveniti, »da se olajša trud veroučiteljev v tistih krajih te dežele, ki so zvečine slovenski«; a prestava »doslej še ni došla«, pozneje se je baje dostavila. Vse druge knjige (začenši s »plateltofom«) so bile v slovenskih šolah iste kakor v nemških krajih.¹⁾ Ako pa pomislimo, da so že takrat po slovenskem Korotanu nameščali tu in tam trde Nemce za učitelje, in da so na drugi strani slovenskim cerkovnikom v nemškem pripravniškem tečaju in po nemških metodnih knjigah bržčas silo malo sokratiške metode v glavo vbili, se ne bomo čudili neprenehanim tožbam šolske komisije koroške, ki pa ni uvidela, da slepo hodi za opatom saganskim tudi tam, kjer bi bil že zdravi razum sam hodil druga pota.

Iz dobe do 1805. l.

Zasledujoč zgodovino prvih poskusov osnovanja novodobne narodne šole smo dospeli do dobe cesarja Jožefa II.,

¹⁾ Slučajno mi je prišel v roke odlomek zemljepisne učne knjige, katero je spisal Felbiger za narodne šole. V tem načrtu izvaja opat ime Korošcev iz „Karintier, Korintier“, Ljubelj je baje med Koroško in Štajersko, „der wördliche See im untern Krain ist der grösste“, Drava teče od vzhoda proti zapadu, Ljubelj je najvišja gora na Koroškem. — Na Dunaju so previdoma pošiljali Felbigerjeve zemljepisne — kozle šolskim komisijam pojedinih kronovin, sluteč, da jih tam že postrelé.

za katerega je prebujno nadvladal »prosvetljeni absolutizem« na vseh straneh javne uprave. Seveda se doba sinov velike cesarice ne razločuje v bistvu od vladnih načel do 1780. l.; načela so bila ista, samo v tem si nasprotujeta osobito prvo-rojeni sin in mati, da ni jemal sin ozira na razmere, katerim je Marija Terezija s finim taktom prizanašala; sedaj je drevila državna ladja viharno naprej, ne meneč se za nevarnosti, prežeče na neprevidnega krmarja.

V tisti stroki politike pa, o kateri nam je govoriti v tej razpravi, je ostala tudi za Jožefa in njegovih naslednikov vlada blizu v starem tiru. Načeloma sta glede šole bila mati in sin popolnoma v soglasju: tudi Jožef II. je cenil narodno izobraženje, morebiti še bolj nego mati njegova, samo da je v njegovih nazorih o nalogi šole sploh še manj idealizma nego v materinih; po tisti presuhi koristnosti, ki je bila vrhovni cilj vse državniške modrosti, je hlepela doba po 1780. l. še odločneje nego poprej; osnovni šolski pouk se je videl državnikom te dobe še bolj nego poprej temeljni pogoj človeške sreče; zato je Jožef II. pospeševal, kolikor je mogel, razširjanje narodne šole, pomnoženje šol, izvrševanje »saganske« metode. To je bil zahteval že 1772. l. povodom posvetovanj o načrtu grofa Pergena. Že takrat se je bil izjavil za radikalno načelo, kateremu ni mogla pritrditi nikdar Marija Terezija: zahteval je »brezuvetno« nadzorovanje šol po državnih organih, brezuvetno gospodstvo države na šolskem polju, katero je mati — če tudi ne načeloma, pa vsaj de facto — še prepuščala cerkvenim organom. Jožef II. je že 1772. l. zahteval, da se podredi i veronauk izključno državnemu nadzorstvu, da je popolnoma izključiti vpliv cerkve na šolo sploh; kjer pa sodeluje cerkev pri šoli, naj stori to zgolj kot organ države.

Glede podrobnosti Jožefove šolske politike naj zadoščajo nastopne črtice: Strože nego poprej se je vlada izrekla za občno šolsko dolžnost in šestletno šolanje (od 6. do 12. leta); oproščati sme otroke le šolski komisar in samo takrat, ako so ovire šolanju zares nepremagljive. Šolo je ustanoviti v vseh krajih, kjer imajo svojega duhovnika in krstno knjigo, pa tudi tam, kjer je v okrožju pol ure¹⁾ 100 za šolo godnih otrok; če je pa kraj hribovit ali močviren, je pa šola potrebna tudi za manjši broj otrok. Učitelj ne poučuj več nego sto otrok, če jih je več, imenuj se še »pristav«, za 200 otrok je pa treba dveh učiteljev. Učiteljem je namenil cesar 100 do

¹⁾ Kumerdeja so morali 1789. l. poučiti, da ni umeti „pol ure“ v matematičnem smislu. Poskusili so v Ljubljani uvesti šolske okraje, kar pa ni šlo. Schultzg. 1893. 179.

150 gld. plače,¹⁾ a morajo pohajati pripravniški tečaj in opravljati tudi cerkveniška opravila. Prijatelj šolnine Jožef II. ni bil, češ, da mora država skrbeti za dobro šolo; ker je hotel kolikor mogoče razširiti šolanje in izobraženje narodove mase, ni mogel biti prijatelj šolnine, ki je obremenila podložnika in mu zanelila mržnjo zoper šolo. Vendar pa ni ostal dosledno pri tem načelu, nego oprostil pozneje samo revne dečke šolnine; med revne dečke so pa šteli vse dečke beračev, revnih gostačev, kočarjev (kajzarjev) in vse, ki »sebe in družino trdo živijo«. Nadrobno so ukazali, kakošno mora biti šolsko poslopje, šolske sobe in njih oprava, koliko sob in drugih prostorov imej učiteljevo stanovanje, kdo prispevaj k stroškom šole (srenja delaj tlako, gosposka daj gradivo, patron plačaj rokodelce, če treba, prispevaj verski in študijski zaklad). Vpeljal je Jožef II. šolski patronat (država, gosposka, srenja, župnik ali tudi župnik in srenja), patron imenuj učitelja, a imenovanje je veljavno stoprav, ako je dobilo potrdilo okrožnega urada. Pomnožil je ugled učiteljem, prepovedujoč nadzornikom, da ne smejo učiteljev tikati ali vikati, nego jih morajo osobito vpričo župnika in uradnikov (»ki tako radi učitelje tikajo«) nagovoriti z »gospodom«. Značaj šole kot državnega zavoda je vlada strogo varovala. Ko so kranjski stanovi (1789) zahtevali pravico, imenovati učitelje, in se pozivali na stroške, katere jim je naložila zgradba normalčne hiše, je Jožef II. odločno odklonil to prošnjo. Doslednosti pa v tej šolski politiki ni povsod; zgodilo se je, da je cesar sam prikrajšal na dve leti šolsko dobo dečkom, želečim učiti se rokodelstva, češ, da taki roditelji laže vzdržujejo svoje otroke, tovarnarji pa imajo dovolj delavnih rok za manjša opravila,²⁾ a ni hotel dovoliti drugim otrokom izstopa iz šole pred koncem šolskega leta, da bi šli n. pr. past; niti najsiromašnejših otrok ni hotel popolnoma oprostiti šolskega pouka. Ker je bil pa Jožef II. v vsem javnem življenju za jednoličnost, tudi ni privolil Židom na Primorskem, da bi podaljšali šolsko dobo do 16. leta; to posebnost je takoj odpravil (1787).

Zidali so tedaj nasledniki Marije Terezije dalje na podlagi Felbigerjeve osnove do »politične šolske ustave«. Krepkeje nego cesarica pa je cesar Jožef II. posegel v cerkveno imetje in odkazal šolam precejšnji del dohodkov razpuščenih

¹⁾ A všteti ni pristojbine za zvonjenje ob hudi uri, niti majhnih daril, n. pr. jajc, klobas, drv itd. Kar dobiva učitelj v surovinah, mora biti dobro in pošteno merjeno; za to skrbi srenja. Vse učiteljeve dohodke pobiraj občina, ne pa učitelj, ter jih njemu izročaj.

²⁾ Wolf, Histor. Skizzen 13.

bratovščin;¹⁾ samostanom ni odvzel dolžnosti, ustanoviti šolo, ako nočejo izgubiti vseh prebitkov v prid šolskemu zakladu, pa tudi koroškim stanovom ni dovolil zgraditi novega gledališča, nego odredil, da je porabiti dotično svoto (18.300 gld.) za šole.

Važna je bila prememba vodstva avstrijskega šolstva. Opat Felbiger ni bil tako priljubljen pri Jožefu II. kakor pri Mariji Tereziji; s svojim samostojnim ravnanjem si je že za časa cesarice nakopal marsikaj sovraštva na glavo in že zdavnaj bi bil padel, da ga ni držala sama Marija Terezija, ki je tudi temu možu nasproti kazala svoje blago srce polno hvaležnosti za usluge, katere je bil Felbiger storil njej in državi. Z njenim sinom pa se kar nič ni mogel sporazumeti, in ko je hotel tudi osnovanje in nadzorovanje vojaških šol potegniti na-se, se je konflikt tako poostril, da je Felbiger odstopil. Naslednik mu je bil kot »generalni ravnatelj narodnega šolstva« duhovnik Gall; ko pa je ta postal (1788) škof v Lincu, je postal duša vseavstrijskemu narodnemu šolstvu naš rojak, stolni kanonik dunajski, Jožef Špendov. Ta mož je vplival potem na naše šolstvo dolgo vrsto let, ne samo v šolskopolitičnem, nego tudi v metodičnem oziru. Bil je nekaj časa katehet dunajske normalke, od 1786. l. počenši je vežbal dunajske bogoslovce v katehети. Najvišja oblast je, priporočujoč ga za namestnika Gallu, poudarjala, »da je kot katehet prvi pokazal zgled in vzor poučevanja, ki je jedini primeren otroški dobi, in ki ga je pozneje vstopivši nadzornik Gall uvedel tudi pri drugih predmetih«. Pozneje je bil prvi namestni rektor dunajskega generalnega semenišča in l. 1788. je postal vrhovni šolski nadzornik niževavstrijski in kot tak je bil svetovalec vladi v vseh šolskih stvareh cele države; bil je zajedno stolni kanonik dunajski. Jožef Špendov je bil prvi sotrudnik pri preosnovi šolstva 1805. l.; 1816. l. pa je odložil šolsko nadzorstvo; cesar pa ga je imenoval stolnim proštom dunajskim. V dekretu čitaš besede: »ob vitae integritatem, morumque puritatem et ob comparata sibi praeprimis de promovenda scholarum nationalium institutione per seriem multorum annorum singularia merita«. Umrl je stoprav 16. prosinca 1840. Žal, da ni Jožef Špendov še našel životopisca, ki bi opisal nepristranski njegovo delovanje v obojnem oziru, v šolskopolitičnem in metodičnem. Upam, da se te dolžnosti napram našemu važnemu rojaku zavé in jo izpolni najprej modrica zgodovine slovenske! Tam bo tudi umestno, govoriti o duhu šolske reforme in šole sploh.

¹⁾ To je neslo na Štajerskem 2800 gld., na Koroškem 600 gld., na Kranjskem 350 gld. l. 1789.

Šolstvo v pojedinih kronovinah vodil je še vedno poročevalec šolske komisije, oziroma gubernija. Za dobe Jožefa II. je to mesto v notranjeavstrijskih deželah zavzemal bivši poročevalec kranjske šolske komisije, grof Edling, ki je bil za to mesto gotovo najsposobnejši. Šolsko nadzorstvo v pojedinih okrajih je pa Jožef poveril novim uradnikom okrožnih glavarstev, »okrožnim šolskim komisarjem«, ki so bili prav za prav najvažnejši činitelj šolske uprave. Spočetka je bil ta uradnik nekak dvoživec; okrožni glavar ga je rabil čisto najprej za vsakovrstne druge opravke in mu je pustil samo malo časa za šolska opravila. Dne 1. avgusta 1788. l. pa je ukazala dvorna kancelija, da se mora okrajni šolski komisar baviti z nešolskimi stvarmi samo tedaj, ako je opravil vse šolske posle. »Nikdar se mu ne smejo oprtati ona opravila kot glavni opravki.« Prevzeli so ti uradniki sedaj tudi tisto nadzorovanje šol, katero so imeli dotlej ravnatelji normalk. Instrukcija za okrajne šolske komisarje (1785) je zahtevala za to mesto šolnikov, ne pa mož, »katerim je ta posel samo lestvica do hitrejšega povišanja«. Z nešolniki so slabo izhajali, n. pr. z novomeškim baronom Grimšičem, ki je imel vedno dosti drugih opravil in je popolnoma zanemaril šole svojega okrožja. Z zahtevo, da bodi okrajni šolski komisar šolnik, so zaprečili časih nameščenje visokorodnih aspirantov za politična upravná mesta. Stroške šolskega nadzorstva so plačevali iz bratovščinskega imetja; a Edling bi bil najrajši dotično svoto (8300 gld.) porabil za izboljšanje učiteljske plače, deželnemu višjemu nadzorniku pa nakazal dohodke kake prebende.

Med najboljše okrajne šolske komisarje je šteti Antona Linharta, o katerem poroča gubernij (17. prosinca 1789), da se je »v tem poslu izredno odlikoval«. V Celju pa je posloval od 1787. l. dalje Blaže Kumerdej; nameščenje njegovo v Celju se je gotovo zgodilo pod vplivom Edlingovim. Po petletnem poslovanju je šel v isti službi v Ljubljano nazaj.

Okrajne šolske nadzornike so podpirali krajni šolski nadzorniki, katere so zvali tudi »šolske prijatelje«. Ti možje, izbrani izmed duhovske¹⁾ in posvetne inteligence, so opravljali svoj »častni posel« navadno jako nečastno, dokler niso poverili tega posla komisarjem nabornih okrajev, ki so si smeli imenovati namestnike. Komisarji so nadzorovali učitelja glede na točno izvrševanje njegovih dolžnosti, na opravo

¹⁾ L. 1783. je vlada sporazumno s škofi poklicala nekatere duhovnike v posebne tečaje za »šolske vizitatorje« pri normalkah in glavnih šolah. V Celju je trajal ta tečaj samo tri ali štiri dni! Napravili so izpit iz »veronauka in dolžnosti šolskega nadzovanja«.

šole itd.; izrečno jim je pa bilo prepovedano, da ne smejo dajati nikdar ukazov, nego smejo samo poročati (graški gubernij 29. avgusta 1787). Baš ti »šolniki« pa so največ zmešnjav povzročili pri šolstvu, samovoljno pretiravajoč vladne ukaze, katerih duha često niso umeli, ker niso imeli nobenega pojma o metodiki in se tudi niso brigali zanjo.

Kako se je razvijalo narodno šolstvo v tej dobi v po-jedinih kronovinah, tega ne bomo slikali po kronovinah, nego navedemo v kratkem pregledu nekatere ovire, s katerimi se je posebno morala boriti šola v tisti svoji detinski dobi.

Jožef II. je natanko določil prispevanje za šolske zgradbe; a moral je često tolmačiti ali popolnjevati svojo naredbo. Prepir zaradi šole v Mali Nedelji n. pr. je dal 1786. l. povod, da je dvorna kancelija odločila: šolo zidaj patron, stroške za kurjavo, knjige, stanovanje in opravo plačuj v cesarskih mestih »domestikum«, pri drugih pa grajščinska gosposka. Dve leti pozneje so pa na predlog mariborskega okrožnega glavarstva in gubernija to zopet morali še natančneje določiti: drva za šolo dajaj gosposka, ako ima svoje gozde, n. pr. šest sežnjev na leto, za polovico jo odškoduj cerkveni patron, podložniki pa naj posekajo, razcepijo in zvozijo drva; kjer pa ni gozdov, naj se pa stroški za drva razdelé med te tri stranke. Prišlo pa je skoraj v vsakem pojedinem slučaju do nove pravde o dolžnostih srenje, gosposke in cerkve napram šoli.

Prenapetim zahtevam oblasti je moral cesar sam tu in tam ugovarjati. L. 1787. je poučil notranjeavstrijski gubernij, da ne gre siloma jemati kmetu sveta, potrebnega za stavbišče šoli; če ni zlepa doseči sporazumljenja, je izbrati drugo stavbišče, »kajti v takih slučajih se je skrbno ogibati vsakemu moranju, če ne, bi se vzbudila mržnja zoper šolstvo in kmet bi mu bil še bolj neprijazen«. Zgodilo se je tudi, da se je moralo naravnost z Dunaja prepovedati, da se ne sme rabiti šolska soba za — mesnico (1785).

Cerkvene patrone je hotel cesar primorati, da prevzémó tudi za šolo velika bremena; temu so se marsikateri izognili s tem, da so se odrekli patronovim pravicam, n. pr. grof Thurn v Proseku. Saj bi bilo to breme često res neznosno; gubernij tržaški je poročal 1785. l., da bi moral nekateri grajšček skrbeti za več, dà celó za 12 do 25 šol, tako da bi dotični prispevkì vkup snedli ves letni dohodek. Admontski samostan bi moral zidati 19 šol, stroške so pre-računili na 47.761 gld., vsled priziva so dovolili, da samostan dovrši samo šole, katere so že začeli graditi (1788). Za tržaško okolico bi bil tržaški magistrat mogel več storiti, nego tržaški kanoniki pri »svojih siromašnih dohodkih«. Škof tržaški bi

imel prispevati za bazoviško šolo, a se je tudi branil. Župnik v Laškem Trgu je bil patron šestorici župnih cerkvá, tudi rateški; seveda se je tudi branil ogromnih stroškov za toliko cerkev, tembolj, ker je bil samo patronski reprezentant, ne pa patron suo jure (1790). Kako v teh razmerah dobiti potrebnih sredstev za šolo? Kjer plačujejo šolnino, tam kmet ne pošilja otrok v šolo, in učitelj je brez dohodka. Mesto šolnine je bolje uvesti šolski davek, a nizek, in ozirati se je na število glav vsake obitelji; to bi neslo 6000 do 7000 gld. na leto, potem bi nekaj še vrgle zapuščine itd.

Na Dunaju so pa rekli, da ostanejo prispevki patronov, srenj in gosposk ¹⁾ za ustanovitev šol; imenoma ima mesto tržaško kot gosposka dolžnost, ustanoviti šole v tržaški okolici; ako bi se ustavljala, se primoraj storiti, kar ji je dolžnost. Pa tudi to je malo izdalo; l. 1789. toži gubernij tržaški, da je na Primorskem stoprav 10 trivijalk, vštevši nunske šole v Trstu, Gorici, Korminu, dekliški šoli v Gorici in Gradiški in židovski šoli v Trstu in Gorici. Saj je pa bilo res nemogoče osnovati toliko šol, kolikor je bilo župnij, ali osnovati šolo tam, kjer je bilo v okrožju polurnem neko gotovo število za šolo godnih otrok. Zato je rekel gubernij tržaški, da bode zadoščala po jedna šola v središču grajščinskih gospodstev (Jurisdictionbezirk), in da se uvedi pol-dnevni pouk in pobiraj jako skromna šolnina. Pri tej priliki se je pokazalo, da se tolminska gosposka ni še nič bolj vnela za šolo, kakor za časa Torresovega; branila se je plačati bornih 27 gld. 48 kr. za prve potrebščine tolminske šole. Včasih je pa tudi katera gosposka, oziroma srenja kljubovala državni oblasti na nam danes nedoumen način, kakor toži okrožni šolski komisar Kumerdej glede teharske občine, ki je bila seveda sama svoja gosposka (Edeltum Tüchern) in se je dolgo časa branila zidati šolo; potlej je nabavila nekaj gradiva, a zidati ni začela, nego zopet prodala gradivo. Obetali so, da dadó učitelju vse, kar mu bo treba, a ko je prišel učitelj, je moral kmalu zopet pobrati kopita, ker ni hotel biti — kakor trdi Kumerdej — župnikov strežaj; ko je prišel nov učitelj, ni bilo najti ni zanj v celih Teharjih niti jedne sobice.

Ako je državna uprava naletela na take težkoče, je včasih odjenjala; ko je tržaški magistrat bil osnoval dve nemški in dve italijanski trivijalki v mestu, so rekli na

¹⁾ L. 1791. je tožil okrožni šolski komisar goriški, da ne mara korminski grajščak grof Delmestri „nemške šole, ker je sovražnik nemščini“. Na Dunaju so pa rekli, da naj se le prisili grof, da stori, kar je njegova dolžnost.

Dunaju, da te šole zadoščajo za tržaško mladino, saj uspeva tudi elementarni razred dobro in preskrbuje normalno s svojimi »jednakomerno« izšolanimi laškimi in slovenskimi učenci. Za okolico so bili veleli ustanoviti trivijalko na Proseku; potrebni sta se jim zdeli tudi šoli v Bazovici in na Opčinah, a gubernij tržaški je podpiral magistrat, ki je trdil, da tam ni nikjer primernih poslopij, in da sploh v okolici ne gre osnovati šol, ker ni novcev. Ta argumentum je končno obveljal; dasi je gubernij tožil in tožil, da ima ozemlje tržaškega gubernija tako malo šol, in da se nikdo ne briga za to prevažno stvar, ostalo je vendar vedno pri »starem« celó po mnenju takih ljudi, ki zadovolé s še tako neznatnimi uspehi.

Napredek pa je le mogoč tam, kjer se dobrim nameram vlade pokori narod; kjer ne najde vlada pokorščine, mora upotrebiti strogost. Marija Terezija ni rabila rada sile, sosebnó pri šolskih reformah ne, da bi ne izzvala upornosti narodove. Drugače je mislil Jožef II.

Jožef II. se ni tako plašil prisilnih sredstev, kakor mati njegova; ljudi je treba prisiliti, da so srečni, to je bilo njegovo načelo; to je upotrebljeval tudi pri šoli napram roditeljem, ki niso hoteli pošiljati otrok v šolo, ali pa so jih pošiljali samo jako neredno. L. 1785. je odredil na predlog notranjeavstrijskega gubernija, da je vzeti vsem siromakom miloščino iz ubožnega zaklada, ako ne pošiljajo otrok v šolo; premožnejšim roditeljem je naložiti dvojno šolnino, kjer se ne plačuje sicer nič šolnine. Denarnih glob pa jožefinska vlada načelno ni nalagala siromašnim ljudem, n. pr. kmetom in rokodelcem; kaznovali so jih s tlako pri javnih delih ali pa tudi z — batino, kakor je to cesar dopustil 12. listopada 1787 glede »popolnoma revnih roditeljev«; povod so mu dale pritožbe tržaškega gubernija. Okrožnim glavarstvom so vedno in vedno trobili: Prisilite stariše, da ne zadržujejo otrok od šole; poučujte jih ustno in v okrožnicah; da bi se to omogočilo tudi najrevnejšim obiteljim, so na kmetih uvedli poldnevni pouk;¹⁾ sedaj so se nadejali, da dadó roditelji vsaj za pol dneva dopusta otrokom, da gredó v šolo, popustivši domača dela. Čeprav pa je zval Špendov izgovor revnejših ljudi, da zarad bede ne morejo storiti niti tega, golo pretvzo, vendar niso mogli povsod izvršiti cesarjevega ukaza; kmet je vendar rajši pošiljal otroke živino past nego v šolo, ali pa je dal sina rokodelstva učiti, ne da bi ga bil pošiljal v šolo vsaj nekaj let. Tu so bili zaman tudi cesarjevi ukazi, da ne sme

¹⁾ Razdelili so šolarčke v vseh trivijalkah v „Buchstabenkenner“ in „Buchstabierer“.

nobena rokodelska zadruga imenovati vajenca pomagačem, ako nima predpisanega šolskega spričevala.¹⁾ Vendar pa ni hotela vlada odobriti nasveta ravnatelja Fricka, da je bodoče rokodelske učence prisiliti, da pohajajo vse tečaje normalke. Preostri niso smeli biti okrožni uradi s tistimi stariši, ki niso hoteli pošiljati otrok v šolo ob odpravljenih praznikih, kateri so veljali ljudem še vedno za praznike. Dunajska vlada je dovolila notranjeavstrijskemu guberniju v takih slučajih kaznovati ljudi samo s podvojenjo šolnino, »kajti sicer bi še pomnožil mržnjo proti šoli, ker ravnaajo ljudje po načelih, katera morejo premagati samo čas in pa boljši pojmi, katere naj bi širili duhovniki«.

Gotovo je, da so slabega napredovanja sokrivi bili v mnogih krajih vladni organi sami, deloma nemarno izvršujoč cesarske ukaze, deloma pa tudi pretirajoč jih. Izrečno glede Kranjskega je grajal šolski nadzornik Špendov, da so osnovali šole v takih krajih, kjer je bilo samo 12 do 15 za šolo godnih otrok. Vlada je prišla do uverjenja, da ne gre osnovati novih šol, dokler ni zajamčen obstoj že ustanovljenim šolam in sosebno, dokler primanjkuje za šolo najpotrebnejšega — učiteljev, zakaj niti za denar ni bilo takrat večasih dobiti dobrih učiteljev.

Normalke so izvežbale pičlo število učiteljev, in še med temi je bilo več plev nego zrn; par tednov trajajoči pripravniški tečaj ni preustrojil ni starejših ni mlajših »učiteljev« v »pedagoge« s potrebno znanstveno in metodično sposobnostjo;²⁾ boljših glav pa tista borna plača ni mogla privabiti v vrste učiteljev. Zato so morali misliti na primerne pomočke za silo.

V nekaterih deželah so želeli porabiti za šolski pouk gojence generalnih semenišč. L. 1788. je sklenil gubernij tržaški osnovati več novih trivijalk v avstrijski Istri (Pazin, Pičan, Kastva, Žminj in Cattignana) in je zahteval za učitelje šest gojencev generalnega semenišča. Jožef II. je odbil prošnjo, češ, da bodo šli mladi bogoslovci po dovršenih študijah takoj v dušno pastirstvo. Sedaj (1789) je gubernij ponovil prošnjo, zahtevajoč tistih šest bogoslovcev za učiteljski in kaplanski posel in nadejajoč se od njih

¹⁾ Izvzeti so bili vajenci iz krajev brez šol. Proti onemu ukazu so se n. pr. jako odločno postavile po robu ljubljanske zadruge; branile so se sprejeti ga, tožeč o neredu v cerkvi pri krščanskem nauku; dečki so se vedli tam tako razposajeno, da je izpovedal neki mojster, da je prišel njegov sin oni dan „brez kite domov“. Laib. Schulztg. 1893. 179.

²⁾ V Celovcu celó tri leta niso nič vežbali pripravnikov (1787 do 1790). V Mariboru so pa ravnatelj po polčetrtoletnem poslovanju še jedenkrat pozvali v pripravniški tečaj v Gradec in ga potlej odslovili.

največ uspeha, kajti sedaj ima »Istra komaj pet duhovnikov, ki znajo nemški«; kjer se bodo osnovale šole, je pa tudi treba kaplanov. Da so pa šole tam potrebne, to je dokazoval gubernij tako-le: »V Istri je stanovanstvo še jako surovo in brez omike, kakor smo videli natanko povodom uvedanja katekizma v ilirščini, katero je velel dvorni ukaz z dne 6. novembra.«¹⁾ Šestorica seminaristov bi že rada nastopila nova mesta, če ne, izgubi veselje do šole, »saj ni bilo lahko jih pregovoriti«; ker znajo dosti jezikov in hočejo služiti za pičlo mezdo, ki ni v pravem razmerju s sposobnostjo teh mladeničev, je treba takoj sprejeti ponudbo. Ako bodo ljudje imeli domače šole, ne bodo več pošiljali otrok v benečanske kraje, v Koper in Dalmacijo. »Je li mar čudo, da opazujemo pri večini Istrijanov samo benečansko mišljenje (kakor je to opomnilo že 1784. l. poročilo o šolski vizitaciji)? Da ne bi pohajali podložniki tujih šol, so se ustanovile v dednih deželah tu in tam celo visoke šole; tem laže bi bilo osnovati trivijalke, ki stanejo jako malo.« Če je cesar dovolil 139.000 gld. za državne stavbe v Istri, tem gotoveje dovoli tistih 1800 gld. za šole; čez nekaj let bodo ljudje sami podpirali šolo, uvidevši, kako je koristna. »Rajše naj se opusté vse šole po drugih kronovinah, nego da bi se puščala brez šole ta deželica, ki je zarad meje in iz drugih . . . razlogov prevažna, a se je doslej zanemarjala.« Šole poučé narod o dolžnostih napram vladarju in ga rešijo predsodkov, »katere mu, žal, le pregloboko vceplja večina ondotnih dušnih pastirjev«; to je uvidel tudi proš pazinski. Tudi glede vojaščine bo šola koristila, kajti sedaj se mladeniči samo zato bojé vojaške službe, ker ne znajo nemški, in zato bežé v beneško Primorje, tam se potem naselijo in so torej izgubljeni za našo državo. Tako so izgubili v Lovrani, Volovskem itd. najboljše mornarje. Guberniju bi seminaristi najbolj dobro došli, ker so večji katehetiki in novi metodi, in »ker ne vpliva na narod, kakršen je doslej še istrski, resnica kot resnica, temveč samo zato, ker se mu bo predavala po duhovnikih in domačinih; to je istina, ki jo jasno potrjuje zgodovina prosvete vseh narodov in vsakdanja skušnja«.

Dvorna komisija za duhovske stvari ni bila za predlog gubernija: Kakor se ne sme porabiti dohodek verskega zaklada, ki je itak prepričel, za šolske stroške, tako tudi ne kaže bogoslovcev odvracati od duhovskega poklica, najmanj pa v Istri in na Kranjskem, ker je zarad jezikovnih razmer osobito v teh deželah težko dobiti za dušne pastirstvo spo-

¹⁾ Kdo nam pojasni dogodek, katerega ima vlada tu v mislih?

sobnih oseb; saj bogoslovci tudi niso izvežbani za šolo, niti ni dokazana potreba nameščenja kooperatorjev.

Dvorno knjigovodstvo pa je pritrnilo guberniju, seveda s prav čudnim, a za ono in še dokaj poznejšo dobo značilnim razlogom, češ, da je dobilo fasije onih šest župnij, za katere je osnovati šole, fasije pa so pisane »v italijanščini, in uprav ta okoliščina dokazuje, da je tam treba namestiti za kaplanske službe seminariste, da se ondi razširi nemščina (kajti seminaristi znajo popolnoma i jezik i novo metodo)«. Verski zaklad bi dajal za šest kaplanov 900 gld., študijski zaklad pa za poučevanje 900 gld. doklade.

Dvorni kanceliji pak se ni mudilo, zato je odklonila vse nasvete, dostavlja je, da se uvedi tam doli šolstvo po okoliščinah in času brez izrednih naprav in z rednimi denarnimi sredstvi; največ uspeha se je nadejala dvorna kancelija od »vpliva boljšega mišljenja, od časa in soseben od zgleda bodočih, bolje izobraženih duhovnikov«. Ker pa ni šlo vse odlašati na prihodnost, so napravili v Istri neki drug poskus: namestni ravnatelj generalnega semenišča, Nikola Peršič, se je sam ponudil, da hoče iz same ljubezni do domovine potovati po Istri in tako nekako »ambulando« kolikor toliko poučiti duhovnike v novi sokratiški metodi. To se mu je dovolilo. Pazinski in lovranski dekan sta ga podpirala, pozvavši svojo duhovščino k temu pouku; duhovniki so prišli res vsi brez obotave; isto se je zgodilo v škofiji gradiščanski po letu 1789. Gubernij je poročal (21. novembra 1789), da se sicer mnogo ni doseglo, a da »je ta poskus prepričevalen dokaz, da se bodo istrski duhovniki trudili izpolniti svojo dolžnost in da bodo poučevali mladino«. Že sedaj bo mogoče otvoriti redne šole v Lovrani, Pazinu, Pičanu in Boljuni, kjer bode namestiti izprašane učitelje, duhovnikom pa prepustiti veronauk. Gubernij se nadeja, da odslej gosposke, duhovščina in srenje rade kaj storé za šolstvo, in da se bode šolstvo odslej bolj razširjalo po Istri. Na Dunaju so odobrili Peršičevo delovanje in so ga pohvalili; pohvalili so pa tudi ostale istrske duhovnike (9. grudna 1789).

Nič boljše sreče ni imel grof Edling, oziroma graški gubernij s poskusom, pospešiti izvežbanje učiteljev po gojencih generalnih semenišč. Ker je vlada velela (1786) pošiljati vsako leto tri bogoslovce iz Gradca na Dunaj, da se tam naučé normalne metode in katehizovanja, so mislili nekateri, da poverijo tem možem važnejšo ulogo pri šolstvu; a varali so se, kajti oni trije so ostali v semenišču kot prefekti. Edling je nasvetoval (1789), da je poslati tiste bogoslovce kot kaplane v okrožna mesta, kjer so šolski ogledi in »vzorne« (»zgzledne«) šole; tja bi bilo poslati potem vse duhovnike iz obližja, da

jih oni bivši gojenec generalnega semenišča tri mesece poučuje v novi metodi; stroške bi jim povrnile cerkvene blagajnice ali pa jezuitski zaklad. Na Dunaju so pa ta nasvet ravno tako odločno odbili, češ, da je popolnoma neumesten, kakor drugi nasvet, da je izvežbatí najboljše učitelje v normalki v Gradcu, ti naj se imenujejo »vzornimi« učitelji in naj vežbajo potem druge učitelje, in sicer ob počitnicah; stroške bi plačali stanovi, ker bi imela korist od te naprave vsa dežela. Pri tej priliki se je omenilo, da je bil v Celovcu normalčni ravnatelj, ki ni nikdar pohajal normalke; torej se je samouk izvežbal.

Za poučevanje so nameščali tudi sedaj redovnike; a tožili so, da samostanski predstojniki najboljše menihe nameščajo v dušnem pastirstvu, dočim nasvetujejo za šolo večinoma kakega izvrženega in za samostanske posle nesposobnega moža; od takega izmečka se ni nadejati nobenega dobrega učiteljevanja (graški ravnatelj Frinckenberg 25. junija 1774). Temu so hoteli pri guberniju in dvorni kanceliji priti v okom z naredbo, da mora iz samostanov okrožni glavar izbirati dotične redovnike-učitelje in posebno gledati na to, da je dotičnik popolnoma zmožen za šolstvo, da je zgovoren in »ima zdrave prsi«.

Zahtevali so strogo enojnost pri katehizovanju v cerkvah; zabičevali so duhovščini, da se točno drži predpisane metode in »ne vpletaj bedarij in izmišljenih pravljic; če se to pa vendar pripeti, je takoj naznaniti guberniju, ki kateheta nemudoma odstavi« (1784). Ker je za učitelje bila trda, so dovolili, da vežbajo goriški piaristi sposobne mladeniče pol leta ali celo leto v novi metodi; dovolili so takim mladeničem celó po 6 gld. mesečne podpore iz šolskega zaklada (1785). Celjsko okrožno glavarstvo je pa nasvetovalo nameščenje zmožnih meniških bratov (lajikov) za učitelje na trivijalkah (1786); gubernij je pohvalil nasvet, »kajti njih število ni sedaj, ko se je toliko redovnikov uvrstilo med dušne pastirje, v nobenem razmerju s številom redovnikov-mašnikov, pač pa nalaga njih vzdrževanje narodu vedno večje breme, ne da bi imel národ od njih katere koristi, marveč celo škodujejo s svojim beračenjem dohodkom ubožnih zakladov«. Dvorna kancelija je (9. grudna 1786) pritrdila temu nasvetu, dostavši pogoj, da se je omejiti na brate-nemašnike razpuščenih samostanov, ki pa morajo napraviti izpit in dokazati, da znajo lepo pisati in »imajo potreben pojem o deželnem in nemškem jeziku«; izpit je bil potreben, ker so bili oni bratje-lajiki večinoma rokodelci, izmed katerih nekateri niso znali ni čitati ni pisati. Končno jim je dvorna kancelija še

izrečno priporočevala »uljudno vedenje« in »potrebno potrpežljivost« z učenci.

Omenili smo že, da so 1779. l. prevzeli piaristi goriško normalko; prevzeli so s to šolo vred tudi nadzorovanje kmetiških šol. Rada bi bila vlada tržaško normalko optala minoritom, a red ni imel za višje razrede dosti sposobnih mož, za elementarnico pa niso mogli namestiti minoritov, ker niso znali dosti slovenski in italijanski. Mestni šoli v Mariboru in na Ptujem pa sta dobili minoritske voditelje in učitelje (1782). V Kamniku so izročili trivijalko frančiškankom; za plačilo so jim izročili dohodke nekoga beneficija sv. Trojice, ustanovljenega 1458. l. Sprožil je to naredbo nadduhovnik Taufferer že 1780. l., pritrčil mu je grof Edling; in oba sta končno vendar (1783) dognala stvar vkljub ugovorom gorenjskega nadduhovnika, mestnega sveta kamniškega kot upravitelja ustanove s pravico prezentacije, deželnega glavarstva in dvorne kancelije. Mesto je bilo oddalo ustanovo nekemu duhovniku Jenčiču, ki se je zavezal rade volje, da hoče poučevati; sedaj so beneficij izročili frančiškankom, ki so šolo kmalu preosnovali v glavno šolo;¹⁾ prejšnjo prošnjo za glavno šolo so na Dunaju odbili, češ, da ni za glavno šolo potrebne zaloge. Jako pohvalili so nune v Škofji Loki zaradi dobrih šolskih uspehov. Včasih so spodbujali redovnike s častnimi darili, n. pr. po nasvetu Špendovovem s tremi cekini (1789).

Ponavljati nam je pa tukaj, kar smo že omenili jedenkrat: dasi je duhovščina — tako svetovna, kakor samostanska — glasom mnogih vladnih izjav in vzpričo drugih faktov v veliki večini podpirala šolsko politiko vlade, je vendar vlada sama zakrivila, da je duhovščina čim dalje manj mogla sodelovati z vlado pri dovrstitvi šolstva, kajti vsled cerkvenopolitičnega toka jožefinskega je padalo prehitro število duhovskega naraščaja, redovnikov pa je tudi jelo primanjkovati, dočim sekularizovano cerkveno in samostansko imetje ni moglo (vsled slabega gospodarstva) izvrševati nalog, katere mu je stavila vlada. Pomanjkanje duhovnikov čutili so kmalu tudi pri šoli, sosebno ker je nedostajalo celo katehetov. Ko so (1794) od škofa krškega zahtevali kateheta za celovško normalko, je rekel, da ga nima, pač pa da mora pogrešati dveh duhovnikov, »ki sta na ljubljanskem liceju za bogoslovska učitelja«, letos pa že »celo leto počivata, ker nimata itak nič slušateljev«. Tožil je, da ima v semenišču 12 mla-

¹⁾ Prim. Stiasny, Kamnik. Tisti beneficij je imel nekatere urbarske pravice, katere so cenili na 2342 gld. in jih prodali, da se bodo mogli frančiškani popolnoma posvetiti šoli.

deničev, dočim potrebuje, za dušno pastirstvo vsako leto najmanj 15 novomašnikov.

Marsikaterega duhovnika je vlada pohvalila zaradi pospeševanja šole, n. pr. župnika Tacola v Kamnu v Podjurski dolini, ki je podaril šolskemu zakladu 100 gld. Pohvalili so župnike v Tolminu, pri Sv. Križu, v Sp. Polzkavi, Konjicah, v Poljčanah, pri Sv. Rupertu, pri Novi Cerkvi, katehete v Sp. Polzkavi in Vojniku. Konjiški župnik je sam plačeval učitelja; župnik pri Sv. Barbari v Halozah je sam poučeval, ker ni bilo učitelja, nakupil je tudi knjige otrokom; župnika v Mengišu in Moravčah sta izpraznila sobo v župnišču za šolo, dokler ne zgradé šolskega poslopja; župnik grabštajnski je daroval železnokapelski srenji svojo hišo, da nastani v nji šolo. Da pa gre duhovnikom za šolski pouk tudi nekaj nagrade, na to je n. pr. tržaška vlada pozabila, in stoprav z Dunaja so ji morali poslati poziv, naj nagradi župnika Skalina v Kobaridu za trud v šoli.¹⁾ Celó ubogi novomeški frančiškani so morali (1790) moledovati za prispevek, ker so učili v glavni šoli.

Za jožefince je bila cerkvena uprava le nekaj oddelek državne uprave, in duhovnike so smatrali torej javnimi državnimi funkcionarji, s katerimi sme državna oblast samostojno razpolagati. Zato je stavil okrožni glavar postojnski (1789) predlog, da naj duhovnik opravlja vso učiteljsko službo, torej poučuje tudi vse predmete, ne samo veronauk. Špendov pa ni odobral tega »sicer uvaževanja vrednega nasveta«, kajti »se tolikrat slišijo tožbe, da je premalo duhovnikov«; prepuščaj se rajše taktu vladnih organov, če morejo »zlepa« kaj opraviti. Upiral se je Špendov tudi zahtevi, da je poklicati v pripravniški tečaj ljubljanski vse duhovnike, tudi iz najbolj oddaljenih krajev in tudi stare in take, ki nimajo nobenega pomožnega duhovnika; oportunistu Špendovu se je zdel tak ukaz nevaren, ker bi vzbudil toliko nevolje in zdražbe, »da bi trpela šola več škode, nego bi ji koristilo tisto novo znanje duhovnikov« (1790).

Jako rada je videla vlada, če je kateri duhovnik dal natisniti svojo propoved, v kateri je roditeljem priporočal šolo; take propovedi je dal cesar širiti med občinstvom.²⁾

¹⁾ Zabeležiti nam je pa tudi imena za šolo vnetih kmetov. Vavpotič pri Sv. Križu na Štajerskem je vzel šolo pod svojo streho in dajal otrokom jesti; ravno tako Martin Golob in Šimen Peruho. Mih. Osterc v Stari Vasi je vozil sina tudi v najhujšem mrazu v šolo; sosedje so ga kmalu posnemali. Dva kmeta pri Radgoni sta nosila po snegu otroke v koših v šolo; drug kmet je naložil otroke cele vasi in jih peljal v šolo. Take zglede je vlada razglašala in dotične kmete odlikovala s srebrno svetinjo. (Wolf. Josefina 16).

²⁾ Gl. Laib. Schulztg. 1893. 181.

Časih se je kateri samostanski predstojnik čudno vedel, n. pr. opat žiški. Ker je bilo v samostanu nekaj upora, je privatnim pótem prosil vlado, naj mu naravnost ukaže, da privredi konjiški »rotovž« za šolo in nekaj prispeva za učiteljevo plačo. Ako mu to zaukaže vlada kot »dolžnost«, bode se mogel pozivati na to napram samostanu (1781). Vlada mu je seveda rada storila to uslugo.

L. 1787. je vlada zapovedala, da morajo dekleta, vzgojene s pomočjo ustanov, v samostanih in drugih zavodih služiti vsaj šest let kot javne učiteljice; a ta poskus se je tako hitro izjalovil, da je vlada že 1790. l. preklicala svoj ukaz. Pomagali so si pa še dalje s cerkovniki in orgljarji, deloma s takimi, ki niso bili nikdar hodili v pripravniški ali metodični tečaj na kateri normalki ali glavni šoli. Pri nameščanju učiteljev so srenje, oziroma župniki in gosposke ali patroni često malo gledali na taka spričevala, nego vse bolj na sposobnost za cerkovniško ali orgljarsko službo. Kaj bi moral torej učitelj vse znati? Poučevati, orgljati, gosti, peti, opravljati mnogotera cerkvena opravila (pri krstu, pogrebu itd.), spisovati srenjske stvari itd.¹⁾ Vse to pa naj bi znal in opravljal za — prosjaško plačo! Uvideti so morali sčasoma, da je to kopičenje najrazličnejših poslov huda ovira za razvoj šolstva. Blaže Kumerdej je posegel vmes (18. marca 1787), pritožil se je, da »ovira (v celjskem okrožju), kjer je itak jako malo glasbeno izvežbanih in spretnih učiteljev na kmetih že zarad razlike jezikovne, razvoj šolstva posebno to, ker je večina prosilcev nevešča orgljanju. Najsposobnejši učitelj ne dobi službe, ker zahtevajo srenje večinoma po stari navadi takozvane »schulmeistree«, ki znajo tudi orgljati in gosti«. Če to obvelja, ne bo napredka pri šoli, v kolikor je ta zavisen od zmožnih učiteljev. »Nameščali bodo rajši take ljudi, ki so slabi učitelji, a dobri godci; kako bo pa potem s poukom v šoli?« Seveda so tu in tam ustanove za orgljarje-učitelje, a Kumerdej dvomi, da bi imele srenje od takih dobrih orgljarjev več koristi nego od dobrih učiteljev. Tu navaja razloge, ki so čisto nepokvarjeni odmev tedanjega cerkvenopolitičnega sistema: I. »Če se natanko izvršujejo najvišje cerkvenopolitične naredbe, se božja služba dovolj proslavlja; treba je samo za to skrbeti, da je cerkev

¹⁾ Sevničanje so se pritožili 1782 l., da imajo sicer „einen Schulmeister, an ihm aber keinen Lehrer“, ker se je večkrat ustil, da poučevanje otrok ni njegova dolžnost, kajti on ne more opravljati dobro šoiskega posla, ker ima poleg tega trojni posel: kot tožni pisar, desetiški pisar in najemnik desetine; zato mora poučevati naše otroke rajhenburški učitelj „nicht nur pro elementali classe, sondern gar in den alphabetischen Gründen“. Gubernij je s pomočjo domače gosposke namestil rednega učitelja.

snažna, da je preprosto okrašena, da je vedenje v cerkvi tako dostojno, kakor velevajo predpisi itd., potlej pobožnost obvlada vsakoga, kdor vstopi med srenjo, zbrano k božji službi, ne da bi bilo treba spodbujati ga s kora doli z godbo, ki je na kmetih itak navadno slaba.« 2. Tudi samo petje more srenjo ravno tako navdajati s pobožnostjo kakor godba. 3. Mnogo je še srenj, ki nimajo orgelj. 4. »Občine zahtevajo godca-učitelja tudi zato, da jim gode pri svatbah, pojedinah itd.; baš to pa prepovedujejo naredbe učiteljem popolnoma. Srenje skrivajo za prošnjo za godca svojo mržnjo zoper šolo, a te mržnje ne smemo podpirati, sicer bi se utegnilo zgoditi, da dá šolski patron prednost godcu-učitelju pred zmožnejšim učiteljem, kar bi bilo na očividno kvar šolstvu.« Kumerdej zahteva tedaj odločne naredbe, da godbena izurjenost ni pogoj nameščenju za učitelja. Grof Edling je kot poročevalec štajerske šolske komisije podpiral nasvet Kumerdejev, sklicujoč se na svoje skušnje kot bivši kranjski poročevalec: tam so včasih samo zato zahtevali godca, da bi preprečili nameščenje učitelja in otvoritev šole; tudi on smatra znanje godbe z ozirom na novi cerkveni red za nepotrebno, da orgljanje se mora odpraviti, ker ovira pravo pobožnost v cerkvi, in ker bi se tudi prištedilo nekaj pri šolski zalogi.

Dvorna kancelija je ugodila Kumerdeju in Edlingu⁴⁾ in je prepovedala zahtevati od učitelja spretnost v orgljanju.

Glavni vzrok pomanjkanju učiteljev je bila preborna učiteljska plača. Na papirju je sicer bilo zapisano, da je povišati plačo na 130—150 gld., reklo se pa ni, ali znašaj plača toliko z všteto šolnino vred ali brez nje; še večja sitnost pa je bila ta, da nihče ni vedel prav, iz katerega zaklada je vzeti tisto plačo. Zato je ostala plača večinoma neizpremenjena, ali pa se je zvišala samo neznatno; zato so bili še učitelji, ki so imeli manjše dohodke nego vaški črednik. In pri vsem tem je zahtevala vlada, da pohajajo vsi učitelji normalko ali glavno šolo, ne da bi zadostno skrbela za sredstva, kako to zahtevo spraviti v sklad z mezdo učiteljsko: ono povelje je moralo ostati torej na papirju, učitelj pa brez zadostne izurjenosti v novi metodi (1789). Notranje-

⁴⁾ Dvorni dekret 14. julija 1787. l. navaja pa samo dva vzroka: 1.) da novi cerkveni red tudi brez godbe spodbuja duha k pobožnosti, 2.) ker učitelji-glasbeniki ne godejo samo v cerkvi, nego tudi pri svatovščinah in pojedinah, „sramoteč učiteljski stan in trateč na razuzdani način čas, nujno potreben za izomikanje mladine“. Ako pristojni činitelji srenjam dobro raztolmačijo prave razloge te naredbe, bodo srenje morale uvideti, da „jo je zgolj blagor mladine povzročil“.

avstrijski gubernij je opetovano slikal »neverjetno bedo,¹⁾ v kateri zdihuje ogromna večina učiteljev«. Ta beda je bila taka, da je mnogo učiteljev dalo slovo šoli; to je zopet malo spodbudilo oblasti, da so podpirale prošnje učiteljev za boljše plačo; najrajši so ostali v službi tisti učitelji, ki so bili za nič, kakor toži dvorni svetnik Dorpfeld, poročujoč 1789. l. o šolah notranjeavstrijskih. Včasih niso šolski nadzorniki niti smeli pokarati okrožnih šolskih komisarjev zaradi nedostatkov pri tej ali oni šoli, ker so vedeli, da bode dotična gosposka, n. pr. novomeško glavarstvo, po pravici mogla reči, da naj dadó za učitelje najprej poštene plače, potem naj pa karajo. Špendov sam je priznal (24. avgusta 1789), da manjka učiteljem na kmetih »najnujnejšega užitka«. C. kr. knjigovodstvo je konstatovalo 12. junija 1789. l. na podlagi obširnih poizvedovanj, da so učiteljski dohodki »tako neverjetno pičli, da ni mogoče za nje si kupiti niti najpotrebnejših živil«, kajti so učitelji z 4—8 gld., pa tudi boljše plače nič ne izdajo, ker ima dotični učitelj toliko stroškov za posla in vino, za kantorja in davek, za snaženje svetiljk itd., da presegajo ves dohodek, ali mu pa ostane borih 19 kr. — No, prezreti pa ni, da so v teh fasijah včasih vpoštevali vse gospodarske stroške, celo stroške otroških bolezni itd., na drugi strani pa pozabili na šolnino, ki je bila pa posebno na kmetih silo borna, d čim je moral učitelj požirati preobilo pelina.²⁾ Zato je konstatoval sam Kumerdej, da se posvečavajo učiteljskemu poklicu samo take osebe, ki bi »brez te pičle podpore kar naravnost morale stradati«. Torej obup, ki žene dandanes ljudi v smrt, jih je gnal takrat v — šolsko službo! In s takimi močmi je hotel »prosvetljeni absolutizem« uresničiti svoj vzor narodnega omikanja. O teh ljudeh toži nekoč (1788) gubernij Notranje Avstrije, da so večjidel »surovi, za omiko nedovzetni možje brez skušenj; namestili so jih zato, da dobó rabne cerkovnike, ne meneč se za to, če so zmožni, vbiti otrokom vsaj najnujnejše znanje čitanja in

¹⁾ L. 1794. je poročalo kor. dež. knjigovodstvo, da je usoda „učiteljev po kmetih tako žalostna, da mora izgubiti mladina vse veselje za učiteljski stan“, in deželna vlada je dostavila, „da bode nedostajalo šol, dokler bo manjkalo spretnih učiteljev, poznajočih dobro ves obseg svojih dolžnosti in izurjenih v težki umetnosti, vzgojiti mladino za dobre, krepkosti in koristne ljudi. Kdor ima kaj duha in srca, se pač ne bo nikdar hotel posvetiti učiteljskemu stanu, ako bo videl samo bedo in pomanjkanje mesto primerne plače za tako važen in težaven trud, kajti „učitelji so na kmetih povsod v najhujši bedi in stradajo s svojimi družinami vred“.

²⁾ Slaba je bila časih pa tudi v cesarskih mestih. V Slov. Bistrici je dolgo dobival nekaj plače samo katehet, učitelj pa nič, dasi so mu obljubili 50 gld. in prosto hrano v župnišču; godilo se mu je tako dobro, da je kmalu rajši pobral kopita.

pisanja, še manj pa skrbeč za drugo znanje, najmanj pa za pravno omiko«. Boljših pa normalke niso mogle izvežbati kaj prida, saj je dobil ravnatelj mariborske glavne šole, zahtevajoč učiteljskega pripravnika za pomožnega pristava pri risanju, odgovor (1791), da mu ga ne morejo poslati, kajti dobrega pripravnika ni, ker bi ne mogel živeti, kar pa jih je, so na pol surovi kmetje, mnogi komaj sami znajo nekaj zapisati, kar je podobno črki, in se nauče k večjemu nekaj pojmov v nemškem jeziku in nemški pisavi.

Dohodki cerkovníkov so imeli biti podlaga plači učiteljev; a znano nam je že, da cerkovníki, dasi preprosti in neuki kmetje, večinoma niso mogli živeti brez kakega roko-delstva. Še te pičle dohodke pa je pretela cerkvena politika one dobe zmanjšati. Vlada je prepovedala zvoniti hudi uri, hoditi o božiču in novem letu kadit po hišah. Kmetje so rekli, če ne bo učitelj, oziroma cerkovník več opravljal tega, pa ne dobi doseđanje plače za ta opravila. Vlada je sicer izjavila, da dotična plača še vedno gre učiteljem-cerkovníkom, in da morajo to pravico okrožni uradi krepko braniti (1786); še 1790. l. pa so morali prisiliti občino Kranj, da se je uklonila onemu ukazu. Ta dohodek so dobivali učitelji kot cerkovníki tudi od protestantov, kjer ti niso imeli lastne šole. Štolo pa so morali plačevati katoliškemu župniku in cerkovníku, zadnjemu glasom cesarske naredbe od 21. aprila 1798 izrečno kot cerkovníku. Neka podpora učiteljem je bila ta, da so pri oddajanju štipendij jemali poseben ozir na sinove »iskrenih in spretnih učiteljev«.

Včasih vlada sama ni dajala dobrega zgleda drugim činiteljem. Kostanjeviški šoli je bila po razpuščenju samostana država patron; učitelj je bil zajedno cerkovník s 55 gld. 40 kr. skupnih dohodkov; srenja je ponudila 60 gld. doklade, ako prevzame učitelj še opravke mestnega pisarja in mu tudi gosposka primakne 14 gld. 20 kr., da bo imel 130 gld. Na Dunaju so pritrdili tem nasvetom, samo da je država odklonila tisto njene blagajne se tičočo doklado (14 gld. 20 kr.).

Uradni organi so marljivo zasledovali primernih virov za zboljšanje učiteljske plače. Že začetkom svoje vlade je Jožef II. ukazal, da je pokriti primanjkljaj šolskih zakladov iz podržavljenega jezuitskega zaklada, znižal pa je državni prispevek (20. oktobra 1781); v šolske zaklade so se stekali dalje duhovniški interkalariji, tisti že znani 1% od zapuščin in del prebitkov imovitejših cerkvá in bratovščin. Načeloma so ostali torej šolskim zalogam isti precej suhi viri, kateri že za Marije Terezije niso nikjer prenapolnili šolskih blagajnic; da so šolskim oblastim ukazali varčno gospodarstvo, »zmanjšanje odvišnih stroškov«, je naravno. Koroško deželno

knjigovodstvo je sicer ponovilo zahtevo, da se šolskemu zakladu dovoli odškodnina za tiste mirovnine razjezuitov, katere mu je bila Marija Terezija (1777) odmenila; a ko so združili notranjeavstrijske kronovine in ž njimi tudi jezuitske ali študijske zaklade teh dežel, je zaspala vsa stvar. Šolski zaklad koroški pa je vendar imel prebitek vsled prispevkov bratovščin, in ker so se vanj stekala tudi plačila za kolek novin in brošur; a pri vsem tem je bil pasiven, namreč glede uspehov svojega delovanja. Dobro je bil podprt kranjski šolski zaklad, odkar so se stekali vanj vsi prebitki stanovske blagajne (za trivijalke); zraven je še bilo 350 gld. prispevka za normalko (1787) in 1000 gld., ki so jih stanovi poprej plačevali kmetijski družbi; 1788. l. je pripadlo normalnošolskemu zakladu tudi imetje razpuščene kmetijske družbe (9014 gld.). Sedaj je bil šolski zaklad aktiven, ker so štedili na stroške — šole.

Poskušali so pa nalagati pojedinim cerkvam denarne žrtve za domačo šolo, oziroma porabiti ustanove za ta namen; opomniti pa je, da se je takim nasvetom upirala dunajska vlada, včasih jim je pa vendar ugodila. Tako so dovolili n. pr. učitelju v Maloščah na Koroškem (1791) 40 gld. doklade iz cerkvenega imetja, in sicer z dovoljenjem dvorne kancelije, ki je malo poprej bila pisala, »da se ne sme od cerkvenega imetja nič porabiti za vzdrževanje učitelja, ako nima cerkev že itak te dolžnosti«; te dolžnosti pa cerkev v Maloščah ni imela.¹⁾ Odbili pa so jednako prošnjo glede šole v Št. Lenartu pri sedmih studencih ter nakazali potrebno svoto iz bratovščinskih dohodkov (1793). Za trbiško šolo so najeli sobo (1794) na račun dohodkov cerkve na Sv. Lušarjih. Krški ordinarijat se takim zahtevam ni protivil v vseh slučajih, kakor tudi lavantinski ne. V Velikovecu je bilo znamenje sv. križa, za katero je kanonik Janšič ustanovil 150 gld.; obresti te glavnice je pa želel magistrat 1794. l. porabiti za razširjenje šole in prevzeti ohranitev onega znamenja na mestne stroške. Lavantinski ordinarijat je temu pritrdil, češ, da je Janšič hotel pospeševati pobožnost, in da »se njegov namen najbolj doseže, ako se del one glavnice ali dosedanji prihranki porabijo za prvotno poučevanje mladine, torej tudi za navod h kreposti in poštenosti«; ordinarijat smatra razširjenje šole za »važnejšo potrebo« nego ohranitev znamenja. Vsled tega je vlada dovolila, da se ona glavnica s prihranki vred porabi za šolo, odštevši 50 gld. za znamenje.²⁾

¹⁾ L. 1806. so povišali ondotnemu učitelju plačo od 60 gld. na 100 gld. iz cerkvenega imetja, in sicer vsled prošnje gosposke bekštajnske in župnika.

²⁾ Tako je želel škof, češ, „damit auf diese Weise jeder widrige Eindruck hintangehalten, die allfälligen Irrungen und Ausdeutungen vermieden werden“.

L. 1794. se je imela ustanoviti šola v Ukvah, 1795. l. pa šola v Klobasnici. Obe šoli je hotela deželna vlada ustanoviti na stroške cerkva; se je li to dovolilo, pa ne vem, pač pa so spodnjedravograjskemu učitelju dovolili nagrado iz cerkvenega imetja (1804); priporočal je to škof sam, a samó, dokler ni učiteljska služba združena s cerkveniško.

V Velikovcu je bil (1780) kanonik Finžgar volil znatne svote za ustanovitev družega kanonikata in za plačo kantorju, a nadejal se je, da njegov stričnik postane duhovnik in dobi cerkveno mesto. A stričnik je postal rajši kantor in učitelj, živeč ob 4% obrestih stričeve ustanove (5000 gld.). Da bi zboljšal svojo plačo, je prosil skupno z magistratom zvišanja plače — na stroške ustanove za drugi kanonikat, češ, stric ga je imel tako rad, da bi bil gotovo kantorju volil 10.000 goldinarjev, če bi bil vedel, da nečak hoče biti kantor. Ta čudni razlog je celovški fiskalni urad smatral tako važnim, da je naravnost trdil v vlogi na deželno glavarstvo, da je upati, da vlada usliši kantorjevo prošnjo kar »aus dem Stegreif«. No, dvorna kancelija je pa (1798) z ozirom na jasne določbe Finžgarjeve oporoke kantorjevo prošnjo odločno odbila, češ, da ima ona ustanova ves drugačen namen; zajedno pa je dala ukor fiskalnemu uradu, ker je, »dasi zastopnik milosrčnih ustanov«, zanemaril svojo dolžnost ter nekaj privolil, kar naravnost nasprotuje volji Finžgarjevi. Na ta odlok se je pozival koroški gubernij 1808. l., pa tudi na neki drug odlok, v katerem je dvorna kancelija bila prepovedala porabo cerkvenega imetja za šolska poslopja, češ, da se to ne ujema s prvotnim namenom cerkvenega imetja. Gubernij pa meni, da to ne velja glede porabe cerkvenega imetja za plačo učiteljev, saj je učitelj kot cerkovnik v tesni zvezi s cerkvijo, zastopa često duhovnika pri krščanskem nauku in cerkvenih opravilih in ima dolžnost, z učenci ponavljati krščanski nauk. Vrh tega »pa ni prave (echte) vere, kjer niso duševne zmožnosti razvite in izvežbane; one pripravljajo mladino na spoznanje verskih resnic, jo delajo dovtetno za нравno in versko mišljenje. Učitelj določuje torej mladim srcem in duhovom smer in pripravlja pot katehetu; zato je pa učitelj tudi nujni pogoj, brez katerega ne more učiti (katehet) plodonosno, kakor se tudi učitelj mora truditi, da neposredno s svojim ukom in zgledom pri mladini pospešuje нравnost«. Zato je opravičen nasvet, da se podpiraj učitelj iz cerkvenega imetja. Tako zahteva graški gubernijalni svetnik Jüstel, a z dvornim dekretom (3. marca 1808) je izjavila vlada, da ne more obveljati načelo, katero je gubernij postavil glede porabnosti cerkvenega imetja za učiteljsko plačo. S

tem odlokom, ki seveda ne spada v dobo, tukaj označeno, je bilo to važno vprašanje rešeno, a zaspalo ni.

Ljubljanski okrožni urad je sprožil (1787) poizvedovanje ustanov za »munera catechetica«, t. j. za darila tistim otrokom, ki se najmarljiveje učé krščanskega nauka. Okrožni glavar se nadeja več uspeha od teh premij, ako bi se delile pod javnim nadzorstvom, torej najboljšim učencem javnih šol, češ, da sicer »često jako malo pospešujejo ukrepljenje verskih nazorov v mladih dušah«. A dotična zasledovanja so imela jako malo uspeha, kajti izteknili so samo dve taki ustanovi v celjskem okrožju in po jedno v mariborskem, novomeškem, ljubljanskem in celovškem okrožju, dočim ni bilo nobene v postojinskem okrožju. Tem pótem ni bilo torej nič doseči. Zato je opozoril isti okrožni glavar ljubljanski na ustanove in dohodke za cerkovnike pri onih podružničnih cerkvah, v katerih niso smeli več opravljati božje službe, kjer torej ni bilo več treba cerkovnikov. Starejšim cerkovnikom bi bilo dosedanje dohodke pustiti do smrti, krepkejšim pa je odpovedati službo, naj si poiščejo novega kruha, saj se cerkovnikom župnih cerkev tudi ne godi bolje, ako niso zmožni za poučevanje. A dasi se je ujemal z okrožnim glavarjem tudi gubernij, je zavrгла dunajska vlada nasvet in odredila, da je one ustanove pritegniti verskemu zakladu, in da do njih nima šolski zaklad nobene pravice.

Živeti so pa hoteli že takrat i učitelji! Ker jih ni mogla rediti redna šolska plača, so morali iskati postranskega zaslužka; nekaterim je postala šola postranska stvar; prihajali so v šolo utrujeni, »z vročo glavo«, in potlej — gorje učencem!¹⁾

Novih virov ni bilo dognati, ostala je stara ovira — pomanjkanje novcev, ostal torej tudi stari nedostatek — pomanjkanje učiteljev, kjer niso bile posebno ugodne razmere. Dobrih učiteljev ni bilo dobiti, nasprotno pa tudi niso mogle šolske oblasti prestrogo presoјati delovanja velike večine učiteljev. Navidezno so rešili tisto »jednoličnost« pri šolstvu, a v resnici je ni bilo. Pač pa so se protivili nasvetom, ki bi bili načeloma podrli ono navidezno jednoličnost. Kranjski deželni šolski ogleda je nasvetoval n. pr. nameščenje potujočih učiteljev (Gaulehrer); Špendov je podrli ta načrt ravno tako, kakor nasvetovano nameščenje dosluženių vojakov, »ako le znajo čitati in pisati«; dasiravno so tu in tam malo priučili vojake učni metodi, vendar takih učiteljev vlada ni marala.

Neka in ne najmanjša ovira osnovanju narodnih šol je bila nezmožnost tedanjega vladnega sistema, rešiti vsaj na

¹⁾ Prim. Laib. Schulzeitung 1893. 166.

tem polju je z i k o v n o vprašanje tako, da bi stala vrata šole na stežaj odprta vsemu narodu. Spregovoriti nam je tudi o tej stvari.

Slučaji, da so srenje same prosile nemških šol, so bili gotovo redki; meni je znana samo prošnja podložnikov, oziroma roditeljev iz Goriške (prošnja je brez podpisov, 8. majnika 1784), v kateri zahtevajo, da se otvori nemška normalka in osnujejo še nemške trivijalke. Češče se je bilo treba baviti s slovenskim jezikom, zavirajočim delovanje nemške šole. Morali so n. pr. otvoriti tudi za tržaško normalko posebni elementarni razred za italijanske in slovenske otroke. Jožef II. sam je ukazal to; pri nameščenju učitelja za trivijalko v tržaškem novem mestu so morali jemati ozir le na prosilce, ki so večji slovenščini in laščini. Glede »nemških« šol v Istri so pa polagoma začeli dvojiti, bo li sploh mogoče otvoriti jih kot res nemške šole. Tržaški gubernij je tožil (17. septembra 1785), da imajo druge dežele vsaj nekaj cerkovnikov, ki znajo čitati in pisati, dočim Istra ni imela nikdar šol in torej tudi cerkovnikov ne, ki bi tudi za šolo služili kot učitelji. »Sedaj pa naj se poučuje celó v nemščini, ki je narodu čisto tuja; za Istro bi morali učitelje stoprav vzgojiti ali pa pridobiti iz drugih dežel«, a to ne gre, ker tujci ne znajo domačega jezika. K večjemu 10 do 12 zmožnih oseb bi se dalo dobiti v deželi za šolo; če bi pa 10 do 12 dijakov, dovršivših normalko, izvežbali za učitelje vsako leto, no, potem bi imeli v 10 do 12 letih učiteljev za vse kmetiške šole. A dvorna kancelija smatra tako izobraženje učiteljev za predrago; cenejše je, če piaristi vsako leto nekaj sposobnih mož v poučevanju izvežbajo; takim naj se dá mesečne podpore po 6 gld.

Dne 7. svečana 1789. l. je poročal tržaški gubernij o neizvedljivosti novega učnega načrta za primorske šole. Špendov je pritrtil in rekel, da je že zarad tega nova razredba ur nemogoča, ker se mora za nemščino, katere so dijaki večinoma neveščí, porabiti več časa nego v nemških kronovinah. »Ker bi bil brez potrebnega znanja nemščine pouk v prvem razredu (glavne šole) popolnoma brezuspešen, ali pa bi utrudil dijake skrajno, je treba v šolah tega gubernija učence v elementarnici pametno pripravljati na to, tako da znajo v prvem razredu vsi nemški čitati. Pouk in vežbanje v nemščini naj se omeji na besede in stavke, ki so otrokom znani v materinščini; ako znajo otroci v elementarnici imenovati ude svojega telesa, svoja vsakdanja opravila, svoje potrebščine, jedila, oblačila, hišno orodje in pridelke, drobiž in osnovne številke do 40, ali k večjemu do 60, potem se sme začeti brez ovire v prvem raz-

redu z veronaukom in računanjem v nemščini in nadaljevati v drugih razredih. Nova razredba ur zahteva napredovanje po stopinjah, in to je posebno v onih deželah potrebno, kjer se je dijakom naučiti s predmeti vred tudi jezika, kajti tu najprej pouk proizvaja, dopolnjuje, popravlja, veže, trga čutne predstave najbolj znanih predmetov; za to uporablja že znane besede (Sprachvorrath) in jih pomnožuje, ko družji z jasnimi predstavami te vrste dotične besede. Čim se je ta zveza tako utrdila, da ideje in besede druga drugo skoraj tako lahko vzbujajo kakor v materinščini, potem sme pazljivi učitelj prestopiti k težjim pojmom, ki so ali sestavljeni iz onih ali posneti po njih, kajti učitelj dobro ve, da je za ustvaritev takih pojmov dijaku treba največje pozornosti; zato bo tudi le počasi govoril. Tako se boče nabirala počasno v nižjem razredu potrebna množina besedi za nastopni razred. Največ koristi tukaj vežbanje. Iz istega razloga je pa tistih sedem ur za mali katekizem v elementarnici večjidel izgubljenih, ker otroci še ne morejo z dotičnimi besedami zvezati pojmov, niti ne znajo toliko jezika, da bi mogli umeti učiteljevo razlago. Tiste ure, katere so se porabile za narekovanje (Vorsagen) in razlaganje malega katekizma, bi bilo mnogo koristneje porabiti za priučenje nemščine. Ta smoter bi se dal jako pospeševati po abecedniku, podobnem novemu abecedniku za kmetiške šole.

Dvorna kancelija je ukazala guberniju, da naj se ravna po Špendovovih nasvetih, kakor se je često ponavljalo povelje, da je nemščino gojiti s posebnim vnemanjem; celó krščanski nauk se je skrčil nemščini na ljubo, n. pr. 1787. l., ko so z Dunaja pisali, da je na tržaški in goriški elementarnici šest ur za veronauk na teden preveč, da zadostujeta dve uri, in da je ostale ure porabiti za jezikovni pouk.

Da mora biti v narodni šoli učni jezik materinščina, od tega načela — katero se je že za Marije Terezije tam pa tam le kot nekak surogat potrebno zdelo — se je doba Jožefova še bolj oddalila; potlej so pa tožili, da po slovenskih krajih ne napreduje šolstvo, kakor je to storil 1789. l. dvorni svetnik Dorpfeld, poročajoč, da v Grebinju šola »nič noče uspevati zaradi slovenščine, ki tam prevladuje«. Za slovensko »narodno« šolo z nemškim učnim jezikom so uvideli potrebno, k večjemu to »koncesijo«, da je učitelju treba znati poleg nemščine tudi slovenski, a izmed teh jezikov so smatrali nemščino za važnejšo nego slovenščino. Kje pa dobiti za prepričlo plačo takih učiteljev? L. 1788. je tožil notranjeavstrijski gubernij, da je težko dobiti jih, če bi se jim dala tudi boljša mezda. »Če je težko, iztekniti sposobnih učiteljev za kraje, kjer je samo nemščina potrebna, tedaj bode

tudi dvorna kancelija vedela uvaževati, koliko težavneje mora biti to v krajih, kjer se mora zahtevati od vsakega učitelja popolno znanje (genaueste Kenntniss) obeh jezikov, kakor to velja na Kranjskem, v okrožju celjskem in mariborskem in v velikem delu Koroške.«

Isto načelo je obveljalo v instrukciji, katero je sestavil notranjeavstrijski gubernij za nadzornike nemških šol (1785). Presojujoč dotično navodilo, je pisal tedanji niževavstrijski šolski nadzornik Gall: »Odstavek o posebnih dolžnostih nadzornika (komisarja) za ljubljansko okrožje se nanaša bistveno na deželni jezik. Pri nameščenju za ta kraj se zahtevaj praviloma (zur Regel), da znajo nadzorniki ta jezik.« Nadzornik pa pazi potem, da uči učitelj jezik, t. j. nemščino poleg navodila »metodne knjige« in po knjigah, katere bi po Gallovm mnenju imele biti dvojezične, na jedni strani slovenske, na drugi nemške; ko so se otroci naučili čitati slovensko, jim razjasni učitelj pomen nemških besedi, jih uči čitati in govoriti nemško; kadar so se malo izurili v nemški govorici, jim pojasni učitelj podobnosti in razlike med obema jezikoma in jim vtepi nazadnje katero »občekoristno« pravilo v glavo. Po jedno uro na dan pa mora koj s početka razlagati otrokom imena občekoristnih stvari, t. j. stvari, s katerimi pride otrok največ v dotiko. Takoj pa svari Gall, da ni zahtevati »preveč modroslovskega tolmačenja«. To bi bilo preveč za učitelja in otroke, kajti za otroke bi bilo »preteoretično in nedoumno«. Ta šola pa tudi ne more vzgajati jezikoslovcev; za učitelja pa bi bilo to preveč iz gotovo tehtnega razloga, ker »ima samo 130 gld. letne plače«. Je pač tudi »argumentum«!

Pri nameščenju šolskih nadzornikov se je tudi kmalu oglasilo jezikovno pitanje, katero se je bilo deloma rešilo že v omenjeni instrukciji, a samo deloma, namreč glede Kranjske (če ne samo glede ljubljanskega okrožja). V drugih slučajih se je gledalo na znanje slovenščine samo »von Fall zu Fall«, ali pa tudi nič. Mesta okrožnih šolskih komisarjev so razpisali, a izmed prosilcev so l. 1786. samo one izbrali in dopustili jim, da delajo izpit, ki so znali tudi »kranjsko in slovensko« (dvorna kancelija 7. novembra 1786). Imenovali so potem za Maribor J. M. Koširja, za Ljubljano Linharta, za Celje Kumerdeja, za Postojino Tom. Kollerja, za Novo Mesto Ivana bar. Grimšiča (začasno). Ko je bilo n. pr. namestiti 1787 okrajnega šolskega komisarja za celovško okrožje, je poudarjal gubernij, da mora dotičnik poznati krajevne razmere, »a ker prevladuje slovenščina v večini celovškega okrožja, sledi iz tega tudi samo ob sebi, da jo mora znati popolnoma sleherni šolski komisar tega okrožja«. In dvorna

kancelija je imenovala za to mesto (18. grudna 1787) Antona Škamperla ter opravičevala to imenovanje z dostavkom, »da ima Škamperl za to mesto potrebno sposobnost in je več slovenskemu jeziku«.

Za novomeško okrožje je l. 1789. nasvetoval gubernij v Gradcu kot najboljša šolska komisarja ravnatelja graške in celovške normalke, a oba sta se sama zahvalila za to čast, češ, »da bi bila tam čisto odveč«. Mesto nju predlaga potem graškega učitelja Schwarza, dostavljajoč pa, da je spreten vzgojitelj, a da ne zna kaj prida slovenski. Dvorna kancelija je imenovala Schwarza (16. marca 1789); opravičujoč to imenovanje, se ne ozira dvorna komisija prav nič na jezikovno težkočo, nego samo na pedagogičsko spretnost, kajti nadzornik mora biti šolnik, ki si je pridobil dovolj praktične skušnje v poučevanju; da je pa v praksi tudi narodni jezik precejšnje važnosti, tega možje niso uvaževali, kajti to bi bilo zoper »šablono«.

Ako pa konstatujemo, da 18. vek ni vedel osnovati prave »narodne« šole in vedno le hotel »nemške« šole, nočemo nikakor trditi, da bi bili hoteli oni državniki nam eno ma delati krivico nenemškim narodom; marveč vemo, da je imel joželinizem rešiti najprej nalogo, da razširi osebno svobodo posameznega državljanu, o narodih ni takrat nič vedela država; zavest narodne samobitnosti je mogla vzkliči stoprav iz zavesti državljanske posebnosti. Ta napredek je tudi znak joželinske dobe, katera je sprejela v politični svoj slovar tudi pojem narodnih individualitet; tem pa je prevzeti šolo med upravne ali recimo politične stvari narodov; potem ne bo šola več državni »politicum«, nego narodni »politicum«; kadar se pa to izvrši, potem šele bodo morali priznati nasprotniki narodnostnega gibanja, da ima i to gibanje etiško jedro, potem stoprav bodo priznavali vsi, da je narodna šola dovršeno vzgajališče ne samo državljanu, nego tudi človeka.

O slabem napredovanju šolstva smo čuli tožbe, odkar je sploh država vzela to velevažno stvar v roke; zdi se mi pa, da se te tožbe množé, čim se bližamo koncu dobe vladanja sinov Marije Terezije;¹⁾ razlogov za to ni težko najti. Mnogokateri mož, bivši navdušen prijatelj šole, se je sčasoma streznil, ali pa so ga oplašile ogromne ovire. Na mesto pomrlih glavnih stebrov generacije pristnih joželincev so stopili drugi možje, katerih pogledi so bili obrnjeni na druge

¹⁾ Nekateré šole so zopet zaspale, n. pr. ona v Cerkljah; životarila je od l. 1788. do 1791.; v prvem letu je pohajalo šolo od 658 za šolo godnih otrok 29 dečkov in 22 deklet, 1791. l. pa nobeden več. (Lavrenčič, Zgodovina cerkljanske fare, 123.)

stvari tožnih zadnjih let 18. veka, ali pa so jim bile pretežke one žrtve, ki jih je bilo treba za dobro uredbo šolstva, katerih pa narod ni znagoval vzpričo preopasnih notranjih in zunanjih kriz. Odkar so izgubili redovniki toliko starodavnih samostanov, je padlo število dijakov višjih šol kar mahoma, zamrlo je itak minimalno zanimanje za učiteljski stan še bolj. Nervozna naglica in brezozirnost jožefinskega reformovanja je vzbudila v vseh slojih mržnjo, ki je morala opasna postati tudi tistim naredbam, o katerih blagotvornosti niso dvojili oni stanovi, ki so v obče nasprotovali celotni jožefinski politiki. Ne smemo se čuditi, ako so ljudje sčasoma očitali jožefinizmu, da, hoteč biti pravičen vsem državljanom, dela krivico katoliškemu čutu; da, oznanjujoč toleranco napram nekatoliškim podanikom, brede trmoglav vedno globlje v netoleranco napram katoliški cerkvi; da je zarad peščice nekatoliških otrok, ki u te g ne j o pohajati šolo, predpisal celó drugo molitev šoli; da je skratka versko in katoliško narodno šolo pretvoril v simultansko ali medversko, če hočeš tudi brezversko šolo. Vladi se ni moglo posrečiti, da bi za svojo šolsko politiko vnela najvažnejša faktorja poleg uradov cesarskih: škoflijske ordinarijate in grajščinske gosposke. Ako pa sta bila ta dva faktorja, če tudi ne povsod očitna nasprotnika, pa vsaj indiferentna, ni bilo spraviti državne voza takrat naprej; tega bi država tudi ne mogla, ako bi bila porabila, kar so ji svetovali nekateri preiskri okrožni uradi — svojo »ultima ratio« — vojaško silo; tega bi ne bil vladni sistem mogel, če bi bil tudi malo manj neokreten tisti vladni upravni aparat, ki je bil skrajno centralistiški in je težko hropel pod silnim bremenom velikih načelnih vprašanj in malenkostnih podrobnih poslov, s katerimi se je bil oprtal. V takih razmerah je država lahko pozabila storiti to, kar je velevala drugim: ustanoviti šole za podložnike svojih lastnih grajščin, n. pr. bistriškim podložnikom je mesto treh šol dala samo jedno, pleterškim pa nobene. Trkal je zaman okrožni glavar postojinski in zahteval šol; sam jih ni mogel ustanoviti, z Dunaja pa ni dobil potrebne pomoči. Za Goriško so (1788) navedli celo vrsto krajev, kjer so potrebne šole (Cerkno, Kviško, Lokva, Goričica, Merna, Razdrto, Černica, Sv. Križ, Šempas, Ločnik, Komen i. dr.), a te srenje so morale še dolgo čakati. Da, oni sistem je spravil nekoč celo Jožefa II. življenje v nevarnost. Dne 3. marca 1788. l. si je cesar ogledal ljubljanski samostan frančiškanov,¹⁾ ki so ga namenili za šolsko poslopje; par ur po njegovem odhodu se je podrl v neki sobi strop. »Hvala večni Previdnosti«, da se

¹⁾ T. j. tedanje licejsko poslopje.

je to pripetilo, ko je bil že cesar odšel, je pisal deželni glavar 6. marca 1788.

Vladi, ki je z Dunaja hotela neposredno voditi državni upravni stroj noter doli do vsakega uradnega koraka zadnjega biriča, je bilo časih lahko sejati pesek v oči. Dasi je šolstvo v novomeškem okrožju grozno pešalo, je vendar okrajni komisar navajal lepo število šolarčkov, le žal, da mu je Špendov moral povedati, da po tistih poročilih pohaja ogromno otrok šolo celó v krajih, kjer niso niti imeli — šole! Dasi je bilo jako malo šol sploh, še manj pa res ugodnih šolskih poslopij, so zgradili vendar jako malo novih ali popravili starejših hiš; l. 1788. n. pr. so zgradili v vseh treh notranjeavstrijskih deželah samo 18 novih hiš za šole. Da je bila metoda v večini šol slaba, je naravno; med normalkami je bila osobito celovška v tem oziru na slabem glasu; malo boljši je bil pouk v Ljubljani in v Gradcu. V Mariboru je p. Mašek bil več let ravnatelj glavnih šol in je kot tak imel vežbati učitelje v metodiki; naenkrat so uvideli, da ni sposoben za ta posel, poklicali so ga v graško normalko, da bi ga tam metodiško ustrojili — a ni šlo, zato so ga odstranili.¹⁾ Časih se je pripetilo tudi kaj smešnega. V štajerskem trgu Lembergu je vlada velela osnovati trivijalko že 1786. l. Srenja je res preskrbela sobo in klopi, šola se pa le ni otvorila; zato so poslali nekateri občani neposredno pritožbo cesarju (19. junija 1787) in so ovadili dekana šentjurskega in župnika sladkogorskega, da zadržujeta otvoritev šole, češ, da lemlberški občani niso vredni šole in da je tudi ne dobé nikdar. Ta pritožba je prišla na Dunaj, a kdo pové tam gospodom, kje je Lemberg? V Galiciji ne more biti, kajti tam je »mesto« Lemberg-Lvov. Morebiti je na Niževavstrijskem; okrožni uradi so iskali tukaj Lemberg, a našli ga niso, dokler ni nekdo svetoval iskati ta trg v celjskem okrožju. To poizvedovanje je trajalo tako dolgo, da je v tem šentjurska in sladkogorska duhovščina se spokorila, in da so v Lembergu otvorili šolo, kajti ko je prišel Kumerdej tja, da bi se osvedočil v istinitosti one pritožbe (spomladi 1788. l.), je našel že šolo in učitelja, duhovščino pa je pohvalil, da »stori vse, kar pospešuje šolo«. Kdaj so to šolo otvorili, o tem pri okrožnem glavarstvu celjskem niso čuli nič; to značilno dejstvo so konstatovali na Dunaju.

Priznati pa moramo, da so imeli pri osrednji vladi več doslednosti, nego pri nižjih oblastih. Kranjsko trivijalko (osno-

¹⁾ Minor. provincijal v Volšpergu je privolil v to „aus dringenden Beweggründen“ (katerih ne vem povedati), in ker „imam jedino prospch in zboljšanje šol, na katerih poučujejo duhovniki mojega reda, pred očmi.“ (Pismo od dne 12. septembra 1782.)

vano l. 1777.) so preosnovali 1787. l. v glavno šolo in jo ukazali namestiti v kapucinskem samostanu, katerega je prilagoditi s skupičkom za cerkev, zakristijo, vrt in kolnico. Vrt in kolnico so kmalu prodali (941 gld.); prodajo cerkve pa so morali odgoditi za pol leta, »da se srenja uveri, da je cerkev odveč in se morebiti najde kdo, ki sam od sebe kaj ponudi zanjo«. Cenjena je bila na 800 gld. Vendar pa je gubernij ukazal cerkev takoj zakleniti, »da se zatre fanatizem v kali«. Samostan so cenili na 2270 gld.; občina naj bi kupila samostan; k prilagodbi naj bi tudi škof nekaj prispeval kot patron in gosposka. Okrožno glavarstvo pa je poročalo (1789), da takih prispevkov škof brez bistvenega prikrajšanja kongrue ne more dajati niti za ta namen, niti za druge šole. Gubernij je sicer namignil škofu, da sme vložiti priziv, če misli, da se mu godi krivica, vendar pa se strinja z nasvetom okrožnega glavarstva, da naj se namesti šola v prostornem župnijskem dvorcu in porabi omenjeni skupiček za šolske potrebe. A gubernij je dobil ukor od dvorne kancelije (17. majnika 1789), da sedaj naenkrat govori o župnijskem dvorcu, ne da bi poslal kak načrt te hiše, dočim je poprej vedno trdil, da je le kapucinski samostan pripraven za šolo, in se je tudi vse ukrenilo, da se samostan priredi za šolo; sedaj se ne sme zaradi ugovora škofovega opustiti prvotni načrt; samostan se mora prilagoditi, škof pa plačati 466 gld. 56 kr. kot patron.

Jožefinizem je bil načelni nasprotnik avtonomni upravi, bodisi posvetni, bodisi cerkveni; kakor je zatiral stanovsko upravo, zvezal je roke tudi mestni upravi. Ker pa brez sodelovanja skrčene mestne samouprave vendar ni mogel biti, je ponujal sam mestni upravi priliko, maščevati se nad državnim varštvom. Kako je mogla mestna uprava časih kljubovati, to je pokazala n. pr. mestna oblast ljubljanska. Magistrat je delal sitnosti glede denarnih žrtev za šolo, malomarno izvršujoč ukaze, kako je priganjati roditelje, da pošiljajo otroke redno v šolo, kako popisovati za šolo godne otroke, kaznovati zanikarne stariše in mojstre itd. Odkar je imel magistrat popisovati otroke, nikdar ni storil tega točno in zanesljivo; 1786. l. je celo v poročilu o popisovanju z nekako prikrito škodoželjnostjo nagromadil vse tiste pritožbe, ki jih je bilo čuti iz ust mnogih meščanov o novi šoli: da se otroci v normalki ne nauče nič dobrega, nego se še pokvarijo¹⁾ in da še to pozabijo, kar so se doma naučili; da

¹⁾ Isto grajo je izrekla 1781. l. štajerska šolska komisija o graških dijakih, češ, da kaže razuzdanost otrok, da „so učitelji prezanikarni ali pa jim tudi manjka prave vzgoje,“ zato pa mnogo starišev ne pošilja otrok v to šolo.

roditelji rajši plačujejo za otroke domače učitelje, da je nova javna šola torej odveč, in da sami »učitelji normalke svojih otrok ne pošiljajo v normalko, kar najbolj dokazuje, da ni kaj prida vredna, saj poučujejo učitelji, katerih plača je pičila (klug ausgemessen), slabo, tako da se marsikateri roditelji izpostavljajo rajši vsakojaki nepriliki, nego da bi dali otroke v šolo. Kaj pa bo s sirotami? Ljudje so jih vzeli na rejo, da jim služijo; če bi jih pa morali pošiljati v šolo, jih pa rajši spodé«. ¹⁾ Z dokazi za ta očitanja v meščanskih krogih je ostal magistrat na dolgu, a med vrstami čitaš, da magistrat hoče reči: res je to. — Jednake pojave animoznosti mestnih gosposk niso redke; na slovenskem Štirnem n. pr. smo že omenili vedenje mariborskega magistrata napram novi šoli. Iz Slov. Bistrice je poročal Kumerdej, da ima »sindik iz neznanih razlogov tako mržnjo zoper učitelja, da noče pošiljati lastnih otrok v šolo, škodujoč s tem šoli in pouku«. Kako bi mogel jožefinizem s takimi pomožki kaj prida doseči!

Med nedostatke tedanjega narodnega šolstva spada tudi zanemarjenje pouka in vzgoje deklic; saj že vemo, da niti vlada sama ni polagala na to stran narodne izomike nobene vrednosti. Najbolje je bilo še po mestih, kjer so imeli nunske šole; drugod pa je hodilo kaj malo deklic v šolo. Iz l. 1788. čitamo, ²⁾ da je pohajala v Ljubljani k večjemu četrtnina deklic šolo, in sicer iz župnije šentjakobske 51 izmed 177,

» » šenklaške	48	»	176,
» » šentpeterske	26	»	143,
» Kurje Vasi	11	»	32,
» Kapucinskega predm.	4	»	38,
» Šiške	23	»	70,
» Gradišča	20	»	78.

V Trstu je pohajalo 1789. l. izmed 1005 za šolo godnih otrok šolo samo 284 deklic. ³⁾ Kako pa je narod sam sodil o šolanju deklet, čitamo v poročilu o podklosterski šoli iz l. 1792.: tu ni bilo učiteljske moči za ženska ročna dela, »naborni okraj pa je zadovoljen, ako more podložnik pogrešati svojih otrok tako dolgo, dokler traja učenje najnujnejših šolskih predmetov. Deklice se pri materi naučé, česar potrebujejo za bodoči poklic na kmetih«. Upanje, da soproge učiteljev na kmetih dvignejo pouk deklic v ročnih delih, se je uresničilo le malokdaj, deloma zarad nizke stópnje, na kateri so stale one soproge vsaj večinoma, deloma pa zato, ker jim niso

¹⁾ Laib. Schulzeitung 1893. 166.

²⁾ Laib. Schulzeitung 1893. 179.

³⁾ A pomni, da je statistika one dobe sila nezanesljiva, saj navaja za 1787. l. v Trstu 1567 za šolo obveznih otrok, dve leti pozneje pa samo 1005.

poplačali truda ni roditelji ni dobrotniki, na katere se je računalo.

Kdor opazuje lepi sad »realnih« ali »industrijalnih« šol, katere je osobito slavni šolnik Kindermann na Češkem snoval in podpiral, mora obžalovati, da se je za te šole tako bore malo storilo na Slovenskem. Dočim so na Češkem dobili mnogo samostalnih šol te vrste, ki so blagodejno vplivale na razvoj domačega obrta in industrije, so bili pri nas zadovoljni, če so mogli združiti z navadnim šolskim poukom tam pa tam tudi »industrijalni« pouk, t. j. v posebnih urah so se učile n. pr. v Kamniku (1788) deklice ročnih del. Deželna vlada bi bila rada (1788) določbe, veljavne za narodne šole glede prispevkov srenje, patrona in cerkve, kar naravnost izvrševala tudi v novo osnovanih industrijalnih tečajih, a dvorna kancelija ni dopustila nobenega siljenja; bila je zadovoljna, ako se je tak pouk priklopil narodni šoli tam, kjer se je razvil kateri obrt, ali pa je bilo upati, da se razvije; na Kranjskem pa (je pisala dvorna kancelija 1788. l.) ni tega pogoja, vrh tega pa tudi šole na kmetih ne odgovarjajo nujnosti niti glede števila, niti glede notranje osnove; narodne šole je pa treba najprej pomnožiti in zboljšati. Vzorna industrijalna šola je bila ona v Kamniku, a ostala je skoraj brez posneme, dasi je vlada prigovarjala gosposkam in magistratom, naj snujejo take šole, »saj morajo brezdvajno nameravati in želeli vse gosposke, da dobijo delavne in torej npravne podložnike, a za te lastnosti položi najmočnejši temelj zgodnje vežbanje mladine«.

Završujoč ta članek, konstatujemo, da je bil absolutni napredek narodnega šolstva v prvem četrtletju »narodne šole« dosti skromen, a relativno se je vendar toliko doseglo, da so mogli reči: šola je osnovana in napreduje. Jožef Špendov je konstatoval koncem dobe Jožefove, da šolstvo vzlic mnogovrstnim oviram vendar napreduje, kajti šteli so 31. grudna 1788. l.:

na Štajerskem	376 ¹⁾	šol in	20.576	šolarčkov,
» Koroškem	157	» »	8.567	»
» Kranjskem	58	» »	3.154	šolarčkov.

Najbolj je med temi deželami zaostala torej Kranjska; dasi broječa za tretjino več stanovalcev nego Koroška, ni imela niti pol toliko šol in šolarčkov. Moram pa zopet opomniti, da je treba te podatke motriti kritičnim očesom, kajti dočim je menda broj štajerskih učencev v poletnem tečaju l. 1788. narastel za 209, je poskočilo število kranjskih učencev kar za 1435, torej za debelih 83 $\frac{1}{10}$, ono na Koro-

¹⁾ L. 1781.: 365.

škem pa padlo mahoma za 1644! Res je pohajalo po leti mnogo manj dijakov šolo nego po zimi; a neverjetno je, da bi vsled tega odpadek bil na Koroškem tako velikanski; na Kranjskem pa bi se bilo navzlic tako neugodnim odnošajem število skoro podvojilo. Napram tej statistiki¹⁾ je tem bolj treba previdnosti, ker gotovo poročujoči uradi niso bili soglasni glede pojma »šola«; le primeri z onimi številkami te-le: Po zimi 1789. l. je bilo baje

na Štajerskem	339 šol in	22.664 šolarčkov,
» Koroškem	84 » »	9.141 »
» Kranjskem	67 » »	7.527 šolarčkov.

Teh številc ne spraviš v sklad s poprejšnjimi, če tudi jim prišteješ 12 štajerskih, 4 kranjske in 6 koroških »industrijalnih« in 2 štajerski in 26 luteranskih šol na Koroškem. Posebno velika je razlika glede števila šol na Koroškem in glede števila šolarjev na Kranjskem, kjer so našteji 1789. l.

v ljubljanskem (gorenjskem) okrožju	32 šol,
» novomeškem (dolenjskem)	» 28 »
» postojnskem (notranjskem)	» 7 šol.

Na skalni zemlji kraški so torej tudi šole najslabše uspevale, in tožbe Špendovove so bile upravičene.

Nekako sliko šolstva pa nam vendar podaja ta »statistika«; ta kaže jasno, če je kaj verjeti manjšim številkam, kako ogromno je narastlo število šol v prvem četrstoletju avstrijske državne narodne šole. Kaka razlika med tistim letom, ko je cesarica podržavila šolo, in med smrtjo Jožefa II.! V Gradcu (1790) je bilo 11 šol, v Ljubljani in Celovcu po 2, tako da je gubernij pisal l. 1790., da je v teh mestih zadosti šol; na Štajerskem je bilo 9 glavnih šol z naslovom vzornih šol, v katerih so vežbali tudi pripravnike in učitelje.

Po smrti Jožefa II. je nastopil reakcijski tok, ki se je hotel lotiti tudi narodne šole; stanovi goriški so prosili zmanjšanja »preobilice« šol, kranjski stanovi pa so zahtevali odpravo kmetijskih šol, oziroma premestitev v mesta in trge. Priznavali so sicer »blagodejno namero« Marije Terezije, kajti »ako rešiš kmeta spon nevednosti, ako se mu zasveti v duši in ublaži srce, ako se vanj položi kal poštenega, pokornega in delavnega podložnika, ako se goji ta kal, dokler dozori, potem je ta ustav, ki dovrši tako obsežno delo, dar nebeški, njegov osnovatelj pa orodje vseosrečujočega Boga«, a se ne more zvati dobrot, ker je naložil srenjam, patronom

¹⁾ Sitnosti pri sestavi statističnih podatkov, gl. Laib. Schultzg. 1803. 165. Ravno tam glej, kako toži okrajni glavar ljubljanski o slabem napredovanju šolstva na Kranjskem, navajajoč te-le vzroke: predsodke proti novi šoli, upornost in mržnjo roditeljev.

in gosposkam huda bremena, odtegnil mnogo mladine kmetijstvu, dočim je »vsled nedostatnega nadzorovanja« v narodu vzbudil zaničevanje, osobito ker je država zanetila nade učiteljem, potlej jih pa pehnila v bedo. Prav malo so se naučili otroci čitati in pisati; ni se pa bilo nadejati, da bi izbistrili um in ublažili srce učitelji, ki sami niso imeli te omike in so živeli ob plači, za katero jim ne zavida niti selski hlapec. Otroci so se naučili večinoma uprav toliko, da so postali nezadovoljni s svojim namenom in nepokorni gosposkam. Torej proč s šolami na kmetih, po mestih in trgih pa vzdržuj šole država. Vlada pa je odločno zavrnila take zahteve in izrekla stanovom najvišjo nevoljo. Kranjski stanovi so zahtevali pa tudi, da se jim vrne imetje bivše kmetijske družbe, katero je bil cesar izročil normalnošolskemu zakladu; gospodje v dvorni računski komori so pa kar ostrmeli nad drznostjo stanov, ki se upajo upirati se najvišji naredbi. Tudi zahteva stanov, da se jim popusti prispevek 350 gld., naj se »odločno odbije«. Cesar Leopold II. je ugodil stanovom glede prve zahteve, obetajoč uvaževati jo, kadar oživé zopet kmetijsko družbo; drugo zahtevo pa je kar odbil, kakor tudi državnega nadzorstva šol ni hotel dati iz rok. Z drugimi besedami, a v bistvu isto so zahtevali štajerski stanovi 1790. l., trdeč, da je narod šoli neprijazen, ker zakon sili, da pošiljajo roditelji deco v šolo, in ker morajo še plačevati za pouk, ki je kmetišskemu človeku neprimeren; a vendar »vidimo, da je zboljšanje kmetiških šol bilo potrebno, kajti šola stori ljudi boljše, marljivejše in spretnejše; dobiček imajo podložniki, gosposke in država sama toliko, da ne gre zanemarjati ali celo odpravljati že začetega zboljšanega šolanja«, pač pa to preosnovati tako, da bode primerno potrebam kmeta in da ne bo preveč žulilo podložnikov, srenj in gosposk; da se to doseže, izroči cesar »nadzorovanje in oskrbovanje nemških šol z bratovščinskim in drugim za šolo odkazanim imetjem stanovom«, ki imajo za to potrebno znanje domačih razmer. Seveda se vlada Leopolda II. ni marala odreči gospodstvu nad šolo, niti na Štajerskem, niti v ostalih notranjeavstrijskih kronovinah. Šola je ostala »politicum«.

Nedostatke šolstva pa je poznala tudi vlada, in bila je prevažna zasluga našega Jožefa Špendova, da je, zbravši obširno gradivo, sodeloval pri reformi 1805. l. in ž njo ustanovil zboljšano osnovo, katero je narodna šola obdržala do najnovejše dobe.

Drobiž iz starejše književnosti slovenske.

Spisal dr. Vatroslav Oblak.

Ve nekoliko let po Pr. Truberjevi smrti je prenehala bujno razevela protestantska književnost med Slovenci. Zadušila jo je protireformacija. In vendar ni konec XVI. stoletja tudi konec slovenske protestantske književnosti. Vzlic ognjeviti delavnosti posvetne in cerkvene oblasti, vzlic najstrožjim naredbam cerkvenim in vladnim životarila je nekako protestantska književnost tudi v sledečih dveh stoletjih v oddaljeni kanalski dolini med slovenskimi protestanti Podklošterske okolice (Arnoldstein) južne Koroške. Niti mali vojaški »izletci«, osnovani v korist protireformacije v najbližnje sosednje kraje, niso popolnoma zatrli nove vere in ugonobili vseh protestantskih knjig v nekaterih gorskih vaseh blizu Podkloštra. O samostalni književni delavnosti seveda v tem zapuščenem slovenskem kotiču ne more biti govora, protestantizem je tlel samo skrivaj. Samo skrivaj so se prepisovale stare protestantske knjige, katerih v tako malih in siromašnih občinah gotovo ni bilo nebroj. Dva taka stara prepisa postile sem zasledil med ondodnimi protestanti in poročal o njih že v Jagičevem Arhivu XV 459 do 468. Pa ne samo prepisi, celó knjiga, tiskana protestantska knjiga v slovenskem jeziku je med koroškimi Slovenci zagledala beli dan v zadnji četrtini preteklega stoletja. To je zadnja slovenska protestantska knjiga, katera je v neki zvezi s slovensko protestantsko književno delavnostjo v drugi polovici XVI. stoletja, to je zadnji in obnovljeni plod Truberjeve in njegovih sovrstnikov delavnosti, kajti mala prote-

stantska književnost med ogrskimi Slovenci se ne more smatrati za nadaljevanje Truberjevega književnega dela.

Ko sem se avgusta meseca leta 1894. vozil skoz Podklošter, vračaje se iz Ziljske doline, prinese mi g. A. Coriary (učitelj v Podkloštru), kateri se že nekaj let zanima za našo staro književnost, star, doslej neznan protestantski molitvenik iz prejšnjega stoletja na kolodvor. Še na kolodvoru sem se prepričal, da to ne more biti izvorno delo iz prošlega stoletja, nego ponatis kake slovenske protestantske knjige iz XVI. stoletja ali pa kompilacija nekoliko starih protestantskih tiskov. Tako lepega jezika, kakor ga bereš v molitveniku, ni pisal noben slovenski pisatelj XVII. ali XVIII. stoletja, tudi koroški Gutschmann ne, to je jezik protestantskih književnikov, in sicer Dalmatinove in Bohoričeve šole. Oblike kakor *meffej* (loc.), *blagum* (instr.), *viner*, katere sem slučajno zasledil pri prelistovanju knjige, so me do dobra uverile, da imam pred seboj ponatis stare protestantske knjige. O tem mi je pričala tudi sama vsebina, zakaj v izvirnem delu iz konca XVIII. stoletja bi gotovo ne našli »molitve fuper Turka«, katero nahajamo tu na str. 199 do 204.

Naslov 220 paginiranih strani, štiri nepaginirane strani »Registra« in šest nepaginiranih strani uvoda najmanjše osmerke obsezajoče knjige je: ¹⁾ KRISTIANSKE | B U K V I Z E, | V' KATEREH | SA HISHNE GOSPODARJE INU | GOSPODINJE, TUDI SA DRUGE | STANOVE STAREH INU | MLADEH LUDI | MOLITVE | SE NAIDEJO | IS | P S A L - M O U | VKUP SBRANE. | Skus perpuhanje Zæfarfke Oblafti. | V' ZELOUZI, | per Ignaziu Kleinmayrju 1784.

Že dostavek »skus perpušanje cesarske oblasti« in ne morda »s perpušanjam teh viših«, kakor beremo navadno na istodobnih knjigah pobožne vsebine, nam kaže, da je izšla ta protestantska knjiga šele potem, ko je cesar Jožef II. zagotovil z znanim ediktom tudi nekatoliškim veroizpovedanjem nekatere pravice. Drugače bi gotovo protestantski molitvenik ne bil zagledal belega dne v katoliški tiskarni Kleinmayrjevi, kjer so se n. pr. tiskale tudi knjige jezuita Gutschmanna. Kolikor vem, je ta molitvenik jedina slovenska protestantska knjiga v XVII. in XVIII. stoletju, ki je zgolj ponatis protestantske knjige iz XVI. stoletja — kajti Hrenovi »Evangelia« so samo deloma prepisani iz Dalmatinove »Biblie« — in sploh jedina slovenska protestantska knjiga iz omenjenih stoletij — in baš radi tega je znamenita.

Knjiga je veren ponatis J. Dalmatinovega molitvenika Karfzhanfke lepe molitve, sdaj pervizh is bu-

¹⁾ Kar je tu razstavljeno tiskanega, je na naslovnem listu z rdečimi črkami tiskano.

kovfkiga inu Nemfhkiga jesika v' nafh Slovenfki tolmazhene etc. iz l. 1584. Izostavljena je samo Dalmatinova obširna dedikacija dem Wolgeborenen Herrn, Herrn Achazen Graffen vnd Freyherrn vom Thurn vnd zum Creutz.¹⁾ Mesto te dedikacije je kot nekak uvod na prvih straneh »Podvuzhenje kaku se ima prou moliti«, katerega ni najti v Dalmatinovi knjigi; to je najbrž posneto iz kake druge knjige ali pa morda celo originalno delo. Glede jezika se dosti znatno razločuje od ostale knjige.

Primerjaje naš molitvenik z Dalmatinovim, prepričal sem se, da je natančen ponatis omenjene Dalmatinove knjige, celó molitev zoper Turka je ostala v njem. Jedino v »registru« sem zapazil nekoliko razlik. V kazalu Dalmatinove knjige izostale so štiri molitve, katere se nahajajo v knjigi, naš molitvenik jih omenja tudi v kazalu. To je jedini dostavek nove izdaje. Na jednom mestu je izostala cela vrsta »inu hozhem mojmu blishnimu flushiti« po pomoti, tiskar je nadaljeval stav pri drugem »inu« namestu pri prvem.

Ponatis je jako vesten in natančen, zakaj pridržale so se v novi izdaji celo take arhaistične oblike, katere so bile že v jeziku prve polovice XVII. stoletja velika redkost, in katerim ni več sledu v živem govoru zadnje četrtine XVIII. stoletja, skratka jezik nove izdaje je skoraj neizpremenjen ostal. Tako beremo v novi izdaji n. pr. *krij* (gen., dat., loc., sgl.), *krijo* (instr.), stare oblike loc. sgl. *meffej blegej*, *ferzej*, instr. sgl. *duhum*, *Svitum*, *mefsum*, *blagum*, vedno *viner*, 3. pl. *mogo*, *hote*, *vojfkujó*, *obarujó*; tudi partic. *perbien*, *bijen*, *sakrivene*, *plazheozhim* so ostali, jednako loc. sgl. *fynuvi*, instr. pl. *ozhimi* in instr. du. *ozhima*. Skraja ni razumel izdajatelj ali stavec zadnje oblike in zato je napravil iz Dalmatinovega inu tebe veden pred *ozhima* inu sa laft ima — inu tebe veden pred *ohzi ima* inu sa laft ima. Oblika *obene* etc. se je tem laglje pridržala, ker se v kanalski dolini še dandanes govori *abédn*, tudi *priatelou* s ohranjenim *e* in *nar lubliffhiga* beremo in nekaj starih ali vsaj pozneje redkih izrazov n. pr. *sovrafsh*, *račiti*, *kojiti*, *ništer*.

¹⁾ Razumevno je, da se to posvetilo že radi svoje vsebine ni moglo ponatisniti, zakaj tu razlaga Dalmatin, da je sedaj posebno živa potreba pridno moliti: „Sondern es vermanet vnd treibt vns gleich dazu auch die höchste not, mit welcher in diesen letzten zeiten fast die gantze Christenheit, am meisten aber wir arme Windischen an vnsern Grentzen von Türcken, vnd sonst je lenger je mehr beladen werden . . . Demnach ich guter hoffnung bin, es werden verstandige fromme Christen vmb desto weniger mirs vbel deuten mögen, das ich des herrn Doctoris Andreae Mufculi Betbüchlein vnd etliche andere andechtige Gebetlein für mich genommen vnd vnserm armen Windischen gemeinen Man zum besten in vnserere windische Sprach verdolmetscht vnd auff eigen vnkosten drucken lassen.“

Nekatere razlike je pa vendar najti med drugo in prvo izdajo. Največ so te razlike grafične, manj je nova izdaja v jezikovnem oziru popravljena in ponovljena. Grafični in jezikovni popravki se nahajajo posebno v početku knjige, in sicer na prvi tiskovni poli, po 17. strani jih skoraj ni. Revizor je tedaj naglo opustil popravljanje in dal ponatisniti original skoraj brez premembe, kolikor je bilo to mogoče v celovški tiskarni.

1. Med ortografičnimi razlikami moramo ločiti od premišljenih popravkov one grafične razlike, katere so nastale le vsled tega, ker ni imela celovška tiskarna vseh potrebnih tipov originala. Tako ni v našem molitveniku ne *ě*, ne *à*, *ò*, in tudi *é* ne, zadnje znamenje piše, kakor znano, Dalmatin mnogokrat za naglašen *č*. Kleinmayrjeva tiskarna najbrž sploh ni imela naglašanih latinskih črk, kajti tudi *á* ni v novi izdaji. Mi beremo tedaj v novi izdaji *mogel*, v prvi pa *mogèl*, *karfzhanfku* — *kàrfzhanfku*, *doperneſti* — *dopèrneſti*, celo *vmerl* m. *vmarl* stare izdaje, *rekal* — *rekàl*, *o* — *ò*, *kakor* — *kakòr*, *efemi* — *efèmi*, *gréhi* — *grèhi*, *Svita* — *Svitá*. Take razlike nahajamo seveda po vsej knjigi.

Najvažnejša pravopisna novotarija je *ſ* za naš *S*, katerega je naša izdaja posnela po Gutschmannovih *Kristjanskich Resnicah*,¹⁾ kajti ta ga je uvedel v slovenski pravopis. To je najvažnejši vpliv Gutschmannove knjige v novi izdaji molitvenika, samo da se ne rabi ta črka dosledno v vsej knjigi, nego samo na prvih 16 straneh, n. pr. *Synu 3*, *Synom* etc. Nekolikrat ima druga izdaja tam *z*, kjer je v prvi *c*, n. pr. *zerqve* — *cerqve*, *ferzi* — *fèrci*, zlasti se piše *zillu*, *zeligu* mesto *cillu*, *celiga* Dalmatinove izdaje. Silno redke so druge pravopisne razlike, tako n. pr. *darui* mesto *daruj*, *trojm* m. *toim*, *miflj* m. *mifſti*, morda celo samo tiskarske pomote.

2. Tudi jezikovnih popravkov je največ na prvih straneh, pozneje so jako redki. Navadno so se nadomestile a) zastarele oblike (iz XVI. stoletja) z novejšimi, ki so se govorile na koncu prejšnjega stoletja v kanalsko-ziljskem narečju. b) Veliko redkeje je najti mesto Dalmatinove oblike obliko književne slovenščine iz konca XVIII. stoletja, kolikor se sploh v oni dobi more govoriti o književnem jeziku. In sicer se da v tem slučaju zapaziti vpliv Gutschmannovega jezika. Tako so stari instr. sgl. in dat. pl. *o*- deb. na *-om*, *-um* v početku knjige nadomeščeni z novejšimi končnicami *-am*, n. pr. *duham* mesto *duhum*, *angelam* m. *angelom*, *Synam* m. *Synom* itd.; toda že na prvih straneh ni v tem doslednosti,

¹⁾ V opombah (Anmerkungen über die windisch — und krainische Rechtschreibung) omenjene knjige str. 242 utemeljuje Gutschmann to pravopisno novotarijo.

zakaj mi beremo tudi *svetom* 5. Mesto starega dat. sgl. *Synuvi*, je najti *Synu*; dosledno nahajamo od konca do kraja *dokonzhati* mesto starega glagola *dokonjati*; *so vfo, so vfemi* se je popravilo v *s' vfo, s' vfemi*, v jednom slučaju vendar *s' ocfemi* kakor v prvi izdaji, najbrž je *s'* vzrok, da se je ta oblika neizpremenjena pridržala, kajti Dalmatin ima skoraj dosledno *so* brez apostrofa, toda skoraj vedno samo *s'*. Pridevnik *vfigamogozhi*, kakor ga beremo pri naših prost. pisateljih, je dosledno nadomeščen z današnjo obliko *vfigamogozhni*, z isto doslednostjo se piše *milofltivu* mesto Dalmatinovega *milofltivu*.

Oblika *ufheta* 28 (v prvi izdaji *ufheffa*), *stojo* 58 (bis) — prva izdaja ima *stojé* — *bojo* 94, 95 za Dalmatinovo *boje* so gotovo potekle iz koroškega, in sicer kanalskega narečja. Ne vem sicer, če se nahajajo vse te oblike v današnjem podklosterskem govoru, toda v Žabnici (v kanalski dolini) nisem samo slišal *ušéte* — jednake oblike nahajamo tudi v ziljskem in rožanskem narečju — nego tam imajo tudi glagoli III 2 in IV v 3. pl. krajšo končnico na *-o*, ako je naglašena, n. pr. *klačó, trpó, garó*. Tudi dat. *Svetei* (v Dalmatinovi izdaji *Sveti*) je posneto po narodnem govoru. To so najmarkantnejši sledovi podklostersko-kanalskega narečja v drugi izdaji.

Druga izdava je *donas* 2 bis, 3 mesto Dalmatinovega *donas*, zakaj v zapadnih koroških narečjih se govori *nzs*. Oblika *donas* je prodrla v naš molitvenik iz književnega jezika one dobe, kakor se je pisal na Koroškem, največ po vplivu Gutschmannovem. Ta piše v svojih Kristjanskih resnicah *donefs*; po vplivu te oblike se je *danas* originala prikrojil v *donas*. Da je res Gutschmannov književni jezik vplival na drugo izdajo molitvenika, o tem se do dobra prepričamo pri uvodu knjige.

Omenil sem že, da je v drugi izdaji namestu Dalmatinovega nemškega predgovora ali dedikacije »Podvučenje kaku se ima prou moliti«. To je v slovenščini izvirni uvod, on ni prepisan iz starejših protestantskih knjig. Zato se pa tudi njegov jezik znatno razločuje od ostale knjige. V njem je dosti več koroške, zlasti konalske, dialektične primesi. Vender je še jezik dosti »dober«, celo boljši od Gutschmannovega; pisatelj se je pri izdaji molitvenika mnogo naučil, jedro jezika je tudi v uvodu jezik naših protestantskih književnikov XVI. stoletja. Tako je najti v uvodu *dan, fabo, ta (tz)* in ne *den, febo (= sbo) te*, gen. dat. sestavljene sklanje se končava na *-iga, -imu*, ne na *-ega* ali *-a* in *-emu*, za naglašen *ŧ* ni nikoli najti *ie, i*, nego skoraj samo *e* za Dalmatina *é* — naglašene *e* ni imela tiskarna — le redko *ei* za Dalmatinov *ej; leitati, veidjo*.

Nasprotno so pa iz koroškega narečja zajete oblike *s bugam, s' flifam ferzam, zhloveckam*¹⁾ (dat.), *pravei, jeh, zirkouni, vfoli* (vselej) *shlishi* — v Podkloštru se govori *šlišm*. Posebno je pa omeniti *prajeli* — a v *majaftato* je najbrž tiskovna pomota — in obliko *tretka*, katera je posebno značilna za nekatera koroška narečja. Vendar ne smem zamolčati, da ravno v kanalskem in ziljskem narečju nisem našel te oblike, v Žabnici se govori *treči*, v Gorjah, kjer se govori ziljsko narečje, *trečš*, v Blačah (v sredini ziljske doline) pa *treka*; kako se govori v Podkloštru, ne vem; najbrž se pa govori tu ali pa v sosednjih vaseh, kjer stanujejo slovenski protestantje, ta oblika, ker jo nahajam v pridejanih pesmih, ki so prepisane v to narečje. V oddaljenem junskem narečju se pa res govori *tretki* in *tretki* (nastalo iz *tretki*), in tudi v Gutschmannovih Kristjanskih resnicah beremo večkrat to obliko. Če ni ta oblika prišla v uvod po vplivu Gutschmannovih knjig, ni v njem samo podkloštarsko-kanalske primesi, nego morda tudi drugega koroškega narečja, zakaj tudi ostale že omenjene dialektične posebnosti niso izključljivo svojstvo kanalskega govora. In vendar bi bilo to nekoliko čudno, ker drugje v oni dobi ni bilo slovenskih protestantov razen na Ogrskem.

Oblike *kerfhenik, mure* (mora), *fkori* so najbrž po Gutschmannovih knjigah posnete.

II.

Molitveniku je privezanih štirinajst starih, že dobro umazanih listov pisanih cerkvenih pesmi — mala rokopisna cerkvena pesmarica. Po pisavi se ne da določiti, iz katere dobe so ti listi, kajti pisec ni pisal z navadno kurzivo, nego je posnemal tisk. Mlajši gotovo niso kakor iz prvih desetletij našega stoletja, najbrž so pa iz tiste dobe ko molitvenik. Obsezajo trinajst cerkvenih pesmi, in sicer 1.) Kradka sastopna jfläga teh defsetjh sapubadi; 2.) Jogerske vere obilna jflaga Truberieva; 3.) Od koga inu sakaj je pridiga inu S. kerft gori poftaulen etc.; 4.) Ena drvga nova dvhovna peisen od kerfta fkusj Jurja Dalmatina etc.; 5.) Ena drvga peisen od vvezhierje Criftusave skuſj Jurjia Dalmatina etc.; 6.) Ta stara boshizhna pjefen prou tolmazhena, ampak nikar poufod rimana, v' vfojei Bjshi, kaker Tajista: Hvaljmo mj donas Boga; 7.) Ena drvga boshizhina pjefsen etc.; 8.) Ena drvga boshizhna piesen od Lukesha Klinza tolmazhena; 9.) Ta hvaleshna bvoshizhna pjesen slöshena fkusi Jurjia Dalmatjna; 10.) Ta stari passion od kristusavjga Terplienja inu Smerti;

¹⁾ Če so te oblike na *-am* tudi posnete po književnem govoru XVIII. stoletja, naš pisatelj se je gotovo odločil za nje, ker jih je sam govoril.

11.) Ena velikanozhna piesen od Cristusaujga gorjv'tajenja etc. 12.) Velikanozhna peisen, v tej se prabi jnu u'vzhj, kakov prid inu dobruto je Crjstus v'fem vjernjm sh[n]jega martro inu gorj u'tajenjem od Šmertj sturil, odprabil in dobil; fkusi P. Truberja etc. 13.) Leta piefen se more peti per obhajilu Criftvsave vezhierje etc. — Vse te pesmi razen zadnje, samo nekaj vrstic obsezajoče, so doslovno prepisane iz stare protestantske pesmarice, katero je izdal Dalmatin l. 1584.; naslov jej je: Ta celi Catehismvs, eni psalmi inv teh vekshih godov stare inu nove k'rfzhanfke pejni etc. v' Bitembergi.

Še bolj nego živa beseda pospeševala je cerkvena pesen novo vero. To je uvidel že M. Luther, zato se je mnogo trudil, da poda protestantom lepih cerkvenih pesmi in povzdigne cerkveno petje. Njega so posnemali slovenski protestanti. Kako živo so se ti zanimali za cerkveno pesem, koliko izdaj je doživela protestantska pesmarica med Slovenci, to je nam že odkril dr. Elze. Zato se nikakor ne čudimo, da so se prepisovale cerkvene pesmi pri koroških protestantih, saj so jim bile potrebnejše od postale. Najpotrebnejše so pa gotovo te, katere nahajamo zbrane na pridejanih listih molitvenika. Te niso, kakor pričajo nekatere pomote, naravnost prepisane iz omenjene Dalmatinove pesmarice, nego iz rokopisne zbirke cerkvenih pesmi. Take pomote, kakor n. pr. v' Med Jesusam osgoraj mesto Nad J., pofhtujte mesto poflufhajte, Niemu se bj podajte m. Njemu se v'fj podajte, v'ufhi mesto v'fhe, Joshell s' Gul Bierni Mosh m. J. fluga v. m. ali Kyr je Leison mesto Kyri eleifon, so samo tedaj umljive, če je imel pisec pred seboj pisan original. V tej protestantski občini je tedaj moralo biti na koncu prejšnjega stoletja nekoliko pisanih kratkih pesmaric.

Pravopis našega prepisa je popolnoma divji, če tudi se nekoliko naslanja na bohoričico, katero nahajamo v Dalmatinovi pesmarici. Jezik je pa tako silno izpremenjen, da lahko rečemo, da je govor podklosterskega okraja z znatno primesjo književne slovenščine XVI. stoletja. Doslednosti ni v njem, tu najdeš dialektično, tam staro književno obliko, tu *prishal*, tam *prjshou*, na jednom mestu *zhlovek*, na drugem *zhvobak* itd. Stare oblike se so nadomestile z novejšimi, n. pr. *verjo* (I sgl.) z *veriem*, *verujo* z *b'rvujo*, *pridajo* m. *prido*, *ozhnj* m. *ozhima*. Marsikateri stari izraz in beseda Dalmatinove pesmarice je izginila, marsikateri dolenski lokalizem ali dialektičen izraz se je umeknil splošno ali vsaj na Koroškem bolje znanemu. Tako beremo n. pr. *dobizhik* m. *dobitak*, *vkashe* m. *vely*, *varva* m. tujke *vardej*, *greuingo* m. *grevo*, *tam* m. *ondi*. Vendar je najti še nekaj starih besed, med ka-

terimi moram omeniti *roditi* (sich kümmern): *ne rodi sa lushku* (luzku) *blagu* in *dokonia*. Nekaterih izrazov ni razumel naš ali že starejši prepisovatelj, zato nahajamo *zhjstu* m. *zhestu*; *gre zhudnu* m. *gor zhudnu*, *gor veliku* m. *gar* v. Zadnje primere je najbrž krivo čital. Mimo tega nahajamo veliko število hebridnih oblik, katere so tedaj samo na pol dialektično prikrojene, n. pr. *perprabil*, *besiedi*, *vedov* itd.

Jezik je, kakor sem že omenil, mešanica narečja podklosterskega okraja in jezika protestantskih pisateljev XVI. stoletja. Moje beležke o podklosterskem narečju, in sicer vasi Peče (Pöckau), so jako oskudne, zato ne morem vseh posebnosti potrditi, toda kar ne najdem v njih, to lahko navedem iz bližnjega govora vasi Žabnice v Kanalski dolini in vasi Gorje na iztočni strani Ziljske doline in ne dvomim, da se one dialektične posebnosti naših pesmi, ki se strinjajo z govorom v Žabnici in Gorjah, nahajajo tudi v onih vaseh okoli Podklostra, kjer prebivajo slovenski protestanti. Omeniti hočem tu samo glavne posebnosti.

Za dolgo naglašen *ɚ*, *ɛ* se govori danes v P.¹⁾ *e*, in res beremo trikrat *zheft*, *sueme*. Nenaglašen *e* se je spreobrazil v mnogih slučajih v *a*, n. pr. *začnajo*, *talét* v P. in zato je najti *basiedi*, *bafjd*, *daseti* (Ž. *dasét*), *povoshan*, *pridajo*, *obtoshan*, *nadolshnjga* (P. *nadoužn*).

Tudi nenaglašen *ɛ* se je razvil v gotovih slučajih v *a*: *zhrobak* (P. *čvóbák*), *zhualjestvo*, *davizo*, *sapubadi* (Ž. *zapuobadi*, G. *zapovadi*), *odrashamik*.

Za *e* nahajamo pod dolgim naglasom nekolikokrat tudi *ie*, n. pr. *shieft*, *v'niebo*, *s'njeba*, *shjen* (žen) *po sjebe*. Stara dolžina *e* se je razvila danes v *i*, n. pr. *pič* (sup., toda *pečz* inf.) P., *šist* G.; pod novejšim dolgim naglasom se je *e* razvil samo v *ie* n. pr. *niebz*, *diébat*, *siéstra* v G.

Za dolgo naglašen *ɛ* nahajamo *ie* in *i*: *sviet*, *liep*, *povjem*, *grieh*, *fapovi*, *bafjd*, *svit* etc., tudi *e*, najbrž posnet po originalu. Sedaj se govori v P. za dolgi *ɛ* večinoma *i*, n. pr. *lipe*, *miste*, *ciu*, *grih*, redko *ie*, n. pr. *dieua* in ozek *e čvabeka*; v Ž. je pa *ie* dosti bolj razširjen, n. pr. *liep*, *mieste*, *grieh*, vendar prevaguje v skupini *ie* prvi samoglasnik *i*.

Nenaglašen *o* se je razvil v *a*: *ablubami*, *jesusavo*, *damòu*, *mjlafst*, *gadilu* etc., tako tudi danes v P. n. pr. *kzléno*, *zdehnem*, *kzrito*; *mov* (domov) Ž. in G.

Za dolgo naglašen *o* nahajamo *u* in *ue*, n. pr. *bug*, *mural*, *otruek*, *buel*. V P. se je dolgi *o* izpremenil v *uo* in *u*: *puole*, *pulu* (loc.), v Ž. *uo* in *u*: *muost*, *truk* (otrok). Ako ne smemo pri *ue* misliti na vpliv sosednjega rožanskega narečja, je

¹⁾ P. znači Peče — Podkloster, G. = Gorje, Ž. = Žabnica.

najverjetnejše, da se v kaki vasi podklosterske okolice res nahaja *ue* za *ō*, čemur se ni toliko čuditi, če pomislimo, da je podklosterski govor že nekako prehodno narečje od kanalsko-ziljskega k rožanskemu in ima tedaj že nekaj posebnosti, ki jih je najti v zadnjem, a katere so tuje prvemu.

Skupina *ej* za *aj*, ako je *a* v istem zlogu kakor *j*: *vej*, v P. se govori n. pr. *kvej*.

Za nenaglašen *i* se nahaja *e* t. j. *z*, n. pr. *jemelj*, *jeh*, v P. *jsgrej* etc.; celo popolnoma izginil je pred naglasom stoječi *i*, gotovo je bil najpoprej oslabil v *z*: *shcat*, *shcote* (život), v Ž. *žvāt*, *žvōtū*, v G. *žvōt*. Mimo *paštiriam* beremo *paštierjam* in *mjernam* (mirnim); naglašen *ir* se je tedaj razvil v *ier*, in sicer, kar je posebno zanimivo, ravno v onem narečju, kjer nadomešča *ie* stari *ī*. Tako nahajamo n. pr. tudi v nekaterih štokavskih govorih, kjer je *ī* = *ie*, tudi *paštier*. — *er* (= samoglasni *r*) za kratko skupino *ri*: *kerbizi*. — *cirkve* in *cierkou*, v G. *cirku*.

Pred ozkimi samoglasniki (*e*, *i*) stoji *b* m. *v*, n. pr. *beriami*, *prabi*, *bi* (vos), *zhuobek*, *bezhi* (veči), *binu*. Tako tudi v P.

Krajni ali pred širokimi samoglasniki stoječi *l* se je izpremenil v *u* in *w*, n. pr. *vedov*, *stav*, *dau*, *minastlibiga*, *po-voshen*, *rozhiiti* mimo *lozhitj*, *gerva*, *rodiva*, tako tudi danes v P.; kombinirana oblika je *peklva*.

Pred *i* in *e* se je *g* izpremenil v *j* (sekundarna palatalizacija): *drvieh* (drugih), *vbojem* (ubogim), v P. sem si zabeležil *rojī* (n. pl.).

M. *s* stoji *š*: *poshlushai*, v P. sicer nisem zabeležil te besede, toda drug primer tega pojava: *šlišm*.

Sekundarni *tj* se je izpremenil v *tk*: *tredki* (trikrat), v Ž. *treči*, G. *trečz*, vendar se najbrž v kaki sosednji podklosterski vasi govori ta oblika; izpadel je *d* v skupini *zdr*: *osraulen*, Ž. G. *zrou*, tudi *zhjes*, v P. *čres*, toda v Ž. *čies*.

Skupina *šč* se dosledno nahaja, nikoli ni najti na njenem mestu *š*.

Nom. acc. pl. samostalnikov srednjega spola se končuje na *-e*, n. pr. *jmene nebefe*. Dat. loc. sgl. fem. sest. in pronom. skl. *-ej*: *boshiej*, *tej*, *tekozhej*, *njei*; dat. sgl. m. *svetamu*, loc. sgl. *mjernam*, *vezhnam*, dat. pl. *ufam*, *vbojem*; dat. sgl. *mene*, *tebe*, *febe*. P. Ž. *mne*, G. pa *mñne*, Ž. loc. *bsōkam*, in. *blicam*.

Glavne in karakteristične posebnosti jezika naših pesmi so tedaj 1. *e* za *z*, *z* v dolgih zlogih, 2. *ie* za *ī*, 3. *a* za nenaglašen *e*, 4. *u*, *w* za *l* pred temnimi samoglasniki, 5. *b* za *v* pred ozkimi samoglasniki, 6. skupina *šč*. Nekatere od teh, n. pr. 1.—4., je najti sicer tudi v rožanskem narečju, toda *b* za *v* samo v podklostersko-kanalskem in ziljskem. Nikoli pa ne nahajamo *n* za končni *m*, kar je tudi posebnost ziljskega narečja, in res tega pojava ni v podklosterskem govoru.

Tu naj sledi »jogerske vere obilna izlaga« v našem pravopisu in nje izvirnik iz Dalmatinove pesmarice str. 17—20.

Jest verjem vu eniga boga, v tiga vsigamočniga, kir je stvaril zemlu, nebu, vse dobru, nucnu ter lipu, vse kar mi z očmi bidimo inu kar mi ne vidimo.

On je s očaki gov[su]ril, nam svojga sinu oblubil, dal se v besiedi spoznati, de ga imamo deržati za buga cilu dobriga, za oču mira-stlibiga.

Jest verjem tudi v Jezusa, v tiga prabiga Kristusa, v sinu božiga jediniga, kir je pres vsiga začetka. Iz buga gre (!) čudnu je rojen, skuzi njega je svet stvarjen.

V tim času prišal k nam na svit iz svetiga duha pozhet, od te divice Marije bug prabi človik rojen je v Betlehemu v jasli povoshen pastirjem je biu oznanjen.

Potle je ludi sam vučil, rad bi nas v niebo perprabil. Dal se je Judam tēr ajdam pod Poncijam Pilatižam križati inu umoriti, za našo volo ofrati.

Iz križa snet, v grab povožan, zdaj gre v pakal ku tim hudičom. Hudiče na kētne die, de vernim škōde več ne die. Na trēdki dan od smerti vstal, gori k vočetu v nebu šal.

Na desnici božji sedi, kaku nam gre vsōlej vidi. Per bugu je naš besednik, vseh vernih prabi pomočnik, pride spet ludi soditi, hude od dobrih vočiti.

Jest verjem v svetiga duha, kir gre od sinu od oča, š nejma en bug ene časti, nas vse žibi, trošta, svēti: skuzi preroke oznanil vse tu, kar je Jezus sterpou.

Jest verjem veniga Boga, v'tiga vsigamogozhiga, Kir je stvaril Semlō, Nebu, vse dobru, nuznu tār lipu, vse kar s' Ozhima vidimo inu kar my ne vidimo.

On ie s' Ozhaki govuril, nam svojga Sinu oblubil, Dal se v' bešfedi spoznati, De ga imamo dērshati, Sa Buga cilu dobriga, s' Ozheta myloftiviga.

Jest verjo tudi v' Jesufa, v' tiga praviga Cristufa, v' Synu Boshjiga diniga, kir je pres v'figa sezhetka is Buga gar zhudnu rojen, skusi njega je Svejt sturjen.

V tim zha[su] prišhal k' nam na Svjet (!), is s'etiga Duha pozhet, Od te Divice Marie, Bug pravi Zhlovik rojen je, v' Betlehmi v' Jasli poloshen, Pastryrjem je bil osnanjen.

Potle je Ludi sam vuzhil, rad bi nas v' Nebu perpravil, Dal se je Judom tār Ajdom pod Pontiom Pilatushm kryshati inu vmoriti, sa našho volo offrati.

Is Krysha snet v' grob poloshen, sdaj gre v' Pakal h tim Hudyzhem, Hudyzhe na Ketyne dej, de vernim shkōde vezh ne dej, Na tretji dan od smerti vstal, gori k' Ozhetu v' nebu shal.

Na Desnici Boshji fidy, Koku nam gre vselej vidy, per Bugi je naš Beshednik vseh Vernih pravi pomozhnik, pride spet Ludi soditi, Hude od dobrih lozhiti

Jest verjo v' svetiga Duha, Kir gre od Synu od Ozha, shnima en Bug ene zhasti, Nas vse shivi, trosthā, sveti: Skusi Preroke osnanil vse tu kar Jezus stērpil.

*Jest verjem kerščansko cerkov,
V tej je gmajna vseh svetnikov,
vsi kir štimo Jezusavo poslušajo
po njej dijo; ti so cirkve posve-
čene, v tem kerstu bogu žegnjene (!).*

*V tej cërkvi gmajni kerščeni
bojo grehi odpuščeni vsem tem,
kir grehe žalvajo, v božjega sinu
bërvaajo, teh so griehi posableni,
nigdar ne bojo spumnjeni.*

*Jest verjem, de našu telu, najsi
zgnjje, bo cilu. Jezus nas bo spet
oživil, s svojo štimo gori budil,
bomo od smerti vstajali, liep zdrav
čist žvat jemeli.*

*Potle bomo v večnam lëbnu mi,
kir smo da konca vërni, v niebu
vkupe govurili, sveto trojico hvalili,
pridemo na naš prabi stan, tja
nam pòmagaaj Jezus sam.*

*Jeft verjo Kërščansko Cerkou,
vti je Gmajna vseh Svetnikou, vfi
kir shtimo Jesusovo poslušajo po
ny dejo, Ty so Cerkve posvečene,
v tim Kërstu Bogu shegnane.*

*V ti Cerkvi Gmajni Kërščeni
bodo Grehi odpufzheni vsem tém
kir Grehe shalajo, v' Boshjiga Synu
verujo, Tih so Grehi posableni,
nigdar ne bodo spumnjeni.*

*Jeft verjo, de nafhe Tellu, naj
fi fignje, bo cillu, Jezus nas bo
spet oshivil, svojo shtymo gori
budil, bomo od Smerti vstajali,
Lep, zdrau, zhift shivot imejli.*

*Potle bomo u' vezhnim Lebni,
my kir smo do konca verni, v'
Nëbi vkupe govurili, sveto Trojizo
hvalili, Pridemo na nash pravi
stan, Tje nam pomagaj Jezus sam.*

III.

Jedna najredkejših protest. knjig je gotovo Agenda, tu je koku se te imenitische¹⁾ Boshie slushbe opravljajo (V' Bittebergi, 1585). Izvod, katerega imam pred seboj — lastnina prof. I. Milčetića v Varaždinu — nima naslovnega lista, a v ostalem je popoln. Mala knjižica broji (brez naslovnega lista) samo 22 listov najmanjše osmerke. Natančnejšega opisa knjige ne podajem, ker bo o njej podrobneje poročal za našo protest. književnost zasluženi dr. T. Elze.

Kakor že naslovni list priča, je knjiga prevod nemškega spisa »Wirtembergische Kirchenagend«. Kdo je ta prevod oskrbel, tega ne vemo. Da to ni Truberjevo delo, to lahko z gotovostjo trdimo. Ne morda za to, ker je knjiga natisnjena v Bohoričevem pravopisu, nego z ozirom na jezik. V njej ni najti ne jedne onih posebnosti, po katerih se razločuje Truberjev jezik od Dalmatinovega in ostalih manjših prot. pisateljev. Ni najti *tuj, suj, tujga* etc., nego *tvoj, svoj, tvojga*, ne *nom, von*, nego samo *nam, vam*, ne *kralevstvo*, nego *krajlestvo*, kakòr in ne *Trub. koker, drugazhi* in ne *drigazhi*. Toda dalje kakor do tega negativnega rezultata na podlagi jezikovne analize ne moremo prodreti. Jezik je po Bohoriču in Dalmatinu normalizirana književna slovensčina brez vseh indivi-

¹⁾ Morda imenitische.

dualnih posebnosti. Morda je prevod delo kakega mladega, v Nemčiji živečega slovenskega protestanta.

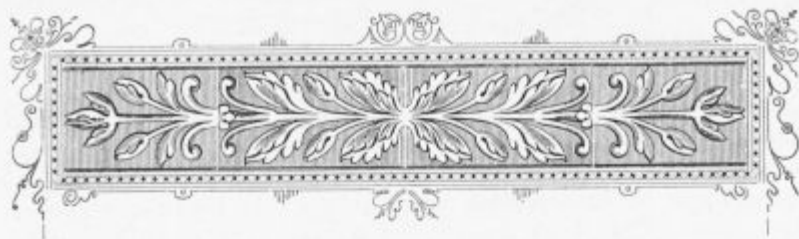
To ni prva slovenska protestantska agenda; že Truber je na koncu svoje knjige *Catechismus* s dveima islagama (V Tibingi 1575) na str. 409 do 488 objavil enak spis s posebnim naslovnim listom: *Ta mahina agenda*; prim. *Letop. Mat. Slov.* 1891 str. 135. »Po teh mal — tako piše v uvodu tega spisa — ty eni Craniski inu Kiroshki slushabniki te prauē Cerque Bofhye fo meni piffali, de bi imel eno mahino Agendo puftiti Drukati, Natu fem tukai od Kerfta, od te S. Vezherie Criftufue inu koku fe ty Noui Sakoniki porozhiti imaiō, k letim buquizam perlushil«. Truberjeva agenda je precej obširnejša od samostalne iz l. 1585., ne oziraje se na to, da ji je dodal še različne molitve, katerih ni v poznejši agendi.

Ni li morda v agendi iz l. 1585. opaziti vpliv Truberjeve agende? In res se o tem vplivu ne dá dvomiti. Če je tudi pisec ali prevoditelj agende iz l. 1585. imel pred seboj nemški izvirnik, vendar se naslanja njegov prevod na Truberjevo agendo. Na mnogih mestih se strinjata obe agendi tako doslovno, da ni mogoče misliti, da bi dva prevoditelja neodvisno drug od drugega tako jednako slovenila. Posebno se dá to opazovati v početku knjige. V obče se pa mora reči, da so v samostalni agendi mnogi odstavki v primeru s Truberjevim delom znatno skrajšani, in da je novejši prevod preciznejši in tudi gladkejši. Vendar je agenda iz l. 1585. samostalno delo, ne morda samo popravljena in skrajšana druga izdaja Truberjeve. Glede vsebine se ne strinjata obe agendi. V novejši je nekaj odstavkov, katerih ni v Truberjevi, in nasprotno je v Truberjevi mnogo »predgovorov«, molitev itd., katerih ni najti v samostalni knjigi. Tako ni v Truberjevi celega obširnega odstavka »od nagliga krščovanja«. Obširno poglavje »Koku se ima obhajilo držati« se kar nič ne ujema s Truberjevim. V agendi iz l. 1585. nahajamo v tem poglavju kratko »opominjanje«, t. j. pouk o pomenu obhajila, v Truberjevi pa štiri pridige ali predgovore z dosti obširnejšim poukom, zato pa ni v njem »opominjanja k očiti izpuvidi«, ne »forme te absolucije«. Jedino zahvalna molitev po obhajilu se nekoliko strinja s Truberjevo, vendar je mnogo krajša. Sledeči odstavek o zakonu se skoraj od konca do kraja loči od Truberjevega odstavka o istem predmetu, jedina molitev se skoraj popolnoma zлага z ono v Truberju, čemur se pa ne bomo čudili. Samo prvo poglavje »Koku se ima krščovati« se v obeh agendah strinja, če so tudi tu marsikateri razlike.

L. 1585. je zagledal beli dan tudi »Ta kratki wirttembergski catechismus ali ty potrebnifhi fhtuki prave isvelizhanfke Vere sred enimi kratkimi v faldajnimi molitvami inu Hišno Tablo. Johan Brentzen Catechismus Windisch (Wittebergae). Tudi v tej komaj 19 listov obsegajoči knjigi nahajamo Bohoričev pravopis in po Dalmatinu in Bohoriču določeni književni jezik. Prva polovica knjižice, obsegajoča katekizem, se ne more imenovati samostalno delo ali nov prevod, to je samo nekoliko predelana in popravljena izdaja katekizma, ki ga nahajamo v že omenjeni Truberjevi knjigi Catechismus s dveima islagama. Že na naslovnem listu Truberjeve knjige beremo »Catechismus mit des Herren Brentij vnd M. C. Vischers außlegung«, in v njegovi knjigi obsega ta katekizem dvajset strani (str. 20 do 40). To poglavje — razen zadnjih strani — nekoliko popravljeno se nahaja v samostalnem katekizmu iz l. 1585. Druga polovica te knjige, namreč hišna tabla, se pa ne strinja s hišno tablo, katero ima tudi Truber v omenjenem katekizmu. Katekizem iz l. 1585. se odlikuje od Truberjevega prvega poglavja, s katerim se močno strinja, po preciznem prevodu, točnejših izrazih in večji kratkosti. Tam, kjer rabi Truber več izrazov in besed za jeden nemški izraz, nahaja se v novejšem katekizmu samo jeden izraz.

Kdo je izdal ta katekizem, tega knjiga ne kaže, ona je brez vsakega predgovora. — Videli smo pa v dveh slučajih, da se je slovenska protestantska književnost proti koncu protestantske dobe v marsičem naslanjala na prejšnja dela, le malo novega se je sedaj spisalo in izdalo, največ se je to, kar je početnik protestantske književnosti v Slovencih, Truber, spisal, popravljalo in predelalo. To ne velja samo o »Agendi« in Brencevem katekizmu, to je opaziti tudi pri cerkvenih pesmaricah, pri postili Kreljevi, katera je dvajset let po prvi izdaji drugo popolnjeno izdajo doživela, to velja tudi celo o Bohoričevem pravopisu, ki je le nekoliko popolnjen Kreljev, to velja — kar je naravno — tudi nekoliko o normaliziranem književnem jeziku, na katerega ni brez vsakega vpliva Kreljev jezik.

Neizdana Vodnikova pesem.

Priobčil dr. K. Štrekelj.

rokopisu Vodnikovih pesmi, katerega je iz ostaline M. Kastelca kupila Slovenska Matica, nahajamo za listom 70. in pred listom 71., tako zaznamovanima z rdečo tinto, uvezan poseben, samó na sprednji strani popisani list, kateremu je paginator s črno tinto nadél številko 4. Na tem listu je napisana 64 verzov dolga pesem, katero spodaj objavljam.

Paginator Kastelec ni štel te pesmi med svojeróčno po Vodniku pisane, ker je pisava tega lista precej drugačna od pisave ostalih listov, pisanih od Vodnikove roke in z rdečo tinto zaznamovanih s številkami od 1 do 102. A če primerjamo ž njo pisavo starejših prepisov »Ilirije oživljene« in »Ilirije zveličane«, razvidimo s precejšnjo gotovostjo, da je tudi s črno tinto zaznamovan list 4. morala pisati ista roka, sevéda kakih 10 do 15 let poprej. Čim novejši so poleg vrst ali med vrstami stoječi popravki, tem bolj senjih pisava bliža poznejši Vodnikovi pisavi; da, poslednji popravki se gledé té kar nič ne ločijo od pisave na listih z rdeče zaznamovanimi številkami 1 do 102. V vsem rokopisu se mi ravno pisava naše pesmi zdi najstarejša. V tem mnenju me podpira tudi zeló samovoljna raba znamenja ϵ , katerega ni najti v vseh drugih pesmih Matičinega rokopisa. Vodnik se ga je bil iznebil že v »Pésmih na pokúšino« iz leta 1806. Zgodilo se je to pač po vplivu Kopitarja, s katerim je pri Zoisu občeval. Znano je, kako je par let pozneje Kopitar v svoji slovnici na strani 133. in naslednjih ostro pisal proti patra Marka »repatemu ϵ (Schwänzel ϵ)«. Prepis pesmi in potem-takem tudi pesem sama je torej iz časa pred letom 1806. Da

pa ne sega že v prvo dobo Vodnikovega pesnikovanja, kaže nam vsebina njena: monolog je brez uspeha vasujočega Bohinjca. Misel, zložiti jo, je Vodniku pač pala v glavo šele po času, ko je prišel na Koprivnik v Bohinj; ali pa jo je tudi res na Koprivniku zložil in ne šele kasneje v Ljubljani (po l. 1796.), tega si s svojimi pomagali ne upam določiti.

Ker se pesem nahaja v rokopisu, po katerem sta Smolè in Levstik izdala Vodnikove pesmi, se moramo prašati, zakaj je ni niti Smolè niti Levstik vzprejel v svojo izdajo. Smolè jo je najbrž štel za narodno, in ker narodnih pesmi Vodnikovih on sploh ni objavil, zato je izpustil tudi to. Opomniti moram namreč, da prepis te pesmi kot narodne nahajamo tudi v Vrazovi ostalini XX. 46., torej med stvarmi, katere je Vrazu doposlala iz Ljubljane trojica Smolè, Prešeren, Kastelec; ista roka pa je ravno iz Vodnikovega rokopisa prepisala tudi nekaj drugih narodnih pesmi. Manj verjetno je to, da Smolè in Levstik pesmi zavoljo drugačne pisave nista štela za Vodnikovo, bolj mogoče pa napósled to, da se je njima zdelo v nji kaj preopolzlo. Pesem ima namreč to veliko napako, da je nekod prenejasna in v svojih izrazih premalo umljiva; bralec ne vé, kam pesnik méri. Vendar bi Vodniku delali krivico, če bi mu podtikali zató grd namen, ker pesem nam ni jasna; tako delaje bi morali n. pr. tudi Koseskemu ne malo pesmi krivo razlagati. Dalje je pomisliti, da je Vodnik v vseh svojih proizvodih popolnoma čist; ako med njegovimi narodnimi poskočnicami nahajamo nekaj zelo umazanih,¹⁾ za to ga kot nabiralca ni preostro soditi, saj jih gotovo ni mislil objaviti in zapisal jih je le v naglici z drugo, nekaj boljšo robo vred. Da pa je spodaj stoječo pesem mislil kedaj objaviti, to nam kažejo precej obilni popravki na navedenem listu, od katerih je seveda ločiti neke (Levstikove?), s svinčnikom v gajici pristavljene premembe.

Ta dosedaj neobjavljena pesem ni sicer Bog vé kako mojstersko delo — takih iščemo pri Vodniku zastonj — ali preveva jo vendar nekak narodni duh, krepka realnost in neka mladeniška čvrstost, ki jih pri našem pesniku ni vselej najti v tej meri. Dikcija je semtertje mršava in prisiljena; v nji se nam kaže omahovanje Vodnikovo v jezikovnem oziru in pa težnja njegova po posebnostih in novotarijah, katero mu za hrbtom sicer ali vendar tako bridko in ne po krivici očita Kopitar v prvem svojem pismu do Dobrovskega.

V Vodnikovem rokopisu je pesem brez naslova, v prepisu Vrazove ostaline pa ima naslov »Planšar«, kate-

¹⁾ katerih pa nima sedaj Matičin (prej Kastelčev) rokopis Vodnikovih pesmi! Jaz jih poznam iz Vrazove ostaline XVI. A.

rega ji pustimo. V spodaj stoječih, tekstu pridejanih kritičnih opomnjah pomeni B prepis Vrazove ostaline, B₁ pa popravke tega prepisa.

Planšar.

	<i>Hej Mina, hej Mina</i>		<i>De bo kaj pobrati</i>
	<i>Lę hitro s' oglas'!</i>		<i>Za miške mojé:</i>
	<i>Jezerska planina</i>	35	<i>Oluški kosmati,</i>
	<i>Šem pošle me vas.</i>		<i>Pa zerna statké! —</i>
5	<i>Prid', lubca, les h' durmi,</i>		<i>Ah, Mina nesmilna!</i>
	<i>Ne prašaj, kaj bô:</i>		<i>Nagajaš preveč,</i>
	<i>Vesęle to stur' mi,</i>	40	<i>Tu dražba je silna,</i>
	<i>Govori z' manò.</i>		<i>Ta kreg je bodeč.</i>
	<i>Ak' slamce preberaš,</i>		<i>Ne bodi tak' sitna,</i>
10	<i>Só prazne želé;</i>		<i>Oylasi se skór',</i>
	<i>Ak' pesmi studęraš,</i>		<i>Danica prehitna</i>
	<i>Podvuči tud mę.</i>		<i>Po nebu grę gór'.</i>
	<i>Razloží po vęrsti</i>	45	<i>Dve sami besęde,</i>
	<i>Narlepših en par:</i>		<i>Le perstec pomol';</i>
15	<i>Okrožic na persti</i>		<i>Premišli, dò srede</i>
	<i>Čigavi je dar;</i>		<i>Ne bô me več dol'.</i>
	<i>Kaj lubca obęta,</i>		<i>Zaspanka tožliva,</i>
	<i>Dęs' rada ne dà;</i>	50	<i>Kaj pošleš me dām? —</i>
	<i>Kam streęla napęta,</i>		<i>O Mina lažniva,</i>
20	<i>Kam serce peęlā. —</i>		<i>Tajil' te nì sram?</i>
	<i>Ah, Mina, kaj dęlaš?</i>		<i>Pokaj bi tajila,</i>
	<i>To vęm, de ne spiš,</i>		<i>K ne maraš zannę?</i>
	<i>Znabiti se kregaš,</i>	55	<i>Si druge zvolila,</i>
	<i>De gluho se striš!</i>		<i>K' te boę veselę.</i>
25	<i>Si jezik zgubila?</i>		<i>Dolinka porędna,</i>
	<i>Tę zobčik bolí?</i>		<i>Prebračna ku zleg,</i>
	<i>Si piskrice vbila —</i>		<i>Niš' hribovca vředna,</i>
	<i>Al kaj te skarbi?</i>	60	<i>De b' vergel te z' breg.</i>
	<i>Če gori na jizbi</i>		<i>Lę bodi vesęla,</i>
30	<i>Prekladaš blagò,</i>		<i>Pozabim te rad,</i>
	<i>Dol malo se izspi,</i>		<i>Strupęno te dęla,</i>
	<i>Pa ne predrobno,</i>		<i>K' je pičil te gad.</i>

Tako slove pesem s poslednjimi popravami Vodnikovimi. Sprva pak je bilo tole drugači: 4] Me pošle sim vas — 5 les] sim — 8 Govori] Ohlad' se — 13 Razloží] Razlož' m' ih — 14 Narlepših] Tih lepših — 15 Okrožic]

1. Kaj rinka, 2. Čigavi — 16| 1. Pomēni za 'n dar, 2. Je perstanec dar — 23 Znabiti| Al mor'dè — 24 De gluho| Kud gluho — 25 Si| Al s' — 27 Si| Al s' — 29 jizbi| jizpi — 31| 1. En mal se dol izspi, 2. Pomalo se izspi — 41 tak| tok — 45| En perst mi pomol' — 50 Kaj| Tok' — 55 Si| De s' — 59 hribovca| 1. rotarja, 2. lazarja, 3. laznika.

Ž ne piše č, ž in, ne gledé apostrofov, se od zgoranjega natiska razlikuje v tem: 4| Sem pošle (Ž, pošlje) me v vás — 5 ljubca — 10 želje — 11 studeraš| primeraš — 12 Podvuči| Nauči — 12 me — 15, 16| Čigava na persti* Je kambica dar — 17—20| Ti verzi so v Ž popolnoma izpuščeni — 24 gluha — 28 skerbí — 31 se izspi| ga izpi (Ž₁ iz'spi) — 16 sladké — 38 Negajaš — 45| Dve same besede, Ž₁ Daj saj tri besede — 46| En perst mi pomol' — 47 do — 48 bo — 49 tožljiva — 50 Ž₁ pošlješ — 51 Ž₁ lažnjiva — 54 mé — 55 zvoljila, Ž₁ zvolila — 58 zlég — 60 'z.

Biblijografija slovenska.

Slovensko knjištvo od 1. januarja l. 1894. do 1. januarja l. 1895.

Sestavil R. Perušek.

V ta knjigopis so vzprejeti tudi nekateri književni izdelki, ki so bili natisnjeni že v prejšnjih letih, a doslej še ne zabeleženi v knjigopisu. Pri sestavljanju so mi prijazno pomagali sebosno gospodje: dr. Ahn, vseučiliške knjižnice uradnik v Gradcu, A. Cilenšek, profesor v Ptuj, A. Kosi, profesor v Celju, Janko Košan, profesor v Mariboru, Miroslav Premrov, notarski koncipijent v Krškem, dr. F. Simonič, skriptor vseučiliške knjižnice na Dunaju, Kr. Rojnik, namestnijski uradnik v Gradcu, dr. J. Sket, profesor v Celovcu, katerim izrekam na tem mestu svojo iskreno zahvalnost. Jednako zahvaljujem gospode predstojnike onih tiskarnic, ki so se potrudili sestaviti zapisnik tiskovin, obelodanjenih v njih tiskarnici, in sploh vse gospode, ki so mi bili na roko pri sestavljanju biblijografije.

I. Časopisi.

Amerikanski Slovenec. Tower Minn. Letnik III. 1894. Urednik in založnik V. Rev. Jos. F. Buh. Tower Minn. Folio. (Izhaja vsak petek.)

Cerkveni Glasbenik. Organ Cecilijinega društva v Ljubljani. (Izhaja po enkrat na mesec.) Letnik XVII. 1894. Odgovorni urednik Janez Gnjezda. Odgovorni urednik glasbene priloge Anton Foerster. Zalaga Cecilijino društvo. Tiska R. Milic. Vel. 8°.

Cvetje iz vertov sv. Frančiška. Časopis za verno slovensko ljudstvo, zlasti za ude tretjega reda sv. Frančiška. Trinajsti tečaj. Vredil in izdal P. Stanislav Škrabec, mašnik prvega reda sv. Frančiška na Kostanjevici. V Gorici. Hilarijanska tiskarna. 1894. 8°. 384 str. Izhaja v nedolocenih obrokih. 12 zvezkov. (Na platnicah nadaljuje o. St. Škrabec: »Nekoliko slov. slovnice za poskušnjo«.)

- Delavec.* List za interese slovenskega delavskega ljudstva. Izhaja vsakega 15. dne v mesecu. II. leto. Št. 1 do 16. Ljubljana. Lastniki lista so: Dragotin Barta v Ljubljani in Ivan Reselj v Gradcu. Izdajatelj Dragotin Barta. Odgovorni urednik Anton Grablovič. Tisk Narodne tiskarne v Ljubljani. Št. 17 do 24. Zagreb. Lastnik Jožef Weselko. Odgovorni urednik Anton Grablovič. Tisk Srpske štamparije v Zagrebu.
- Deželni zakonik in ukazni list za vojvodino Štajersko.* V Gradcu, leto 1894. Tiska Leykam v Gradcu. (Izhaja v nedoločenih obrokih. Slov. in nemško.) 4°.
- Deželni zakonik za vojvodino Kranjsko.* XXXIV. tečaj. Leto 1894. Tiskala Klein in Kovač v Ljubljani. V. 4°. (16 kosov. Slov. in nemško.)
- Dolenjske Novice* Izhajajo 1. in 15. vsakega meseca. V Novem mestu. X. letnik, 1894. Odgovorni urednik Josip Benkovič. Izdajatelj, založnik in tiskar J. Krajec. Vel. 8°.
- Dom in Svet.* Ilustrovan list za leposlovje in znanstvo. Uredil Frančišek P. Lampe, doktor bogoslovja in modroslovja, profesor bogoslovja. VII. letnik. V Ljubljani. Založilo uredništvo. Tiskala Katoliška tiskarna v Ljubljani. 1894. V. 8°.
- Domoljub.* Slovenskemu ljudstvu v poduk in zabavo. Izhaja vsak prvi in tretji četrtek meseca. V Ljubljani. 1894. Letnik VII. Izdajatelj dr. Ivan Janežič. Odgovorni urednik A. Kalan. Tiska Katoliška tiskarna. V. 4°.
- Domovina.* V Celji. Leto IV. Izhaja 5., 15. in 25. dne vsakega meseca. Izdajatelj in urednik Dragotin Hribar. Tisk društvene tiskarne D. Hribar v Celji. Fol.
- Državni zakonik* za kraljevine in dežele v državnem zboru zastopane. XLIII. tečaj, leto 1894. Založnik c. kr. dvorska in državna tiskarnica na Dunaju. Izhaja v nedoločenih obrokih. 4°.
- Duhovni pastir.* S sodelovanjem več duhovnikov urejuje Anton Kržič. V Ljubljani. 1894. Založba Katoliške bukvarne. Tisk Katoliške tiskarne. 8°. (12 zvezkov).
- Edinost.* Glasilo slovenskega političnega društva za Primorsko. Tečaj XIX. 1894. Lastnik politično društvo »Edinost«. Izdajatelj in odgovorni urednik Maks Cotič. Tiskarna C. Amati sinovi. — Kesneje Tiskarna Dolenc v Trstu. Izhaja po trikrat na teden, ob torkih, četvrtkih, sobotah. Folio.

- Glas Naroda.* List slovenskih delavcev v Ameriki. New York. Leto III. 1894. Izdajatelj in urednik F. Sakser.
- Glasnik.* Izhaja vsak 2. in 4. četrtek v mesecu. V Ljubljani 1894. Izdajatelj in odgovorni urednik Fr. Ziller. Tiska Katoliška tiskarna. 4°. (4 številke).
- Goriški vestnik.* List za narodno gospodarstvo, obrt in trgovino. Izhaja zadnji četrtek vsakega meseca. V Gorici. 1894. Leto I. 4°. Izdajatelj in odgovorni urednik Ant. m. Obizzi. Tisk prve slovenske tiskarne A. m. Obizzija v Gorici.
- Gospodarski list.* Glasilo c. kr. kmetijskega društva v Gorici. Ureduje Viljem Dominiko. (Izhaja vsak mesec enkrat.) V Gorici. Leto XIII. Zalaga c. kr. kmetijsko društvo. Tiska Paternolli. (Priloga »Soči«.)
- Izvestja muzejskega društva.* (Glej II.)
- Kmetovalec.* Ilustrovan gospodarski list. Uradno glasilo c. kr. kmetijske družbe vojvodine Kranjske. Urejuje Gustav Pirc, družbeni tajnik. V Ljubljani. 1894. Leto XI. 4°. Izhaja 15. in zadnji dan v mesecu. Založba c. kr. kmetijske družbe kranjske. Tisk J. Blasnikovih naslednikov v Ljubljani.
- Krščanski detoljub.* List za krščansko vzgojo in rešitev mladine. Izhaja štirikrat na leto. Vreduje Anton Kržič. Ljubljana. 1894. Tisk Katoliške tiskarne. Založba katoliškega društva detoljubov. 12°. 64 str.
- Ljubljanski Zvon.* Leposloven in znanstven list. Uredil dr. Iv. Tavčar. XIV. leto. 1894. V Ljubljani. Tisk Narodne tiskarne. (Izhaja po jeden pot na mesec v zvezkih.) Izdajatelj Janko Krsnik. Vel. 8°.
- Mir.* Izhaja 10., 20. in 30. dan vsakega meseca. V Celovcu. Leto XIII. Lastnik in izdajatelj Gregor Einspieler v Celovcu. Odgovorni urednik Filip Haderlap. Tiskarna družbe sv. Mohorja v Celovcu. Vel. 4°.
- Novice,* gospodarske, obrtniške in narodne. Izhajajo vsak petek. V Ljubljani 1894. Tečaj LII. Odgovorni urednik Avgust Pucihar. Tisk in založba: J. Blasnikovi nasledniki. 4°.
- Obrtnik.* Celje. Leto II. Izdajatelj in urednik Dragotin Hribar. Tisk društvene tiskarne Dragotin Hribar v Celji. M. 4°. (Priloga »Domovini«.)
- Popotnik.* Glasilo zaveze slovenskih učiteljskih društev. (Izhaja 10. in 25. dne vsakega meseca.) Izdajatelj in urednik

- M. N e r a t, nadučitelj. V Mariboru. Tečaj XV. 8°. Lastnik in založnik Zaveza. Tisk tiskarne sv. Cirila v Mariboru.
- Primorec.* (Izhaja vsakih 14 dnej ob enem z neravnimi »Sočinnimi« številkami.) Tečaj II. Folio. V Gorici. Izdajatelj in odgovorni urednik Andrej Gabršček. Tiska Goriška tiskarna A. Gabršček v Gorici.
- Primorski list.* Podučljiv list za slovensko ljudstvo na Primorskem. Tečaj II. (do štev. 18. tiskan v Trstu, nadalje v Gorici). Izhaja vsak prvi in tretji četrtek v mesecu. Odgovorni urednik in izdajatelj J. Marušič. Tiska hilarijanska tiskarna v Gorici. 4°.
- Rimski katolik.* Šesti tečaj. Vrejuje in izdaja dr. Anton Mahnič, profesor bogoslovja. V Gorici. Hilarijanska tiskarna. 1894. 8°. (Izhaja v zvezkih vsak tretji mesec.)
- Rodoljub.* Glasilo slovenskega društva v Ljubljani. Izhaja 1. in 3. soboto vsakega meseca. V Ljubljani. 1894. IV. leto. Odgovorni urednik dr. Ivan Tavčar. Lastnina in tisk Narodne tiskarne v Ljubljani. 4°.
- Sloga.* V Gorici. Tečaj II. (Izhaja vsak prvi in tretji četrtek meseca.) V. Folio. Izdajatelj in odgovorni urednik Anton m. Obizzi. Tiska prva slovenska tiskarna A. m. Obizzi v Gorici.
- Slovenska knjižnica.* (Glej II.)
- Slovenski svet.* Lastnik, izdajatelj in odgovorni urednik Fran Podgornik. VII. leto. 1894. V Trstu. Tisk tiskarne Dolenc. 4°. (Izhaja 10. in 25. dne vsakega meseca.)
- Slovenec* Političen list za slov. narod. Izhaja vsak dan izvzemši nedelje in praznike. V Ljubljani. Letnik XXII. Izdajatelj dr. Ivan Janežič. Odgovorni urednik Andrej Kalan. Tisk Katoliške tiskarne v Ljubljani. Folio.
- Slovenski Gospodar.* List ljudstvu v poduk in zabavo. (Izhaja vsak četrtek.) V Mariboru. 1894. Tečaj XXVIII. Izdajatelj in založnik »Kat. tiskovno društvo«. Odgovorni urednik B. Ferik. Tisk tiskarne sv. Cirila. (Odgovoren J. Otorepec.)
- Slovenski narod.* Izhaja vsak dan izimši nedelje in praznike. Ljubljana. XXVII. leto. 1894. Izdajatelj in odgovorni urednik Josip Noll. Lastnina in tisk Narodne tiskarne. Folio.
- Slovenski pravnik.* Izdalo društvo »Pravnik« v Ljubljani. Uredila dr. Maks Pirc in dr. Viktor Zupan. X. leto.

1894. V Ljubljani. Tisk Národne tiskarne. 8°. (Izhaja 15. dne vsacega meseca.)

Soča. (Izhaja vsak petek opoldne.) Izdaja za deželo in za mesto. Tečaj XXIV. 1894. Folio. V Gorici. Izdajatelj in odgovorni urednik Andrej Gabršček. Tiska Goriška tiskarna A. Gabršček v Gorici.

Štajerski kmet. Svetovalec kmetom v političnih in gospodarskih zadevah. V Mariboru. 1894. Tečaj I. 4°. Izhaja drugo nedeljo vsacega meseca. Izdajatelj, založnik in tiskar L. Kralik v Mariboru. Odgovorni urednik E. Hinterholzer st.

Učiteljski tovariš. Glasilo slovenskega učiteljskega društva v Ljubljani. Štiriintrideseto leto. 1894. Uredil Jakob Dimnik, učitelj v Ljubljani. V Ljubljani. Natisnila R. Miličeva tiskarna. 8°. (Izhaja dvakrat na mesec.)

Vesna. III. tečaj. Uredil dr. Fran Tomišek. V Celji. 1894. Založili Vesnani na Dunaji. Tiskal Dragotin Hribar v Celji. V. 8°.

Vrtec. Časopis s podobami za slovensko mladino. Uredila Ivan Tomšič in Anton Kržič. Štiriindvajseti tečaj. 1894. V Ljubljani. (Izhaja I. dne vsacega meseca.) Izdajatelj in urednik Ant. Kržič. Založnica Ivana Tomšič. Natisnila Klein in Kovač v Ljubljani. V. 8°.

Zakonik in ukaznik za avstrijsko-ilirsko Primorje. Tečaj 1894. V Trstu. Tiskarnica avstrijskega Lloydja. 4°. (Izhaja v nedoločenih obrokih.)

Zgodnja Danica. Katolišk cerkven list. (Danica izhaja vsak petek.) V Ljubljani. 1894. Tečaj XLVII. Odgovorni vrednik Luka Jeran. Tiskarji in založniki Jožef Blasnikovi nasledniki v Ljubljani. 4°.

Zgodovinski zbornik. Priloga »Laibacher Diöcesanblatta«. Izhaja v nedoločenih obrokih. Sedmo leto. 1894. Izdajatelj in odgovorni urednik Martin Pogačar. Tiska Katoliška tiskarna v Ljubljani. 4°. Štev. 26. in 27.

Slovenski tiskane sestavke prinašajo tudi ti-le časopisi: »Hrvatsko-slovenski ciklista«, »Vatrogasac«, »Stenograf« in »Gimnastika« v Zagrebu in »Laibacher Diöcesanblatt« v Ljubljani.

II. Zborniki.

Drobtinice. XXVIII. letnik. Uredil dr. Frančišek Lampé. Založila Katoliška družba za Kranjsko. V Ljubljani. 1894. Natisnila Katoliška tiskarna. 8°. 192 str.

Izvestja muzejskega društva za Kranjsko. Urejuje Ant. Koblar. Letnik IV. V Ljubljani. 1894. Izdaja in zalaga Muzejsko društvo za Kranjsko. Tiskala Ign. pl. Kleinmayr in Fed. Bamberg. (Izhaja v zvezkih po šestkrat na leto.)

Josipa Jurčiča zbrani spisi. Založila in na svetlo dala Narodna tiskarna. Uredil Fr. Levec. I. zv. (Glej XVII.)

Ant. Knezova knjižnica. Zbirka zabavnih in poučnih spisov. I. zvezek. Uredil Fr. Levec. Tiskala Narodna tiskarna. Str. VI + 195 m. 8°. (S podobo A. Kneza.)

Vsebina: Fr. Levec: Ant. Knezova ustanova. Životopis. Dr. F. D.: Gospod Lisec. Povest. Bogdan Vened: Ženitev Ferdulfa vojvode. Furlanska povest.

Letopis Matice Slovenske za leto 1894. Uredil Anton Bartel. Natisnila Narodna tiskarna. Str. VIII + 419. 8°. (S helijogravirano sliko pokojnega predsednika J. Marna.)

Vsebina: Fr. Levec: Jožef Marn. Nekrolog. Dr. K. Štrekelj: Slovanski doneski iz živega jezika narodovega. Dr. M. Murko: Jan Kollár. I. Navratil: Slovenske narodne vraže in prazne vere. (Dalje.) Dr. V. Oblak: Protestantske postile v slovenskem prevodu. † A. Raič: Južno-avstrijske dežele za prvih let vladanja Leopolda II. (Dalje in konec.) J. Apih: Ustanovitev narodne šole na Slovenskem. R. Perušek: Bibliografija slovenska. E. Lah: Letopis Matice Slovenske.

Narodna biblioteka. Snopič 57. in 58. (Glej XVII.)

Národna knjižnica. III. zvezek. Dr. Jos. Vošnjakovi zbrani dramatični in pripovedni spisi. (Glej XVII.)

Pedagogiška knjižnica. Izdaja slov. učiteljsko društvo v Ljubljani. Drugi zvezek. Navod slovenski vrtnarici. Spisal Miloš Kamušič, voditelj slovenskih otroških vrtov v Trstu. Tretji zvezek: Dimnik Jakob, Domoznanstvo v ljudski šoli. (Glej VII. a.)

Pomladni glasi, posvečeni slovenski mladini. IV. zvezek. (Glej VII. c. Štrukelj.)

Povesti slovenskemu ljudstvu v poduk in zabavo. Zbral in uredil Andrej Kalan, urednik »Domoljuba«. VI. in VII. zv. (Glej XIX.)

- Slovanska knjižnica.* Urejuje in izdaja Andr. Gabršček. V Gorici. Snopič 8. do 31. 12°. (Glej XVII.)
- Slovenske večernice* za pouk in kratek čas. Izdala in založila družba sv. Mohorja v Celovcu. Osemindeset zvezek. 1894. Tiskarna družbe sv. Mohorja v Celovcu. 8°. 143 str.
- Slovenska Tulija.* Zbirka dramatičnih del in iger. Na svetlo daje »Dramatično društvo« v Ljubljani. 59. vezek. — Poljub — Trubadur — Marta. (Glej XVII.)
- Spisi Andrejčkovega Jožeta.* VI. Nekaj iz ruske zgodovine. Iz češčine poslovenjena studija Ferdinanda Kopa — Vojniška republika zaporoških Kozakov. Češki spisal J. Perwolf. — Novomesto. 1894. Natisnil in založil J. Krajec. 16°. 79 str. (Národne biblioteke snopič 58.)
- Zabavna knjižnica* za slov. mladino. (Glej VII. c.) III. zvezek.
- Zgodovinski zbornik.* (Glej I.)

III. Teološka dela.

a) znanstveno-teološka dela.

- Apostolsko pismo* svetega očeta Leona XIII. Ponatis iz »Slovenca«. V Ljubljani. 1894. Samožaložba. Tisk Katoliške tiskarne. 8°. 16 str.
- Komljanec Ivan. *Cerkveno leto*, to je njegovi sveti časi in dnevi. Spisal profesor J. K., veroučitelj na c. kr. spodnji gimnaziji v Kočevju. Poterdilo visokočastito knežškofijstvo Ljubljansko. (Ponatis iz »Zgodnje Danice«.) V Ljubljani. Tiskali in založili J. Blasnikovi nasledniki. 1893. 8°. 90 str.
- Lampe Frančišek, dr. *Zgodbe sv. pisma.* Slovencem priredil in razložil dr. F. L. I. del. Zgodbe starega zakona. Izdala in založila družba sv. Mohorja v Celovcu. 1894. Natisnila tiskarna družbe sv. Mohorja v Celovcu. Vel. 4°. str. I do 96.
- Simonič Jurij, dr. *Služabnik ali cerkovnik* pri katoliški službi božji. Lahko razumljiv poduk, kako se obnašati pri navadnih cerkvenih opravilih, pristavek nekaterih kratkih mašnih molitev, litanij in drugih cerkvenih molitev. Sestavil dr. J. S. V Mariboru. 1894. Založil Joz. Jurik. Tiskarna L. Bontempo v Poli. 16°. 69 str.
- Zupančič Ant. *Duhovno pastirstvo.* Slovenskim bogoslovcem in mašnikom spisal A. Z., profesor pastirstva na Ljub-

ljanskem bogoslovnem učilišču. Drugi popravljeni natis. Z dovoljenjem prečastitega knezoškofijstva ljubljanskega. V Ljubljani. Založil pisatelj. Prodaja Katoliška bukvarna. 1894. 8°. 932 str. Tiskala Katoliška tiskarna.

Cvetje z vertov sv. Frančiška. (Glej I.)

Duhovni pastir. (Glej I.)

Rimski Katolik. (Glej I.)

Zgodnja Danica. (Glej I.)

b) molitveniki ter pobožno-vzpodbudne knjige.

Bartol B. *Nevesta Kristusova* ali podučna in molitvena knjiga za pobožne krščanske device. Poslovenil B. B., župnik. Šesti natis. V Ljubljani. 1894. Založila Katoliška bukvarna. Natisnila Katoliška tiskarna. M. 8°. 598 + 10 str. kazala.

Fleck Jož., duhovni svetovalec in dekan v Jarenini. *Slovo od stare cerkve Marije, Matere Milosti, v Mariboru dne 2. julija 1893.* Pridiga. V Mariboru. 1894. Založil frančiškanski samostan. Tisk tiskarne sv. Cirila v Mariboru. 16°. 24 str.

Kerčon Jožef. *Salve Regina*, ali razlaganje molitve Češčena bodi kraljica za Šmarnično opravilo. Spisal J. K., duhovnik ljubljanske škofije. Z dovoljenjem prečastitega knezoškofijstva ljubljanskega. V Ljubljani. 1894. Založila Kat. bukvarna. Natisnila Katoliška tiskarna. 16°. 318 str.

Lesar A. *Prilike patra Bonaventure* s pojasnjevanjem raznih verskih in нравnih krščanskih resnic. Druga izdaja. spopolnjena s prilikami opata Šampijon de Nilona. Prosto poslovenil A. L. Izdala in založila družba sv. Mohorja v Celovcu. 1894. Natisnila tiskarna družbe sv. Mohorja v Celovcu. 8°. str. 189.

Majar P. Hrisogon. *Kruh angeljski.* Molitvene bukvice. Po slovenski priravnal P. A. M. Četrty natis. V Ljubljani. 1894. Založil in prodaja Matija Gerber. Tiskarna R. Miličeva. Ljubljana. 32°. 423 str.

Majar P. H. *Marija dobra mati.* Za deveti natis pripravil in pomnožil P. H. M. V Ljubljani. 1894. Založil in prodaja Janez Giontini, knjigotržec. Tiskal Rudolf Milic v Ljubljani. 12°. 272 str.

- Mežnarič P. Nikolaj, mašnik reda sv. Frančiška. *Zgodovina čudodelne podobe Matere Milosti v frančiškanski cerkvi v Mariboru*. 1894. (Ponatis.) Založil frančiškanski samostan v Mariboru. Tisk tiskarne sv. Cirila v Mariboru. 16°. 62 str.
- Slomšek Anton Martin. *Življenja srečen pot*. Nauki, vzgledi in molitve za mladeniče. Spisal A. M. S., bivši knez in škof lavantinski. Novič izdala in založila družba sv. Mohorja v Celovcu. 1894. Tiskala tiskarna družbe sv. Mohorja v Celovcu. 12°. 442 str.
- Volčič Janez. *Jezus in Marija*, moja ljubezen ali nauki in molitve za pobožne kristjane. Spisal J. V., duhoven ljubljanske škofije. Z dovoljenjem visokočastitega ljubljanskega škofijstva. Osmi natis. V Ljubljani 1895.¹⁾ Prodaja založnik Matija Gerber. 16°. 445 str. Tiskal R. Milic v Ljubljani.
- Volčič Janez. *Pustite male k meni, ker njih je kraljestvo*. Kratke molitvice pobožnih otrok. Nabral J. V. duhoven ljubljanske škofije. V Ljubljani. Prodaja založnik M. Gerber. 1894. 12°. 282. Tiskal Drag. Hribar v Celju.
- Volčič Janez. *Vrtec nebeški* ali molitvene bukvice za pobožne kristjane. Izspisal iz svojega Vrta nebeškega J. V., duhoven ljubljanske škofije. Sedmega pomnoženega natisa. V Ljubljani. 1894. Prodaja založnik Mat. Gerber, bukvovez. 12°. 430 str. Natisnila Klein in Kovač v Ljubljani.
- Volčič Janez. *Ura moliti Jezusa v zakramentu ljubezni Božje*. Nekatero molitve za obiskovanje najsvetejšega zakramenta. Udom prelepe bratovščine sv. rešnjega telesa nabral J. V., duhoven ljubljanske škofije. Z dovoljenjem visokočastitega škofijstva ljubljanskega. Osmi natis. V Ljubljani. Založil Matija Gerber, knjigovez. 1894. 12°. 64 str. (Tiskali J. Blasnikovi nasledniki.)
- Dobra spoved*. VI. Molitve v dan sv. spovedi. V Ljubljani. 1894. Založilo katoliško društvo detoljubov. Tisk Katoliške tiskarne. 16°. 83. do 106. str.
- Dobra spoved*. Nauki in molitve za vredni vzprejem zakramenta sv. pokore. Z dovoljenjem visokočastitega knezoškofijstva ljubljanskega. Drugi natis. V Ljubljani. 1894. Založilo katoliško društvo detoljubov. Tiskala Katoliška tiskarna. 16°. 116 str.

¹⁾ Izšlo l. 1894.

- Duhovni studenec* ali molitve pri sveti maši in druge vsakemu kristjanu potrebne molitve. V Ljubljani. 1894. Lastnik in založnik M. Gerber v Ljubljani. Tiskal Drag. Hribar v Celju. 12°. 316 str.
- Dušna mana*. Molitvena knjižica z mašnjimi in drugimi molitvami sestavljena iz najboljših mašnih katoliških školijsko dovoljenih knjig. Založil in prodaja Pavel Bizjak, knjigovez in knjigotržec v Kranji. Tisk J. Blasnikovih naslednikov v Ljubljani. 16°. 200 str.
- Healite Boga!* Zbirka najboljših molitev za katoliške kristjane. Tretji natis. Založil A. Hager v Ašaha ob Donavi. Natisnil Blanke v Ptuji. 1894. 12°. 28 pol.
- Krscsánszko katholicsánszke cerkvene peszmi* sz potrebnimi molitvami i vñógimi vogerszkimi peszmami za skolnike, katholicsánszko mládézen ino za vszákoga pobožsnoga krscsenika. Vö dane od drústva szvétoga Števana. Prvi natisz. Budapest. 1893. 687 str.
- Mala zakladnica*. Zbirka krajših molitev in pobožnosti z obilnimi odpustki. Drugi natis. V Ljubljani. 1894. Založilo katoliško društvo detoljubov. Tisk Katoliške tiskarne. 16°. 39 str.
- Občna družba krščanskih družin* na čast sveti družini Nazareški. Ustanovljena za vso katol. cerkev od sv. Očeta Leona XIII. z apostolskim listom od dne 14. jun. 1892. V Mariboru. 1894. Tisk in zaloga tiskarne sv. Cirila v Mariboru. 16°. 24 str.
- O Marija*, kraljica presv. rožnega venca, prosi za nas! Bratovščina presvetega rožnega venca. Založila bratovščina rožanska v Makolah l. 1894. Drugi natis. Tiskarna sv. Cirila v Mariboru. 16°. 7 str.
- Pastirski list* knezoškofa celovškega. 4°. (Tiskala tiskarna družbe sv. Mohorja v Celovcu. 1894.). $\frac{3}{4}$ pole.
- Pastirski list* knezoškofa ljubljanskega. 4°. (Tiskala Katoliška tiskarna v Ljubljani 1894.). $1\frac{1}{2}$ pole.
- Pobožno zedinenje* sv. Antona Padovanskega. Nauk kako se opravljajo dolžnosti tega zedinenja in kateri odpustki se zadobijo. V Ljubljani. 1894. Založil III. red. Tisk Katoliške tiskarne. 16°. 12 str.
- Postni pastirski list* Mihaela kneza in škofa Lavantiskega. 1894. Tisk tiskarne sv. Cirila v Mariboru. 4°. 14 str.

- Pridiga* o pogrebu prečastitega gospoda stolnega dekana Frančiška Kosarja. Govorili premilostljivi knez in škof dr. Mihael Napotnik v stolni cerkvi v Mariboru dne 14. junija 1894. V Mariboru. 1894. Založba tisk. društva. Tiskarna sv. Cirila v Mariboru. 16°. str. 15.
- Reši dušo!* Spomini na sveti misijon. V Celovcu. Založila in tiskala tiskarna družbe sv. Mohorja v Celovcu. 16°. 16 str.
- Spominek prvega svetega obhajila.* Šest zlatih sredstev stanovitnosti na poti v nebesa za krščansko mladino. Po nemškem izvorniku. Tretji natis. V Ljubljani. 1894. Založilo katoliško društvo detoljubov. Katoliška tiskarna. 16°. 39 str.
- Spomin na Jezusa* pri sveti maši. Spisal B. P. Osmi natis. V Ljubljani. 1894. Založila Katoliška bukvarna. Tiskala Katoliška tiskarna. 32°. 190 str.
- Spovedna priprava* za otroke. Tiskal R. Milic. Ljubljana. 16°. 8 str.
- Svete zgodbe za male otroke.* I. Stara zaveza. V Ljubljani. 1894. Založilo društvo detoljubov. Tisk Katoliške tiskarne v Ljubljani. 16°. 24 str.
- Ura* moliti in častiti Jezusa v vednem češčenju presv. rešnjega telesa. Sestavljena z nekaterimi molitvami za ude te prelepe bratovščine in sploh za vse častilce pri obiskovanji najsvetejšega zakramenta. V Ljubljani. Založila kat. bukvarna v Ljubljani. 1894. Tiskala Kat. tiskarna v Ljubljani. 12°. 64 str.
- Voditelj v sveta nebesa.* Molitvena knjižica za mladino. Založil A. Hager v Ašahu ob Donavi. — Natisnil Blanke v Ptuji. 1894. 12 pol.

IV. Dela spadajoča v krog pravnega in državnega znanstva, politike, národne ekonomije.

- Babnik Janko, dr. *Nemško-slovenska pravna terminologija.* V imenu društva »Pravnika« vredil dr. J. B., c. kr. sodni pristav. Na Dunaju. Tiskala in založila c. kr. dvorna in državna tiskarnica. 1894. M. 8°. 833 str.
- Klavžar Ernest. *Priročni zakonik.* Cestni zakon z dné 21. maja 1894 za pokneženo grofijo Goriško in Gradiško.

Izdal E. K. deželni uradnik. V Gorici 1894. Tiskala in založila Goriška tiskarna A. Gabršček. 8°. 36 str.

Wratschko Franc. „*Slovenski Gospodar*“ in *slovenski kmet*. Orehovica. Tiskal Leykâm v Gradcu. 1894. M. 8°. 22 str.

Žitek I. *Orehovski Bračko pa Slovenski Gospodar*. Svojim gornjeradgorskim krajanom na presodbo spisal I. Žitek, doslužen gimnazijski profesor. Maribor 1894. Založil pisatelj. Tisk tiskarne sv. Cirila. 12°. str. 56.

Obravnave deželnega zbora kranjskega v Ljubljani od 28. dec. 1893. do 17. febr. 1894. Po stenografičnih zapisnikih. 34. zvezek. V Ljubljani. Založil deželni odbor kranjski. Tisk Miličev. 1894. 4°.

Resolucije za shod zaupnih množ. Samozaložba. Tisk Narodne tiskarne v Ljubljani. Konceptni format. 3. str.

Politični listi: Amerikanski Slovenec, Delavec, Dolenjske Novice, Domoljub, Domovina, Edinost, Glas Naroda, Glasnik, Mir, Novice, Primorec, Primorski list, Rodoljub, Sloga, Slovanski svet, Slovenec, Slovenski Gospodar, Slovenski Narod, Soča.

Pravoslovni list: Pravniki.

Zakonski listi: Deželni zakonik in ukazni list za vojvodino štajersko, Deželni zakonik za vojvodino Kranjsko, Državni zakonik, Zakonik in ukaznik za avstr. ilirsko Primorje. (Glej I.)

V. Medicinska dela.

VI. Filozofska dela.

VII. Pedagoška dela.

a) teoretsko-pedagoške knjige:

Dimnik Jakob. *Domoznanstvo v ljudski šoli*. Metodično navodilo. Spisal J. D., učitelj na II. mestni šoli v Ljubljani. 1894. Izdalo slovensko učiteljsko društvo v Ljubljani. Tisk Miličeve tiskarne. Vel. 8°. str. 66.

Gabršček Fr. *Nazorni pouk v ljudski šoli*. I. Del. Spisal Fr. G. Izdalo in založilo pedag. društvo v Krškem. V Ljubljani. Natisnila Narodna tiskarna. 1894. V. 8°. 275 str.

- Kamušičič Miloš. *Navod slovenski vrtnarici*. Spisal M. K., voditelj slovenskih otroških vrtov v Trstu. V Ljubljani. Knjigotiskarna Miličeva. 1894. Vel. 8°. 30 str. (glej Pedagogiška knjižnica drugi zvezek.) II.
- Koprivnik J., profesor na c. kr. učiteljski v Mariboru. *Solski vrt*. Vzgojevalno in učno sredstvo naših ljudskih šol. Kratak navod, kako snovati, dopolnjevati in oskrbovati šolske vrte, z dodatkom o trsni uši. Ponatis iz »Popotnika«. Maribor. 1894. V založbi pisatelja. Tisk tiskarne sv. Cirila. 8°. 15 str.
- Kosi Anton. *Najnavadnije napake učencev ptujskega okrajnega glavarstva in kako je naj učitelj iztrebi*. (glej VIII.)
- Kosi Anton. *Stariši, podpirajte šolo!* Nekoliko besedij o skupnem vzgojnem delovanju domače hiše in šole. Napisal A. K., učitelj v Središču. Druga povsem popravljena in pomnožena izdaja. V Ljubljani. 1894. V založbi pisateljevi. Natisnila Katoliška tiskarna. 12°. 28 str.
- Rudež Anton. *Gluhonemi*. Zgodovina in sedanja metoda njih vzgojevanja. Spisal A. R., učitelj v goriški gluhonemici. 25 slik. V Gorici. Tiskala in založila Goriška tiskarna A. Gabršček. 321 str. M. 8° (341 strani).
- Schreiner H. in Koprivnik J. *Privodopisni poduk v ljudski šoli*. Po načelih Friderik-Junge-vih spisali ravnatelj H. Sch. in profesor J. K. Maribor. 1895. Založila pisatelja. Tisk tiskarne sv. Cirila. Vel. 8°. (Ponatis iz »Popotnika«). 140 str.
- Tretja učna razstava v Gorici leta 1894*. Poročilo razstavnega odbora. Gorica. 1894. Izdal »razstavni odbor«. Goriška tiskarna A. Gabršček. 8°. 44 str.

b) šolski učbeniki:

- Kaspert Anton. *Zgodovina starega veka*. Po Fr. M. Mayerjevi knjigi za nižje razrede priredil A. K., c. kr. profesor višje gimnazije v Ljubljani. S 52 podobami. V Ljubljani. Založila in natisnila Ig. pl. Kleinmayr in Fed. Bamberg. 1894. 8°. 115 str.
- Lavtar L. *Geometrija za učiteljska*. Sestavil L. L. c. kr. profesor v Mariboru. Drugi prenačeni natis. V Ljubljani Tiskala in založila Ig. pl. Kleinmayr in F. Bamberg. 1894. 176 str. 8°.

- Miklosich Ivan. *Slovensko-nemška začetnica za občne ljudske šole*. Spisal I. M. Na Dunaji. V ces. kralj. založbi šolskih knjig. 1894. 8°. 87 str.
- Močnik dr. J. vitez. *Računica za občne ljudske šole*. Izdaja v treh delih. Spisal dr. J. M. C. kr. zaloga šolskih knjig. Na Dunaji. V cesarski kraljevi zalogi šolskih knjig. 8°. 88 str.
- Nedvėd Anton. *Početni nauk o petji za ljudske šole*. Po G. Weinwurm sestavil A. N. V Ljubljani. Tiskala in založila Ig. pl. Kleinmayr in Fed. Bamberg. 1894. 8°. 31 str.
- Nedvėd Anton. *Vaje v petji*. V Ljubljani. Tiskala in založila Ig. pl. Kleinmayr in Fed. Bamberg. 1894. 8°. 88 str.
- Orožen Fr. *Zemljepis za meščanske šole*. Spisal Fr. O., profesor na c. kr. učiteljišči v Ljubljani. Druga stopinja. Z 8 slikami. V Ljubljani. 1894. Tiskal in založil Rudolf Milic. 8°. 71 str.
- Preschern Karl. *Slovensko-nemški abecednik za občne ljudske šole. Slovenisch-deutsche Fibel für allgemeine Volksschulen*. Von K. P. (Revidierter Text). Wien. Im k. k. Schulbücher-Verlage. 1893. 8°. 156 str.
- Senekovič Andrej. *Osnovni nauki iz fizike in kemije za meščanske šole*. V treh stopnjah. Spisal A. S., c. kr. gimn. ravnatelj. II. stopnja. V berilo je vtisnenih 62 slik. V Ljubljani. Tiskala in založila Ig. pl. Kleinmayr in Fed. Bamberg. 1894. 8°. 122 str.
- Sket dr. Jakob. *Staroslovenska čitanka za višje razrede srednjih šol*. Sestavil dr. J. S., c. kr. profesor. Na Dunaju. V c. kr. zalogi šolskih knjig. 1894. LX + 177 str.
- Sket dr. Jakob. *A. Janežičeva slovenska slovnica*. Za srednje šole priredil in predelal dr. J. S., c. kr. profesor. Sedma izdaja. V Celovcu. 1894. Tisk in zaloga tiskarne družbe sv. Mohorja. 8°. 275 str.
- Vrhovec Ivan. *Zgodovinske povesti za meščanske šole*. II. stopnja. Sestavil J. V., c. kr. profesor. V Ljubljani. 1894. 8°. 84 str. Založili in tiskali J. Blasnikovi nasledniki. — III. stopnja. Ljubljana 1894. 8°. 90 str. Založili in tiskali J. Blasnikovi nasledniki.

Zupan Simon. *Krščanski nauk za prvence*. (Prvo in drugo šolsko leto.) Sestavil S. Z., katehet. Šesti natis. V Ljubljani. 1894. Založila Katoliška bukvarna. Tisk Katoliške tiskarne v Ljubljani. M. 8°. 40 str.

Mali katekizem. Na Dunaju. V cesarski kraljevski zalogi šolskih knjig. 1894. 8°. 44 str.

c) knjige za mladino.

Brezovnik Anton. *Zakaj? Zato!* Zbirka pravljic, pripovedk in legend za šolo in dom. Nabral in izdal A. B., učitelj. V Ljubljani. 1894. Založil Jan. Giontini. M. 8°. 101 str. (Tiskar?)

Freuensfeld Jos. *Venček pravljic in pripovedek*. Slovenski mladini spisal J. F. Drugi natis. V Ljubljani. 1894. Založil in prodaja Janez Giontini. 8°. 88 str. Natisnila Ig. pl. Kleinmayr in Fed. Bamberg.

Kosi Anton. *Zabavna knjižnica za mladino*. Ureduje in izdaje Anton Kosi, učitelj v Središči. III. zvezek. V Ljubljani. 1894. Zalaga izdajatelj. Tisk Katol. tiskarne. 8°. 43 str.

Kosi Anton. *Zlate jagode*. Zbirka basnij za slov. mladino in preprosto ljudstvo. Nabral A. K. učitelj. V Ljubljani. Izdala in založila Ig. pl. Kleinmayr in F. Bamberg. 1894. 144 str. M. 8°.

Kržič Anton. *Angeljček*, otrokom učitelj in prijatelj. Izdal A. K. VIII. zvezek. V Ljubljani. 1894. Samozaložba. Tiskala Katoliška tiskarna. 8°. 48 str.

Praprotnik Andrej. *Svete pesmi za šolsko mladost*. Nabral in izdal A. P. Šesti natis. V Ljubljani. Natisnil in založil J. R. Milic. 16°. 138 str. (Nov natisk iz leta 1894.)

Štrukelj Ivan. *Pomladni glasi*, posvečeni slovenski mladini. IV. Uredil I. Š. Založili sotrudniki. V Ljubljani. 1894. Tiskala Katoliška tiskarna v Ljubljani. 12°. 143 str.

Pedagogiški listi: Krščanski detoljub, Popotnik, Učiteljski tovariš, Vrtec. (Glej I.)

VIII. Filološka dela in spisi iz književne zgodovine.

Babnik Janko, dr. *Nemško-slovenska pravna terminologija*. (Glej IV.)

Dott. G. Baudouin de Courtenay già professore nelle università di Kasan e Dorpat: Il catechismo resiano. Con una prefazione del Dott. Giuseppe Loschi. Udine. Tipografia del patronato 1894. 113 str. M. 8°.

Glaser Karol, dr. *Zgodovina slovenskega slovstva*. I. Od početka do francoske revolucije. Spisal dr. K. G., profesor pri c. kr. državnem gimnaziji v Trstu. Tiskala Katoliška tiskarna. Str. XVI + 220 + 8.

Kosi Anton. *Najnaradnejše jezikovne napake učencev ptujskega okrajnega glavarstva in kako naj je učitelj iztrebi*. Govoril dne 7. aprila 1893. pri uradni učiteljski konferenciji v Ptuj A. K., učitelj v Središči. (Ponatis iz Popotnika za l. 1894.). V Mariboru 1894. Samozaložba. Tisk tiskarne svetega Cirila. 8°. 11 str.

Lego Jan V. *Mluvnice slovinského jazyka*. Sepsal J. V. L. Druhé doplněné vydání. V Praze. J. Otto. 1893. 8°. 118 + (II) str.

M. Murko, dr. *Jan Kollar*. Napisal dr. M. M. (Ponatis iz Letopisa Matice Slov. za leto 1894. 8°. 76 str. Tiskala Narodna tiskarna v Ljubljani.

Pleteršnik Maks. *Slovensko-nemški slovar*. Izdan na troške rajnega knezoškofa ljubljanskega Antona Alojzija Wolfa. Uredil M. P. 9—16. sešitek. V Ljubljani. Založilo in na svetlo dalo knezoškolištvo. Tiskala Katoliška tiskarna. Vel. 8°. Vsak zvezek šteje 80 strani.

Slovarček za potovalce na Nemško, iz katerega se nauči lahko nemškega jezika brez učitelja v kratkem času. Ponatisek prepovedan. V Ljubljani. 1894. Založil in prodaja Josip Paulin v Ljubljani. Tiskal Drag. Hribar v Celji. 12°. 104 str.

Letopis Matice Slovenske.

IX. Zgodovinska dela, životopisi, spominske knjige.

Kos Fr., dr. *Doneski k zgodovini Škofje Loke in njenega okraja*. Spisal dr. Fr. K., c. kr. profesor. Tisk J. Blasnikovih naslednikov. Str. VI + 268 m. 8°.

Lapajne Ivan. *Krško in Krčani*. Zgodovinske in spominske črtice. Spisal I. L., meščanske šole ravnatelj. S podobami okrasil Srečko Magolič. Krško. 1894. Založil odbor za olepšanje mesta v Krškem. Tiskal Drag. Hribar v Celji. 8°. 147 str.

Merčun Rok. *Uršulinski red in njegovo delovanje v Avstriji* (glej XX. Letno poročilo Uršulinskih dekliških šol v Ljubljani.)

Spisi Andrejčkovega Jožeta. Snopič 58. (vide II.)

Trstenjak Anton in Slatnar Anton. *Slovensko delarsko pevsko društvo »Slavec« v Ljubljani.* Sestavila A. T. in A. S. V Ljubljani. 1894. Založil »Slavec«. Natisnila Katoliška tiskarna. 8°. 32 str. (Glej XX.)

Vencajz Janko. *Spomenica o petindvajsetletnici akad. društva Slovenije na Dunaji.* Sestavil jur. J. V. V Ljubljani. 1894. Izdalo in založilo akad. društvo Slovenija na Dunaji. Natisnila Narodna tiskarna. 8°. 162 str.

Zgodovinski zbornik. (Glej I.)

Izvestja Muz. društva. (Glej II.)

Letopis Matice Slovenske. (Glej II.)

Sestavki v različnih knjigah in časopisih.

X. Starinarska dela.

XI. Geografska, potopisna, národopisna dela.

Kocbek Fr. in Kos M. *Vodnik za Savinske planine in najbližjo okolico.* Spisala Fr. K. in M. K. Izdalo in založilo Slovensko planinsko društvo. V Celji. 1894. Tiskal Dragotin Hribar v Celji. M. 8°. 112 str.

Ravnikar J. *Mokronog z okolico.* (Glej Letno poročilo lj. š. v Mokronogu.)

Rutar Simon. *Argivska ravnica* v »Izvestje c. kr. državne nižje gimnazije v Ljubljani«.

Stiasny Ljudevit. *Zemljepisno-zgodovinski opis.* Sestavil L. S. V Ljubljani. 1894. Izdal in založil Ljudevit Stiasny. Tiskala Ig. pl. Kleinmayr in Fed. Bamberg. M. 8°. 175 str.

Letopis Matice Slovenske. (Glej II.)

XII. Matematska in astronomska dela.

Bezljaj Anton. *Pouk o črtežih (planih).* Spisal in z 59 podobami pojasnil A. B., meščanski učitelj in šolski nadzornik

v Krškem. Drugi pomnoženi natis. V Celji. 1894. Založilo ped. društvo v Krškem. Natisnil Dragotin Hribar v Celji. 8°. 31 str. S tremi velikimi podobami.

XIII. Prirodopisna, fizikalna, kemijska dela.

Cilenšek Martin. *Naše škodljive rastline v podobi in besedi*. Opisal M. C., profesor na deželni gimnaziji v Ptuj. Izdala in založila Družba svetega Mohorja v Celovcu. III. snopič (str. 289—448). 1894. Natisnila tiskarna družbe sv. Mohorja v Celovcu. 8°.

Izvestja muz. društva. (Glej II.)

Sestavki v raznih časopisih in knjigah.

XIV. Dela spadajoča v krog trgovine, obrta, industrije, rudarstva, arhitekture.

Kranjski odposlanci pri obrtni enketi na Dunaji dne 20. julija 1893. Po stenografičnem zapisniku. Ponatis iz »Novic«. Ljubljana. Tisk in založba J. Blasnik-ove tiskarne. 1894. 8°. 43 str.

Resolucija, ki so jo sklenili obrtniki ljubljanski na obnem zboru dne 30. marca. Samozaložba. Tisk Narodne tiskarne. 16°. 4 str.

Obrtnik list (vide I.)

XV. Dela, katerim je predmet ratarstvo, živinarstvo, sadjarstvo, domače gospodarstvo.

Dular Franjo. *Umna živinoreja*. Slovenskim gospodarjem v pouk popisal F. D., okrožni živinozdravnik. I. knjiga. Kako se domača živina zdrava ohrani. Izdala in založila družba sv. Mohorja v Celovcu. 1894. Natisnila tiskarna družbe sv. Mohorja v Celovcu. 8°. 204 str.

Hubad Josip. *O račji kugi*. (Glej: Izvestje c. kr. državne nižje gimnazije v Ljubljani.)

Rohrman Viljem. *Nauk slovenskim gospodarjem*, kako je zboljšati rejo goveje živine. Spisal V. R., pristav deželne kmetijske šole na Grmu. Založila podružnica c. kr. kmetijske družbe v Novem mestu. Tiskal J. Krajec. 1894. 8°. Str. 51.

- Vabič Fran. *Učenci, varujte naše koristne ptice glada in mraza in nastavlajte jim valilnice!* V Ptuji. Tiskal Blanke. 1894. 8°. 13 str.
- Vabič Fran. *Varujte naše koristne ptice glada in mraza in nastavlajte jim valilnice!* Prošnja in opomin do šolske mladine z navodom, kako pripravljati ptičja krmilišča in valilnice. S 24 podobami. Sestavil Fr. V., nadučitelj, Rumeč bl. Ormoža. (Friedau.) V lastni založbi. Tiskal Drag. Hribar v Celji. 12°. 22 str.
- Deset zapovedij za poljedelca.* Dunaj. Zaloga Franceta Frauen-dorferja. (Tiskarna Karola Gerolda sin.) 1893. 8°. 12 str.
- Kako se varovati pred nakupom sleparskega deteljnega semena.* V R. 8°. 14 str. (Tisk J. Blasnikovih naslednikov v Ljubljani.)
- Gospodarski listi:* Dolenjske novice, Goriški vestnik, Gospodarski list, Kmetovalec, Novice, Obrtnik, Slovenski gospodar. (Glej I.)

XVI. Vojaške knjige, vežbeniki.

- Achtschin Albin C. Službeni red in vadbeni predpisi za kranjska zavezna gasilna društva. Sestavil A. C. A. Ljubljana. Založila kranjska deželna zaveza gasilnih društev. 1894. 8°. 221 + (21) str. + 2 tabeli. (Nemški in slovenski.)

XVII. Leposlovna dela.

- Alešovec I. *Jama nad Dobrušo.* (Glej XIX.)
- Basnigoj. *Zaroka o polnoči.* Novela. Spisal B. Novomesto. 1894. Natisnil in založil J. Krajec. 16°. 97 str. (Národne biblioteke snopič 57.)
- Burger Jožef. *Evstahij.* (Glej XIX.)
- Bečić Ferdo. *Zaobljuba.* Povest. Hrvaški spisal F. B. Poslovenil Peter Medvešček. (Slov. knjižnice snop. 20—23. V Gorici. 1894. 12°. 244 + 3 str.
- Beneš-Třebizsky. V. *Pošasti.* Povest. Češki spisal V. Beneš T. Poslovenil Z. Ž. Trbojski. (Slovanske knjižnice snopič 19.) V Gorici. 1894. 12°. 72 str. Tiska in zalaga Goriška tiskarna A. Gabršček.
- Cigler I. *Deteljica ali življenje treh kranjskih bratov, francoskih vojakov.* Spisal I. C. Drugi natisek. Izdala in založila

družba sv. Mohorja v Celovcu. 1894. Tiskarna družbe sv. Mohorja v Celovcu. 8°. 96 str.

Čekal X. (Jan Krátký v Kalifornii.) *Preskušnja in rešitev* ali doma najbolje. Češki spisal —, poslovenil Simon Gregorčič ml. (Slovanske knjižnice snopič 27.) V Gorici. 1894. 12°. 79 str. Tiska in zalaga Goriška tiskarna A. Gabršček.

Petdesetletnica rojstnega dne slavnega pesnika Simona Gregorčiča 1844 — 15. oktobra — 1894. Z dodano izbirko domoljubnih njegovih pesmij. (Slovanske knjižnice 28. snopič.) V Gorici. 1894. 12°. 110 str. Tiska in zalaga Goriška tiskarna A. Gabršček.

Herold E. *Slike iz Prage*. Češki spisal E. H. Poslovenil Jos. Faganelj. (Slovanske knjižnice 31. snopič.) V Gorici. 1894. 12°. 64 str. Tiska in zalaga Goriška tiskarna A. Gabršček.

Ilustrovani narodni koledar za navadno leto 1895. Leto VII. Uredil in izdal Dragotin Hribar v Celju. 8°. 155 str. — Tiskala društvena tiskarna Drag. Hribar v Celju. (Glej XIX.)

Jurčičevih zbranih spisov I. zvezek. Deseti brat. Roman. V Ljubljani. Založil »Odbor za Jurčičev spomenik«. Natisnila Narodna tiskarna. M. 8. 293 str. (Nov natisek).

Ant. Knezova knjižnica. I. zvezek. Glej II.

Koder Anton. *Marjetica*. Spisal A. K. Drugi natis. V Ljubljani. 1894. Založil in prodaja Anton Turk, knjigovez. 12°. 246 str. (Tisk Katoliške tiskarne.)

Konrad D. *Mali Zlatko*. Češki spisal Jos. D. K. Preložil Vekoslav Benkovič. — P. N. Polevoj. *Pogumnim Bog pomaga*. Božična pripovedka. Ruski spisal P. N. P., poslovenil J. J. Kogej. (Slovanska knjižnica v Gorici. Snopič 8.) 1894. 12°. Tiska in zalaga Goriška tiskarna A. Gabršček. 56 str.

Izbrani spisi Václava Kosmaka. I. II. (Slovanske knjižnice snopič 17. in 18.) V Gorici. 1894. 12°. 63 + 63 str. Tiska in zalaga Goriška tiskarna A. Gabršček.

Malavašič Fran. *Zlata vas*. Podučna in kratkočasna povest. Poslovenil Fr. M. V Ljubljani. Tisk in založba J. Blašnikovih naslednikov. 1894. 8°. 136 str.

Marta ali semenj v Richmondu. Romantiško-komiška opera v štirih dejanjih. Spisal W. Friedrich. Uglasbil Fr. pl.

Flotow. Preložil A. Funtek. Izdalo in založilo Dramatično društvo v Ljubljani. V Ljubljani. Natisnila Narodna tiskarna v Ljubljani. 1894. 12°. 87 str.

Miljković M. Velja. *Čarovnica*. Novela. Srbski spisal V. M. M., poslovenil Ivan Sivec. — *Tri smrti*. Pripovedka grofa L. N. Tolstega; iz ruščine poslovenil Podravski. (Slov. knjižnice snopič 24.) V Gorici. 1894. 12°. 64 str. Tiska in zalaga Goriška tiskarna A. Gabršček.

Morzkowska Valerija. *Žalostna svatba*. Povest iz življenja poljskega národa. Spisala V. M. Poslovenil Pohorski. —

Holeček Jos. *Kako sem izpovedal Turke*. Češki spisal I. H., poslovenil † Fran Gestrin. (Slovanske knjižnice snopič 9.) V Gorici 1894. 12°. 48 str. Tiska in zalaga Goriška tiskarna A. Gabršček.

Narodne pripovedke v Soških dolinah. »Iz naroda za narod« zbral in napisal A. G. (Slovanske knjižnice snopič 25. in 29.) V Gorici. 1894. 12°. 61 + 63 str. Tiska in zalaga Goriška tiskarna A. Gabršček.

Novak Većeslav. *Lotarijka*. Hrvaški spisal V. N. — *Izgubljeni sin*. Iz srbskega Putnika I. 1862. — *Mrtvaška srajca*. Iz srbsčine po F. Oberkneževiću v Putniku I. 1862. Vse tri poslovenil Simon Gregorčič ml. — (Slovanske knjižnice sn. 26.) V Gorici. 1894. 12°. str. 64. Izdaje in zalaga Goriška tiskarna A. Gabršček.

Odiseja. Povest slovenski mladini. Prosto po Homeru spisal Andrej Kragelj. (Slov. knjižnice snop. 11—14.) V Gorici. 1894. 12°. 237 str. Tiska in zalaga Goriška tiskarna A. Gabršček.

Iz spisov Paeline Pajkove. 1. Najdenec. 2. Dneva ne pove nobena pratika. 3. Nekoliko besedic o ženskem uprašnju. (Slovanske knjižnice snop. 30.) V Gorici. 1894. 12°. 70 str. Tiska in zalaga Goriška tiskarna A. Gabršček.

Poljub. Prostonárodna opera v dveh dejanjih. Po pripovedi Karoline Světle spisala Eliška Krasnohorska. Uglasbil B. Smetana. Preložil A. Funtek. Izdalo in založilo Dramatično društvo v Ljubljani. V Ljubljani. Natisnila Narodna tiskarna. 1894. 12°. 59 str.

Pravda Fr. (Vojteh Hlinka). *Ne bodimo lipov les!* Obraz iz življenja. Češ. »Držislavy a Kazimory«. Spisal —. Poslovenil Simon Pomolov. — *T ýl Josip Kajetan. Blazni gostar*. Noveleta. Češki spisal JKT. Poslovenil

- A. Petrič. (Slovanske knjižnice sn. 32.) V Gorici 1894. 12°. 64. Tiska in zalaga Goriška tiskarna A. Gabršček.
- Sabina Dragotin. *Osveta*. Povest o razmerah v človeški družbi XV. stoletja. Češki spisal D. S. Poslovenil Radoslav Knaflič. — Preissová Gabrijela. *Stric Martinek*. Obrazek s Slovaškega. Češki spisala G. P. Poslovenil † Fran Gestrin. (Slov. knjižnica. Snopič 10.) V Gorici 1894. 12°. 68 str. Tiska in zalaga Goriška tiskarna A. Gabršček.
- Šenoa August. *Turopoljski top*. Povest. Hrvaški spisal A. Š. Poslovenil Peter Medvešek. — Čech Svatopluk. *Dvoboj*. Iz zapiskov prijateljevih. Spisal S. Č., poslovenil J. M. Frankovski. (Slovanske knjižnice snopič 16.) V Gorici. 12°. 60 str. Tiska in zalaga Goriška tiskarna A. Gabršček.
- Šmid Krištof. *Mladi samotar*. (Glej XIX.)
- Tolstoj grof Lev. *Kjer je ljubezen, tam je Bog*. Ruski spisal g. L. T. Poslovenil Adolf Pahor. — A. S. Puškin. *Rakvar* (Grobovščik.) Ruski spisal A. S. P. Poslovenil I. K—g. — *Božena*. Resnična povest. Iz češčine preložil Ruž. (Slovanske knjižnice snopič 15.) V Gorici. 12°. 60 str. Tiska in zalaga Goriška tiskarna A. Gabršček.
- Trstenjak Davorin. *V delu je rešitev*. Glej XIX.
- Trubadur*. Opera v štirih dejanjih. Spisal S. Cammarano, uglasbil J. Verdi. Poslovenil A. Štritof. Izdalo in založilo Dramatično društvo v Ljubljani. 1894. 16°. 63 str. Tisk Narodne tiskarne.
- Jos. Vošnjaka, dr. *Zbrani dramatični in pripovedni spisi*. III. zvezek. V Celji. 1894. Tiskal in založil Dragotin Hribar v Celji. 8°. 103 str. — *Doktor Dragan*. Drama v petih dejanjih.
- Leposlovni listi*: Dom in Svet, Ljubljanski Zvon, Slovanska knjižnica. (Glej I.)
- Zborniki*: Ant. Knezova knjižnica, Narodna biblioteka, Narodna knjižnica, Slovenska Talija. (Glej II.) — Leposlovne sestavke prinašajo tudi različni časopisi, koledarji itd.

XVIII. Umetniška dela (glasbena, slikarska itd.).

- Fajgelj Dan. *Missa*, 'Jesu rex gloriae' ad IV. voces inaequales organo comitante (ad lib.) Auctore D. F. Op. 69. Labaci 1894. Sumptibus et typis R. Milic. Lex 8°.
- Foerster Anton. *Teoretično-praktična pevska šola*. Spisal A. F. Četrtri natis. Tiskal in založil R. Milic. 110 str. V. 8°. (Nemško in slov.)
- Glasbena Matica. *Ljubica*. Mešan zbor. Besede spisal Josip Pagliaruzzi-Krilan, uglasbil Ant. Foerster. op. 44. Zvezek XXV. Založila in izdala »Glasbena Matica« v Ljubljani. 1894. Lastnina Glasbene Matice. Natisnila Jos. Eberle in dr. na Dunaji. 4°.
- Glasbena Matica. Sedem moških zborov, uglasbil P. Hugolin Sattner. Zvezek XXIV. Založila in izdala »Glasbena Matica«. Natisnila Jos. Eberle in dr. na Dunaji. 4°.
- Hladnik Ignacij. *Missa* »Ave Regina coelorum!« compo- sita ad quattuor voces inaequales (Canto, Alto, Tenore. Basso). Auctore I. H. Op. 20. Labaci. Sumptibus auctoris. Typis J. Blasnik. 1894.
- Hladnik Ign. *Missa* in honorem St. Rosarii B. M. V. ad IV. voces inaequ. cum organo. Sumptibus auctoris op. 19. Typis J. Blasnik Labaci 1894. 4°.
- Hladnik Ig. *Petnajst obhajilnih pesem za mešan zbor*. Zložil I. H. Op. 14. Tretji natis Ljubljana. Založil skladatelj, Tisk J. Blasnikovih naslednikov. 1893. 4°.
- Hladnik Ign. *Triindvajset cerkvenih napevov za moški zbor*. (4 mašni itd.) Zložil I. H. Op. 21. V Ljubljani. 1894. Tisk in založba R. Miličeve tiskarne.
- Hoffmeister K. *Trije jahači*. (Tri jezdec.) Melodramna pesem N. Lenau (slovenski prevod A. Funteka, český překlad A. Klišterského.) Za klavir zložil K. H. Založila L. Schwent- nerjeva knjigarna v Brežicah ob Savi.
- Hribar P. Angelik in Sattner P. Hugolin. *Slava Bogu*. Cerkevne pesmi. II. zvezek. 23 Marijinih za mešan zbor zložila in izdala P. A. H. in P. H. S. V Ljubljani. 1894. Založil samostan ljubljanski. Tiskal R. Milic. 4°. 24 str.
- Hubad Mat. *Slovenske narodne pesni*, harmonizoval in za koncert priredil M. H. Založila »Glasbena Matica« v Ljubljani. 1894. Lastnina »Glasbene Matice«.

Knobloch Fr. *Sokolska koračnica*. Za klavir. Uglasbil Fr. K., (autografovano).

Laharnar I. *Maša* „*Ora pro nobis*“ v spomin 700 let, odkar obstoji fara na Št. Viški Gori 1192—1892. Zložil I. L., organist. Izdalo cecilijansko društvo za goriško nadškofijo. Tisk Engelman in Mühlberg v Lipsiji.

Parma Viktor. *Pozdrav Gorenskej*. Valček. Po slovanskih napevih za glasovir zložil V. P. Založila L. Schwentnerjeva knjigarna v Brežicah na Savi. Velečastitemu gospodu dr. Edvardu Šavniku poklonjena. 4°.

Vaupotič Vekoslav. *II četverospenov za moške glase*, izdal V. V., častni član muzikalnih društev. Na Dunaji. Lith. C. G. Röder. Leipzig. 1894.; poprečna 8°. 14 listov.

Volarič H. *Slovenske pesmi za štiri moške glasoce*. Zložil in slavnemu društvu »Nabrežina« udano poklonil H. V. Op. 10. Tisk Eberle in dr. na Dunaji.

Cerkvene pesmi. V Ljubljani. 1890. Natisnil in prodaja R. Milic. 16°. 18 str. (Nov natisek l. 1894.)

Cerkveni glasbenik. (Glej I.)

Slovenske skladbe so natisnjene tudi v knjigi:

„*Kolo*“. Sbirka izabраниh hrvatsko-slovenskih mužkih zborova. Izdalo hrvatsko pjevačko društvo »Kolo« u Zagrebu. Uredio Nikola pl. Faller. V Zagrebu. 1894. 8°.

Novak. *Samoznaki in okrajšave v slovenski stenografiji*. 49 str. (Jahresbericht des k. k. Obergymnasiums in Rudolfswert für das Schuljahr 1893/94. Tiskal J. Krajec v Novemestu.)

XIX. Knjige za prosti národ, spisi prigodniki in knjige različne vsebine.

Alešovec Jakob. *Jama nad Dobrušo* ali dobri in hudobni grajščak. Pravljica iz starodavnih časov. Zvedel in za priprosto ljudstvo spisal J. A. Drugi natis. V Ljubljani. 1894. Založil in prodaja Janez Giontini. Natisnila Ig. pl. Kleinmayr in Fed. Bamberg. 8°. 89 str.

Bregar Vinko. *Potovanje v Liliput*. Poslovenil V. B. V Ljubljani. 1894. 12°. 80 str. Založil Janez Giontini.

Brezovnik Anton *Zakaj? — Zato!* (Glej VII. c.)

Burger Jožef. *Eestahij*. Povest iz pisem Kr. Šmida. Poslovenil J. B., duhovnik v ljubljanski škofiji. 4. natis. V Ljubljani. Natisnili, založili in na prodaj jih imajo J. Blasnikovi nasledniki. 1894. 8°. 135 str.

Cigler J. *Deteljica*. (glej XVII.)

Dejanje svetega detinstva v pouk mladim in odraščanim. XIV. zvezek. V Ljubljani. 1894. Samozaložba. Natisnila Katoliška tiskarna. 16°. 116 str.

Feldmaršal grof Badecki. Sestavil F. N. V Ljubljani. 1893. 12°. 80 str. Založil Janez Giontini. (Tisk Miličev).

Kalan Andrej. *Povesti slovenskemu ljudstvu v poduk in zabavo*. Zbral in uredil A. K., urednik »Domoljubac«. Ponatis iz »Domoljubac«. VI. zvezek. V Ljubljani. 1894. Založilo tiskovno društvo. Tisk Katoliške tiskarne. 12°. 117 str. VII. zvezek. 1894. 12°. 136 str.

Koledar Družbe sv. Mohorja za navadno leto 1895. Na svetlo dala in založila Družba sv. Mohorja v Celovcu. Natisnila tiskarna družbe sv. Mohorja v Celovcu. 4°. 128 + 64 str.

Kosi Anton. *Šaljivi Jaka ali zbirka najboljših kratkočasnic za slovensko mladino*. Nabral in priredil A. K., učitelj. II. zvezek. V Ljubljani. 1894. Izdal in založil Janez Giontini. 8°. 72 str.

Majhna afrikanska knjižnica. Kratkočasne in podučne stvari v pospeševanje zanimanja in ljubezni do naših ubogih črnih bratov. Izdaja Lekš Halka. Št. 1. 12°. 36 str.

Slovenske večernice. 48. zv. (glej II.)

Šmid Krištof. *Mladi samotar*. Povest. Spisal K. Š. Poslovenil P. Adolf Mayr. V Ljubljani. Tisk in založba J. Blasnikovih naslednikov. 1894. 8°. 70 str.

Trstenjak Davorin. *V delu je rešitev*. Hrvaški spisal D. T. Prosto poslovenil Božidar Flegerič. V Ljubljani. 1894. Založil in prodaja Janez Giontini. 8°. str. 128.

XX. Koledarji, letna poročila, računski sklepi itd.

Dijaški koledar za navadno leto 1895. IV. letnik. Uredil in založil Anton Zagorjan, knjigar. V Ljubljani. Tisk Narodne tiskarne. 1894. 12°. 101 str.

Koledar družbe sv. Mohorja gl. XIX.

Ilustrovani narodni koledar glej XVII.

Koledar za navadno leto 1895. (Za na steno 4 str. 8°. Natisnil?)

Koledar Katoliškega tiskovnega društva v Ljubljani za leto 1895.
Namenjen zlasti slov. duhovščini. Sedmi letnik. Izdalo in založilo Kat. tiskovno društvo v Ljubljani. 12°. 140 str.
Tisk Kat. tiskarne v Ljubljani.

Popotnikov koledar za slovenske učitelje, 1894. VIII. leto. Sestavil in založil Mihael J. Nerat. Maribor. Tisk tiskarne svetega Cirila. 16°. str. 200.

Mala pratika za navadno leto 1895, ki ima 365 dni. Na svetlo dala c. kr. kmet. družba. V Ljubljani. Natisnili in založili J. Blasnikovi nasledniki. Vse tiskovne pravice prihranjene. 32°.

Velika pratika za navadno leto 1895, ki ima 365 dni. Na svetlo dala c. kr. kmet. družba. V Ljubljani. Natisnili in založili J. Blasnikovi nasledniki. Vse tiskovne pravice prihranjene. 32°. 48 str.

Slovenska pratika za navadno leto 1895, ki ima 365 dni. V Ljubljani. Tiskala Ign. pl. Kleinmayr in Fed. Bamberg. 32°.

Prvi ameriški koledar in kašipot za leto 1895. New York. Tisk in založba »Glas Naroda«. 8°. 152 str.

Ilustrovani stenski koledar goriških narodnih obrtnikov in trgovcev.
Tiskala Prva slovenska tiskarna v Gorici. A. m. Obizzi.

Stenski koledar. Založil Anton Zagorjan, trgovec s knjigami in papirjem v Ljubljani. Natisnila Narodna tiskarna v Ljubljani.

Skladni koledar. Za leto 1895. Tiskarna A. m. Obizzija v Gorici.

Skladni koledar. Založil Anton Zagorjan, trgovec s knjigami in papirjem v Ljubljani. Natisnila Narodna tiskarna v Ljubljani.

Slovenski koledar 1895 za na steno. Tiskarna svetega Cirila v Mariboru.

Izvestje c. kr. državne nižje gimnazije v Ljubljani v šolskem letu 1893/94. Na svetlo dal c. kr. ravnatelj Fran Wiesthaler. Vsebina: 1. Argivska ravница, spisal prof. S. Rutar. 2. O račji kugi, spisal prof. Jos. Hubad. 3. Šolska poročila, sestavil ravnatelj. V Ljubljani 1894. Založila

c. kr. državna nižja gimnazija. Natisnila Ig. pl. Kleinmayr in Fed. Bamberg. V. 8°. 14 + 9 + 29.

Letno izvestje c. kr. obrtnih strokovnih šol za obdelovanje lesa in za umetno vezenje in šivanje čipek v Ljubljani v šolskem letu 1893/94. Na svetlo dal c. kr. direktor Ivan Šubic. V Ljubljani. 1894. Založili c. kr. obrtni strokovni šoli. Natisnila Ig. pl. Kleinmayr in F. Bamberg. V. 8°. Str. 38.

Letno poročilo Fran-Josipove ljudske šole v Črnomlji, štirirazrednice z dekliško paralelko 1893/94. Založil krajni šolski svet v Črnomlji. Tiskal J. Krajec v Novem mestu. 8°. 13 str.

Letno poročilo I. mestne petrazredne deške ljudske šole in obrtne pripravljalne šole v Ljubljani. Izdalo šolsko vodstvo na koncu šolskega leta 1893/94. Založila I. mestna petrazredna deška ljudska šola. Tisk R. Miličeve tiskarne. V. 8°. 23 str.

Letno poročilo II. mestne petrazredne deške ljudske šole, obrtne pripravljalnice in šolske delarne v Ljubljani. Izdalo šolsko vodstvo na koncu šolskega leta 1893/94. Založila II. mestna petrazredna deška ljudska šola v Ljubljani. Tiskal R. Milič v Ljubljani. V. 8°. 22 str.

Letno poročilo mestne osemrazredne dekliške ljudske šole v Ljubljani. Izdalo šolsko vodstvo na koncu šolskega leta 1893/94. Založila osemrazredna dekliška ljudska šola v Ljubljani. Tisk R. Miličeve tiskarne. V. 8°. 16 str.

Letno poročilo Uršulinskih dekliških šol v Ljubljani. Izdalo šolsko vodstvo na koncu šolskega leta 1893/94. (Slov. in nemško.) Verlag der Ursulinerinnen-Mädchenschulen in Laibach. Druck v. Rud. Millitz. V. 8°. 59 str. (Vsebinska: Rok Merčun: Uršulinski red in njegovo delovanje v Avstriji in »Slavovitka« sveti Angeli, zložila M. Stanislava.)

Letno poročilo štirirazredne deške ljudske in obrtno-nadaljevalne šole v Kamniku. Izdalo šolsko voditeljstvo na koncu šolskega leta 1893/94. Založil krajni šolski svet v Kamniku. Tiskarna R. Miličeva. Ljubljana. 1894. 8°. 12 str.

Letno poročilo trirazredne dekliške ljudske šole nekaj s poldnevним, nekaj s celodnevним poukom v Kamniku o koncu šolskega leta 1893/94. Založil krajni šolski svet v Kamniku. Tiskarna R. Miličeva. Ljubljana. 1894. 8°. 7 str.

Letno poročilo štirirazredne ljudske šole in obrtne nadaljevalne šole v Kranji. Izdalo šolsko vodstvo koncem šolskega leta.

Založil krajni šolski svet v Kranji. Tiskarna R. Miličeva v Ljubljani. V. 8°. 13 str.

Letno poročilo štirirazredne in obrtne nadaljevalne šole v Metliki. Izdalo šolsko voditeljstvo na konci šolskega leta 1893/94. Založil krajni šolski svet v Metliki. Tiskal J. Krajec v Novem mestu. 8°. 22 str.

Letno poročilo štirirazredne ljudske šole v Mokronogu. Izdalo šolsko voditeljstvo na koncu šolskega leta 1893/94. Založil krajni šolski svet v Mokronogu. V Ljubljani 1894. Tiskal R. Milic. V. 8°. 24 str. (Vsebinska: Mokronog z okolico, po raznih virih spisal J. Ravnikar).

Letno poročilo trirazredne dekliške šole v Novem mestu. 1893/4. Založil krajni šolski svet v Novem mestu. Tiskal J. Krajec. M. 8°. 9 str.

Letno poročilo štirirazredne deške ljudske šole v Novem mestu. Tiskal J. Krajec. M. 8°. 13 str.

Letno poročilo štirirazredne ljudske šole in obrtno-nadaljevalne šole v Postojini koncem šolskega leta 1893/4. Založil krajni šolski svet v Postojini. Tiskal R. Šeber v Postojini. 8°. 15 str.

Letno poročilo četverorazredne deške ljudske šole v Škofji Loki koncem šolskega leta 1893/94. Založila ljudska šola v Škofji Loki. Tiskarna R. Miličeva. Ljubljana. 8°. 14 str.

Letno poročilo trirazredne ljudske šole v Toplicah. Izdalo šolsko voditeljstvo na koncu šolskega leta 1893/94. Založil krajni šolski svet v Toplicah. Tiskal J. Krajec v Novem mestu. 8°. 14 str.

Letno poročilo štirirazredne ljudske šole v Vipavi. Izdalo šolsko voditeljstvo koncem šolskega leta 1893/94. Založil krajni šolski svet v Vipavi. Tiskal R. Šeber v Postojini. 8°. 13 str.

Letno poročilo o deželni vinarski, sadjarski in poljedelski šoli na Grmu pri Novem mestu za šolski in gospodarski leti 1892. in 1893. Spisalo vodstvo. Novomesto. 1894. Založil deželni odbor kranjski. Tiskal J. Krajec. (Nemško in slovensko.) 8°. 36 + 43 str., s podobo Grma in tremi mapami na jedni poli.

Izvestje Glasbene Matice v Ljubljani o 22. društvenem, 12. šolskem in pevskega zbora 4. letu 1893/94. Izdal odbor. Sestavil društveni tajnik Anton Štritof. V Ljubljani, dne

7. julija 1884. Založila Glasbena Matica. Tisk J. Blasnikovih naslednikov v Ljubljani. 8°. 56 str.

Letno poročilo Vincencijeve družbe v Ljubljani za leto 1893. Založila Vincencijeva družba. Tisek R. Miličev. 8°. 16 str.

Letno poročilo društva Marijine bratovščine v Ljubljani za leto 1894. V Ljubljani. Založilo društvo Marijine bratovščine. Natisnil A. Klein v Ljubljani. 8°. 16 str.

Vestnik šolske družbe sv. Cirila in Metoda. VIII. Povodom IX. redne velike skupščine v Novem mestu dné 7. avgusta 1894. Izdalo in založilo vodstvo. V Ljubljani. Tisk J. Blasnikovih naslednikov. 1894. M. 8°. 96 strani.

Poročilo Šentjakobsko-Trnovske ženske podružnice družbe sv. Cirila in Metoda v Ljubljani za leto 1894. V Ljubljani. Izdalo in založilo načelnštvo. 1894. Natisnila Narodna tiskarna. 8°. 14 str.

Delovanje moških podružnic družbe sv. Cirila in Metoda posebno v preteklem letu 1893. 8°. 10 str. J. Blasnikovi nasledniki. Ljubljana.

Delovanje ženskih podružnic družbe sv. Cirila in Metoda v preteklem letu 1893. 8°. 8 str. J. Blasnikovi nasledniki. Ljubljana.

Letno poročilo dijaške in ljudske kuhinje v Ljubljani za XVII. društveno leto 1893/4. V Ljubljani. Založilo društvo »Dijaška in ljudska kuhinja«. Natisnila Klein in Kovač. 1894. (Nemško in slov.) 13 + 13 str.

Poročilo o delovanji in stanji podpiralne zaloge slovenskih vseučiliščnikov v Gradci za akademično leto 1893/4. Založil in objavil tačasni odbor. V Gradci. Natisnila tiskarna družbe sv. Mohorja v Celovci. 8°. 8 str.

Šestoletno poročilo podpornega društva za slovenske visokošolce na Dunaju. Na Dunaju. Izdalo in založilo društvo. Tiskala tiskarnica c. in kr. dvornih gledališč, odgovoren A. Rimrich. 1894. M. 8°. 23 str.

Letopis Narodne čitalnice v Ljubljani. Začetkom leta 1894. Založila Narodna čitalnica. Tisk J. Blasnikovih naslednikov. 8°. 26 str.

Poročilo in imenik [članov] *Narodne čitalnice novomeške*. Založila čitalnica. Tiskal J. Krajec v Novem mestu. 1894. M. 8°. 8 str.

- Poročilo in imenik članov Dolenjskega pevskega društva v Novem mestu* za leto 1893. Založilo Dolenjsko pevsko društvo. Tiskal J. Krajec. 8°. 24 str.
- Imenik članov društva „Novomeška godba“ v Rudolfovem.* 1894. Založilo novomeško godbeno društvo. Tiskal J. Krajec. M. 8°. 15 str.
- Letno poročilo „Slovenskega planinskega društva“ v Ljubljani* za I. društveno leto 1893. V Ljubljani 1894. Založilo Slovensko planinsko društvo. Tisk Narodne tiskarne. 8°. 20 str.
- Letno poročilo telovadnega društva „Sokol“ v Ljubljani* za društveno dóbo od 1. januvarija 1893. do 31. decembra 1893. V Ljubljani. Založilo društvo »Sokol«. Tisk Narodne tiskarne. 1894. V. 8°.
- Letno poročilo društva tiskarjev, kamenopiscev in kamenotiskarjev na Kranjskem* od 1. jan. do 31. dec. 1893. leta. Ljubljana. 1894. Založilo tiskarsko društvo. Natisnila Katoliška tiskarna. 8°. (Nemško in slov.)
- Slovensko delavsko pevsko društvo „Slavec“ v Ljubljani.* Sestavila Anton Trstenjak in Anton Slatnar. (Glej IX.)
- Pravila Glasbene Matice* v Ljubljani. (Vsprejeta na izrednem občnem zboru 7. aprila 1894.) Založila Glasbena Matica. Tisk J. Blasnikovih naslednikov v Ljubljani. 12°. 7 str.
- Glasbena Matica.* Dné 12. in 14. marca 1894. leta v deželni redutni dvorani koncert. Vzporod: »Stvarjenje«, oratorij v treh delih, zložil Jos. Haydn. Besede sestavil baron van Swieten, slovenski priredil E. Gangl. 8°. 12 str. J. Blasnikovi nasledniki. Ljubljana.
- Glasbena Matica v Ljubljani.* V ponedeljek, dné 12. sept. 1894 koncert. Zborom besede. J. Blasnikovi nasledniki. Ljubljana. V. 8°. 8 str.
- Upravniško poročilo* glavnega odbora c. kr. kmetijske družbe kranjske občnemu zboru za leto 1893. Ljubljana. 1894. Založba c. kr. kmetijske družbe kranjske v Ljubljani. Tisk J. Blasnikovih naslednikov v Ljubljani. 8°. 24 str. (Uredniška priloga Kmetovalcu.)
- Pravila in izvrševalne določbe* mestne hranilnice novomeške. 8°. Založila mestna hranilnica. Tiskal J. Krajec v Novem mestu.

- Pravila* bratovske skladnice kranjske industrijske družbe. Tiskala Ig. pl. Kleinmayr in Fed. Bamberg v Ljubljani. 8°. 75 str.
- Pravila* registrovane vipavske vinarske zadruga z omejenim poroštvom. 12°. 9 str. (Tiskal R. Šeber v Postojini 1894.)
- Lovski red* lovskega kluba v Ribnici. (Natisnila Narodna tiskarna v Ljubljani. 1894. 8°.)
- Pravila in red požarne brambe v Kranju*. (Natisnila Narodna tiskarna v Ljubljani. 1894. 8°.)
- Pravila prostovoljnega gasilnega društva v Gorjah*. Založilo društvo. Tisk Blasnikov v Ljubljani. 12°. 8 str.
- Pravila posojilnice na Slapu pri Vipavi*, registrovane zadruga z neomejeno zavezo. Tiskal R. Šeber v Postojini. 8°. (1894) 9 str.
- Pravila posojilnice na Dolu* (pošta Hrastnik), registrovane zadruga z neomejeno zavezo. Tiskal R. Šeber v Postojni. 8°. (1894) 9 str.
- Pravila okrajne posojilnice v Litiji*, registrovane zadruga z neomejeno zavezo. Tiskal R. Šeber v Postojni 8°. (1894). 8 str.
- Pravila posojilnice v Zagorji ob Savi*, registrovane zadruga z neomejeno zavezo. Tiskal R. Šeber v Postojni (1894). 8°. 9 str.
- Pravila posojilnice in hranilnice v Ajdovščini*. registrovane zadruga z neomejenim poroštvom. V Gorici. 1894. Konceptni format. Tiskala Goriška tiskarna A. Gabršček.
- Pravila sadjarskega društva v Kanalu*. V Gorici. 1894. 4 str. Konč. form. Tiskala Goriška tiskarna A. Gabršček.
- Pravila sadjarskega društva v Tolminu*. V Gorici. 1894. 4 str. Konč. form. Tiskala Goriška tiskarna A. Gabršček.
- Pravila slovenskega bralnopevskega društva »Slovenska zveza«* v Št. Petru. V Gorici. 1894. Tiskala Goriška tiskarna A. Gabršček. 4 strani konceptnega formata.
- Pravila uradniškega stavbinskega društva v Ljubljani*, registrovane zadruga z omejenim poroštvom. Ljubljana. 1894. 12°. 16 str. Založilo društvo. Tisk J. Blasnikovih naslednikov.
- Pravila vzajemnega podpornega društva v Ljubljani*, registrovane zadruga z omejenim jamstvom. V Ljubljani. 1894. Zalo-

- žilo podporno društvo. Tisk Katoliške tiskarne. 12°. 16 str.
- Pravila* zadruga pekov in kolačnikov v Ljubljani. — 12°. 19 str. Natisnil Klein & Kovač.
- Pravila* družbe za zidanje podfarne cerkve svetega Pankracija v župniji sv. Jurija na Remšniku. Lastna založba. 1894. Tisk tiskarne sv. Cirila v Mariboru. Mal. 16°. 6 str.
- Pravila* družbe za zidanje nove frančiškanske farne cerkve Marije, Matere Milosti, v Mariboru. Maribor. 1894. (Ponatis). Založil frančiškanski samostan v Mariboru. Tisk tiskarne sv. Cirila v Mariboru. 16°. 6 str.
- Načrt* šolskemu redu. (1894), V založbi Učiteljskega društva za Mariborsko okolico. Tisk tiskarne sv. Cirila v Mariboru. 8°. 7 str.
- Primožič Stefan. *Ročni zapisnik za slovensko učiteljstvo*. Stavil Št. P., učitelj. V Postojni. Tiskal in založil R. Šeber. 1894. 12°.
- Letopis slovenskih posojilnic*. 1893. — ... Tiskal Dragotin Hribar v Celji. 4°.
- Račun* posojilnice v Črnomlji, registrovane zadruga z neomejeno zavezo za upravno leto 1893. Založila posojilnica. Tiskal J. Krajec v Novem mestu. 8°. 9 str.
- Pregled računov meščanske korporacije v Kamniku* za l. 1893. (Natisnila Narodna tiskarna).
- Proračun* občinske blagajne mesta Ljubljanskega za 1894 l. V Ljubljani. Založil mestni magistrat. Natisnil A. Klein & Comp. 4°. (Nemški in slov.).
- Računski zaključek* mestne hranilnice Ljubljanske za peto upravno dobo od dne 1. januarja do dne 10. decembra 1893. l. V Ljubljani. Založila mestna hranilnica ljubljanska. Natisnil A. Klein & Comp. 4°.
- Računski sklep* kmetske posojilnice za ljubljansko okolico za l. 1893. Natisnila Narodna tiskarna v Ljubljani.
- Račun* posojilnice v Metliki, registrovane zadruga z neomejenim poroštvom. Založila posojilnica. Tiskal J. Krajec v Novem mestu. 8°. 4 str.
- Računski sklep* pod protektoratom Njih c. in kr. apostolskega Veličanstva Frana Josipa I. stoječega vojaškega vete-

ranskega kora v Ljubljani za leto 1893. Ljubljana. Založil veteranski kor. Natisnila Klein in Kovač. 8°. 20 str. (Nemško in slov.).

Račun tržaškega podpornega in bralnega društva za upravno leto 1893. Trst.

Računski sklep posojilnice na Vrhniki za leto 1893. (Natisnila Narodna tiskarna v Ljubljani).

(Računske sklepe izdalo je še več posojilnic in drugih korporacij, a ne vem jim bližjega naslova, oblika in obsega.

Disciplinarni red za c. kr. državne gimnazije na Kranjskem. Potrjen z razpisom visok. c. kr. nauč. min. z dne 16. julija 1887. V Ljubljani. Natisnila Ig. pl. Kleinmayr in Fed. Bamberg. 1894. 8°. str. 12.

Vsprejemnica v bratovščino sv. Rožnega venca na Vogerskem Tiskala Goriška tiskarna A. Gabršček. 32°. 16 str.

Kažipot po pokneženi grofovini goriško-gradiški. Uredil in izdal Andrej Gabršček. I. letnik. Tiskala in založila Goriška tiskarna A. Gabršček v Gorici. 1894. 4°. 123 str.

Cenik tovarne dežnikov in solnčnikov L. Mikusch v Ljubljani. Katoliška tiskarna. Ljubljana.

Alojz Korsika, umeteljni in trgovski vrtnar v Ljubljani. *Cenik zelenjadi, semen* itd. 1894. Tisk. Kat. tiskarne v Ljubljani. (Nem. in slov.) 8°. 23 + 24 str.

Lekarna Piccoli pri angelju. V Ljubljani, Dunajska cesta. 12°. 32 str. (Natisnil R. Milic.)

Imenik J. Giontinijeve knjigotržnice v Ljubljani, Mestni trg št. 17. 1893. Tiskal R. Šeber v Postojni. 8°. 16 str.

Volilski imeniki za dopolnilne volitve občinskega sveta deželnega stolnega mesta Ljubljane leta 1894. Natisnila Klein in Kovač v Ljubljani. Folio. 16 str.

Letopis „Slovenske Matice“.

Sestavil **Evgen Lah**, društveni tajnik in knjižničar.

I.

Tretje desetletje „Slovenske Matice“.

(Od 1. prosinca 1885. do 31. decembra 1894.)

Obor »Slovenske Matice« mi je v svoji Cl. seji dne 16. prosinca 1895. izročil nalogo, naj sestavim poročilo o Matičnem delovanju v tretjem desetletju.

Delovanje »Sl. Matice« je bilo doslej opisano dvakrat. (Glej Letopis za l. 1874., str. 5—9, in pa Letopis za l. 1885., str. 392—414). V prvem krajšem sestavku je opisana prva, v drugem obširnejšem pa druga desetletna in deloma skupna dvajsetletna dōba, vzlasti ondi, kjer prvo desetletje spočetka ni bilo označeno.

»Slovenska Matica« je v tretjem desetletju povsod napredovala. Dōba, katero mi je opisati, je za društvo v vsakem oziru častna. Kar se je v jednom ali drugem pogledu v drugem desetletju opustilo, ali vsled slučajnih okoliščin zamudilo, vse se je v tretjem desetletju zopet popravilo in vzdržalo. Matica je v dobrem tiru in se prav uspešno trudi, da doseže svoj, v pravih označeni vzvišeni namen.

Predsednike je imela Matica v tej dōbi tri. Društvu so bili namreč na čelu: † dr. Josip Poklukar (1885), † Josip Marn (1886—1892), Frančišek Levec (1893—1894). Poleg izvrstno pogojenih in umetniškō izdelanih slik svojih treh prvih predsednikov (dr. Toman, dr. Costa in dr. vitez J. Bleiweis)

si je Matica l. 1892. naročila tudi sliki svojega četrtega in šestega predsednika (P. Grasselli in J. Marn), da njiju zaslužno in za Matico pomembno delovanje hvaležno in dostojno poslavi. Vrhu tega je sedanji predsednik korenito opisal delovanje in zasluge pokojnega kanonika Marna v uvodu lanskega Letopisa. Opisu je pridejana dobro zadeta slika.

Matica ima poleg predsednika dva podpredsednika, da predsednika, ako bi bil v svojih poslih zadržan, nadomeščata. Mesto prvega podpredsednika so zavzemali v tej dóbi odborniki: † Josip Marn (1885), Frančišek Levec (1886—1892), dr. Frančišek Lampè (1893—1894).

Drugi podpredsedniki so bili odborniki: Frančišek Levec (1885), † dr. Josip Poklukar (1886), Peter Grasselli (1887—1894).

Posel blagajnika, ob jednem hišnega upravitelja, so opravljali odborniki: Ivan Vilhar (1885—1887), † Luka Robič (1888—1890) in dr. Josip Starè (1891—1894).

Tajnik in knjižničar je bil ves čas pisec tega sestavka, v 67., 79. in 88. odborovi seji potrjen vselej na tri, v 99. odborovi seji pa v zmislu § 36. izpremenjenega opr. reda na deset let.

Po društvenih pravilih obstoji odbor iz 40 udov, izmed katerih jih mora po besedilu starih pravil vsaj 16, po besedilu novih pravil pa vsaj polovica bivati v Ljubljani. Do vštetelega 1884. leta je bilo v Matičnem odboru 86 gospodov; v tretjem desetletju je to število narastlo na 108. Za to dóbo pride pa v poštevek nastopnih 60 gospodov: Bartel Anton (1888—1894), † Cigale Matej (1885—1888), dr. Detela Franc (1891—1894), dr. Dolenc Hinko (1886—1894), † Einspieler Andrej (1885—1887), † Erjavec Franc (1885—1886), Flis Ivan (1887—1890), Grasselli Peter (1885—1894), dr. Gregorčič Anton (1887—1894), Gregorčič Simon (1885—1894), Hubad Franc (1885—1894), dr. Janežič Ivan (1892—1894), dr. Jarc Anton (1885—1894), Kaspret Anton (1886), Kermavner Valentin (1886—1889), Kersnik Janko (1885—1894), Klun Karol (1885), Koblar Anton (1890—1894), † Kosar Franc (1885), Kržič Anton (1885—1894), dr. Lampè Frančišek (1885—1894), dr. Lesar Josip (1889—1894), Levec Frančišek (1885—1894), Majeiger Ivan (1885—1894), † Marn Josip (1885—1892), Marušič Andrej (1885—1886), Navratil Ivan (1889—1894), Pletteršnik Maks (1885—1894), † dr. Poklukar Josip (1885—1890), dr. Požar Lovro (1887—1894), † Praprotnik Andrej (1885—1894), † Raič Anton (1886—1887), † Raič Božidar (1885), † Robič Luka (1885—1890), Rutar Simon (1889—1894), Senekovič Andrej (1885—1894), dr. Šernec Josip (1890—1894), dr. Sket Jakob (1888—1894), dr. Starè Josip (1891—1894), Stegnar

Feliks (1885—1894), dr. Sterbenc Jurij (1885), Svetec Luka (1885—1894), Šavnik Karol (1885), Šubic Ivan (1887—1894), Šuklje Franc (1885—1894), Šuman Josip (1885—1894), dr. Šust Ivan (1885—1894), Tavčar Alojzij (1893—1894), dr. Tavčar Ivan (1886—1894), † Tomšič Ivan (1885—1893), dr. vitez Tonkli Josip (1885), Vavrů Ivan (1885—1894), Vilhar Ivan (1885—1894), Vodusek Matej (1885—1888), Wiesthaler Franc (1885—1894), Zupančič Anton (1885—1894), Zupančič Vilibald (1885—1894), dr. Zupanec Jernej (1885—1894), † Žolgar Mihael (1885—1889) in Žumer Andrej (1894). Več kot polovica gospodov sedanjega odbora, namreč 23, je bilo v odboru skoz celo tretje desetletje. Dvanajst odbornikov je umrlo.

Posel Matičnih ključarjev so opravljali gospodje odborniki: dr. Janežič Ivan (1892—1894), Kržič Anton (1889—1894), † Praprotnik Andrej (1885—1891), Stegnar Feliks (1887—1888) in Zupančič Anton (1886).

Pregledovalca društvenih računov sta bila odbornika: † Robič Luka (1885—1887) in dr. Zupanec Jernej (1888—1892). Z letom 1893 se je pa ta posel opustil, ker je po pravilih zanj zadostno poskrbljeno že po blagajniku, predsedniku in računskih presojevalcih.

Pravdni zastopnik društva je bil 1885. leta pokojni dr. Zarnik, od 1886. l. sem pa odbornik dr. Ivan Tavčar.

Overovatelji sejnih zapisnikov so bili odborniki: Bartel Anton (1888—1892), Kaspert Anton (1886), Kržič Anton (1885—1888), Rutar Simon (1889—1892) in Šubic Ivan (1887). Tudi ta posel se je z letom 1893. kot stalen opustil in od tega časa sem predsednik, kot drugod, za vsako sejo imenuje dva navzočna odbornika kot overovatelja zapisnika dotične seje.

Odbor je imel v tretjem desetletju 35 sej, namreč: 14., oz. 18. svečana, 21. sušca, 29. malega travna, 10. rožnika, 24. vinotoka in 23. grudna 1885. leta; 17. sušca, 12. velikega travna in 9. vinotoka 1886. leta; 12. svečana, 27. malega travna, 7. malega srpana in 24. listopada 1887. leta; 14. sušca, 25. malega travna in 17. vinotoka 1888. leta; 20. svečana, 19. rožnika in 20. listopada 1889. leta; 26. svečana, 26. rožnika in 12. listopada 1890. leta; 15. malega travna, 8. malega srpana in 25. listopada 1891. leta; 9. sušca, 23. rožnika in 17. grudna 1892. leta; 1. sušca, 3. rožnika, 19. rožnika in 21. grudna 1893. leta; 14. sušca, 26. malega travna in 13. rožnika 1894. leta. V prvem desetletju je bilo 31, v drugem pa 34 odborovih sej. Predmet odborovim sejam so bile vse važnejše društvene zadeve, ki ne spadajo pred občni zbor; pripravljala sta jih pa za odbor glavna odseka: gospodarski in književni.

Gospodarski odsek je imel v ta namen 27 sej, namreč: 30/I., 28/III., 20/V., 21/X. in 12/XII. 1885. leta; 27/L.4/V., 25/VI. in 21/XI. 1887. leta; 10/III., 5/V., 6/XI. in 12/XII. 1888. leta; 15/IV. in 13/VII. 1889. leta; 30/V. in 12/VII. 1890. leta; 20/L.: 20/IV., 11/V., 28/V., 2/VII., 2/XI. in 14/XII. 1892. leta; 9/IV. in 3/VI. 1893. leta; 23/IV. in 28/VI. 1894. leta. Njegovi načelniki so bili gg. odborniki: dr. Zupanec Jernej (1885), † Robič Luka (1886—1890) in dr. Starè Josip (1891—1894); udje pa: dr. Dolencec Hinko (1887—1894), Grasselli Peter (1885, 1887—1894), dr. Jarc Anton (1885, 1887—1894), Klun Karol (1885), † dr. Poklugar Josip (1885), † Robič Luka (1885—1890), dr. Starè Josip (1891—1894), dr. Tavčar Ivan (1886, 1889—1894), † Tomšič Ivan (1885), Vilhar Ivan (1885—1894) in dr. Zupanec Jernej (1885).

Književni odsek se je v svoje svrhe zbral 24krat, namreč: 27/V. in 17/XII. 1885. l.; 17/II., 26/V. in 3/XI. 1886. l.; 11/L., 7/VI. in 19/XI. 1887. l.; 12/III. in 15/X. 1888. l.; 18/II., 15/VII., 18/XI. in 20/XII. 1889. l.; 19/IV., 29/VII. in 8/XI. 1890. l.; 10/IV. in 21/XI. 1891. l.; 5/III. in 15/XII. 1892. l.; 28/II. in 20/XII. 1893. l. in 21/II. 1894. l. Načelnika sta mu bila: † Josip Marn (1885), Frančišek Levec (1886—1894); udje pa: Bartel Anton (1888—1894), † Erjavec Franc (1885), Hubad Franc (1885), dr. Jeglič Anton (1885), Kersnik Janko (1885), Klun Karol (1885), Koblar Anton (1890—1894), Kržič Anton (1885 do 1894), dr. Lampè Frančišek (1885, 1893—1894), dr. Lesar Josip (1889—1894), Levec Frančišek (1885—1894), † Marn Josip (1885), Pleteršnik Maks (1885—1894), dr. Požar Lovro (1887—1894), † Praprotnik Andrej (1885), † Raič Anton (1886—1887), Rutar Simon (1889—1894), Senekovič Andrej 1885, 1893—1894), Stegnar Feliks (1885—1886), Šubic Ivan (1887—1894), Šuklje Franc (1885), Šuman Josip (1885), Tavčar Alojzij (1893—1894), † Tomšič Ivan (1885, 1887—1893), Vavrà Ivan (1885), Vodušek Matej (1885), Wiesthaler Franc (1885, 1889—1894), Zupančič Anton (1885—1894), Zupančič Vilibald (1885—1894) in Žumer Andrej (1894).

V gospodarskem odseku so bili ves čas le ljubljanski odborniki, v književnem pa prvo leto tudi več vnanjih. Gospodarski odsek je imel 1885. leta osem udov, 1886. leta tri, 1887—1888. l. po pet, od tu naprej pa po šest; v književnem odseku je bilo 1885. l. 21 udov, 1886. l. sedem, 1887—1888. l. po devet, 1889. l. dvanajst, 1890—1892. l. po trinajst, zadnji dve leti po šestnajst.

Poleg gospodarskega odseka so zborovali iz Matice ali v Matici tudi še drugi odseki, ki so se pa večinoma vsi razšli, ko so smatrali svojo nalogo za dognano. Semkaj spadajo: leposlovni odsek (1886), odsek za izdavanje staroslovenskih

spominkov (1886), Kopitarjev odsek (1887), agitacijski odsek (1888), odsek za izdavanje krajepisnih imen (1889 in 1890), odsek za preuredbo društvenih pravil (1893) in opravnega reda (1894), itd.

Jedenkrat v letu, po besedilu starih pravil »navadno o poletnem času«, po besedilu novih pravil »v prvi polovici vsakega leta«, se ima sklicati »redni veliki zbor«, sedaj »občni zbor«. Občni zbori so se v tretjem desetletju prav redno vršili; bilo jih je deset, in sicer: XX. dné 8. aprila 1885. l., XXI. dné 28. aprila 1886. l., XXII. dné 13. aprila 1887. leta, XXIII. dné 18. aprila 1888. l., XXIV. dné 5. junija 1889. l., XXV. dné 25. junija 1890. l., XXVI. dné 1. julija 1891. leta., XXVII. dné 22. junija 1892. l., XXVIII. dné 7. junija 1893. l. in XXIX. dné 17. maja 1894. l. Izvanrednega občnega zbora v tem desetletju ni bilo nobenega.

Koncem leta 1884. je štela Matica 6 častnih, 326 ustanovnih in 1084 letnih, vsega skupaj 1416 društvenikov; koncem l. 1894. pa 6 častnih, 285 ustanovnih in 2228 letnih, skupaj 2519 društvenikov, tako da je skupno število za 1103 društvenike narastlo.

Častnih društvenikov je imela Matica doslej vsega skupaj 14; trije so prirastli v zadnjem desetletju, namreč: J. Lego (1885), dr. Jagič (1886) in baron Winkler (1892). Osem častnih društvenikov je umrlo; trije izmed njih v zadnjem desetletju, namreč: dr. vitez Miklosich (1891), dr. Fr. Rački (1894) in D. Trstenjak (1890).

Število ustanovnikov, žal, ne napreduje, marveč se od leta do leta manjša, ker jih manj pristopi, kakor umrje. Matica je v zadnjem desetletju izgubila vsled smrti 91 ustanovnikov (imena glej v Letopisu za leto 1889. in nasl.), pristopilo jih je pa le 48. Vsega skupaj je Matici pristopilo do konca lanskega leta 581 ustanovnikov, umrlo 259, med letnike nazaj prestopilo pa 37.

Druga je z letnimi društveniki, katerih število se je v zadnjem desetletju podvojilo. Leta 1884. jih je imela Matica le 1084, leta 1894., pa 2228. Število je vsa leta dosledno rastle. Leta 1885. jih je bilo 1131, l. 1886. že 1198, 1887. l. 1308, 1888. l. 1436, 1889. l. 1630, 1890. l. 1717, 1891. l. 1756, 1892. l. 2016, 1893. l. 2104 in 1894. l. 2228. Leta 1885. jih je 165 prirastlo in 59 odpadlo; 1886. leta jih je pristopilo Matici na novo 131, izstopilo pa 64; 1887. l. 198, oziroma 88; 1888. leta 239, oziroma 111; 1889. l. 284, oziroma 90; 1890. l. 211, oziroma 124; 1891. l. 177, oziroma 138; 1892. l. 315, oziroma 55; 1893. l. 215, oziroma 127; lani 290, oziroma 166. Vsega skupaj je v tretjem desetletju Matici pristopilo 2225 društvenikov, odpadlo pa 1022.

Da je Matica v številu napredovala, zahvaliti ima v prvi vrsti marljive poverjenike. Čim boljši poverjeniki, čim več poverjeništev, tem več društvenikov. Koncem drugega desetletja je štela Matica 104 poverjeništv, koncem tretjega pa 125. Osnovalo se je v tej dóbi 32 novih poverjeništev, prenehalo pa 11 bivših. Na Kranjskem je bilo 48 poverjeništev, v lavantinski škofiji 32, na Goriškem 14, v tržaško-koperski in krški škofiji po 11, v sekovski 2, drugod 7. Nova so poverjeništv: *a)* Na Kranjskem: Planina, Krško, Št. Jernej, Velika dolina, Selca, Trata, Zagorje ob Savi, Št. Peter pri Postojini, Radovljica, Bohinj, Kranjska gora, Zatičina, Tržič, Mokronog, Žužemperk in Radeče pri Zidanem mostu; *b)* na Štajerskem: Sevnica, Št. Pavl v savinjski dolini, Žalec, Rečica in Središče; *c)* na Primorskem: Ajdovščina, Devin, Čepovan, Rifenberg, Osp, Št. Ivan, Barkovlje in Pulj; *č)* na Koroškem: Kotlje; *d)* drugod: Prága in Sarajevo. Opustila so se pa poverjeništv: Zagorje na Pivki, Semič, Makole, Zgornja Radgona (letos zopet poživljena), Buzet, Škocijan pri Divači, Jelšane, Pičan, Št. Andraž, Železna Kaplja in Cmurek.

Vsled smrti je izgubila Matica 34 poverjenikov; umrli so namreč: Ambrož Matija, dekan v Kaplji (1894); Balon Anton, župnik na Vranskem (1894); Čolnik Dominik, živinozdravnik in posestnik pri Sv. Benediktu (1893); Čuček Josip, dekan v Jarenini (1886); Debevec Josip, c. kr. poštar in posestnik v Kamniku (1885); Domicelj Anton, vikar v p. v Gorici (1892); Faganelj Štefan, župnik v Biljah (1893); Ferčnik Lambert, dekan v Žabnicah (1888); Frelj Matej, dekan v Trebnjem (1892); Harmel Adolf, dekan v Komnu (1893); Horvat Josip, nadučitelj v Ljutomeru (1893); Ivanc Martin, dekan, zlatomašnik, itd. v Šmariju pri Jelšah (1892); Jeram Josip, dekan v Cirknem (1892); Jereb Gregor, c. kr. brzojavni uradnik v Trstu (1892); Kogej Ferdinand, vikar v Črnem vrhu nad Idrijo (1891); Koprivnikar Ivan, dekan na Vrhniki (1893); Kovačič Ivan, dekan v Trebnjem (1885); Lesjak Ivan, župnik v Kostanjevici (1888); Mikuš Franc, dekan v Konjicah (1892); Obreza Adolf, trgovec, posestnik, državni in deželni poslanec v Cirknici (1886); Pavalec Jurij, kaplan v Cmureku (1893); Polak Edvard, dekan in č. kanonik v Leskovcu (1885); Potočnik Lovro, dekan v Gornjem gradu (1892); Raič Božidar, župnik, državni in deželni poslanec pri Sv. Barbari v Halozah (1886); dr. Samec Maks, zdravnik, župan in deželni poslanec v Kamniku (1889); Skubic Martin, dekan v Ribnici (1891); Smrekar Franc, vikar v Medani (1893); Šlibar Martin, dekan na Vrhniki (1887); Šuta Ropert, dekan v Zavrču (1892); Toman Ivan, dekan in č. kanonik v Moravčah (1888); Trafenik Franc, dekan v Škalah (1886); Urbanček Ivan, dekan v Trno-

vem pri Ilirski Bistrici (1885); Vilar Jakob, trgovec in posestnik v Pudobu (1885) in Žolgar Mihael, c. kr. gimnazijski profesor v Celju (1890).

Veliko poverjenikov je vrh tega izgubila Matica vsled preselitve v druge kraje, veliko gospodov je pa tudi prostovoljno poverjeništvu odložilo. Povsod je bila predsedništvu skrb, izpraznjena poverjeniška mesta kar najhitreje z dobrimi novimi močmi popolniti.

V spodbudo k živahnemu pristopu od strani nedruštvenikov je sklenil odbor v svoji 69. seji od seje do seje objavljati po časopisih imenike novih društvenikov, kakor se je to že koj iz društvenega početka postopalo, pa kmalu opustilo.

Koncem drugega desetletja je znašalo društveno premoženje vsega skupaj 51.440 gld. 30 kr., koncem lanskega leta pa 58.006 gld. 90 kr.; pomnožilo se je torej v zadnjem desetletju za 6.566 gld. 60 kr., dočim je v drugem desetletju padlo za 8.447 gld. 51 kr. Matica se je bila do konca drugega desetletja zaradi društvenih in glavno zaradi šolskih knjig pri svoji glavnici zadolžila za 10.328 gld. 50 kr. Ta dolg se je vsled sklepa XX. občnega zbora izbrisal, odboru se je pa naročilo, naj v prihodnje rabi za izdavanje knjig le porabne dohodke. Ker se je odbor po tem navodilu natančno držal, se je tudi društveno premoženje od leta do leta dosledno množilo, kar nam kaže nastopna pregledna tabela :

Koncem leta	je znašalo društveno premoženje									
	v gotovini		v pohistvu in knjigah		v vrednostnih papirjih		v hišah		sploh	
	gld.	kr.	gld.	kr.	gld.	kr.	gld.	kr.	gld.	kr.
1885.	1.269	81	4.300	—	7.100	—	38.469	—	51.138	81
1886.	1.334	27	4.300	—	7.100	—	38.469	—	51.203	27
1887.	11.546	55	4.000	—	9.581	25	27.069	—	52.196	80
1888.	9.023	78 $\frac{1}{2}$	4.000	—	10.116	50	29.069	—	52.209	28 $\frac{1}{2}$
1889.	8.558	78	3.450	—	10.499	75	29.400	—	51.908	53
1890.	10.387	21 $\frac{1}{2}$	3.405	—	10.963	—	29.069	—	53.824	21 $\frac{1}{2}$
1891.	12.066	41 $\frac{1}{2}$	3.360	—	11.224	—	29.069	—	55.719	41 $\frac{1}{2}$
1892.	11.875	19	3.324	—	11.843	—	29.069	—	56.111	19
1893.	13.054	88	3.453	60	11.861	—	29.069	—	57.438	48
1894.	13.351	41	3.418	24	12.168	25	29.069	—	58.006	90

V društvene svrhe so se porabljale le potrošljive svote, nedotakljivi dohodki pa so se pridevali glavnici.

Porabne za tekoče stroške so: letnine, obresti glavnice, dohodki hiše, darila in volila pod 30 gld. in pa skupila od založnih knjig; neporabne so ustanovnine in pa darila in volila v znesku več kot 30 gld.

V zadnjem desetletju je društvo vsega skupaj manj porabilo, kakor bi bilo smelo, 1484 gld. 55 kr.

Na ustanovnihah je prejela Matica v zadnjem desetletju od 48 ustanovnikov 2525 gld., to je povprek po 250 gld. na leto — gotovo neznatna svota, ako pomislimo, da se je Matici ves čas njenega obstanka pod tem naslovom izplačalo že blizu 30.000 gld. Velika večina ustanovnikov je namreč pristopila Matici že tekom prvega desetletja, to je 503 izmed 581. Še slabša kot v zadnjem je bila z ustanovniki v drugem desetletju, v katerem je Matica napredovala le za 29 ustanovnikov.

Veliko bolje, kakor z ustanovniki, ponaša se lahko Matica s svojimi letniki. Z naraščanjem števila letnih udov naraščajo seveda dosledno tudi njih doneski, o čemer se lahko prepričamo iz teh-le podatkov računskih sklepov:

Leta	so znašale letnine:	Leta	so znašale letnine:
1885.....	2265 gld.	1890.....	3642 gld.
1886.....	2560 »	1891.....	3343 »
1887.....	2677 »	1892.....	3516 »
1888.....	3047 »	1893.....	4082 »
1889.....	3166 »	1894.....	4542 »

Nazadovanje v l. 1891. je le navidezno, to pa zategadelj, ker so se knjige l. 1889. zapoznile in se je precej letnine tega leta vplačalo šele v l. 1890.

Koncem leta 1884. je bila Matica še lastnica dveh hiš, namreč hiše na Bregu št. 8 in pa na Kongresnem trgu št. 7, na kateri je bil takrat še vknjižen dolg 4000 gld. Prvo polovico tega dolga je poravnalo društvo l. 1886., drugo pa l. 1888. Hišo na Bregu je Matica prodala junija 1887. leta svojemu pravnemu zastopniku za 11.000 gld. Polovica kupnine se ji je izplačala, druga polovica je na hiši vknjižena. Za ta denar je Matica kupila obligacije, jeden del pa namenila poravnavi druge polovice zgoraj omenjenega dolga.

Dohodki hiše na Kongresnem trgu so ostali precej neizpremenjeni; za poprave in druge potrebe se izdaje leto za letom povprek po 350—400 gld. Izredne izdatke je imela Matica s hišo ob vpeljavi vodovoda in pa z napravo novih tal v drugem nadstropju hiše. Drugi izdatki so običajni. Dohodek hiše se je v najnovejšem času znižal s tem, da je Matici, ker je že nad 10 let lastnica hiše, plačevati pristoj-

binski ekvivalent v letnem znesku 127 gld. Ker ji je bila ta pristojbina leta 1892. odmerjena tudi za nazaj, so jo ti izdatki omenjenega leta tem občutneje zadeli.

Tudi svota daril in volil je bila v zadnjem desetletju manjša, kakor v prejšnjih. Pod tem naslovom je v omenjeni dōbi v društvenih računih in denarnih knjigah zabeležen znesek 3052 gld. 77 kr. Svota je torej jako nizka, ako pomislimo, da je Matica v prvem desetletju po darilih, volilih, prekoračenih ustanovninah prejela nad 30.000 gld. Prejela je pa med drugimi kot volila: Leta 1885. po V. Potočinu 500 gld.; l. 1890. po Fr. Kotniku st. 1000 gld.; l. 1891. po Fr. Kotniku ml. 866 gld. 27 kr.; kot darilo, oziroma podporo za izdavanje šolskih knjig vsled prošnje od deželnega zbora 1886. l. 500 gld.; l. 1889. od kanonika Žuže 89 gld. 50 kr.

Kako je dosegala Matica v zadnjem desetletju svoj glavni namen — izdavanje primernih knjig, društvenih, šolskih in založnih sploh?

V Matični zalogi je izšlo v zadnjem desetletju vsega skupaj 33 knjig in sicer 30 za društvenike in 3 založne, od katerih imata dve postati šolski.

Kakor kmalu spočetka v prvem desetletju in nadalje skoz celo drugo desetletje, izdajala je Matica tudi skoz celo tretje desetletje »Letopis« in gledala precej strogo na to, da se vānj sprejemajo izvirni znanstveni in znanstvenopoučni spisi iz raznovrstnih strōk človeškega znanja. Uredovali so to knjigo gg.: Fr. Levec (1885—1887), dr. L. Požar (1888—1889) in A. Bartel (1890—1894). Poleg tajnika, ki je preskrbel vsem 10 knjigam pisarnično izvestje, so sodelovali pri »Letopisu« gg.: Apih J., Barlè J., Cilenšek M., † Cimperman J., dr. Glaser K., Goestl Fr., Karlin D., Koblar A., dr. Kos Fr., dr. Lampè Fr., Levec Fr., dr. Murko M., Navratil L., Obalovič D. M., dr. Oblak V., Perušek R., † Raič A., † Remec Fr., Rutar S., Steklasa I., dr. Štrekelj K., Šubic I., dr. Šubic S., † Tomšič I., Trstenjak A., dr. Vošnjak J. in Vrhovec I. V Letopisih je objavljenih: 5 kulturno-zgodovinskih, 2 narodno-gospodarski, 11 zgodovinsko-zemljepisnih, 12 životopisnih, 2 etnografski, 1 psihološka, 5 matematsko-prirodopisnih, 9 jezikoslovnih, 3 arheološke, 1 medicinska razprava in 1 pesem — vsega skupaj 52 samostojnih razprav. Za mnogovrstnost in razliko je bilo torej dobro skrbjeno. Poleg tega se je objavljala v vseh Letopisih tudi slovenska bibliografija dotičnih let.

Poleg »Letopisov« gre v III. desetletju drugo mesto lepi knjigi. Že leta 1885. je sklenil odbor v Matici gojiti močnejše leposlovje in izdati vsako leto vsaj po jedno lepo-

slovno knjigo pod obćim naslovom »Zabavna knjižnica«, katere je doslej izšlo osem zvezkov; štirje obsegajo izvirna dela, štirje prevode. Trije prevodi so posneti iz poljšćine (»Koča za vasjo in oba dela povesti »Z ognjem in mećem«), jeden (Mrtve duše) iz rusćine. Za prevode sta poskrbela † Podgoriški in M. M. Prevodi so objavljeni v I. II. VII. in VIII. zvezku, izvirno gradivo je objavljeno v III.—VI. zvezku »Zabavne knjižnice«. Prvi in zadnji omenjenih zvezkov obsegata izvirni povesti »Prihajać« ter »Pegam in Lambergar« od dr. Fr. Detele, ostala dva pa »Erjavćeve pripovedne spise«, urejene po predsedniku. Izšli so ravno opisani zvezki »Zabavne knjižnice« kot društvene knjige v letih 1886—1893, vsako leto po jeden, roman »Z ognjem in mećem« z ilustracijami.

Poleg »Letopisov« in »Zabavne knjižnice« je izdala Matica v III. desetletju za društvenike še dvanajst družih knjig in sicer sedem zgodovinskih in zemljepisnih, 3 modroslovske in 2 slovstveni.

Zgodovinske in zemljepisne so knjige: 1. Spomenica tisoćletnice Metodove smrti. Spisal dr. Fr. Kos (1885). 2. Ljubljanski meščanje. Spisal I. Vrhovec (1886). 3. Slovenci in l. 1848. Spisal J. Apih (1888). 4. Zgodovina Novega Mesta. Spisal I. Vrhovec (1891). 5. in 6. Goriška. Splošni opis. I. in II. zvezek. Spisal S. Rutar (1892 in 1893). 7. Doneski k zgodovini Škofje Loke in njenega okraja. Spisal dr. Fr. Kos (1894).

Modroslovje obdelujejo knjige: Vvod v modroslovje (1887) in pa Dušeslovje I. in II. del. (1889 in 1890). Vse tri je spisal dr. Fr. Lampć.

Slovstveno polje je tvarina knjigama: »Val. Vodnika izbrani pripovedni spisi«. Spisal Fr. Wiesthaler (1890) in »Zgodovina slovenskega slovstva«. I. del. Spisal dr. K. Glaser. (1894).

Tvarina, ki jo podaje Matica vsako leto svojim društvenikom, je obsegala koncem II. desetletja navadno krog 50 tiskovnih pól, v tretjem desetletju je pa Matica pri večjem številu društvenikov segala tudi višje ter dosegla in celó prekoraćila 60 pól.

Založne knjige so izšle tri in sicer: J. Križman: Slovnica italijanskega jezika (1889); dr. Fr. Kos: Vzgojeslovje (1890); A. Bezenšek: Slovenska stenografija (1892). Zadnji dve knjigi imata postati šolski knjigi in je Matica za »Stenografijo« izposlovala že dotićno dovoljenje. Križmanovo slovnico so l. 1890. lahko prejemale mesto II. dela »Dušeslovja« tudi oni novi društveniki, ki niso imeli I. dela. Križmanove »Slovnice« je založila Matica 1000 iztisov, Vzgojeslovja 500, Stenografije 700.

Šolskih knjig ni bilo v III. desetletju založenih nič: niti novih, niti v novem natisu, akoravno sta v isti dobi dve v zalogi popolnoma pošli, namreč: Pokorny-Tuškov: Prirodopis rastlinstva in pa Lavtarjeva: Geometrija za učiteljišča. Ker ima pri knjigah te vrste očitno izgubo in ker zalagajo šolske knjige v novejšem času različni knjigarji, se je v Matici zalaganje šolskih knjig opustilo. V društveni zalogi se nahajata le še nastopni šolski knjigi: »Pokorny-Erjavec: Prirodopis živalstva« in »Woldrich-Erjavec: Somatologija.«

Izvemši »Slovensko stenografijo« in povest »Z ognjem in mečem«, ki sta bili tiskani: prva pri Albrechtu v Zagrebu, druga pri Šimačku v Pragi, so bile natisnjene vse Matične knjige III. desetletja v Ljubljani.

V drugem desetletju se je tiskalo društvenih knjig po navadi po 500 iztisov več, kakor je bilo društvenikov. Matica je tako postopala, meneč, da bodo ostale iztise nedruštveniki kupovali. To se pa, kakor je skušnja učila, ni obneslo. Zategadelj se je počelo od l. 1884. sem zalagati društvenih knjig le po nekoliko več, kot je bilo društvenikov. Število društvenikov se pomnožuje povprek na leto za kacic 150; v tem zmislu narašča tudi število založnih iztisov knjigam in se je lani založilo po 2700 iztisov. Ako je pa kaka knjiga namenjena širšim krogom, ali ako se deli v več oddelkov, založi se je tudi po več iztisov kakor drugih društvenih knjig. (Roman »Z ognjem in mečem«, dr. Glaserjeva: »Zgodovina slovenskega slovstva«). S tem postopanjem se je doseglo vsaj toliko, da se književna zaloga Matična po nepotrebnem ne pomnožuje, dalje, da so nekatere knjige že popolnoma pošle, mesto da bi zastarele in svojo prvotno vrednost popolnoma izgubile. Stanje književne zaloge nam kaže nastopna preglednica:

Koncem leta	je bilo v zalogi
1885	18.005 knjig in 8.446 zemljevidov
1886	17.696 » » 8.374 »
1887	16.526 » » 8.077 »
1888	15.084 » » 8.044 »
1889	14.655 » » 240 »
1890	14.538 » » 240 »
1891	14.764 » » 240 »
1892	19.089 » » 240 »
1893	14.366 » » 240 »
1894	16.501 » » 240 »

Vsako leto priraste zalogi krog 8500 knjig, odpade jih pa približno ravno toliko. Prirastek obstoji izključljivo le iz

novih društvenih knjig dotičnega leta, odpadek je pa trojen. Največ knjig odpade, ker se razpošljejo na društvenike dotičnega leta, nekoliko pa tudi po prodaji posamič in pa po darilih. Prodalo se je knjig novejšega ali starejšega izvora po 300—400 na leto, največ šolskih in pa leposlovnih knjigarjem, za 200—300 goldinarjev na leto.

O uspehu podrobnega razprodavanja v zadnjem desetletju nam priča ta-le preglednica :

Leto	Skupilo v gld.	Leto	Skupilo v gld.
1885.....	276·44	1890.....	370·82
1886.....	269·12	1891.....	245·24
1887.....	309·54	1892.....	285·15
1888.....	210·10	1893.....	244·44
1889.....	453·79	1894.....	219·08

Skupilo tretjega desetletja znaša torej 2833 gld. 72 kr. in je bilo najugodnejše. V prvem desetletju se je namreč prodalo knjig za 1977 gld. 63½ kr., v drugem pa za 2083 gld. 62½ kr.

Kakor je iz te preglednice razvidno, pada skupilo književne zaloge od leta do leta. Glavna uzroka temu padanju sta že gori navedena. Matica se ozira v zadnjem času pri zalaganju v prvi vrsti le na društvenike in Matica ne zalaga več šolskih knjig.

Do l. 1888. je Matica dajala svoje založne knjige v komisijo vsem knjigarjem, ki so se zanje oglašali, proti 25% popusta. Od l. 1888—1892. jih je dajala le onim, ki so naročila sproti plačevali, proti 20% popusta. Od leta 1893. ima Maticine založne knjige v komisijonelnem samozakupi proti 25% popusta in polletnemu obračunu knjigar A. Zagorjan v Ljubljani.

Matica svoje založne knjige, vzlasti starejše, tudi podarja, toda v prvi vrsti le društvenikom ali pa takim prosilcem, ki se zavežejo, da društvu pristopijo. Matica prejema leto za letom često take prošnje, posebno od društev in šol, manj od posameznikov. Založnih knjig se podari vsako leto krog 500.

V zadnjem desetletju so v Maticini zalogi popolnoma pošle nastopne založne knjige: Koledar za l. 1867. (1889. l.); Koledar za l. 1868. (1893. l.); Pokorny²Tušek : Prirodopis rastlinstva (1891); Nauk o telovadbi II. del. (podarjen 1889. l. v enakih delih : »Sokolu«, »Narodni šoli« in »Slov. učit. društvu«); J. Vesel : Olikani Slovenec (1890); L. Pesjakova : Strup (podarjen »Dram. društvu« l. 1886); Fr. Marn : Slovnica češkega jezika (1893); Fr. Marn : Slovnica hrvatskega jezika (1887); L. Lavtar : Geometrija za učiteljsišča (1890); Turgenjev-Remec :

Lovčevi zapiski I. del (1886); dr. E. H. Costa: Pregled slovenskih čitalnic (1893); dr. J. Pajek: Črtice duševnega žitka štajerskih Slovencev (1891); P. Kosler: Zemljevid slovenskih pokrajin (1888); dr. Fr. Lampè: Vvod v modroslovje (1891); Gogol-Podgoriški: Mrtve duše (1894); dr. L. Požar: Letopis za l. 1888. (1889. l.); dr. L. Požar: Letopis za l. 1889. (1894. l.); dr. Fr. Lampè: Dušeslovje. I. del (1892); Fr. Levec: Erjavčevi pripovedni spisi. II. del (1890). Da lože ustreza naročnikom, omislila si je Matica l. 1893. za svojo zalogo kataloge.

Nahaja se pa še v zalogi 72 od društva založenih knjig in po 15 iztiskov vsacega od društva izdanih zemljevidov. Veliko večino zemljevidov je Matica podarila l. 1889. »Narodni šoli«, da jih le-ta porazdeli med posamezne učne zavode kot učne pripomočke pri pouku v zemljepis, ker bi ondi lože in boljše dosegali svoj namen.

Matični knjižnici je prirastlo v zadnjem desetletju 3258 knjig, zvezkov, časopisov, zemljevidov, slik, itd. in sicer:

Leta 1885	190	Leta 1890	263
» 1886	461	» 1891	260
» 1887	280	» 1892	283
» 1888	234	» 1893	509
» 1889	243	» 1894	535

Po jeziku je bilo teh knjig največ ruskih, namreč 1110; čeških 975, slovenskih 459, hrvaških 286, poljskih 170, nemških 69, srbskih 61, bolgarskih 50, latinskih 34, sorbskih in angleških po 20, francozke 4.

Dve tretjini teh knjig sta Matični knjižnici prirastli po za men i, namreč 2074; jedna tretjina pa, namreč 1168, vsled daril. Vsled odborovega sklepa se je Matica naročila tudi na I iztisek prof. Pleteršnik-ovega slovarja, katerega je do konca opisane dōbe izšlo 16 zvezkov.

Koncem družega desetletja je bila Matica v književni zvezi s 30 znanstvenimi društvi in korporacijami. V zadnjem desetletju je stopila še v zvezo s »Češkim muzejem« (1885), z »Matico Hrvatsko« (vnovič 1886), s »Statistično komisijo mesta Prage« (1889), »Muzealnim društvom« v Ljubljani (1889), društvom »Pravnik« (1889), uredništvom časopisa »Dom in Svet« (1890), »Češko akademijo« (1893), »Hist. kvartalnikom« v Lvovu (1894) in »Narodnim zakladom Ossolinskega zavoda« v Lvovu (1894). Opustila se je pa zveza z Matico dalmatinsko v Zadru (1886), Phil. občestvom v Voronežu (1886), Kr. universiteto v Kristijaniji (1886), Bolgarskim učenim društvom v Braili (1886) in srbskim ministerstvom v Belgradu (1886), ker ta društva Matici niso redno pošiljala svojih knjig.

Leta 1886. se je tudi opustila in l. 1893. zopet ponovila zveza z »Geogr. občestvom v St. Petersburgu«, leta 1886. pa vzprejela in l. 1889. opustila zveza s »The american phil. society« v Philadelphiji. Dandanes zamenjuje Matica svoje knjige s 34 različnimi društvi in korporacijami.

Običajna poročila o knjižnici v Letopisu so se vsled odborovega sklepa z l. 1886. toli izpremenila, da se je s tem letom začela knjižnica sploh objavljati po jezikovnih skupinah, ne pa, kot dotlej običajno, po prirastkih dotičnega leta. L. 1886. so prišle na vrsto slovenske knjige, l. 1887. slovenski rokopisi in narodno blago, l. 1888. ostali slovenski zaznamek in jeden del hrvaških knjig, leta 1889. ostale hrvaške knjige, l. 1890. srbske in bolgarske knjige. Od l. 1891. sem se objavljajo v Letopisu češke knjige. Vsi zaznamki so razvrščeni v kronološkem redu.

Kot darila so prihajale Matici knjige od javnih zavodov, društev itd. in od privatnih oseb. Preveč bi bilo, da bi jih tu vse našteval. Omenim naj le, da se je Matica darovalcem, kjer in kakor je bilo primerno, dostojno za darila zahvaljevala.

Med ustanovami, katere oskrbljuje Matica vsled sklepa XIX. občnega zbora, se je izvršilo v zadnjem desetletju več izprememb. Jurčičeva in Tomšičeva ustanova sta se spojili v jedno, ker imata jednak namen. Iz obresti teh ustanov sta se izplačali leta 1888. in 1891. častni nagradi 300 goldinarjev pisatelju povesti: »Prihajač« in »Pegam in Lambergar«. Leta 1887. se je Vodnikova ustanova izročila odseku za zgradbo Vodnikovega spomenika, ki je Vodniku dal v Ljubljani postaviti pred gimnazijo spomenik. L. 1888. je izročila Matica Vilharjev zaklad odseku za zgradbo Vilharjevega spomenika v Postojini. Med tujim premoženjem sta se od tega leta beležila le zaklada: Jurčič-Tomšičev in dr. Costé. Leta 1889. je izročil nekdanji odsek za zgradbo spomenika pokojnemu dr. Janezu vitezu Bleiweisu nabrane novce Matici v varstvo. Vsled sklepa XXVII. občnega zbora se je opustilo nazivanje »tuje premoženje«, katero je odslej beležiti kot narodne ustanove. Zaklade, katere Matica le oskrbljuje, je pa beležiti kot depozita. Depozitom pripadajo potemtakem novci za dr. E. H. Coste in za dr. J. viteza Bleiweisa spomenik. Obveznica ljubljanske čitalnice, ki se je tudi hranila med Matičnimi depoziti, se je l. 1893. izročila odboru čitalnice. Med ustanovami se pa beležita od l. 1892. Jurčič-Tomšičeva in pa — Ant. Knezova. Dne 30. sušca 1892. l. je namreč nepričakovane smrti umrl Anton Knez, ki je Matico napravil za dediča svojemu premoženju pod tem pogojem, da se obresti tega premoženja porablja v izdavanje

cenene, zabavne in poučne ljudske knjižnice, katera naj nosi v spomin njegovo ime in mora biti pisana v strogo narodnem duhu na podlagi katoliške vere, toda v svobodomiselnem smislu. Odbor je to volilo v izredni seji dne 4. aprila 1892. l. sprejel in XXVIII. občni zbor je temu sklepu pritrdil. V teku 1892. in 1893. l. so se izplačale vse pristojbine, dolžni deleži, poprodale nepremičnine in se je končno dognalo stanje premoženja, ki znaša 30.514 gld. 96 kr. in bo neslo vsako leto krog 1200 gld. obresti. Že lani je bilo možno namen oporoke prvič izvršiti. Izšel je po gosp. predsedniku urejen I. zvezek Ant. Knezove knjižnice, s pokojnikovo sliko na čelu. Knjigo so dobili kot četrto društveno tudi vsi društveniki. Ker je pa namenjena širšemu občinstvu, jo je Matica založila v 3500 iztisih, torej v 800 iztisih več, kakor druge društvene knjige. Določila se ji je najnižja cena 40 kr., tiskala jo je pa v smislu oporoke »Narodna tiskarna«. Izdavanje te knjižnice se bo vsako leto redno nadaljevalo.

Vrednost narodnih ustanov, namenjenih društvenemu literarnemu prospehu, ki se nahajajo v društveni oskrbi, je znašala:

Leta 1885	gld. 2268·46	Leta 1890	gld. 2748·91
» 1886	» 2370·77	» 1891	» 2662·05
» 1887	» 2500·39	» 1892	» 2778·12
» 1888	» 2513·70	» 1893	» 33440·61
» 1889	» 2629·20	» 1894	» 33461·—

Vrednost depozit, ki so se hranila v društveni blagajni, je pa znašala:

Leta 1885	gld. 7566·66	Leta 1890	gld. 4894·78
» 1886	» 7846·15	» 1891	» 5052·06
» 1887	» 2483·48	» 1892	» 5215·72
» 1888	» 2203·61	» 1893	» 4384·90
» 1889	» 4743·56	» 1894	» 4563·16

Za izdavanje svojih knjig, bodisi društvenih, bodisi samo založnih, torej v dosego svojega glavnega namena, je porabila Matica v tretjem desetletju vsega skupaj 44.877 gld. 29 kr., v posameznih letih tega desetletja pa:

Leta 1885	gld. 4401·87	Leta 1890	gld. 4819·94
» 1886	» 4832·62	» 1891	» 4127·16
» 1887	» 3140·50	» 1892	» 4470·91
» 1888	» 3940·40	» 1893	» 4948·73
» 1889	» 4517·84	» 1894	» 5677·32

Iz te preglednice je razvidno, da je Matica vzlasti v zadnjih letih žrtvovala za knjige višje svote, da tako ugodi

svojim društvenikom; vkljub temu društvo svoje glavnice ni načelo. Deloma je temu seveda vzrok tudi višje število društvenikov.

Poleg računskega sklepa in proračuna se je v »Letopis-u« redno objavljala tudi izkaz društvenega premoženja, račun o narodnih ustanovah in depozitih. Gledé proračuna se je vsled sklepa XXVIII. občnega zbora uvedla mala izprememba. Da bi postal istinitejši, sklenilo se je namreč predlagati proračun čez tekoče, ne pa, kot poprej običajno, čez prihodnje leto. Od XXIII. občnega zbora sem se v računskih sklepih beležijo obligacije po kurzni vrednosti dotičnega leta, ne pa, kakor poprej vselej, po nominalni vrednosti.

Presojevalci letnih računov (§ 9. a) dr. pravil) so bili v zadnjem desetletju: Gg. Bradaška Ferd. (1887—1894), Dimnik J. (1894), Kadilnik Fr. (1886), Pirc G. (1888—1893), † Raič A. (1885), dr. Starč J. (1885), Valentinčič I. (1886—1887) in Žagar K. (1885—1894). Njim vsem, zlasti pa prvemu in zadnjemu, gre na njih prijazni požrtvovalnosti zaslužena zahvala.

Ker so bila prvotna društvena pravila zastarela, mestoma pomanjkljiva, in so bila že popolnoma pošla, poveril je odbor v svoji 94. seji dne 1. sušca 1893. l. poseben odsek (odborniki dr. Dolenc, Kržič, Levec in Šubic) z nalogo, da napravi osnovo novim. Odsek je svojo nalogo v seji dne 29. maja istega leta izvršil in osnovo predložil odboru v njegovi 95. seji. Odbor in XXVIII. občni zbor sta dne 3., oz. 7. junija istega leta osnovo z malimi izpremembami odobrila. Ko je visoka c. kr. deželna vlada nova pravila z razpisom z dne 3. julija 1893. l. štev. 8153 potrdila, jih je dalo predsedništvo v 4000 iztisih natisniti. Društveniki so jih prejeli z društvenimi knjigami 1893. l., novi društveniki od l. 1893. naprej jih pa prejemajo ob enem s pristopom.

Zaradi izpremenjenih pravil je bilo treba preosnove tudi po njih sestavljenemu opravnemu redu. Osnovo je napravil isti odsek, potrdila sta jo pa z malimi izpremembami odbor dne 26. aprila in občni zbor dne 17. maja 1894. leta. Novega opravnega reda se je dalo natisniti 200 izvodov.

Kakor v prvih dveh desetletjih, tako tudi v tretjem Matica nikdar ni pozabila, da je potrjena z Najvišjim sklepom cesarjevim. Veselila se je ž njim v veselju, žalovala ž njim v žalosti. Praznik 40letnice njegovega vladanja je prav primerno poslavlila s tem, da je vsled soglasnega sklepa odborovega odmenila 1251 patrijotičnih knjig svoje zaloge šolski mladini. Za ta patrijotični dar ji je došla od deželne vlade kranjske in od namestništva tržaškega primerna zahvala. Povodom cesarjevičeve smrti se je pridružila deputacija Matična deputacijam drugih narodnih društev, da izrazi ž njimi

skupaj pri deželnem predsedstvu Nj. Veličanstvu in celi cesarski hiši najudanejšje sožalje ob hudi nesreči. Povodom zaroke v cesarski hiši so na XXV. občnem zboru zbrani društveniki dné 25. junija 1890. l. po predsednikovem pozivu vstavši izrazili svoje veselje in prosili za srečo ter blagoslov cesarski hiši.

Kako je častila Matica kot literarno društvo za služne veljake, domače in vnanje, živeče in pokojne?

Dné 4. svečana 1885. l. čestilala je svojemu pokrovitelju in ustanovniku, biskupu dr. Josipu J. Strossmajerju k njegovi sedemdesetletnici in prejela za to čestitko pismeno zahvalo. Še istega leta dné 8. septembra so šla iz Matice istemu možu voščila k tridesetletnici biskupski, dné 16. febr. oziroma 19. marca l. 1888. pa k zlati maši. Istega velmoža se je Matica tudi dostojno spomnila ob otvoritvi galerije slik v Zagrebu in prestolnice v Djakovu.

Dné 20. septembra 1885. l. je Matica brzojavno pozdravila J. Maletiča in M. Bana, členu »Srbskega učenega društva v Belgradu«, s katerim je Matica bila v književni zvezi, k petdesetletnici njiju literarnega delovanja.

Matica je poskrbela za to, da je bilo društvo dné 13. junija 1885. l. zastopano pri Karavelov-ovi slavnosti na Dunaju.

Dné 7. novembra 1886. l. je slavil predsednik Hrvatske Matice pl. Kukuljevič-Sakcinski petdesetletnico svojega literarnega delovanja. Matica mu je o tej priliki brzojavno čestitala, njegove slavitelje pa pozdravila. Ko je isti mož dné 2. avgusta 1889. l. v Zagrebu umrl, izrazila je Matica brzojavno svoje sožalje »Hrvatski Matici«, položila na njegovo rakev venec s trakovi in bila pri pogrebu dné 4. avgusta zastopana po društveniku dr. Vidrić-u in tajniku.

Dné 15. svečana 1887. l. so slavili Hrvatje v Zagrebu stoletnico po R. J. Boškoviću. Matica je bila pri tej slavnosti zastopana po svojem društveniku, akademiku Valjavcu.

V XXI. občnem zboru si je Matica po nasvetu odbornika prof. Pleteršnika odbrala prof. dr. Jagić-a soglasno za častnega uda in mu ob preselitvi na Dunaj poslala častno diplomo. Profesor se ji je za to odlikovanje in za več družih uslug (Kopitarjeva pisma, knjižno darilo »Slov. filol. seminaru«) zahvalil s pristavkom »da sam ja svagda gotov i zborom i tvorom podupirati njenu plemenitu radnju, buduč uvjeren, da svaki korak, kojim napried stupe trudoljubivi Slovenci, jači duševnu snagu čitavoga južnoga Slovenstva.«

Pogreba svojega odbornika in vzornega sotrudnika, profesorja Frana Erjavca, dné 15. prosinca 1887. leta, se

je Matica udeležila po svojem odborniku prof. Pleteršniku in po mnogih goriških društvenikih ter na njegovo rakev položila venec s trakovi. Njegova pripovedna dela je izdalo društvo v dveh zvezkih kot društveni knjigi za leti 1888. in 1889., njegove slavitelje dné 11. sušca 1890. l. na Dunaju je pa primerno pozdravila.

Dné 18. maja istega leta je izrazila Matica brzojavno svoje sožalje Pavlinovič-evim rojakom v Podgori pri Makarski.

Dne 3. julija 1887. l. je priredilo »Pisateljsko podporno društvo« v Kamni Gorici na Gorenjskem dr. Toman-ovo slavnost. Slavnosti, namenjene društvenemu ustanovitelju in prvemu predsedniku, se je Matica prav dostojno udeležila. Njen II. podpredsednik, župan Grasselli, je bil slavnostni govornik; poleg njega so zastopali Matico: I. podpredsednik, mnogobrojni odborniki in tajnik.

Pri Einspielerjevi slavnosti je bila Matica, ki je bila poprej že pismeno čestitala, dne 21. avgusta 1887. l. zastopana po svojem odborniku prof. A. Kržiču, pri pogrebu 17. prosinca 1888. l. pa z vencem po odborniku dr. Sketu.

Dne 4. septembra 1887. l. je praznoval bivši društveni odbornik, ustanovnik, sotrudnik in častni društvenik, župnik D. Trstenjak svojo sedemdesetletnico. Iz predsedništva se je poslala slavljencu pismena čestitka. Pri slavnosti sami v Slov. Gradcu je bila Matica zastopana po svojem odborniku prof. Pleteršniku, pri pogrebu dné 4. svečana 1890. l. pa z vencem po svojem poverjeniku dr. Temnikerju.

Pri Wolfovi slavnosti v Idriji dné 15. avgusta 1887. l. je bila Matica zastopana po svojih odbornikih: dr. Poklukarju in Stegnarju, kateri je bil tudi slavnostni govornik, in po tajniku.

Za izredne zasluge v prosep in korist Matice si je društvo v XX. občnem zboru odbralo češkega rodoljuba, praškega poverjenika g. Jana Legota, po nasvetu zbornika Hribarja svojim častnim udom. Istemu gospodu se je tudi pozneje za njegove blagohotne namene in koristne nasvete še ponavljaše izrekala iz predsedništva in odbora društvena zahvala.

Dné 15. novembra 1887. l. je umrl po daljšem bolehanju Fran Levstik. Svojemu prvemu tajniku je položila Matica na rakev venec, k večnemu počitku so ga pa spremili mnogobrojni Matičarji, odborniki in neodborniki. Pri vzdavanju plošče v rojstno hišo pokojnikovo avgusta mesca 1889. l., kakor tudi pri slavnosti v Velikih Laščah, sta bila navzočna oba podpredsednika, več odbornikov, tajnik in drugi društveniki; odbornik Kersnik je bil slavnostni govornik.

Dné 21. septembra 1888. l. je pozdravila Matica Vu k-Štefanovičeve čestilce v Belgradu in prejela v dar slavnostno brošuro, 30. aprila istega leta pa je pozdravila slaviteljje istega moža na Dunaju.

Dné 14. novembra istega leta so praznovali celovski rodoljubi cesarjevo štiridesetletnico in poslavili svojega vodjo Einspielerja. Matica se jih je brzojavno spomnila.

Dné 26. prosinca 1889. l. je postal pokojni predsednik Marn častni kanonik. Svojemu preljubljenemu predsedniku je k temu odlikovanju Matica čestitala v večji deputaciji, katero je vodil l. podpredsednik prof. Levec. Ko je bil predsednik kot profesor na lastno prošnjo upokojen koncem leta 1891/92 in njemu o tej priliki podeljen vit. križ Fr. Jos. reda, poklonila se mu je zopet deputacija pod istim vodstvom srčno čestitajoč. Ko je pa po daljšem bolehanju, žal, prerano, dné 27. prosinca 1893. l. umrl, venčala je seveda tudi Matica z mnogimi družimi društvi njegov grob. Podpredsednik Levec je imel korenit nagrobni govor. V Letopisu l. 1894. je pa izšel s podobo pokojnikovo iz peresa istega gospoda njegov životo-pis. Da si je Matica l. 1892. v pripoznanje izrednih zaslug za društvo omislila pokojnikovo sliko, omenili smo že zgoraj. Pogreba udeležil se je odbor korporativno, zastopani sta bili tudi »Hrvatska Matica« z vencem in deputacijo in »Društvo sv. Jeronima« po svojem predsedniku.

Svojemu častnemu društveniku, dvornemu svétniku dr. vitezu Miklosichu, je Matica dné 6. junija 1889 čestitala kot tajnemu svétniku in ekscelenci. Ko je pa isti veleum dné 7. sušca 1891 na vekomaj zatisnil svoje oči, počestila ga je Matica z vencem, pri pogrebu je bila pa zastopana po deputaciji, katero je vodil odbornik in poverjenik Navratil.

Dné 29. in 30. junija 1889. l. se je vršila v Ljubljani Vodnikova slavnost, katere se je Matica prav dostojno udeležila. Po posebni deputaciji pod vodstvom staroste dr. Zupanca je venčala Matica pesnikov grob pri Sv. Krištofu in dan pozneje pesnikov spomenik na Valvazorjevem trgu, ob katerem je imel pri otvoritvi odbornik ravnatelj Wies-thaler izboren slavnostni govor. Isti gospod je leto pozneje izbral Vodnikove pripovedne spise, katere je Matica založila v posebni knjigi.

Matica se je veliko trudila, da bi se Kopitarjevi zemski ostanki prenesli iz tuje dunajske zemlje v domačo ljubljansko. V njenih težnjah jo je jako hvalevredno podpiral njen dunajski poverjenik, odbornik Navratil. Poseben navlašé v ta namen sestavljen odsek, sestoječ iz zastopnikov Matice, dežele in mesta, imel je v letih 1886 do 1889 več

posvetovanj in sej. Ako so se pri tej stvari razmere za Matico neugodno zasukale, ni to njena krivda. Kriva je bila temu mrzla sapa, ki je privela iz severovzhoda, iz prestolnice same.

Dné 22. februvarja 1890. l. je izgubila Matica marljivega poverjenika, odbornika prof. Žolgarja. Pri pogrebu v Celju je bila zastopana po deputaciji, žalujoči vdovi je pa poslala sožalno pismo.

Svojemu starosti, notarju dr. Zupancu, je čestitala avgusta istega leta k osemdesetemu godu in po posebni deputaciji dné 7. svečana 1893. l., ko mu je Nj. Veličanstvo podelilo viteški križ Franc Josipovega reda, da tako dostojno počasti moža, ki je ves čas, kar Matica obstoji, njen odbornik, ki je bil vrh tega veliko let njen blagajnik, upravitelj in računski pregledovalec.

Mesca septembra l. 1887. je nepričakovane smrti v Pragi umrl odbornik in pisatelj prof. A. Raić. Matica je v naglici vse potrebno poskrbela, da se je pogreb dné 22. septembra iz državne postaje lahko dostojno izvršil. Zasluge za to ima v prvi vrsti častni društvenik Jan Lego.

Dné 26. julija istega leta je izrazila Matica »Srbski Matici« v Novem Šadu brzozjavno sožalje ob smrti predsednika dr. Gjurota Natoševića.

Dné 1. sušca 1887. l. je Matica čestitala ustanovniku dr. Muršcu v Gradcu k 80letnici.

Dné 25. avgusta 1890. l. je pozdravila Matica Kačičeve slaviteljje v Makarski brzozjavno.

Dné 18. maja 1891. l. je Matica pismeno pozdravila češke akademike o priliki slovesne otvoritve češke akademije v Pragi.

Dné 20. sušca 1889. l. je izrazila Hrvatski Matici v Zagrebu brzozjavno svoje sožalje ob smrti podpredsednika pisatelja Janka Jurkovića.

Dné 12. avgusta 1888. l. je čestitala svojemu mnogoletnemu odborniku proštu dr. Jarcu pismeno in pozneje ustmeno kot zlatomašniku.

Dné 17. sušca 1891. leta je umrl bivši Matični predsednik, oziroma podpredsednik in odbornik, deželni glavar dr. Poklukar. Matica mu je poklonila venec s trakovi in se je udeležila njegovega pogreba na njegovega godú dan v velikem številu po predsedniku, odbornikih in drugih društvenikih.

Dné 12. julija istega leta se je vzdala v Bleiweisovo hišo v Ljubljani spominska plošča pokojnemu vodji »Slovencev«, večletnemu Matičnemu predsedniku. Pri tej slavnosti je bila Matica zastopana po posebni deputaciji (podpredsednika Levec in Grasselli, odbornika dr. Požar in dr. Starč.)

Dné 8. avgusta 1891. l. je po daljšem bolehanju, vsled katerega se je moral tudi že prej blagajništvu odpovedati, umrl večletni, neumorni Matični blagajnik Luka Robič. Matica se ga je o tej priliki spomnila prav dostojno. Položila je na njegov grob venec s trakovi in skrbela za veliko udeležbo pri njegovem pogrebu.

Dné 4. oktobra 1891. l. so slavili v bližnjem Št. Vidu svojega nekdanjega župnika Blaža Potočnika, marljivega Matičnega sotrudnika, slovenskega pisatelja in rodoljuba. Pri tej slavnosti je bilo tudi v Matičnem imenu navzočnih več gospodov društvenikov in odbornik Rutar.

Teden poprej so priredili Hrvatje v Krapini Gajevo slavnost, pri kateri je bil v Matičnem imenu navzočen Matičar ravnatelj I. Hribar.

Dné 16. oktobra 1892. l. se je Matica z drugimi narodnimi društvi v posebni deputaciji poslavljala od priljubljenega dež. predsednika barona Andreja Winklerja, katerega si je bila malo poprej na XXVII. občnem zboru za njegove velike zasluge odbrala častnim udom. Po zimi prihodnjega leta mu je pa posebna deputacija (Grasselli in Šubic) izročila lično častno diplomu v Gorici, za katero se ji je v posebnem jako laskavem pismu (glej Letopis za l. 1894., str. 355) zahvalil.

Dné 29. maja 1893. l. je pozdravila Matica Kollarjeve slavitelje, praznujoče na Dunaju stoletnico rojstva omenjenega slovaškega učenjaka.

Dné 25. aprila 1893. leta je umrl v Zagrebu profesor R. Lopašič, podpredsednik »Hrvatske Matice«, kateri je naša Matica za to izgubo izrazila pismeno svoje sožalje.

Pri Draškovičevi slavnosti v Zagrebu dné 15. junija 1893. l. je Matico zastopal odbornik Koblar, pri Gunduličevi dné 26. junija 1893. leta v Dubrovniku odbornik dr. Tavčar.

Dné 13. svečana lani je umrl v Zagrebu predsednik »Jugoslovanske akademije«, kanonik dr. Rački, Matični častni člen. Matica je izrazila akademiji brzojavno svoje sožaljenje, položila na pokojnikovo rakev venec in bila pri pogrebu zastopana po odbornikih Koblarju, Pleteršniku, dr. Požarju in Rutarju.

Dné 17. aprila lani je umrl Matični mnogoletni odbornik in sotrudnik Ivan Tomšič po daljšem bolehanju. Matica mu je poklonila venec s trakovi; k zadnjemu počitku ga je pa spremilo veliko število Matičnih odbornikov in društvenikov. O tej priliki je Matica prejela sožaljenje od »Pedag. knj. zbora v Zagrebu«. Pokojnikovi vdovi se je izrazilo pismeno sožaljenje.

Dné 26. avgusta lani so odkrili v Črnem vrhu nad Idrijo M. Cigalétu njegovi rojaki spomenik, v bližnjih Loméh v rojstno hišo pokojnikovo pa vzdali spominsko ploščo. Večletnega Matičnega odbornika in posebno marljivega sotrudnika spomnila se je o tej priliki tudi Matica, katero sta pri slavnosti zastopala predsednik in tajnik. Pokojnikov rojak, Matični podpredsednik dr. Lampè, je imel slovesno propoved in pri rojstni hiši ob odkritju plošče primeren nagovor.

Dné 24. oktobra lani je Matica brzojavno pozdravila *Einspieler-Slomškove* čestilce v Celoveu.

Da Matica ni zaostajala za drugimi društvi, ako je bilo dostojno spomniti se domačih in vnanjih društvenih slavnosti, ni treba še posebej navajati. Preobširno bi bilo, navajati jih tu vse; tudi bi ne odgovarjalo popolnoma namenu tega sestavka. Neomenjene pa vendar ne smejo ostati nekatere spominske slavnosti onih društev, s katerimi je Matica v književni in literarni zvezi. Te slavnosti so bile: Petindvajsetletnica »Umelecke besede« v Pragi dné 9. marcija 1888. l.; tridesetletnica »Društva gabelsbergerských stenografov« v Pragi dné 20. oktobra 1889. leta; otvoritev češke cesarske akademije v Pragi dné 18. maja 1891. l. Omenjeno bodi dalje, da je Matica češkemu društvu arhitektov in inženérov v Pragi od l. 1886. sem o Vseh svetih redno preskrbovala nakit za Résljev grob. Od vabil naj bodo tudi omenjena vabila na IV. shod čeških in na I. shod slovanskih stenografov v Pragi povodom ondotne razstave dné 15. in 16. avgusta 1891. leta, na 28. shod »Prosvete« v Tarnopolu dné 8. septembra 1891. leta in na geografsko razstavo v Moskvi sept. mesca 1892. leta, katere se je bila namenila udeležiti tudi Matica.

Slovenska Matica je končno veliko pridobila v zadnjem desetletju na vnanjem ugledu. Vpoštevajo jo vsi domači časopisi, ki prinašajo radi o njej stvarne in častne ocene. Njeno delovanje se pa dostojno ocenjuje tudi med vnanjim svetom. Ne bom se tu oziral na pogoste laskave ocene čeških in hrvaških strokovnih časopisov. Tudi Srbi, Italijani in Francozi vpoštevajo že Matico (*Javor*, *Geografia par tutti*, *Revue critique*).

Že l. 1885. si je izprosilo uredništvo »Slov. Sbornika« podatkov o našem društvu, da jih objavi v rečenem časopisu. Velika Russelova knjigotržnica v Münstru navaja vse Matične knjige v svojem knjižnem slovarju.

Leta 1889. je bila Matica počeščena s tem, da ji je njen ustanovnik, slovenski mecen Gorup na četrtem mestu poveril pravico prezentacije svojih ustanov. Dotična ustanovna listina se hrani v Matični blagajni.

Leta 1891. je podedovala Matica od svojega ustanovnika, kanonika in pisatelja Adolfa Vebra v Zagrebu po 1 izvod njegovih dragocenih, le v 20 iztisih prirejenih del.

Leta 1893. sta poprosili Matico literarne podpore: »Arheološko društvo v Moskvi« in uprava »Slovaškega doma«.

Leta 1890. je deželno predsedništvo za Kranjsko počastilo v Matici delujoči odsek za izdavanje krajepisnih imen s končno redakcijo krajevnega imenika za kranjsko deželo, katera velja od zadnjega ljudskega popisovanja za uradno.

Dragi čitatelj, naloga mi je bila stvarno opisati Matico, kakršna je bila v zadnjih desetih letih. Veselilo me bo, ako so te predložene vrstice prepričale o društvenem napredku v omenjeni dóbi. Res, da bi se dalo v društvu še marsikaj popraviti, popolna ni nobena stvar. Preverjen pa bodi, da vse kroge, ki v Matici in zunaj Matice delujejo za Matico, navdaja zavest, da delujejo za dobro stvar, kateri Bog daj obilo zaželenega uspeha, ki bodi v še večji meri viden koncem četrtega desetletja Matičnega. Dotlej pa Matici vsako leto še več marljivih sotrudnikov, vplivnih prijateljev in vstrajnih društvenikov!

V Ljubljani dné 31. sušca 1895.

II.

Poročilo o delovanju „Slovenske Matice“

v dóbi od 1. listopada 1894. do 31. grudna 1895. l.

101. odborova seja, v sredo dné 16. prosinca 1895. leta.

Navzočni: Gg. Fr. Levac (predsednik); P. Grasselli, Fr. Hubad, dr. I. Janežič, A. Koblar, A. Kržič, dr. Fr. Lampè, M. Pleteršnik, dr. L. Požar, S. Rutar, dr. J. Starè, F. Stegnar, I. Šubic, A. Tavčar, I. Vavrà, Fr. Wiesthaler, V. Zupančič in A. Žumer (odborniki); E. Lah (zapisnikar).

Skupaj 19.

Predsednik konstatuje sklepčnost in pozdravi navzočne odbornike, v prvi vrsti v Ljubljano preselivšega se ravnatelja *Fr. Hubada*.

Zapisnik o 100. odborovi seji, ki sta ga pregledala odbornika *V. Zupančič* in *A. Žumer*, se odobri brez ugovora.

Na ogled sta zapisnika o sejah *gospodarskega* odseka z dné 28. junija 1894 in *književnega* odseka z dné 9. prosinca 1895. leta.

Današnjemu zapisniku bosta overovatelja odbornika *dr. I. Janežič* in *dr. L. Požar*.

Iz predsedništva se vzame na znanje, da je stopila Matica v književno zvezo z »Ossolinskega zavodom« v Lvovu, prejemsji 135 knjig, in da je ministerstvo za nauk in bogočastje odobrilo Bezenškovo »Slovensko stenografijo«, Matično založno knjigo, za poučevanje v slovenskem jeziku na srednjih šolah.

Matica sta zastopala pri *Cigaletovi slavnosti* dné 26. avgusta 1894 v Črnem vrhu predsednik in tajnik; slavitelje *Einspieler-Slomškove* dné 24. oktobra 1894 v Celovcu je pa Matica brzojavno pozdravila.

Iz gospodarskega odseka se vzame na znanje, da se je pogojno volilo po pokojnem dekanu-kanoniku Žuži po zaslisanju zaupnega moža odklonilo in da se neki *meniški dolj* sodno izterjuje.

Odobri se brez ugovora poročilo o *hišnih popravah* in zánje potrebnih troških ter o *tiskarniških računih* za l. 1894.

Za preteklo leto izda Matica 79 tiskovnih pól, torej toliko, kot dozdej še nikoli. Društveniki prejmo štiri knjige, in sicer: a) *Letopis za l. 1894* Uredil prof. A. Bartel. (S podobo predsednika Marna.) Knjiga obsega 27½ tiskanih pól. Tiskala jo je »Národna tiskarna«. Cena posameznim iztiskom 1 gld. 30 kr. — b) *Zgodovina slovenskega slovstva*. I. del. Spisal prof. dr. K. Glaser. Tiskala jo je v obsegu 15 pól »Katoliška tiskarna«. Cena posameznim izvodom 70 kr. — c) *Doneski k zgodovini Škofje Loke in njenega okraja*. Spisal prof. dr. Fr. Kos. Knjigo, obsegajočo 23¾ pól, je tiskala tiskarna J. Blaznikovih naslednikov. Cena posameznim izvodom 1 gld. — č) *Ant. Knezove knjižnice I. zvezek*. Uredil prof. Fr. Levec. Knjigo, obsegajočo 12¾ pól, je tiskala v zmislu oporoke »Národna tiskarna«. Cena posameznim iztiskom znaša samo 40 kr. Prve in tretje knjige se je tiskalo po 2700, druge 3000, zadnje, ker je namenjena tudi nedruštvenikom, pa 3500 iztiskov. Vse knjige so ravnokar dotiskane, razpošiljati se pa začno dné 28. prosinca t. l.

Odobré se brez ugovora *nagrade* pisateljem, urednikom, revizorjem in korektorjem zgoraj omenjenih knjig, kakor jih je nasvetoval književni odsek.

Poročilo književnega odseka o *knjigah za l. 1895*, se soglasno odobri. Matica izda za tekoče leto: a) *Letopis za l. 1895*, katerega uredi prof. A. Bartel; b) *Zgodovina slovenskega slovstva*. II. del. Spisal prof. dr. K. Glaser; c) *Ant. Knezove knjižnice II. zvezek*. Gledé četrte knjige, za katero je raznovrstna vsebina že na ponudbo, se književni odsek še ni odločil.

Po predlogu ravnatelja *Šubica* se sklene, naj se Matica obrne do visokega c. kr. naučnega ministerstva zaradi pod-

pore, ker uživajo podobna društva drugod redne državne podpore.

Sklene se, da Matica izdaj v letošnjem »Letopisu« *pregled* o delovanju v tretjem desetletju in da sestavi ta pregled tajnik.

Izreče se zahvala podpredsedniku *dr. Lampétu* in odborniku *Šubicu*, ker sta poskrbela za to, da dobé Matične knjige ličnejšo vnanjost.

Po nasvétu predsednikovem se izreče zahvala *presojevalcem* rokopisov, odbornikom: Bartel, Koblar, Kržič, *dr. Lampè*, *dr. Lesar*, *dr. Požar*, *Rutar*, *A. Tavčar*, *Wiesthaler*, *V. Zupančič* in *A. Žumer*, ki so imeli kot udje književnega odseka vzlasti preteklo poletje in jesen več dela in so to delo vestno in uspešno izvršili.

Na znanje se vzame, da je prof. *Leger* v Parizu, kateremu je Matica poslala več založnih knjig, ocenil Matično delovanje v francoskem listu »Revue critique«.

Zapisnikarjevo poročilo o *poverjeništvih*, *književnih darilih*, *društvenih* in o *knjižnici* se vzame na znanje.

Nove poverjenike so dobila: Selca, Vrnsko, Ormož, Velikovec, Devin in Št. Jurij ob južni železnici; imajo jih dobiti: Borovlje, Brežice in Kamnik. Novi poverjeništvu sta se osnovali za Škofjo Loko in Čepovan pri Gorici.

Za podarjene knjige je prejela Matica več zahvalnih pisem in javnih zahval.

Knjižnici je prirastlo od zadnje seje 338 knjig, zvezkov, časopisov, slik in zemljevidov: 56 vsled daril, 5 po nakupu, 277 po zameni; po jeziku pa: 137 poljskih, 77 ruskih, 57 čeških, 35 slovenskih, 14 hrvaških, 5 bolgarskih, 4 angleške, 3 francoske, po 2 srbski, sorbski in nemški.

Za leto 1893. je plačal 2101 letni ud, za l. 1894. dozdam 2195; le peščica jih je še na dolgu. Od zadnje seje so pristopili društvu na novo 204 udje, in sicer: 3 ustanovniki, 195 letnikov in 6 naročnikov.

102. (izvanredna) odborova seja, v torek dné 9. aprila 1895. l.

Nazvočni: Gy. Fr. Levéc (predsednik); A. Bartel, dr. A. Jarc, A. Koblar, A. Kržič, dr. Fr. Lampè, dr. J. Lesar, M. Pleteršnik, dr. L. Požar, S. Rutar, dr. J. Starč, F. Stegnar, I. Šubic, J. Šuman, A. Tavčar, I. Vavrù, A. Zupančič, V. Zupančič in dr. J. Zupanec (odborniki); E. Lah (zapisnikar).

Skupaj 20.

Predsednik poroča, da hoče Matični sosed, g. Kirbisch, ob društveni hiši napraviti prizid. Vršil se je zategadelj dné 4. aprila lokalni ogled, h kateremu je bila tudi Matica povabljená. Matični zastopnik, odbornik ravnatelj Šubic, je pri tej priliki označil društveno stališče. Ker se mu je pa stvar

zdela večje važnosti, prepušča odločilno besedo odboru samemu, ki je bil danes v ta namen sklican.

Razgovora se poleg poročevalca ravnatelja *Šubica* udeležé še odborniki *F. Stegnar*, *V. Zupančič* in *dr. J. Starè*. Pri glasovanju se soglasno sprejmó nastopni predlogi hišnega upravitelja, odbornika *dr. J. Starèta*: a) Društvo protestuj zoper napravo vsacih oken na stran Matične hiše; b) ako g. Kirbisch zida projektirano steno, ostati mora sedanji hodnik s streho vred v Matični hiši in statu quo; c) ako g. Kirbisch vzdigne steno, bodi ta stena skupna last, tako, da se njena poraba Matici zagotovi; è) sosed Kirbisch mora za slučaj, da zida, jamčiti za vso škodo, ki bi se utegnila pripetiti med zidanjem Matični hiši.

Hišni upravitelj, blagajnik *dr. Starè* poroča o upravljanju hiše, hišnih čistih dohodkih, bremenih, itd. ter predlaga, naj z ozirom na to, da se Matica morebiti v kratkem preseli s pisarno v prav dostojne prostore, odbor že danes v načelu sklene, da društvo hišo prodaj, ako se prijavi ugoden kupec.

Razgovora se udeležé: odbornika *Stegnar*, *V. Zupančič* in predsednik. Akoravno pa odbor načelno ni proti ugodni prodaji, obvelja vendar končno nasvèt odbornika *Stegnarja*, da je prepustiti to stvar najprej gospodarskemu odseku, ki o tem natanko preudarjaj in potem svoje nasvète predlôži odboru.

Ker se nihče več ne oglasi za besedo, zaključi *predsednik* sejo po polšesti uri.

103. odborova seja, v ponedeljek dné 5. avgusta 1895. leta.

Predsednik pozdravi navzočne, otvori sejo in naznani, da sta zapisnik o 101. odborovi seji potrdila odbornika *dr. I. Janežič* in *dr. L. Požar*, zapisnik o 102. (izvanredni) odborovi seji pa on in blagajnik, kar se vzame brez ugovora na znanje.

Današnjemu zapisniku bodita overovatelja odbornika profesorja *dr. L. Požar* in *A. Tavčar*.

Na ogled so zapisniki: o sejah književnega odseka z dné 3. aprila in 1. avgusta in o seji gospodarskega odseka z dné 30. aprila t. l.

Matica je brzojavno čestitala svojemu ustanovniku *dr. Josipu Strossmajerju* ob njegovi osemdesetletnici dné 4. svečana in odborniku in poverjeniku *Ivanu Navratilu* ob njegovi sedemdesetletnici dné 4. sušca t. l. Pismeno sožalje je izrazila pevskemu društvu »Adriji« v Barkovljah, ko je dné 4. aprila t. l. njegov ustanovnik in predsednik, Matični poverjenik in so-trudnik *Dragotin Martelanec*, dné 4. aprila letos umrl; istotako vdovi dné 26. aprila letos umrlega nadučitelja in poverjenika

Vojteha Ribnikarja v Logatcu. Matica se je primerno odzvala vabilu slaviteljev *Šafaříkovih* dné 12. maja t. l. v Pragi ter počastila svojega več kot 30letnega odbornika, bivšega tajnika in ključarja, dné 25. junija t. l. umrlega ravnatelja *Andreja Praprotnika* s tem, da je položila na njegovo krsto venec z napisom »Slovenska Matica zaslužnemu odborniku« in da se je mnogo odbornikov in društvenikov udeležilo njegovega pogreba dné 27. junija t. l.

Tajnikovo poročilo o *poverjeništvih* se vzame brez ugovora na znanje. Nove poverjenike so dobile Brežice, Kamnik, Mokronog, Logatec in Kanal; poverjeništvu se je poživilo za Radgono; nova poverjeništa so se osnovala za Št. Mohor, Ig, Mengiš, Vodice, D. M. v Polji, Železnike, Št. Vid, Medvode, Dobrepolje in Čerklje; osnovati je pa še za Divačo.

Došlo je od zadnje odborove seje več prošenj za *podaritev društvenih knjig*; vse te prošnje so se ugodno rešile.

Računi za l. 1894., katere so pregledali in v popolnem redu našli gg. presojevalci, odobré se brez ugovora. Računski sklep za l. 1894. kaže na 642 gld. 49 kr. prebitka; premoženje je znašalo 58.006 gld. 90 kr. in se je lani pomnožilo za 758 gld. 42 kr.; proračun (predpotresni) kaže na 181 gld. 44 kr. prebitka; vrednost depozit znaša 4563 gld. 16 kr., vrednost ustanov 33.461 gld.

Od zadnje redne seje je društvu na novo pristopilo 94 *društvenikov* in sicer 1 ustanovnik in 93 letnikov. Za letos je plačalo udnino 1181 letnikov.

Knjižnici je prirastlo 239 knjig, zvezkov in časopisov: 70 podarjenih, 6 kupljenih in 163 zamenjanih.

Zaradi potresa in zaradi neprilik z njim združenih se *občni zbor* ni mogel vršiti ob nameravanem času in odbor sklene, da bodi dné 26. septembra t. l. ob 1/25. uri popoldne v mestni dvorani.

Poročilo tajnikovo in blagajnikovo o *hišnih poškodbah* po potresu in z njimi združenih popravah se odobri brez ugovora. Sprejmó se nekateri nasvétu upraviteljstva gledé hišnih strank in izreče se blagajniku in hišnemu upravitelju pismena zahvala za požrtvovalni trud ob popravljanju hiše.

Književnega odseka poročilo o *letošnjih društvenih knjigah* se soglasno odobri. Matica izda letos *petero* knjig, in sicer: a) »Letopis za l. 1895«. Urednik prof. A. Bartel. Tiska ga »Národna tiskarna« v 2850 iztiskih. Obseg krog 20 tiskovnih pól, oblika običajna, vsebina podobna lanski. b) »Slovstvena zgodovina slovenska« II. del. Spisuje dr. K. Glaser. Tisek »Katoliške tiskarne« v 3000 iztiskih po blizo 15 pól. c) dr. K. Štrekelj: »Zbirka narodnih pesmi«. I. del. Tisek Miličeve tiskarne v 3200 iztiskih po 12 pól. d) Zabavne knjižnice

IX. zvezek. Urednik prof. A. Tavčar. Tisek Blaznikove tiskarne v 2850 iztiskih po 12 pól. *d)* Ant. Knezove knjižnice II. zvezek. Urednik predsednik. Tisek »Národne tiskarne« v 3200 iztiskih po 12 pól.

Za *prihodnje 1896. leto* se pripravljajo nastopne *knjige*: *a)* Šubic: ElektriKa z ilustracijami; *b)* S. Rutar: Trst z okolico in Istrija (opis); *c)* dr. Glaserjeve zgodovine III. del; *č)* dr. Štrek-ljeve »Zbirke narodnih pesmi« II. del; *d)* Letopis za l. 1896.; *e)* Knezove knjižnice III. zvezek.

Poleg tega se misli v bližnji prihodnjosti na »*Zgodovino Slovencev*«, o kateri da predsednik zahtevano pojasnilo in na izdanje novega »Zemljevida slovenskih pokrajin«.

Konec seji po 6. uri popoldne.

XXX. redni občni zbor, v četrtek dné 3. oktobra 1895. I.

Navzočnih 20 društvenikov; predseduje prof. Fr. L e v e c.

Predsednik otvori zborovanje s sledečim nagovorom:

Iskreno pozdravljam vse navzočne ude, ki so s svojo udeležitvijo iznova pokazali zanimanje za naše društvo. Na podstavi društvenih pravil bi bil moral občni zbor biti sklican že v *prvi* polovici tekočega leta. Da se to ni zgodilo, temu vzrok je bil *velikonočni potres*, ki je sploh močno razburil duhove, hudo udaril tudi naše društvo ter vzlasti znatno poškodoval našo knjižnico in pisarno. Obe sta se morali preseliti ter njiju prostori korenito prezidati. Sploh je potres pri Matični hiši napravil škode okoli 4000 gld. ter mnogo dela provzročil našemu tajniku gosp. L a h - u, vzlasti pa našemu hišnemu oskrbniku gosp. dr. Staré - tu. Njegovemu trudoljubju in njegovi izvedenosti v gospodarskih stvareh se moramo zahvaljevati, da se je ta škoda kolikor moči hitro popravila. Društvo je dobilo iz državne podpore 2000 gld. brezobrestnega posojila, tako da potresna škoda za Matico ni preobčutna, vzlasti ker so se tudi rodoljubne dame v Turnovi na Češkem spomnile našega društva ter mu velikodušno poslale 200 gld. podpore, za kar jim bodi iskrena hvala. Društveni odbor je v svoji zadnji seji tudi hišnemu oskrbniku dr. Staré - tu izrekel pismeno zahvalo za ves trud in vso skrb, ki jo je imel zadnje mesce z društveno hišo, in vem, da se tej zahvali rad pridruži tudi občni zbor. O društvenem delovanju preteklega leta 1894. Vam bode obširno poročal gosp. tajnik. Jaz bi samo toliko pripomnil, da je vse društveno poslovanje tako lepo urejeno in da se giblje po tako dobro utrjeni poti, da ga niti potres ni mogel spraviti iz reda. Predsedništvo in odbor sta delovala zadnje mesce navzlic potresu, kakor ob navadnih časih, ter poskrbela

za to, da društveniki prejmo društvene knjige o pravem času in letos celó jedno več nego druga leta. Res je, da kakor pri društvih, ki delujejo z velikim aparatom, tako sloni tudi pri »Matici« vse delo na ramah samo nekaterih gospodov, vzlasti ljubljanskih odbornikov, ki se z malimi izjemami redno udeležujejo odborovih sej ter bodisi z modrim svétom, bodisi s pregledovanjem društvu pošiljanih rokopisov izdatno pospešujejo društveno delovanje. V zadnjem oziru ne morem zamolčati, da so imeli gg. prof. A. Bartel, dr. Fr. Lampè, dr. L. Požar in A. Tavčar ter še nekateri drugi gospodje s pregledovanjem rokopisov vse leto mnogo posla in da so bili predsedniku in tajniku v veliko pomoč. Za njih trudoljubje jim bodi očitna iskrena zahvala! Ko so bile izšle lanske društvene knjige, bilo je čuti v nekaterih časopisih, še več pa v prijateljskih razgovorih, mnogo tožbá, da Matica podaje svojim udom premalo leposlovnega in sploh zabavnega berila. In morebiti, da je bila ta tožba vsaj lani nekoliko upravičena. Ali gospodje društveniki naj bodo prepričani, da bi odbor prav rad tudi leposlovju v društvenih knjigah odločil več prostora, ko bi imel primernih pripovednih spisov na razpolaganje. Toda povedati moram grenko resnico, da naši najboljši pesniki in pripovedovalci »Matico« nekako žaljivo prezirajo. »Matica« razpisuje častne nagrade za leposlovne spise, plačuje poleg njih še posebni pisateljski honorar in sploh daje tolike nagrade, kakor nobeno drugo zasebno književno podjetje; z javnimi pozivi in privatnimi pismi vabi slovenske pripovednike na sodelovanje, toda brez pravega vspeha. Slovenski pisatelji imajo za vse naše prošnje in pozive gluha ušesa. Ako »Matica« zatorej ne izdaje toliko slovenskih leposlovnih knjig, kolikor si jih nekateri želijo, to ni nje krivda, ampak vzrok temu so naši pisatelji, ki bi nas lahko izdatneje podpirali, pa nas nočejo, in lepo jih prosim, naj bi to storili v prihodnje.

Tajnik prečita svoje poročilo o društvenem in odborovem delovanju v dóbi od 1. maja lani do zadnjega septembra letos. Poročilo navaja v uvodu vzroke, zakaj ni bilo občnega zbora že v prvi polovici leta. Volitve so prinesle jedno samo izpremembo. Na mesto pokojnega I. Tomšiča je stopil v odbor nadučitelj in nadzornik *Žumer*, ki mu je bil naslednik tudi v književnem odseku. V upravnístvu in gospodarskem odseku ni bilo nič izprememb. Ravnatelj *Hubad* je postal iz vnanjega ljubljanski, nadzornik *Žumer* zadnji čas iz ljubljanskega vnanji odbornik. Odbor je imel štiri seje, gospodarski odsek dve, književni odsek tri. Lani je izdala Matica tri knjige v obsegu 67 tiskovnih pól; poleg teh so prejeli pa društveniki vsi še kot četrto l. zvezek Ant. Knezove knjižnice. Časopisi so se

o njih večinoma pohvalno izrekli, le dr. Kosova knjiga je bila po mnenju nekaternikov preznanstvena in večini društvenikov nepristopna. Ker pa Slovenci nimamo akademije, mora Matica tu pa tam tudi znanstvene knjige izdajati. Omenljivo je, da je prof. *Leger* priobčil društvene knjige v francoskem listu »Revue critique«. Letos izda Matica *petero* knjig v obsegu nekako 72—74 pól; za prihodnje leto se pripravlja *šestero* knjig. Za nagrado iz obresti Jurčič-Tomšičeve ustanove z rokom do 1. septembra t. l. je prejela Matica jednô samo povest. Med založnimi knjigami se v zadnjem letu ni izpremenilo nič bistvenega. Stenografija je sicer odobrena za srednje šole; ker se pa slovensko ne poučuje, ni za Matico to odobrenje nobene praktične pomembe. Pošla ni nobena knjiga, prirastla tudi nobena. Letos objavi Matica poročilo o tretjem desetletju društvenega obstanka. Društveno gospodarstvo je bilo jako previdno. Premoženje znaša *58.006 gld. 90 kr.* in se je lani pomnožilo za *758 gld. 42 kr.* Za knjige se je izdalo lani 5677 gld. 32 kr. Veliko dela in skrbi je povzročila Matici hiša, zaradi katere se bo morala Matica pri glavnici nekoliko zadolžiti. Med depoziti, katere hrani, in med ustanovami, katerim upravlja Matica, je ostalo vse pri starem. Omenljivo je le, da letos priobči Matica v Letopisu prvič »Računski sklep o dohodkih in troških Ant. Knezove knjižnice.« *Knjižnica* je narastla lani za 535 knjig, največ poljskih, čeških in ruskih, večinoma po zameni, deloma tudi po darilih in nakupu. Prirastlo je Matici 163 poljskih, 132 ruskih, 112 čeških, 60 slovenskih, 31 hrvaških, 14 bolgarskih, 5 nemških, po 4 angleške, francoske in srbske, po 3 sorbske in latinske knjige. V Letopisu se nadaljuje in se bo prihodnje leto zvršilo poročilo o češki knjižnici. Knjižnica je sicer v marsičem pomanjkljiva, vendar precej dragocena, društveniki jo pa malo izkoriščajo. Knjige zamenjuje z Matico 34 društev in zavodov. *Književna zaloga* šteje 16.501 knjigo in 240 zemljevidov. Podrobno razprodajanje ponehava od leta do leta, ker raste število društvenikov in ker Matica na novo ne zalaga več šolskih knjig. Popolnoma je lani pošel samo Letopis za l. 1889. V velikem številu se pa nahajata še Letopisa za leti 1877 in 1881, Prirodopis živalstva, Slovenska stenografija, Zgodovina avstrijsko-ogerske monarhije, Štirje letni časi, Šumanova slovnica, Cigaletova »Terminologija«, Križmanova slovnica in dr. Kosovo »Vzgojeslovje«. Društveniki so prejeli 7423 knjig, podarilo se jih je 543, posamič poprodalo 299. Veliko se je spremenilo med *poverjeništv*. Na novo se jih je osnovalo 14, preosnovalo 5, nove poverjenike jih je dobilo 9, ima jih dobiti pa še 5, ki so zdaj izpraznjena; snujejo se še 4.

Vsega skupaj jih je zdaj 138 in sicer v ljubljanski školiji 58, v lavantinski 33, v goriški 14, v tržaško-koperski 12, v sekovski 2, drugod 7. Nad 100 Matičarjev je posameznikov brez poverjenika. V skupnem številu društvenikov je napredovala Matica za 170. Napredovala je po vseh školijah razun sekovske; tu je pa nazadovala za 1. Napredovala je pa le v letnikih, nazadovala pri častnih in ustanovnih udih. Od večjih *slavnosti*, katerih se je Matica povabljena udeležila, so omeniti: *Cigaretova* dné 26. avgusta lani v Črnem vrhu; *Einspieler-Slomškova* dné 14. oktobra lani v Celovcu; *Strossmajerjeva* osemdesetletnica dné 4. svečana letos; *Navratilova* sedemdesetletnica dné 4. sušca letos na Dunaju; *Šafaříkova* stoletnica maja letos na Dunaju. Prve se je Matica udeležila osebno po predsedniku in tajniku, ostalih pismeno ali brzojavno. Med *pokojniki* zadnje dóbe so v prvi vrsti omenljivi: Ravnatelj *Praprotnik*, ves čas, kar društvo obstoji, odbornik, pet let tajnik, dvanajst let ključar, marljiv sotrudnik, umrl 25. dné junija v Ljubljani. Matica mu je poklonila venec s trakovi in napisom, spremila ga v velikem številu na zadnji poti in izrazila žalujočim ostalim pismeno sožaljenje; učitelj *M. Močnik*, umrl dné 15. aprila v Ljubljani; poverjenik in sotrudnik *Dragotin Martelamec*, umrl dné 4. aprila t. l. v Bar-kovljah; nadučitelj in poverjenik *Vojteh Ribnikar*, † 26. aprila v Dolenjem Logatcu; profesor in poverjenik *Josip Lendovšek*, umrl septembra t. l. na Malem Strmcu pri Vrbi; nadučitelj in poverjenik *Hrabrostav Volarič*, umrl dné 30. septembra v Devinu; vp. župnik *Fr. Štrukelj*, plodovit sotrudnik Matice pod imenom Fr. Jaroslav, umrl septembra letos na Šmarni gori. Vseh imenovanih se je Matica dostojno spomnila. Razun njih je zgubila Matica še tri ustanovnike in kacic 50 letnikov. Njim vsem blag spomin, prijateljem in podpornikom Matice pa iskreno zahvalo za prijazno pomoč, združeno s prošnjo, da društvo tudi zanaprej krepko podpirajo. (Poročilo se odobri brez ugovora.)

Računski sklep za l. 1894 in *proračun* za l. 1895., ki kažeta na 13.683 gld. 30 kr. dohodkov in 13.040 gld. 81 kr. troškov, torej na 642 gld. 49 kr. prebitka, oziroma na 8315 gld. 90 kr. dohodkov in 8134 gld. 46 kr. troškov, torej na 181 gld. 44 kr. prebitka, se odobrita brez ugovora; čitanje se opusti.

Po predsednikovem nasvetu se z vsklikom potrdé kot *presojevalci* računov tudi za prihodnje leto gg. *Bradaška*, *Dimnik* in *Zagar* in se jim izreče za njih marljiv trud zborova zahvala.

Izvrši se *dopolnilna volitev* v odbor. Skrutinij prevzemó ob navzočnosti predsednikovi gg. *Stroj*, *Zagorjan* in tajnik. Izid volitev je bil sledeč: Oddanih je bilo vsega skupaj 51 veljavnih glasovnic s 396 veljavnimi glasovi. Soglasno so

bili izvoljeni v odbor gospodje: dr. Detela Fr., dr. Gregorčič A., Gregorčič S., Hubad Fr., Sušnik I. in Šubič I.; po 1 glas manj so prejeli: gg. Kržič A., dr. Požar L., Senekovič A., dr. Starè J. in Wiesthaler Fr. Ker je pa voliti za dōbo štirik let le deset odbornikov, najdstega pa kot namestnika po pokojnem ravnatelju A. Praprotniku le za dve leti, in ker je prejelo pet gospodov jednako glasov, je moral odločiti za namestnika Źreb, potegnjen po članu skrutinija. Źreb je odločil za odbornika dr. J. Starèta, ki je tedaj voljen le na dve leti, ostali gospodje pa vsi na štiri leta. Prejeli so končno še: gg. Perušek Rajko 3, Fr. Gabršek in dr. A. Mahnič po 1 glas.

Ker pismenega nasveta ali predloga do določenega roka (21. september) odboru ni prijavil nihče in ker se tudi sicer za besedo ni oglasil nihče, zaključil je *predsednik* zbor ob 5^{3/4} uri na večer, zahvalivši se še enkrat udeležencem.

104. odborova seja, v četrtek dné 17. oktobra 1895. leta.

Navzočni: Gg. Fr. Levec (predsednik), A. Bartel, dr. H. Dolenc, P. Grasselli, dr. I. Janežič, dr. A. Jarc, A. Koblar, A. Kržič, dr. Fr. Lampè, dr. J. Lesar, dr. L. Požar, A. Senekovič, dr. J. Starè, F. Stegnar, I. Sušnik, I. Šubič, A. Tavčar, I. Vaerù, I. Vilhar, Fr. Wiesthaler in V. Zupančič, odborniki; E. Lah (zapisnikar). Skupaj 22

Predsednik konstatuje sklepčnost, pozdravi navzočne, pové, da sta na ogled zapisnika o 103. odborovi seji in o XXX. občnem zboru, ki se vzameta na znanje in odobrita brez ugovora. Današnjemu zapisniku bosta overovatelja odbornika prof. dr. L. Požar in A. Tavčar.

Vsled prošnje dr. Oskarja Asbótha, profesorja slavistike na vseučilišču v Budimpešti, se sklene ogerski akademiji podariti Matičnih založnih knjig po jeden izvod, kolikor jih je še na razpolaganje, ter sprejeti z akademijo ponujano zvezo.

Na znanje se vzame obvestilo odbornika I. Navratila v zadevi *Koekejevih* kamenitih plošč in sklene se izreči I. Navratilu pismo zahvalo za trud, ki ga je imel s to stvarjo.

Zapisnikar poroča o izidu dopolnilnih volitev v odbor in pové, da so vsi gospodje sprejeli izvolitev.

Preide se na volitev predsednika in ostalih funkcionarjev. Predsedništvo prevzame kot starosta prošt dr. A. Jarc. Volitev predsednika in obeh podpredsednikov se izvrši po listkih. Skoro soglasno so bili zopet izvoljeni: prof. Fr. Levec za predsednika, prof. dr. Lampè za prvega, župan P. Grasselli za druglega podpredsednika in po nasvetu Fr. Wiesthalerja dosedanji blagajnik in hišni upravitelj, odbornik dr. J. Starè, za blagajnika in hišnega upravitelja. Vsi gospodje se za izvolitev zahvalijo, izjavijo, da jo sprejmó in obečajo po svojih močeh truditi se za društveni napredek in prosep.

Ker odbornik dr. I. Janežič posla ključarja ne more več prevzeti, se izvolita za ključarja odbornika prof. A. Kržič in kanonik I. Sušnik, ki oba izvolitev sprejmeta.

V književnem odseku ostanejo vsi dosedanji odborniki; na mesto odbornika A. Žumra, ki se je med letom preselil v Kranj stopi pa odbornik dr. I. Janežič. Gospodarskemu odseku se privzame poleg starih udov še novi odbornik kanonik I. Sušnik.

Reši se več prošenj za podaritev založnih knjig in za prodajo takšnih knjig po znižani ceni. Poročilo tajnikovo o enakih prošnjah, rešenih iz predsedništva, in pa o došlih zahvalah se odobri brez ugovora.

Odobri se tudi poročilo tajnikovo o izpremabah v poverjeništvu izza zadnje dôle. Novo poverjeništvu se je osnovalo za Divačo; nove poverjenike so dobili Devin, Krško, Borovlje in zahodna okolica tržaška. Nekaterim marljivejšim poverjenikom je izreči za vspešni trud pismeno zahvalo. Za letos je plačalo društvenino 1640 letnikov, od zadnje seje je pristopilo društvu 54 društvenikov. Zaostali poverjeniki so bili pred kratkim vsi opomnjeni, posamezni udje bodo pa te dni.

Dekanu in poverjeniku I. Veselu v Trnovem je izreči pismeno zahvalo, ker je Matici posredoval za izplačitev Tomšičevega volila v znesku 89 gld. 50 kr.

Knjižnici je prirastlo od zadnje seje 57 knjig, zvezkov in časopisov.

Ko sproži odbornik dr. L. Požar še nedozorelo vprašanje o preselitvi pisarne v »Národní dom« in poudarja za ta slučaj potrebo moderne uredbe društvene knjižnice, katerej odbor v načelu pritrjuje, zaključí predsednik sejo ob 6. uri 40 minut zvečer.

105. odborova seja, v četrtek dné 19. decembra 1895. leta.

Navzočni: Gg. Fr. Levac (predsednik); A. Bartel, dr. H. Dolenc, dr. A. Jarc, A. Koblar, A. Kržič, dr. Fr. Lampè, dr. J. Lesar, M. Pleteršnik, dr. L. Požar, S. Butar, dr. J. Starè, F. Stegnar, I. Sušnik, A. Tavčar, I. Vaerù, Fr. Wiesenthaler in V. Zupancič (odborniki); E. Lah (zapisnikar.)

Skupaj 19.

Predsednik konstatuje sklepčnost, pozdravi navzočne in otvori sejo.

Zapisnik o 104. odborovi seji, overovljen po odbornikih profesorjih dr. L. Požarju in A. Tavčarju, se odobri brez ugovora. Današnjemu zapisniku se imenujeta za overovatelja odbornika A. Koblar in F. Stegnar. Na ogled je zapisnik o seji književnega odseka z dné 17. decembra t. l.

Na znanje se vzame, da je Matica vdovi pokojnega društvenega ustanovnika in poverjenika, dné 30. oktobra t. l. v Zagrebu umrlega prof. *dr. Fr. Celestina*, ob njegovi smrti izrazila brzojavno sožaljenje in prejela za to sožaljenje pismeno zahvalo.

Matica je svojemu častnemu članu, bivšemu deželnemu predsedniku gosp. *baronu Andreju Winklerju* ob njegovi sedemdesetletnici dné 9. nov. t. l. ob jednom s Čitalnico brzojavno čestitala in prejela še istega dné brzojavno zahvalo, ki se glasi: »Ginjenim srcem se zahvaljuje obema slavnima društvoma za prijazno in dobrohotno pomnenje ob svoji sedemdesetletnici ter jima vošči še nadaljno vspešno in blagonosno delovanje narodu v prid. Winkler m/p. (Odobrovanje.)

Sprejme se književna zveza z redakcijo četrletnika „*Acta et commentationes universitatis Jurievensis*“ v Jurjew-Derptu na Ruskem in sklene se budimpeštanski akademiji priporočiti, naj za vzdržavanje v predzadnji seji vsprejete književne zveze mesto „*Ungarische Revue*“, ki z novim letom preneha, pošilja Matici druge nemadbarske publikacije, v prvi vrsti kake slovarske in nemške spise dr. *Asbóthove*.

Prošnji »Slovenskega učiteljskega društva« v Ljubljani, naj bi Matica gmotno kaj prispevala k *Praprotnikovemu* spomeniku in spominski plošči na rojstni hiši, se ugotovi.

Gledé nove izdaje „*Zemljevida slovenskih pokrajin*“ je po nasvetu odbornika prof. *Rutarja*, ki je sestavil razne alternative za to delo, povprašati vojaški geografski zavod na Dunaju, koliko bi približno stal takšen zemljevid.

Določijo se pisateljske, uredniške in korektorske nagrade neizpremenjene po dotičnih nasvetih književnega odseka.

Načelno se odobri, da Matica izdaj za prihodnje leto *šestero* knjig, namreč: 1. Letopis za leto 1896 v obsegu 17—18 tiskovnih pól; urednik prof. A. Bartel. 2. *dr. K. Glaser*: Zgodovina slovenskega slovstva III. del. (Ako je ostalega gradiva preveč, ga je deliti v dva zvezka.) 3. *dr. K. Strekelj*: Slovenske narodne pesmi. II. snopič (krog 12 pól). 4. *I. Šubic*: Električna s podobami (krog 15 pól). 5. *S. Rutar*: Tržaška in Istrija. Opis. (10—12 pól). 6. *Ant. Knezove* knjižnice III. zvezek. (10—12 pól.)

Gledé „*Obče zgodovine slovenske*“ se pritrdi nasvetu književnega odseka, da je odseku treh zgodovinarjev (Koblar, Rutar, V. Zupančič) poveriti nalogo, naj sestavi in v končno odobrenje predloži načrt o sestavi in razdelitvi vsega dela.

Iz *gospodarskega odseka* se vzemó na znanje poročila o končni škodi na hiši po potresu in o pokritju te škode, dalje koraki, katere je odsek napravil na merodajnem mestu radi olajšav za pristojbine.

Ker so *računi* onih *tiskarn*, ki so svoje delo že izgotovile, v redu in v soglasju s pogodbo, jih je izplačati.

Poročilo tajnikovo o *poverjeništvih* se odobri brez ugovora. Nove poverjenike so dobile Jesenice, Devin in Beljak; novo poverjeništvu se je osnovalo za goriške bogoslovce; prenehalo je komaj zasnovano vodiško poverjeništvu in se spojilo s kamniškim.

Rešilo se je več prošenj za *književna darila*, med njimi prošnja »Knjižnice slovanskega seminarja na Dunaju«. Matica je prejela za darila več zahvalnih pisem.

Od zadnje seje je pristopilo Matici 113 letnih udov; plačalo jih je za letos 2230. Končni rezultat kaže letos na prirastek kacij 170 društvenikov. Le peščica je za letos še na dolgu; dotlej pa, ko izidejo knjige, poravna tudi od teh še večina svoj zaostanek.

Knjižnici je prirastlo od zadnje seje 185 knjig, zvezkov in časopisov, večinoma po zamenj, največ nemških, ruskih in čeških.

Ko se odobri še nasvèt podpredsednika *dr. Lampé-ta*, naj Matica dela na to, da se kupi najnovejši Prešernov kip, krasen umotvor kiparja Gangla, zaključi *predsednik* sejo ob poldnem zvečer.

III.

Računsko poročilo.

Izkaz

premoženja „Slovenske Matice“ koncem leta 1894.

Tekoče št.	Predmet	Znesek v						Opombe
		gotovini		hranilnih in posojilnih knjižicah		obligacijah po kurzni vrednosti		
		gld.	kr.	gld.	kr.	gld.	kr.	
1	Prebitok v blagajni . . .	642	49					
2	Hranilne in posojilne vloge, in sicer:							
	a) na knjižico mestne hranilnice pod št. 6612	—	—	2768	92			
	b) na knjiž. kmetske posojilnice ljubljanske okolice pod št. 591 . . .	—	—	3940	—			
3	Obligacija državnega loterijskega posojila z dné 15. marcija 1890. l., št. 18312, po kurzu z dné 31. decemb. 1894. l.	—	—	—	—	162	25	
4	12 obligacij drž. srebrne rente po 1000 gld. št.: 147573, 147574, 147576, 147577, 147578, 219682, 219684, 329788, 354641, 354642, 379606 in 436624 po kurzu z dné 31. decembra 1894. l.	—	—	—	—	12006	—	
	Skupaj	642	49	6708	92	12168	25	
				19519	65			
5	Vknjiženi kapital	—	—	6000	—			
6	Vrednost hiše na Kongresnem trgu št. 7	—	—	29069	—			
7	Vrednost inventarja po odbitku 10 % za obrabo	—	—	418	24			
8	Vrednost književne zaloge	—	—	3000	—			
	Skupaj	—	—	58006	90			
	Dné 31. decembra 1893. l. je pa znašalo premoženje	—	—	57248	48			
	torej se je pomnožilo za	—	—	758	42			

V Ljubljani dné 31. decembra 1894.

Fr. Levec,
predsednik.Dr. Josip Starè,
blagajnik.

Sklep

vseh dohodkov in stroškov „Slovenske Matice“ za

Tekoče številce	D o h o d k i	V gotovini			V obligacijah po kurzu vrednosti		Opombe
		posebej		skupaj	gid.	kr.	
		gid.	kr.				
1	Doneski društvenikov:						K št. 3: Najemščina od prostorov, katere rabi društvo zase, v tej svoti ni zapopadenski. Potrositi se je smelo: k št. 1b) 4542 — k št. 2abc) 1211-98 k št. 3) 2562-38 k št. 4) 219-08 k št. 6) 8-50 Skupaj 8543-94 Potrosilo se pa je 8217-41P torej manj 326-53
	a) ustanovnikov	160	—				
	b) letnikov	4542	—	4702	—		
2	Obresti, in sicer:						
	a) od obligacij	508	—				
	b) od gotovine	403	98				
	c) od vknjiženega dolga	300	—	1211	98		
3	Dohodki hiše	—	—	2562	38		
4	Skupilo od književne založbe	—	—	219	08		
5	Potegnjene hranilniške vloge	—	—	4979	36		
6	Razni	—	—	8	50		
7	Obligacije po kurzu 31. decembra 1893. leta	—	—	—	—	11861 —	
8	Prirastek na kurzu	—	—	—	—	307 25	
	Skupaj			13683	30	12168 25	
	Ako se odštejejo stroški ostane prebitka	—	—	13040	81	— —	
		—	—	642	49	12168 25	

računa

XXX. društveno leto od 1. jan. do 31. dec. 1894. leta.

Tekoče številce	S t r o š k i	V gotovini				Opombe
		posebej		skupaj		
		gid.	kr.	gid.	kr.	
1	Primanjkljaj z dné 31. decembra 1893. leta	—	—	190		K št. 1 b): V tej svoti je zapopadeno tudi plačilo strežnika.
2	Upravni stroški, in sicer:					
	a) tajniku	600	—			
	b) pisarni	275	67	875	67	
3	Izdavanje knjig, in sicer:					
	a) pisateljem in korektorjem	2021	—			
	b) tiskarnam	3181	28			
	c) vezava in odprava	475	04	5677	32	
4	Hišni stroški, in sicer:					
	a) davki in pristojbine	1174	46			
	b) poprave in drugo	422	19	1596	65	
5	Hranilniške vloge	—	—	4633	40	
6	Razni	—	—	67	77	
	Skupaj	—	—	13040	81	

V Ljubljani, dné 31. decembra 1894.

Fr. Levec,
predsednik.Dr. Josip Starè,
blagajnik.

Pregledali, primerjali priloge s knjigami ter našli vse v najboljšem in najlepšem redu.

V Ljubljani dné 4. aprila 1895.

F. Bradaška, J. Dimnik, Drag. Žagar.

Proračun

„Slovenske Matice“ za leto 1895.

Takoš število	D o h o d k i	V gotovini				Opombe	Takoš število	S t r o š k i	V gotovini				Opombe	
		posebej		skupaj					posebej		skupaj			
		gld.	kr.	gld.	kr.				gld.	kr.	gld.	kr.		
1	Obresti, in sicer:						1	Upravni stroški, in sicer:						
	a) od obligacij . . .	508	—					a) tajniku	600	—				
	b) od naložene go- tovine	300	—					b) blagajniku	60	—				
	c) od vknjiženega kapitala	300	—	1108	—			c) pisarni	300	—	960	—		
2	Dohodki hiše, in sicer:						2	Hišni stroški, in sicer:						
	a) najemščina . . .	2300	—					a) davki	819	92				
	b) gostaščina . . .	92	40					b) gostaščina	99	20				
	c) vodarina	115	50	2507	90			c) ekvivalent	127	74				
3	Doneski letnikov . .	—	—	4500	—			d) vodarina	125	60				
4	Od prodane knji- ževne zaloge	—	—	200	—			e) pristojbina od hidranta	2	—				
	Skupaj	—	—	8315	90		3	Društvene knjige, in sicer:			400	—	1574	46
								a) nagrade	2000	—				
								b) tisek	3000	—				
								c) vezava in odprava . .	500	—	5500	—		
							4	Razni izdatki				100	—	
							5	Znesek prebitka				181	44	
								Skupaj				8315	90	

V Ljubljani dné 31. decembra 1894.

Fr. Levec,
predsednik.

Dr. Josip Starè,
blagajnik.

Depozita,

katera je hranila v svoji blagajni „Slovenska Matica“ leta 1894.

Zaporedno število	Ime vlagatelja	Kje je nabrani denar vložen?	Vrednost dne 31. dec. 1893		Prirastek na obrestih tekom leta 1894		Vrednost koncem leta 1894	
			gld.	kr.	gld.	kr.	gld.	kr.
1	Odbor za nabiranje doneskov za spomenik pokojnemu dru. Janezu vitezu Bleiweisu-Trsteniškemu	V kranjski hranilnici na knjižico pod šte. 123.707	2917	81	119	—	3036	81
2	Odsek za nabiranje doneskov za pokojnega dr. E. H. Coste spomenik	V kranjski hranilnici na knjižico pod šte. 84.037	1467	09	59	26	1526	35
		Skupaj	4384	90	178	26	4563	16

V Ljubljani dne 31. decembra 1894.

Fr. Levec,
predsednik.

Dr. Josip Starè,
blagajnik.

Sklep računa

vseh dohodkov in stroškov „Ant. Knezove ustanove za izdavanje poučne in zabavne knjižnice“ za dōbo od 1. januarija do 31. decembra 1894.

Zap. število	D o h o d k i	V gotovini		Opombe	Zap. število	S t r o š k i	V gotovini		Opombe
		gld.	kr.				gld.	kr.	
1	Gotovina po inventarju 1893. l.	63	96		1	Izdavanje knjige:			
2	Obresti glavnice, in sicer:					a) pisateljem in korek-			
	a) od gotovine, naložene pri					torjem	392		
	„Kmetški posojilnici za					b) tiskarni	617		
	ljubl. okolico“		1025			c) knjigovezu	99		
	b) od dolžne kupnine		16			<u>9976</u>		1110	
	c) od vrednost. papirjev		34						06
	Skupaj		1076	12	2	Razni izdatki			170
3	Dividenda od združnih deležev				3	Hranilniške vloge			309
	„Kmetške posojilnice“ in „Ná-					Skupaj			<u>1420</u>
	rodne tiskarne“		171	—					84
4	Vplačilo na račun meniškega								
	dolga		50	—					
5	Na račun kupnine za njivo vpla-								
	čanih		150	—					
	Skupaj		1511	08					
	Ako se odštejejo stroški v znesku			1420					
	ostane za novi račun prebitka			90					
				24					

V Ljubljani dné 31. decembra 1894.

Fr. Levec,
predsednik.

Dr. Josip Starè,
blagajnik.

Izkaz premoženja

národnih ustanov v društvenega odbora oskrbi za leto 1894.

Tekoče število	Predmet	Izkaz premoženja				Opombe
		posebej		skupaj		
		gld.	kr.	gld.	kr.	
1	Jurčić-Tomšičeva ustanova za literarne namene, in sicer:					
	a) Srečka ljubljanskega loterijskega posojila št. 50026	26	—			
	b) Knjižnica kranjske branilnice pod št. 136491	391	23			
	c) Knjižnica obrtno podpornega društva v Ljubljani št. 364 (nova)	1134	30			
	č) Knjižnica posojilnice v Šoštaju št. 145	1479	40	3030	93	
2	A. Knezova ustanova za izdavanje poučne in zabavne knjižnice, in sicer:					
	a) Gotovina v blagajni	90	24			
	b) Vloga pri „Kmetaki posojilnici za ljubljansko okolico“					
	aa) na knj. št. 643 . 25500.—					
	bb) na knj. št. 675. 309*08	25809	08			
	c) Kreditna srečka z dne 31. sučca 1858. l. serija 1076 št. 46	202	—			
	č) Sedem srečk posojila za uravnavanje reke Tise in zgradbo mesta Szegedin, in sicer: 119/63, 119/64, 119/65, 1026/12, 1146/61, 1338/10 in 2697/100 à 143 gld. 25 kr.	1002	75			
	d) 1 nagradni list izžrebane obveznice z nagrado ogerske hipot. banke serija 110 št. 51	21	—			
	e) 4 srečke ljublj. loterijskega posojila, št. 38096, 39501, 41087 in 51114, à 26 gld.	104	—			
	f) 1 srečka posojila mesta Solnograda št. 11843	26	—			
	g) Deset zadržnih deležev „Kmetiske posojilnice za ljublj. okolico“ à 100 gld.	1000	—			
	h) Sešemintrideset delnic „Národne tiskarne“ v Ljubljani po 50 gld.	1850	—			
	i) Dva deležna lista „Národnega Doma v Ljubljani“ št. 114 in 115, à 100 gld.	200	—			
	j) Ostali meniški dolg	50	—			
	k) Ostali znesek kupnine za njivo na Grosopljem	75	—	30430	07	
	Skupaj	—	—	33461	—	

V Ljubljani dné 31. decembra 1894.

Fr. Levec,
predsednik.

Dr. Josip Starè,
blagajnik.

IV.

Poročilo o društveni knjižnici.

e) Češke knjige:

(Dalje.)

- E. Jelinek*: Polské paní a dívky. V Praze 1884.
 Tragoedie Sofokleovy. Svazek II. Aias. V Praze 1884.
dr. J. Durdík: O pokroku mravnosti. V Praze 1884.
Kvičala-Gebauer: Listy filologické a paedagogické. Ročník XI a XIII. V Praze 1884, 1886. (8 zvezkov.)
Ninger-Novak: Děje všeobecné pro nižší třídy středních škol. Díl I. — V Praze 1884.
dr. A. Tille: Učebnice zeměpisu — Svazek I—II. V Praze 1884—1885.
Gindely-Rehák: Dějiny starého věku. V Praze 1884.
J. Kalousek: Děje král. české společnosti nauk. Sešit I.—II. V Praze 1884—1885.
J. Wegner: Obecný rejstřík ke spisům král. české spol. nauk. 1784—1884. — V Praze 1884.
 Královská česká společnost nauk. 1784—1884. Seznam členů. V Praze 1884.
dr. L. Čelakovský: Metamorfoza rostlin a její dějiny. — V Praze 1884.
K. Čermák: Archaeologické příspěvky z Časlavska. — V Čáslavi 1884.
J. Dědčec: Mechy jatrovkovité květeny české. — V Praze 1884.
 Program českého nižšího gymnasia v Opavě. — V Opavě 1884.
J. Kořtnek: Latinská mluvnice. V Praze 1884.
J. Kvičala: Sborník prací filologických. V Praze 1884.
V. Steinmann: Homerova Ilias. Díl. I.—II. V Praze 1884—1886.
F. Schulz: Zlatá Praha. Ročník I. Číslo 1.—10. V Praze 1884.
V. Kredba: Posel z Budče. Ročník XV. — V Praze 1884.
F. Šafránek: Geologie pro vyšší školy reálné. V Praze 1885.
J. Pospíšil: Z dob vlasteneckých. V Praze 1885.
 Seznam členů »Musea království českého«. — V Praze 1885.
Kaftan-Lička: Plán Práhy a okolí. V Praze 1885.
M. Hoffmann: Chemie mineralná pro vyšší školy reálné. — V Praze 1885.

- Gindely-Řehák*: Dějepis všeobecný pro nižší třídy škol středních. Sv. I. V Praze 1885.
- dr. J. Durdík*: Dějiny filosofie nejnovější. — Část I. — V Praze 1885.
- Fr. Patočka*: Latinská evičebná kniha pro II. gymn. třídu. — V Praze 1885.
- dr. K. Kořistka-J. Krejči*: Archiv pro přírodovědecké proskoumání Čeh. Díl IV. — V Praze 1885.
- Krejči-Helmhacker*: Geologická mapa a geologické profily okolí pražského. — V Praze 1885.
- Krejči-Helmhacker*: Vysvětlení geologické mapy okolí pražského. V Praze 1885.
- Výroční zpráva císař. král. české realky pražské za školní rok 1885. — V Praze 1885.
- Feistmantel-Kafka*: Visuté pásmo flecové ve slánsko-rakovnické pánvi kamenouhelné. — V Praze 1885.
- K. Fleistmantel*: Kamenouhelný útvar ve středních Čechách. V Praze 1886.
- L. Sütenský*: O rašehách českých. Díl I. — V Praze 1886.
- J. Kafka*: Sladkovodní mechovky země české. — V Praze 1886.
- Zpráva jednatelská »Musea království českého«. — V Praze 1886.
- Fr. Bartoš*: Dialektologie moravská. Díl I. — V Brně 1886.
- J. O. Pražák*: Česká čítanka těsnopisná pro střední školy. — V Praze 1886.
- A. Jirásek*: V cizích službách. — V Praze 1886.
- Věstník královské české společnosti nauk:
- a) třída filosoficko-historicko-jazykozpytná. — V Praze 1886—1894 (9 zv.)
 - b) třída mathematicko-přírodovědecká. — V Praze 1886—1894 (12 zv.)
- V. Brandl*: Život Karla Jaromíra Erbena. — V Brně 1887.
- V. Brandl*: Život Pavla Jos. Šafaříka. — V Brně 1887.
- Fr. Müller*: Geodesie nižší. Díl I. Část 1.—2. — V Praze 1887.
- Výroční zpráva lit. a řečn. spolku »Slavia« v Praze. — 1887.
- dr. F. J. Studnička*: Základové děstopisu kral. českého. — V Praze 1887.
- Pamětní spis ústřední Matice školské v Praze. 1887.
- Gebauer-Král*: Listy filologické. — V Praze 1887—1895. (42 zvezkov.)
- dr. Fr. Tesař*: Rozbor tíže zemské. — V Praze 1888.
- Rokování III. sjezdu českých stenografů v Brně. — V Praze 1888.
- Fr. Ekert*: Hlasy katolického spolku tiskového. — Rok 1888. V Praze 1888.
- J. Truhlář*: Manualník M. Václava Korandy. — V Praze 1888.

- Fr. Vejdovský*: Zrání, oplození a ryhování vajíčka. — V Praze 1888.
- J. Novak*: Lišejníky okolí německobrodského. — V Praze 1888.
- J. Holeček*: Premie »Umělecké besedy« v Praze na rok 1888. V Praze 1888.
- Fr. Bartoš*: Národní písně moravské. — Sešit II—III. — V Brně 1889.
- E. Weyr*: O theorii forem bilineárných. — V Praze 1889.
- dr. J. Poltka*: Dvě povídky v české literatuře XV. stol. — V Praze 1889.
- dr. A. Hansgirk*: Prodromus českých řas sladkovodních. — V Praze 1889—1892. (3 zv.)
- Laube-Klečna*: Geologie českého Rudohoří. Díl. II. — V Praze 1889.
- dr. A. Friče*: Studie v oboru křídového útvaru v Čechách. IV. V Praze 1889.
- Fr. Klapálek*: Vyzkumy zvířeny ve vodách českých. — V Praze 1889.
- Liška*: Kytice z básní Karla Jaromíra Erbena. — V Praze 1890.
- dr. L. Čelakovský syn*: České myxomycety. — V Praze 1890.
- Krejčí-Feistmantel*: Orografický a geotektonický přehled území silurského ve středních Čechách. — V Praze 1890.
- dr. V. E. Mourek*: Syntaxis gotských předložek. — V Praze 1890.
- dr. O. Feistmantel*: Uhlonosné útvary v Tasmanii. — V Praze 1890.
- dr. F. Bayer*: Osteologie ropuch. — V Praze 1890.
- Almanach české akademie. Ročník I.—V. — V Praze 1891—1895.
- Jos. Erben*: Administrační zpráva města Prahy za leta 1887—1892. — V Praze 1891—1892, 1894. (3 zvezki.)
- J. Šolín*: Věstník české akademie. — Ročník I.
- D. B. Eiselt*: Splenotyf. — V Praze 1891.
- J. Šolín*: Příspěvek ku theorii nosníků obloukových. — V Praze 1891.
- Frant. Machovec*: O přímkových plochách druhého řadu. — V Praze 1891.
- E. Weyr*: Strojení oskulačních kuželoseček. — V Praze 1891.
- dr. B. Rayman-K. Krúis*: Chemicko-biologické studie. I. — V Praze 1891.
- dr. F. Kořistka*: Přehled činností přírodovědeckého výzkumu Čech od roku 1864 až do roku 1890. — V Praze 1891.
- J. Kafka*: Vyzkumy zvířeny ve vodách českých. II. — V Praze 1891.
- J. Vejnár*: Methodický příspěvek ku poznání pohybů buňčných. — V Praze 1891.

- J. Kušta*: Stanice diluviálního člověka u Lubné v Čechách. — V Praze 1891.
- M. Lerch*: Zobecnění vzorce Frullaniova. — V Praze 1891.
- dr. K. Chodounský*: Poměr fyziologického účinku k chemické konstituci některých derivatů benzolových. — V Praze 1891.
- E. Weyr*: O elliptickém integrálu třetího druhu. — V Praze 1891.
- Výroční zpráva »Jednoty českých matematiků za správní rok 1890/1«. — V Praze 1891.
- E. Weyr*: O theorii ploch. — V Praze 1891.
- Krejčí-Frič*: Geologická mapa Čech. (Sekce VI.) — V Praze 1891.
- dr. Fr. Laurin*: Pokrevnoství a švakrovství. — V Praze 1891.
- dr. V. Strouhal*: O životě a působení dra. A. Seydlera. — V Praze 1892.
- W. W. Tomek*: Mapy staré Prahy. — V Praze 1892.
- dr. B. Rieger*: Zřízení krajské v Čechách. — V Praze 1892.
- dr. V. E. Mourek*: Kronika Dalimilova. — V Praze 1892.
- F. Tarda*: Kanceláře a písaři v zemích českých za králů z rodu lucemburského Jana, Karla IV. a Václava IV. (1310—1420). — V Praze 1892.
- F. Dvorský*: Albrecht z Valdštejna až na konec roku 1621. — V Praze 1892.
- dr. K. Kadlec*: Provozovací právo k dílům dramatickým a hudebním. — V Praze 1892.
- A. Patera*: Jana Amosa Komenského korespondence. — V Praze 1892.
- dr. J. Kvičala*: Nově kritické a exegetické příspěvky k Vergiliově Aeneidě. — V Praze 1892.
- Čtvrtý sjezd těsnopisců českých v Praze ve dnech 15. a 16. srpna 1891. — V Praze 1892.
- dr. J. Polívka*: Kronika o Bruncvíkovi v ruské literatuře. — V Praze 1892.
- B. Novák*: Grammatická, lexikální a kritická pozorování u Velleja Paterkula. — V Praze 1892.
- J. Truhlar*: Počátky humanismu v Čechách. — V Praze 1892.
- V. Brandl*: Kniha pro každého Moravana. — V Brně 1892.
- J. Šolín*: Theorie plnostenných nosníků obloukových. — V Praze 1892.

V.

Upravništvo „Slovenske Matice“

za leto 1893.

Predsednik: Levec Franc.

Namestnika: I. dr. Lampè Franc.

II. Grasselli Peter.

Blagajnik in hišni upravitelj: dr. Starè Josip.

Tajnik in knjižničar: Lah Evgen.

Ključarja: Kržič Anton in Sušnik Ivan.

Pravdni zastopnik: dr. Tavčar Ivan.

Odbor:

a) Ljubljanski odborniki:

1. Bartel Anton,	15. Senekovič Andrej,
2. dr. Dolenc Hinko,	16. dr. Starè Josip,
3. Grasselli Peter,	17. Stegnar Feliks,
4. Hubad Franc,	18. Sušnik Ivan,
5. dr. Janežič Ivan,	19. Šubic Ivan,
6. dr. Jarc Anton,	20. Šuman Josip,
7. Koblar Anton,	21. Tavčar Alojzij,
8. Kržič Anton,	22. dr. Tavčar Ivan,
9. dr. Lampè Franc,	23. Vavrù Ivan,
10. dr. Lesar Josip,	24. Vilhar Ivan,
11. Levec Franc,	25. Wiesthaler Franc,
12. Pleteršnik Maks,	26. Zupančič Anton,
13. dr. Požar Lovro,	27. Zupančič Vilibald in
14. Rutar Simon,	28. dr. Zupaneec Jernej.

b) Vnanji odborniki:

1. dr. Detela Franc,	7. dr. Sernec Josip,
2. dr. Gregorčič Anton,	8. dr. Sket Jakob,
3. Gregorčič Simon,	9. Svetec Luka,
4. Kersnik Janko,	10. Šuklje Franc,
5. Majciger Ivan,	11. dr. Šust Ivan in
6. Navratil Ivan,	12. Žumer Andrej.

Odseka:**a) Gospodarski odsek:**

1. dr. Dolenc Hinko,	5. Sušnik Ivan,
2. Grasselli Peter,	6. dr. Tavčar Ivan in
3. dr. Jarc Anton,	7. Vilhar Ivan.
4. dr. Starè Josip (načelnik),	

b) Književni odsek:

1. Bartel Anton,	10. dr. Požar Lovro,
2. Hubad Franc,	11. Rutar Simon,
3. dr. Janežič Ivan,	12. Senekovič Andrej,
4. Koblar Anton,	13. Šubic Ivan,
5. Kržič Anton,	14. Tavčar Alojzij,
6. dr. Lampé Franc,	15. Wiesthaler Franc,
7. dr. Lesar Josip,	16. Zupančič Anton in
8. Levec Franc (načelnik),	17. Zupančič Vilibald.
9. Pleteršnik Maks,	

VI.

Imenik

društvenikov „Slovenske Matice“ za leto 1895.¹⁾

A) Častni društveniki.

1. dr. RIEGER FRANC LADISLAV, graščak, itd. v Pragi (1869)²⁾
2. dr. KVIČALA IVAN, c. kr. vseučiliški profesor v Pragi (1882)
3. grof HARRACH IVAN, graščak, veleposestnik, itd. v Pragi (1883)
4. LEGO JAN, uradnik češkega muzeja v Pragi (1885)
5. dr. JAGIĆ IGNACIJ VIKENTIJEVIČ, c. kr. vseučiliški profesor na Dunaju (1886)
6. baron WINKLER ANDREJ, c. kr. deželni predsednik v p., itd. itd. v Gorici (1892).

B) Ustanovniki in letniki.

I. Ljubljanska škofija.

1. Dekanija Ljubljana.

a) Mesto. Poverjenik: Lah Evgen.

*Arcé Rajko, c. kr. poštni blagajnik in posestnik.	*Čitalnica narodna.
*Auer Jurij, tovarnar in posestnik.	*Detela Oton, deželni glavar, graščak, itd. itd.
*dr. vitez Bleiweis Karol, primarij, podžupan in posestnik.	*dr. Dolenc Hinko, c. kr. dež. sod. tajnik.
*Bušič Josip, c. kr. višji poštni oskrbnik v p. in posestnik.	*Dolenc Oroslav, svečar, trg. zbornice svetnik, posestnik, itd.
*dr. Čebašek Andrej, stolni kaanonik, prelat, itd.	*Fabian Ivan, trgovec in posestnik.
	*Fabiani o. Placid, franč. provincijal.

¹⁾ Kdor vsled odboru nenaznanjene izpremembe svojega imena ne najde natisnjenega v kraju, kjer biva sedaj, naj išče svoje knjige pri onem poverjeniku, kateremu je plačal društvenino. Za take izpremembe upravištvo ne more biti odgovorno, prosi pa one poverjenike, pri katerih so se tekom leta društveniki preselili v druga poverjeništa, da mu v prihodnje takoj in redno naznanjajo njihove nove adrese.

²⁾ Letnica pomeni, kedaj je bil dotični izvoljen za častnega člana.

- *vitez pl. Gariboldi Anton, zasebnik in posestnik.
- *Gomilšek Josip, žel. uradnik.
- *Grasselli Peter, mestni župan, deželni poslanec, vitez železne krone III. reda in posestnik.
- *Heidrich Karol, misijonski duhovnik kongregacije sv. Vincencija Pavlanskega.
- *Hranilnica kranjska.
- *Hren Franc, veletržec, trgovinske zbornice svetnik in graščak.
- *dr. Hudnik Matija, odvetnik.
- *Jamšek Ivan, trgovinski poslovodja in posestnik.
- *dr. Jarc Anton, stolni prošt, vitez Fr.-Jos.-reda, c. kr. deželni šolski nadzornik v p., itd.
- *Jeraj Ivana Nep., zasebnica.
- *Jeran Luka, msgr., stolni kanonik in urednik.
- *Jereb Josip, župnik v p.
- *Kadilnik Franc, trg. blagajnik.
- *Klemenčič Josip, c. kr. učit. profesor v p.
- *Klun Karol, stolni kanonik, drž. in dež. poslanec.
- *Knjižnica frančiškanska.
- *Knjižnica c. kr. moškega učiteljišča.
- *Koblar Anton, kurat v deželni prisilni delavnici in muz. arhivar.
- *Kokalj o. Rajnerij, frančiškan.
- *Kosler Ivan st., tovarnar in graščak.
- *dr. Kosler Josip, tovarnar in posestnik.
- *Kržič Anton, c. kr. učit. profesor in katehet.
- *Kuralt Ivan, c. kr. sod. pristav v p.
- *Kušar Josip, trgovec, državni poslanec, posestnik, itd.
- *Lah Evgen, mag. konc. pristav in tajnik „Slov. Matice“.
- *dr. Lampè Franc, sem. profesor, konz. svetnik, ravnatelj Marijanišča in urednik.
- *Lampè Josip, c. kr. zemlj. knjigovodja v p.
- *dr. Lesar Josip, sem. profesor, konz. svetnik in ravnatelj Alojzijevišča.
- *Mahkot Ivan, c. kr. vladni svetnik v p. in vitez žel. krone III. reda.
- *Mally Franc, zasebnik in posestnik.
- *Martinak Josip, c. kr. dež. sod. svetnik in vitez Fr.-Jos.-reda.
- *dr. Missia Jakob, knezoškof, tajni svetnik, itd.
- *dr. Munda Franc, odvetnik in posestnik.
- *Murnik Ivan, ces. svetnik, deželni poslanec in odbornik, trgovinske zbornice tajnik, itd.
- *Petričić Vaso, veletržec, predsednik mestne hranilnice, obč. svetnik, trg. zbornice svetnik in posestnik.
- *Pirc Gustav, c. kr. kmet. družbe ravnatelj, popotni učitelj in občinski svetnik.
- *Plantan Ivan, c. kr. notar.
- *Pleteršnik Maks, c. kr. gimnazijski profesor.
- *Pogačar Martin, knezoškofijski kancelar in častni kanonik.
- *dr. Požar Lovro, c. kr. gimnazijski profesor.
- *Prosenc Josip, zav. zastopnik.
- *Ravnihar Franc, deželni knjigovodja v p. in občinski svetnik.
- *Rohrmann Viktor, tovarnar in posestnik.
- *Rozman Ivan, mestni župnik in častni kanonik.
- *Rutar Simon, c. kr. gimnazijski profesor, itd.
- *Skubic Anton, c. kr. gimnazijski profesor v zač. p.
- *„Sokol“, telovadno društvo.
- *Souvan Ferdinand, veletržec in graščak.
- *Souvan Franc Ks., veletržec, trg. zbornice svetnik in posestnik.

- *dr. Starè Josip, c. kr. fin. prok. pristav, občinski svetnik in posestnik.
- *S. L., zasebnik.
- *dr. Stor Franc, zasebnik.
- *dr. Suppan Josip, hran. ravnatelj.
- *dr. Svetina Ivan, c. kr. gimn. profesor in katehet.
- *Šuman Josip, c. kr. dež. šolski nadzornik.
- *dr. Tavčar Ivan, odvetnik, deželni poslanec, občinski svetnik in posestnik.
- *dr. pl. Valenta Alojzij, primarij, ravnatelj deželne bolnice, c. kr. vladni svetnik, profesor in posestnik.
- *Vavrù Ivan, c. kr. gimnazijski profesor v p.
- *Vilhar Ivan, zasebnik in posestnik.
- *Vrhovnik Ivan, trnovski župnik.
- *Zamejec Andrej, st. kanonik, itd.
- *Zamida Matija, deželni svetnik.
- *Zupan Tomo, c. kr. gimnazijski profesor, konz. svetnik, itd.
- *dr. Zupanec Jernej, c. kr. notar, vitez Fr. Jos. - reda, notarske komore predsednik in posestnik.
- *Žagar Karol, deželni blagajnik, občinski svetnik in posestnik.
- *Žužek Franc, c. kr. nadinženér.
- Abram Anton, bogoslovec.
- „Alojzijevišče“, knezoškofjski dij. zavod
- Avšič Jakob, zav. uradnik.
- Babnik Ivan, trgovinski poslovodja.
- dr. Babnik Janko, c. kr. dež. sod. pristav.
- Ban Franc, upravitelj „Katoliške tiskarne“.
- Barborič Franc, župnik v p.
- Bartel Anton, c. kr. gimnazijski profesor.
- Bartel Ivan, bogoslovec.
- Bavdek Helena, posestnica.
- Bayr Oton, blagajnik kmetijske posojilnice in posestnik.
- Belè Ivan, mestni učitelj.
- Bezenšek Ernest, zav. uradnik.
- Birek Franc, stolni vikar.
- Bizavičar o. Josip, frančiškan.
- Blaznik Albina, solastnica tiskarne.
- Bonač Ivan, knjigovez.
- Borštner Vincenc, c. kr. gimnazijski profesor.
- Borštnik Marija, gostilničarica in posestnica.
- Bradaška Ferdinand, mestni blagajnik.
- Brajec Josip, bogoslovec.
- Breskvar Franc, knjigovez.
- Brežnik Franc, c. kr. gimnazijski profesor.
- Bulovec Mihael, predmestni kaplan.
- Celestina Josip, c. kr. učit. profesor v p.
- Čemažar Jakob, bogoslovec
- Černivec Anton, c. kr. učit. profesor.
- Črnagoj Franc, mestni učitelj.
- Debevec Ivan, bogoslovec.
- dr. Debevec Josip, alojz. prefekt.
- Dečman Anton, trgovec in posestnik.
- Dimnik Jakob, mestni učitelj, itd.
- dr. Dolenc Josip, sem. profesor.
- Drahsler Pavl, trg. poslovodja.
- Dralka Josip, c. kr. deželne vlade svetnik, itd.
- dr. Drč Josip, mestni zdravnik in posestnik.
- Drenik Franc, zav. zastopnik.
- Društvo tiskarjev.
- Družba rokodelskih pomočnikov.
- Duffè Ivan, mestni nadinženér.
- dr. Elbert Sebastijan, stolni kanonik.
- Endlicher Rudolf, c. kr. okrajni tajnik v p.
- Eppich Ivan, c. kr. vadm. učitelj.
- Erker Josip, sem. spiritual.
- Eržen Valentin, uršulinski spiritual.
- dr. Ferjančič Andrej, c. kr. dež. sod. svetnik in drž. poslanec.

- Ferjančič Franc, predmestni kaplan.
 Flerè Josip, c. kr. poštni oficijal in posestnik.
 Flis Ivan, stolni kanonik in župnik.
 Florjančič Franc, bogoslovec.
 Frisch Ivan, trgovec in posestnik.
 Funtek Anton, c. kr. učit. profesor.
 Furlan Jakob, mestni učitelj.
 Gabršek Franc, c. kr. učit. profesor.
 Gerdinič Franc, c. kr. gimn. profesor.
 Gerkman Franc, c. kr. vadm. učitelj.
 Germovnik Franc, bogoslovec.
 Giontini I. R., trgovinska tvrdka.
 Gnjezda Ivan, c. kr. realčni profesor, itd.
 Gogola Ivan, c. kr. notar, občinski svetnik in posestnik.
 Goričnik Franc, trgovec.
 Goršič Franc, orgljar in posestnik.
 Grampovčan o. Klemen, frančiškanski kaplan.
 Gregorčič Anton, c. kr. poštni oficijal.
 dr. Gregorič Vinko, dež. primarij, obč. svetnik in posestnik.
 Guttman Emil, c. kr. finančne prokurature pristav.
 Hlavka Marija, c. kr. obrt. strok. učiteljica.
 Hofbauer Ana, deželnega tajnika vdova, itd.
 Hohn Hugon, c. kr. poštni nadkontrolor in posestnik.
 Hribar o. Angelik, frančiškan.
 Hribar Ivan, ravnatelj „Slavije“, deželni poslanec, obč. svetnik in posestnik.
 Hubad Franc, c. kr. učit. ravnatelj.
 Jakopič Franc, veletržec in posestnik.
 dr. Jan Ivan, magistratni tajnik.
 Janežič Gašpar, c. kr. sod. kancelist.
 dr. Janežič Ivan, sem. profesor in konz. svetnik.
 Jarc Anton, bogoslovec (2 izt.).
 Jeglič Josip, trgovec in posestnik.
 Jenko Josip, c. kr. gimn. profesor.
 dr. Jenko Ludovik, zas. zdravnik.
 Jerič Anton, bogoslovec.
 Jerše Josip, bogoslovec.
 Josin Maks, mestni učitelj.
 Kadivec Antonija, trgovka in posestnica.
 Kajzelj Amalija, trgovka.
 Kalan Andrej, stolni vikar, občinski svetnik, deželni poslanec, urednik in posestnik.
 dr. Karlin Andrej, c. kr. gimn. katehet.
 Karlin Martin, c. kr. gimn. profesor.
 † dr. Kartin Hugon, odvetniški kandidat.
 Katoliško društvo.
 Kaučič Jakob, c. kr. zemlj. knjigovodja v p.
 Kcel Alojzij, mestni učitelj.
 Kavčič Edmund, trg. pomočnik.
 dr. Kavčič Jakob, c. kr. državnega pravdnika namestnik.
 Kavčnik Ivan, c. kr. dež. sodišča pristav.
 Klein Anton, lastnik tiskarne, obč. svetnik, itd.
 dr. Klofutar Leonhard, stolni prošt in stud. ravnatelj.
 Knez Ivan, veletržec in posestnik.
 Knific Ivan, bogoslovec.
 Knjižnica bogoslovska.
 Knjižnica c. kr. male gimnazije.
 Knjižnica c. kr. velike gimnazije.
 Knjižnica okrajna učiteljska.
 Knjižnica c. kr. višje realke.
 Knjižnica c. kr. ženskega učiteljskega.
 Knjižnica župnije trnovske.
 Kobilca Josip, trgovinski poslovodja in posestnik.
 pl. Kočevar Franc, c. kr. deželnega sodišča predsednik, itd.
 Kollmann Franc, veletržec, trg. zbornice svetnik in posestnik.
 Konservativno obrtno društvo.
 Koprivec Peter, bogoslovec.

- dr. Kopriwa Ivan, mestni fizik, itd.
 Kovač Ivan, zasebnik.
 Kozlevčar Anton, žel. uradnik.
 Kramar Ivan, bogoslovec.
 dr. Krek Ivan, sem. profesor.
 Kremžar Andrej, oskrbnik deželne
 bolnice.
 dr. Krisper Valentin, odvetnik in
 občinski svetnik.
 Krulec Ivan, mestni učitelj.
 Kržišnik Josip, bogoslovec.
 dr. Kulavic Ivan, stolni kanonik,
 prelat in sem. ravnatelj.
 Kunc Matija, krojač in posestnik.
 Lampè Evgen, bogoslovec.
 Lassnik Peter, trgovec in posestnik.
 Lavrenčič Josip, posestnik, itd.
 dr. Leben Matija, sem. profesor
 v p. in častni kanonik.
 Ledenic Alfred, trgovec in zav.
 zastopnik.
 Lederhas Ludovik, c. kr. gimn.
 profesor.
 Lenarčič Anton, c. kr. fin. svetnik.
 Lenče Josip, trgovec in posestnik.
 Lenček Alojzij, trgovec in trg.
 zbornice svetnik.
 Levec Franc, c. kr. realčni profesor
 in okrajni šolski nadzornik.
 Levičnik Albert, c. kr. dež. sodišča
 nadsvetnik.
 Levičnik Alfonz, dvorni kaplan.
 Lončar Ivan, c. kr. višji davčni
 nadzornik.
 Lozar Josip, trgovec.
 Macher Ivan, c. kr. učit. profesor.
 Mahr Ferdinand, ces. svetnik, last-
 nik trg. zavoda in posestnik.
 Maier Josip, mestni učitelj in
 voditelj.
 Malenšek Martin, predmestni župnik.
 grof Margheri Rudolf, c. kr. okrajni
 glavar.
 Marovt Marija, mestna učiteljica.
 Merčun Rok, sem. podvodja in
 ekonom.
 Millitz Ljudmila, lastnica tiskarne
 in posestnica.
 Mlakar Ivan, bogoslovec.
 Modic Josip, c. kr. rač. revident.
 Moos Julija, mestna nadučiteljica.
 dr. Moschè Alfonz, odvetnik.
 Mrak Matija, stolni vikar.
 Müllner Alfonz, muz. kustos, itd.
 Mulaček Franc, trg. pomočnik.
 Národna tiskarna.
 Nedeljko Franc, zav. uradnik.
 Nolli Josip, operni pevec.
 Oblak Ivan, mestni kaplan.
 Oblak Valentin, bogoslovec.
 Obreza Anton, tapetnik.
 Omejec Ferdinand, dež. blagajne
 oficijal.
 Oranič Franc, bogoslovec.
 Orožen Franc, c. kr. učit. profesor.
 Ozimek o. Evstahij, frančiškan.
 dr. Papež Franc, odvetnik, deželni
 poslanec in odbornik.
 dr. pl. Pauker-Glanfeld Henrik,
 stolni dekan, itd.
 Pavlin Alfonz, c. kr. gimnazijski
 profesor.
 Pavlin Franc, c. kr. inženér in
 posestnik.
 Pelan Milan, comptoirist.
 Pengov Franc, bogoslovec.
 Perušek Rajko, c. kr. gimnazijski
 profesor.
 Petrič Ivan, bogoslovec.
 Petrovčič Anton, c. kr. rač. oficijal.
 Pintar Ivan, pisatelj in korektor.
 Pirc Karol, c. kr. realčni profesor.
 Plantarič Josip, bogoslovec.
 Plečnik Andrej, predmestni kaplan.
 Pleiweiss Karol, not. kandidat in
 posestnik.
 Pleško Karol, c. kr. dež. sodišča
 svetnik in posestnik.
 Podgornik Ivan, c. kr. poštni
 azistent.
 Poljanec Alojzij, deželne prisilne
 delavnice ravnatelj.

- † Potočnik Mihael, msgr. in uršulinski spiritual v p.
 Povše Franc, veleposestnik, drž. in dež. poslanec, itd.
 † Praprotnik Andrej, mestni šolski ravnatelj v p., itd.
 Prelesnik Matija, bogoslovec.
 Premk Anton, c. kr. poštni nadkontrolor in posestnik.
 Pretnar Franc, m. hran. blagajnik.
 Preželj Luka, bogoslovec.
 Rant o. Hubert, frančiškan.
 Regally Franc, c. kr. avskultant.
 Renier Ivan Nep., alojz. spiritual.
 Robida Ivan, mag. oficijal.
 Rodè Janko, trgovec in posestnik.
 Roshnik Anton, c. kr. sod. pristav v p.
 Schaschel Feliks, c. kr. deželne vlade svetnik.
 Schuendelen Božidar, trg. poslovodja.
 Senekovič Andrej, c. kr. gimn. ravnatelj in obč. svetnik.
 Sever Ivan, bogoslovec.
 Sezun Albert, mag. uradnik.
 Sinkovič Davorin, c. kr. gimn. profesor.
 Skabernè Avgust, trgovec, trg. zborn. svetnik in posestnik.
 Slavec, del. pevsko društvo.
 dr. Smolej Gustav, c. kr. dež. sod. pristav.
 Smolej Jakob, c. kr. dež. š. nadzornik v p. in vitez žel. krone III. reda.
 Smrekar Ivan, mestni katehet.
 Smrekar Josip, sem. profesor, konz. svetnik in č. kanonik.
 Soss Friderik, trgovec in posestnik.
 Stegnar Feliks, c. kr. kazn. učitelj.
 Sterbenc Josip, duhovnik v p.
 dr. Sterger Stanko, c. kr. okrajni zdravnik.
 Stroj Alojzij, urš. katehet.
 dr. Supan Viktor, odvetnik.
 Sušnik Ivan, stolni kanonik.
 Svetek Anton, c. kr. rač. in obč. svetnik.
 Svetličič Ivan, žel. uradnik.
 Šarabon Mavrilij, mestni katehet.
 Šega Karol, c. kr. gimn. profesor.
 Šesek Ivan, II. mag. svetnik.
 Šetinc Ignacij, trg. potnik.
 Širaj Andrej, bogoslovec.
 Šiška Josip, dvorni kaplan, itd.
 Šola I. mestna petrazredna.
 Šola osemrazredna dekliska.
 Šola uršulinska notranja.
 Šorli Matija, c. kr. višji poštni oskrbnik, itd.
 dr. Šorn Josip, c. kr. gimn. profesor.
 Šubic Ivan, c. kr. ravnatelj obrt. strok. šol in obč. svetnik.
 Šusteršič Gašpar, gostilničar in posestnik.
 pl. Tauzher-Zhuber Ivana, zasebnica in posestnica.
 Tavčar Alojzij, c. kr. gimn. profesor.
 Terdina Ivan, mestni rač. revident.
 † Toman Helena, posestnica.
 Tomec Jakob, I. mestni komisar.
 Tosti Ivan, gostiln. in posestnik.
 Tratnik Antonija, c. kr. vp. višjega davčnega nadzornika vdova.
 Tratnik Leopold, pasar in posestnik.
 Traun Jakob, trg. in posestnik.
 Traven Ivan, bogoslovec.
 Travnar Josip, mestni učitelj.
 Trstenjak Anton, m. hran. kontrolor.
 Trtnik Franc, dež. blag. kontrolor in posestnik.
 Tschurn Karol, hran. knjigovodja.
 Turk Hugon, tov. potnik.
 Učiteljsko društvo slovensko.
 † Urbas Leopold, c. kr. rudn. uradnik v p.
 dr. Ušeničnik Franc, mestni kaplan.
 Valentinčič Ignacij, zav. zastopnik, obč. svetnik in posestnik.

Vdovič Ivan, tov. uradnik.	Zajec Rudolf, stud. techn.
Velkovrh Ivan, tovarnar, obč. svetnik in posestnik.	Zarnik Ana, odv. vdova,
Vencajz Ivan, c. kr. dež. sod. svetnik.	dr. Zbašnik Franc, dež. tajnik.
Verbič Ferdinand, bogoslovec.	Zorè Anton, bogoslovec.
Vodošek o. Salezij, franč. kaplan.	Zupan Lenart, bogoslovec.
Vodušek Matej, c. kr. gimn. profesor.	dr. Zupanc Franc, c. kr. okr. zdravnik, itd.
Vončina Ivan, I. mag. svetnik.	Zupančič Anton, sem. profesor in konz. svetnik.
Vrančič Ivan, žel. uradnik.	Zupančič Vilibald, c. kr. učit. profesor in okr. šolski nadzornik.
Watzl Franc, bogoslovec.	Žagar Ivan, c. in kr. stotnik.
Wenger Karol, c. kr. dež. sod. tajnik.	Žakej Friderik, c. kr. gimn. profesor.
Wessner Marija, mestna učiteljica.	Žavbi Ivan, bogoslovec.
Wester Avguštín, c. kr. gimn. profesor in posestnik.	dr. Žitnik Ignacij, c. kr. kazn. kurat, itd.
Wiesthaler Franc, c. kr. gimn. ravnatelj.	dr. Žmavc Jakob, gimn. profesor.
Wisjan Leopold, c. kr. p. asistent.	Župnek Franc, c. kr. agr. komisar.
Zagorjan Anton, knjigotržec.	Žužek Josip, dež. inženér.
Zajec Jurij, gostiln. in posestnik.	Šest naročnikov.
	Štev. $77 + 276 + 6 = 359$.

b) Okolica:

α) Ig. Poverjenik: *Trošt Franc*.

Dolenec Franc, župnik.	Kunauer Ivan, župnik na Golem.
Gams Ivan, posestnik v Loki.	Trošt Franc, nadučitelj.
	Štev. 4.

β) Medvode. Poverjenik: *Derčar Martin*.

Derčar Martin, župnik in posestnik.	Porenta Franc, župnik v Sori.
Dolinar Franc, žup. pri Sv. Katarini.	Štev. 3.

γ) D. M. v Polji. Poverjenik: *Kolar Matija*.

*Zupan Mihael, župnik v Sostrem.	Mercina Ignacij, krojač v Zg. Kašlju.
Bralno društvo.	Müller Ivan, kaplan.
Divjak Apolonija, zdr. soproga na Studencu.	Primožič Anton, pos. v Sostrem.
Dolničar Anton, zas. uradnik.	Resman Ivan, nač. postaje v Zalogu.
Kolar Matija, župnik.	Štev. $1 + 8 = 9$.

δ) Šiška. Poverjenik: *Škarjavec Ivan*.

Bizjan Franc, slikar in posestnik.	Holeček Josip, žel. uradnik.
Čitalnica národná.	Knjižnica okrajna učiteljska.

Mathian Jakob, gostiln. in posestnik.	Škarjavec Ivan, slikar.
Roina Anton, slikar.	Tomè Marija, gostilničarka.
Suwa Ivan, tov. delovodja.	Zakotnik Ivan, tesar in posestnik.
	Štev. 10.

e) Št. Vid. Poverjenik: *Žirovnik Janko.*

Belec Anton, klepar in posestnik.	Šola narodna v Št. Vidu.
Čitalnica narodna.	† Štrukelj Franc, duhovnik v p. na Šmarni gori.
Malovrh Gregor, župnik.	Trček Mihael, župnik v Šmartnem.
Mekinec Franc, kaplan.	Žirovnik Janko, nadučitelj, itd.
Sitsch Albert, učitelj.	Štev. 9.

ž) Posamezniki.

Hribar Anton, kaplan na Dobrovi.	Skul Valentin, župnik pri Sv. Jakobu.
Kobilca Ivan, župnik in posestnik na Črnučah.	Štev. 3.

2. Dekanija **Cirknica.**

a) Cirknica. Poverjenik: *Kunstelj Franc.*

Blažon Marija, pos. v Begunjah.	Lavrenčič Anton, kaplan.
Čibašek Ivan, župnik pri Sv. Vidu.	Milavec Josip, trg. in posestnik.
Jan Simon, župnik pri Sv. Trojici.	Pešec Franc, kaplan.
Korbar Avgust, nadučitelj pri Sv. Vidu.	Pogačnik Alojzij, trg. in posestnik.
Kunstelj Franc, dekan, itd.	Premrov Franc, trg., gost. in posestnik v Martinjaku.
Kušar Franc, ekspozit v Begunjah.	Sebenikar Matilda, pos. na Rakeku.
Lakmayer Franc, župnik v Gra- hovem.	Šerko Franc, trg. in posestnik.
	Štev. 14.

b) Lož. Poverjenik: *Lah Gregor.*

Benčina Ivan, trg. in posestnik v Starem trgu.	Petsche Franc, trg., gost. in po- sestnik v Starem trgu.
Čitalnica v Starem trgu.	Ponikvar Anton, župnik v Starem trgu.
Hauptmann Peter, kaplan v St. trgu.	Strašek Franc, c. kr. notar.
Lah Gregor, župan, gostilničar, poštar in posestnik.	Ševar Ludovik, poštar in posestnik v Novi vasi.
Levec Anton, c. kr. okr. sodnik.	Žagar Franc, trgovec v Markovcu.
Mlekuž Tomaž, trgovec v St. trgu.	Štev. 12.
dr. Neuberger Moric, dež. okr. zdravnik.	

c) Planina. Poverjenik: *Podboj Ivan.*

Benedek Josip, nadučitelj.	Čitalnica narodna.
Bernard Valentin, adm. v Studenem.	Klemenc Franc, župnik na Uncu.

Kremešek Ivanka, pos. hči v Podboj Ivan, župnik, itd.
 Lazih, Repič Peter, nadučitelj na Uncu.
 Mayer Julij, zdravnik, itd. Štev. 8.

3. Dekanija **Idrija**.

a) Idrija. Poverjenik: *Kos Franc*.

*Občina mestna v Idriji.	Lapajne Karolina, trg. in posestnica.
*Vidmar Josip, župnik v Žiréh.	Lapajne Marija, trg. in posestnica.
Bolta Ivan, župnik na Ledinah.	Lapajne Valentin, trg. in posestnik.
Božič Anton, c. kr. učitelj.	Milčinski Franc, c. kr. sod. pristav.
Bralno društvo v Sp. Idriji.	Novak Alojzij, c. kr. š. ravnatelj.
Čitalnica narodna.	Oswald Franc, benef. in katehet.
Delavsko bralno društvo.	Prelovec Franc, gostiln. in pom. uradnik.
Ferjančič Jakob, župnik v Zavracu.	Regen Josip, župnik na Vojskem.
Goli Franc, trg. in posestnik.	Swoboda Karol, c. kr. inženér.
Gregorič Josip, adm. na Vrhu.	Šepetavec Josip, trgovec.
Gruden Ivan, veleposestnik v Jeličinem vrhu.	Šinkovec Karol, c. kr. sod. kancelist.
Jagodič Josip, trg. pomočnik.	Šola c. kr. rudniška.
Jeglič Josip, c. kr. davkar.	Treven Valentin, trg. in posestnik.
Katoliško del. bralno društvo.	Vedernjak Franc, c. kr. okr. sodnik.
Kavčič Marija, c. kr. učiteljica.	Vogelnik Ivan, c. kr. učitelj.
Kogej Josip, dekan.	Vončina Franc, pom. uradnik.
Kos Franc, trg. in posestnik.	Žonta Ivan, pos. v Sp. Idriji.
Kosmač Ivan, pos. v Ledinah.	Štev. 2 + 34 = 36.
Lapajne Dragotin, trgovec.	

b) Črni vrh. Poverjenik: *Hladnik Ivan*.

Čibašek Ivan, kaplan.	Rudolf Franc, posestnik.
Hladnik Ivan, vikar.	Rudolf Gašpar, pos. v Loméh.
Knjižnica ljudska.	Vidmar Ivan, trgovec.
Majnik Mihael, pos. v Zadlogu.	Zagoda Franc, pos. v Zadlogu.
	Štev. 8.

4. Dekanija **Kamnik**.

a) Kamnik. Poverjenik: *Kalan Ivan*.

*Bučar Franc, trgovec in posestnik.	Čitalnica narodna.
*Stranjska fara.	dr. Dereani Julij, dež. okr. zdravnik.
dr. Barlè Josip, not. kandidat.	Drahsler Jakob, c. kr. okr. tajnik.
Bergant Luka, trg. in posestnik.	Fischer Franc, gost. in posestnik.
Bernik Valentin, župnik na Holmcu.	Flerin Franc, trg. in posestnik.
Burnik Valentin, nadučitelj.	Grašek Janko, trg. in posestnik.
Čenčič Jernej, nadučitelj.	Kalan Ivan, mestni kaplan.

dr. Kladva Ivan, c. kr. sod. pristav.
 Klančar Avgusta, učiteljica.
 Klein Anton, c. kr. okr. komisar.
 Kljun Ivan, župnik v Sp. Tuhinju.
 Kljun Matej, župnik v Zg. Tuhinju.
 Knjižnica okrajna učiteljska.
 dr. Kraut Alojzij, odv. kandidat.
 Milohnoja Ivan, not. kandidat.
 Močnik Josip, lekarnar, župan in
 posestnik.
 Molj Ivan, župnik v Stranjah.
 Novak Martin, c. kr. poštar.
 Oblak Ivan, dekan in č. kanonik.
 Pintar Anton, trgovec.
 Podboj Alojzij, c. kr. davčni oficijal.

Polec Julij, c. kr. okr. sodnik.
 Rihar Franc, župnik v Mekinah.
 Rodè Josip, gostila. in posestnik.
 Sadnikar Josip, c. kr. okr. živino-
 zdravnik.
 dr. Schmidinger Karol, notar in
 posestnik.
 Stelè Ivan, posestnik.
 Stenovec Anton, župnik na Selih.
 Strel Franc, nač. žel. postaje.
 Šolske sestre v Repnjah.
 Trost Franc, učitelj v Vodicach.
 Vrnè Franja, učiteljica.
 Zupanec Jernej, župnik v Motniku.
 Štev. 2 + 38 = 40.

b) Brdo. Poverjenik: *Kersnik Janko*.

*Kersnik Janko, c. kr. notar, župan,
 veleposestnik, itd.
 *Tavčar Ivan, stavb. podjetnik v
 Dolu.
 Bizjan Ivan, župnik na Brdu.
 Brecljnik Gregor, pos. v Št. Vidu.
 Detelja Karol, trg. in pos. v Dobu.
 Kadunec Franc, župnik v Krašnji.
 Klinc Ignacij, c. kr. davčni kon-
 trolor.
 dr. Kraut Štefan, c. kr. sod. pristav.
 Lenassi Anton, župnik v Ihanu.

Marolt Franc, učitelj.
 dr. Pekolj Ivan, c. kr. okr. sodnik.
 Sadar Vendelin, učitelj v Ihanu.
 Strupi Jakob, benef. na Goričici.
 Škofic Alojzij, pos. sin v Št. Vidu.
 Škufca Ludovik, župnik v Bla-
 govici.
 Šlakar Ivan, župnik v Št. Gothardu.
 Štrukelj Ivan, posestnik v Krašnji.
 Zorko Matija, c. kr. uradnik v
 Št. Vidu.
 Štev. 2 + 16 = 18.

c) Komenda. Poverjenik: *Mejač Andrej*.

*Grivic Franc, kaplan v p. v
 Lahovičah.
 Fik Franc, kaplan.
 Mejač Andrej, trg. in posestnik.

Mesner Josip, nadučitelj.
 Svetlin Andrej, posestnik.
 Šmid Fran, stud. iur. in graščak.
 Štev. 1 + 5 = 6.

č) Mengiš. Poverjenik: *Letnar Lovro*.

*Starè Alojzij, administrator, itd.
 na Rovi.
 Kos Mihael, nčitelj na Holmcu.
 Letnar Lovro, nadučitelj, itd.
 Levec Ivan, župan, gostilničar in
 posestnik.

Paternost Henrik, učitelj v Ra-
 domljah.
 Starè Julij, tov. in posestnik.
 Strmolè Alojzij, c. kr. davčni pristav.
 Zaletel Leopold, kaplan.
 Zorec Ivan, župnik.
 Štev. 1 + 8 = 9.

5. Dekanija **Kočevje**. Poverjenik: *Komljanec Ivan*.

Berčič Peter, adm. v Starem logu.	Komljanec Ivan, c. kr. gimn. profesor in katehet.
Gerzin Matija, župnik pri Fari.	Krese Josip, dekan.
Jaklič Karol, kaplan pri Fari.	Lovšin Ivan, mestni kaplan.
Knjižnica c. kr. gimnazijska.	Steska Viktor, mestni kaplan, Štev. 8.

6. Dekanija **Kranj**.a) **Kranj**. Poverjenik: *Šavnik Karol*.

*Debeljak Ivan, župnik v Pred-dvoru.	Knjižnica c. kr. gimnazije.
*Krčon Anton, župnik v p. v Predosljih.	Knjižnica okrajna učiteljska.
*Kržič Gregor, c. kr. okr. sodnik v p.	Korun Valentin, c. kr. gimn. prof.
*Majdič Vinko, tov. in posestnik.	Krčon Josip, župnik in duh. svetnik v Predosljih.
*Mežnarec Anton, dekan.	Krisper Rajmund, trg. in posestnik.
*Omersa Franc, trgovec, trg. zborn. svetnik in posestnik.	Kržič Josip, posestnik, itd. v Trbojah.
*Prevec Valentin, zasebnik in posestnik.	Kukelj Anton, župnik v Št. Jurju.
*Ross Matej, trgovec.	Luznar Franc, učitelj na Prim-skovem.
*Sajovic Ferdinand, trgovec.	Mayr Peter ml., gost, in posestnik.
*Šavnik Karol, lekarnar, vitez Fr.-Jos.-reda, župan in posestnik.	† Mesar Ivan, župnik, duh. svetnik in dež. poslanec v Šmartnem.
*Urbančič Alojzija, graščakinja na Turnu.	Mohar M., organist v Šmartnem.
Bernard Jernej, kaplan v Smledniku.	Mrak Jakob, župnik v Naklem.
Blagné Antonija, trg. v Št. Jurju.	Nemec Anton, kaplan v Št. Jurju.
Bohinc Ivan, zas. uradnik.	Novak Franc, c. kr. gimn. profesor.
Bralno društvo slovensko.	Pavlin Alojzij, trg., gost, in posestnik v Podbrezju.
Bregant Mihael, nadučitelj v Šmartnem.	Pavšler Tomaž ml., trg. in posestnik.
Brodnik Anton, kaplan v Šmartnem.	dr. Pernè Franc, gimn. katehet.
Česnik Dragotin, učitelj v Predosljih.	Pirc Ciril, trg. in posestnik.
Čitalnica narodna.	Pokorn Franc, ekspozit v Besnici.
Dolenz Franc, trg. in posestnik.	dr. Prevec Franc, odvetnik.
Dolinar Josip, učitelj v Mavčičah.	Preželj Matej, župnik v Mavčičah.
Dolžan Ivan, župnik v Trsteniku.	Rakovc Ivan, posestnik.
Drukar Avgust, not. kandidat.	Razboršek Jos., župnik v Šmartnem.
Florijan Karol, trg. in posestnik.	Rihar Štefan, mestni kaplan.
Globočnik Viktor, c. kr. notar, posestnik in dež. poslanec.	Rozman Lovro, benef. v Hrastju.
Hubad Josip, c. kr. gimn. ravnatelj.	Schiffner Ludovik, kaplan v Naklem.
Karlin Ivan, župnik v Smledniku.	dr. Šavnik Edvard, c. kr. okr. zdravnik.
	dr. Štemphihar Valentin, odv. in posestnik.

Štritof Anton, c. kr. gimn. profesor. Železný Alojzij, kaplan v Šmartnem.
 Tavčar Franc, eksp. pri Sv. Joštu. Žumer Andrej, c. kr. okr. š. nad-
 Traven Josip, učitelj v Naklem. zornik, itd.
 Zupanc Ignacij, kaplan v Predosljih. Štev. 11 + 50 = 61.

b) Tržič. Poverjenik: *Špendal Franc*.

Ahačič Franc, tovarnar. Pekovec Josip, kurat v Lomu.
 Albrecht Luka, učitelj pri Sv. Ani. Šafer Ivan, župnik v Dupljah.
 Bralno društvo slovensko. Špendal Franc, župnik, itd.
 Jelenc Ivan, trgovec. Trpin Ivan Krst., kaplan.
 Kragl Josip, nadučitelj. Žerjov Gregor, c. kr. okr. sodnik.
 Omersa Ivan, trgovec. Štev. 11.

c) Cerklje. Poverjenik: *Hočevar Jakob*.

*Bartol Baltazar, župnik v p. Krek Franc, kaplan.
 *Globočnik Edvard, okr. zdravnik. Pavlič Ivan, kaplan.
 Hacin Josip, posestnik v Česnjevku. Robič Simon, adm. na Šenturški
 Hočevar Jakob, mag. pharm., gori.
 trgovec in posestnik. Vavken Andrej, župan, itd.
 Kmet Andrej, nadučitelj. Štev. 2 + 7 = 9.

7. Dekanija **Leskovec**.

a) Krško. Poverjenik: *Kalan Janko*.

*Knjižnica okr. učiteljska. Lapajne Ivan, mešč. šole ravnatelj.
 Bezljaj Josip, mešč. učitelj. dr. Mencinger Ivan, župan, odvet-
 Gregorič Franc, gost, in posestnik. nik in posestnik.
 Gregorin Alojzij, c. kr. okr. sodnik. Pfeifer Viljem, drž. in dež. po-
 Hilbert Julij, c. kr. inženér. slanec, posestnik, itd.
 Kalan Janko, c. kr. davčni nad- Pogačnik Ivan, c. kr. sod. pristav.
 zornik. Premru Miroslav, not. kandidat.
 † dr. Kersnik Josip, c. kr. okr. dr. Pučko Jurij, c. kr. notar.
 zdravnik. dr. Romih Tomaž, mešč. učitelj.
 Kessler Alojzij, c. kr. sod. pristav. Rozman Florijan, mestni učitelj.
 Knavs Ivan, mestni župnik. Štev. 1 + 16 = 17.

b) Leskovec. Poverjenik: *dr. Šterbenc Jurij*.

*dr. Šterbenc Jurij, dekan, itd. Gabrič Anton, župnik v Cerkljah.
 Bojanec Anton, kaplan v Škocijanu. Jenko Ludovik, župnik pri
 Breč Anton, župnik v Boštajnu. Sv. Duhu.
 Dolinar Ivan, župnik na Raki. Kos Matej, kaplan v Škocijanu.

Maurer Gašpar, posestnik na Raki. Šolar Josip, kaplan.
 Oblak Anton, kaplan v Boštajnu. Varl Tomaž, kaplan na Raki.
 Šola trirazredna v Leskovcu. Štev. 1 + 11 = 12.

c) *Kostanjevica*. Poverjenik: *Pavlič Damijan*.

Bralno društvo slovensko. Pavlič Damijan, mestni župnik.
 Hudovernik Aleksander, c. kr. notar. Pavlič Kozma, župnik v Križevem.
 Hudovernik Janko, not. kandidat. dr. Wurner Josip, dež. okr. zdravnik.
 Kastelic Matija, mestni kaplan. Štev. 7.

č) *Št. Jernej*. Poverjenik: *Trost Karol*.

*Šola ljudska v Št. Jerneju. Tavčar Josip, gostiln. in posestnik.
 *Štrobelj Franc v Št. Jerneju. Tavčar Marija, posestnica.
 Fettich-Frankheim Anton, župnik. Trost Karol, učitelj.
 Globočnik Marija, učiteljica. Trost-Bervar Lina, učiteljica.
 Majzelj Ana, posestnica. Volovec Martin, trgovec.
 Sever Josip, trgovec. Vondrašek Vaclav, kaplan.
 Sovan Alojzij, strojar in posestnik. Štev. 2 + 11 = 13.

d) *Velika dolina*. Poverjenik: *Pretnar Jakob*.

Brulec Franc, župnik. Radej Martin, kamn. poslovodja v
 Dolinar Franc, posestnik. Podsusedu.
 Dolinar Mijo, trg. in posestnik. Tancig Anton, c. kr. poštar in
 Gantar Ivan, nadučitelj v Čatežu. trgovec v Krški vasi.
 Horvat Mihael, župnik v Čatežu. Zabukovec Tomaž, kaplan v Čatežu.
 Pretnar Jakob, nadučitelj. Zevnik Ana, učiteljica v Čatežu.
 Štev. 10.

8. Dekanija **Litija**.

a) *Litija*. Poverjenik: *Svetec Luka*.

*Nabernik Ivan, c. kr. dež. sod. Jeretin Martin, c. kr. okr. tajnik.
 svétnik. Knjižnica okr. učiteljska.
 *Sajé Mihael, župnik v Štangi. Kobler Vekoslava, posestnica.
 *Svetec Luka, c. kr. notar. posestnik, itd. Koechler Viktor, kaplan v Šmartnem.
 vitez pl. Andriolli Viktor, c. kr. Lavrenčič Ivan, dekan v Šmartnem.
 davčni kontrolor. Molek Martin, župnik na Savi.
 Globelnik Ivan, adm. v Polšniku. dr. Pavlič Ignacij, c. kr. okr.
 Grill Matija, c. kr. okr. glavar. zdravnik.
 Jeločnik Anton, tov. knjigovodja. Podkrajšek Franc, nač. postaje na
 Jenko Ivan, nač. žel. postaje. Savi.

Pristov Josip, župnik v Prežganju.	Vončina Valentin, c. kr. sod. kancelist.
Rus Jakob, dekan v p.	
Slanc Franc, nadučitelj.	Zupančič Jernej, duhoven v p.
	Štev. 3 + 18 = 21.

b) Radeče. Poverjenik: *Zagorjan Ivan*.

*Krisper Valentin, tovarnar in posestnik.	Šmitek Simon, župnik v Dobovcu. Šolska knjižnica.
Gmeiner Karol, župnik v Širju.	Vidregar Ivan, župnik v Št. Jurju.
Koller Gustav, kaplan v Št. Jurju.	Vrhovšek Franc, župnik v Svibnem.
Levec Ivan, nadučitelj.	Zagorjan Ivan, župnik v Radečah.
	Štev. 1 + 8 = 9.

9. Dekanija **Loka**.

a) Škofja loka. Poverjenik: *Tomazič Ivan*.

*Kožuh Matej, dekan v St. Loki.	Kušar Valentin, velikošolec v Retečah.
*Pfeifer Franc, c. kr. rač. nadsvêtnik v p.	Lenček Niko, c. kr. notar, itd.
*Rožič Alojzij, župnik v p.	Mikuš Franc, c. kr. okr. sodnik.
dr. Arko Anton, dež. okr. zdravnik.	Praprotnik Franc, učitelj v p.
Bleiweis Franc, urš. katehet.	Šinkovec Avguštin, kaplan v St. Loki.
Bralno društvo slovensko.	Šola notranja uršulinska.
Čitalnica narodna.	Tomazič Ivan, mestni župnik.
pl. Garzarolli Franc, c. kr. sod. pristav.	Zavodnik Feliks, urš. spiritual.
Jenko Peter, pos. v Virmaših.	Štev. 3 + 14 = 17.

b) Selca. Poverjenik: *Ersar Matija*.

*Tušek Gregor, posestnik na Martinjem vrhu.	Mezeg Anton, kaplan.
Boncelj Franc, župnik v Dražgoših.	Stanonik Nikolaj, nadučitelj.
Bralno društvo slovensko.	Šlibar Franc, trg. in posestnik.
Ersar Matija, župnik.	Vavpetič Ivan, adm. pri Sv. Lenuartu.
Eržen Franc, župnik v Zalem logu.	Veja Maks, župnik v Bukovščici.
Jamnik Anton, župnik v Sorici.	Verhunc Ivan, župan in posestnik.
	Štev. 1 + 11 = 12.

c) Železniki. Poverjenik: *Košmelj Luka*.

Armič Josip, učitelj v Sorici.	Košmelj Josip, mesar.
Bralno društvo.	Košmelj Luka, župan in posestnik.
Demšar Ivan, trg. in posestnik.	Meršolj Ivan, kaplan.
Globočnik Anton, tov. in posestnik.	Škofic Josip, župnik.
Hafner Anton, posestnik in fuž. vodja.	Štev. 9.

č) Trata. Poverjenik: *Petrovčič Franc*.

*Debeljakova hiša v Poljanah.	Kromar Ivan, kaplan v Poljanah.
*Ramovš Jernej, župnik v Poljanah.	Petrovčič Franc, župnik na Trati.
Dolinar Anton, adm. v Lučnah.	Pfajfar Anton, adm. v Leskovici.
Hromec Ivan, župnik v Novi Oselici.	Pintar Matej, župnik v Stari Oselici.
Kregar Franc, župnik v Javorju.	† Vakselj Ivan, adm. v Leskovici.
	Štev. 2 + 8 = 10.

10. Dekanija **Moravče**.

a) Moravče. Poverjenik: *Kajdiž Tomaž*.

Hiersche Franc, ekspozit v Vrhpolju.	Kepec Franc, adm. v Češnjicah.
Kajdiž Tomaž, dekan in dež. poslanec.	Lesar Ivan, župnik v Pečéh.
	Toman Janko, nadučitelj.
	Štev. 5.

b) Zagorje. Poverjenik: *Medved Matija*.

Adamič Josip, c. kr. okr. tajnik v p.	Mandelj Franc, mizar.
Berčon Anton, c. kr. poštni upravitelj.	Mauer Andrej, posestnik.
Bevčič Ignacij, posestnik.	Medved Matija, trg. in posestnik.
Bregar Josip, posestnik.	Modic Josip, c. kr. poštar.
Bukovc Martin, pos. na Toplicah.	Novak Andrej, usnjar.
Cukjati Franc, trg. in posestnik.	Pernuš Tomo, upr. dež. naklade.
Čampa Božidar, učitelj.	Petrovec Tomo, učitelj v Čemšeniku.
Čerin Josip, učitelj.	Repič Josip, mizar.
Eibensteiner Anton, posestnik.	Roina Franc, nadučitelj na Vačah.
Firm Ignacij, rudn. uradnik.	Rožnik Tomaž, kaplan.
Goljmajer Josip, župnik na Vačah.	Sterlè Franc, nač. žel. postaje.
Jankovič Franja, učiteljica.	Ševar Hinko, trg. v Moravčah.
Jerin Leopold, rudn. uradnik.	Šlenc Henrik, trg. v Motniku.
Kolenec Valentin, posestnik.	Švajger Josip.
Konšek Franc, pos. na Trojanah.	Weinberger Franc, rudn. uradnik.
Lisec Rudolf, žel. uradnik.	Weinberger Pavl, posestnik.
	Zelnik Josip, župnik v Čemšeniku.
	Štev. 33.

11. Dekanija **Novo mesto**. Poverjenik: *Poljanec Ivan*.

*Babnik Ivan, župnik v Toplicah.	Benkovič Josip, kap. vikar.
*dr. Gestrin Karol, c. kr. okr. sod. svêtnik.	Bergant Valentin, župnik v Brusnicah.
*dr. Vojska Andrej, c. kr. okr. sod. nadsvêtnik v p.	Berlec Franc, c. kr. žand. nadstražnik.
*Vrhovec Ivan, c. kr. gimn. profesor.	Borštner Josip, župnik v Št. Petru.

- Čitalnica národna.
 dr. Defranceschi Peter, primarij
 in okr. zdravnik.
 dr. Detela Franc, c. kr. gimn.
 ravnatelj.
 Dovič Ivan, župnik v Mirni peči.
 Einspieler Tomaž, c. kr. okr. sod.
 tajnik.
 Fajdiga Ignacij, c. kr. gimn profesor.
 Fon Ivan, c. kr. gimn. profesor.
 Franciškiški samostan.
 Frank Rihard, kanonik.
 dr. Furlan Anton, c. kr. avskultant.
 Golia Ljudevit, c. kr. okr. sod.
 svêtnik.
 Grossmann Karol, odv. kandidat.
 Guzelj Avgust, c. kr. gozd. pristav.
 Hočevar Josip, kanonik.
 Jeraj Franc, c. kr. gimn. profesor.
 Kastelic Franc, trgovec.
 Kerin Davorin, kaplan v Šmarjeti.
 Knjižnica gimnazijska.
 Knjižnica okrajna učiteljska.
 Krajec Ivan, lastnik tiskarne.
 dr. Marinko Josip, c. kr. gimn.
 profesor in katehet.
 Medved Anton, kaplan v Mirni peči.
 Mlakar Anton, kaplan v Toplicah.
 Mohar Martin, c. kr. vodja sod.
 pom. uradov.
 Novak Matija, adm. v Poljanici.
 Pec Viljelmina, mestna nadučiteljica.
 Perko Franc, župan in trgovec.
 Petelin Martin, c. kr. gimn. profesor.
 Pintar Luka, c. kr. gimn. profesor.
 Plevaneč Ivan, župnik v Soteski.
 Poljanec Ivan, c. kr. gimn. profesor.
 Porenta Gašpar, kaplan v Stopičah.
 Porenta Jakob, župnik v Stopičah.
 Povše Franc, kanonik.
 dr. Poznik Albin, c. kr. notar, itd.
 Rohrmann Viljem, vin. učitelj na
 Grmu.
 Skalé Otmar, c. kr. okr. živino-
 zdravnik.
 Sladovič pl. Sladoevič Simon, le-
 karnar.
 dr. Slanc Karol, odv. in posestnik.
 Suhač Matej, c. kr. gimn. profesor.
 dr. Šegula Jakob, odvetnik.
 Škrli Milan, velikošolec.
 dr. Trauner Martin, c. kr. drž.
 pravn. namestnik.
 Turk o. Efre, frančiški.
 Urh Peter, prošt.
 Vindišar Viljem, franč. gvardijan.
 Virbnik Alojzij, c. kr. gimn. profesor.
 Žgur Anton, župnik pri Beli cerkvi.
 Štev. 4 + 52 = 56.

12. Dekanija **Postojina**.a) Postojina. Poverjenik: *Hofstetter Ivan*.

- Arko Franc, posestnik.
 Brešar Josip, kaplan.
 Čitalnica národna.
 Ditrich Anton, trgovec.
 Gaspari Ferdinand, c. kr. okr.
 živinozdravnik.
 Hofstetter Ivan, dekan in č. kanonik.
 Jurca Franc, trgovec.
 Knjižnica okrajna učiteljska.
 dr. Kotzmuth Julijan, c. kr. okr.
 živinozdravnik.
 Kraigher Alojzij, trgovec.
 Kraigher Peter, trgovec.
 Omahen Gustav, c. kr. notar.
 Primožič Štefan, učitelj-voditelj.
 Šeber Rihard, lastnik tiskarne.
 Šola petrazredna ljudska.
 Thuma Ivan, c. kr. okr. š. nad-
 zornik.
 dr. Treo Dragotin, odvetnik.
 Vičič Friderik, nadžupan, gostil-
 ničar in posestnik.
 Vodopivec Anton, c. kr. poštar.
 Štev. 19.

b) Senožeče. Poverjenik: *Okorn Ignacij*.

*Občina razdrška.	Suša Franc, posestnik.
Abram Lavoslav, nadučitelj.	Škerjanc Ivan, župnik v Vremah.
Bežan Matej, c. kr. notar.	Šola štirirazredna.
Novak Mihael, c. kr. okr. sodnik.	Trošt Ivo, učitelj na Razdrtem.
Okorn Ignacij, župnik.	Zelen Josip, posestnik in dež. poslanec.
Puc Alojzij, župnik v Hrenovicah.	
Suša Anton, trgovec.	Štev. 1 + 11 = 12.

c) Št. Peter. Poverjenik: *Zupan Ivan*.

*Bohinjec Peter, ekspozit v Trnju.	Kovač Anton, žel. gostilničar.
*Bolé Martin, profesor na Ruskem.	Križaj Franc, tovarnar.
*Sajovic Ivan, župnik in duh. svétnik v Slavini.	Lavrenčič Andrej, posestnik.
Abram Ivan, kaplan v Košani.	Medica Matej, tovarnar.
Avčin Franc, trgovec v Trnju.	Sajovic Karol, žel. uradnik.
Bajec Jakob, kurat v Šmihelu.	Šarec Alojzij, adm. v Suhorju.
Čitalnica národna.	Šola ljudska.
Dekleva Franc, trgovec v Slavini.	Špilar Ludovik, pos. sin.
Jakš Franc, posestnik.	Torkar Matija, župnik v Košani.
Kalan Mihael, nadučitelj.	Zabukovec Ivan, kaplan v Slavini.
Korošec Ivan, gost. in posestnik.	Zupan Ivan, kurat v Št. Petru.
	Štev. 3 + 19 = 22.

13. Dekanija **Radovljica**.a) Radovljica. Poverjenik: *Roblek Aleks*.

Avsenik Ivan, gost. in pos. v Begunjah.	Jeglič Egidij, trg. in pos. na Selu.
Ažman Josip, učitelj na Breznici.	Jurgele Andrej, župan v Mošnjah.
Berlic Ivan, župnik v Mošnjah.	Kenda Luka, upr. dež. naklade.
dr. Bisiak Josip, odvetnik.	Klinar Ivana, gost. in posestnica.
Bulovec Ivan, trg. in posestnik.	Knjižnica lj. šole v Mošnjah.
Celestina Franc, trgovec v Lescah.	Knjižnica okrajna učiteljska.
Cuderman Ivan, kurat v Begunjah.	Korošic Franc, krojač.
† Čarman Franc, c. in kr. vojni kurat v p., itd. na Otoku.	Košmelj Ivan, župnik v Begunjah.
Čop Ivan, posestnik v Mostah.	Mulej Franc, trg. in posestnik.
Ferk Ernest, c. kr. okr. sodnik.	Novak Ivan, dekan, itd.
Fuersager Leopold, trgovec.	Pavlošič Franc, c. kr. poštar.
Globočnik Ivan, c. kr. davčni pristav.	Pogačnik Ivan, mizar in posestnik.
Gruden Josip, kaplan v Mošnjah.	Potočnik Tomaž, župnik na Breznici.
Homann Friderik, trg. in posestnik.	Premk Vinko, c. kr. davčni pristav.
Hudovernik Vinko, obč. tajnik.	Resman Ivan, usnjar in posestnik.
	Roblek Aleks, lekarnar, župan in posestnik.

Rozman Ignacij, nadučitelj v Mošnjah.	Šusteršič Anton, župan in posestnik na Lancovem.
Sartori Ivan, stavb. klepar in posestnik.	Tepina Josip, nač. postaje.
Simon Karol, učitelj v Lescah.	Teran Ivan, župnik v Ljubnem.
Sittig Teodor, civ. geometer in posestnik.	dr. Vilfan Janko, odvetnik.
Smodej Josip, not. kandidat.	dr. Voves Ivan, dež. okr. zdravnik.
Stiasny Ludovik, mestni učitelj.	Vurnik Ivan, podobar in posestnik.
	Wruss Josip, mestni kaplan.
	Zavr! Valentin, nadučit. v Begunjah.
	Štev. 45.

b) Bled. Poverjenik: *Rus Franc.*

*baron Schwegel Josip, veleposestnik, itd. itd.	Peternel Jakob, župan, gostiln. in posestnik.
Ažman Ivan, župnik in dež. poslanec v Gorjah.	Pretnar Jernej, pos. v Zagoricah.
Bralno društvo na Bledu.	Ravnik Jurij, pek.
Bralno društvo v Gorjah.	Rus Franc, nadučitelj.
Droll Katarina, učiteljica.	Schrey Rihard, c. kr. poštar, itd.
Hudovernik Anton, gost. in posestnik.	Sekovanič Ferdinand, gostilničar.
Jakelj Valentin, kurat v Ribnem.	Skumavec Lovro, posestnik v Zg. Lazih.
Jan Vincenc, pos. v Gorjah.	Sterlè Terezija, učiteljica v Gorjah.
Jekler Josip, gostilničar.	Trojlar Ivan, nadučitelj v p., itd.
Jekler Matej, gost. in posestnik.	Vovk Anton, posestnik.
Kačar Ivan, župnik na Boh. Beli.	Vrhunc Andrej, posestnik.
dr. Klimek Emil, zdravnik.	Žirovnik Josip, nadučitelj v Gorjah.
Koblar Josip, kaplan v Gorjah.	Žumer Jakob, župan in posestnik v Gorjah.
Olifčič Friderik, gost. in pos. na Boh. Beli.	Štev. 1 + 26 = 27.

c) Bohinj. Poverjenik: *Rihteršič Ivan.*

Arh Ivan, župan v Srednji vasi.	Piber Ivan, kaplan v Srednji vasi.
Bevec Matej, c. kr. poštar na Bistrici.	Ravhekar Josip, obč. tajnik na Bistrici.
Finžgar Franc, kaplan na Bistrici.	Rihteršič Ivan, nadučitelj v Srednji vasi.
Hodnik Blaž, obč. svêtnik v Srednji vasi.	Zarnik Matija, župnik v Srednji vasi.
Mencinger Franica, trg. hči na Bistrici.	Štev. 9.

č) Jesenice: Poverjenik: *Matjan Jakob.*

Aljaž Jakob, župnik na Dovjem.	Treven Anton, trg. in posestnik na Savi.
Keršič Ivan, župnik na Jesenicah.	Turk Avgust, župn. na Koroški Beli.
Matjan Jakob, kaplan na Jesenicah.	Štev. 6.
Medič Josip, nadučitelj na Jesenicah.	

d) Kranjska gora. Poverjenik: *Bregar Josip*.

*Žlogar Anton, župnik.	Gorečan Josip, učitelj v Radečah.
Andolšek Franc, c. kr. okr. sodnik.	dr. Kogoj Franc, dež. okr. zdravnik.
Bregar Josip, nadučitelj.	Kolšek Vinko, c. kr. notar.
Budinek Franc, župan in trgovec.	Pušavec Ivan, c. kr. sod. kancelist.
Fertin Ignacij, župnik v Beli peči.	Vrankar Josip, kaplan.

Štev. 1 + 9 = 10.

e) Kamna gorica. Poverjenik: *pl. Kappus Adolf*.

*Preša Josip, župnik na Ovsišču.	Lavtižar Franc, učitelj.
Aljančič Valentin, župnik na Dobravi.	Lazar Luka, trg. in posestnik.
pl. Kappus Adolf, župan, poštar, gostilničar in posestnik.	Lužar Fortunat, učitelj na Dobravi.
Korošec Josip, nadučitelj v Kropi.	Pesjak Mihael, trg. in posestnik.
	Pogačnik Josip, poštar v Podnartu.
	Zupan brata, orglj. tvrdka.

Štev. 1 + 9 = 10.

14. Dekanija **Ribnica**.a) Ribnica. Poverjenik: *Povše Martin*.

*Kljunova hiša v Slatniku.	Levstek Andrej, upr. dež. naklade.
*Lesarjeva hiša v Hrovačah.	Mrhar Josip, trg. v Dolenji vasi.
*Lesarjeva hiša v Sušju.	Povše Martin, dekan, itd.
*Lovšin Marija, pos. v Jurjevici.	dr. Schiffrer Anton, dež. okr. zdravnik.
Andoljšek Bernard, učitelj v Dragi.	Škrabec Mihael, obč. tajnik.
Brencè Ivan, župnik pri Sv. Gregorju.	Tomšič Štefan, nadučitelj.
Drobnič Jurij, župan v Sodražici.	Turk Pavl, župan v Dragi.
Fajdiga Franc, trg. v Sodražici.	Vidic Maks, c. kr. sod. pristav.
Gruntar Ignacij, c. kr. notar.	Višnikar Franc, c. kr. okr. sodnik, itd.
Jaklič Josip, župnik v Dolenji vasi.	Voglar Josip, župnik v Sodražici.
Knjižnica čitalniška.	Vrbič Mihael, učitelj v Sodražici.
Knjižnica okrajna učiteljska.	Zakrajšek Franc, adm. v Dragi.
Leiler Franc, not. uradnik.	Zupančič Dragotin, trg. poslovođa.

Štev. 4 + 22 = 26.

b) Velike Lašče. Poverjenik: *Šušflaj Danijel*.

Cerar Ivan, učitelj v Škocijanu.	Rihar Matej, kaplan.
Globočnik Janko, c. kr. notar.	Sušnik Franc, sod. sluga.
Hočevar Matija, župan, poštar in posestnik.	Škofic Josip, c. kr. sod. pristav.
Kosec Jernej, župnik v Škocijanu.	Šušflaj Danijel, c. kr. dež. sod. svêtnik.
Lavtižar Mihael, župnik na Robu.	

Štev. 9.

c) Dobropolje. Poverjenik: *Jaklič Franc*.

Arko Ivana, učiteljica.	Pokorn Jakob, kaplan.
Bralno društvo.	Prijatelj Matija, župnik v Strugah.
Hudovernik Matija, nadučitelj.	Ramovš Andrej, župnik.
Jaklič Franc, učitelj.	Šola ljudska.
Klavns Ivan, cestar v Podgorici.	Tiselj Ivan, pos. v Zdenski vasi.
Petrič Matija, učitelj v Strugah.	Traven Franc, kaplan.
	Štev. 12.

15. Dekanija **Črnomelj**.a) Črnomelj. Poverjenik: *Kupljen Anton*.

*Koenig Jurij, župnik na Vinici.	Lapajne Štefan, c. kr. okr. komisar.
*Stariha Jakob, dekan v p.	Mohar Peter, župnik v Dragatušu.
Čitalnica narodna na Vinici.	Pristov Ivan, mestni kaplan.
Juvanec Franc, učitelj na Vrhu.	Režek Peter, župnik v Starem trgu.
Kadunec Matija, adm. v Preloki.	† Rihar Josip, c. kr. vl. tajnik in
dr. Kaisersberger A., c. kr. okr.	vodja okr. glavarstva.
zdravnik.	dr. Rupnik Ivan, c. kr. davčni
Karlin Jurij, mestni kaplan.	nadzornik.
Knific Josip, beneficijant.	Schweiger Janko, posestnik.
Knjižnica okrajna učiteljska.	Šašelj Ivan, župnik v Adlešičih.
Kramarič Josip, župnik na Vrhu.	† Šmid Anton, kaplan na Vinici.
Kunc Avgust, posestnik.	Šola farna v Starem trgu.
Kupljen Anton, c. kr. notar in	Volk Ivan, kaplan v Starem trgu.
posestnik.	Štev. 2 + 21 = 23.

b) Metlika. Poverjenik: *Navratil Anton*.

Aleš Anton, dekan v Semiču.	Premer Ignacij, posestnik.
Češarek Franc, mestni kaplan.	Prosenik Anton, trgovec.
Čitalnica narodna.	Romè Josip, župnik n. reda v
Dovgan Franc, prošt n. reda.	Podzemlju.
Guštin Franc, posestnik.	Schweiger Franc, župnik in dež.
Hayne Edvard, c. kr. davkar.	poslanec na Radovici.
Klemenčič Mihael, kaplan v Se-	Stajer Franc, c. kr. notar in po-
miču.	sestnik.
dr. Košenina Peter, dež. okr.	Šola ljudska v Semiču.
zdravnik.	Šola mestna v Metliki.
Nadrah Ignacij, mestni kaplan.	Šumer Jurij, c. kr. sod. pristav.
Navratil Anton, zasebnik.	Vidovič Anton, župnik v Ka-
Ogrin Peter, župnik na Suhoru.	menju.
Pavlin Anton, kaplan v Semiču.	Vukšinič Davorin, uradnik.
	Štev. 22.

16. Dekanija Šmarije.

a) Šmarije. Poverjenik: *Drobnič Andrej*.

Babšek Ivan, trg. in posestnik.	Novak Josip, župnik v Žalni.
Borštnik Ivan, nadučitelj.	Ogorelec Vinko, gost. in posestnik v Škofeljci.
Drobnič Andrej, dekan.	Pipan Andrej, župnik na Polici.
Mali Anton, župnik v Javoru.	Sitar Matej, župnik v Št. Jurju.
Marešič Franc, župnik v Lipoglavu.	Zakrajšek Janko, kaplan.
Medved Anton, kaplan.	

Štev. 11.

b) Zatičina. Poverjenik: *Jenčič Alojzij*.

Čebašek Ivan, kaplan v Št. Vidu.	dr. Mauring Ivan, kaplan v Št. Vidu.
Dostal Josip, kaplan v Višnji gori.	Pirnat Stanko, c. kr. notar.
Jaklič Štefan, župnik v Št. Vidu.	dr. Podobnik Franc, odv. kandidat in posestnik.
Jenčič Alojzij, c. kr. dež. sod. svetnik.	Pristov Simon, benef. v Št. Vidu.
Končina Ivan, trg. in posestnik v Gorenji vasi.	Verbič Josip, učitelj v Višnji gori.
Korber Mihael, not. kandidat.	Zdražba Ivan, župnik v p. v Višnji gori.

Štev. 12.

17. Dekanija Trebnje.

a) Trebnje. Poverjenik: *Nagodè Ivan*.

Avsec Franc, kaplan.	Nagodè Ivan, administrator.
Bralno društvo.	Pavlin Alojzij, posestnik.
Hofer Karol, župnik v Catežu.	Pehani Friderik, učitelj.
Jarc Franc, župnik na Mirni.	Ruprecht Janko, lekarnar.
Klobučar Anton, c. kr. okr. sodnik.	Semen Karol, c. kr. davčni kontrolor.
Mervec Ivan, župnik v Št. Rupertu.	Sila Ignacij, posestnik.
Miklavčič Zalika, c. kr. poštarica pri Sv. Križu.	

Štev. 13.

b) Mokronog. Poverjenik: *Ravnikar Jernej*.

Barbo Mihael, župnik v Trebelnem.	Ravnikar Jernej, nadučitelj.
Bralno društvo.	Rohrmann Josip, not. kandidat.
Čadež Anton, kaplan pri Sv. Trojici.	Rozina Viktor, c. kr. notar.
Grčar Josip, župnik pri Sv. Trojici.	Starič Josip, c. kr. okr. sodnik.
Majcen Ignacij, posestnik.	Šašelj Karol, župan in posestnik.
Penca Milka, pos. hči.	Šircelj Rozalija, trg. soproga.
Pogačar Josip, c. kr. sod. kancelist.	Vohinc Edvard, učitelj.

Štev. 14.

18. Dekanija **Trnovo**. Poverjenik: *Vesel Ivan*.

*Brinšek Ivan, trg. v Trnovem.	Judnič Davorin, učitelj.
*Česnik Jurij, trg. v Knežaku.	Križaj Nikolaj, župnik na Premu.
*Domicelj Alojzij, trg. v Zagorju.	Rahné Janko, c. kr. notar.
*Jenko Škender, trg. v Trnovem.	Rudolf Alojzij, kaplan.
*Valenčič Ivan, pos., itd. v Trnovem.	Strnad Ivan, župnik v Knežaku.
*Vesel Ivan, dekan v Trnovem.	Štukelj Josip, zas. uradnik.
Bilc Ivan, duhoven v p.	Tomšič Ivan, posestnik.
Bralno društvo v Zagorju.	Tomšič Josip, posestnik.
Domladiš Anton, posestnik.	Zarnik Martin, nadučitelj.

Štev. 6 + 12 = 18.

19. Dekanija **Vipava**. Poverjenik: *Erjavec Matija*.

*Erjavec Matija, dekan, itd.	Klobus Valentin, župnik na Slapu.
*Kavčič Franc, c. kr. poštar in posestnik v Št. Vidu.	Koželj Mihael, župnik na Podkrajju.
*Nakus Josip, župnik v p., itd.	grof Lanthieri Karol, graščak, itd.
Arko Mihael, župnik v Šturiju.	Lavrenčič Matej, posestnik in dež. poslanec na Vrhpolju.
Božič Ivan, posestnik v Podragi.	Mikš Ivan, župnik na Planini.
Čitalnica v Podragi.	Nabergoj Ivan, pos. v Ložah.
Čitalnica v Vipavi.	Primožič Jernej, župnik v Vrabčah.
Dejak Hinko, župnik v Vrhpolju.	Rajčević Franc, kaplan v Vipavi.
Demšar Ivan, župnik v Št. Vidu.	Rudolf Ivan, učitelj v Vrabčah.
Habé Josip, pos. na Gočah.	Semenič Ivan, pos. v Podragi.
Hladnik Ivan, župnik na Gočah.	Silvester Franc, trgovec v Vipavi.
Illowsky Albin, adm. na Lozicah.	Skvarča Ivan, župnik v Budanjah.
dr. Kenda Josip, dež. okr. zdravnik.	Tekster Konrad, župnik na Colu.

Štev. 3 + 23 = 26.

20. Dekanija **Vrhnika**.a) Vrhnika. Poverjenik: *Jelovšek Gabrijel*.

*Kotnikova hiša v Verdu.	Kobal Bogdan, c. kr. okr. sodnik.
Brilej Martin, trgovec.	Kočevar Franc, posestnik.
Čitalnica národna.	Komotar Anton, c. kr. notar.
Dolar Franc, župnik v Horjulu.	Košir Franc, kaplan.
Gruden Ivan, c. kr. davkar v p., itd.	Kumer Franc, dekan.
Jelovšek Feliks, posestnik.	Laznik Josip, župnik v Polh. gradu.
Jelovšek Gabrijel, trgovec, župan, dež. poslanec in posestnik.	Lenarčič Josip, veleposestnik, tovarnar in dež. poslanec.
Jemec Anton, župnik v Podlipi.	Levstik Vinko, nadučitelj.
Kat. društvo rok. pomočnikov.	Marčič Valentin, kaplan v Polh. gradu.
Kavčič Josip, c. kr. davčni kontrolor	dr. Marolt Janko, dež. okr. zdravnik.

Oblak Matej, klepar in posestnik.	Skvarča Ivan, posestnik.
Ogrin Simon, akad. slikar in posestnik.	Smolnikar Luka, kaplan.
Primožič Leopold, not. uradnik.	† Šega Ivan, župnik v Podlipi.
dr. Rogina Anton, c. kr. sod. pristav.	Tomšič Ivan, mizar in posestnik.
	Vidic Ivana, učiteljica.
	Vonča Anton, kurat v Belkah.
	Štev. 1 + 29 = 30.

b) Borovnica. Poverjenik: *Oblak Ivan*.

*Oblak Ivan, župnik.	Papler Franc, nadučitelj.
Bernik Franc, kaplan.	Pirc Avgust, učitelj.
Kranjc Ivan, trg. pomočnik.	Podobnik Ignacij, župnik v Preserju.
Kržič Uršula, posestnica.	Rozman Jurij, župnik v Rakitni.
Majaron Ivan, trg. in pos. sin.	Švigelj Franc, posestnik.
	Štev. 1 + 9 = 10.

c) Logatec. Poverjenik: *Šega Ivan*.

Bergant Lovro, župnik.	Nadilo Avgust, zasebnik.
Bralno društvo dolenjelogiško.	Petrič Martin, župan in posestnik.
de Gleria Anton, trgovec.	Ravnihar Aleksander, c. kr. sod. pristav.
Knjižnica okrajna učiteljska.	Sakser Ivan, župnik v Hotederšici.
Lapuch Josip, zasebnik.	Sežun Alojzij, učitelj v Rovtih.
Levičnik Valentin, c. kr. višji davčni nadzornik.	Sicherl Ivan, župan, trgovec in posestnik.
Majdič Franc, c. kr. okr. živino-zdravnik.	Smolč Josip, trg. in posestnik.
Možina Ivan, župnik v Rovtih.	Šega Ivan, učitelj.
Mulley Adolf, c. kr. poštar in posestnik.	Šola ljudska dolenjelogiška.
Mušič Ivan, c. kr. davčni pristav.	Tollazzi Tomaž, trg. in posestnik.
	Turk Josip, nadučitelj.
	Štev. 21.

21. Dekanija **Žužemperk**. Poverjenik: *Tavčar Mihael*.

*Štrucelj Jurij, c. kr. sod. svetnik.	Senčar Josip, c. kr. sod. pristav.
dr. Bežek Rupert, c. kr. notar.	Štrukelj Ivan, kaplan na Krki.
Bralno društvo.	Tavčar Mihael, dekan.
Ključevšček Ignacij, župnik v Šmi-helu.	Zbašnik Franc, župnik v Hinjah.
Lavrič Josip, župnik v Ambrusu.	Zupančič Ivan, župnik v Topli rebri.
Pehani Josip, posestnik.	Žagar Josip, kaplan v Hinjah.
Prpar Franc, župnik v Zagradcu.	Štev. 1 + 12 = 13.

II. Lavantinska škofija.

1. Dekanija **Bistrica Slovenska.** Poverjenik: *Hajšek Anton.*

*Hajšek Anton, dekan, itd.	Koropec Janko, učitelj v Studenica.
*Ratej Franc, c. kr. notar.	Kovačič Franc, adm. na Sp. Polskavi.
*dr. Vošnjak Josip, dež. primarij v p. in posestnik.	Lajnsič Anton, kaplan v Poličanah.
Bizjak Vinko, župnik v Laporju.	dr. Lemež Urban, odvetnik.
Borsečnik Anton, župnik na Zg. Polskavi.	Lenart Ivan, župnik v Poličanah.
Brezovšek Martin, župnik pri Sv. Martinu.	Lendovšek Mihael, župnik, itd. v Makolah.
Brinar Josip, učitelj.	Mahor Feliks, učitelj v Makolah.
Cenc Gašpar, župnik v Črešnjevcu.	Pintarič Anton, kaplan v Makolah.
Cilenšek Blaž, župnik v Manjšbregu.	Stanjko Ivan, župnik v Tinjah.
Druzovič Henrik, učitelj v Poličanah.	Svetlin Josip, nadučitelj v Makolah.
Hebar Franc, župnik v Studenica.	Trstenjak Ernest, kaplan.
Hrašovec Henrik, kaplan pri Sv. Martinu.	Vaclavik Robert, kaplan.
Hytrek Adolf, spiritual v Studenica.	Vodenik Simon, učitelj.
	Wenig Karol, kaplan v Laporju.
	Žekar Martin, kaplan v Manjšbregu.

Štev. 3 + 25 = 28.

2. Dekanija **Braslovče.**

a) V r a n s k o. Poverjenik: *Schwentner Karol.*

*Podružnica kmetijska.	Kranjc Josip, kaplan.
*dr. Vrečko Andrej, c. kr. gimn. profesor (knjige okr. učit. knjižnici).	Križnik Gašpar, pos. v Motniku.
Bralno društvo pri Št. Jurju.	Lipež Viktor, kr. gimn. ravnatelj v p.
Čitalnica narodna.	Prislan Franc, pos. v Parižlah.
Gršak Vinko, župnik.	Schwentner Karol, župan, itd.
Kolarič Josip, župnik na Paki.	Šijanec Franc, nadučitelj v Št. Jurju.
	Zdolšek Franc, župnik v Št. Jurju.

Štev. 2 + 11 = 13.

b) Š t. P a v l. Poverjenik: *Vidic Josip.*

Bralno društvo.	Širca Josip, župan in trgovec v Žalcu.
Cimperšek Marica, učiteljica.	Vidic Franc, stud. phil.
Kavčič Matej, učitelj v Reki.	Vidic Josip, nadučitelj.
Klemen Franc, knjigovodja.	Zanier Adela, velepos. hči.
Kocuvan Anton, knjigovodja.	Zotter Janko, nadučitelj v Gomilski.
Plešnik Mihael, župnik.	
Sadnik Julij, učitelj in posestnik.	Štev. 12.

3. Dekanija **Celje**.a) Celje. Poverjenik: *Ogradi Franc*.

*dr. Babnik Miroslav, odvetnik.	Gril Matej, zas. uradnik.
*Čitalnica národna.	dr. Hrašovec Jurij, odvetnik.
*Krušič Ivan, c. kr. gimn. prof.
v p. itd.	Hribar Dragotin, lastnik tiskarne.
*Občina teharska.	Irgl Franc, mestni vikar.
*Ogradi Franc, opat, itd.	dr. Janežič Franc, c. kr. gimn.
veroučitelj.
*Rančigaj Anton, mestni kaplan.	Kardinar Josip, gimn. katehet.
*dr. Sernec Josip, odvetnik, dež.
poslanec in posestnik.	Knjižnica gimnazijska.
*Vošnjak Mihael, posestnik, drž.
in dež. poslanec, itd.	Knjižnica kapucinska.
*Žuža Ivan, zasebnik.	Kosi Anton, c. kr. gimn. profesor.
Atteneder Josip, n. propovednik
in katehet.	Kostič Peter, trg. poslovodja.
Baš Lovro, c. kr. notar, itd.	Krušič Franc, stud. med.
Bovha Ivan, zas. uradnik.	Lončar Franc, tajnik posojilnice.
dr. Brenčič Alojzij, odvetnik.	Matič Josip, trgovec.
dr. Dečko Ivan, odvetnik in dež.
poslanec.	dr. Mohorič Franc, e. kr. avskul-
tant.
Detiček Jurij, c. kr. notar.	dr. Oblak Vatroslav, docent.
dr. Filipič Ludovik, odvetnik.	Pavlinc Dragotin, zas. uradnik.
dr. Gelingsheim Karol, c. kr. okr.
sod. pristav.	dr. Pipuš Radoslav, odv. kandidat.
	Virant Anton, trgovec.
	Vodstvo zas. dekliske šole.
	dr. Vrečko Josip, odvetnik, itd.
	Štev. 9 + 28 = 37.

b) Žalec. Poverjenik: *Petřiček Anton*.

*Arzenšek Matija, župnik v Grižah.	Koren Matija, župnik.
*Janežič Jakob, tovarnar v Grižah.	Medved Martin, kaplan v Teharjih.
*Lipold Franc, posestnik.	Nidorfer Franc, tovarnar v Vrbju.
Gunčer Josip, kaplan.	Osenjak Martin, kaplan.
Hausenbichler Ivan, trg. in po-
sestnik.	Petřiček Anton, učitelj.
Kač Ivan, obč. tajnik.	Roblek Franc, posestnik.
Klemenčič Josip, učitelj v Galiciji.	Širca Ernest, posestnik v Grižah.
Kordiš Terezija, učiteljica.	Učiteljsko okrajno društvo.
	Ulčnik Martin, kaplan v Grižah.
	Štev. 3 + 14 = 17.

4. Dekanija **Dravsko polje**. Poverjenik: *Hirti Franc*.

*Sorglechner Josip, župnik v Cir-
kovcah.	Bralno društvo v Framu.
*Stranjšak Martin, dekan, itd. v
Hočah.	Bralno društvo v Št. Janžu.
	Golob Andrej, učitelj pri Sv. Marjeti.
	Hirti Franc, župnik v Slivnici.

Hren Anton, nadučitelj pri Sv. Janžu.	Pestevšek Karol, nadučitelj v Slivnici.
Karničnik Vinko, učitelj v Slivnici.	Pučelik Miroslav, učitelj v Framu.
Lekše Franc, kaplan v Cirkovcah.	Rath Franc, župnik, itd. pri Sv. Lovrencu.
Mlasko Josip, kaplan pri Sv. Janžu.	Sattler Josip, župnik v Črni.
Peče Ivan, c. kr. žand. vodja v Črni.	Toman Ivan, kaplan v Slivnici.
	Štev. 2 + 14 = 16.

5. Dekanija **Gornji grad.**a) Gornji grad. Poverjenik: *Dovnik Franc.*

*Dovnik Franc, dekan, itd.	Rodošek Anton, župnik pri Sv. Martinu.
Dekortl Josip, župnik na Ljubnem.	Strnad Anton, posestnik.
Germel Kristijan, gostiln. v Solčavi.	Svetina Anton, c. kr. notar in župan.
Kitak Jakob, kaplan v Ljubnem.	Šmid Miloš, župnik v Solčavi.
Kocbek Franc, nadučitelj.	Vurkelc Jernej, kaplan.
Repolusk-Golob Mirko, kaplan v Lučah.	Štev. 1 + 10 = 11.

b) Mozirje. Poverjenik: *Praprotnik Franc.*

Čitalnica národna.	Pirš Josip, posestnik.
Goričar Lavoslav, posestnik.	Plaper Ljudmila, učiteljica.
Lipold Ivan, posestnik.	Praprotnik Franc, nadučitelj.
Lipold Marko Josip, posestnik.	Šola ljudska.
Medvešek Ivan, kaplan.	Štev. 9.

c) Rečica. Poverjenik: *Lorber Franc.*

*Strnad Matija, župnik.	Šola ljudska na Gorici.
Kresnik Peter, učitelj na Gorici.	Šola ljudska na Rečici.
Lorber Franc, učitelj.	Turnšek Anton, trg. in posestnik.
Pivec Štefan, kaplan.	Štev. 1 + 6 = 7.

6. Dekanija **Jarenina.** Poverjenik: *Flek Josip.*

*Vagaja o. Rudolf, župnik v Svičini.	Pavec o. Ivan, župnik pri Sv. Jurju.
Cinglak Jakob, kaplan pri Sv. Iliju.	Postružnik Anton, kaplan pri Sv. Jakobu.
Črnko Jernej, učitelj pri Sv. Jurju.	Rešek o. Henrik, kap. in oskrbnik.
Fišer Anton, župnik pri Sv. Jakobu.	Slekovec Josip, nadučitelj.
Flek Josip, dekan.	Spricaj Ivan, učitelj pri Sv. Marjeti.
Janežič Rudolf, kaplan.	Zabukovšek Anton, učitelj pri Sv. Marjeti.
Kelemina Matija, župnik pri Sv. Iliju.	Štev. 1 + 13 = 14.
Meznarič Matej, kaplan.	

7. Dekanija **Konjice**. Poverjenik: *Voh Jernej*.

*Bezenšek Jurij, župnik v Čadramu.	Ogorevc Martin, trgovec.
*Knjižnica nadžupnijska.	dr. Poček Franc, c. kr. sod. pristav.
*Kovač Josip, pos. v Žrečah.	Prus Rička, zasebnica.
Janžekovič Vid, kaplan v Čadramu.	Rožanc Dragotin, učitelj v Špitaliču.
Kapus Armin, župnik v Skomrih.	dr. Rudolf Ivan, odvetnik.
Kukovič Friderik, kaplan v Konjicah.	Šepič Ivan, župan.
Lednik Anton, župnik v Ločah.	Šoba Alojzij, kaplan.
	Voh Jernej, dekan.

Štev. 3 + 12 = 15

8. Dekanija **Kozje**. Poverjenik: *Bosina Ivan*.

*Knjižnica okrajna učiteljska.	dr. Rausch Franc, odvetnik.
*dr. Lipold Ivan, župnik in dež. poslanec pri Sv. Petru.	Ribar Anton, župnik pri Sv. Vidu.
*Škerbec Martin, provizor na Planini.	Rom Ignacij, župnik v Podčetrtku.
Bosina Ivan, dekan, itd.	Šetinc Franc, nadučitelj na Prevorju.
Fekonja Andrej, župnik na Bučah.	Tomažič Marko, provizor v Pilštajnu.
Fischer Andrej, župnik v Zagorju.	Vogrinc Valentin, provizor v Pod-sredi.
Kokelj Alojzij, kaplan.	Vtičar Jurij, župnik na Prevorju.
Kukovič Blaž, župnik v Dobjem.	

Štev. 3 + 12 = 15.

9. Dekanija **Laški trg**. Poverjenik: *Žuža Ivan*.

Bralno društvo.	Krajni šolski svet na Razborju.
Dimnik Ivan, pos. v Trbovljah.	Roš Ferdinand, velepos. v Hrastniku.
Elsbacher Andrej, trgovec.	Smolè Jakob, župnik pri Sv. Miklavžu.
Erjavec Peter, župnik v Trbovljah.	Tertinek Matej, kaplan pri Sv. Rupertu.
Fischer Anton, župnik na Dolu.	Veternik Anton, kaplan v Trbovljah.
Gregorc Vsevlad, kaplan v Trbovljah.	Vidovič Jakob, župnik v Št. Lenartu.
Hvalec Matej, obč. tajnik v Jurij-kloštru.	Žuža Ivan, dr. c. p., konz. svetnik, dekan in nadžupnik.
Knaflič Radoslav, nadučitelj v Št. Lenartu.	
dr. Kolšek Josip, odvetnik.	

Štev. 16.

10. Dekanija **Št. Lenart**. Poverjenik: *Furčič Josip*.

*Lapuh Martin, župnik pri Sv. Barbari.	*Župnija sv. Bolfenka (po pokojnem dr. Jos. Muršcu).
*Zmazek Franc, župnik pri Sv. Benediktu.	Cerjak Franc, kaplan pri Sv. Benediktu.

Čemažar Ivan, kaplan.
 Janžekovič Josip, kaplan pri Sv.
 Rupertu.
 Jurčič Josip, dekan.
 Kronvogel Josip, c. kr. sod. pristav.
 Lesnika Mihael, nadučitelj pri
 Sv. Ani.
 Pajtler Janko, župnik pri Sv. Ru-
 pertu.
 Rajh Ivan, nadučitelj pri Sv. Bol-
 fenku.
 Rop Josip, not. uradnik.

Sinko Josip, župnik pri Sv. Bol-
 fenku.
 Strnad Marica, učiteljica pri Sv. Ani.
 dr. Suhač Anton, župnik pri Sv.
 Ani.
 Šijanec Alojzij, župnik pri Negovi.
 Šijanec Anton, kaplan pri Sv. Jurju.
 Vindiš Jakob, kaplan pri Sv. Ani.
 Vraz Anton, župnik pri Sv. Antonu.
 Zemljič Valentin, pos. sin pri Sv.
 Ani.

Štev. 3 + 17 = 20.

11. Dekanija Ljutomer.

a) Ljutomer. Poverjenik: *Skuhala Ivan*.

*Skuhala Ivan, dekan, itd.
 Bohanec Ivan, župnik v Svetinjah.
 Bonča Blaž, c. kr. okr. živinozdravnik.
 Božič Anton, posestnik v Rado-
 slavcih.
 Bralno društvo v Cezanjecih.
 Bralno društvo na Cvenu.
 Bralno društvo pri Sv. Križu.
 Bralno društvo pri Mali nedelji.
 Bralno društvo v Veržeju.
 Brglez Franc, kaplan.
 Canjko Franc, nadučitelj pri Sv.
 Duhu.
 Cvahte Simon, nadučitelj pri Mali
 Nedelji.
 Čitalnica narodna.
 Erjavec Anton, tržan.
 dr. Farkaš Ivan, zdravnik.
 Herzog Anton, učitelj pri Sv. Križu.
 Ivančič Josip, c. kr. davčni kon-
 trolor.
 Janžekovič Lovro, župnik v Veržeju.
 Karba Ivan, učitelj.
 Kat. br. društvo pri Sv. Antonu.
 Kralj Ivan, pos. v Ilijaševcih.

Kukovec Ivan, posestnik, itd.
 Lacko Anton, župnik pri Sv. Križu.
 dr. Lebar Josip, zdravnik pri Sv.
 Križu.
 dr. Mihalič Anton, zdravnik.
 Mursa Josip, pos. na Krapju.
 Ozmec Josip, kaplan.
 Pušenjak Ivan, učitelj pri Sv. Križu.
 Pušenjak Tomaž, nadučitelj na
 Cvenu.
 Razlag Ernestina, učiteljica.
 dr. Rosina Franc, odvetnik.
 Schneider Franc, nadučitelj v Ce-
 zanjecih.
 Sršen Franc, trgovec.
 Šijanec Miroslav, učitelj na Cvenu.
 Šlamberger Anton, c. kr. notar.
 Šoštarich Ferdinand, župnik pri
 Mali nedelji.
 Vavpotič Ivan, gostilničar.
 Vrščaj Ivan, učitelj.
 Weixl Josip, kaplan pri Sv. Križu.
 Zacherl Franc, učitelj pri Mali
 nedelji.

Štev. 1 + 39 = 40.

b) Radgona. Poverjenik: *Ploj Oton*.

*Meško Martin, župnik pri Kapeli.
 Belšak Anton, župnik pri Sv. Petru.

Benko Josip, učitelj pri Sv. Jurju.
 Bralno društvo pri Kapeli.

Bralno društvo pri Sv. Jurju.
 Bralno društvo v Zg. Radgoni.
 Frangež Jernej, kaplan pri Kapeli.
 Kobinšak Henrik, not. uradnik.
 Kocmut Franc, učitelj pri Sv. Jurju.
 Kosar Jakob, kaplan pri Sv. Petru.

Moravec Franc, kaplan pri Sv. Petru.

Pernat Jernej, kaplan pri Sv. Jurju.
 Ploj Oton, c. kr. notar v Radgoni.
 Senčar Franc, trgovec pri Sv. Jurju.
 Vozlič Leopold, kaplan v Radgoni.

Štev. 1 + 14 = 15.

12. Dekanija **Maribor pri Dravi**. Poverjenik: *Majciger Ivan*.

*Bohinec Jakob, st. kanonik in župnik.

*Čitalnica narodna.

*dr. Dominkuš Ferdinand, odvetnik, itd.

*Ferk Feliks, zdravnik in posestnik.

*dr. Glančnik Jernej, odvetnik, itd.

*Knjižnica gimnazijska.

*Knjižnica semeniška.

*Majciger Ivan, c. kr. gimn. profesor.

*dr. Napotnik Mihael, knezoškof, itd.

*Orožen Ignacij, st. prošt, itd.

*dr. Pajek Josip, st. kanonik.

*dr. Radaj Franc, c. kr. notar, itd.

*dr. Sernec Janko, odvetnik, itd.

dr. Bezijak Janko, c. kr. učit. profesor.

Bratušek Franc, bogoslovec.

Cestnik Anton, stolni vikar.

Ciuha Ferdinand, bogoslovec.

Čížek Josip, predmestni kaplan.

Dolenc Franc, trgovec.

dr. Feuš Franc, sem. profesor.

Fink Radoslav, bogoslovec.

Fistravec Josip, c. kr. vadn. učitelj.

Gomilšak Franc, bogoslovec.

Goričnik Simon, c. kr. fin. svetnik.

Gosak Franc, bogoslovec.

Grobelšek Ivan, bogoslovec.

Haubenreich Alojzij, knezošk. rač. revident.

Herg Lovro, inf. st. dekan.

Horvat Miroslav, bogoslovec.

Hribovšek Karol, sem. ravnatelj, kanonik, itd.

Hudovernik Ludovik, st. vikar, itd.
 Jentl Bernard, prokurist.

Jerovšek Anton, bogoslovec.

Kapler Ivan, župnik pri Sv. Križu.

Kavčič Jakob, gimn. veroučitelj.

Knjižnica c. kr. učiteljska.

Knol Adolf, bogoslovec.

Kolarič Anton, bogoslovec.

Koprivnik Ivan, c. kr. učit. profesor.

Korošec Anton, bogoslovec.

Korošec Franc, sem. prefekt.

Košan Janko, c. kr. gimn. profesor.

Kozoderc Ivan, bogoslovec.

Kranjc Davorin, bogoslovec.

dr. Križanič Ivan, kanonik in profesor.

Krošelj Franc, bogoslovec.

Kruljec Franc, bogoslovec.

Kurnik Ivan, bogoslovec.

Lavtar Luka, c. kr. učit. profesor.

Lorbek Ivan, bogoslovec.

Lovrenko Franc, bogoslovec.

Majcen Gabrijel, c. kr. vadn. učitelj.

Majcen Josip, knezošk. tajnik.

Markošek Ivan, bogoslovec.

Matek Blaž, c. kr. gimn. profesor.

dr. Medved Anton, c. kr. gimn. profesor.

dr. Meško Alojzij, sem. profesor.

Miklošič Ivan, c. kr. vadn. učitelj v p.

dr. Mlakar Ivan, vodja dij. semenišča, st. kanonik in sem. profesor. (2 izt.)

Nerat Mihael, nadučitelj in urednik.

Pokorn Ignacij, c. kr. gimn. profesor.

Poplatnik Josip, bogoslovec.

Potokar Budislav, bogoslovec.	Šribar Josip, bogoslovec.
Požar Alfonz, bogoslovec.	Štrakl Matej, st. vikar.
Robič Franc, drž. poslanec in posestnik.	Tajak Jakob, c. in kr. voj. kaplan, itd.
Rožman Ivan, bogoslovec.	Toplak Franc, bogoslovec.
Schreiner Franc, bogoslovec.	Tomažič Janko.
Schreiner Henrik, c. kr. učit. ravnatelj.	Topolnik Ivan, bogoslovec.
Simonič Franc, st. kaplan.	Vodošek Josip, bogoslovec.
Skerbs Roman, bogoslovec.	dr. Vovšek Franc, c. kr. dež. sod. svetnik.
Slana Franc, bogoslovec.	Vreže Ivo, st. vikar in katehet.
Stanič Josip, not. kandidat.	Zemljič Matija, bogoslovec.
Stegenšek Avgust, bogoslovec.	Zidanšek Josip, sem. profesor in poldvodja dij. semenišča.
dr. Stornik Peter, c. kr. gimn. ravnatelj.	Zorko Melhijor, bogoslovec.
Šanda Ivan, bogoslovec.	Zver Alojzij, c. kr. kazn. duhovnik.
Šolske sestre.	Žičkar Marko, bogoslovec.
Šorn Anton, bogoslovec.	Žitek Josip, dež. gimn. profesor v p. Štev. 13 + 80 = 93.

13. Dekanija **Maribor za Dravo.**a) Rušec. Poverjenik: *Wurzer Matija.*

Bralno društvo.	Novak Franc, gostilničar.
Grizold Franc, pos. na Smolniku.	Sernc Josip, pos. sin na Smolniku.
Hleb Luka, pos. na Smolniku.	Šijanec Alojzij, kaplan.
Lasbaher Josip, nadučitelj.	Wurzer Matija, župnik.
Lesjak Martin, učitelj.	Zupanič Jakob, župnik v Št. Ožbaltu.
Lichtenwallner Matija, učitelj.	Štev. 11.

b) D. M. v Puščavi. Poverjenik: *Korman Josip.*

*Sovič Josip, župnik pri Sv. Lovrencu.	Hauptman Andrej, pos. na Ruti.
dr. Glaser Ivan, odv. kandidat.	Korman Josip, pos. sin na Kumenu.
Grušovnik Adam, župnik.	Korman Peter, pos. v Činžatu.
	Witzman Franc, učitelj v Ribnici.
	Štev. 1 + 6 = 7.

14. Dekanija **Marnberg.** Poverjenik: *Munda Jakob.*

Arzenšek Alojzij, župnik v Trbonjah.	Marinič Jakob, župnik na Soboti.
Hecl Avgust, dekan.	Munda Jakob, c. kr. dež. sod. svetnik.
Keček Andrej, provizor v Breznem.	Slavič Franc, župnik na Muti.
Kocbek Martin, c. kr. notar.	Zagajšek Josip, župnik na Muti.
Kolar Anton, kaplan.	Žmavc Jurij, župnik na Remšniku.
	Štev. 10.

15. Dekanija **Nova cerkev**. Poverjenik: *dr. Gregorčec Lavoslav*.

- *Gajšek Karol, dekan, itd. na Doberni.
 *dr. Gregorčec Lavoslav, kanonik, drž. in dež. poslanec, itd.
 *Kos Alojzij, župnik v Šmartinu.
 Bralno društvo na Doberni.
 Škorjanec Matija, kaplan v Vitanju
 Vodušek Andrej, župnik v Vojniku.
 Žičkar Josip, župnik v Vitanju.
 dr. Žižek Anton, zdravnik v Vojniku.
 Štev. 3 + 5 = 8.

16. Dekanija **Ptuj**. Poverjenik: *Cilenšek Martin*.

- *Meško Jakob, župnik in duh, svetnik pri Sv. Lovrencu.
 *Topljak Josip, posestnik.
 *Trstenjak Jakob, župnik, itd. pri Sv. Marjeti
 *Zelenik Josip, pos. pri Sv. Urbanu.
 Aleksič o. Fidelij, em. gvardijan.
 Bralno društvo pri Sv. Andražu.
 dr. Brumen Anton, odvetnik.
 Cilenšek Martin, dež. gimn. profesor.
 Črnko Marko, mestni vikar.
 dr. Čuček Josip, odvetnik.
 Gregorič Anton, posestnik.
 Grobelnik o. Dominik, kaplan pri Sv. Trojici.
 dr. Horvat Tomaž, odvetnik.
 Hrzič Josip, prošt, itd.
 Kavkler Ivan, nadučitelj.
 Kosèr Maks, c. kr. notar.
 Kukovič Anton, učitelj na Polensaku.
 †Kunstek Luka, dež. gimn. profesor.
 Majcen Ferdo, dež. gimn. veroučitelj.
 Maršič Karol, nadučitelj pri Sv. Lovrencu.
 Oschgan Simon, c. kr. notar.
 Pavlinič Marko, posestnik.
 Pečar Srečko, učitelj pri Sv. Lovrencu.
 dr. Ploj Jakob, odvetnik.
 Pulko Valentin, učitelj pri Sv. Marjeti.
 dr. Schiffrer Ivan, c. in kr. polk. zdravnik.
 Sedlaček Jan, pos. knjigovodja.
 Slekovec Matej, župnik pri Sv. Marku.
 Strelec Ivan, nadučitelj pri Sv. Andražu.
 Suhar Franc, mestni učitelj.
 Svet o. Alfonz, min. kaplan.
 Šalamon Franc, mestni kaplan.
 Šuta Alojzij, kaplan pri Sv. Marjeti.
 Učit. društvo ptujskega okraja.
 Vrunkar Radoslav, učitelj pri Sv. Vidu.
 Zopf Franc, mestni učitelj.
 Zupančič Karol, mestni učitelj.
 Štev. 4 + 33 = 37.

17. **Rogatec**. Poverjenik: *Tombah Josip*.

- *Knjižnica okrajna učiteljska.
 *Vraz Ivan, župnik pri Sv. Florijanu.
 Bratkovič Kazimir, c. kr. notar.
 Cerjak Josip, kaplan.
 Cilenšek Alojzij, župnik v Stopercah.
 Lah Davorin, kaplan pri Sv. Hemi.
 Merkuš Anton, župnik v Žitalah.
 Orožen Škender, c. kr. davčni kontrolor.
 Pavlin Alojzij, živinozdravnik.
 Roškar Davorin, kaplan pri Sv. Križu.
 Rožman Vekoslav, kaplan v Kostrivnici.

Rupnik Ivan, učitelj v Žitalah. Višnar Franc, kaplan pri Sv.
Tombah Josip, dekan, itd. Križu.
Trafenik Luka, nadučitelj pri Sv. Štev. 2 + 13 = 15.
Florijanu.

18. Dekanija **Šaleška dolina**. Poverjenik: *Kačič Ivan*.

Aškerc Anton, kaplan v Škalah. Kačič Ivan, c. kr. notar.
Brinšek Ivan, učitelj v Šoštajnu. Kranjc Ivan, veleposestnik v Št.
Cizej Franc, župnik pri Sv. Martinu, Ilju.
Čitalnica šaleška. Mihelič Josip, c. kr. okr. sodnik.
Frecè Matija, župnik v Belih vodah. Presker Dragotin, kaplan.
Govedič Ivan, župnik v Šoštajnu. Skubic Franc, zdravnik v Velenju.
Ješe Ivan, c. kr. zemlj. knjigovodja. Vošnjak Ivan, veleposestnik.
Štev. 13.

19. Dekanija **Šmarije pri Jelšah**.

a) Šmarije Poverjenik: *dr. Furtela Franc*.

*Knjižnica okrajna učiteljska. Kozinc Ivan, župnik v Slivnici.
Časl Franc, kaplan. Krajnc Franc, nadučitelj v Slivnici.
Debelak Ivan, učitelj. Krajnc Jakob, kaplan na Zibiki.
Ferlinc Franc, učitelj in posestnik. dr. Rakež Josip, zdravnik.
Gajšek Ivan, župnik pri Sv. Vidu. Rotner Josip, c. kr. sod. pristav.
dr. Janežič Viljem, c. kr. sod. pristav. Rošker Franc, učitelj pri Sv. Vidu.
Jug Franc, dekan. Strmšek Vek., učitelj pri Sv. Petru.
dr. Jurtela Franc, odvetnik, župan Vidmaier Franc, župnik v Žusmu.
in dež. poslanec. Zdolšek Andrej, župnik pri Sv.
Kobal Evstahij, odv. solicitor. Štefanu.
Kotnik Josip, učitelj v Žusmu. Štev. 1 + 18 = 19.

b) Št. Jurij. Poverjenik: *Kurbus Tomislav*.

*dr. Ipavice Gustav, zdravnik. Krajncič Martin, učitelj v Dramljah.
*Mikuš Valentin, kaplan. Kurbus Tomislav, učitelj.
Bratkovič Franc, kaplan. Podhostnik Andrej, župnik v Dram-
Brglez Franc, kaplan v Dramljah. ljah.
Čuček Josip, učitelj. Raktelj Rudolf, župnik v Kolobju.
Jarnovič Mihael, trg. v Dramljah. Sket Alfonz, trg. v Dramljah.
Štev. 2 + 9 = 11.

20. Dekanija **Šmartin**. Poverjenik: *Jazbec Anton*.

*dr. Šuc Josip, dekan, itd. Hurt Franc, kaplan v Starem trgu.
Fideršek Matija, župnik pri Sv. Jazbec Anton, mestni župnik, itd.
Florijanu. Klepač Franc, župnik na Razborju.

Meško Josip, kaplan v Starem trgu.
 Ostrožnik Anton, župnik v Pamečah.
 Presečnik Gregor, župnik v Podgorju.
 Rath Pavl, župnik v Št. Iliju.

Rogina Ivan, pos. v Podgorju.
 Taboré Gerta, c. kr. okr. tajnika soproga.
 Vrečko Franc, c. kr. okr. š. nadzornik.

Štev. 1 + 11 = 12.

21. Dekanija **Velika nedelja.**

a) Ormož. Poverjenik: *dr. Geršak Ivan.*

*Knjižnica okrajna učiteljska.
 *dr. Petovar Ivan, odvetnik.
 Bralno društvo pri Sv. Tomažu.
 Caf Jakob, župnik pri Sv. Tomažu.
 Čitalnica narodna.
 dr. Geršak Ivan, c. kr. notar.
 Mikl Vekoslav, trgovec.

,Mir⁶, kat. del. br. društvo pri Veliki nedelji.
 Plepelec Josip, kaplan pri Sv. Tomažu.
 Sivka Anton, nadučitelj pri Sv. Tomažu.
 Venedig Vilibald, župnik.

Štev. 2 + 9 = 11.

b) Središče. Poverjenik: *Kosi Anton.*

*Šinko Božidar, župnik v p.
 •Edinost•, bralno društvo.
 Kočevar Ivan, župan in gostilničar.
 Kolbesen Rudolf, trg. pomočnik.
 Kosi Anton, učitelj in posestnik.
 Milčinski Angela, učiteljica.

Robič Maks, trgovec.
 Šalamun Martin, nadučitelj pri Sv. Nikolaju.
 Šinko Josip, tržan in gostilničar.
 Zadavec Jakob, tržanov sin.
 Štev. 1 + 9 = 10.

22. Dekanija **Videm.**

a) Brežice. Poverjenik: *Schwentner Leopold.*

*dr. Firbas Franc, c. kr. notar, itd.
 *Knjižnica okrajna učiteljska.
 *dr. Srebré Gvidon, župan, odvetnik, itd.
 Adamus Sidonija, grašč. nadlogarja soproga.
 Agrež Josip, odv. uradnik.
 Balon Mihael, oskrbnik.
 Balon Olga, dež. kom. soproga.
 Brglez Ivan, župnik v Artičah.
 Brovet Rupert, c. kr. davčni pristav.
 Černelč Franc, učitelj.
 Čitalnica narodna.
 Dolinšek Rafael, c. kr. davčni kontrolor.

Druškovič Marija, posestnica.
 Frančiškanski samostan.
 Frecé Martin, trg. na Bizeljskem.
 Gerec Franc, veleposestnik in trgovec v Pišecih.
 Gerjevič Ivan, veleposestnik v Dobovi.
 Gorišek Ivan, kaplan na Bizeljskem.
 Hans Miroslav, savski nadzornik v Krški vasi.
 Janežič Josip, veleposestnik v Stari vasi.
 Kneisel Andrej, žel. uradnik.
 Kokot Anton, nadučitelj v Pišecih.
 Kumar Karol, kaplan v Vidmu.

- Levak Andrej, veleposestnik.
 Mesiček Josip, kaplan.
 Munda Ivan, c. kr. okr. živino-
 zdravnik.
 Muršič Franc, kaplan.
 Pavlič Ivan, kaplan v Pišecih.
 Pečnik Josip, učitelj.
 Pernat Anton, župnik v Dobovi.
 pl. Pohl Josip, župnik v Pišecih.
 Poljanšek Ignacij, pek in posestnik.
 Potovšek Josip, kaplan v Vidmu.
 Rebrovič Števo, grašč. oskrbnik.
 Schmidt Lavoslava, p. upraviteljica.
 Schwentner Leopold, trgovec.
 Sitter Josip, c. kr. sod. pristav.
 Spindler Anton, c. kr. zemlj.
 knjigovodja.
 Strmečki Josip, trg. na Bizeljskem.
 Supan Ignacij, učitelj.
 Sušnik Ivan, kaplan v Dobovi.
 Šetinc Josip, odv. koncipijent.
 Tominc Blaž, nadučitelj v Glo-
 bokem.
 Tramšek Moric, nadučitelj v
 Sromljah.
 Veršec Vinc., velepos. na Bizeljskem.
 Wolf Ivan, župnik v Zabukovju.
 Zevnik Josip, trgovec.
 Zevnik Mihael, pos. v Župelovcu.
 Žmavc Josip ml., pos. v Zlogonskem.
 Štev. 3 + 46 = 49.

b) Sevnica. Poverjenik: *Pišl Ivan*.

- *Slomšek Ivan, župnik pri Sv. Le-
 nartu.
 Bralno društvo.
 Jerman Josip, ces. svētnik, itd.
 Lenček Franc, veleposestnik, itd.
 na Blanci.
 Pišl Ivan, učitelj.
 Podvinski Anton, kaplan.
 Starkl Mijo, c. kr. sod. kancelist.
 Veršec Franc, c. kr. notar.
 Zrnko Gašpar, kaplan v Rajhen-
 burgu.
 Štev. 1 + 8 = 9.

23. Dekanija **Vozenica**. Poverjenik: *Mraz Tomaž*.

- *Mraz Tomaž, dekan, itd.
 Črnko Josip, župnik v Vuhredu.
 Hrastelj Franc, župnik v Ribnici.
 Šlamberger Lovro, kaplan v Ribnici.
 Štrajhar Filip, velepos. v Hudem
 kotu.
 Zdolšek Franc, kaplan.
 Štev. 1 + 5 = 6.

24. Dekanija **Zavrč**. Poverjenik: *Stoklas Vinko*.

- *Hrtiš o. Benko, min. župnik pri
 Sv. Vidu.
 *Rajsinger Franc, trg. in posestnik
 v Dobravi.
 *Sovič o. Aleks, župnik pri Sv.
 Trojici.
 Kavčič Peter, vodja v Novi
 cerkvi.
 Kitek Josip, učitelj pri Sv. Vidu.
 Kralj Davorin, župnik v Leskovcu.
 Petrovič Jakob, obč. predstojnik
 pri Sv. Trojici.
 Plevanč Josip, trg. na Leskovcu.
 Stoklas Vinko, nadučitelj na Le-
 skovcu.
 Šola narodna na Leskovcu.
 Topolovec Vido, nač. kr. š. sveta.
 Štev. 3 + 8 = 11.

III. Goriška nadškofija.

1. Dekanija **Bolec**. Poverjenik: *Sorč Alojzij*.

Bratina Kristijan, nadučitelj.
 Ilovar Franc, dekan, itd.
 Ivančič Matija, vikar na Srpenici.
 Jelinčič Ferdinand, učitelj-voditelj
 v Logu.
 Klopčič Franc, kaplan.
 Komac Adolf, učitelj.
 Kragelj Valentin, vikar v Trenti.
 Miklavič Franc, učitelj-voditelj v
 Soči.

Mlekuš Tomaž, c. kr. c. nadzornik.
 Muznik Franc, učitelj na Žagi.
 Pečenko Franc, obč. tajnik.
 Perinčič Karol, župnik v Soči.
 Primožič Josip, kurat v Logu.
 Sorč Alojzij, c. kr. poštar.
 Štrukelj Mihael, vikar v Čez-Soči.
 Trebše Ivan, učitelj v Srpenici.
 Štev. 16.

2. Dekanija **Cirkno**. Poverjenik: *Murovec Ivan*.

*Božič Peter, kurat v Ravnah.
 Bevk Blaž, provizor v Jageršah.
 Čitalnica narodna.
 Kokošar Ivan, župnik v Šebreljah.
 Kosec Josip, kurat v Novakah.
 Murovec Ivan, dekan.

Nemec Bogomil, kaplan.
 Podobnik Peter, posestnik.
 Ravnikar Alojzij, veleposestnik.
 Razpet Franc, vikar v Orehku.
 Šmid Franc, kaplan.
 Trebše Andrej, nadučitelj.
 Štev. 1 + 11 = 12.

3. Dekanija **Črniče**.

a) Črniče. Poverjenik: *Cibič Anton*.

*Grča Blaž, župnik in dež. poslanec
 v Šempasu.
 Bajt Ignacij, učitelj v Batujah.
 Bralno društvo v Šempasu.
 Cibič Anton, dekan.

Guzelj Franc, kaplan v Šempasu.
 Kosovel Josip, župnik v Batujah.
 Štubelj Leopold, kaplan.
 Žnidarčič Andrej, vikar v Oseku.
 Štev. 1 + 7 = 8.

b) Ajdovščina. Poverjenik: *Gabrijelčič Mihael*.

*Čitalnica narodna.
 Čibej Franc, c. kr. zemlj. knjigovodja.
 Dugulin Ivan, župnik.
 Gabrijelčič Mihael, c. kr. okr. sodnik.
 Kavs Janko, nadučitelj v Šmariju.
 Kodrè Ivan, župnik pri Sv. Križu.
 Krkoč Štefan, vikar v Lokovcu.

Lokar Anton, veleposestnik.
 Lokar Artur, not. koncipijent.
 Medvešček Peter, nadučitelj pri
 Sv. Križu.
 Poljšak Alfonz, vikar pri Sv. Tomažu.
 Poljšak Filip, veleposestnik v Šmariju.
 Štrancar Josip, kaplan v Kamenjah.
 Štev. 1 + 12 = 13.

4. Dekanija **Devin**. Poverjenik: *Ušaj Josip*.

Benko Ivan, učitelj v Sovodnjah.
 Bratina Anton, vikar v Doberdobju.
 Brezigar Josip, učitelj v Doberdobju.
 Faganel Karol, posestnik v Mirnu.
 Jakil Andrej, tov. in trgovec v Rupi.

Kos Simon, kurat v Opatjem selu.
 Lavin Peter, učitelj na Vojščici.
 Pavletič Josip, posestnik v Gabrijah.
 Štrukelj Janko, učitelj.
 Ušaj Josip, kaplan.

Štev. 10.

5. Dekanija **Gorica**.a) Mesto. Poverjenik: *dr. Gregorčič Anton*.

*Bensa Štefan, kanonik in kancelar.
 *Budal Bernard, inženér v Bosni.
 *Ferfila Franc, tov. uradnik.
 *Kastelic Franc, c. in kr. stotnik v p.
 *Kavčič Josip, c. kr. notar.
 *Knjižnica bogosl. semenišča.
 *Knjižnica c. kr. studijska.
 *dr. Kos Franc, c. kr. učit. profesor.
 *Marušič Andrej, c. kr. gimn. profesor v p., itd.
 *dr. vitez Tonkli Josip, odvetnik, itd.
 *dr. Tuma Hinko, c. kr. okr. sod. pristav, dež. poslanec in odbornik.
 *baron Winkler Andrej, c. kr. dež. predsednik v p., itd., itd.
 *Wolf Ivan, župnik in č. kanonik.
 Bajec Josip, knezonadšk. tajnik.
 Berbuč Ivan, c. kr. realčni profesor, itd.
 Bežek Viktor, c. kr. učit. profesor.
 Bralno in podporno delavsko društvo.
 Budin Anton Josip, prefekt.
 Čerin Tomaž, sem. profesor.
 Čitalnica v Solkanu.
 Drmastja Ivan, kaplan v Solkanu.
 Eržen Anton, c. kr. uradnik.
 Gabersček Andrej, urednik, itd.
 dr. Gabrijelčič Josip, sem. ravnatelj.
 dr. Gregorčič Anton, sem. profesor, drž. in dež. poslanec.
 Izobraževališče učiteljsko.

Jakončič Anton, zav. uradnik in posestnik.
 Jug Tomaž, nadučitelj v Solkanu.
 Kafol Štefan, kanonik.
 Kaučič Franc, trg. in posestnik.
 Knjižnica gimnazijska.
 Knjižnica realska.
 Knjižnica učiteljska gor. okolice (3 izt.)
 Kodrič Franc, vikar na Trnovem.
 Kolavčič Ivan, župnik v Solkanu.
 Kragelj Andrej, c. kr. gimn. profesor.
 Kralj Ignacij, sem. prefekt.
 Kumar Valentin, c. kr. vadn. učitelj.
 dr. Lisjak Andrej, zdravnik, itd.
 dr. Mahnič Anton, sem. ravnatelj, itd.
 Mašera Josip, vikar v Št. Mavru.
 Medič o. Kallist, franč. gvardijan.
 Mercina Ivan, c. kr. vadn. učitelj.
 Pavlica Andrej, stolni vikar.
 dr. Pavlica Josip, sem. spiritual.
 Poniž Benedikt, c. kr. vadn. učitelj.
 Rudež Anton, učitelj v gluho-nemnici.
 Seidl Ferdinand, c. kr. realčni profesor.
 Semenišče nadškofijsko.
 Skubin Anton, c. kr. vadn. učitelj.
 dr. Stanič Josip, odvetnik.
 Šantelj Anton, c. kr. gimn. profesor.
 Škrabec o. Stanko, frančiškan.
 Tabaj Andrej, c. kr. vadn. katehet.

Toman Ema, c. kr. vadm. učiteljica. Vuga Alojzij, mestni kaplan.
 dr. Tonkli Nikolaj, odvetnik. dr. Žigon Franc, sem. profesor.
 Vodopivec Franc, c. kr. okr. š. Jeden naročnik.
 nadzornik. Štev. 13 + 48 + 1 = 62.

b) Bogoslovci. Poverjenik: *Abram Josip*.

Abram Josip,	Juranič Andrej,	Pečenko Leopold,
Antončič Josip,	Košir Ivan,	Peterlin Alojzij,
Brecelj Anton,	Kovačič Alojzij,	Plesničar Anton,
Colja Ivan,	Kovačič Rudolf,	Škvarc Ivan,
Červar Simon,	Kovačič Valentin,	Šonc Ludovik,
Črnigoj Henrik,	Kragelj Mihael,	Vuga Ciril,
Dolenec Vinko.	Ličan Josip,	Zalokar Ivan,
Hrdý Ferdinand,	Maračič Jakob,	Žiganto Ivan.
Jereb Valentin,	Matelič Alojzij,	Štev. 26.

c) Čepovan. Poverjenik: *Rejec Jakob*.

Božič Anton, kurat v Batah.	Leban Andrej, kurat na Sv. Gori.
Bratina Alojzij, kurat v Lokovcu.	Lilek Josip, župnik v p. na Sv. Gori.
Budal Josip, nadučitelj v Grgarju.	Mlekuž Anton, učitelj.
Godnič Josip, vikar v Grgarju.	Rejec Jakob, administrator.
Krmec Franc, učitelj.	Štev. 9.

6. Dekanija **Kanal**. Poverjenik: *Gabrijelčič Anton*.

*Vidic Franc, dekan.	Lukančič Tomaž, učitelj na Gor. polju.
Balič Josip, učitelj v Avčah.	Malnič Henrik, c. kr. rač. uradnik.
Bavdaž Josip, trg. v Gorenji vasi.	Manzoni Eliza, podučiteljica.
Čargo Angel, vikar v Ligu.	Mežan Vinko, kaplan.
Čitalnica narodna.	Pipán Anton, kurat v Lomu.
Feltrin Ivan, vikar v Deskli.	Rustija Anton, nadučitelj v Kalu.
Franovich Karol, c. kr. sod. pristav.	Rutar Matija, c. kr. okr. sodnik.
Gabrijelčič Anton, trgovec.	Slokar Ivan, kurat v Banjšicah.
Kazafura Anton, učitelj v Ročinju.	Srebrnič Franc, učitelj v Lomu.
Kofol Franc, c. kr. davkar.	Stibilj Kristijan, kaplan v Ročinju.
Kofol Franc, kurat v Kalu.	Strgar Franc, učitelj v Deskli.
Križnič Alojzij, kotlar.	Tomažič Andrej, učitelj v Levpi.
Križnič Josip, učitelj v Ligu.	Vidmar Josip, vikar v Zapotoku.
Kuntih Josip, učitelj v Batah.	Vuga Andrej, kurat v Ročinju.
Leban Ignacij, vikar v Srednjem.	Zega Mihael, nadučitelj.
Leban Karolina, učiteljica.	Štev. 1 + 30 = 31.

7. Dekanija **Kobarid**. Poverjenik: *Dominko Franc*.

Dominko Franc, nadučitelj.	Leben Ivan, kaplan.
Fon Jakob, vikar v Kredli.	Mesar Andrej, kurat na Livku.
Gregorčič Simon, vikar v Sedlu.	Miklavič Anton, učitelj.
Ivančič Ivan, učitelj v Kredli.	Rakovšček Josip, učitelj.
Jarc Ivan, kurat v Ljubušnjem.	Sedej Ivan, župnik v Borjani.
Kašča Franc, učitelj na Drežnici.	Uršič Franc, učitelj na Ljubušnjem.
Kranjec Franc, župnik v Breginju.	Štev. 13.

8. Dekanija **Komen**.a) Komen. Poverjenik: *Leban Anton*.

*Vales Marko, kurat na Branici.	Kroupa Friderik, kaplan v Dornbergu.
Abram Filip, kaplan.	Leban Anton, nadučitelj.
dr. Cristofoletti Ernest, c. kr. okr. sodnik.	Pavlin Leopold, učitelj v Gabriju.
Juvančič Lovro, župnik v Dornbergu.	Ravbar Ivan, učitelj v Pliskovici.
	Štubelj Vinko, kurat v Gabriju.
	Štev. 1 + 8 = 9.

b) Rifenberg: Poverjenik: *Poniž Ambrož*.

Brezovšček Andrej, župnik.	Licen Maks, veleposestnik.
Colja Ivan, posestnik.	Možina Anton, učitelj v Berju.
Golja Franc, učitelj.	Pavlica Franc, posestnik.
Kersnik-Rott Leopoldina, učiteljica.	Poniž Ambrož, nadučitelj.
Kodrič Anton, posestnik.	Štrekelj Edvard, kaplan.
Kodrin Henrik, c. kr. žand. stražmešter.	Štrekelj Josip, nadučitelj na Gornjanskem.
	Vidmar Andrej, podžupan.
	Štev. 13.

9. Dekanija **Ločnik**. Poverjenik: *Žnidarčič Andrej*.

Bandel Blaž, vikar v Cerovem.	Marinič Franc, župnik v Kojškem.
Gergolet Andrej, adm. v Št. Lovrencu.	Pavletič Franc, vikar v Fojani.
Golob Josip, kurat v Podgori.	Pirih Jakob, vikar v Vipolžah.
Kumar Ludovik, župnik v Biljani.	Žnidarčič Andrej, vikar v Gradnem.
Kurinčič Ivan, kurat v Medani.	Štev. 9.

10. Dekanija **Št. Peter**. Poverjenik: *Pavletič Josip*.

Berlot Anton, župnik na Vogerskem.	Orel Josip, nadučitelj v Prvačini.
Gregorčič Simon, vikar v p., itd.	Pavletič Gothard, župnik v Mirnu.

Pavletič Josip, župnik v Renčah.	Rojec Ivan, kurat v Biljah.
Pipan Valentin, kaplan v Mirnu.	Jeden naročnik.
Poljšak Josip, župnik v Prvačini.	Štev. 8 + 1 = 9.

11. Dekanija **Tolmin**. Poverjenik: *Kragelj Josip*.

*Čitalnica národna.	Kragelj Josip, dekan, itd.
*Knjižnica okr. učiteljska.	Mikuž Anton, gost. pri Sv. Luciji.
*dr. Kotnik Ignacij, c. kr. notar, itd.	Milovčič Josip, c. kr. okr. sod. svētnik.
Cigoj Josip, kaplan.	Sheybal Josip, vikar v Ponikvah.
Kalin Josip, vikar na Drežnici.	Širca Ivan, nadučitelj.
Kenda Ivan, učitelj pri Sv. Luciji.	dr. Triller Karol, odvetnik.
Kenda Matija, nadučitelj v Volčah.	Uršič Andrej, vikar na Oblokah.
Kocijančič Nikolaj, kurat v Ročah.	Valentinčič Ignacij, župnik na Šentviški gori.
Koršič Ivan, kaplan v Volčah.	Štev. 3 + 15 = 18.
Kovačić Ignacij, velepos. pri Sv. Luciji.	

12. **Posamezniki**.

Gradišče: Šinek Rajko, c. kr. davkar. Štev. 1.

IV. Tržaško-koperska škofija.

1. Dekanija **Dolina**.

a) *Dolina*. Poverjenik: *Jan Jurij*.

*Jan Jurij, dekan v p., č. kanonik, itd.	Jereb Franc, učitelj.
Benkovič Josip, župnik v Gročani.	Logar Rajmund, kaplan.
	Pavli Alojzij, vikar v Borštu.
	Štev. 1 + 4 = 5.

b) *Brezovica*. Poverjenik: *Zupan Josip*.

Debenjak Štefan, učitelj v Materiji.	Seliškar Franc, žel. uradnik.
Okoren Vatroslav, natakár v Herpelju.	Sila Svitoslav, učitelj v Rodiku.
Počivalnik Vatroslav, kaplan v Brezovici.	Šašelj Milan, kaplan na Vatovljah.
Rapotec Franc, c. kr. poštar na Kozini.	Šiškovič Štefan, učitelj v Herpelju.
	Škrj Josip, župnik v Rodiku.
	Zupan Josip, župnik v Brezovici.
	Štev. 10.

2. Dekanija **Jelšane**. Poverjenik: *Fenko Slavoj*.

*Požar Anton, adm. v Pregarju.	Bralno društvo v Podgradu.
dr. Bilek Tomaž, obč. zdravnik.	Dolžan Jurij, župnik v Vodichah.

Habát Josip, kaplan v Hrušici.
 Jenko Slavoj, trgovec, nadžupan,
 dež. poslanec, itd. v Podgradu.
 Markič Matej, župnik v Golcu.
 Rogač Anton, dekan v Hrušici.

Stemberger Ante, kaplan v Pod-
 gradu.
 Vajšelj Franc, nadučitelj v Hrušici.
 Velhartický Josip, župnik v Jel-
 šanah.

Štev. 1 + 10 = 11.

3. Dekanija **Kastav**. Poverjenik: *Jelušič Rajmund*.

Jelušič Rajmund, župnik v Beršcu.
 Kot. učit. knjižnica.

Sedmak Jakob, kaplan v Mošče-
 nicah.

Štev. 3.

4. Dekanija **Koper**. Poverjenik: *Glavina Blaž*.

Gašperčič Aleks, župnik v Marezgah.
 Glavina Blaž, c. kr. kazn. kurat.
 Knjižnica okr. učiteljska.
 Knjižnica c. kr. učiteljska.
 Kožuh Josip, c. kr. učit. profesor.
 Markelj Ivan, c. kr. učit. ravnatelj.

Orel Franc, učitelj v Kortah.
 Škerbec Matej, župnik v Kortah.
 Šubic Albert, c. kr. učit. profesor.
 Tiringar Ivan, kaplan v Krkavcih.
 Tomšič Josip, župnik v Pomjanu.

Štev. 11.

5. Dekanija **Ospo**. Poverjenik: *Kompare Josip*.

*Notar Anton, ekspozit v Plavijah.
 Benedik Ivan, župnik v Movražu.
 Kompare Josip, dekan, itd. v Ospem.
 Kovač Ivan, župnik v Kubedu.

Maslú Anton, pop. učitelj v Črno-
 tičah.

Sancin Josip, župnik v Loki.
 Strnad Josip, kaplan v Loki.

Štev. 1 + 6 = 7.

6. Dekanija **Pazin**. Poverjenik: *Grašič Josip*.

Barbič Mihael, kaplan v Pičnu.
 Bukovec Franc, župnik v Trvižu.
 Grašič Josip, župnik v Bermu.
 Kjuder Anton, župnik v Tinjanu.

Šorli Ivan, c. kr. nam. tajnik.
 dr. Trinajstič Dinko, odvetnik,
 obč. načelnik in dež. poslanec.
 Zupančič Ivan, kaplan.

Štev. 7.

7. Dekanija **Tomaj**.

a) Divača. Poverjenik: *Planinec Franc*.

Dovgan Franc, pos. v Brežci.
 Fabiani Ivan, trg. v Lokvi.
 Helmih Bogomir, c. kr. poštar.
 Hrovatin Edmund, učitelj v Po-
 virju.
 Kejžar Ivan, žel. uradnik.

Koželj Dragotin, c. kr. p. upra-
 vitelj.
 Mahorčič Aleksander, župan v
 Naklem.
 Mahorčič Franja, posestnica.
 Muha Anton ml., v Lokvi.

Narobe Ivan, župnik.
 Obersnel Andrej, pos. sin.
 Obersnel Ivan, podžupan in mesar.
 Planinec Franc, nač. žel. postaje.
 Praprotnik Avgust, trg. v Lokvi.

† Prezelj Julij, c. kr. p. upravitelj.
 Prhavec Franc, pos. v Sp. Ležečah,
 Stržinar Josip, kurat v Lokvi.
 Zuderman Lovro, žel. sprevodnik.
 Štev. 18.

b) Sežana. Poverjenik: *Leban Franc.*

*Černè Anton, veleposestnik.
 Brginec Anton, nadučitelj v Povirju.
 Fakin Anton, učitelj v Repentabru.
 Gulič Franja, posestnica.
 Kantè Matej, nadučitelj.
 Knjižnica okr. učiteljska.
 Kosovel Anton, učitelj.

Leban Franc, c. kr. zemlj. knjigovodja.
 Omers Josip, župnik.
 Sila Matija, dekan v Tomaju.
 Slavec Ivan, župnik v Repentabru.
 Švegelj Peter, kaplan v Koprivi.
 Tomšič Josip, učitelj v Skopem.
 Štev. 1 + 12 = 13.

8. Dekanija **Trst z okolico.**

a) Trst. Poverjenik: *dr. Glaser Karol.*

*dr. Glavina Ivan, vladika, itd.
 *Gorup Josip, veletržec.
 *Kastelic Franc, trgovec.
 *vitez Klodič-Sabladoški Anton, c. kr. dež. šolski nadzornik, itd.
 *Komar Alojzij, gl. dež. blagajne oficijal.
 *Semenišče mladeniško.
 Abram Ivan, trgovec.
 dr. Abram Josip, pravnik.
 Bartel Mihael, zasebnik.
 Brodavec Ivan, zasebnik.
 Čitalnica narodna.
 Dejak Kristijan, veleposestnik.
 Delavsko podporno društvo.
 Dovgan Anton, žel. uradnik.
 Fabris Dragotin, mestni župnik, itd.
 Flego Peter, kanonik.
 dr. Glaser Karol, c. kr. gimn. profesor.
 Golia Ivan, c. kr. nadkomisar.
 Gomilšek Jakob, c. kr. real. katehet.
 dr. Gregorin Gustav, odvetnik.
 Hočevnar Ludovik, c. kr. fin. svetnik.
 Hrast Anton, c. kr. mešč. učitelj.
 Hribar Anton, pol. stražnik.

Huber Avgust, c. kr. dež. sod. svetnik.
 dr. Ivanič Josip, knezošk. tajnik.
 Jaklič Anton, c. in kr. vojni kurat.
 Kalister Franc, veletržec.
 Klemenec Ivan, trgovec.
 Kliner Viktor, c. kr. poštni uradnik.
 Korenčan Franc, c. kr. rač. uradnik.
 Križman Josip, kanonik.
 Kržè Davorin, trgovec.
 Macák Ivan, c. kr. v. kat. nadzornik.
 Mankoč Josip, trgovec.
 Marzidovšek Radoslav, c. in kr. voj. kaplan.
 Muha J. H., trg. knjigovodja.
 Normali Ivan, mestni kaplan.
 Novak Jernej, šolski sluga.
 Paternost Dragoslav, c. kr. rač. uradnik.
 Prhavec Franc, trgovec.
 dr. Pertot Simon, zdravnik.
 Peternel Ana, zasebnica.
 Pitamic Ivan, c. kr. rač. svetnik.
 Pogorelec Ivan, c. kr. poštni uradnik.
 Polley Oskar, c. kr. obrtni nadzornik.

dr. Pretner Matej, odvetnik.	Trnovec Bogdan, c. kr. dež. sod. svétnik.
Primožič Matej, c. kr. dež. sod. pristav.	Truden Mihael, veletržec.
Rešič Franc, žel. uradnik.	Tržaško br. in podp. društvo.
dr. Rybař Otokar, odvetnik.	Urbas Viljem, c. kr. profesor.
Sila Jakob, katehet na dekl. šoli.	Valenčič Ivan, trgovec.
Šabec Ivan, zasebnik.	Wartho Julij, m. kaplan, itd.
Šilec Ivan, trgovec.	Žbona Andrej, žel. post. podnačelnik.
Šonc Henrik, škof. kaplan.	Živec M. V. inžener, itd.
dr. Šust Ivan, st. prošt., itd.	Štirje naročniki.

Štev. 6 + 56 + 4 = 66.

b) Rojan. Poverjenik: *Piščanec Just.*

*Černé Ivan, župnik v Barkovljah.	Krašovec Ivan, učitelj v Škednju.
Balanč Ivan, gost. in pos. na Proseku.	Naberboj Ivan, veleposestnik, drž. in dež. poslanec, itd. na Proseku.
Bremic Anton, tajnik pos. in kons. društva.	Nekerman Ivan, c. kr. učitelj na Proseku.
Cink Andrej, kaplan v Škednju.	Piščanec Just, c. kr. car. azistent.
Daneu Ivan, učitelj na Opčinah.	Posoj, in konsumno društvo.
Gerdol Ivan, c. kr. poštni azistent.	Slavik Edvard, odvetn. kandidat.
Goljevšček Alojzij, c. kr. fin. komisar.	Srebotnjak Franc, trgovec v Trstu.
Goriup Ivan, dež. poslanec na Opčinah.	Starec Ferdo, učitelj v Barkovljah.
Goriup Vekoslav, veletržec na Opčinah.	Steržinar Matej, blag. pos. in konsumnega društva.
Gorkič Josip, učitelj.	Štrekelj Franc, c. kr. car. višji oficijal.
Guštin Franc, kaplan.	Toroš Franc, c. kr. car. oficijal.
Katalan Josip, gostilničar.	Treven Ivan, gostilničar.
Kavčič Ivan, žel. uradnik.	Valentič Anton, nadučitelj na Opčinah.

Štev. 1 + 25 = 26.

c) Št. Ivan. Poverjenik: *Grmek Anton.*

*Vovk Ivan, župnik v Bazovici.	Kosec Franc, župnik na Katinari.
Bralno društvo pri Sv. Ivanu.	Košuta Josipina, učiteljica v Bazovici.
Čok Andrej, učitelj na Katinari.	Legat Edvard, c. in kr. kaplan itd. v Lipici.
Čok Andrej, posestnik v Lonjeru.	Martelanc Fran, učitelj-vodja na Katinari.
Furlan Andrej, kaplan pri Sv. Ivanu.	Mikeluc Ivan, posestnik.
Godina Franc, posestnik.	Mozetič Marija, učiteljica v Škednju.
Grmek Anton, učitelj.	
Hvala Josip, c. kr. uradnik in posestnik.	

Nadlišek Marica, učiteljica.	Udovič Ivan, posestnik.
Pertot Josip, šolski vodja v Bazovici.*	Urbančič Marija, pos. v Bazovici.
Pertot Marija, učiteljica.	Vatovec Ivan, dež. poslanec, itd.
Požar Anton, šolski vodja v Trebčah.	Štev. 1 + 20 = 21.

9. Posamezniki.

Topolovec: Knavs Josip, ekspozit. Štev. 1.

V. Krška škofija.

1. Dekanija **Beljak.** Poverjenik: *Bauer Simon.*

Bauer Simon, župnik na Peravi.	Knaflič Jakob, župnik v Ločah.
Bergman Franc, župnik v Št. Lenartu.	Knjižnica gimnazijska.
Coriary Anton, učitelj v Podkloštru.	Kršič Mihael, trgovec v Podkloštru.
Einspieler Gregor, župnik in dež. poslanec v Podkloštru.	† Lendovšek Josip, c. kr. gimn. profesor.
Eller Franc, učitelj na Zilji.	Podružnica sv. Cirila in Metoda.
Jerman Juri, župnik v Štabnju.	Ramovš Peter, c. kr. žel. nadzornik.
	Strojnik Josip, župnik na Zilji.
	Štev. 13.

2. Dekanija **Borovlje.** Poverjenik: *Ogriz Ivan.*

grof Christalnigg Oskar, pos. v Goričah.	Klemenčič Ant., župnik v Borovljah.
Čemer Simon, župnik v Žihpoljah.	Krejči Vojteh, kaplan v Svečah.
Čitalnica v Glinjah.	Ogriz Ivan, dekan v Kaplji.
	Šuštar Ivan, župnik v Svečah.
	Štev. 7.

3. Dekanija **Celovec.** Poverjenik: *Janežič Simon.*

*Janežič Evgen, hran. uradnik.	Kolarič Franc, župnik v Porečah.
Apih Josip, c. kr. učit. profesor.	Legat Alojzij, tisk. delovodja.
Einspieler Lambert, st. kanonik, itd.	Limpel Valentin, prefekt.
Gradišnik Lenart, zas. uradnik.	Malgaj Friderik, bogoslovec.
Hutter Ivan, c. kr. real. katehet.	dr. Müller Anton, st. kanonik.
Jagodič Franc, c. kr. avskultant.	Pelnař Anton, mestni kaplan.
Janežič Josip, pos. v Lešah.	Pikl Josip, bogoslovec.
Janežič Simon, c. in kr. nadporočnik v p., itd.	Podgorc Valentin, prefekt.
dr. Janežič Valentin, c. in kr. višji štabni zdravnik v p.	Ražun Matej, stolni kaplan.
Kaplan Anton, bogoslovec.	Romavh Andrej, bogoslovec.
Knjižnica dij. v Marjanišču.	Rosbacher Bernard, trgovec.
Knjižnica slov. bogoslovcev.	Sadnikar Franc, trgovec.
	Singer Štefan, bogoslovec.
	dr. Sket Jakob, c. kr. gimn. profesor.

dr. Sommer Josip, st. kanonik,
Weiss Valentin, bogoslovec.
Wieser Ivan, mestni župnik.

Zupan Josip, poobl. grof Eggerjev.
Semem naročnikov.
Štev. 1 + 29 + 7 = 37.

4. Dekanija **Doberla ves**. Poverjenik: *Šervicelj Matej*.

*Lenc Franc, župnik v Žel. kaplji.
*Šervicelj Matej, komendator, konz.
svêtnik, itd. na Reberci.
Boštjančič Ivan, župnik v Kamnu.
Brabanec Ivan, kaplan v Žel. kaplji.
Lasnik Štefan, župnik v Št. Vidu.
Ledvinka Alojzij, župnik v Škocijanu.

Marinič Ivan, dekan, itd.
Mihl Franc, župnik v Št. Lipšu.
Nessler Matija, župnik v Galiciji.
Seebacher Jakob, župnik v Apačah.
Smažik Henrik, kaplan.
Traven Jurij, župnik v Obirskem.
Štev. 2 + 10 = 12.

5. Dekanija **Dravburg spodnji**. Poverjenik: *Žerjav Matej*.

Hüttner Dragotin, župnik na Ojstrici.
Hutter Vekoslav, provizor v Eten-
dorfu.

Rozman Josip, kaplan.
Žerjav Matej, župnik v Labodu.
Štev. 4.

6. Dekanija **Pliberk**.

a) *Vogrčce*. Poverjenik: *Škerbinc Josip*.

Drdlik Josip, provizor v Gorenčah.
Germ Matej, kaplan v Šmihelu.
Hanin Mihael, posestnik v Šmihelu.
Hribar Josip, mestni kaplan.
Kandut Filip, obč. tajnik v Šmihelu.

Krištof Jurij, c. kr. sod. pristav.
Randl Matija, župnik v Švabeku.
Reš Franc, trgovec v Gorenčah.
Škerbinc Josip, župnik v Vogrčih.
Šumah Valentin, župnik v Šmihelu.
Štev. 10.

b) *Kotlje*. Poverjenik: *Pogačnik Josip*.

Centrih Franc, župnik v Guštajnu.
Ebner Ivan, kaplan pri Fari.
Keznar Anton, župnik pri Fari.

Kindelman J., župnik v Št. Danijelu.
Pogačnik Josip, župnik v Kotljah.
Premru Franc, župnik v Možicah.
Štev. 6.

7. Dekanija **Rožek**. Poverjenik: *Gabron Anton*.

Aplen Andrej, župnik v Št. Jakobu.
Falle Valentin, trg. v Srejah.
Fugger Ivan, nač. š. svêta na Dravi.
Gabron Anton, župnik v Skočidolu.
Godec Ivan, župnik v Rožeku.
Hotujec Matija, c. kr. davkar.
Kobentar Franc, župan v Št. Jakobu.

Markovič Peter, slikar.
Oblak Anton, župnik v Gozdanjah.
Paul Josip, trgovec.
Pikl Josip, kaplan v Št. Jakobu.
Sablatnig Ivan, župnik v Št. Ilju.
Schuster Josip, velepos. v Št. Ja-
kobu.

Stuller Primož, gostiln. v Črni.	Virnik Franc, župnik v Lipi.
Šervicelj Ivan, nač. posojilnice v Klečah.	Walter Primož, zast. »Slavije« v Črni.
Turin Marija, zasebnica.	Štev. 18.

8. Dekanija **Št. Mohor**. Poverjenik: *Žak Anton*.

Fric Josip st., msgr., dekan, itd.	Vavtžar Luka, župnik v Ziljski Bistrici.
Havliček Franc, provizor v Čačah.	Varmut Josip, adm. v Gorjah.
Sever Lovro, župnik v Blačah.	Žak Anton, župnik v Štebnu.
Sturm Anton, provizor v Rižah.	Štev. 8.
Svatoň Josip, kaplan.	

8. Dekanija **Tinje**. Poverjenik: *Bizer Andrej*.

Bauer Karol, župnik v Št. Lipšu.	Serajnik Lovro, prošt v Tinjah.
Bayer Štefan, župnik v Medgorju.	Serajnik Volbenk, kaplan v Tinjah.
Bizer Andrej, dekan v Grabštajnu.	Stingl Franc, provizor v Timenici.
	Štev. 6.

10. Dekanija **Trbiž**. Poverjenik: *Incko Simon*.

Globočnik Ivan, župnik v Pontablu.	Krejči Davorin, provizor na Vratih.
Incko Simon, dekan v Žabnicah.	Mikuluš Anton, ekspozit v Rablu.
	Štev. 4.

11. Dekanija **Velikovec**. Poverjenik: *Treiber Franc*.

Čeh Vaclav, provizor v Šmarjeti.	Šubelj Ivan, stud. iur.
Holec Franc, kanonik.	Treiber Franc, župnik-kanonik v Št. Rupertu.
Kirchmayer Karol, prov. v Št. Jurju.	Valeš Vaclav, provizor v Vovbrah.
Kremenšek Janko, c. kr. okr. ko misar.	Vintar Josip, provizor v Liedingu.
dr. Kulterer Jurij, odvetnik.	Volavčnik Ivan, župnik na Rudi.
Petek Franc, župnik v Grebinju.	Štev. 11.

12. **Posamezniki**.

Št. Pavl: *Pirc Franc, prefekt. Štev. 1.

VI. Sekovska škofija.

1. Dekanija **Admont**. Poverjenik: *Pivec o. Maksimilijan*.

*Matevžič o. Eginhard, gimn. profesor.	*Pivec o. Maksimilijan, redovnik.
	Šmid Valter, redovnik.
	Štev. 2 + 1 = 3.

2. Dekanija **Gradec**. Poverjenik: *Hauptmann Franc*.

*Hrašovec Franc, c. kr. okr. sodnik
v pokoju.

*dr. Ipavc Benjamin, m. zdravnik.

*dr. Krek Gregor, c. kr. vseuč.
profesor.

*Švajgar Gabrijel, min. gvardijan.
dr. Čamer Anton, vseuč. docent.

Dolenc Franc, c. kr. p. kontrolor.

Hauptmann Franc, c. kr. profesor.

Hecl Franc, kazn. kurat.

dr. Hoffer Edvard, dež. real. pro-
fesor.

Kaspert Anton, c. kr. gimn. profesor.

Kermavner Valentin, c. kr. gimn.
prof. v p.

dr. Klasinc Ivan, odvetnik.

Knjižnica c. kr. vseučilišča.

Kokalj Anton, mešč. učitelj v Voits-
bergu.

Lavrič Josip, mestni učitelj.

Ljubša Matija, kazn. duhovnik.

Lubec Dragotin, c. kr. fin. svetnik.

Možek Marija, zas. in pos. soproga.
Papež Ivan, dež. real. profesor.

Papež Mihael, c. kr. pol. komisar.

Pešec Anton, c. kr. pol. koncipist.

Premru Franc, c. kr. voj. kaplan.

dr. Purgaj Jakob, c. kr. gimn. pro-
fesor.

Reich Anton, c. kr. fin. oficijal.

Rojnik Štefan, nam. uradnik.

Schneider Josip, trgovec.

Schoenherr Josip, c. kr. rač. svetnik.

Skočir Avgust, kurat v dež. bolnici.

Tominšek Josip, stud. phil.

„Triglav“, akad. dij. društvo.

Turkuš Anton, dež. real. profesor.

Vamberger Anton, kurat v Messen-
dorfu.

Verbošek Josip, zast. uradnik.

dr. Weingerl Josip, zdravnik.

Železinger Franc, c. kr. gimn. pro-
fesor.

dr. Žižek Franc, zdravnik.

Štev. 4 + 3² = 36.

3. **Posamezniki.**

Bruck: Podboj Anton, c. kr. poštni kontrolor.

Irdning: Šalamun o. Hijacint, redovnik.

Lebring: *baron Conrad-Eybesfeld Žiga, bivši minister, itd., itd.

St. Gallen: Wendler Sigmunda, c. kr. okr. sodnika soproga.

Št. 1 + 3 = 4.

VII. Razne druge pokrajine.1. **Avstrijski.**

Dunaj. Poverjenik: *Navratil Ivan*.

*pl. Globočnik Anton, c. kr. dež.
vl. svetnik v p., itd.

*Kandernal Franc, c. kr. gimn.
profesor v p., itd.

*Novak Peter, terez. prefekt.

*Sežun Žiga, c. kr. drž. blag. pristav.

*dr. Simonič Franc, c. kr. uradnik
v vseuč. knjižnici.

*dr. Turner Pavl, zasebnik.

Cvetnič Lavoslav, c. kr. p. kontrolor.

„Danica“, slov. kat. akad. društvo.

Dolenc Metod, velikošolec.

Ehrlich Davorin, duh. v Avguštinju.

Govekar Franc, stud. med.

Hočevar Ivan, not. kand.

Jančar Franc, župnik n. reda.

- dr. Jelenc Josip, odgojitelj.
 Komljanec Jos. B., velikošolec.
 Koželj Anton, odgojitelj.
 Lastavec Franc, odgojitelj.
 Lukančič Ivan, c. kr. nadinženér v p.
 Luzar Ivan, žel. revident.
 Merhar Ivan, stud. phil.
 dr. Miglič Peter, c. in kr. polk.
 zdravnik v p.
 Mubej Josip, c. in kr. pom. pristav.
 dr. Murko Matija, cand. prof., itd.
 Nachtigall Rajko, stud. phil.
 Navratil Ivan, c. kr. ravn. pred-
 stojnik pri najvišjem sodišču.
 Pajk Pavlina, c. kr. gimn. prof.
 soproga.
- dr. Pipenbacher Josip, cand. prof.
 dr. Ploj Miroslav, c. kr. fin. min.
 tajnik.
 Podgornik Franc, urednik.
 Polak o. Alojzij, min. provincijal.
 dr. Primožič Anton, c. kr. gimn.
 profesor.
 Pukl Radoslav, zasebnik.
 dr. Sedej Franc, c. in kr. dv. kaplan.
 »Slovenija«, akad. dij. društvo.
 Spinčič Alojzij, drž. poslanec, itd.
 Stritar Josip, c. kr. gimn. profesor.
 dr. Štrekelj Karol, c. kr. urednik
 slov. drž. lista in docent.
 Šuklje Franc, c. kr. dv. svetnik, itd.
 Štev. 6 + 32 = 38.

2. Ostala Primorska.

a) Pulj. Poverjenik: *Pirc Josip.*

- Ambrož Ivan, c. in kr. pom. kaplan
 I. vrste.
 Gólias Ivan, c. in kr. pom. pristav.
 Kos Ivan, c. kr. okr. š. nadzornik.
 Križ Lacko, ravn. I. isterske vin.
 zadruga.
- Pipan Anton, c. in kr. pom. kaplan.
 Pirc Josip, c. in kr. pom. pristav.
 Velkovrh Alojzij, c. in kr. nad-
 poročnik.
 Vernik Alojzij, c. kr. poštni azistent.
 Zavnik Leopold, c. kr. učitelj.

b) Drugi kraji.

- Barban:** Meglič Josip, kurat.
Čres: Rodè Edvard, c. kr. okr. sodnik.
Kanfanar: Cotelj Ivan, kor. vikar.
Rovinj: Cazafura Henrik, c. kr. okr. sod. svetnik.
 Okretič Ivan, c. kr. drž. pravdn. namestnik. Štev. 14.

3. Tirolska s Predarlško.

- Bregenc:** Koder Anton, c. kr. poštni načelnik.
Briksen: Dobida Josip, c. kr. fin. svetnik.
Inomost: dr. Klemenčič Ignacij, c. kr. vseuč. profesor.
 Pečjak Gregor, bogoslovec.
 Škofic Lovro, c. kr. blag. ravnatelj. Štev. 5.

4. Češka.

a) Praga. Poverjenik: *Lego Jan*.

*Češko-slovenski spolek. Križanovski Mihael, profesor.
 Ekert Franc, mestni župnik. Lego Jan, uradnik č. muzeja, itd.
 dr. Kadlec Karol, gled. tajnik.

b) Ostala Češka.

Kralovice: dr. Volkar Andrej, c. kr. okr. glavar.
Gostinj: Artel Anton, c. kr. gimn. profesor.
Melnik: Občina mestna.
Mýto visoké: Beseljak Franc, c. in kr. stotnik.
Příbram: Pirnat Mohor, c. kr. rudn. inženér.
Terezín: Maselj Franc, c. in kr. rač. nadčastnik.
Železni brod: dr. Havlíček K., odvetnik.

Štev. 1 + 11 = 12.

5. Šlezija.

Belsk: *Makuc Ivan, c. kr. obrt. profesor. Štev. 1.

6. Galicija.

Tarnopol: Kopytzak Bazil, c. kr. gimn. profesor.
Tarnow: *Krajnc Viktor I, c. in kr. polkovnik.

Štev. 1 + 1 = 2.

7. Dalmacija.

Dubrovnik: Borštnik Franc, c. kr. gimn. profesor.
 Drenik Teodor, c. in kr. podpolkovnik v p.
 Pregelj Valentin, c. kr. profesor.
 Wilfan Josip, c. kr. nadinženér.
 Zavadlal Mihael c. kr. gimn. ravnatelj.

Kotor: Kratochwill Edvard, c. kr. tab. tov. oficijal.
 Žagar Niko c. kr. profesor.

Šibenik: Namar Franc, c. kr. okr. tajnik. Štev. 8.

8. Ogrska.

Čakovec: Rozman o. Robert, redovnik.
Temešvar: dr. Košmelj Franc, c. in kr. polk. zdravnik.

Štev. 2.

9. Hrvaška s Slavonijo.

a) Karlovec. Poverjenik: *Vamberger Mijo*.

Frančiskanski samostan.	Šajn Anton, carinar.
Jelenc Rudolf, trg. in posestnik.	Šašelj Dragotin, vseučiliščnik.
Kette Mate, trgovec.	Vamberger Mijo, kr. gimn. profesor.
dr. Mohar Ivan, okr. zdravnik.	Jeden naročnik.

b) Varaždin. Poverjenik: *dr. Križan Josip*.

dr. Križan Josip, kr. gimn. profesor.	Raič o. Ivan, kap. gvardijan.
Milčetič Ivan, kr. gimn. profesor.	

c) Zagreb. Poverjenik: *dr. Suk Feliks*.

*Bradaška Franc, kr. gimn. ravnatelj v p.	Podboj Alfred, c. in kr. nadporočnik.
*Jelovšek Martin, kr. š. nadzornik.	Rengjev Franc, pravnik.
*dr. Kopač Josip, odvetnik, itd.	Rubetič Cvetko, kr. real. profesor.
*Staré Josip, kr. real. profesor, itd.	Smičiklas Tadija, kr. vseuč. profesor, itd.
*Steklasa Ivan, kr. gimn. profesor.	Stožir Ivan, kr. real. profesor v p.
Badalić Hugon, ravn. ž. liceja.	dr. Suk Feliks, kr. vseuč. profesor, itd.
Barlé Janko, m. katehet.	dr. Šrepel Milivoj, kr. profesor.
dr. Bauer Anton, kr. vseuč. profesor.	Tkalčić Ivan, akad. knjižničar in prebendarij.
Benigar Ivan, kr. gimn. profesor.	Tomšé Josip, c. in kr. stotnik.
Blažeković Emil, bogoslovec.	Tomšič Ljudevit, š. ravnatelj.
Čitalnica grško-kat. semenišča.	Torbar Josip, kr. real. ravnatelj v p. in preds. jugoslov. akademije.
dr. Dočkal Jurij, kr. vseuč. profesor.	dr. Trenc Ferdo, c. kr. polk. zdravnik in graščak.
Horvat Dragotin, bogoslovec.	Valjavec Matija, kr. gimn. profesor v p., itd.
Knjižnica gimnazijska.	dr. Vidrič Lovro, odvetnik, posestnik, itd.
dr. Kosirnik Ivan, primarij.	Zadravec Vekosláv, kaplan v Sobotici.
Kuralt Franc, tajnik gosp. društva.	Zbor duh. mladeži.
Magdić Franc, kr. real. profesor, itd.	
Marn Franc, kr. gimn. profesor.	
Mikolić Stanko, kr. real. profesor.	
dr. Mušić Avgust, kr. vseuč. profesor.	
Pasarić Josip, kr. gimn. profesor v p. in urednik.	

d) Ostali kraji:

- Bednja:** Vojska Lavoslav, župnik in dekan.
Djakovo: *dr. Strossmajer Josip Jurij, škof bosenski in sremski, itd. itd.
Konšćina: *Košiček Ubaldo, župnik.
Mitrovica: Krstanošić Sava, trgovec.

- Pitomača:** Cajnko Valentin, kaplan.
Požega: *Kos Anton, kr. viečnik sudb. stola.
Reka: *Tabor o. Rupert, kap. gvardijan.
Samobor: Bučar Viktor, kaplan.
 Šusteršič o. Deodat, redovnik.
Slunj: *Zor Lovro, okr. zdravnik.
Vinkovci: dr. Modestin Josip, kr. profesor.

Štev. 10 + 48 + 1 = 59.

10. Bosna in Hercegovina.

a) Sarajevo. Poverjenik: *dr. Jeglič Anton.*

Bolkovič Anton, c. in kr. voj. kaplan.	dr. Unterlugauer Josip, c. kr. san.
dr. Jeglič Anton, kanonik, itd.	načelnik.
Nemanič Davorin, c. kr. gimn. ravnatelj.	Žnidaršič Jakob, c. kr. gimn. profesor.

b) Ostali kraji:

- Gradiška:** Dulár Franc, c. kr. okr. živinozdravnik.
Livno: Lauš Fra. Ljudevit, frančiškan bos. provincije. Štev. 7.

11. Rusija.

- St. Petersburg:** *Slavjanski dobrodelni komitet.
Varšava: Kulakovsky Platon Andrejevič, profesor.
 Štev. 1 + 1 = 2.

12. Bolgarija.

- Plovdiv:** Bezenšek Anton, real. profesor, itd. Štev. 1.

13. Grška.

- Patras:** Suša Ivanka, zasebnica. Štev. 1.

14. Nemčija.

- Frankobrod ob Menu:** *Kenda Anton, zav. uradnik. Štev. 1.

15. Italija.

- Rim:** dr. Opeka Mihael, modroslovec. Štev. 1.

16. Anglija.

- Oxford:** Morfill W. R., kr. vseuč. profesor. Štev. 1.

17. Amerika.

*Jeram Peter, duh. v Shakopec.

*Solnce Ivan Metod, misijonar v Št. Pavlu.

*Šusteršič Franc, duh. v Joliet.

Bilban Matija, duhovnik.

Grilec Ivan, delavec v Chicagi.

Lesar Antonija, meščanka v Chicagi.

Ogulin Anton, župnik v Št. Pavlu.

Podgoršek Anton, duhovnik.

Stariha Ivan, župnik v Št. Pavlu.

Štev. 3 + 6 = 9.

Sumarni pregled vseh društvenikov.

Vrsta	Imena škofijam	Število društvenikov					V primeri * izankim je- som naraslo ali padlo
		častnih	ustanov- nikov	letnih	naroč- nikov	skupno	
I.	Ljubljanska	—	142	1140	6	1288	+ 68
II.	Lavantinska	—	71	546	—	617	+ 43
III.	Goriška	1	21	236	2	260	+ 29
IV.	Tržaško-koperska	—	12	183	4	199	+ 19
V.	Krška	—	4	126	7	137	+ 12
VI.	Sekovska	—	7	36	—	43	+ 4
VII.	Razne druge	5	24	139	1	169	+ 8
	Skupaj	6	281	2406	20	2713	+ 183

VII.

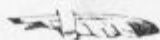
Umrli ustanovniki.

Tek. št.	Naslov ustanovnikov	Datum smrti	Leto
260	Bernik Lovro, župnik v Stari Loki	26. prosinca	1894
261	Repič Andrej, župnik v Kapelah . .	8. avgusta	1894
262	Držecnik Luka, posestnik na Arlici	11. novembra	1894
263	Močnik Matej, učitelj v p. v Ljub- ljani	15. aprila	1895
264	dr. Muršec Josip, c. kr. realčni pro- fesor v p., itd. v Gradcu	25. vinotoka	1895
265	dr. Celestin Franc, kr. profesor v p., docent, veleposestnik, itd. v Za- grebu	30. vinotoka	1895

S „Slovensko Matico“ zamenjujejo knjige.

1. Matica srbska v Novem Sadu. (1864)
2. Matica gališko-ruska v Lvovu. (1865)
3. Akademija cesarska v St. Petersburgu. (1866)
4. Matica češka v Pragi. (1866)
5. Beseda umetniška v Pragi. (1866)
6. Družba sv. Mohorja v Celovcu. (1866)
7. Društvo pravniško v Pragi. (1866)
8. Srbsko učeno društvo v Belgradu. (1868)
9. Društvo sv. Jeronima v Zagrebu. (1869)
10. Matica moravska v Brnu. (1869)
11. Prvo društvo gabelsb. stenografov v Pragi. (1870)
12. Univerzitetna imperatorska v Varšavi. (1872)
13. Univerzitetna imperatorska v Moskvi. (1872)
14. Jugosl. akademija znanosti i umjetnosti v Zagrebu. (1874)
15. Knjižnica slavj. komiteta v Moskvi. (1877)
16. Hrvatski pedagogijsko-književni zbor v Zagrebu. (1878)
17. »Smithsonian Institution« v Washingtonu. (1879)
18. Bolgarsko književno društvo v Sredecu. (1882)
19. Matica srbska v Budišinu. (1882)
20. Univerzitetna imperatorska v Kijevu. (1882)
21. Jednota čeških matematikov v Pragi. (1884)
22. Kr. česka společnost nauk v Pragi. (1884)
23. Spolek arhitektov in inženerjev v Pragi. (1884)
24. Spolek čeških filologov v Pragi. (1884)
25. Češki muzej v Pragi. (1885)
26. Matica hrvatska v Zagrebu. (1886 vnovič)
27. Statistična komisija mesta Prage. (1889)
28. Muzealno društvo v Ljubljani. (1889)
29. Društvo »Pravnik« v Ljubljani. (1889)
30. Uredništvo »Doma in Sveta« v Ljubljani. (1890)
31. Češka akademija v Pragi. (1893)
32. Rusko geogr. občestvo v St. Petersburgu. (1893)
33. Redakcija hist. kvartalnika v Lvovu. (1894)
34. Zaklad narodowy imienia Ossolińskich v Lvovu. (1894)
35. Ogrska akademija v Budimpešti. (1895)
36. Redakcija zbornika: Acta et commentationes universitatis Jurievensis v Jurjew-Derptu. (1895)

IX.

Zaznamek književne zaloge „Slovenske Matice“ in
kupna cena posameznim iztisom.

1. Letopis „Slov. Mat.“ za l. 1871. Uredil dr. E. H. Costa	—	gld. 50 kr.
2. Letopis „Slov. Mat.“ za ll. 1872—1873. Uredil dr. E. H. Costa	—	50 "
3. Letopis „Slov. Mat.“ za l. 1874. Uredil dr. E. H. Costa	—	50 "
4. Letopis „Slov. Mat.“ za l. 1875. Uredila I. Tušek in M. Pleteršnik.	—	50 "
5. Letopis „Slov. Mat.“ za l. 1876. Uredil M. Pleteršnik	—	50 "
6. Letopis „Slov. Mat.“ za l. 1877. Uredil dr. J. Bleiweis	—	50 "
7. Letopis „Slov. Mat.“ za l. 1878. I. in II. del. Uredil dr. J. Bleiweis	—	25 "
8. Letopis „Slov. Mat.“ za l. 1878. III. in IV. del. Uredil dr. J. Bleiweis	—	25 "
9. Letopis „Slov. Mat.“ za l. 1879. Uredil dr. J. Bleiweis	—	50 "
10. Letopis „Slov. Mat.“ za l. 1880. Uredil dr. J. Bleiweis	—	50 "
11. Letopis „Slov. Mat.“ za l. 1881. Uredil dr. J. vitez Bleiweis-Trsteniški	—	50 "
12. Letopis „Slov. Mat.“ za l. 1884. Uredil E. Lah	—	50 "
13. Letopis „Slov. Mat.“ za l. 1885. Uredil Fr. Levec	1	— "
14. Letopis „Slov. Mat.“ za l. 1886. Uredil Fr. Levec	—	50 "
15. Letopis „Slov. Mat.“ za l. 1887. Uredil Fr. Levec	1	— "
16. Letopis „Slov. Mat.“ za l. 1890. Uredil A. Bartel	—	50 "
17. Letopis „Slov. Mat.“ za l. 1891. Uredil A. Bartel	1	— "
18. Letopis „Slov. Mat.“ za l. 1892. Uredil A. Bartel	1	— "
19. Letopis „Slov. Mat.“ za l. 1893. Uredil A. Bartel	1	— "
20. Letopis „Slov. Mat.“ za l. 1894. Uredil A. Bartel	1	30 "
21. Letopis „Slov. Mat.“ za l. 1895. Uredil A. Bartel	1	20 "
22. J. Trdina: Zgodovina slovenskega naroda	—	60 "
23. J. Krsnik: Zgodovina avstrijsko-ogerske monarhije (II. popravljeni natis)	—	20 "
24. Erben-Rebec: Vojvodstvo Kranjsko	—	20 "
25. Erben-Rebec: Vojvodstvo Koroško	—	20 "
26. Slovenski Štajer. Spisali rodoljubi. I. snopič	—	25 "
27. dr. Ivan Geršak: Slovenski Štajer. III. snopič	—	30 "
28. Majciger-Pleteršnik-Raič: Slovanstvo I. del	—	50 "
29. I. V.: Grmanstvo in njega vpliv na Slovanstvo v srednjem veku	—	10 "
30. J. Jesenko: Prirodnoznanški zemljepis	—	50 "
31. Rossmassler-Tušek: Štirje letni časi	—	40 "
32. Felloecker-Erjavec: Rudinoslovje	—	40 "
33. Pokorny-Erjavec: Prirodopis živalstva s podobami Knjiga prirode:	1	16 "
34. I. snopič — Schoedler-Tušek: Fizika	—	40 "
35. II. snopič — Schoedler-Ogrinec-Erjavec: Astronomija in Kemija	—	40 "
36. III. snopič — Schoedler-Zajec: Mineralogija in Geognozija	—	40 "
37. IV. snopič — Schoedler-Tušek-Erjavec: Botanika in Zoologija	—	50 "

38. J. Žnidaršič: Oko in vid	—	gld.	25 kr.
39. Jules Verne-Hostnik: Potovanje okolo sveta v 80 dnéh	—	„	40 „
40. dr. M. Samec: Vpliv vpijančljivih pijač	—	„	10 „
41. Fr. Levstik: Vodnikove pesni	—	„	50 „
42. J. Vesel-Koseski: Raznim delom dodatek	—	„	20 „
43. A. Praprotnik. dr. Lovro Toman (s podobo)	—	„	40 „
44. V. Urbas: dr. Eth. H. Costa (s podobo)	—	„	40 „
45. J. Marn: Kopitarjeva spomenica	—	„	40 „
46. M. Cigale: Znanstvena terminologija	—	„	50 „
47. J. Šuman: Slovenska slovnica po Miklošičevi primerjalni	1	„	— „
48. Woldfich-Erjavec: Somatologija	—	„	75 „
49. dr. S. Šubic: Telegrafija	—	„	30 „
50. I. Tomšič: Slovenska bibliografija (Let. za l. 1881)	—	„	20 „
51. E. M. Štiffar: Pavel M. Leontijev	—	„	10 „
52. P. Kosler: Imenik mest, trgov in krajev	—	„	20 „
53. Turgenjev-Remec: Lovčevi zapiski, II. del	—	„	50 „
54. Spomenik o šeststoletnici začetka habsburške vlade	1	„	50 „
55. dr. Fr. Kos: Spomenica tisočletnice Metodove smrti	—	„	40 „
56. I. Vrhovec: Ljubljanski meščanje v minulih stoletjih	1	„	— „
57. Kraševski-Podgoriški: Koča za vasjo (Povest)	1	„	— „
58. Jos. Apih: Slovenci in l. 1848	1	„	— „
59. Fr. Dolinar: Prihajač (Povest)	—	„	30 „
60. Fr. Levec: Erjavčevi pripovedni spisi (I. del)	—	„	70 „
61. J. Križman: Slovnica italijanskega jezika	1	„	— „
62. dr. Fr. Lampè: Dušeslovje (II. del)	1	„	— „
63. dr. Fr. Kos: Vzgojeslovje	1	„	— „
64. Fr. Wiesthaler: Val. Vodnika izbrani pripovedni spisi	1	„	— „
65. I. Vrhovec: Zgodovina Novega Mesta	—	„	80 „
66. dr. Fr. D.: Pegam in Lambergar	—	„	60 „
67. S. Rutar: Poknežena grofija Goriška in Gradiščanska; opis (I. zvezek)	—	„	50 „
68. S. Rutar: Poknežena grofija Goriška in Gradiščanska; opis (II. zvezek)	—	„	50 „
Sienkiewicz-M. M.:			
69. Z ognjem in mečem; povest. I. in II. del	1	„	50 „
70. III. in IV. del	1	„	50 „
71. Anton Bezenšek: Slovenska stenografija	1	„	— „
72. dr. Fr. Kos: Doneski k zgodovini Škofje Loke in njenega okraja	1	„	— „
73. dr. K. Glaser: Zgodovina slovenskega slovstva (I. zv.)	—	„	70 „
74. dr. K. Glaser: (II. zv.)	—	„	80 „
75. dr. K. Štrekelj: Slovenske narodne pesmi. I. zvezek I. snopič	—	„	60 „
76. A. Dobravec: Temni oblaki. — Ivan Vrhovec: Čolnarji in brodniki na Ljublanici in Savi. (Zabavne knjižnice IX. zvezek)	—	„	40 „

Vsebina.

	Na strani:
1. L. Pintar : Slovarski in besedoslovni paberki	1—52.
2. Ivan Steklasa : Jurij Lenkovič	53—145.
3. Jož. Apih : Ustanovitev narodne šole na Slovenskem. (Drugi del.)	146—233.
4. dr. V. Oblak : Drobiž iz starejše književnosti slovenske	234—246.
5. dr. K. Štrekelj : Neizdana Vodnikova pesem.	247—250.
6. R. Perušek : Biblijografija slovenska	251—283.
7. E. Lah : Letopis „Slovenske Matice“:	
I. Tretje desetletje „Slovenske Matice“	284—306.
II. Poročilo o delovanju „Slovenske Matice“ od 1. listopada 1894. do 31. grudna 1895. leta	306—318.
III. Računsko poročilo	319—325.
IV. Poročilo o društveni knjižnici	326—329.
V. Upravništvo „Slovenske Matice“	330—331.
VI. Imenik društvenikov „Slovenske Matice“ za 1895. leto	332—382.
VII. Umrli ustanovniki	382.
VIII. Društva, katera z Matico zamenjujejo knjige	383.
IX. Društvena književna zaloga	384—385.

